

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
AT LOS ANGELES

7/6
6/1 cash

IOHANNIS WYCLIFFE

DE DOMINIO DIVINO

LIBRI TRES

Oxford

HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

IOHANNIS WYCLIFFE

DE DOMINIO DIVINO

LIBRI TRES

TO WHICH ARE ADDED
THE FIRST FOUR BOOKS OF THE TREATISE
DE PAUPERIE SALVATORIS BY RICHARD FITZRALPH
ARCHBISHOP OF ARMAGH

EDITED BY

REGINALD LANE POOLE, M.A.

DOCTOR IN PHILOSOPHY OF THE UNIVERSITY OF LEIPZIG

LONDON

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.

57 AND 59 LUDGATE HILL

M DCCCXC

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

BR75
197d

CONTENTS.

PREFACE :

The treatise <i>de Dominio divino</i> :	PAGE
The manuscripts	vii
The present edition	xiv
Relation of the manuscripts	xvii
Title of the work	xix
Division into books	xx
Fragmentary state of the work	xxi
Authorship and date	xxii
Contents	xxiv
Richard FitzRalph's treatise <i>de Pauperie Salvatoris</i> :	
Origin and date of composition	xxxiv
Contents	xxxvii
Relation to Wycliffe	xlvii
Conclusion	xlviii

IOHANNIS WYCLIFFE DE DOMINIO DIVINO:

LIBER I.	I
LIBER II.	173
LIBER III.	199

APPENDIX :

RICARDI FILII RADULPHI DE PAUPERIE SALVATORIS	
LIBRI I.—IV.	257
Preliminary notice:	
The manuscripts	259
Table of contents of the books not here printed	264
Liber I.	273
Liber II.	332
Liber III.	379
Liber IV.	434

ADDITIONS AND CORRECTIONS 477

GLOSSARY to Wycliffe's treatise *de Dominio divino* 479

INDEX OF AUTHORITIES CITED 485

INDEX OF SUBJECTS. 488

214695

MS 1-30-35

101110

75110

P R E F A C E.

WYCLIFFE'S three books *de Dominio divino* are preserved in four manuscripts in the imperial library at Vienna. Of these Cod. 1339 (formerly known as Cod. theol. 900¹, and denoted in the present edition by the letter A) is an octavo volume written on parchment and bound in the original wooden boards. It measures 21.4 × 13.2 centimètres. The page is divided into two columns (here distinguished by A, B, and C, D, for the recto and verso respectively); and each column measures about 15.4 × 4.1 centimètres, the interval between the two being about 9 millimètres. The book is all written with great regularity and singular clearness in one beautiful trained hand; the characters are small with thick down-strokes, and the contractions are comparatively few and rarely present any difficulty to the reader. Throughout the margins are scattered rough headings, catchwords, and glosses, which it has not been thought worth while to reproduce in this edition. The beginnings of chapters are distinguished by coloured initial letters, red and blue, for the most part alternately; the initial letters which begin the several books are illuminated chiefly in green, mauve-blue, and pink, with a gold framing, and the work is executed not only with skill and

¹ The designation of this manuscript given by Michael Denis is Cod. theol. ceclxxx.; Codd. MSS. theol. Biblioth. palat. Vindobon., I (2) 1446 seq., Vienna 1794 folio.

delicacy but also with some pretension to artistic design. The date of the manuscript may be assigned to the first years of the fifteenth century, and the corrections *altera manu* are those of a contemporary *διορθωτῆς* who apparently did nothing more than collate the text with its exemplar. There is no evidence to show the country in which it was written. Like the manuscript of the *De civili Dominio*, though in neither case is it possible to arrive at a certain conclusion, it may well have been written by a Bohemian scribe in England and then transported into Bohemia. On the ground of its early date this is perhaps, on the whole, most likely¹. The volume contains:—

1. The three books *de Dominio divino*, f. 1.
2. ‘*Liber Mandatorum* qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Dominio precedentes,’ f. 91.
3. ‘*Tractatus de Statu Innocencie*,’ f. 237, ending defectively on f. 248.

Within the first cover of the binding is the following note:—

‘Iste est ordo librorum Summe sue in theologia:
 Primus, liber Mandatorum, et presupponitur tres libros
 de divino Dominio;
 Secundus, de Statu Innocencie;
 Tercius, quartus, et quintus, de Dominio civili;
 Sextus, de Veritate sacre Scripture,’

and so on to the twelfth book *de Blasphemia*. Then follows:—

‘Secundum aliam quotacionem iste est ordo:

¹ The regular spelling of *evangelium* and its derivations with a *w* probably points in the same direction: so too the abbreviation of *Lincolniensis* as *Lincottn.* (p. 246 l. 1), and of *Ardmachani*, which is often written more like *Ardināi*, a form which actually occurs, with the *i* dotted, in the margin of f. 42 c.

Primus liber est de divino Dominio ;
 Secundus, de Dominio Status Innocencie ;
 Tercius, de Dominio Hominis post lapsum.
 Hec patent in tractatu Status Innocencie in fine, ubi
 addendum dicit ad primum librum trac[ta]tum de
 Mandatis, ad secundum de Dominio Angelorum, ad
 tertium de Dominio Clericorum.
 Hec patent ubi supra alleg[atur].'

Cod. 1294 (formerly known as Cod. theol. 388¹ and COD. B. here denoted by the letter B) is a large octavo volume written on parchment and bound in wooden boards, the flyleaves consisting of a Moravian charter of the year 1401. The book measures 24.5 × 16 centimètres. The page is divided into two columns; and each column measures 18 × 5.5 centimètres, the interval between the two being about 5 millemètres. The whole work, except the indexes, is written in one very fine delicate hand, from which proceed also some of the marginal catchwords and glosses, the remainder being due to the correctors. The initial letters of the chapters are not filled in, as they were intended to be, in colour. The volume contains:—

1. The treatise *de Veritate sacrae Scripturae*, f. 1; with index in a later hand, f. 120.
2. The treatise *de Ecclesia*, f. 128; with index in a later hand, f. 208.
3. The three books *de Dominio divino*, f. 212, ending defectively on f. 251 D.

The three sections bear an old separate pagination, and a comparison of the dates given in the margin of the manuscript leads to the conclusion that originally

¹ Cod. theol. ccccv. in Denis' catalogue, I/2 1507-1510. Dr Loserth takes this manuscript (which he calls A) as the basis of his edition of the treatise *De Ecclesia* published in 1886. He gives a full description of the volume in his introduction, pp. xvii.-xix.

the *De Dominio divino* stood second and the *De Ecclesia* last in the volume¹. That the scribe was a Bohemian is shown by the fact that not a few marginal notes are written in Czech. These notes further inform us that he wrote in England, that the correctors were likewise Bohemians, and that their work was completed in 1407, or perhaps more probably 1408. At the end of the treatise *de Veritate sacrae Scripturae* is the note 'Correctus graviter A. D. 1407 in vigilia Purificacionis sancte Marie Oxonie per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz' (f. 119 D). Now Faulfisch is the man whom Aeneas Sylvius credited with being the first to introduce Wycliffite books into Bohemia²; and although the statement is so far incorrect that other Bohemians before him had brought home works by Wycliffe with them, yet its substantial accuracy in mentioning the works *De Iure divino* and *De Ecclesia* among the books which Faulfisch took into Bohemia may induce us to attach more weight than is usually done to the list Aeneas gives of the works carried home by him³.

Other Czech notes scattered through the volume enable us to trace a little more of the scribe's history. Of the *De Dominio divino* the tenth chapter of book i. was finished on Maundy Thursday⁴, the eleventh on Easter Eve⁵. At the end of the fifth chapter of book iii. there is a note, *Braybrug psano*⁶, written at Braybrook, which indicates that the scribe was working

¹ Loserth, intr. to *De Eccl.*, p. xviii.

² *Hist. Bohem.* xxv., Opp. p. 103, cd. Basle 1571 folio, or with a slight textual variation in the edition of the *Hist. Bohem.*, Helmstädt 1699 quarto, p. 49.

³ Cf. Wycliffe, *de civ. Dom.*, i. pref. pp. viii., ix. For further particulars concerning Faulfisch see Dr Loserth's introduction, pp. xvii., seq.

⁴ *Infra*, p. 75, n. 31.

⁵ P. 89, n. 29.

⁶ P. 249, n. 8.

at a village in Northamptonshire, the rector of which, Robert Hoke, was reputed in 1405 to be a heretic, and was tried and made his recantation in 1425¹. The manor-house belonged to the Latimers, and its late owner, sir Thomas Latimer, who died in September, 1401, was a well-known Lollard leader². Braybrook too was on the borders of Leicestershire, which was in a sense the headquarters of Lollardy. It is Henry Knighton, canon of Leicester, who says, speaking of the latter years of the fourteenth century, ‘Secta illa in maximo honore illis diebus habebatur, et in tantum multiplicata fuit quod vix duos videres in via quin alter eorum discipulus Wycliffe fuerit³,’ and he gives several specimens of Lollard activity in the neighbourhood of Leicester which have become commonplaces of Wycliffite history.

Passing on to the *De Ecclesia*, which, as we have seen, now stands second in the volume, we find that the second chapter⁴ was completed at Kemerton in Gloucestershire, a village lying not many miles from Evesham, the home of the Lollard tailor, John Badby⁵, who was burned in 1410, and between the towns of Tewkesbury and Pershore, which furnished armed support to sir John Oldcastle when he was at Malvern preparing for revolt a few years later⁶. The fourth

¹ Wilkins, Conc. Magn. Brit., 3. 437.

² Knighton, de Event. Angl. v., Hist. Angl. Scriptt. decem, 2. 2661, ed. R. Twysden, 1652; Walsingham, Hist. Anglic. 2. 159, 216, ed. H. T. Riley, 1864: cf. Dugdale's Baronage, 2. 33 b, 1676; Bridges' Hist. and Antiq. of Northamptonshire, 2. 11, 1791.

³ De Event. Angl. v., p. 2666.

⁴ De Eccl., p. 47, n. 5.

⁵ Rymer's Foedera, 8. 627, ed. 1709.

⁶ Walsingham, Hist. Anglic., 2. 306 seq.

chapter is dated in Latin on the vigil of Whitsunday¹. Further on, at the end of f. 163², the scribe commemorates in a Czech couplet the imprisonment of two English Lollard priests, possibly the cases of William Sawtree and John Purvey in 1401; for there is no need to assume that the verses relate to an absolutely contemporaneous event.

When we observe that the dates given follow one another continuously,—Candlemas, Maundy Thursday, Easter Eve, Whitsun Eve,—it is difficult to avoid the conclusion that the work of transcribing and of ‘correction’ went on side by side, and that all these dates belong to the same year. In other words, our scribe and his friends (or friend, for there is no reason why the scribe himself should not be either Faulfisch or Knyehnicz) finished the *De Veritate* at Oxford on the 1st February, 1407, went to Braybrook apparently some time after Easter, and then removed to Kemerton shortly before Whitsunday. If, as is on the whole most likely, our Bohemian visitors adopted the English reckoning of time, the first date, February 1, will fall in 1407–8, Maundy Thursday on April 12, Easter Eve on April 14, and Whitsun Eve on June 2, all in 1408. But the possibility, of course, remains that they adopted the practice of beginning the year at Christmas, in which case the dates would all belong to 1407 and the times fixed by Easter would be nineteen days earlier.

COD. C.

Cod. 3935 (formerly known as Cod. theol. 886³ and here distinguished as C) is a quarto volume written partly on paper and partly on parchment; the leaves containing the *De Dominio divino* are of

¹ De Eccl., p. 92, n. 5.

² Ibid., p. 250, n. 16.

³ Cod. theol. ecccx. in Denis' catalogue, 1 (2) 1519–1523.

paper. It measures 30 × 21·5 centimètres. The page is divided into two columns, each measuring roughly 23 × 7 centimètres, but the writing is very irregular; the interval between the columns is about 1 centimètre. The volume is the work of various scribes of the date of the first quarter of the fifteenth century; the corrections of the text and the glosses are all added by one hand. The manuscript contains:—

1. Index to the *De Dominio divino*, lib. i., f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 13.
3. „ „ „ lib. ii., f. 37.
4. „ „ „ lib. iii., f. 40 B.
5. *De Apostasia*, f. 49.
6. *De Blasphemia*, f. 129.
7. A list of Wycliffe's writings [printed by Shirley, Catalogue of the original Works of John Wyclif, 63-69, and by Dr Buddensieg, in his introduction to Wycliffe's Polemical Works, 1., pp. lxxvii.-lxxxiii., 1883], f. 223 c.
8. *De Statu Innocentiae*, f. 225.
9. *De Trinitate*, f. 237.
- 10, 11. FitzRalph's 'propositiones et articuli contra^o ordines mendicantes,' and sermon before the pope, A.D. 1357, ff. 273, 291.
12. Peter Payne's defence of Wycliffe. *Inc.*: 'Quia nuper in regno Bohemie,' f. 309.
- 13, 14. A letter to a Wycliffite with his reply, ff. 340 D-343.

Cod. 3929 (formerly known as Cod. theol. 880¹ and Cod. D. here distinguished by the letter D) is a paper manuscript written not long after 1415. It has been fully described by Dr Buddensieg in his introduction to Wycliffe's *Polemical Works*, 1., pp. xxix.-xxx1.; a briefer account will be found in Lechler's edition of the *Trialogus*, pp. 33 seq. (Oxford 1869)

¹ Cod. theol. ccclxxxv. in Denis, 1 (2) 1453-1459.

and in Dr Loserth's of the *De Ecclesia*, intr., pp. xix.-xxi.¹ It contains:—

1. *De Ecclesia*, f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 114 B.
3. " " " lib. ii., f. 159 A.
4. " " " lib. iii., f. 168 C.
5. *Supplementum Trialogi*, f. 170 C.

and other works for which reference may be made to Dr Buddensieg's account.

In the *De Dominio divino* it may be noticed that the title of book iii. is wanting: it follows book ii. without a break, and its beginning is marked only by a large initial letter. The chapters also, excepting book i. 1-4 and book ii. 4, bear no numbers. The scribe has inserted some notes in Czech.

The
present
edition.

Shortly after the foundation of the Wyclif Society in 1882 arrangements were made for the transcription of the text of the *De Dominio divino* from Codex A, in order to serve as the basis of an edition of the work. The transcript was sent to Dresden to be collated under the direction of Dr Buddensieg with Codex B, which was at that time lent to him for the purpose of his intended edition of the *De Veritate sacrae Scripturae*. Dr Buddensieg was so kind as to execute almost the whole of the collation with his own hand, and he transmitted his work to me at Zürich, where I was then resident, in March, 1883. I have gone over the ground again in all doubtful cases, and have peculiar pleasure in saying that this collation of a manuscript presenting an unusual number of pitfalls to the reader, for instance, in ambiguous

¹ The manuscript is variously denoted as 'b' by Lechler, 'A' by Dr Buddensieg, and 'A₁' by Dr Loserth.

letters and contractions, is—as indeed might have been expected from the special experience and learning of the collator—as near absolute accuracy as any human performance can be. With A, unfortunately, the case was very different. The copyist who undertook the work was entirely without palaeographical training, and did not even take the pains to inform himself of the meaning of familiar contractions. Although a classical student, he blundered on from sentence to sentence without a thought whether the words yielded any sense at all; and to add the last straw to the editor's and the printer's burthen he wrote a handwriting which seemed ingeniously devised with the object of preventing its being read. Portions of letters were separated by a space, whereas separate letters and words were run into one another; letters liable to confusion were so written as to be most easily confounded; and the spelling, while professing to be that of the original, was frequently but silently normalised.

In reading through the transcript I marked all the places which seemed to me wrong, and noted all those in which A differed from B to be collated with C. These points were verified by Dr Rudolf Beer partly under my direction and with my help in September, 1884, and partly by himself; but so soon as I came to printing, I found that the thorough untrustworthiness of the transcript made it necessary not merely to test it but to collate it afresh throughout. Accordingly in January, 1889, I began a regular collation of A with the printed sheets, a work which Dr Beer continued and finished for me. Meanwhile I devoted myself to the task of settling the various readings of B and C, of course with constant reference to the text of A. Further doubts which arose in the course of the proof-

reading I submitted to Dr Beer, who verified them, wherever needful, in all the three manuscripts.

The present edition is thus made on the foundation of A: a complete collation of B, omitting only orthographical variants¹, is added²; and C has been collated wherever A and B differ, as well as in a number of cases where the reading both of A and B presented difficulties, but not regularly in the same way as B has been collated. I have often regretted that the transcript was not at the outset made from B, on account of the peculiar interest attaching to that manuscript and of the fact that it was written in England. On the other hand, A has the appearance of being the earlier manuscript, and it has the further claim upon the Wycliffe editor of forming, like the unique copy of the *De civili Dominio*, one of a series of manuscripts of the English divine written in the same size and style and comprehending a large proportion of his most considerable works. Moreover, while A is written with the punctilious regularity and precision of a standard book—as a work of one of the fathers would be reproduced,—B is written with an independence which had no scruple to correct mistakes. Many of these corrections are indeed plainly right, and not a few have been received into the text of the present edition; but many also give evidence of the scribe's having altered sentences to agree with what he thought was the meaning of the passage, when the passage rightly understood needed no change at all.

¹ It should be stated that where A has 'ergo' B uniformly reads 'igitur.' This variant has been only noticed, once for all, in the critical note to p. 5, l. 15.

² The beginning of each folio and column of this manuscript is entered in the critical notes with the sign || prefixed.

In other words, A is a mechanical transcript, while B is the work of one who thought for himself.

That A and B are independent copies, and not even copies of the same archetype, may be taken as certain. They have all the appearance of standing to one another in the relation not of sisters but of cousins. As for C, I have little doubt that it is a direct transcript of A¹. The number of cases in which it agrees with B as against A is very small, and most of these are of the nature of corrections of obvious errata. Had I been persuaded of this at first, I should not have carried out the collation of the manuscript even as far as I have done; but since the collation was done and in part printed before I had arrived definitely at this conclusion, I thought it best to leave it as it stood. Still, it must always be borne in mind, in considering the evidence for any particular reading, that, unless my judgement is quite wrong, C has no claim to be regarded as an independent witness. With respect to D, Dr Loserth's proof that its text of the *De Ecclesia* is 'simply a copy of' B may be confidently extended to that of the *De Dominio divino*, which I collated in selected passages taken from various parts of the book. The instances in which it conforms with A or C, or both, as against B, are very few, and may for the most part be accounted for as due to misreadings of contractions or ambiguous

¹ The following example affords nearly convincing evidence of this. In p. 97, ll. 20-24 a passage is omitted both in A and C. In the former manuscript the omission occurs at the end of a page, and may easily be accounted for by the common mistake of homocoteleuton as the scribe turned over the leaf. In C on the other hand the error cannot be explained in this way, since it does not occur at the end of a page; the presumption therefore is that the scribe was copying from A.

letters¹ in B or as the corrections of manifest blunders. It has therefore seemed needless to make a regular collation of the manuscript, or to record the results of so much collation as I actually made. In two or three cases I have taken a reading from it²; but as a rule I have used it only to substantiate my extension of the extremely contracted forms of words which are characteristic of B, and for this purpose it has proved very serviceable in difficult or doubtful places.

In preparing the text of the present work for publication, I have followed the same general rules as in my edition of the *De civili Dominio*, to the preface of which (especially pp. xvi-xviii) I may be allowed to refer. The readings supplied by the correctors of the several manuscripts are distinguished in the critical notes by the numeral², as A², B², &c. The marginal headings and notes in the manuscripts, excepting the Czech ones in Codex B, have been omitted altogether. How slight an interest they possess may be seen from the parts of B and C printed by Dr Loserth and Dr Budensieg, who have scrupulously reproduced them in their footnotes. The book itself I have endeavoured to print without any alteration, except in cases where the alteration is indicated in a note. Roman numerals, however, have been uniformly employed in citations from books, the usage of the manuscripts being various; and in the case of citations from the Bible, in order to avoid a needless multiplication of foot-

¹ Thus it has 'generalissimo,' p. 180, l. 9, with A C as against 'generalissime' in B.

² See p. 185, l. 31; 186, l. 3. In p. 57, l. 13, the marginal reading 'denotaciones' may be worth mentioning. See too p. 217, n. 5. But such specimens of readings supplied by D which are found in none of the other manuscripts are quite exceptional.

notes, the reference has been supplemented by the number of the verse in the Vulgate. I have also paid no attention to the use of capital letters, punctuation, and division into paragraphs found in the manuscripts. With these exceptions the edition aims at a faithful following of its original, with all its irregularities and monstrosities of spelling¹; but I cannot but fear that this aim, in consequence of the exceedingly bad transcript I had to work upon, has been not quite perfectly carried out. Each new collation discovered new and gratuitous blunders, and I am by no means confident that I have succeeded in effacing all the mischievous doing of my transcriber. I believe however that such errors as remain concern only details of spelling, which are apt to elude even the most vigilant collator, and do not affect the sense.

That the *De Dominio divino* was intended to stand as an introduction to Wycliffe's *Summa in Theologia*,^{Title of the work.} is shown not only by the first note written in the cover of A², but also by the first of the four early catalogues of Wycliffe's works printed by Dr Buddensieg³. It has, however, been disputed whether its title, or at least the title of its first book, should not be simply *De Dominio*. Lechler inferred this, first, from the terms of the prologue, 'Consonum videtur a dominio inchoandum,' and secondly, from the fact that the third catalogue of Wycliffe's works gives the title as

¹ Perhaps it should be mentioned that *uu* has been printed for *w* where the latter stands for two letters, as in 'distingwntur,' 'wlt.'

² *Supra*, p. viii. The second note, *ibid.*, which makes it the first book of the *Summa*, is contradicted by the numbers given in the manuscripts to the actual books of the *Summa*.

³ *Polemical Works*, 1., intr., p. lxvi. So too apparently in the second catalogue, where the title is miswritten 'de dominio domino (?),' *ibid.*, p. lxxii.

*De Dominio*¹. On the other hand, the language in the prologue is hardly precise enough to fix a title, while two of the other catalogues speak of the work as *De Dominio divino*. Still, that there was evidently a doubt on the subject is proved by the headings in the manuscripts. Before book i. A and C have *De Dominio divino*, but over the last word the corrector of C has added *absoluto*: B and D have simply *De Dominio*, while the latter manuscript has in the table of contents written within the cover *De Dominio in generali*. Further, though the second book is so numbered in all the manuscripts, the word *secundus* has in C the number *primus* written above it, and the table of contents in D gives this book the specific title of *De Dominio divino*. Lastly, book iii., as has been noticed², bears no title at all in Codex D.

Division
into books.

Wycliffe himself, at least when he wrote the *De civili Dominio*, treated the work as a single book. To show this I give the citations as there made, with the places to which they refer:—

	<i>De civ. Dom. i.</i>	<i>De Dom. div.</i>
11	p. 73, 'in principio tractatus de div. Dom. cap. iii.'	= i. 3
11	p. 78, 'de div. Dom. cap. ii.' (apparently).	= i. 3 ³
16	p. 111, 'de div. Dom. cap. xxiii.'	= ii. 3
36	p. 259, 'de Dom. div. cap. —'	= iii. 6

It may be conjectured that the treatise was divided into three books for the sake of convenience, whether by Wycliffe himself or a disciple may be left doubtful. Perhaps on the whole it is most likely that Wycliffe

¹ Polem. Works, I., intr., p. lxxix. See Lechler, Johann von Wiclif, 2. 560, Leipzig, 1873.

² Supra, p. xiv.

³ I presume the figure in the citation is miswritten: in any case the reference is plainly to the early part of book i.

did not himself make the arrangement, and that we have in the uncertainty of the titles of the several books an indication that the editors were not quite sure of their ground. They found the first chapter of book i. beginning 'In tractando de dominio'; and comparing this with the phrase 'a dominio inchoandum' in the prologue, they headed the book *De Dominio*. Book ii. begins 'Iam secundo restat lacius disserere de dominio divino'; and this furnished a natural title about which there could be no doubt. It ought of course to have followed that book iii. should be numbered book ii.: but the parallel between its opening words, 'Redeundo iam tercio ad materiam que directius concernit dominium,' and the words in book ii. just quoted, left the editors no choice but to call it book iii. Afterwards as the work was repeatedly read and transcribed it became clear that *De Dominio divino* was the real title, as it was the real subject, of the whole treatise; and this conclusion we find adopted in A as well as in two out of the three catalogues of Wycliffe's works which mention the title¹.

All the three books of the *De Dominio divino* have come down to us in a defective state, and in all the manuscripts they break off at the same point. Nor do the old catalogues give any evidence of more com-

¹ It is absent from the fourth of these catalogues (Buddensieg, l. c., pp. lxxx. seqq.), which is in other respects very incomplete. Shirley suggested (Catal. of the orig. Works of J. Wyclif, p. 53, Oxford 1865) that the work de Arte sophistica from which erroneous opinions were excerpted by a committee appointed by the University of Oxford in 1409 (see H. C. Maxwell Lyte, Hist. of the Univ. of Oxford, p. 283, n. 2, 1886) was really the same with the *De Dominio divino*; but only one of these articles, which will be found in Wilkins' *Concilia*, iii. 346, bears any close resemblance to the latter work, and it is likely that they come from Wycliffe's philosophical treatises. Two of them, however, artt. 169, 170, refer manifestly to his latest doctrine.

plete copies being in existence. It is true that one of these, the third, speaks of book i. as containing 29 chapters instead of 19; but it gives the number of chapters in books ii. and iii. exactly as we now possess them, and for a reason that will immediately be adduced we may take it that 29 is a mistake of the copyist for 19, the figures 1 and 2 being frequently confounded in transcription. The only evidence for the number of chapters of which any of the books originally consisted is that supplied in the reference given above from the *De civili Dominio* to chapter xxiii. Since this reference is apparently to be verified in book ii. 3, it results that book i. in its complete form contained twenty chapters; so that less than two are missing from our existing copies. The original length of books ii. and iii. must at present be left unsettled; but it is far from improbable that some indication may be discovered in one of the books of the *Summa* which await publication.

Authorship and date of the treatise. That the treatise *de Dominio divino* is by Wycliffe is attested, first, by the titles in the manuscripts; secondly, by its inclusion in three out of the four existing catalogues of Wycliffe's works¹,—its absence from the fourth need raise no difficulty since this list is in many ways defective;—thirdly, by the reference it contains² to Wycliffe's book *de Incarnatione Verbi*; fourthly, by the references to it in Wycliffe's *De civili Dominio*³, the genuineness of which has early testimony in the quotations from it in pope Gregory the Eleventh's bulls of 1377; fifthly, by the mention of it (in the form *De Iure divino*) by Aeneas Sylvius among the books brought by Nicolas Faulfisch into

¹ See above, pp. xix.-xxi. ² Lib. i. 8, p. 55. ³ See above, p. xx.

Bohemia¹. The external evidence, so far as it goes², is unanimous; and every argument from the style and method of exposition employed in the work points in the same direction. As for the date at which Wycliffe wrote the treatise, the internal evidence is slender. From the terms of the prologue it might seem as though this were Wycliffe's earliest theological production; but the reference made in it to the *De Incarnatione Verbi* shows that the latter work was at any rate completed before the *De Dominio divino*³. The position it occupies as the introduction to the *Summa in Theologia*, and the references to it in the several books of the *Summa*, furnish us with a *terminus ad quem*; but unfortunately the dates of these books have not yet been fixed with any precision. The utmost that can be said with certainty respecting the *De civili Dominio* is that it was written previously to 1377, while Shirley's date, 1372, is probably not very far from the truth⁴. How much earlier the *De Dominio divino* was composed can at present only be conjectured;

¹ See above, p. x. Its title does not occur in the list of books condemned at Prague in 1410; Docum. Mag. Ioh. Hus, p. 380, ed. F. Palacký, Prague 1869.

² I have not noticed any allusion to the work in Woodford's polemic against Wycliffe, printed in Orthuinus Gratius' Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum, pp. 190-265, ed. E. Brown, 1690 folio; nor in T. Walden's Doctrinale Fidei, for the citation made in the latter work, lib. ii. art. iii. 82, p. 402 b, Venice 1571 folio, as from the *De Dom. div.*, cap. ii., is really taken from the *De civ. Dom.* i. 2, p. 11.

³ Where Wycliffe refers to the *De civili Dominio* (or, as he here styles it, *De humano Dominio*), it is rather by way of a general allusion to a future work which he had in contemplation. In book iii. 4, p. 224 the particular reference is only apparent; for 'libro tercio' denotes merely the third book of the *Summa*. On the other hand, in book iii. 6, p. 255, we have a reference though apparently a wrong one) to a specified chapter, which may be a later insertion.

⁴ Fasciculi Zizaniorum, intr., pp. xvii, xxi n. 2.

but the fact that Wycliffe wrote a *Determinatio de Dominio*¹ with reference to the parliamentary repudiation of the papal tribute in 1366, and in it stated the essential principle of his doctrine of lordship, may naturally lead to the conclusion that in or about that year he was engaged in the composition of the book before us. More closely it would be hazardous to affirm.

Subject of
the work.
BOOK I.

CH. I.

The treatise opens with a short prologue, in which Wycliffe declares his intention of entering upon a course of divinity by an exposition of the doctrine of *dominium* or lordship based upon the proofs of holy Scripture. *Lordship* may be used in a wider or a narrower sense: it may denote in the most general way the relation of agent to patient; but for the purpose of Wycliffe's argument it has to be limited to a particular class of superiority. He therefore describes it as a habit, pertaining only to the rational nature, by virtue of which that nature is said to be set over that which serves it. Lordship and service are thus the two terms of a relation concerning which we have at present learned little more than this fact, that it belongs only to rational beings. Incidentally, however, a principle has been stated, namely, that *use* is not necessarily lordship, which is of historical interest in connexion with the controversy of the early part of the fourteenth century between the spiritual Franciscans and pope John the Twenty-second. Wycliffe on this head adopts the Franciscan view, which had been maintained by Marsiglio of Padua and William of Ockham².

CH. II.

Wycliffe proceeds to distinguish lordship from

¹ Printed by Lewis, *Life of Wiclif*, pp. 349-356, 2nd ed., Oxford 1820.

² Cf. p. 5, n. 15.

things with which it might plausibly be identified. It is not, he says, synonymous with *right*, since a man may have a right to a thing without obtaining lordship of it; but it includes right as the basis upon which the relation proceeds. So again lordship is not *power*. 'No catholic will deny that the power of the keys is committed to the priest, albeit he have none subjected to his power.' Power therefore may exist without lordship; it may be granted to a man and take effect when lordship is superadded; but it is always implied in lordship. A further question arises, how lordship came into existence; for that it is not eternal is clear from the fact of its postulating objects to act upon. The answer, that lordship originated with creation, is supported by the language of the Book of Genesis, in which the work of creation is attributed to *God*, and it is not until *the heavens and the earth were finished* that the name *Lord* is used; it was not until there were creatures to serve God that he became Lord. God's lordship therefore is the immediate result of creation; and he is lord of his creatures because he created them, not because he governs and keeps them. As FitzRalph explains¹, 'God has lordship by reason of his creation of things, possession by reason of his preservation of them, and use by reason of his governance of them.'

Lordship may be divided according to its subject, CH III. its foundation or principle, and its object. In the first classification we distinguish the lordship of God, of angels², and of men; in the second, specially in

¹ De Paup. Salv. i. 5, p. 286.

² FitzRalph, it may be noticed, denies that angels can hold lordship in the strict sense of the word, lib. i. 9. 10. pp. 292 seqq.

human lordship, that according to the law of nature, the law of grace, and positive law; in the third, the lordship over a house, a city or community, and a kingdom or state. Of these classes the first, the lordship of God, calls for consideration before the rest, because it is the measure of all others, and surpasses them in three respects: in its subject, since God stands in need of no service; in its foundation, since the right by which he holds lordship is in essence God himself; and in its object, since all creatures are compelled by the fact of their creation to do him service. Whatever we do *we are unprofitable servants*, for our best works bring God no profit, and are but the gifts of his mere grace; whatever merit we have comes through his aid, and abounds only to our own indebtedness to him. His lordship is so vehement that none can escape his service; even the sinner serves him by suffering his due punishment. Yet there are degrees in service, as there are degrees in the capacities of men; but only in accidentals, service in essentials remaining in all the same.

CH. IV.

CH. V.

In examining more closely into the nature of the use which God has of lordship, concerning which he dissents in part from FitzRalph's opinion, and into the distinction between that use and possession, Wycliffe takes occasion to dwell upon the greatness of God's lordship, and announces a principle which becomes of the highest importance in the later development of his theological views: 'God,' he says, 'is lord not mediately, as other kings are, through the rule of subject vassals, since immediately and of himself he makes, maintains, and governs all that which he possesses, and helps it to perform

its works according to other uses which he requires¹. The significance, however, of this proposition is not further insisted upon in the present work, which resumes at once the metaphysical bearings of its subject.

Lordship, it has been seen, is consequent upon creation: but creation implies the creation of *something*, and we have thus to enquire into the nature CH. VI, VII. of being, and the relation of universals to sensible objects. Three questions are put: Is there a necessary limitation in the number of created species? Is God's lordship of the universal prior to his lord- CH. VIII. ship of the particular? What are the different CH. IX. stages of being, *essentia* and *esse*, *posse esse*, *esse intelligibile*, and *esse actuale*, and in what relation do they stand one to another? The ontological problem is approached and discussed very much in the spirit of Scotism. The ideas, the *rationes exemplares*, are in God², and are essentially the same with his Word³, who is *all things in all things*⁴. 'Every creature in respect of his *esse intelligibile* is God⁵.' There is one *ens*, the *ens analogum*, which includes in itself and comprehends all other *entia*,—all universals and all the individual parts of the universe⁶. The process by which the primary *ens* is specified, or by which a higher and more general class passes into sensible existence, is that it receives the addition of substantial form whereby it is rendered capable of acquiring qualities and other accidents⁷.

Having considered the object of creation, that is, created being, in its various classes, Wycliffe turns

¹ P. 33.² Pp. 59 seq.³ P. 42.⁴ P. 39.⁵ P. 43.⁶ Pp. 58 seq.⁷ Pp. 48 seqq.

CH. X. to creation itself, that is, the manner in which the creative act takes place. Creation may be either out of nothing, as that of the *ens analogum*; or out of præexisting material, as the rendering of the *esse intelligibile* into proper existence, in which the *ens analogum* is the material cause of the production of the effect. *Qui vivit in æternum*, in the words of Ecclesiasticus, *creavit omnia simul*: 'all things,' adds Wycliffe, 'in their primordial causes, as genera and species, or else in their material essences, according to hidden *rationes seminales*'¹? It is next argued that creation is the only mode by which God can produce, and that he alone is of creative power; the creature therefore can only produce that which God has already created, so that God is strictly the author of every work which the creature performs: *Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut astrum quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem; sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus adintra continuat, dans ultimum complementum*².

CH. XI. Three objections follow. The first turns upon the text of S. Gregory, *Fides non habet meritum cui humana ratio præbet experimentum*: enquiry into matters of faith is therefore inexpedient and dangerous. Wycliffe replies by arguing in favour of free enquiry, so long as it is conducted in a becoming spirit of reverence, and confined to the learned. He maintains that all articles of faith are susceptible of demonstration, though not all in the same manner.

CH. XII. The second objection, in the scholastic form of a telling *reductio ad absurdum*, raises the question of the being of God, and leads to an

¹ P. 66.² P. 74.

investigation of the relations of the Persons of the holy Trinity. The third objection urges that Wycliffe's view of creation admits the eternity of the world. The answer, which includes an interesting survey of various opinions on the subject, maintains that the world began, in its entirety, at a given instant of time, and that to suppose it to be an eternal emanation from God would involve its absolute necessity and consequently the destruction of free will and merit.

Here the first book might have ended; but the introduction of the question of necessity and free will in the last chapter, as well as incidentally elsewhere, makes it desirable to pursue the enquiry further; especially since two of Wycliffe's masters in the generation preceding his own, Archbishop FitzRalph and Archbishop Bradwardine, held discordant views on the subject, the former laying the greater stress upon free will, the latter upon necessity. Wycliffe seeks to hold a middle course between them by the help of the Aristotelian distinction between that which is necessary absolutely and that which is necessary on a given supposition. God necessitates man to perform actions which are in themselves neither right nor wrong; they become right or wrong by man's free agency. He does not will sin, for he only wills that which has being, whereas sin has no being; what he wills is the punishment for sin. Necessity is antecedent to man's will: he is necessitated to will, but free to will what he chooses. then attempts, by means of an enquiry into the divine attributes of intelligence, knowledge, and volition, and their correlation, to ascertain more closely the relation subsisting between God's will and human

- action. His will, he decides, is determinate, because he knows beforehand what will come to pass; it is not conditional, for this would imply that he was uncertain as to the result. Wycliffe now returns to Bradwardine's position respecting the inevitability of human action, and urges in answer that a man may be in part the determining cause of God's will, because that will presupposes that a man will act in a particular way. There is an interdependence in the whole scheme. 'As the idea of the effect causes eternally in God volition contingent [upon it], so on the other hand God causes eternally every creature *adintra* in the idea¹.' The discussion is not completed when at the beginning of the nineteenth chapter the first book breaks off abruptly.
- CH. XVII.
XVIII. BOOK II. The subject of the second book is the relation of God's lordship to that of which he is lord, and first to the *ens analogum*. Wycliffe resumes and re-states his position as to the order of the different stages; and much that has been already treated in book i. receives a further investigation. He deals
- CH. I. CH. II. (1) with the existence of universals, (2) with the priority of the *ens analogum* to all other universals, (3) with the priority of God's lordship of the universal to his lordship of the particular². He replies to the
- CH. III. objection that on his reasoning the object of lordship, the *ens*, is eternal, and consequently that lordship is eternal, by insisting on the equivocation with which *ens* is spoken of with respect to God and to other beings. After a disquisition upon the laws
- CH. IV. of perception, it is true, he admits, that the *ens analogum* is common to God and to created beings—this he had denied, doubtfully, in book i. 6—and

¹ P. 165.² Already discussed in book i. 8.

that all *ens* is eternal: nevertheless it is equivocal CH. V. with respect to God or to the intelligible being of the creature, and with respect to the creature's actual existence; in its first or intellectual principle entity belongs in one and the same sense to all beings, but as touching actual existence it is equivocal. Therefore, since it is actual existence which determines the relation of lordship, the community of *ens* in the former sense does not involve the eternity of lordship.

Wycliffe has now completed his discussion of the metaphysical basis of his system, in which, so far as his treatment is philosophical, he adds little if anything to the stores already accumulated,—*pressed down, shaken together, and running over*,—in the daily debates of the schools; and in the fourteenth century the logician was apt to take the chaff for grain. I have run very briefly through the contents of this portion of the *De Dominio divino*, because they are of a character in which all but professed students of the history of philosophy have long ceased to take an interest. Indeed, so far as I am aware, hardly a single work of this description has passed into print for near three centuries: in order to find its models one has to seek among the black-letter quartos of the fifteenth and early sixteenth centuries. Wycliffe's work is of the spuriously technical type of Holcot or Strode; it has not the true philosophical spirit which, in spite of all his over-refinement, impresses one with admiration in Duns Scotus. With his third book Wycliffe quits the ground of theory BOOK III. and passes to the practical bearings of his subject. His method is now that of the theologian. Enumerating the various acts in which lordship can be

exercised, he enquires how far they are applicable to God's lordship. Creation, maintenance, and governance have already been considered in book i.; Wycliffe now discusses giving, receiving, and lending. It may be assumed that the other acts were dealt with in the part of the book now lost, and in its absence the corresponding chapters of FitzRalph's work, the treatment of which agrees closely with what remains of Wycliffe's third book, may be consulted with interest.

CH. I. The subject of *giving* leads to a statement which is of importance in connexion with Wycliffe's developed doctrine of lordship. When one gives, he says, he does not necessarily part with his lordship of the thing given, and this is in a special sense true of God's giving. Once that the notion of feudal lordship is attributed to God, the other element of feudalism, which consists in the separation of ownership from possession, naturally follows. God, we have seen, is the immediate lord of every creature¹; whatever lordship therefore the creature possesses must be held subject to due service to the lord in chief, and man is but God's steward or bailiff². Not merely is lordship not necessarily, it is only improperly, proprietary: property was introduced by reason of sin; our Lord and his apostles held none.

CH. II. The next proposition is a strictly theological one: God gives nothing to his servants except he in principle give himself; for the first thing he gives, the *esse intelligibile*, is really the divine essence, and so it is with respect to the primal truth, unity, and goodness with which he endows his creatures. In a special sense he gives himself when he com-

¹ *Supra*, p. xxvi.

² So too pp. 250, 255.

municates to them the holy Spirit and the gifts consequent upon the gift of him, so that *in him we live and move and have our being*. So complete is God's gift to man that, unless he fall into sin, he has the use of all things. We have here the sketch of what Wycliffe afterwards expanded in the early part of his first book *de civili Dominio*. The correlative of CH. III. giving, *receiving*, is with regard to God but another aspect of the same act, since he never loses that which he gives; he gives to his own and receives back his own. This reciprocity has its analogy in human relations; so that among men lordship stands by virtue of ministry, and he is most a lord who is most God's servant¹. *Lending* in like manner is only CH. IV. another mode of expressing the way in which God gives, since it has been shown that man is but the steward of that of which God is lord.

From this point what remains of the book is concerned with the question of merit and grace. If all a man has is lent to him, his merit is not his own; how can he then *deserve* any reward? In an earlier place Wycliffe had asserted, in forgetfulness of the emphatic declaration of Bradwardine to the contrary², that 'no one denies that the creature can deserve of congruity as touching grace³.' He now argues the matter at length. A man can deserve from another man *de condigno*, the reward due to him for his labour; but from God he can only

¹ The doctrine of lordship by virtue of ministry is here but briefly touched; a fuller treatment will be found in the *De civ. Dom.* i. 10, 14, &c. But the doctrine is of course a familiar one in theological exposition: see for instance William of Auvergne, *de Sacram. Ordinis*, x., *Opp.* p. 513 *b.*, ed. Venice 1591, folio.

² *De Causa Dei*, i. 39, pp. 325-364, ed. Sir H. Savile, 1618, folio.

³ P. 170.

deserve *de congruo*, that is, *ex condecenente lege magnifica ac gracioso iuvamine Dominantis*. Grace is the antecedent condition of such deserving; but the fact that God's help is necessary does not take away from the merit of him who runs his course aright. The merit is of grace and the reward is of grace; but none the less man would deserve nothing unless by the exercise of his own power of volition. An

CH. V. exposition of the doctrine of grace leads to a further enquiry into the relative shares taken by God and man in causing man's merit. It is shown that the operation of God's grace is the principal cause, and that while no one can have merit 'of works' (*ex operibus*) he can have merit 'through works' (*per opera*) of God's grace. The discussion of the subject, in reply to objections, is carried on to the end of the book as we now possess it.

CH. VI.

Arch-
bishop
Fitz-
Ralph's
treatise *de*
Pauperie
Salvatoris.

As the *De Dominio divino* forms an introduction to Wycliffe's *Summa*, so the work of Richard Fitz-Ralph, archbishop of Armagh, *de Pauperie Salvatoris*, of which the first four books are printed in the appendix to the present volume, may be considered in many ways as an introduction to Wycliffe's doctrine of lordship as a whole. I give an account of the manuscripts from which it is edited in a notice prefixed to the text of the work¹; here it will be necessary only to explain the circumstances in which the treatise was written, and to give a sketch of its contents.

¹ *Infra*, pp. 259-264. I have had the advantage of an exceedingly faithful transcript of the Bodleian manuscript, which was made for me, under the superintendence of Mr George Parker, assistant in the library, by his daughter, Miss A. F. Parker, to whose care and knowledge I am greatly indebted.

In 1349 FitzRalph paid a visit to Avignon in connexion with the approaching papal jubilee. He was commissioned on the part of the English clergy, to lay before Clement the Sixth a number of well-known complaints against the friars. That, however, he was not yet known to be animated by any unfriendly feeling towards the mendicant orders may be inferred from the fact that he was appointed to preach in the Franciscan church on the great festival of the order, the feast of St. Francis¹. He executed his commission in an address, which exists in manuscript², on the 5th July, 1350. A little before this³, FitzRalph tells us in his dedication, he was deputed by the pope to make enquiry with two other doctors into certain questions which had long been agitated in the mendicant orders concerning property, lordship, possession, and the right of use. Their deliberations went on for some time, but led to no result, and FitzRalph was urged by some of the cardinals to undertake an independent examination of the subject. He set to work, but, having soon to return to Ireland⁴, found himself hindered by the charge of his diocese from making rapid progress with his book.

In 1356 he quitted Ireland for the last time, and it was then that he took up a position of declared and

¹ I have endeavoured to fix the chronology of the archbishop's life with more exactness than had previously been attempted in an article upon him in the Dictionary of National Biography, 19. 194-198, 1889.

² *Proposicio Ricardi archiepiscopi Armachani Hibernie primatis ex parte prelatorum et omnium curatorum tocius ecclesie coram domino nostro papa in pleno consistorio, A.D. 1350, mense Iulii die quinta, Bodl. MS. 144, f. 251 b-255.*

³ 'Anno octavo,' *infra*, p. 273. The eighth year of Clement VI. ended on 8 May, 1350.

⁴ He was summoned back by a royal order dated 18 February, 1349-1350, Rymer's *Foedera*, 3. 1. 192, Record edition.

public hostility to the friars. He found, he tells us¹, a discussion going on in London *super mendicitate et mendicatione Christi*, and entered actively into it. In the course of the winter he preached a number of sermons at St. Paul's Cross², in which he asserted that voluntary poverty was neither of Christ's example nor of present obligation, and that mendicancy had no warrant in Scripture or primitive tradition. The friars were hotly excited by the archbishop's action, and succeeded in procuring his citation to appear and defend his opinions before the pope at Avignon. On the 8th November, 1357, he preached a famous sermon before Innocent VI, which has been frequently published under the title of *Defensio Curatorum*. FitzRalph's case was at once entrusted by the pope to four cardinals for examination³, but unfortunately no record of the result is known to exist. It seems most likely that, in view of the weighty interests engaged on either side, the decision was purposely delayed, and that FitzRalph died, probably in November, 1360, before judgement was given. In the end the friars received a confirmation of their privileges. The statement current among English Benedictines was that the friars won in consequence of their more plentiful supplies of money, and it was hinted that had the English clergy contributed more liberally than they did the issue might have been different⁴. We are here, however, concerned with the circum-

¹ *Defensio Curatorum, ad init.*, Goldast's *Monarchia s. Rom. Imper.*, 2. 1392, Frankfurt 1614, folio (or Brown's *Fascic. Rer. expet. et fug.*, app., p. 466).

² Four are printed at the end of his *Summa in Quaestionibus Armenorum*, Paris 1511, quarto. Cf. *infra*, pp. 261 seq.

³ Bodl. MS. 158, f. 174.

⁴ *Chron. Angl. a monach. S. Alban.*, p. 38, ed. E. M. Thompson, 1874; *Wal-ingham, Hist. Anglic.* 1. 285.

stances of FitzRalph's biography only so far as they bear on the date and composition of the *De Pauperie Salvatoris*. We have seen that it was begun in 1350, and its dedication to Innocent the Sixth shows that it was finished not earlier than 1353¹, but how much later is not quite certain. I was formerly of opinion that FitzRalph completed his work during the time of his last sojourn at Avignon between 1357 and 1360²; but a more careful study of the language of his dedication has convinced me that it was written before he left Ireland in 1356. Like Ockham, he chose the form of a dialogue for his work, a form which lends itself more conveniently than a direct discourse to the raising of objections and the narrowing down of points at issue.

After a dedication recounting the circumstances in which the work was composed, FitzRalph states the problem of which he seeks a solution: The religious orders all profess to follow the life and teaching of Christ and his apostles, and yet their rules differ and have received different interpretations from different popes; the divergence mainly proceeds from the sense they attach to certain terms, 'lordship,' 'property,' 'possession,' and the 'right of using,' and the voluntary surrender of these rights; it is desirable, therefore, to examine minutely the true meanings and senses of these words. *Lordship* is first distinguished from *property*, which it does not necessarily involve, the *right of using*, which it includes but which does not necessarily include it, and *possession*, which is the immediate result of lordship. Lordship is not eternal; God's lordship is dependent upon his creation of the world, and antecedent to his government and main-

Subject of
the work.
BOOK I.
CH. I.

CH. II.

CH. III, IV.

CH. V.

¹ Innocent was elected on the 18th December, 1352.

² Dict. of Nat. Biogr. 19. 196 b.

- tenance of his creatures, which latter acts may be more properly described as his use and his possession than as his lordship. God had possession of the whole world from the beginning, and use of it so far as there was any room for its exercise. The formal description of God's lordship is 'the full right of possessing the world and using it fully and freely with all things therein contained, by means of possession solely; so that right is the genus of lordship, and all else in it is as the specific difference whereby God's lordship is distinguished from all lordship of his creatures.' His lordship cannot be alienated by any grant of his; it remains entire and universal.
- CH. VII. When he entrusted government to the angels, this was a commission of office, not properly of lordship. The subject of God's possession and right of use is then briefly resumed; the former, the fruit of lordship, consisting in the safe-keeping and maintenance of the world, the latter being part of the definition of lordship.
- CH. VIII. Use, however, is a general term which covers a variety of particular acts, and it is necessary to enquire in detail which of these acts are applicable to God's lordship. Can he annihilate (this is denied), consume, change, multiply or increase, give, lend? can he protect and resume his gifts, sell, buy, and receive? (all these acts are affirmed). The main stress of the argument lies in the subject of giving. If God's lordship cannot be alienated, in what sense can he be said to *give* anything? FitzRalph takes the example of a number of men holding land in common who admit a new member to the enjoyment of their rights. In such a case they transfer or alienate no part of their lordship, nor do they even diminish it in extent. The paradox of the latter
- CH. VI,
IX-XII.
- CH. XIII.
- CH. XIV-
XXXIV.

position is vindicated by the argument that the men have still *ex hypothesi* enough to live upon, and if they wanted more this would be grasping, in other words, not an act of lordship but an abuse of lordship; and as it is not supposed that men would admit a co-partner beyond the resources of their land, the difficulty which would thus arise is eluded¹. But the community of the lordship is an essential element in the argument, which would not hold good were it a question of holding in severalty (*proprietas*); and so it is in like manner communication which forms the essential fact of God's giving. He gives, and loses nothing by the act. He communicates to all creatures himself and his lordship, albeit they are capable of receiving it but incompletely²: he retains not only his lordship over the thing given, but also his possession and right of use of it³.

From God's lordship FitzRalph proceeds to man's BOOK II. natural or original lordship, that which he had before CH. I. the fall of Adam, a subject which occupies books ii. and iii. This, he argues, is no true lordship, since the true lordship, with the right or authority which it includes, remains with God; all that man receives is really lent him. Original lordship is 'the mortal right CH. II. or original authority of the rational creature of naturally possessing the things subjected to him by nature conformably to reason.' The terms of this descrip- CH. III-V. tion are explained in detail, and it is inferred from the CH. VI-VIII. fact that lordship was granted to man in a state of innocence in the image and likeness of God, that he was created in justifying grace, which was the antecedent ground of his lordship. Lordship is founded in grace, and without grace there is no lord-

¹ Pp. 307 seqq.² P. 310.³ Pp. 313 seq.

- CH. IX-XIV. ship. It is then shown how Adam received his lordship for himself and his descendants, and how Christ received it as man. Adam by sinning lost all his original lordship, but when he repented and received grace he received it also again, though without the full power of exercising it. Original lordship is distinguished from the lordship acquired by virtue of positive laws by the fact that it cannot be refused when granted, nor abdicated except through sin.
- CH. XV-XIX. It cannot be increased or diminished in itself, only limited in act. When one man is præminent over others, he has not on that account any larger original lordship, because this lordship depends upon nature, not upon extrinsic conditions. His præminence may diminish the use of lordship among his subjects, but not their lordship itself. Positive laws became necessary in consequence of sin; but still, even had man never sinned, some laws must have come into existence for the guidance of human life. Nevertheless rule conducted under such laws would not be lordship, since the ruler would not thereby be enabled to exercise all the acts of lordship; would not have the power of giving, selling, &c., his subjects, nor free use of their possessions. Civil lordship by means of kings would never have been necessary in a state of innocence.
- CH. XX-XXII. Varieties in circumstances, natural gifts, and acquisitions would still have led to the præminence of some men over others; but the original lordship of each would have remained equal.
- BOOK III. In the third book FitzRalph considers the relation in which original lordship stands to possession and use and to the objects on which it can operate. After enumerating the different ways in which a man may possess, he shows possession to be not a right but a

title, the outward sign of lordship. All possession in the proper sense of the word is righteous. To man was given at his creation both lordship and possession of the whole world and of every part of it ; but he has them in varying degrees according as he has a freer or less free use of the things subjected to him. The question whether property could have come into existence without sin, is argued at length and finally decided in the negative. The conditions of natural possession follow upon those of natural lordship, and that which has been asserted of the latter, that it is universal and is lost only through sin, is equally true of the former. Lordship further involves use, which is its end and fruit, nobler and more desirable than it ; but use is to be understood only of the reasonable employment of things, any excess being not use but abuse. The various acts in which original lordship may be exercised are next reviewed ; and here, as in book i. the chief interest centres in the act of giving. This, it is explained, does not imply the transference of the entire right to possess the thing given. As in God's giving, so in the state of innocence, to give is to share possession ; it is also the rule of the apostles and the rule of charity that all things should be had in common. By sharing the gift both giver and receiver derive most benefit from it¹. Even when, as under civil laws, a lord grants away one of his lordships, he retains his natural lordship in that which he grants. Indeed, a grant of this sort is not really an act of lordship at all ; the transfer is purely accidental, dependent on the will of the receiver ; whereas lordship is by its very nature independent of will². Is then all civil lordship vain ? Not altogether,

¹ Pp. 417-420.

² Pp. 422 seqq. ; cf. pp. 390, 455 seq.

since, in the present state of sin, it serves as a protection against the attacks of evil doers : but when it is maintained that no one can really have a thing unless he have it by way of property, this is simply an abuse resulting from the cupidity and self-seeking of wicked men.

The difficulty of adjusting the two titles to possession, that given by original lordship and that authorised by civil law, has been already more than once approached, but from the point of view of the state of innocence, not as a substantial problem confronting man in practical life. For it is clear that the doctrine that the righteous man has original lordship, or the title to possess everything—that is, everything that he needs,—and that civil law ought to support this title, does not go very far towards meeting the actual conditions of wealth and poverty. Moral virtues, as things are, do not, as a matter of fact, bring their possessor all he needs in temporal concerns ; and the practical question which FitzRalph proposed to himself at the outset is not carried nearer to a solution by the postulation of a state of things not known to present experience.

BOOK IV. Nor even in the fourth book, which treats specifically of property and civil lordship, is there any serious attempt to descend from the ideal atmosphere in which its predecessors move. Original lordship, it has been said, held by one person does not exclude others from the use of it : if any one is excluded it is not by virtue of that lordship, but by virtue of a positive law ; and the reason why others are excluded is that they cannot know that the possessor has not civil lordship, which would exclude them. In other words, we might all freely enjoy another man's land but for the *possibility* of his having a civil title to it, and this title implies property. But this civil condition is no

CH. I.

real part of lordship, it is merely accidental to it. Before sin came into the world there was no property. Property then is no element in original lordship, nor clearly is it the same with possession: it is a lordship acquired by one or more persons in a civil state of society, which excludes use in others; but this exclusion of use, though an invariable accompaniment of civil possession¹, is nevertheless accidental. This accidental character runs through all the current notions of civil lordship. We speak of the eldest son as heir to his father's goods, one who will in course become lord in his place, whereas in truth no man is lord except through justifying grace. The argument is complicated by a confusion of two distinct uses of the phrase 'civil lordship.' Ideally it is that which is conditioned by grace; practically, it is that which is protected by civil law. The former condition, according to FitzRalph, is the essential fact in civil lordship; the latter is merely accidental. Lordship is granted by God on the condition of doing him due service, and so soon as a man falls into mortal sin he forfeits not only his original but his civil lordship. All that the firstborn has in respect of his father's possessions is a title to the obtaining of them, supposing that he fulfil the other implied condition: his primogeniture raises a presumption in his favour; that is all. It is naturally objected that the law seems to point in a different direction: but FitzRalph replies that no law or legal award confers lordship or right; it only declares who may hold particular things without molestation on the part of legal authority. The truth of the facts upon which a legal decision is given is assumed as an antecedent condition to its validity;

¹ Cf. p. 454 *ad init.*

- CH. XI,
XII. failing such condition the law authorises nothing, and thus it authorises nothing except *per accidens*. A sinner may have a right or title to the civil acquisition of a thing, but in no case to lordship, which is dependent upon grace. In the course of the argument it appears that FitzRalph uses the words 'civil possession,' as it has been seen he uses 'civil lordship,' in two different senses: in the one it is definitely righteous, in the other it is, as the case may be, either righteous or unrighteous, human laws not going behind the fact that a man is in possession.
- CH. XIII. In conformity with the arrangement observed in books i. and ii.-iii. FitzRalph proceeds to discuss the acts of civil lordship; but not in the same regular order, because it at once appears that giving cannot without qualification be attributed as an act to civil lordship. When a man hands over a thing to another, this is not really an act of lordship at all, unless *per accidens*, since the receiver may not choose to take the civil lordship of the thing given: the only way in which giving can be an act of civil lordship is by communication.
- CH. XIV. To this doctrine several objections are urged. Supposing that the law requires the actual conveyance of the thing given, may not the giver on our showing declare that the transaction is complete by the 'communication of civil lordship' and withhold the thing itself? Will not the law say that gift is incomplete, and that the giver is still the lord of the thing given? Nothing, it is answered, can excuse a man's retaining that of which he is not lord, and the man in question is not lord of that which he has given. If the law, looking only at the fact of possession, adjudge the thing to him who is not lord, recourse must be had to a higher law. Are then the

defects of human judicature to be redressed by appeal CH. XV,
to the laws of the church? FitzRalph does not XVI.
reply directly: he only says that the clergyman
ought to work upon the delinquent by refusal of
absolution or by spiritual censure. But has the law
no right to lay down rules for civil practice, in order
that disputes may not arise, and thus to prescribe the
mode in which certain transactions of gift, sale, or
barter, shall be made? They can only prescribe in
matters which are in themselves good, or else neither
good nor bad; they cannot prescribe an act which is
in itself evil, and so they cannot lay down that he who
withholds what he has given may remain in posses-
sion of it. But, the objector proceeds, civil lordships
and rights depend upon the will of the lawgiver, and
he has the power to modify them, and to say that
lordship shall only pass from one person to another
by conveyance or putting in corporal possession.
On the contrary, is the reply, the civil law presup-
poses civil lordship; but even assuming that the first
establishers of civil law with respect to lordship pre-
scribed particular modes of transfer, they could not
run counter to the higher law of God or of nature.
A judge who is called upon to decide a case of dis-
puted possession 'ought not only to enquire of the
bodily transfer,—*seisin*, as they call it,—but of the
form and manner of the gift, barter, or sale; and to
discover the fraud, if any be found; and to compel
the giver, if he be proved by witnesses to have made
a simple gift in the manner aforesaid, to restore the
thing to the grantee by a just judgement; and in like
manner in cases of barter or sale.' FitzRalph admits
that the judge may be acting beyond the law of men,
but he ought to be guided by the rule of giving to

every man his due conformably to the law of God. It is a long discussion, and the primary contradiction between FitzRalph's theory and the existing conditions of human society and law does not seem to be brought nearer a reconciliation.

The book concludes with a discussion on property and the right of use in connexion with civil lordship.

- CH. XVII. Property in a thing in its direct sense is nothing else than the civil lordship of that thing, but all civil lordship is not property. For instance, the king or a higher lord may demand support for a war from an inferior lord, but they have no power to enjoy his revenues. They are but lords mediate of the baron's lordship, whereas he is lord immediate; and the lord immediate is he who has property in that which is
- CH. XVIII-
XXI. subjected to his lordship. Use, on the other hand, may be exercised without any civil, indeed without any natural, lordship. The servant may exercise acts of lordship in his master's goods; one may use things
- CH. XXII. in which he has but a limited interest: one may receive a gift offered him and at the same time decline to receive any civil lordship in it; his refusal will not prevent his right of freely using the gift. All these rights of use, however, proceed in some measure from lordship, though it is not necessarily the user's lordship. The subject of use leads naturally to the treatment of the questions which more immediately concern the controversy touching the manner in which the mendicant orders could enjoy, if they could not hold, property; and to this point the three following books are more particularly addressed. I have not printed them because their bearing upon Wycliffe's views is less direct; but the table of their contents will be found below, pp. 264-272.

It is no part of the plan of this preface to examine minutely the relation subsisting between the doctrine of Wycliffe and that of his predecessor. The connexion was indeed noticed very early. Woodford, in his polemic against Wycliffe, discussing the latter's position *quod ad verum dominium seculare requiritur iustitia dominantis, sic quod nullus in peccato mortali est dominus alicuius rei*¹, quotes FitzRalph, *de Paup. Salv.*, ii. 11, pp. 352 seq., and other places, in support of the condemned doctrine², and controverts FitzRalph and Wycliffe in a single argument. Walden also seems to allude to the archbishop as a well-known source of Wycliffe's opinions³. But the close connexion subsisting between the two writers is too manifest to need proof from outside. Only the first book, however, of the *De Pauperie Salvatoris* comes into account with reference to the present treatise of Wycliffe; and of this latter it may be safely asserted, that did we possess it entire, the points of connexion would be much more striking than now when we miss (apparently) a large part of the exposition of the acts of God's lordship. The *De Dominio divino* is indeed only in a small part devoted to the immediate subject indicated by its title. Wycliffe seems, as it were, new to the work, and is more anxious to attach his doctrine of lordship—the importance of which probably he had as yet but imperfectly realised—to a well-known and accredited metaphysical groundwork than to develop it independently. He hints at the solution of problems which he is not yet prepared to work out. Fitz-

¹ Fascic. Rer. expetend. et fugiend., p. 232.

² Pp. 237-240, 246. Cf. Mr F. D. Matthew's comments, English Works of Wyclif, intr., p. xxxiv, 1880.

³ 'Auctoris eius in hac schola Richardi,' Doctr. Fid. ii. art. iii. 82, p. 401 b.

Ralph, on the other hand, has a fully matured scheme to propound. With a remarkably clear arrangement and with few digressions he deals with lordship, possession, and use as they concern God and man in his state of innocence and then in his state of sin. His treatment is as lucid as the nature of the subject allows; his contradictions lie in the nature of the subject as conceived by him. With Wycliffe's *De civili Dominio* the work of FitzRalph presents more direct points of agreement; and I have no doubt that, when the former's treatise *De Statu Innocentie* is printed, it will be found that the same close connexion exists with regard to it. The already published works of Wycliffe gives us a sufficient proof of his indebtedness to FitzRalph, and what may be published hereafter can only add volume to the evidence for a fact which I think may be stated as definitely established, namely, that he has added no essential element to the doctrine which he read in the work of his predecessor. All he has done—this is in the *De civili Dominio*—is to carry the inferences logically deducible from that doctrine very much further than the purpose of FitzRalph's treatise required him to pursue them, and very much further than, from all that is known of FitzRalph's character, it is in the least degree likely that he would have pursued them.

It remains to add that in the footnotes of the present volume citations from the fathers are made, unless otherwise stated, from the editions published at Paris by the Benedictines of Saint Maur. References to Migne indicate the Latin series of his *Cursus completus Patrum*. Aristotle is quoted by *pages* from the edition of the royal academy of Berlin; sometimes a reference

is added to the volume and the *folio* of the Latin version contained in the edition of Aristotle with the commentaries of Averroes published at Venice 1550-1552. The italic letters *a* and *b* denote the two columns of a page, and the small capital letters added to citations of pages mark the place in the page; but the letters A, B, and C, D, when referring to manuscripts or books not paginated, indicate respectively the two columns of the recto and verso of a folio. I am indebted to Mr F. D. Matthew and the Rev. H. Rashdall for a number of suggestions and corrections in my edition, to Dr Rudolf Beer and Mr George Parker for help in the collation of the manuscripts at Vienna and in the Bodleian Library, and to Mr Furnivall for the kindness with which he has borne with me during the long delay attending the completion of this book. Nor must I omit to record my obligations to Dr Göddlin von Tiefenau, and Herr Ferdinand Menčík, of the imperial library of Vienna, for their courtesy during my visits to that library, and to the warden and fellows of Merton College for the loan of their manuscript of FitzRalph's treatise which they generously permitted.

REGINALD L. POOLE.

OXFORD,
August 28, 1890.

DE DOMINIO DIVINO
LIBRI TRES

LIBER PRIMUS DE DOMINIO DIVINO.

CUM quilibet Christianus et specialiter theologus mori PROLOGUE.
 debeat virtuosus, quia (iuxta conclusionem beati Augustini Subject and
 plan of the
 treatise.
 5 in De Disciplina Christiana) *non poterit male mori qui bene
 vixerit*, tempus est mihi per totum residuum vite mee tam
 speculativè quam practice, secundum mensuram quam Deus
 donaverit, inniti virtutibus, ut sic salubrius discam mori.
 Et quia de tribus bonorum generibus, scilicet, fortune,
 10 nature, et gracie, bonum infimum maxime movet hodie nimis
 prepostere hominis appetitum; ideo ut cecitas hominum sit
 melius ad sensum Scripture professoribus huius sciencie
 declarata, consonum videtur a dominio inchoandum. Innitar
 autem in ordine procedendi rationibus et sensui Scripture,
 15 cui ex religione et speciali obediencia sum professus. Scio
 enim ipsam in modo loquendi, tam quoad gramaticam
 quam rethoricam, scripturarum propriissimam; quoad fa-
 cilitatem, rectitudinem, et soliditatem logice vel metaphisice
 subtilissimam; et quoad veritatis et sensus constanciam,

1. B f. 212 A *Incipit liber de dominio*; C *Incipit de dominio divino* [absoluto
 secunda manu supra scripto] *prologus*. 17. Ante *rethoricam* A addit *quoad*.
facilitatem B C; *fallacitatem* A. 18. *soliditatem* B C; *solitudinem* A.

4. August. de Disc. Christ. xii. § 13, Opp. 6. 588 G.

6. *Per totum residuum vite mee, &c.* This passage can scarcely
 be made to bear the inference which Shirley draws from it, namely,
 the author's 'intention of dedicating his time henceforth exclusively to
 theology.' Fasciculi Zizaniorum, intr., p. xxxix., 1858.

9. *De tribus bonorum generibus, scilicet, fortune, nature, et gracie.*
 This is the common classification; the goods of nature are those which
 are intrinsic to the body; the goods of fortune are external events which
 affect it in any way; while the goods of grace are those which concern
 man's spiritual nature. Elsewhere Wycliffe has a more minute sub-
 division distributing the three 'goods' into five classes: De civili Do-
 minio i. 13 pp. 88 seqq.

utilitatem, et probacionem fecundissimam. Sed ut sensum [1A
huius incorrigibilis Scripture sequar, securius innitar ut
plurimum duobus ducibus, scilicet, rationi philosophis reve-
late et postillacioni sanctorum doctorum apud ecclesiam
approve. 5

* CAPITULUM I.

B

OF LORDSHIP IN
GENERAL.What is lord-
ship?1. The agent has
lordship over the
patient;and lordship may
be not only posi-
tive but even
privative,that is, produced
and maintained
by him who is
subjected to it;

as sin

IN tractando de dominio oportet imprimis supponere ipsum
esse: nam in questione prima, Si est dominium, non discrepant
sed conveniunt omnes leges. Sed pro questione secunda, Quid
est dominium? declaranda, oportet reducere tertium analogum 10
ad univocacionem proposito pertinentem. Dicitur enim apud
philosophos omne agens vel faciens suum passum subici,
de tanto patienti huiusmodi *dominari*. Sic enim secundum
naturales omne agens phisicum se habet in dominio ad
suum passum. Et secundum sententiam Salvatoris peccatum 15
dominatur super subiectum: *Omnis, inquit, qui facit peccatum
servus est peccati* (Ioh. viii. 34). Et quod peccatum econtra
relative dominetur homini patet per illud Psalmi cxviii. 133,
Non dominetur mei omnis iniusticia. Econtra tamen est de
domino privativo et domino positivo: nam privative domi- 20
nans, ut mors et peccatum, efficitur et conservatur continue
a suo servitore, et sic innaturale est quodlibet privacionis
dominium; econtra autem domini positivi est conservare vel
regere servitutum, vel saltem aliquod eius positivum, ut post
patebit. In hoc tamen habet privacio rationem dominii, 25
quod ipsa subicit interiorem hominem ad ipsum penaliter
sufferendum, ut innuit apostolus ad Romanos sexto capitulo:
*Vetus, inquit, homo noster simul transfixus est, ut destruat
corpus peccati, et ultra non serviamus peccato*; et sequitur, *Non
ergo regnet peccatum in vestro corpore*; et, paucis interpositis, 30
*Peccatum enim in vobis * non dominabitur*. Tales autem C

12. *subici* B C: A, ut videtur, *subicere*.24. *positivum* A: *positivum* B C.28. *transfixus* (*transfixus*) A B: *crucifixus* (*crucifixus*) C.

27. Rom. vi. 6.

29. Ver. 12.

31. Ver. 14.

10] negative non essent pertinentes proposito nisi peccatum possit non solum dominari sed et regnare super peccatorem. Ipsum enim subicit hominem pessime servituti et ducit eum tanquam captivum de peccato in peccatum contra voluntatem
5 deliberativam (ut loquitur apostolus ad Rom. vii.), et demum ducit eum ad carcerem perpetuum. Nunquam tamen dat occasionem homini ad faciendum sed ad paciendum quod debet. Ideo dicitur tyrannice, improprie, et equivoce dominari.

Mors tamen, que videtur naturalis, non sapit, ut huiusmodi, ^{and death.}
10 penam culpe, licet dicat in aliquo supposito culpam precedere. Christus enim passus est mortem simplam non ultra moriturus, ut figuraret ipsam pro nostra duplici morte sufficere et nos debere in mortem anime non ultra incidere. Unde sicut ipse lotus est aqua tribulacionis vel passionis usque ad mortem, et
15 post resurrexit in gloria non ultra moriturus; ita *quicumque baptisati sumus in Christo Iesu, in virtute mortis sue baptisati sumus*, resurrecturi ad novitatem vite spiritualis non ulterius peccaturi, ut dicit apostolus, ad Rom. vi. 3, 4. Et hec est una de causis quare baptismus sicut nec mors Christi est iterabilis.
20 Tales enim figure sunt nobis adhuc vivantibus et speculariter bona patrie videntibus, effectualiter observande; licet clarius et proprius videamus quam patres Veteris Testamenti. Patet ergo modus loquendi fundatus de dominio privativo. *Christus*,
D inquit apostolus, * ubi supra, *resurgens ex mortuis iam non*
25 *moritur; mors illi ultra non dominabitur*. Correspondenter mortui in Christo sunt surrecturi ad vitam perpetuam, ut probatur 1 Cor. xv.: unde postquam dixerit quod *novissime inimica destruetur mors*, insultat morti pro die iudicii sub hiis verbis, *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?*
30 Et est sensus istius locucionis pro intellectu Scripture apud theologum nota dignus. Nam ad Rom. vi. 16 scribit apostolus, *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi*

3. *¶ et ducit* B f. 212 b. 9. *videtur* A C: *vocatur* B. *ut huiusmodi* A B;
in A autem *ut expunctum* est: *huiusmodi* C. 15. *ultra* A: *ulterius* B C.

20. *Speculariter*: cf. 1 Cor. xiii. 12.

23. Rom. vi. 9.

27. 1 Cor. xv. 26.

29. Ver. 55.

estis eius? Unde vocat *servos iusticie* vel *peccato* quoscumque qui [1D] illis active serviunt, et *liberos iusticie* peccatores qui exempti sunt ab activa iusticie servitute : et ad conformem sensum dicitur iustus *liber peccato* eo quod est sibi deobligatus, cum tamen sibi servire poterit. Strictius tamen et magis pertinenter menti politici 5 dicitur natura rationalis que preest sibi subdito, eius *dominus*.

2. *Description of Lordship.*

It is
a. a habit,

b. pertaining
only to the
reasonable
nature,

not to that of the
lower animals,

Unde ad hunc sensum potest dominium sic describi : Dominium est habitudo nature rationalis secundum quam denominatur suo prefici servienti. Primo, quoad genus dominii, patet quod sit relacio, et per consequens habitudo : 10 nam dominus et servus (ex Predicamentis et quinto Methaphisice) dicuntur ad aliquid, et per consequens illud quo formaliter dicuntur huiusmodi est relacio. Et quod solum nature rationalis (ut Dei, angeli, et hominis) sit ad sensum expositum dominari, patet ex hoc quod dominium sic sumptum 15 dicit preminenciam ad regendum actus liberos, quod non est alicuius quod est natura rationali inferius. Unde *dominus* * a 2A *domo* dicitur, quia domini est domum gubernare, ut Deus gubernat creata (de qua Baruch iii. 24 dicitur, *O Israel, quam magna est domus Domini*); vel, ut aliis placet, *dominus* dicitur 20 ethimologice quasi *do minas* : et utrobique sonat nature rationali proprie pertinere, sicut et donare, comodare, emere, vendere, et alii liberi actus dominii. Unde non sequitur irrationabilia ex usu vescibilium habere dominium super illa : quod videtur textum Genesis primo capitulo nobis ostendere, 25 ubi Deus sic alloquitur primos parentes : *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et omnia ligna que habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam ; et*

13. *dicuntur* A C : *sunt* B. 19. *creata* A C : *creatam* B. 21. *do minas* B : *do minans* A C. 26. || *primos* B f. 212 C. 28. *ut* A C : *et* B.

11. Omnia autem quae sunt ad aliquid, ad convertentia dicuntur : ut servus domini servus, et dominus servi dominus esse dicitur : Arist. Praedic. ii. 3, Opp. cum comm. Averr. 1. f. 19 A, Venice 1552 (Categ. vii. p. 6 b.). Cf. Metaph. iv. (v.) 15, Opp. 8. f. 60.

17. Cf. Rich. FitzRalph, archbishop of Armagh, de Pauperie Salvatoris iv. 4 : Cum *dominus* a *domo* dicatur, eo quod presit aut preesse debet domui, &c. The passage is cited, De civ. Dom. i. 5 p. 36.

26. Gen. i. 29, 30.

2A] *cunctis animantibus terre, omnique volucris celi, et universis que moventur in terra et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Ubi nota quod Deus dicit, Dedi vobis bestias et terre nascencia, et non dicit, Dedi animantibus terre talia;*
 5 ad denotandum quod homo dominatur super talia, et non bestie, ut patet ex titulo doni Dei. Et idem patet per illud Genesis primo capitulo, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi*, etc. Ecce primo, constitutio hominis in esse secundo ad ymaginem et
 10 similitudinem Dei, secundum quam est capax domini; et secundo patet prefecio dominativa hominis super sublunaria ipso inferiora; et tercio patet utrobique in Scriptura negacio prefecionis dominative nature inferioris homine, quod tamen
 B Scriptura incorrigibilis non taceret si natura talis * dominium
 15 haberet. Non ergo quilibet usus licencia est dominium.

Ulterius supposito quod hec preposicio *secundum* connotet c. by virtue of which any creature is set over that which serves it. circumstanciam cause formalis, et *prefecio* dicat ordinem superioritatis quoad accidens domini, et tercio quod *serviens* neutraliter intelligatur pro quocunque faciente suo superiori
 20 quod debet; patet tota descriptio. Sic enim quilibet creatura Every creature serves God, necessario continue servit Deo, ut sibi canit ecclesia,

Serviunt tibi cuncta que creasti;

quia, Hester xiii. 11, *Dominus universorum tu es*: in tantum

2. ante *terra* B *aqua* inserit; sed est expunctum. 11. *prefecio* B, ut et infra: *perfecio* A C. 12. *prefecionis* B: *perfecionis* A C. 13. *tamen* A C: *tantum* B.
 15. *ergo* A C: B *igitur*, ut passim. post *usus* in A C legitur *vel*; sed in A expunctum. 18. *accidens* A² (in margine) B: *actus* A¹ C.

7. Gen. i. 26.

15. *Non ergo quilibet, &c.* The power of using does not necessarily imply lordship. This was the contention of the spiritual Franciscans, which was resisted by pope John XXII in his bull of December 8, 1322, 'Ad conditorem canonum,' Extravagg. xiv. 3, *Corpus Iuris canonici*, 2. 1225 seqq., ed. E. Friedberg, Leipzig 1881, quarto. Compare the arguments in support of the Franciscan doctrine given by Marsiglio of Padua, *Defensor Pacis*, ii. 13 (in Goldast's *Monarchia s. Romani Imperii*, 2. 225 seq., Frankfurt 1614, folio).

22. *Serviunt, &c.*: Hymn. in laudibus in festo s. Trin. ('O Pater sancte, mitis atque pie'), *Breviarium ad Usus Eccl. Sarum*. 1. p. mliv, ed. F. Procter et C. Wordsworth, Cambridge 1882; also in F. J. Mone's *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, 1. 20, nr. xii., Freiburg 1853.

quod claudit contradiccionem aliquam creaturam esse propter [2B
vehemenciam divini domini nisi sibi subserviat, vel paciendo
quod debet, ut peccatores, vel faciendo quod debet, ut alie crea-
ture, singula gradu suo. Unde servus pro sexu masculino non
dicitur ex equo correlative ad dominum; sed quecunque crea- 5
tura servit alteri, sive fuerit sexus femineus sive neutrum,
dicitur, ut sic, servus Dei, quia effectus Deo serviens, et sic ex
equo dicitur relative ad dominum. Nec intelligitur *servire* ita
stricte sicut concipiunt grossi pollitici; nam quodocunque
serviens operando, pausando, vel quomodolibet aliter se ha- 10
bendo, facit quod debet, cuicumque domino suo servit. Et
patet secunda questio de quiditate domini.

in so far as it
serves another.

We have
nothing here to
do with anything
but lordship
formally under-
stood,

according to the
description
above given.

Nec oportet hic sollicitari circa opiniones hominum in-
tendencium probare quod non est distincio domini ab
absoluto, quia nemo potest hoc facere: nec est difficile argu- 15
cias ad hoc nitencium statim tollere. Nec exhinc oportet
credere * quod dominium huiusmodi sit aliquid quod possit C
per se intelligi, vel eciam per se esse, eo quod dominium est
veritas primarie signabilis hoc complexo, Natura rationalis
dominatur suo servienti. Scio tamen quod dominium nunc 20
accipitur formaliter, ut patet in descripcione domini superius
declarata; et nunc causaliter vel materialiter, pro subiecto vel
fundamento vel termino ad quem est formale dominium; ut
volgus vocat rem possessam *dominium*, dicens quod predia et
cetere possessiones sunt possessori *dominium*. Sed nostrum 25
est loqui de dominio formaliter intellecto et per illam distinc-
cionem tolluntur controversie loquencium de quiditate domini.
Omnes enim loquentes de dominio ponunt ipsum esse gene-
raliter aliquod istorum quatuor, videlicet, relacionem, vel sub-
iectum dominans, vel ius in quo fundatur dominium, vel 30
possessum: et sic sane intelligentes, licet non verbaliter saltem
sentencialiter sunt concordantes.

3. The correla-
tive term service
is the habit of

Et ex hiis patet descripcio servicii; quod, quia relativa oppo-
sicione dominio correspondet, ideo (secundum artem Porphyrii)

5 & 8. *dominum* A C: *dominium* B. 27. *controversie* A C: *contraversie* B.
29. *videlicet* (v3) A C: *vel* B. 30. *quo fundatur* B f. 212 D. 32. *senten-*
cialiter A² (in margine) B: *sensualiter* A¹ C.

20] necesse est utrisque uti in rationibus utrorumque. Ser-
 vicium namque est habitudo creature secundum quam dicitur
 formaliter suo subici dominanti. Et ita servitium et servitus,
 sicut servus et servitor vel serviens, distinguuntur. Servus
 5 enim quandoque restringitur ad famulum coactive suo domino
 obligatum; ut loquitur apostolus 1 Cor. vii. 21, *Servus vocatus*
Des? *Non sit tibi cura.* Et exhinc servitus est condicio * vio-
 lencie peccatum sapiens; non autem servitium, cum Christo
 conveniat et beatis. Et patet quod servus sic contractus non
 10 opponitur domino relative, sed servus sumptus pro quolibet
 serviente. Et per idem paupertas, que dicit bonorum fortune
 carenciam, non relative sed privative opponitur temporali
 dominio. Unde in signum quod servitus sit condicio pecca-
 torum, primo fit mencio nomine servi, Gen. ix. 25, post irre-
 15 verenciam paternam factam Noe per Cham: *Maledictus, inquit*
Scriptura, Chanaan puer; servus servorum erit fratribus
 suis. Et illud notat beatus Augustinus, xix. de Civitate Dei,
 capitulo xv., sub hiis verbis: *Deus rationalem spiritum factum*
 ad ymaginem suum noluit nisi irrationalibus dominari; non
 20 *hominem homini, sed hominem pecori. Inde primi iusti pastores*
 pecorum magis quam reges hominum constituti sunt; ut etiam
 sic insinuaret Deus quid postulat ordo creaturarum, quid exigit
 meritum peccatorum. Condicio quippe servitutis iure intelligitur
 imposita peccatori. Proinde nusquam scriptum legimus servum
 25 *antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filii vindicaret.*
 Scio tamen quod servus in Scriptura accipitur crebrius pro
 ministro, ut patet in capitibus epistolarum apostolorum
 scribencium postquam fuerant magis liberi a peccato: et isto
 modo Christus et beati in patria sunt potissimi servi Dei, ut
 30 patet posterius. Unde servum sic dictum voco servum a
 ministerio, et alium servum a servitute, sicut dyabolus et sibi
 subditi sunt inter singulos summe servi. Et dominium corre-

the creature by
 virtue of which
 it is said to be
 set under that
 which is lord
 over it.

Distinction
 between service
 and servitude:

service is applic-
 able to Christ
 and to the
 blessed,

while servitude
 is the condition
 of sinners:

the one is the
 condition of a
 servant through
 ministry,

the other
 through
 slavery.

18. xv. (15°): 13° B C. spiritum A C: om. B. 24. scriptum A C: scrip-
 turarum B (cum August.). 31. ministerio A C: misterio B (i ex errore pro
 i scripto).

13. Cf. de civili Dominio i. 32 p. 229.

17. August. de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 F, G.

spondens voluntario ministerio ad edificacionem * corporis [3A
Christi mistici voco caritativum dominium sive vicarium ;
quod habent ecclesiastici, sicut et servitium, eo magis quo
sunt in ministerio plus perfecti. Aliud autem est dominium
coactivum, quod, quantum ad primam fundacionem attinet, 5
est ecclesiasticis interdictum, ut post diffusius declaratur.

The reasonable
creature must be
both a freeman
and a servant
with respect to
different things.

Et patet quod repugnat esse rationalem creaturam nisi sit
tam liber quam servus sub dispari habitudine ad diversa. Nam
si est rationalis creatura, ad minimum servit Deo ; et si est
rationalis creatura, habet libertatem arbitrii, et sic ad mini- 10
mum respectu actus intrinseci erit liber. Patet ex hoc quod
si sit natura rationalis, tunc est volitiva ; et cum nichil potest
cogere voluntatem, patet quod exhinc est libera ratione po-
tencie volitive. Et idem confirmatur ex sententia Augustini
supra dicta : nam si aliqua sit rationalis creatura, tunc est 15
iusta vel iniusta ; si est iusta, tunc servit iusticie et est peccato
libera ; si iniusta, tunc est libera iusticie et servit peccato.
Non tamen putandum est esse possibile quod peccator sit
exemptus ne paciendo serviat iusticie ; sed, quantum ad libera-
cionem servitutis attinet, deobligatur ne exhinc sit servus 20
activus iusticie. Illud declaratur posterius in processu.

CAPITULUM II.

DISTINCTIONS TOUCHING LORDSHIP.

1. It is not
simply
a. a right, since
this may exist
without actual
lordship ;

lordship presup-
poses right as its
basis :

Ex istis patet error quorundam putancium quod dominium
dictum formaliter sit ius aliquod vel potestas. Nam homo
potest habere idem ius ad rem possidendam cum privacione 25
eius domini ; quod ius habebit nacto dominio : cum ergo
dominium * non potest una vice esse dominium et alias non B
esse dominium, patet quod dominium non est ius illud, sed
ipsum presupponens ut fundamentum. Nec est facile
invenire aliud fundamentum domini, tum cum de natura 30

9. Prius est A: in marg. additum: om. B C. 14. || confirmatur B f. 213 A.
Augustini A² (in margine): apostoli A (expunctum) B C. 19. Ante sed B scilicet
addit. 21. Illud AC: Istud B. 28. est AC: esse B.

30. tum cum. There is an anacoluthon here. Wycliffe expands his
first reason at such length that he loses sight of the second argument

3B] cuiuscunque relacionis proprie et realis sit habere subiectum ut substanciam correlatam, fundamentum ut accidens absolutum, et terminum ad quem principaliter terminatur: ut similitudo Petri ad Paulum est subiective in Petro
 5 et terminative in Paulo, fundamentaliter autem in qualitate Petri et Pauli secundum quam dicuntur similes. Unde propter defectum talis fundamenti in Deo non dicitur relacio Dei ad aliquid esse realis per se in genere, sed nec relacio unius accidentis ad aliud, sed solum relacio rationis; et propter
 10 defectum extremorum non est relacio ydemptitatis per se in genere relacionis, ut logicus satis novit. Et correspondenter oportet inveniri in qualibet relacione propria per se in genere ista tria, ut alibi discussum est. Ius ergo cum sit fundamentum dominii, licet sapiat relacionem respectu cuius
 15 dicitur ius, non tamen est formaliter ipsum dominium; sicut vis generativa patris non est formaliter ipsa paternitas, sed ad ipsam ut fundamentum pro aliquo tempore requisita.

Et per idem sequitur quod potestas non sit genus dominii: *z. nor a power.* nam omne dominium dependet a possesso serviente vel servo
 20 principium terminante, sed nulla potestas sic dependet, ergo nullum dominium est potestas. Minor patet ex dictis alibi. *The priest has the power of the keys, albeit he has no man on whom to exercise the power.*
 C Nam nullus catholicus * negabit quin potestas clavium sit tradita sacerdoti, licet non habeat sue subditos potestati; et ita intelligitur de qualibet alia potestate: ymo, cum dominium
 25 sit illud quo natura rationalis formaliter dominatur, patet quod nec ius nec potestas sit formaliter ipsum dominium. Unde Deus potest dare homini ius et potestatem, qua proficietur successive sibi servientibus generandis, ubi successive acquireret dominium non acquirendo proporcionaliter potestatem: et idem videtur de iure. Relacio ergo posterius

3. terminum A: *termini*, ut videtur, B C.

8. *sed* A C: *sicut* B.

12. *in-*

veniri A C: *invenire* B.

15. *tamen* om. B.

17. *ut* om. B.

19. *omne* B:

om. A C.

servo (f,uo) coniecti: *codd. suo.*

20. *principium* A C: *princi-*

paliter B.

23. *generandis* A C: *generandum* B.

which should have followed with a corresponding *tum cum* or *tunc etiam cum*.

4. *Petrus* and *Paulus* are Wycliffe's regular examples, like the 'Caius' and 'Balbus' of the grammarians.

acquisita consequens ad possessum, ut causatum ad sui[30
causam, non est ipsa potestas temporaliter antecedens. Ecce
probatio huius in particulari: nam Deus concessit Aaron et
filiis suis decimas et hostias pro peccato pro suo ministerio,
ut patet Num. xviii., ubi notum est quod ex dacione habuerunt 5
titulum et potestatem ad vendicandum talia cum venerint,
sine nova potestate danda pro tempore oblacionis, quia aliter
prior potestas superflueret. Et idem patet de dominis
dantibus in communi de multis acceptibilibus quecunque
donatariis voluerint eligere, ubi patet quod est ius et potestas 10
acquisita sine dominio illius respectu cuius est ius. Et si
foret dominium domini relativi sine dominio absoluti, ad
quod terminaretur, foret processus in infinitum in differentiis
nimis superflue.

2. Lordship is
not eternal:
it is subsequent
to, and depen-
dent upon
creation.

Secundo ex descriptione patet quod nullum dominium est 15
eternum simpliciter, cum sit effectus incipiens ad incepcionem
creature subservientis, ipsa creatura posterior natura. Et
hoc notatur per doctrinam qua ponitur * quod in dominio D
denominatur subiectum suo prefici servi: si enim dominio,
in quantum huiusmodi, subiectum preficitur, sequitur quod 20
dominium, in quantum huiusmodi, fit a preficiente. Unde
Deus in creando creaturas consequenter ipsum prefecit eisdem.

God in the first
chapter of
Genesis becomes
Lord in the
second.

Et hinc dicit Augustinus, quinto de Trinitate, capitulo xxxvi.,
et Anselmus, Monologio xxvii., quod Deus incepit esse
dominus nec mutatus est per acquisitionem illius domini; 25
quia sufficit pro acquisitione relacionis mocio alterius ex-
tremorum: *dominari* ergo, sicut et *servire*, sibi correspondens,
dicit suum terminum communem in tempore. Et in figuram
huius veritatis Scriptura, Gen. i., non facit mencionem de
Domino sed semper sub nomine *Dei*: dicit enim quod *Deus* 30

4. || et hostias B f. 213 B. 6. vendicandum B: vendendum A C. 12. do-
minii B C: dominum A. 15. patet in B post Secundo legitur, in C deest.
18. in om. B. 23. Trinitate: codd. ciuitate.

18. Vide supra, p. 4 l. 8.

23. August. de Trin. v. 16 § 17, Opp. 8: 841 G-843 A.

24. Anselm. Monolog., perhaps cap. xxv., Opp. 14 a, ed. G. Gerberon,
Paris 1721, folio; where however there is no mention of 'dominium.'

3D] *creavit et fecit hoc et illud.* Sed Gen. ii. 4, postquam *perfecti sunt celi et terra*, introducit Moyses nomen Domini: *Iste, inquit, sunt generaciones celi et terre quando create sunt, in die quo fecit Dominus celum et terram.* Deus enim prius fecit
 5 omnia simul antequam servierunt, et non antequam servierunt fuit Deus eorum dominus: ideo non antequam universitas narratur perfecta vocatur Deus *dominus*. Et quod dominium sit natura posterius creatura ad quam principaliter terminatur, patet ex hoc quod ab ipso termino essentialiter dependet
 10 dominium, ut a causa: ergo talis terminus est naturaliter prior dominio. Ex quo patet quod prius est servientis creatio quam est Dei, respectu illius, dominatio: nam ideo Deus dominatur creature, quia est eius creator; et creatura, quia a Deo creatur, ideo servit Deo: ergo conclusio. Prius enim
 15 habet creatura esse a Deo, et per consequens a Deo creatur, antequam servit Deo. Nec est inconveniens sed rationi
 4A consonum quod creatura * causat in Deo quotlibet dominia, cum quotlibet tale dominium sit accidentaliter Deo inexistens sine eius mutabilitate, ut dicit Anselmus, ubi supra. Nichil
 20 tamen potest facere Deum efficaciter vel finaliter dominum, preter se ipsum; nec aliquid subjective vel materialiter causat vel facit Deum dominari ad Dei indigenciam, ut patebit posterius in processu.

Tercio videtur probabiliter posse dici quod Dei dominium
 25 est immediate et per se ex creacione, et nec ex eius gubernacione nec conservacione. Pro quo declarando suppono quod, sicut conservacio creature est eius servacio in esse naturali a nichilo, sic eius gubernacio est creature direccio sine Dei mercede sive pro nichilo. Quo supposito, patet sic prima
 30 particula: Omnis creatura, in quantum huiusmodi, habet esse subserviens Creatori; ergo super omnem creaturam, in quantum huiusmodi, habet Creator dominium; et per consequens racione creacionis est dominus. Confirmatur ex hoc quod

4. *Dominus* A (in marg.) C. *Dominus Deus* B. *prius fecit* B C: *fecit prius* A.
 20. *tamen* A² E: *tam* A¹ C. 26. *quod sicut* B f. 113 c.

3. It is probable that God's lordship follows upon his creation, not upon his government or maintenance, of the world.

a. God is lord of his creatures as creatures;

he governs and keeps them because he is lord of them, not vice versa.

conservare vel gubernare creaturas ex hoc ad Deum pertinet [4A] quod est dominus earundem; ergo prius causaliter est Dei dominium quam conservatio vel gubernatio creature. Et illud videtur elici ex cantico Iudith xvi. capitulo, ubi sic: *Tibi serviat omnis creatura tua, quia tu dixisti et facta sunt.* Ecce 5 in faccione Dei in verbo, que indubie est creatura, arguitur servicium creature, et indubie tanquam ex per se causa; quia ad rerum creacionem per se sequitur earum dominium, etsi nunquam eas preservaret vel eciam gubernaret. Unde Sap. xi. 27 scribitur: *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt,* 10 *Domine.* * Ecce quod preservatio creature ex nichilo pro- B cedit ex eius dominio: si enim intellectus creatus sit dominus suorum actuum quos adintra producit, et si illa non preservet ne cadant in nichilum . . . Unde Deut. xxxii. 18 signanter loquitur sanctus Moyses, *Oblitus es Domini creatoris* 15 *tui.* Ecce quod officio creacionis immediate coniungitur nomen *domini.* Et Hester xiii. 10, *Tu fecisti celum et terram et universa que celi ambitu continentur:* et tunc sequitur superius allegatum, *Dominus universorum tu es.* Ecce prefertur faccio Dei causans dominium. Unde videtur domino Ardma- 20 cano, qui istam materiam egregie pertractavit, quod Deus habet dominium propter creacionem, possessionem propter conservacionem, et usum propter gubernacionem.

δ. But, it is objected,
i. 'God's acts of creation, maintenance, and government are inseparable, and cannot be distinguished;
ii. 'so too his lordship, possession, and use;

Sed contra illud tripliciter obicitur. Primo per hoc: 'Creacio, conservatio, et gubernatio creature a Deo nulla- 25 'tenus distingvuntur, cum nullum illorum potest a reliquo 'separari; ergo, sicut ex gubernacione, sic indifferenter ex 'conservacione et creacione possidet Deus usum. Secundo 'per hoc quod in Deo non potest fingi distincio domini, 'possessionis, et usus, respectu eiusdem creature. Tercio 30

5. *creatura* A C: *creacio* B. 13. *illa . . . cadant* A C: *illam . . . cadat* B.
14. V. not. infra. xxxii.: B 31° A C.

4. Iudith xvi. 17.

14. The apodosis of the sentence is wanting in all our manuscripts, but no sign to indicate the omission appears in them.

18. Esth. xiii. 11; v. supra, p. 5 l. 24.

20. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 5.

- 4B] 'per hoc quod, posita distincione, videtur quod creature
 'sustentacio sit prior et per se causa domini: nam si Deus
 'eternaliter conservasset naturam creabilem ut luminosum
 'lumen (sicut credunt philosophi), adhuc fuisset vere eius
 5 'dominus, subducta creacione; igitur prius, immediatius, et
 'per se est conservacio creature causa domini quam eius
 'creacio; quia, si creacio causat dominium, tunc et conservacio,
 C 'et non econtra, * ut patet de multis dominiis creatis. Com-
 'munius ergo, quod potest esse sine minus communi, videtur
 10 'secundum logicos ipso prius, potissime cum oportet causam
 'rei esse continue cum eadem: sed creacio, cum sit subita,
 'statim relinquit dominium in causando; conservacio autem
 'manet continue cum eodem; ergo videtur quod conservacio
 'sit causa potior.'
- 15 Pro quo dicitur quod ratio non procedit, quia tunc non
 esset distincio personarum nec accidencium vel passionum
 inseparabilium a subiecto. In istis ergo tribus non est dis-
 tincio penes subiectum nec essentialis, sed distincio
 20 racionis; ut creatio est productio creature de nichilo, conser-
 vacio est creati servacio ne redeat in nichilum, et sic pre-
 supponit dupliciter creacionem; gubernacio autem est conser-
 vate direccio in perfeccionem secundam. Et ita, sicut in
 materia de Trinitate secundum presupponit primum, et
 tertium presupponit cardinaliter utrumque priorum, sic et hic
 25 quodammodo: sed utrumque posterius potest esse suo tem-
 pore sine primo; non sic in Deo. Et ista sententia videtur
 innui per illud Sap. viii. 1: *Sapientia attingit a fine usque ad
 finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Nam ex infinitate
 sue potencie producit opus ex puro esse intelligibili, ut ex fine
 30 remotissimo, ad esse existere creature: quod ex hoc conservat
 in esse creato, quod est finis secundus infinitum distans a
 priori: et tercio, actu gubernacionis, suaviter et miseri-
 corditer conservatum gubernat; quem actum regiminis
 Psalmus cxliv. 9 sic expressit: *Suavis Dominus in universis*

iii. 'and even if the distinction were good, his maintenance of the creature must be the cause of his lordship,

'because it continues with the thing caused.'

c. Answer: i. The distinction is not founded in the essence of God;

but in the successive stages of his operation with respect to his creatures:

whose creation is antecedent to their maintenance and government:

1. per A C: ex B.
 distincio A.

8 communius: communis A.
 20 || creati servacio B f 213 D.

16 & 18. distincio:
 34. in om. B.

et miseraciones eius super * *omnia opera eius.* Ecce explanacio [4D
 suavis gubernacionis universitatis, cum Deus miseranter boni-
 ficat omnia opera sua, et per consequens sine retribucione aliqua
 vel mercede : quod notat apostolus, ad Rom. xi. 35, *Quis prior*
dedit et retribuetur ei? et subdit pro causa, *Quoniam ex ipso,* 5
 tamquam creatore, *per ipsum,* tamquam conservatorem, *et in*
ipso, tamquam gubernatore, *sunt omnia.* Non enim obest istam
 scripturam notare cum misterio Trinitatis sensum expositum :
 nam in qualibet creatura creacio ex nichilo attestatur infini-
 tatem potencie que Patri appropriatur ; supportacio a nichilo in 10
 forma exemplari attestatur actum vel Verbum Dei ; et tercio
 in Deo tendendo finaliter benigna et suavis gubernacio at-
 testatur Spiritui sancto. Unde ad denotandum quod nullum
 istorum trium potest esse cum hoc quod non sit reliquum,
 preposteratur ordo, Deut. xxxii. 6, ubi dicitur, *Nonne ipse est* 15
pater tuus qui possedit te, et fecit te, et creavit te? Nam primo
 notatur conservacio. Qui enim scit bene conservare res
 suas, ideo possidet illas ; et qui promovet alium ad perfec-
 tionem secundam dicitur illum facere ; et notum est quod
 creacio precedens causaliter ista duo est instantanea in pater- 20
 nitate creacionis notata, et finaliter expressa ad denotandum
 quod creacio sit ultima in intento. Et patet istorum dis-
 tinccio, sive loquamur de creancia, conservancia, et guber-
 nancia in deo formaliter, sive de creacione, conservacione, et
 gubernacione que inexistunt formaliter creature. Et sic 25
 interimitur assumptum secundi argumenti, * scilicet, quod 5A
 non est distincio dominii, possessionis, et usus dominii, ut
 post declarabitur. Quoad tercium, negetur quod conservacio
 Dei respectu eiusdem creature causat dominium primum
 respectu eiusdem ; sed bene facit Deum habere dominium 30
 creature producte a priori conservata, sicut conservacio par-
 tium mortuorum facit Deum post resurrectionem habere
 dominium, cum non potest esse quod aliquid pure creabile
 sit eternum simpliciter : ideo illo posito, sequitur utraque
 pars contradiccionis ; et patet quod utraque consequencia est 35

ii. the same answer applies to the second objection :

iii. the third objection is to be denied ;

5A] neganda. Nec obest aliquid esse causam alterius cum hoc a cause need not continue with the thing caused,
 quod non maneat continue cum eodem; patet de privacione
 quam Aristoteles, primo Phisicorum, ponit generandi princi-
 pium: sufficit enim ad talem causanciam quod causans sit
 5 ad esse alterius pro suo tempore requisitum. Prius ergo
 requiritur creacio ad Dei dominium quam sustentacio vel
 gubernacio, ut patet ex dictis. Nec oportet ex hoc quod
 creacio causat ipsam manere continue cum causato, ut patet
 pertinenter de vi generativa et actu parentis, que causant
 10 paternitatem, et tamen manet paternitas illis subductis, ut as Averroes shows.
 docet commentator quinto Methaphisice, commento ii.

CAPITULUM III.

HABITUM est ad dicta videre divisiones domini. Cum OF THE CLASSES OF LORDSHIP.
 autem dominium capit suum esse, et per consequens speciem 1. Lordship may be divided:
 15 et differenciam, a subiecto, fundamento, et ab obiecto, patet
 quod ex quolibet horum trium capi potest divisio domini in
 suas species et partes alias subiectivas. Unde cum tres sint a. according to subject,
 maneries racionalium naturarum, patet quod correspondenter
 B est dare tres modos domini: * ut aliquod est dominium di- into those (i) of God, (ii) of angels and (iii) of men;
 20 vinum, aliud angelicum, et aliud est humanum. Solum autem
 tali nature declaratum est dominium posse inexistere subiective.
 Iterum secundum fundamenta domini variantur sue species, b. according to its foundation,
 specialiter in homine. Nam, sicut aliud est ius naturale,
 aliud ius evangelicum, aliud ius humanum; correspondenter
 25 aliud est dominium naturale, aliud evangelicum (ut est domi- into (i) natural,
 nium caritatis sive vicarium, quando quis in nomine Christi (ii) evangelical,
 accipit ab alio ministerium), et aliud est dominium coactivum, and (iii) political;
 ut supra dictum, quod variatur secundum variacionem legum

4. || *quod causans* B f. 214 A. que *aliud* B *aliquod* habet.

23. *aliud* A C: *aliquod* B.

25. loco utrius-

3. Arist. Phys. i. 7 p. 191, Opp. 4. f. 19.

II. Averrois comm. in Arist. Metaph. v. (iv.) 2: Causa autem, quae est potentia, cum fuerit in actu, non remanebit insimul cum suo actu. Domus enim et aedificator non corrumpuntur insimul: sed alterum corrumpitur, et reliquum manet: Arist. Opp. 8. f. 49 D.

and
c. according to
its object, as, in
the last class,
into those
(i) of a house,
(ii) of a city, and
(iii) of a state.

et iurium ipsum fundancium. Variatur eciam ex termino [5B
obiectivo, ut ex principio subiectivo: ut dominii politici aliud est
dominium monasticum, aliud civile, et aliud est regale; monas-
ticum respectu unius domus sive familie, civile respectu civitatis
vel communitatis amplioris familia, et regale respectu regni 5
sive imperii. Unde Aristoteles, primo Politicorum, iii. ex istis
principiis distinguit dominia, et ex istis putat capi posteriores
divisiones dominii.

2. The lordship
of God,

Sed cum dominium divinum, tamquam metrum et prin-
cipium simplicissimum, omnium aliorum obtinet principatum, 10
de ipso naturalis ordo exigit principaliter pertractandum.
Ipsam autem, quamvis multiplicetur secundum multitudinem
servientium, nec habet distincionem subiecti a suo funda-
mento (cum omne ius quo Deus quidquam possidet sit realiter
ipse Deus), nec requiritur communicacio ulterior propter eius 15
complecionem preter dominabile et ipsum dominium, * cum C
non possit esse dominabile nisi Deus eo ipso fuerit eius domi-
nus. Ex quo sequitur quod dominium Dei mensurat, ut prius
et presuppositum, omnia alia assignanda: si enim creatura
habet dominium super quidquam, Deus prius habet dominium 20
super idem; ideo ad quodlibet creature dominium sequitur
dominium divinum, et non e contra. Quomodo, queso, posset
creatura alteri dominari, nisi illa creatura serviens crearetur?
sed eo ipso quod creatur, Deus habet de ipsa dominium;
ergo eo ipso quod creatura super aliam dominatur, Deus 25
previe dominatur utrique.

which is the
measure of all
others,

God being
supreme lord
of all lords,

excels them in
three respects.

a. as touching
the subject,
since God needs
no service;

Et ex istis colligitur quod ex tribus specialiter capi potest
excellencia divini dominii super quodcunque dominium crea-
ture; scilicet, ex subiecto, ex fundamento, et ex obiecto.
Ex subiecto, cum ipsum propter sui excellenciam non potest 30
ad sui indigenciam, secundum necessitatem servitoris et sui
gloriam, nancisci dominium: quilibet autem creatura domi-
nans preficitur vel indiget servitore. Et istam rationem

5. *regni sive* B: *regis sui* A C.
29. *tertium ex* B C: om. A.
at in *cum* correctum est.

9. *divinum* om. B.
30. *cum*: B C *cu*, quod vero et in A exstitit,
31. * *secundum* B f. 214 b.

27. *Et* om. B.

6. Arist. Polit. i. 3; rather, perhaps, ch. 1.

5C] prerogative divini domini tangit Augustinus, epistola quinta ad Marcellinum, sub hiis verbis: *Falluntur autem qui existimant hec Deum iubere causa sue necessitatis vel voluptatis; et merito moventur cur Deus ista mutaverit, quasi delectatione*
 5 *mutabili aliud iubens sibi offerri illo prius tempore, aliud isto. Non autem ita est: nichil Deus iubet quod sibi prosit, sed illi*
 D *cui iubet. Ideo verus est dominus qui servo non indiget,* et quo servus indiget.* Et eadem sententia patet octavo super Genesim ad litteram, xix. Ista autem veritas crebrius
 10 inseritur in Scriptura, ut Psalmo xv. 2, *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Ecce ratio ad confitendum illum dominum esse Deum, eo quod dominatur sine sui indigencia servitori; homo autem noscitur indigere ad relevamen sue miserie servitore, vel saltem ad sui ministerium,
 15 quod supremus dominus exigit perficiendum, sicut et angelus. Unde si homo accumularet habundantius servitores quam iste cause requirunt, sine dubio peccat superflue dominando; ut patet de superbis sibi providentibus magnam familiam, sumptuosos apparatus, et onerosas divicias, ut appareant gloriosi
 20 ceca superbia, que vere facit taliter inaniter aspirantes ignobiles; cum creatura sit eo dominans perfectius et Deo similis, quo finem perfectiorem aut eque perfectum attingit cum paucioribus mediis pro sui indigencia relevanda; ut si homo posset currere tam virtuose viam presentis vite sine
 25 possessione castrorum, familie, vel cuiuscumque proprietatis civilis, ille perfectius et nobiliter dominaretur civiliter dominante. Ideo talem modum domini Christum sibi elegit, ut post declarabitur loco suo.

A fundamento etiam rationabiliter extollitur dominium
 30 divinum. Nam Deus non habet ius sibi accidentale, quod
 6A] demerendo * posset, stante dominabili, perdere perdendo
 dominium, sicut contingit de qualibet creatura per iuris de

z. as touching its foundation,

because it cannot be destroyed unless its object come to an end,

7. *erro* B C, cum Augustino: *servo suo* A. 10. *xx:* codd. 19'. 14. *ministerium* A C: *misterium* B. 16. *sumptuosos* A C: *sumptuosy* B.

1. August. epist. cxxxviii. 6. Opp. 2. 412 C D.

8. Eiusd. de Gen. ad litteram lib. viii. 26, § 18. Opp. 3. 1. 240 C-E.

perdicionem dominium deperdente. Deus autem per se iustus [6A
puro actu creandi acquirit dominium. Cum ergo creatio sit
incommunicabilis creature, eo quod solum omnipotens creare
poterit, sequitur quod modus divini domini tantum excellit
dominium creature quantum omnipotentia creatam potenciam. 5

c. as touching its
object,
because the
latter is com-
pelled to do
service to God.

Tercio ex parte dominabilis cum suo servicio patet idem.
Nam tam vehemens est dominium divinum quod creatura
non potest omittere servire Deo, serviendo alteri domino et
non sibi; quia si homo servit dyabolo, cum omnis dyabolus
sit servus Dei, eo ipso servit Deo. Itaque homo servit Deo, 10
aut faciendo ut debet, sicut servus bonus et fidelis, aut ut
servus nequam et sibi ipsi inutilis, paciendo quod debet, Dei
gloriam manifestando, et suis utilibus servitoribus proficiendo.
Nec omittit Deus eciam tali servo nequam vicissitudinem
mutuam supereroganter rependere; cum omnem servum 15
factum ex nichilo, ubicunque fuerit, preservat essencialiter
et gubernat: et sic creando prevenit conferendo solarium,
sustentando comitatur iuvans ad mercedem vel premium, et
gubernando consequitur augens beneficium. Sed secus
incommensurabiliter est de quolibet creato domino. Nam 20
dominus terrenus, ut plurimum plus indiget servitore quam
econtra, et pro men*sura absentie nichil influit. B

Our best works
do God no
profit;

Istas veritates, etsi sint patentissime demonstrabiles, prop-
ter earum potenciam narrative refero. Sed si queris testi-
monium Veritatis, ecce quam salubriter eum docet Salvator 25
per locum a maiori, Luc. xvii. 7-10. Nam si terrenus
dominus conduxisset servum ultra condignitatem servicii
racionabiliter iniungendi, non propter complecionem minis-
terii haberet graciam servo illi; multo plus ergo sic de Deo:
sic, inquit Salvator, *Cum feceritis omnia que precepta sunt* 30
vobis, dicite, Servi inutiles sumus; quod debuimus facere
fecimus. Ecce tiriaca emperica contra subreptentem super-
biam ex prerogativa domini Dei sumpta. Nam quantum-
cunque viator meruerit implendo omnia Dei mandata se-

14. *nequam* B f. 214 C. 17. *solarium* AC; *salarium* B. 21. *plus* B;
om. A C. 26. ante *ministerium* B *ait* in marg. addit. 32. ante *fecimus* A
not habet.

6B] cundum ultimum sibi possibile, non exinde aliquam utilitatem infert Deo: et ad istum sensum est Deo *inutilis*, cum omnia sui naturalia et gratuita superaddita ad utilitatem accipientis ex mera gracia Dei dantur. Insuper et Deus preveniendo et
 5 continuando coadiuvat ad merendum ad puram merentis utilitatem et indigenciam, sine hoc quod quidquam accrescat boni utilis Deo suo; sed totum servicium iure debitum
 redundat in ulteriorem obligacionem et comodum sic merentis: et totum hoc insurgit indubie ex summa perfec-
 10 cione divini dominii. Unde propter tam disparem excellenciam C huius ad cetera sibi canit ecclesia, * *Tu solus Dominus*: iuxta illud apostoli ad Eph. iv. 5, *Unus Dominus, una fides*; et 1 Cor. viii. 6, *Nobis unus est Deus pater, ex quo omnia et nos in illo; et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia et nos per illum.*
 15 Unde precipui doctores catholici sumpserunt pro regula, Quodcumque *dominus* affirmative et assertive per se po-
 nitur in Scriptura, sumitur pro Domino simpliciter, qui est Deus; ut in Hebreo ponitur, loco *domini* in Latino, pluribus
 20 locis nomen Domini thetogramathon, ut dicit doctor de Lyra et alii. Nec oportet timere instancias sophisticas contra ista; quia, cum dominus dicatur equivoce, utputa tam dispari
 racione de Deo et creatura, stat distribucione vel negacionem cadere super terminum secundum unam racionem analogam, omittendo reliquam; et hoc erit super famosiori, quando
 25 terminus per se sumitur. Omnis ergo creatura non habet possessiones nisi ex mutuo, iuxta illud apostoli, 1 ad Thim. vi. 17, *Divitibus huius seculi precipue non sublime sapere; non sperare in incerto diviciarum, sed in Deo qui prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Ecce, quod Deus prestat
 30 hominibus quidquid habent: et hinc in oracionibus canit ecclesia, *Presta, quesumus*, hoc vel illud. Creatura ergo

and all merit we have comes through his aid

and abounds only to our own indebtedness to him.

God therefore is Lord κατ' ἑξοχήν

who giveth us all things richly to enjoy.

19. thetogramathon A: tetragamathon B: tetragamaton C. 27. non sperare A C: nec sapere B. 28. prestat (pstat) B: prat A C.

11. From the Gloria in Excelsis in the Missal.

19. Nic. de Lyra Postill. in Ex. vi., Biblia sacra cum glossa ordinaria.

1. 534, Venice 1603, folio.

25. Cf. de civili Dom. i. 20.

proprius accomodaria quam dominans debet dici, nisi forte [6C
ad sensum equivocum posterius exponendum. Et patet
* quod magnitudo domini non absolute attenditur penes D
valenciam servientis, quia tunc dominium Dei et dominium
cuiuscunque hominis poterunt coequari; sed potius penes 5
usus vel servicii quantitatem.

3. *Objections.*
a. 'Is God's
lordship then
a relatio?'

No: it is a *sub-*
stantia, not a
relatio per se
in genere.

Contra istud instatur tripliciter: primo per hoc quod, 'si
'dominium Dei sit dominium propriissime dictum, et ipsum
'est per se relatio, ergo est relatio propriissime dicta; con-
'sequens falsum, cum valde inproprie et per reduccionem 10
'solum sit in genere relacionis.' Ad istud argumentum
logicum dicitur, concedendo quod Dei dominium propriissime
est substantia, sed nullo modo est relatio per se in genere,
sicut nec Deus est substantia per se in genere, sed utrumque
principium creature per se in genere: unde quando con- 15
cedimus talia, ampliamus terminos generum ad sensum
analogum ultra adequatam significacionem generis. Et sic
intelligende sunt concordantie doctorum, quorum aliqui
ponunt Deum esse substantiam et Dei dominium relacionem,
et alii ista negant equivocantes indubie in signis generum. 20
Sic ergo rationes duorum generum nec proprie nec improprie
conveniunt dictis rebus, sed ratio alia analogica, virtute cuius
sunt dicta genera, ut methaphisici satis noscunt.

b. 'If lordship
be a relation it
is not active, but
a thing of least
entity and thus
of least good-
ness.'

But a relation
may, though not
active, be causa-
tive of good

(as God's grace
is);

Secundo obicitur per hoc quod 'dominium, si sit relatio,
'tunc non est activum nec cum tanta diligencia appetendum, 25
'cum sit res minime entitatis et per consequens minime
'bonitatis.' Ad illud dicitur concedendo nullam relacionem
et per consequens nullum * dominium esse activum, et tamen 7A
esse multorum bonorum causativum (ut patet de propor-
cionibus) et sic est valde appetibile; sicut gracia Dei vel eius 30
amicicia, quam notum est non esse de genere rerum que
potuerunt per se esse, et tamen amicicia huiusmodi est
creature rationali melior et ideo eligibilior quam totum
aurum mundi vel quavis alia creata substantia. Relatio

2. *Et patet* B f. 214 D.
2. *ipsam* VC: *per ipsam* A.

4. *valenciam* conieci: *valenter* AC: *valenter* B.
14. *utrumque* B: *utrumque* AC. 21. *duorum*
AC: *dictorum* B.

7A] autem vel alia accidentalis forma non est per se, sed concomitanter, sic bona; quia ad illam consequitur quod Deus multum bonificat sic relatum. Ideo, sicut relatio est minime entitatis, sic etiam minime vel verius sub non gradu bona in se, sed solum concomitanter; quia ad dominium creature consequitur eidem domino dominium dari, et gracia concomitancie dominium est sic bonum. Sola quidem substancia est in se bona, sicut est in se ens; et accidentia concomitanter vel inherenter bona, sicut sunt encia. Sed si subtiliter attendamus, magis distanter et equivoce dicitur quelibet creatura bona quoad Deum cui adheret, quam accidens quoad subiectum cui inheret: quia sicut accidens non potest habere bonitatem vel essenciam nisi computando bonitatem subiecti cui inhereat; sic creatura, nisi participando bonitatem Dei cui adheret. Ideo, propter analogiam et equivocationem bonitatis Dei ad bonitatem creatam, dicit Salvator, Luc. xviii. 19, *Nemo bonus nisi solus Deus*. Sicut autem simpliciter B melius est * hominem esse, quam ipsum esse iustum; quia mundus plus inperficetur per ablacionem substancie vel 20 essencie humane quam per ablacionem huiusmodi qualitatis, licet sibi sit utilius esse iustum quam simpliciter nude esse: sic infinitum melius est quodcunque creabile habere esse intelligibile quam existenciam actualem, licet utilius sit 25 universitati vel alteri creature quod data creatura habeat existenciam creature quam pure esse intelligibile; quia oportet existenciam creature presupponere suum esse intelligibile, quod est essentialiter idem Deo, et eius participio fore bonam. De isto alibi tractabitur diffusius.

Tercio obieitur per hoc quod 'sequitur ex dictis quemlibet 30 ' peccatorem, in quantum peccat vel recedit a Deo, de tanto ' sibi servire; et cum omne servicium creature placet Deo, ' sequitur quod peccator, ut sic, placet Deo: tali ergo ' domino foret facilimum deservire, cui quidquid homo fecerit ' vel omiserit complacetur.' Sed hic dicitur quod duplex

4. *minime* AC: *est minime* B.
21. || *iustum* B f. 215 A.

14. *participando* AC: *comparticipando* B.

it is good by virtue of concomitance:

and, as for the goodness of being, it is better to be *simpliciter* than to be righteous,

and better to have the *esse intelligibile* than actual existence.

c. 'If a man serves God even by sinning, sin is pleasing to God.'

Answer:
'Service is of
double meaning,
active and pas-
sive;

the sinner serves
God by suffering
punishment.'

None can escape
the service of
God: but by sin
a man recedes
from God, serving
both God and sin.

est et equivocum Dei servicium (ut supra), scilicet, agendo [7B
vel paciendo; ministerium autem vel famulatus consistit in
agendo id quod et qualiter servus debet. Unde videtur mihi
quod prima conclusio est concedenda: cum quante aliquis
peccat, tante punitur pena essentiali (ut tercio de libero 5
Arbitrio); et quante punitur tante servit Deo, paciendo
penam pulcre inflictam. Servire tamen, cum sit idem quod
esse servum, non dicit operationem (ut concipitur apud
vulgum, qui errando * concipit *servire et ministrare* esse idem); C
et ita, quia homo peccat, ideo servit Deo quia ideo punitur. 10
Unde non restat quorsum aliquid creatura aufugeret Dei
servicium. Veruntamen peccando recedit ab unitate, et per
consequens sic a Deo; quod, ubi prius servivit soli Deo, iam
servit sibi et peccato: et sic omnis remissibiliter peccans
servit Deo et binario maledicto. Quod si tantum Deo et 15
peccato servit, tunc est infamis peccans irremissibiliter, ut
primus angelus. Binarius enim secundum arismetricos est
infamis propter recessum primum ab unitate. Peccatum
itaque videtur multis servire Deo, quia facit quod debet
causando penam; et cum ex se non habeat legem talem, 20
videtur quod a Deo ex lege obligatur sic facere, et per con-
sequens servit Deo. Michi autem videtur quod peccatum
dictum formaliter, cum non sit creatura, non servit Deo, eo
quod tunc ad hoc crearetur a Deo: sed sicut Deus domi-
natur sine aliquo ex equo participante nec de possibili super- 25
dominante; sic et peccatum, quod a Deo maxime distat, non
sic quod sit Deus malus, sed pessima privatio, que habet
suum dominium atque leges, sicut et Deus suas. Con-
ceditur iterum quod facilimum est Deo servire, tanquam
domino mansuetissimo; et difficilimum servire peccato, 30
pessime et tyrannice dominantī. Nec est putandum quod
Deus propter variacionem quantamcunque mutet conpla-

1. scilicet B: in AC. 2. vel prius B: et AC. 5. tercio de libero
arbitrio. Huic in marg. codicum adscriptum est Augo 24. 9. esse AC: ut B.
11. aliquid AC: aut qualiter B. 19. Deo B: om. AC. 23. aliquo
AC: alio B. participante nec AC: comparticipante vel B.

7C] cenciam vel aliam passionem; sed uniformiter gaudet, quid-
 D quid advenerit, cum sit inmo*bilis, previdens quidquid erit
 Magnam tamen vim oportet adicere ad Deo debite minis-
 trandum.

5

CAPITULUM IV.

CONSEQUENTER restat incidenter pertractare si servicium OF DEGREES IN
 Dei magis et minus suscipiat; sic, videlicet, quod stet THE SERVICE OF
 eandem creaturam nunc magis et nunc minus Domino de- GGD.
 servire. Et videtur quod non, quia quelibet creatura servit Does it admit of
 10 Deo secundum ultimum sui esse, ergo nullum unum et idem less and more?
 potest vicissim servire tanto domino plus vel minus. As- 1. Arguments
 sumptum patet ex hoc quod quelibet creatura essentialiter against the
 15 creature non suscipit magis et minus, sequitur quod nec position:
 Deo servire, quod est idem, vel eius passio; passio autem vel a. God's service
 proprietates non suscipit plus vel minus eciam iuxta logicos. is essential to the
 creature,
 aliqua creatura, tante essentialiter servit Deo: cum ergo esse and essence does
 20 creature non suscipit magis et minus, sequitur quod nec not admit of less
 Deo servire, quod est idem, vel eius passio; passio autem vel and more.
 proprietates non suscipit plus vel minus eciam iuxta logicos.

Item, si creatura posset intendi et remitti in Dei servicio, b. If service
 cum idem sit iudicium de quocunque ut de aliquo, videtur could be in-
 20 quod creatura posset totaliter exui ne Deo subserviat, et creased or dimin-
 quelibet tante serviret ut aliqua per intensionem et remis- ished, it might
 sionem proporcionalem servicium: quod non potest esse ad be dispensed with
 absolute distinctum in Deo, quod vanum est credere. Et con- altogether.
 25 sequencia patet, quia proporcionaliter ut servicium crescit vel
 decrescit oportet crescere vel decrescere dominium correlatum.

Item, si creatura potest minui in Dei servicio, hoc foret c. If anything
 potissime per peccatum, ubi dispersum est servicium creature could diminish
 in servicium dyaboli et peccati, quod ex integro tenderet in service, sin
 3A Deum; sed non ex*inde minus servit creatura Deo quod would;
 peccat; ergo nullo modo potest minorari creature servicium. yet this does not,
 Et per idem sequitur quod non minorabitur per virtutem. and so too virtue
 does not.

2. "Previdens B f. 215 B. 13. quante A C: quanta B. 19. ut A C: igitur
 ut B. 21. serviret A C: servire B. 27. posset B: p̄t A C.

Minor argumenti patet ex hoc quod creatura peccando servit [8A Deo, et tante sufferendo penam quante serviret habendo virtutem correspondentem peccato quod penam inducit: ut si A creatura servit Deo virtuose operando a non gradu usque ad gradum, ut quatuor, et B creatura per idem tempus demeretur a gradu, ut quatuor, usque ad non gradum; tantum servit B paciendo penam demeriti, sicut A operando eque meritorie in suo genere. Nec videtur ratio de servicii dispersione movere, cum serviendo cuicumque servo Dei servitur et sibi, sicut et quidquid acquiritur servo acquiritur Domino 10 dominorum; omnis enim servicii est ipse dominus, etc.

2. *Arguments to the contrary:*
a. Service affects not only essentials but also accidentals, which are variable.

In oppositum sic: Quelibet creatura servit Deo nedum secundum eius essentialia sed secundum eius omnia accidentalialia positiva; sed contingit eandem creaturam in numero nunc plus nunc minus habere de talibus accidentibus positi- 15 vis: ergo contingit illam vicissim servire Deo proportionaliter plus et minus. Confirmatur sic: Nullum peccatum servit Deo (ut dictum est); ergo nullus peccator secundum peccatum servit Deo: et per consequens, mutato virtuoso in peccatorem, sic quod, stantibus omnibus aliis positivis preter 20 cambium B peccati pro A virtute cum consequentibus ad eandem, data creatura minus servit Deo peccando quam prius fecit merendo, tantum * quantum virtus talis addit ad servitium et vicium inductum abstrahit ab eodem. Nec aliter videtur qualiter ad sensum Scripture aliquis foret *servus* 25 *bonus obligacior et fidelis*, alius autem *servus deobligacior et nequam*. Ideo videtur mihi, salva pociori sententia, quod pars affirmativa dubii est tenenda. Pro quo notandum quod quelibet creata substancia dupliciter ad propositum servit Deo, scilicet, secundum eius essentialia vel per se inexistencia. 30 et secundum eius accidentalialia positiva vel privativa que peccatum non sapiunt. Et cum tam dominium quam servitium (ex dictis superius) specificatur ab illo ad quod

19.] *et per B f. 215 c.*

26. *et nequam AC: sive nequam B.*

18. V. supra. p. 22.

25. *Servus bonus*: Matth. xxv. 23.

23. V. supra. pp. 10 seq.

8B] principaliter terminatur, vocetur primum *essenciale servitium* et secundum *accidentale servitium*: tunc dico quod quolibet creatura, quoad essenciale servitium, quoad ultimum sibi possibile servit Deo; sed quoad accidentale servitium proportionaliter ad variacionem accidentalium variatur. Prima pars patet ex dictis; cum quolibet creatura per se servit Deo, et per consequens, sicut essencia creature non suscipit magis et minus, sic nec illud per se servitium quoad Deum. Et secunda pars patet eo quod omne accidens creature est essentialiter eadem, et formaliter vel secundum rationem eius modus; et per consequens omne servitium huiusmodi accidentis est servitium sui per se subiecti: ut non servit Deo quod Petrus currit nisi de quanto Petrus, ut huiusmodi, servit Deo; et ita de aliis accidentibus, ut notum est cuiuscumque * methaphisico non erranti.

Ex isto secundo sequitur quod de qualibet permanente creatura Deus habet dominium successivum, eo quod omnis talis creatura continue variatur in aliquo accidente crescendo vel decrescendo: cum igitur Deus dominatur omni recti servitii, sequitur quod ad innovacionem servitii Dei servitium innovatur. Nec ex isto sequitur quod in dominiis et servitiis sit processus reciprocus infinite, quia servitium servitii, et dominium domini nullatenus distinguuntur. Sicut enim substantia est quantitate distincta quanta, et illa non accidente distincto sed per se quanta, sic Deus est dominus creature absolute distincto dominio, et dominus illius domini se ipso dominio. Nec valet pro opposito quod dominia distinguuntur penes terminos ad quos principaliter terminantur, quia oporteret probare previe quod dominium domini terminatur ad ipsum dominium, ut suum terminum; quod negatur, cum nulla talis relacio terminatur principaliter ad se ipsam. Maior itaque pars contendencium in ista materia propter ignoranciam logice nugatorie barbarisant.

Tercio elicitur ex predictis quod Deus tripliciter in genere potest acquirere sibi dominium creature; scilicet, per eius

b. As the accidentals of the creature change, so his service is renewed.

c. God can acquire lordship of the creature

i. by creation, produccionem, per sui accidentis innovacionem, et per novi [8C
modi serviendi limitacionem. Primum patet ex dictis; nam
creando universitatem creat Deus sibi eius dominium, et sic
de qualibet eius parte: * et secunda pars patet ex eodem et D
sentencia proxima: tertia autem pars patet de obligacionibus 5
et dedicacionibus factis Deo, que propter usum, ministerium,
vel servicium varium a priori fundant in Deo dispar dominium;
cum Deus noviter sit dominus talis servicii, ministerii, sive
usus: sic enim acquirit continue accidentale dominium. Nec
credo mentem cuiusquam ad tantum desipere quod credat 10
divinitatem moveri in acquirendo dominium; cum stat
Petrum ex pacto, per vitam vel mortem patris vel fratris
vel cuiuscunque alterius, secundum formam compaccionis,
tam acquirere quam deperdere dominium, sine motu per talis
dominii adquisicionem vel deperditionem materialiter intro- 15
ducto: ut, posito quod Petrus existens Oxonie sopositus
pepigit cum Paulo parente Rome quod post B instans habebit
C thesaurum, sicut successione hereditaria habebit immobilia
Pauli patris; tunc, Paulo defuncto, pro B instanti acquirat ad
tantam distanciam ignoranter dominium, sine hoc quod pro- 20
porcionaliter moveatur. Nulla enim relacio potest esse per
se materia talis motus, ex quinto Phisicorum. Et illud potest
ex variacione compaccionis quantumlibet variari; ut quod
pepigi me habere A dominabile per vitam filii conviventis vel
post mortem decrepiti conpangentis, etc. Multo plus ergo 25
Deus sic poterit, ut dicunt doctores quos supra memini.

3. Answer to
arguments
(above nr. 1).
a. Accidental
service may vary;

Ad primum obiectum, patet ex dictis quod probat nec
essenciale dominium nec servicium magis aut minus suscipere,
nec accidentale dominium * nisi per produccionem nove 30
creature: sed sicut essencia potest in accidentibus magis et 30
minus suscipere, sic de accidentali servicio. Non ergo precise
secundum idem permanens continue innovatur dominium, sed
secundum accidens innovatum. Et sic tam dominium quam

1. et per B: per AC. 7. fundant B: fundat AC. 9. acquirit:
aquirat A. | dominium B f, 215 D. 16. sopusitus: sopo⁹ A: sopo⁹ B C.
24. conviventis B C: convenientis A.

2. V. supra, p. 10.

22. Arist. Phys. v. 2 p. 226 a.

9A] *servicium suscipit et magis et minus, proporcionaliter ad eius materiam, ut similitudo et inequalitas in excessu fundata; non autem equalitas, paternitas, et similia, que non respiciunt fundamentum, qua suscipit plus et minus.*

- 5 Ad secundum, patet quod consequentia non valet, quia b. No creature can be dispensed in respect of essential service,
 creatura non potest remitti in essentiali servicio. Et ut logici locuntur, requiritur ut habeat accidentale servicium; sed nullum requiritur ipsum habere proporcionaliter, ut sophisticatur de inherencia accidentis: et sic cuiuslibet but only in accidental.
 10 creature capacitas finita ad recipiendum quodlibet accidens naturale ponit limitem ad maximum servicium creature, quod alludit tractatui et sentencie de maximo et minimo alibi declarate. Et patet quod ratio ulterior, propter omissionem distinctionis dominii supradicte, non obviat; cum oportet
 15 novitatem dominii habere novitatem in aliqua materia, licet quantumlibet faciliter ad cuiuscumque creature productionem, sicut cetera relaciones, acquiri poterit.

Ad tertium dicitur quod minor est falsa, cum creatura c. i. It is not true that the sinner serves God in respect of sin but in respect of its punishment.
 secundum virtutem et secundum gaudium, bonitatem, vel
 20 meritum consequens servit Deo; peccator autem non secundum peccatum sed secundum penam paciendo servit: et sic triplex est ratio in iusto serviendi Deo, et simpla in peccatore. Et patet quod non est idem, Petrus, in quantum
 B* vel quia peccat, servit Deo, et, secundum peccatum servit
 25 Deo; quia, iuxta secundum dictum, peccatum serviret Deo: quod negatur, cum non sit creatura, nec Deus approbat vel auctorizat eius servicium, nec facit quod debet; quia tunc iustum esset quod peccatum obliget peccatorem vel causet penam, sicut iustum est quod punitur et proficiat exemplariter
 30 et feliciter viatoribus quibus prodest. Passionem itaque et occasionem datam ex vicio insurgente approbat Deus, et non esse peccati primum vel eius agenciam: ut in assimili passiones martirum approbat Deus, et tamen agencias tortorum convertibiliter correlatas, tanquam viam iniquitatis, odit plurimum.

10. *finita* cold. *fi^{na}*. 13. *declarate* AC: *declarato* B. 15. *licet* A: *sed*
 B C. 22. *triplex* A C: *duplex* B. 23. *non* B: om. A C. 31. *insurgente*
 A C: *insurgenti* B. | *approbat* B f. 216 A.

ii. The service of the sinning nature is limited to its *primum esse*,

and to its *secundum esse* so far only as it profits.

iii. Another argument which holds God's authorisation of the *esse secundum* of sin

is to be rejected because its admission would lead to impossible conclusions.

Sins are indirectly under God's lordship.

Secunda responsio, quam alias plurimum explanavi, stat in [9B] isto, quod sicut Deus naturam peccantem amat quoad primum esse nature, et odit quoad secundum esse, vel deficere et non univoce esse sed potius deesse, maxime distans a prima essentia, cui esse est proprium; sed approbat ipsum quoad 5 secundum eius esse, quod est occasionaliter proficere: et quia ad servire Deo requiritur creatio servi et complacencia esse primi, ideo nullum peccatum dictum formaliter servit Deo.

Tercia responsio quoad primam partem convenit cum secunda: sed, ut omne dominium reducatur ad unum 10 principium, dicit quod peccatum, non secundum eius esse primum, sed secundum esse eius secundum servit Deo; et illud esse Deus approbat misericorditer ac omnipotenter creat, et per consequens auctorizat: * et omnia in oppositum 15 alleganda intelliguntur de esse primo peccati. Sed ista responsio minime placet mihi, quia non dicit absolute quod peccatum est creatura vel servit Deo, quod tamen principaliter est quesitum. Quod si dicat, oportet dicere quod Deus auctorizat peccatum secundum eius esse primum; et per consequens, cum peccatum sic dictum sit creaturam 20 peccare et sic viciose ac iniuste agere, Deus approbaret quod creatura sic se haberet, quod est impossibile; cum tunc non tam instanter preciperet et doceret oppositum, puniendo iustissime peccatores: ymo, tunc peccatum esset non peccatum, eo quod qualitercunque placet Deo est iustum esse. 25 Si ergo placet Deo quod Deus iniuste agat, tunc iustum est quod iniuste agit; ymo, debet sic agere sciendo hoc esse de voluntate prime iusticie, que sunt impossibilia, ut patet alibi. Deus ergo, si approbaret peccatum huiusmodi, ut creaturam suam, approbaret eius naturalem informacionem vel denomi- 30 nationem: videtur ergo mihi primus sensus securior. Unde, sicut aliqua sunt directe in genere et aliqua indirecte, sic aliqua sunt directe sub Dei dominio, ut singule creature, et aliqua indirecte, ut vicia et peccata; non quod ipsa serviant

31. *primus* AC: *prior* B. 32. *et aliqua* AC: *et alia* B. 34. *aliqua* AC: *alia* B.

1. Cf. de civ. Dom. i. 1 p. 8.

εC] Deo, sed quod subiecta peccata causantia et ipsis serviencia principalius servant summo Deo. Ac Deus ex peccatis dat occasionem, non illa peccata, ut bonum suis ex eis proveniat.

D * Unde Salvator condescendens infirmitati nostre, intelligendo simul sub quodam involucro tam equivoca dominia Dei et peccati, Matt. vi. 24, dicit, *Nemo potest duobus dominis servire*; id est, nemo potest duobus dominis capitalibus,

quorum neuter subest reliquo nec ambo alicui tercio, independent of one another.

10 peccatum. Unde nemo servit inordinate alteri creature, nisi quia in quantum principalius servit culpe. Nam tolle culpam et servitium erit laudabile. Ymo, cum *nemo leditur nisi principaliter ledatur a se ipso*, patet quod impossibile est hominem servire culpabiliter extero inimico, nisi ex hoc

15 quod prius consenciendo illicite, et per consequens serviendo peccato proprio, servit posterius carni, mundo, sive dyabolo, a quo ex propria vecordia superantur. Peccatum ergo habet esse et leges suas iniustas ad ipsum consequentes a creatura Dei. Et sic prima causa prime culpe est peccabilitas primi

20 angeli, que indubie est bona creatura Dei, que cum actu inordinato vel omissione debiti peccatum principiat. Aliter autem locuntur fideles, ut in methaphisica varie educantur: ut alii nolentes condescendere modo loquendi Scripture dicunt quod non est possibile peccatum aliquod posse esse; alii, quod

25 non est peccatum aliquod nisi substantia ipsa peccans, et sic de ceteris. In ista quidem materia relinquo posteris sine 10A temeraria eleccione iudicium elegendi. Videtur * tamen michi, cum peccatum quoad esse primum non servit Deo, sicut facit virtus quoad esse utrumque, necnon ad virtutem

30 consequitur essenciale premium pari vel maiori evidenciam qua

10. alteri B; alicui AC. 17. || a quo B f. 216 v. 21. omissione AC: omissive B.

12. *Nemo leditur*, &c. See S. Jo. Chrysostom's *Λόγος ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικούντα οὐδεὶς μὴ παραβλάψαι δύναται*, Opp. 3. 444-464, ed. Montfaucon. Cf. de civili Dom. i. 38 p. 274; Libellus quem porrexit Parlamento, viii. (printed in Fascic. Ziz. 250 and in Lewis's Life of Wiclif, 385, ed. 1820); De Diab. et Membr. i., Polem. Works, 1. 362.

The righteous man serves God more than does the sinner.

ad omne peccatum essentialis pena consequitur, quod iustus, [10A
ut huiusmodi, plus servit Deo et multiplicius quam peccator.
Et patet sententia secundo capitulo supradicta, quod, sicut
servus a ministerio in beatitudine maxime servit Deo, sic
servus a servitute in dampnatione perpetua minime servit 5
sibi, licet ex recessu ab unitate et dispersione dominii sit
iuxta secundam maneriem summe servus.

CAPITULUM V.

OF GOD'S USE OF LORDSHIP.

i. a. Richard FitzRalph's view.
'It consists

'i. in God's delight in his work :

'ii. and in his government of the creature.'

b. Arguments against this view.

i. God's delight is eternal,
and thus not affected by his

CONSEQUENTER restat videre in quo immediate et formaliter consistit usus divini dominii. Usus enim dominii videtur 10 esse pluribus eius fructus, et Dei possessio inter usum eius et dominium mediare. Sed ad illud respondet dominus Ardmacanus in primo de Pauperie Salvatoris, capitulo vii, quod duplex est fructus divini dominii scilicet intrinsecus et extrinsecus. Intrinsecus est delectatio quam ipse, sicut et alii 15 artifices, habet de suo opere; et illum indubie habuit in mundi principio, quando *spiritus Domini ferebatur super aquas, et vidit cuncta que fecerat et erant valde bona*, Gen. i. 2, 31. Usus autem extrinsecus videtur fundari in agencia creature. Et ita primum usum dominii habuit Deus in primo instanti 20 mundi; sed secundum per remocionem de presenti inceperat tunc habere: et sic per instans fuit Deus dominus sine usu extrinsecu. Illum autem usum extrinsecum vocat Dei * guber- B nationem.

Sed cum expediat pro scrutinio veritatis quod diversi 25 doctores in eadem materia diversimode cum suis evidenciis senciunt opinando, senciendo semper humiliter quod plus ignorancie quam sciencie habeant de quolibet scibili hic pro via; ideo tenendo istam regulam cum debita reverencia ponam oppositum. Videtur enim inprimis quod omnis 30 delectatio Dei, sicut eius sciencia vel actus intrinsecus, est eternus; sed omnis usus creature est solummodo tempo-

22. *instans*: B ϕ^s (et passim).

3. Apparently ch. 3 p. 22.
12. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 7 f. 4 D.

10B] ralis; ergo nullus usus divini domini est eius delectatio. use of the creature;
 Assumptum patet ex hoc quod, si Deus correspondenter ad bonitatem productam in creatura eliceret delectacionem, et per consequens displicenciam pro malicia opposita, ipse foret
 5 secundum affeciones summe mobilis; consequens impossibile. Ideo Augustinus in quinta Epistola (ubi supra allegatur) proinde negat Deum ex dominio noviter delectari; et quinto de Trinitate, xxxvii., *Deus autem absit ut temporaliter aliquem diligat quasi nova dilectione que in ipso antea non erat, apud*
 10 *quem preterita non transierunt et futura iam facta sunt.* Sed et hoc hic supponitur, tanquam diffuse alibi declaratum. Et probatur minor, scilicet, quod omnis usus Dei est temporalis: whereas his use is temporal:
 nam omnis usus presupponit dominium, ut fructus fructiferum; sed omne Dei dominium est solum temporale; ergo et
 15 quilibet eius usus. Confirmatur ex hoc quod, si usus est ii. else the thing used would be eternal;
 eternus, cum usus, ut huiusmodi, sit illud quo utens formaliter utitur assignato, sequitur quod Deus eternaliter
 C uteretur aliquo; et per consequens * eternaliter foret usibile. Item, si Deus capit suam delectacionem a creaturis adextra, besides,
 20 et in completa eius delectacione constitit eius beatitudo, iii. God would then be dependent on the creature.
 Deus caperet suam beatitudinem a creatis, et per consequens maxime indigeret creaturis, ut perficiatur sua felicitas; consequens contra dicta de excellencia divini domini, qui non ad indigenciam acquirit dominium: tunc itaque foret in Deo
 25 delectacio essentialis et delectacio sibi accidentalis a creaturis capta, et per consequens aliqua talis in successione consisteret et delectatio a Deo semper efflueret, quod dementis est dicere.
 Concedendum est ergo, meo iudicio, quod Deus nullum
 usum habet de aliquo quod sibi subserviat, nisi solummodo
 30 relativum, qui est Deum uti creatura; et ille presupponit creaturam et eius dominium. Omnis itaque talis usus, cum

4. *opposita* AC: *apposita* B. 10. || *et futura* E f. 216 c. 17. *assignato* AC: *assignando* B.

6. August. epist. cxxxviii. ad Marcellinum, 6, Opp. 2. 412 C, D (cited above, p. 17).

7. Eiusd. de Trin. v. 16, § 17, Opp. 8. 843 seq.

23. V. supra, pp. 16 seq.

2. God's use is formally in himself, and materially in the creature.

sit uti Dei, est in Deo formaliter, et obiective vel materialiter [100
 in creatura ex eius gubernacione creata; et non formaliter
 gubernacio activa vel passiva, ut patet methaphisico. Usus
 itaque quem Deus habet de quacunq[ue] creatura consistit
 immediate et materialiter in eadem essencia et in quacunq[ue] 5
 eius causancia ordinata; ut, eo ipso quod creatura facit vel
 causat quod debet, Deus ipsa utitur. Et cum claudit contra-
 dictionem, creaturam esse pro primo instanti mundi vel alias,
 nisi causet quod debet, patet quod non potest esse creatura
 nisi ipsa Deus * utatur; quolibet enim particularis creatura **D**
 causando perficit universum, et ipsum universum reciproce
 finaliter causat quamlibet eius partem materialiter recausantem.

His lordship is
 greater than that
 of any other
 lord;
 for he has use,
 a. of the essence
 of the creature,

b. of his sub-
 stance,

and
 c. of his acci-
 dents,

Et patet, iuxta sententiam supradictam, quod Deus habet
 maius dominium super quamlibet eius creaturam, quam alius
 dominus habere poterit. Nam ipse utitur essencia creata in 15
 quantum ipsa naturaliter dicit Deum esse suum dominum,
 quod faceret etsi non esset mundus vel aliud eius servitium
 fundatum in accidentibus. Secundo utitur Deus creatura, ut-
 puta creata substancia, ex hoc quod ipsa ex potencia vel suffi-
 ciencia substanciali intrinseca producit adintra actum vel 20
 formam; et secundo ex sufficiencia qua substancia sufficit
 appetere actualiter suum esse, ac appetitu actuali secundum
 ultimum sibi possibile procedit finalis quietacio vel conten-
 tacio in suo esse, et, ut sic, quolibet creatura ostendit natura-
 liter Trinitatem. Tercio utitur Deus huiusmodi creatura ut 25
 ipsa principiat propriam passionem vel cetera accidentia que-
 cunq[ue] separabilia vel inseparabilia, dum in aliquo directe
 faciunt in pulchricacionem universi: nulla autem creatura
 utitur alia nisi de quanto est sibi utilis secundum aliqua eius
 accidentalia; et sic non immediate utitur essencia ut creator, 30
 sed tantum accidentibus sub ratione qua bonum utile sic
 utenti. Unde, sicut accidens non est ens nisi quia entis (ex

14. eius in B expunctum. 21. secundo (2°) A C: 3° B. 31. || bonum B f. 216 D.

24. Compare below, p. 57, and the analogies collected by Peter Lombard, Sentent. i. 3 pp. 11 seq., Louvain 1568; see also dist. 10 pp. 25 seq. The general notion is taken from S. Augustin,

10D] septimo Methaphisice), sic nec usus creature nisi quia ab usu
 11A Domini * exemplatur.

Unde Deus (ut supra) racionabiliter capitalis dominus debet
 dici. Qui ergo credit creature dominium posse Dei dominio
 5 coequari, videat primo si subiectum et suum accidens possunt
 esse in entitate paria, vel si creatura potest facere simpliciter
 aliquam substancialem essenciam, ut sibi dominetur quoad
 substanciam; et constat quod non. Ideo Deus non mediate,
 per regimen vasallorum subserviencium, ut reges ceteri,
 10 dominatur, cum immediate et per se facit, sustentat, et gu-
 bernat omne quod possidet, iuvatque ad perficiendum opera
 secundum usus alios quos requirit. Ipse enim utitur qualibet
 parciali creatura vel ad fabricam vel decenciam magne domus,
 et ipsa domo utitur ut partes eius recauset finaliter, et ut beati
 15 in tanta fabrica delectentur. Unde Baruch iii. 33-36, post
 declaracionem domini Dei et sue possessionis, exprimitur
 eius usus: *Qui, inquit, emittit lucem, et vadit; vocat eam et*
audit eum cum tremore. Stelle autem dederunt lumen in
custodiis suis, et letate sunt: vocate sunt, et dixerunt, Ecce
 20 *assumus: et luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas. Hic est*
Deus noster. Ecce primo, quia non est distancia temporis in
 opere prime lucis, ideo ad denotandum quod inanimata non
 ociantur a Dei ministerio dicitur, *et vadit*: nec dedignetur
 methaphisicus quod agere lucis sit suum vadere, audire cum
 25 tremore sit cum metu ad instinctum Dei intendere, letari sit
 quietari in suis finibus, prompte dicere sit naturaliter osten-
 B dere. * In isto itaque naturali ministerio consistit usus perfectis-
 simus Dei nostri. Talem ergo usum habet Deus de qualibet
 creatura, non ad sui indigenciam vel utilitatem, sed ex eius
 30 mera gracia, qua vult producere mundum cum eius partibus,
 ut ipse fructus finaliter et innixus ad creature commodum
 collaudetur. Ipse enim est bonum quod omnia appetunt
 (primo Ethicorum), et finis, gracia cuius omnia agencia,

God therefore is
 rightly called the
 Lord in chief,

holding lordship
 not mediately,
 but immediately
 making, main-
 taining, and go-
 verning all
 things.

4. posse BC: om. A. 10. dominatur B: dominantur AC. 17. vocat eam
 et audit A: vocavit eam et audivit B: vocat et audit C. 23. dicitur et vadit
 om. B. 25. metu A: motu B: meta C. letari AC: locari B. 26. natu-
 raliter AC: naturale B.

33. Bonum: Arist. Eth. Nicom. i. 7 p. 109S.

naturalia vel sensitiva agunt quidquid agunt, et illum ultimate [11B] intendunt (ex secundo de Anima).

3. God's delight is eternal because it is an immanent act ;

his delight in the existence of the creature is but accidental.

Nec negandum est quin Deus eternaliter delectatur et diligit quamlibet creaturam : sed, cum amor ille vel delectancia sit actus inmanens, non potens incipere vel desinere 5 esse, sicut est de dominio et eius usu, negandum est illam delectacionem esse eius dominium, possessionem, vel usum : accidentale tamen vel contingens est Deo quod delectetur in existencia cuiuscunque creature, cum taliter delectari ponit, ultra rationem exemplarem absolute necessariam et eternam, 10 existenciam delectabilis. Unde similis est distincio de Dei delectacione sicut dictum est de Dei sciencia, quod aliqua est simplicis apprehensionis vel intelligencie terminata ad ydeam, et omnis talis est absolute necessaria ; aliqua autem est delectacio creature in proprio genere : prima delectacio Dei 15 respectu creature est ydealis, et secunda contingens effectualis, ut patet de obiectis ad que principaliter terminatur. Et patet divisio * divini domini, ut aliquis terminatur ad essencialem C creature causanciam, et aliquis ad eius accidentalem causanciam ; et talium sunt tot divisiones quot divisiones acci- 20 dencium. Patet eciam quod de mundo vel de qualibet eius permanente particula habet Deus usum, sicut dominium successivum ; eo quod in quantum aliqua creatura facit successive ut debet, in illa successiva faccione fundatur materialiter usus Dei : nulla delectacio vel usus creaturarum est beatitudo divina 25 vel pars eius, cum previe in delectacione quam habet essentialiter de se ipsa, que indubie est ipsa divina essencia, consistit divina beatitudo, et non formaliter in racione exemplari, et multo minus in delectacione rerum in proprio genere : nulla ergo delectacio est sic accidentalis Deo quod potest adesse 30 postquam abfuit, vel econtra. Sed si posset, cum non possit fingi relacio distincta a dominio, foret accio ab intrinseco a Deo elicita ; et per consequens Deus esset mobilis, ut natura intellectualis creata, que potest vicissim in affectionibus variari.

8. *esse* om. B. 17. *||-iectis* B f. 217 A. 19. *et aliquis ad eius accidentalem causanciam* B : om. A C. 21. *vel* A C : *et* B. 27. *ipsa* A C : *ipso* B.

2. Arist. de Anima, ii. 4 p. 415.

11C] Melior enim esset cum foret continue pure letus, quam si protunc ex aliqua causa fingibili foret tristis. Existencia ergo creature non facit ad Dei delectacionem augendam; cum, posita creature non-existencia, tantum volendo negacionem
5 oppositam, eternaliter delectaretur.

Ex istis patet quod possessio divina non est eius sustentacio intrinseca creature, sed ipsam precedens causaliter,
D sicut gubernacio Dei usum. Posses*sio itaque quandoque sumitur active pro habitudine possidentis, quandoque passive
10 pro illo quo creatura formaliter possidetur, et quandoque materialiter pro possesso : et ista tertia significacio est famosa; unde Baruch iii. 24, postquam dixerat quod domus cui dominatur est magna, subdit quod sequitur, *Et ingens locus possessionis eius*. Possidere namque est habere suum domi-
15 natum: et sic omnis possessio consequitur dominium tamquam posterius tempore vel natura. Unde *possidere* dicitur quasi *post sedere*, quando quis post nactum dominium habet quiete sibi subserviens ad utendum. Et sic est
20 portancia causata, qua illabatur essentialiter induens quamlibet creaturam. Nec est putandum quod in Deo aliquod
istorum posset per tempus vel instans temporis a reliquo separari; sed utrumque posteriorum ad prius consequitur, sicut passio ad subiectum. Nec sunt ista a politico respu-
25 enda, quia indubie sunt principia tam essendi quam cognoscendi dominium, possessionem, et usum, conveniencia creaturis: nec distinguuntur in Deo penes subiectum vel obiectum cum sit idem penitus in hiis tribus; sed penes actus Dei, ut creanciam, conservanciam, et gubernanciam, ex quibus ut funda-
30 mentis per ordinem sunt causata. Ex quibus patet dominium, possessionem, et usum divini domini non distingui; nam sicut dominium domini est dominium, sic et possessio possessionis, et usus usus. Nec inveniet contenciosus logicus * quod in aliquo istorum sit reciproce vel directe procedere sine fine.

God's possession is not his maintenance of the creature, but is to it as his government is to his use.

Possession is the natural consequence of lordship,

standing midway between that and use,

and being with God inseparable.

10. *possidetur*: codd. *possidet*, sed in B in *possidetur* correctum. A C: ut B. 18. *quiete* B: *quiescem* A C. 23. *ad* A C: *a* B.

12. *unde*
31. *dis-*
tingui B f. 217 B.

4. R. FitzRalph denies that God can have different lordship over the same thing :

a. 'because his lordship must be most complete and does not admit of addition :

but this statement is not true with respect of each single creature but only of the entire universe.

(God alone is lord of time,

whereof man has but imperfect lordship).

Et per ista responderi potest duobus argumentis domini [11D
Ardmacani, libro primo, capitulo xxvii., quibus probare sibi 12A
videtur quod Deus non potest de eadem re manente habere
vicissim diversa dominia : primo ex hoc quod Deus habet de
qualibet creatura dominium plenissimum et sufficientissimum : 5
cum igitur *frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora*,
quia frustratorium non potest Deo competere, sequitur quod
Deus post tale dominium completissimum non potest
superaddendo novum acquirere. Et istud verum con-
cluderet nisi servitori adveniret nova creatura, ratione cuius 10
acquireretur de subiecto ratione sui accidentis novum acci-
dentale dominium. Nec habet Deus de qualibet creatura
sufficientissimum et completissimum dominium, sed solum de
universitate creata pro tempore eterno et nulla eius parte ;
illa enim *dominatio est in omni generatione et generacionem* 15
que fuit vel erit, ut dicit Psalmus cxliv. 13 : et ita de qualibet
creatura permanente habet completissimum eius dominium
non adequate pro instanti vel parte sui peryodi, sed primo in
tota sui peryodo. Et patet quod quotlibet Dei dominia non
possunt desinere de sui potencia absoluta, sed secundum 20
partem ; non autem secundum totum possunt incipere, ut
patet de tempore. Unde patet triplex ratio unde solus Deus
potest plene tempori dominari : primo, quia tempus est
duracio mundi, que non potest alcius * deservire ; secundo B
quia dominium temporis est subiective ubique, et per conse- 25
quens eius usus ; et tercio quia tempus habet extensionem
successivam, sicut et eius dominium, quod ratione immensi-
tatis eternitatis est Deo proprium. Et hinc Salvator, per hoc
quod dixit se simpliciter *Dominum sabbati* (Math. xii. 8 et Luc.
vi. 5), innuebat se esse Deum, et per consequens faciendo in 30
sabbato miracula non ipsum solvere. Conceditur tamen
hominem in parte habere usum temporis, non tamen ut

2. xxvii. AC : 25 B. 6. *fit B : sit AC. quod potest fieri AC : quo fieri potest B.*
11. *acquirectur AC : acquirctur B.* 23. *primo B : prima AC.*
24. *alcius AC : alterius B.*

2. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 27 f. 12 B, C.

6. *Frustra*, &c. : quoted in De civili Dom. i. 44 p. 401, as from Arist. Phys. i. [4 or 6?].

12B] posset tempus facere, conservare, vendere, abdicare, et sic de aliis accidentibus domini quos posset circa sublunaria possessa exercere: est ergo homo incomplete et imperfecte dominus temporis.

5 Et ex isto capiunt logici evidenciam suadendi quod quilibet beatus est infinitum magnus dominus, et sic immensus; eo quod dominium, ut diuturnius, sic est maius: sed cuiuslibet beati est dominium suorum actuum sempiternum, sicut et temporis dominium; ergo est infinitum magnum. Et ita arguunt
10 dominium terminatum ad partes quantitativas quanti subiecti permanentis esse mole magnum, sicut dominium rei successive habet magnitudinem successivam: sed neutrum sequitur. Nam sic omne sempiternae diuturnum foret infinitum magnum, ut singule partes celi, nec potest aliquid preter Deum esse
15 infinitum magnum, infinite longum vel diuturnum, ut patet logicis. Unde dominium tocuis temporis non est infinitum
C maius dominio instantis, cum finita instancia sint, * quia omnia que sunt integrant totum tempus, quorum non est ultimum, licet finis post omnia illa et singula sit dominus
20 Deus noster. Ipse enim est principium et finis cuiuslibet creature. Et cum omne subiectum domini sit natura intellectualis, et per consequens mole indivisibilis, patet quod nullum est dominium mole magnum.

Secundo arguit idem dominus quod, per multiplicacionem
25 donacionis vel oblacionis facte Deo de eadem creatura, posset Deus acquirere infinita dominia. Sed probato quod infinite creature offerunt Deo infinicies idem dominabile vel diversum, concedo conclusionem, sicut Augustinus, xv. de Trinitate, 31, concedit de replicacione actuum reflexorum. Sed non oportet
30 expectare probacionem talium casuum. Nec oportet, si quotlibet talia dominia Deus habeat, quod habeat omnia illa simul, cum dominium decidit dominabili decedente. Et sic nobis infinita dominia habet Deus de quotlibet permanente tam simul quam eciam successive.

17. *sint* om. B.20. *deus* B f. 217 c.

28. Apparently August. de Trin. xv. 12 § 21, Opp. 8. 982.

b. 'Because by the multiplication of grants to him God might acquire infinite lordship,' which case, if it admitted of proof, might be conceded.

CAPITULUM VI.

[12C]

FIRST PRINCIPAL
DIFFICULTY.
Was the first
creature pro-
duced by God
of necessity?

1. The *ens ana-*
logum is not
common to God
and to his
creatures.

CONTRA dicta instatur tripliciter. Videtur enim primo quod prima creatura de necessitate nature a Deo producitur, ymo quod preter ipsum analogum non potest esse alia vel multiplicior creatura; et per consequens non possunt esse plures vel 5 pauciores species ad maximum in genere creature, quod videtur derogare divine potencie. Primum ex hoc deduci videtur, quod prima creatura est ens communissimum, quod de necessitate absoluta adintra * producitur secundum aliquam D eius partem, utputa secundum Verbum et Spiritum sanctum 10 ac quotlibet formas vel rationes creabilium exemplares. Ens enim analogum est commune ad creaturam et essenciam increatam, ergo secundum partem adintra produci poterit; et cum nichil potest adintra produci nisi quod de facto adintra producitur, sequitur concludendum. In isto probabiliter 15 potest dici quod ens in sua communitate analoga non est commune Deo et creaturis, quia, si propter distanciam in natura sit aliqua equivocacio excludens, rationem generis maxime possibilis evidenter excluderet. Nulla enim est ratio in qua deitas et natura creata conveniunt. 20

2. The subject of
metaphysics is the
ens creatum
analogum.

Et quoad obiectus replicatos, communiter respondetur primo quod methaphisica non esset una sciencia propter defectum subiecti communicati principiatis et suo principio; ymo, cum tunc non contingeret creaturam intelligere Deum, et per consequens nec amare nec credere, periret omnis 25 virtus theologica et omnis religio, et falsitas omnis Scripture secundum quamlibet eius partem; quod est expresse contra apostolum, Rom. i. 20, *A creatura mundi per ea que facta sunt intellectu conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas*: si ergo Deus conspici possit ab homine hoc foret 30 potissime actu analogo transcendentis. Hic dicitur quod

6. *creature* B; *create* A C.

26. *alterum omnis* om. B.

2. The discussion of this point fills this and the following chapters; the second and third principal objections are stated in chapters viii and ix.

22. *Una sciencia*. Cf. infra, lib. ii. 4 f. 65 B.

12D] subiectum methaphisice est ens creatum analogum, et extra illud considerat primus philosophus de principio increato et ceteris entibus extra genus, ut naturalis considerat de 13A natura, de motu, loco, * et vacuo. Pro secundo dicitur quod 5 spiritus creati est naturalissime intelligere et amare Deum suum, sed varie in patria et in via. Nam in via intelligimus Deum cum creaturis quas distincte concipimus, et per hoc sub quodam involucro Creatorem sicut substantiam materialem concipimus sub specie accidentis: et istam noticiam vocat 10 apostolus enigmaticam specularum. In patria autem e contra, cum Creator plene fuerit illapsus spiritui et absorptus cura tocius generis creature immediate per ipsum, sine velamine speciei vel simulacri mediantis ipsum intuebimur, nobis summe et inseparabiliter diligendo, noscemus quod omnes rationes 15 exemplares et quod omnes creature in proprio genere non sunt aliquid quoad Deum, potius quam motus vel aliud accidens est aliquid quoad suum subiectum, ut loquitur apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, set qui incrementum dat, Deus.* Tunc enim cogno- 20 scemus quomodo Christus secundum rationes exemplares est *omnia in omnibus* illapsus, ut dicit apostolus, 1 Cor. xv. 28. Ipse autem est fundamentum essenciale, quod secundum esse vitale adintra est omnia, iuxta illud Ioh. i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat;* et omnis creatura in se vel suo genere 25 proprie nichil, iuxta illud Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse, cum nichil sit, ipse se seducit.* Quotlibet sunt talia dicta Scripture que sonant quod nulla creatura habet in proprio B * genere nisi incompletum et equivocum dependens esse respectu divine essencie quam speramus beatifice intueri. Unde, 30 sicut accidens non habet esse nisi inherere, et sic equivocum quoad substantiam, sic nulla creatura habet esse nisi adherere, quod esse primo plus discrepat, licet hoc non sufficimus nunc intuitive videre. Et secundum istam maneriem videndi lo-

10. *specularum* B f. 217 D.
18. *est aliquid* om. B.

11. *absorptus* A C: *absorta* B.
32. *nunc* B C: om. A.

12. *per* B: om. A, C.

quitur evangelium, Ioh. i. 18, *Deum nemo vidit unquam*, supple, [13B
 nullus pure viator pro viacionis tempore. Et de prima manerie
 videndi loquitur apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per
 speculum in enigmate; tunc autem facie ad faciem*. Et patet quid
 possumus secundum sapienciam methaphisicam vel theo- 5
 logicam pro tempore vie noscere Deum nostrum: et ipse est
 subiectum nostre sciencie, ut sonat terminus. Patet eciam
 quod, sicut nemo potest sentire accidens substancie nisi de
 tanto noverit substratam substanciam, sic nemo potest noscere
 creaturam nisi sic sub aliquo gradu noverit Deum suum, cum 10
 omne ens ipsum signat, ut accidens fundamentum.

3. Does the same
 act of thought
 conceive at the
 same time God
 and his creature?

Difficultas autem cui involvimur in disputatione scolastica
 stat in isto: Utrum idem conceptus vel eadem intencio simul
 Deum signat et effectum. Et certum est quod simul tempore;
 quia intencio substanciarum materialium sive immaterialium, 15
 sicut et rerum non primo et per se sensibilium, est habitus
 vel dispositio quiescens in anima inclinans ad actum signa-
 bilem cognitum, et non res potens * per se existere, sicut nec C
 ymago habitualis nec simulacrum aut species per se sensibilis
 in ymaginativa fundata, ut hic supponitur ex alibi declaratis. 20
 Et talis intencio distincta ab actu movet animum ad appre-
 hendendum simul Creatorem et creaturam, primum enigma-
 tice et confuse, secundum autem distincte; et sic licet simul
 tempore, tamen summe equivoce sine correspondencia nature
 communis Deo et aliis, cum Deus non potest habere natu- 25
 ralem et propriam creatam speciem. Unde signata intencione
 singularissima talis conposicionis, Hoc est Deus, dispositio
 que est subiectum signat confuse omne signabile, respicitque
 ad pronomina vel res secunde impositionis communiter; et,
 si primo ac principaliter sic intelligatur, omnium rerum prin- 30
 cipalissima est conposicio satis vera. Intencio tamen subiecti
 est inclinativa ad concipiendum mundum, solem, lunam, vel
 quamvis aliam partem mundi, quam errans potest credere
 esse Deum. Nos autem fideles cognoscimus quod nulla

1. i.; codd. 4°.

6. est AC: om. B.

11. signat BC: significat A.

12. scolasticas B: sophistica AC.

31. -cipalissima B f. 213 A.

13C] natura sensibilis, divisibilis, vel quomodolibet aliter causata, est Deus deorum et natura summa. Et sic intencio appropriate Deum nostrum principaliter signans movet ad quidlibet apprehendendum et per viam negacionis vel preeminencie
 5 dicit esse unum ens supra omnia nobis innominabile appropriate. Et actus vel conceptus ex talibus principaliter aggregatus est Deo proprius, hoc est, ad eum principaliter
 D terminatus. * Iste quidem actus non est habitus vel quodvis aliud quiescens in anima, sed cogitacio ex multis elicitā, que
 10 statim post diversionem mentis ad alia est exstincta; nec potest Deus habere creaturam que ipsum propriissime representet, sed simul dispariter se et Deum: nec ex tali conceptu quo simul cognosco Deum et creaturam, sequitur quod sit unum communicatum sibi et aliis.

15 Et si queritur quid terminat actum huiusmodi transcenden-
 tem, dicitur quod Deus principaliter terminat omnem actum, cum sit causa faciens ipsum poni in suis limitibus. Quod si ultra queritur, quid terminat obiective, dicitur quod Deus et
 20 universitas creata; quia ad ipsam terminatur intellectio, et nulla intellectio terminatur ad aliquid nisi quod est eius obiectum cognitum per eandem. Unde valde aliena sunt hec duo: A actus terminatur ad B obiectum, et B obiectum terminat illum actum. Potest enim aliquid terminare actum
 25 obiective; quod solum est quando terminans apprehenditur tali actu, quod numquam contingit de intencione vel actu in anima, nisi forte vel in confuso vel dum animus reflectit actum secundo elicitum super primum: de istis est alibi declaratum. Quod autem non sit dare genus analogum
 30 communicatum ex parte rei deitati et aliis, ex isto creditur: Illa communicacio vel est eque primo cum deitate vel ipsa posterius: non eque primo, cum Deus primus est quam
 14A communicatur alii cuicumque et * per consequens prius est illo communi analogo; et sic non sub ratione essencie simpliciter, que est ante racionem prime essencie, vel alii cuius
 35 comparate est Deus, cum prius est antequam sit alii com-

4. What is the term of the *actus transcendens*?

paratus, et per consequens antequam super aliud sit excellens. [14A
 Et pure sub ratione illius prioris non est nostrum viancium
 ipsum concipere, cum non possumus terminum vel conceptum
 quo possumus ipsum pure sub illa ratione concipere ; et ideo
 dicit Plato in Thimeo quod primum superius est omni nar- 5
 ratione, et non deficiunt lingue in eius nominacione nisi
 propter suum excellens esse. Et ad iubilose inprimendum
 in nobis illum gradum essendi dicit Dyonisius, de divinis
 Nominibus, multis locis, quod Deus non est substantia bonitas
 sed supersubstantia ; et vere concedimus Deum esse sub- 10
 stantiam, hoc est essenciam, bonitatem, et sic de aliis de Deo
 et ceteris multum equivoce predicatis. Ex istis patet responsio
 ad argumentum factum superius, cum ens transcendentivum
 non communicatur essencie increate et nature create, licet
 signa ipsas equivoce significant. 15

Christ is the sub-
 ject of theology,

Et videtur mihi, iuxta sentenciam Lincolniensis in suo Ex-
 ameron capitulo vii., quod Christus sit subiectum theologie.
 Pro quo considerandum est quod in Verbo est triplex unitas :
 prima est unitas essencie cum Patre et Dono, de qua Ioh. x.
 30, *Ego et Pater unum sumus* ; secunda est unitas supposi- 20
 talis in qua secundum benedictam incarnationem utraque
 natura creata, scilicet, corporea est incorporea, est ipsum
 Verbum ; * tercia est unitas in natura communi qua ipsa et B
 omnis creatura sunt unum, cum omnis creatura sit corporea
 vel incorporea ; et sic duplici ratione communicatur cuilibet 25
 creature, primo secundum rationes ydeales, que omnes, licet
 distinguantur ratione, sunt idem essentialiter Verbo Dei, et
 quelibet creatura est eciam idem essentialiter cum ydea. Et
 alias declaravi quod non sequitur, ' Hec ydea est Deus, quia
 essentialiter, et hec eadem ydea est creatura, quia sibi acci- 30

7. *inprimendum in nobis* B: *in nobis reprimendum* A C. 11. *est om.* B.
 || *de deo* B f. 218 B. 15. *nature* A B mg. C: *nulle* B text.

5. Apparently Plat. Tim. pp. 29, 30 : or see rather Pseudo-Arist. de Causis prop. vi., Arist. Opp. cum comm. Averr., 7. f. 115 B., where almost the exact words quoted occur.

8. Pseudo-Dion. de div. Nom., i., ii., &c., Migne 122. 1116, 1121, &c.

16. *Et videtur mihi.* This whole passage is substantially repeated, infra, lib. ii. 5 ff 67 D, 68 A.

14B] dentaliter; ergo hec creatura est Deus.' Sed bene sequitur quod quelibet creatura secundum esse intelligibile sit Deus.

Et sic idem est subiectum adequacionis theologie quod ^{and likewise of metaphysic;} et subiectum dignitatis, et idem subiectum theologie et
 5 methaphisice. Sed rationes diversificantur in tribus. Nam ^{but the methods of the two sciences differ.} theologus recte considerat de creatis secundum rationes
 exemplares quas habent in Verbo, et indirecte secundum
 existenciam in genere proprio. Ideo non perficietur theo-
 logia antequam deventum sit ad patriam. Secundo theologus
 10 adheret fide et auctoritate Scripture cuicumque conclusioni
 sue sciencie; ymo, hoc debet explicite, in quantum theo-
 logus, cognoscere. Tercio theologus humiliter procedit a
 proprio subiecto maxime, primo, et per se cognito, sed
 confuse; minime autem cognito quoad distinctam noticiam
 15 quousque ipsum fuerit distincte cognitum in patria. Et ideo
 ordo theologie non erit reversus in patria, sed devorabit
 omnes alias sciencias, et deponet preposterum ordinem pro-
 cedendi: econtra autem * de methaphisica. Et patet quod
 in verbo est sufficiens connexio veritatum, etsi creatura nichil
 20 sciat nisi dominum Iesum Christum et ea que secundum
 essenciam vel esse intelligibile in Filio connectuntur.

CAPITULUM VII.

REDEUNDO igitur ad difficultatem concedunt quidam quod ^{Continuation.}
 Deus non possit perpetuo continere non producendo aliquam ^{1. God cannot produce another universe greater or less than that which now is.}
 25 creaturam, quia tunc non esset summe communicativus aut
 bonus, ut alibi diffusius disputatur. Sed tenendo multis
 facilius quod est summa contingencia quoad omne pre-
 teritum vel futurum, dicitur quod liberrime et contingentissime
 libertate contradiccionis producit Deus quidquid adextra
 30 produxerit. Et cum hoc dicendum est consequenter, quod
 omnem effectum necesse est fieri necessitate, scilicet, ex

3. theologie quod et subiectum dignitatis et idem subiectum B: om. A C.
 5. diversificantur B: diversificatas A C. 7. indirecte B: indirecto A C.
 14. cognito A C: cognosco B. 26. multis B C alt. manu: lacuna in A.

supposicione, et tamen omnis effectus potest contingentissime [14C
 non fuisse; ulterius eciam dici potest quod, producto mundo,
 quamlibet partem mundi, sicut quemcunque effectum, necesse
 est pro suo tempore conproduci, sicut non stat hominem
 perfectum fieri, nisi concomitanter ad eius complecionem tam 5
 corpus quam anima producat: sic, inquam, si Deus velit,
 non potest mundum producere nisi illum produxerit ex istis
 partibus ac accidentibus integratum, nedum ad species sed
 ad individua descendendo. Et cum non potest defectus ex
 superhabundancia vel peccato in opere primo consistere, cum 10
 tunc Deus impossibiliter oberraret, sequitur quod Deus non
 potest universitatem aliam, * maiorem vel minorem, producere D
 cum aliis partibus vel accidentibus quam est aliquod illorum
 que isto tempore producuntur. 15

Proofs:

- Quod primo confirmatur de tempore, quo non potest maius
 a. vel aliud esse factum, ut hic supponitur ex alibi declaratis:
 b. secundo ex hoc quod non potest esse aliud analogum creatum
 c. quod est primum creatum principium huius mundi. Tercio
 confirmatur ex hoc quod non potest fuisse aliud genus 20
 substantie, et per consequens nec genus aliud accidentis:
 satis namque videtur ad esse huiusmodi generis substantie
 quod sit creatura huiusmodi de parte potens existere, et
 d. differens genus substantie non potest Deus producere. Quarto
 confirmatur ex hoc quod eadem species fenicis vel alterius 25
 imperfecti redit post sui desicionem, cum aliter individuaretur
 a tempore vel subiecto, quod est contra racionem universalis:
 ergo, per locum a sufficienti similitudine, si Deus anichilaret
 totum illud genus substantie et iterum recrearet quamcunque
 substantiam, foret realiter eadem definicio substantie et per 30
 consequens idem genus; et idem videtur de quolibet universali
 substantie vel accidentis que causat quomodolibet istum
 c. mundum. Quinto confirmatur ex sufficiencia generum
 creature: nam Deus non potest quicquam adextra producere
 quod nec sit substantia vel accidens, nec substantiam nisi 35
 vel corpoream vel incorpoream, nec corpoream nisi vel

6. || sic B f. 218 c.

23. departe AC: *dei per se* B.

14D] animatam vel inanimatam, nec animatam nisi sensibilem vel
 insensibilem, nec sensibilem nisi rationalem vel irratio-
15A nalem; * et sic de aliis quibuscunque generibus sive substance
 sive cuiuscunque generis accidentis. Aliter enim genera
 5 quecunque essent materiales potencie, vacue a differentiis
 et speciebus quas possunt causaliter continere; et possent,
 sicut accidentia in concreto, vicissim magis et minus suscipere:
 ut si esset locus qui maiorem naturam corpoream posset
 suscipere, consequens esset ipsum fore in parte vacuum.
10 Ergo per idem si genus posset plures formas diferenciales
 vel specificas suscipere, ipsum de tanto esset vacuum, quia
 formis sibi possibilibus semiplenum. Sexto confirmatur ex *f.*
 hoc quod nec plures nec alias species figurarum, numerorum,
 proporcionum, et similium accidentium potest Deus pro-
15 ducere quam iam effectualiter producantur. Cum ergo par
 sit ratio utrobique terminandi divinam potenciam, scilicet,
 quod facit incorrigibiliter opus suum, sequitur quod in nullo
 genere alias species potest producere. Et confirmacio illius est
 conceptus philosophorum ponencium species substantiarum
20 et aliorum generum assimilari numeris mathematicis: sic,
 videlicet, quod sicut inter unitatem et binarium, ymo inter
 quoscunque numeros proximos, non potest alius in specie
 mediare; sic et in speciebus substance. Et patet de ratione,
 admissis diffinicionibus philosophorum quas attribuunt spe-
25 ciebus: unde ad tantam penuriam deducuntur aliqui, quod
 dicunt nichil esse proprie diffinibile, nec quod est dare
 ultimam differenciam speciei; contra quos est alias sufficienter
B replicatum, querendo quid sequitur, data * bonitate diffinicionis
 specierum et generum secundum sentencias antiquorum.
30 Septimo confirmatur ex consideracione logica de communi- *g.*
 tate et significacione terminorum communium. Nam, iuxta
 opinantes oppositum, omnem hominem quem Deus potest
 producere signat iste terminus *homo*, et econtra; sed, iuxta
 illos, infinitos homines potest producere; ergo infinitos iste
35 terminus *homo* significat.

2. nisi A C: nisi vel B. 23. || *ratione* B f. 218 D. 35. *significat* A C: *signat* B.

2. Could the world be of infinite magnitude?

Ex quo videntur inconuenientia tria sequi: primo quod [15B] infinitum magnus potest esse mundus, quia simul infinitorum equalium non communicantium contentivus. Quotquot enim Deus potest successive producere, tot suscitatos potest simul beatificare; quo posito, in esse foret mundus infinitus simpliciter quaquaversum: quod suppono impossibile simpliciter ex alibi declaratis. Si enim tot homines septipedales incommunicantes forent in quarta mundi orientali quot sunt puncta in nostra quarta nunc de facto, et sic de tribus aliis quartis mundi, adhuc tantum forent finiti homines sicut iam sunt ¹⁰ tantum finita puncta constituencia molem mundi: ergo, cum hec non sinit primus numerus propter inconueniens implicatum, multo magis non sineret esse tot et tantos ¹⁵ homines multitudine infinitos. Secundo confirmatur ex hoc quod, posita hominum multitudine infinita, adhuc non valeret, nisi quilibet eorum posset hominem producere quem actualiter non producit; et sic possibile esset fore infinities infinitos, ymo infinities infinities infinitos, et sic in infinitum: ²⁰ ymo tercio, cum * non sit dare omnes quos Deus potest producere, quod esset quod non sit dare omnes quos terminus significat, et per consequens nec communitatem vel gradum inferioritatis aut superioritatis termini cuiuscumque, nec communicabilitatem maximam speciei, contra alibi determinata. Unde videtur quod sit dare mensuram mediam inter quantitatem fabe et magnitudinem infinitam, tanquam duo ²⁵ extrema improporcionabilia moli mundi, in qua mensura sit optimum mundum poni, et sic de numero individuorum cuiuslibet speciei. Et cum Deus infinite sapientie disponit *omnia in mensura, numero, et pondere*, philosophicum videtur ponere quod Deus omnia sic posuit in effectu: sic, videlicet, ³⁰ quod, si superadderet, foret monstrum, et si diminueret, foret fabrica defectiva.

Ex quibus probabiliter credi potest quod, si Deus mundum produxerit, tunc ipsum mundum et omnia que sunt eius

^{21.} significat A C: signat B.

^{29.} Sap. xi. 21.

15C] mensurat ad hanc regulam. Nec illud obstat infinitati divine
 potencie sed potius hanc includit; quia potencia Dei, cum
 non sit sibi accidens, non mensuratur vel causatur pro-
 porcionabiliter ad obiectum, sicut quelibet creata potencia
 5 diffinitur in suis limitibus ab increata sapiencia, secundum
 proporcionem quam eternaliter ordinaverit ad alium. Eadem
 quidem est in Deo potencia et sapiencia, qua ad intra pro-
 ducitur Verbum et Spiritus sanctus, et ad extra produ-
 citur mundus, conservatur, et sapientissime gubernatur. Et
 D per consequens, sicut sapiencia deficeret * in gubernando
 machinam infinitam, sic et potencia ad creandum. Potencia
 ergo creata est eo maior, quo plus est factibile per eandem:
 non sic potencia infinita; cum tunc non esset dare maximum
 gradum divine potencie, sicut (iuxta adversarios) non est dare
 15 effectum maximum in quem potest. Sed, ut alias declaravi,
 tales potencie producant ad intra res simpliciter sibi pares, et
 creature possunt ad extra, cum iuvamine prime potencie, pro-
 ducere effectus se ipsos in aliquo excedentes. Potencia autem
 increata ex immensitate sue perfeccionis ad parem sibi effectum
 20 non potest attingere. Ideo fatuum est credere effectum posse
 mensurari divinam potenciam. Quoad alios obiectus contra
 istam sententiam, suppono esse alibi plerumque expeditum.

Sed hec dicta videntur gravem difficultatem methaphisicam
 parturire; videlicet, si mundus iste non possit produci sine
 25 lapsu primi angeli et primi hominis, et per consequens sine
 hoc quod vermes et alia animalia venenosa secundum iam
 currentem ordinem procreentur. Et videtur dupliciter ex dato
 sequi pars affirmativa dubii: primo per hoc quod iste mundus
 non posset esse sine istis partibus et omnibus istis acciden-
 30 tibus positivis; secundo per hoc quod pereunte quacun-
 que specie bestiarum foret genus animal, et per consequens omne
 genus superius, minus plenum. Sed pro isto videtur quod sic
 opinans concederet conclusionem, cum Deus eternaliter ordi-
 16A navit suum carcerem cum aliis que secuntur,* ut patet posterius.

3. Could the world have been produced without the fall of the first angel and of the first man?

6. ad alium B: obiectum A C.

potest om. B. 23. hec A C: hic B.

31. animal A C: animalis B.

7. || et sapiencia B f. 219 A.

20. non

30. quacunq; B: quantuncunq; A C.

4. *Of the specific distinction of beings.*

Verumtamen difficultas non modica stat in distinctione [16A] specifica naturarum. Videtur enim multis quod omnis substantia corporea sit eiusdem speciei specialissime, sicut et omnis creata substantia incorporea convenit specialissime cum quacunque. Nam omnia elementa conveniunt in essentia 5 corporea, et per consequens in corporeitate; et cum omne adveniens enti in actu sit accidens, videtur quod omnis dispositio adveniens nature corporee, sive qualitas seu vocata forma substancialis, ut igneitas et cetera, sit pure accidens. Illud autem confirmari potest eo quod in trans- 10 mutacione elementorum simbolorum manet eadem qualitas, cum aliter non esset transmutacio faciliior, contra philosophum, primo de Generacione capitulo — . Et idem videtur de quantitate, continuacione, et aliis multis formis accidentalibus, que manent in utroque generacionis termino, quas notum est 15 presupponere eandem substanciam in numero conmanere. Nec differunt specificice elementorum differencie, ut loca, levitas, gravitas, cum ceteris que maxime videntur inferre differenciam specificam naturarum. Et de mixtis videtur idem probabile: nam omne mixtum est aggregatum ex 20 elementis, et potest manere idem aggregatum ex elementis secundum aliam maneriem miscendi paululum variatis ad qualemcunque formam superadditam producendum: ex quo videtur quod quelibet natura mixta, sicut potest in aliam transmutari, sic est eiusdem speciei. Aliter enim non foret 25 idem corpus * conversum in formam aliam, ut uxor B Loth in statuam salis (Gen. xix. 26); et meminit Augustinus in De Mirabilibus Scripture sacre capitulo — . Unde secundum Augustinum quodlibet corpus converti in

18. post *levitas* B et inserit.

21. *ex om.* B.

27. || *uxor* B f. 219 B.

13. The reference may be to more than one place in Arist. de Gener. et Corrupt i; but Wycliffe probably had in his mind the following place from book ii. 4, "Ὅσα μὲν γὰρ ἔχει σύμβολα πρὸς ἄλληλα, ταχῆα τούτων ἢ μετάβασις, ὅσα δὲ μὴ ἔχει βραδεία, διὰ τὸ βῆλον εἶναι τὸ ἐν ἢ τὰ πολλὰ μεταβάλλειν": p. 331 a. It is curious that *σύμβολον* whence Wycliffe makes his adjective seems not to occur in the Latin version of Aristotle.

28. Pseudo-August. de Mirab. s. Script. i. 12, Opp. 3. app. 9 B, C.

16B] quodlibet est satis possibile; corpus autem converti in spiritum, vel econtra, est impossibile. Quid, queso, novum foret si Deus minucias elementorum secundum alium ordinem compangeret, ut alie forme superaddite resultarent? Revera
 5 nichil, nisi quod eadem multitudo sit aliter inmutativa sensuum, quod est qualitas sensibilis: et sic de aliis accidentibus variatis, ut complexione, virtute, etc. Unde illam eandem multitudinem esse corpus, quasi habitualiter fundatum ad qualitates huiusmodi et cetera accidentia conservandum,
 10 ponitur forma substantialis superaddita penes philosophos: quod cum accidat corpori potest rationabiliter vocari prima dispositio accidentalis qua movetur corpus ad alia accidentia subiectandum. Et istam reor esse sententiam antiquorum ponencium latitacionem omnium formarum in chaos con-
 15 fuso, ut recitat Aristoteles primo Phisicorum, primo de Generacione, et alibi multis locis. Conveniencius autem videtur sensui Scripture, verbis Aristotelis, atque vulgi, vocare illas primas dispositiones huiusmodi attomorum per quas multitudo conservat quantitatem et qualitatem et cetera
 20 genera accidentis, *formas substantiales*, que a signo noscuntur specificè variari secundum variacionem accidentium sensibilium que ipsas naturaliter consequuntur. Et sic * sunt multe species animalium et herbarum, ut dicit Scriptura; multe eciam elementorum species, sicut et mineralium, lapi-
 25 dum, et eciam metallorum. Sensus autem utriusque posicionis videtur philosophicus sane aptus, quia omnes substantie corporee, quoad essenciam precedentem genus, quantitatem, vel communem qualitatem, sunt paris condicionis, sicut et omnes substantie incorporee adinvicem conveniunt: sed post ad-
 30 venit forma vel dispositio substantialis faciens quid, et sic oportet nos hic plurimum tam formas substantiales quam species ignorare; quia, cum cognoscimus substantias, ut plurimum, in suis accidentibus, capimus communiter loco

12. *qua movetur* conieci: codd. *quam*. 17. *vocare* B: om. A C. 20. *formas* B²: *forme* A B¹ C. 27. *quantitatem* A C: *quiditatem* B. 28. *paris* A B mg. C: *partes* B text. 32. *ignorare* om. B.

15. Arist. Phys. i. 4 p. 187; De Gener. et Corrupt. i. 1 p. 314.

essencialis differencie accidens separabile vel passionem, [160
 quorum utrumque est subiecto posterius. De aliquibus
 autem, ut homine et bestiis, discerni potest differencia; sed
 inter irrationabilia, mixta, et elementa est discrecio solum
 topica, sicut et inter angelos.

5

CAPITULUM VIII.

SECOND PRINCIPAL DIFFICULTY.
 Is God's lordship
 of the universal
 prior to his lord-
 ship of the par-
 ticular?

SECUNDO principaliter obicitur de prioritate divini domini
 quoad creaturam universalem super dominio sui singularis.
 Videtur enim econtra quod dominium singularis sit altero
 dominio dato prius; quia impossibile est dominium rei univer- 10
 salis alicui accidere nisi consequenter ad dominium singularis:
 cum ergo communis causa efficiens sit prius naturaliter suo
 causato, sequitur quod singularis dominium originans antece-
 dit. Et ista est ratio conclusionis domini Ardmacani, primo
 de Pauperie Salvatoris, xxi. capitulo, asserentis quod species 15
 non possunt in*mediate recipere divinum dominium, quia D
 non possunt creari, conservari, etc., nisi mediantibus suis
 suppositis. Sed ad illud patet ex dictis: nam proporci-
 onaliter ut universale ad suum singulare se habet in ordine, 20
 sic dominium ad dominium se habebit. Unde, sicut singulare
 preedit generatione vel secundum genus cause materialis
 suum communius, cum sit pars subiectiva de qua universale
 formaliter predicatur; econtra autem universale, ut forma et
 finis, causat in alia manerie singulare: correspondenter de 25
 dominiis est dicendum. Prius quidem generatione et sub-
 iecto est dominium singulare, sed prius formaliter et finaliter
 est commune: et cum causa posterior generatione sit simpli-
 citer dignior atque prior, vere et signanter dicitur quod Deus
 primo omnium communissimo dominatur. Et sicut illi 30
 dominatur ratione domini particularium, ut causarum; sic
 econtra quocunque singulari dominatur ratione domini uni-

1. FitzRalph
 denies this;

but the affirma-
 tive answer is
 true in respect
 of its formal and
 final meaning.

3. *et B*: om. A C.
 B C: *prius dato* A².
 B f. 219 c.

9. *singularis* B C: *singulare* A.

13. *singularis* B: *singulare* A C.

10. *dato prius* A¹

21. || *Unde*

22. *generacione* A C: *generative* B.

14. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 21 f. 9 D.

16D] versalis essentialiter hoc causantis. Unde singulare est per
 accidens et incompleta causa cuiuscumque sui suppositi
 necessario requisita. Et correspondenter de dominiis est
 dicendum. Nec est putandum quod dominatio Dei qua
 5 universalibus dominatur non sit singularis, cum sit † illum
 dominium taliter dominari; sed est universalis quoad obiectum
 et servicium correlatum. Et si obicitur quod Deus non
 utitur re communi, cum actus sunt suppositorum solummodo,
 dicitur quod Deus maximum usum habet de rebus communi-
 10 bus, cum sibi subserviunt ad causandum quecumque sua sup-
 17A posita et per consequens ad causandum * omnia que sua
 supposita consequuntur. Sed non ex hoc sequitur quod res
 communis currit, ambulat, vel forma aliqua sui individui in-
 formatur, ut Deus causat motum, generacionem, et breviter
 15 quamlibet formam creatam; sicut et quamlibet creaturam,
 licet non secundum formas huiusmodi informetur. Non enim
 est precise idem currere et cursum causari, quia tunc curreret
 obiectum, anima, et quidlibet iuvans animal ad currendum.
 Universalia ergo, cum faciunt utilissime, efficacissime, et
 20 regulatissime illud quod debent, indefectibiliter serviunt Deo
 suo: et per consequens Deus de eis habet usum uberrimum,
 sicut superius, constancius, et sibi similis ipsa sustentat, dirigit,
 et gubernat. Universale namque est in pluribus locis simul,
 ymo universale substance, puncti, et corporis, et huiusmodi,
 25 quorum singularia sunt insuper universalia, ingenerabilia, et
 incorruptibilia, et per consequens intransmutabilia et eterna,
 et sic de multis condicionibus laudabilibus quibus Deo supra
 supposita simulantur; utputa quod habent minus rationem
 substance, quod sunt magis simplicia, et per consequens plus
 30 attingencia unitatem, quod minus habent de causabilitate, et
 sic de multis condicionibus quas non expedit hic narrare.

Ex quibus sequitur quod solus Deus habet super univer-
 salia plenum dominium. Creatura namque non potest per-
 2. God alone
 has full lordship
 over the uni-
 versal.

12. *ex hoc* A C: *exhinc* B.13. *informatur*: codd. *informetur*.

10. Cf. de civ. Dom. i. 14 p. 97.

sibi utiliter serviendum. Et hinc mirantur aliqui, quomodo in [17A] co*mutacionibus potest universale alicui homini subservire, B ut sit de possessione vel dominio singularis. Videtur enim quod usus universalium a creatura qualibet sit suspensus, cum nec possunt agere nec pati. Sed constat quod communia 5 naturalia usibilia et artificialia, ut apparatus, utensilia, et moneta, sunt nota cadere sub possessione hominum, et de eis cambium fieri empcione, vendicione, promissione, acceptione, et ceteris actibus domini posterioribus recitandis. Sic enim stat hominem emere equum vel aliud artificiale usibile, et soluta 10 pecunia acquirere sibi ius atque dominium ad crementum vel decrementum possessionis vel domini precedentis, sine hoc quod aliquod singulare ab alterutro commutantium specialiter intendatur. Ubi patet quod, dato iure divino in novacione domini vel quacunque habitudine pertinenti, dandum est 15 obiectum ad quod principaliter terminatur; et non superest nisi commune, de quo principaliter fiunt actus huiusmodi commutandi. Cum ergo Deus ordinet species huiusmodi homini subservire, sequitur ex descriptione domini quod homo speciebus huiusmodi secundum aliquid dominatur. 20 Serviunt quidem in hoc quod sunt supposita que ministrant, et ipsa supposita causant tanquam intrinsece quiditates.

3. *Of man's lordship over things common.*

Ex quo patet quod homo, ut dominatur maiori multitudini bestiarum, numismatum, vel cuiuscumque talis utilis, sic illi communi amplius et multiplicius dominatur. * Ideo C consonat dare speciem quam quis proprius habuit, quia homo potest possidere speciem multis titulis et iuribus uberius sive exilius. Unde idem est sic instare sophisticè, ac si sic argueretur, 'Tu habes bovem, ergo nec potes super hoc recipere, 'nec debeo tibi bovem.' Idem enim in specie potest de 30 essendo esse mihi debitum, et tamen satis multipliciter habitum, sicut constat. Unde dominium quod homo habet de tali specie est singulare secundum subiectum et universale quoad obiectum, ut dictum est de dominio divino; sed differenter, quia Deus non potest esse dominus speciei nisi 35

7. nota A C; nata B.

9. || domini Bf. 219 D.

14. divino A C; dominio B.

17C] eo ipso fuerit dominus cuiuscumque eius individui. Homo autem est dominus parcialis unius accidentis vel aggregati per accidens specie stricioris; ut homo non ex hoc quod dominatur homini dominatur cuilibet individui speciei, sed 5 satis est quod alicui individuo vel consequenter servo suo dominetur. Credo tamen quod nemo vere dominatur et ewangelice speciei nisi unicuique eius individuo dominetur. Sic enim homo secundum animam sibi ipsi secundum corpus disposite dominatur. Ymo, cum idem spiritus ministrare 10 poterit sibi ipsi, non obest quod sit sibi dominus et servus secundum dispares rationes; Christus autem secundum hominem assumptum est servus servorum; et iusti (ut post dicetur) sunt omnia. Dominium ergo iusti super speciem monete, asini, sive equi est dominium super quodcunque eius 15 individuum, cum species sit quodlibet singulare. Et illi do-
D* minio correspondet universale servicium quod communicatione speciei est servicium cuiuslibet singularis. Et hoc plane testatur apostolus in 1 Cor. iii. 22, 23, de iustis Dei; *Omnia, inquit, vestra sunt*: et specificat singularia; *Sive, in-* 20 *quit, Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive presencia, sive futura; omnia enim vestra sunt; vos autem Christi; Christus autem Dei.* Ex quo textu patet, ex octavo et ultimo singulari, de futuris bonis beatitudinis, quod apostolus sensit omnia preterita vel futura esse tempore 25 suo presencia, iuxta illud Eccles. iii. 1, *Omnia tempus habent et suis spaciis transeunt universa sub sole.* Et idem indubie patet ex quolibet libro Scripture canonice. Aliter enim non diceret apostolus, 1 ad Thim. vi. 14, 15, *Serves mandatum irreprehensibile usque in adventum domini nostri Iesu Christi,* 30 *quem suis temporibus ostendet Beatus.* Et consimile habetur 1 ad Thim. ii. 6 cum locis similibus.

Sed redeundo conceditur quod dominium quod habet homo

6. *dominetur* AC: om. B.
ont AC: *ostendit* B.

24. || *tempore* B f. 220 A.

30. *ostendet*:

12. *Iusti . . . sunt omnia*: so De Civ. Dom. i. 9 p. 65, cf. cap. 7 passim.

4. *Of man's lordship over the species.*

de specie est dominium quod confuse habet de eius quolibet [17D
 singulari. Et preter illud commune dominium oportet dare
 singulare dominium secundum utrumque terminum, respectu
 cuiuscumque individui, proprium et distinctum dominium sin-
 gulare, et correspondenter servicium. Idem enim dominium 5
 speciei manet quocumque individuo desinente : non sic autem
 dominium ad individuum singularitatis terminatum. Et patet
 * quod species humani domini habet duplicem maneriem 18A
 singularis, scilicet, individuati solum ab altero terminorum
 domini, vel communiter ab utroque; et utrumque priorum 10
 restringitur citra specificatum quoad extremum individuans, et
 quoad aliud ampliatur. Sed tertia maneries est simpliciter
 singularis; ut, signato dominio specifico per A quo quid-
 quid dominatur speciei humane, tunc A est dominium Petri,
 Pauli, et sic de ceteris dominantibus quibuscumque : signato 15
 vero dominio quo Petrus singulariter dominatur eidem per B,
 ipsum B non communicatur dominiis aliis in subiecto, sed
 totidem distinctis dominis quoad obiectum super quo per illa
 principaliter dominatur; ut B est dominium quo Petrus
 dominatur singulariter super Paulum, et sic de aliis quibus- 20
 cunque. Posito ergo quod C sit nomen commune ad quodlibet
 singulare tercii nudi domini, patet quod quotcumque sunt
 quoad obiectum individua A speciei domini, totidem, quan-
 tum ad obiectum, sunt B modi; sed A excedit B multipliciter
 in subiecto. Et correspondenter dicitur de paternitate, simili- 25
 tudine, et aliis consimilibus relacionibus quibuscumque : ut,
 posito quod Petrus habeat multitudinem filiorum, sicut omnes
 posteri sunt filii primi Adam, tunc quotquot sunt homines
 secundi, tot sunt paternitates individue in primo homine; et
 preter hoc est una communis paternitas, qua est pater totius 30
 generis succedentis. Aliter enim * non diceret Veritas Iudeis, B
 Ioh. viii. 37, *Scio (inquit) quod filii Abrahe estis*; et beata
 Virgo, Luc. i. 55, *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham
 et semini eius*. Ymo de filiatione Adam, ecce, I Cor. xv. 22 :
Sicut in Adam omnes homines moriuntur, ita et in Christo 35

24. post obiectum B attinet habet.

18B] *omnes vivificabuntur*. Ipse enim est pater infectus omnium posteriorum, ut patet 2 Reg. vii. 14, Eccl. iv., Eccl. xl. 1, ubi dicitur quod *Occupacio magna creata est omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam*. Et consimile patet Ozee xi. 1, 5 et pluries in Scriptura quam hic expedit recitare. Communis ergo paternitas ad obiectum est quelibet singularis paternitas ipsius Adam ad filium singularem; et tamen secundum rationem distinguitur, sicut universale distinguitur a suo supposito: et correspondenter de habitudinibus domini est dicendum.

10 Est enim una communis adopcio paternalis que est omnis Dei adopcio. Verumtamen tenetur communiter quod tantum una est paternitas Dei, sicut et una filiatio quoad Christum; cum tantum sit una persona gignens eterna, et tantum una persona genita: verum tamen alia filiatione est filius Vir-

15 ginis et alia Ioseph patris legitimi putativi. Et sic tribus filiationibus multum equivocis est Christus filius, quibus propter equivocacionem non est una communis. Et sic correspondenter multiplicantur filiationes quoad patres proximos et remotos, sicut dictum est de paternitatibus correlatis: et

20 de istis patet tractatu de Incarnacione Verbi.

C

* CAPITULUM IX.

TERCIO principaliter obicitur per hoc quod essentia videtur prior quam esse, sicut multi moderniores doctores consentiunt; ymo, mundus est prius quam genus analogum, quia finis, 25 gracia cuius hoc genus producitur ut pars integrans suum totum. Nec tollitur difficultas per supradicta de ente creato primo analogo, quia in Deo adintra signanda est tanta multitudo rationum exemplarium et longe plurium veritatum quam effectualiter sunt adextra; ergo commune ad hec omnia est

THIRD PRINCIPAL
DIFFICULTY.
Is *essentia* prior
to *esse*?

5. post *hic* A C non addunt. 9. || *de* B f. 220 B. 27. *adintra* B; *abintra* A C.

20. De Incarn. Verbi (printed under the title De benedicta Incarn.) ix. pp. 156 seq., ed. Harris.

ens summe analogum. Et cum idem sit ydea et ydeatum, [18C
videtur quod sit unum commune analogum communicatum
cunctis exemplaribus adintra et cunctis adextra effectualiter
exemplatis.

1. *Ansuer:*
a. *Distinction*
between esse
and essentia.

Ad primum non occurrit michi adhuc ratio quin quodlibet 5
esse sit essentia, et econtra, et tamen in quolibet creato esse
et essentia distinguntur. Non enim capio quod creata
essentia sit quoddam potencie capiens esse in fluxum
posterius tanquam actum, que quidem essentia non sit esse :
quia, si illa essentia pro illo priori habet esse, eo quod esse 10
est commune ad omne esse intelligibile, et esse possibile
creature, multo magis ad esse possibile creatum, et certum
est quod illud esse, quod habet data essentia pro dicto
priori, non distinguitur ab illa essentia ; ergo aliquod esse
est pro quacunque mensura signabili data essentia. Nec 15
oppositum adhuc video. * Si autem intelligatur quod essentia D
divina distinguitur ab esse creato, ut fundamentum a suo
effectu in se producto, patulum est et nulli perito dubium.
Si secundo intelligatur quod omne individuum creature
habet priorem communem essentiam communicabilitate 20
distinctam, sensus est patulus sicut prior. Quod si tercio
intelligatur quod omnis creatura habet esse creatum analogum
quod precedit quodcunque esse creatum in suo genere, est
sententia satis sana ; ut essentia materialis est prius essentia
quam est materia, et prius est materia vel potencie ad formam 25
quam est substantialis forma, et per consequens essentia
prius est essentia quam ipsum est substantia. Et si queritur
quid est pro illo priori, patet quod non est quid, sed ens
creatum pro illo priori, non autem aliquid ; sed non potest
stare in illa nuda entitate nisi consequatur pro instanti nature 30
quiditas vel forma substantialis, ut patet alibi. Restringendo
ergo abusive esse ad formam vel actum substantialem, colo-
rari poterit predicta posicio. Sed esse est communissimum,
cum de multis veritatibus predicamus esse, ut negacionibus,
privacionibus, pretericionibus, futuricionibus, et possibili- 35

23. esse A C: omne B. 24. essentia bis B C: esse A. 34. || predicamus B f. 220 c.

18D]tatibus logicis, que non sunt formaliter quevis essencie. Ideo, si alterum istorum foret communius, evidencius caderet super esse. Nunc autem quodlibet esse est vel formaliter vel essentialiter predicando essencia, et econtra; ut veritates
 19A eterne sunt essentialiter prima essencia, licet formaliter * distingwuntur; privaciones vero sunt essencie per se in genere sic private: solum quidem divina essencia, creata substantia, vel accidens per se in genere est essencia, ut patet alibi.

Quod si ex isto deducitur quod quelibet creatura habet
 10 triplex esse actuale, conceditur conclusio: habet enim esse actuale analogum extra genus, antequam habeat subsistentiam in genere, secundum quod esse est ens unum, verum, et bonum, correspondenter passionatum extra genus ad notaciones increate Trinitatis: unum, a primo principio, Deo
 15 patre, sicut unitas est principium quantitatis discrete, que est prima species accidentis; verum, a Verbo, quod est actus vel forma potencie adequata, et per consequens prima veritas, et hinc relacio est genus proximum accidentis; tercio est bonum, ab Amore mutuo vel quietacione ex potencia prime
 20 essencie et ex noscencia equaliter precedente. Et sicut in Trinitate increata nichil est natura prius aut posterius, sed omnia hec tria sunt eadem essencia, ac omnia et singula coeterna; sic in creatura omnia ista tria, unitas, veritas, et bonitas, sunt eadem essencia vel natura, et per consequens
 25 nullum illorum est alteri passio natura prius aut posterius, sed omnia sunt eadem essencia et coeva. Et hinc tertium genus accidentis, scilicet, qualitas, exèmplatur. Alia autem sex principia dicunt habitudinem substantie in quantitate, in
 B ad aliquid, et qualitate fundatam; * ut accio et passio pre-
 30 supponit qualitatem; tria alia quantitatem, et habere relacionem: ymo, quodlibet predicamentum posterius presupponit naturaliter suum prius. Nec putandum est quod una persona divina potest quidquam facere si reliqua non coagat cum eadem; cum omnia opera Trinitatis sunt necessario in-

*The esse actuale
 threefold.*

10. *triplex* A C: *duplex* B.

13. *notaciones* B: *nocōs* A C.

divisa: sed in qualibet fabrica Creatoris relucet rationes [19B
 beatissime Trinitatis. Nec putandum est istas esse passiones
 entis, cum omnis passio presupponit quiditatem, prioritatem
 nature, et per consequens intelligibilitatem subiecti, cum
 ignorantia passionis, que dicit unum, extrinsecum a subiecto; 5
 que omnia sunt aliena ab ente, quod dicit omnia, ut ens non
 est aliquid, aut unum, verum, aut bonum: ita quod entitas
 sit quiditas causans unitatem, veritatem, et bonitatem, tres
 passiones quibus subiectum sit per se secundum quale; ut
 homo, in quantum homo, est risibilis, non econtra: ideo 10
 humanitas non est risibilitas et quiditas et passionis causa. In
 transcendente vero unitas, veritas, et bonitas est entitas, et
 econtra: habent tamen similitudinem passionum, cum res sit
 ens; ut creatura vel effectus a Trinitate vel natura divina
 adextra productus est unum, ut creatura a creante distincta, 15
 cum creans habet potenciam actum nullatenus precedentem.
 Unum autem creatum habet potenciam ante actum; et verum,
 ut creatura primo intellectui adequata; et bonum, * ut crea- C
 tura a prima benevolentia appetita: et sic, quasi tres pas-
 siones eiusdem essencie, alludunt tribus personis Essencie 20
 increate. Sed hec sunt ante quiditatem entis pro mensura
 qua terminat questionem, Si est? ante questionem, Quid
 est? Ideo est secundum rationem vel respectum distinctio,
 non autem essentialis. Ideo nominantur ut passiones et prin-
 cipia passionum; secundo succedit esse quiditativum, vel esse 25
 actuale in genere, in quo res est aliquid distinctum ab aliis;
 et tunc secuntur passiones, que sunt per se habitudines
 posteriores naturaliter quam subiecta; et tertium est esse in
 accidentibus, ut alibi diffusius est discussum.

b. *Of the ens cre-
 atum analogum.*

Quoad difficultatem secundam, dicitur quod ens creatum 30
 analogum est mundus, cum sit omnis et singule creature; et
 sic, licet habeat quotlibet creaturas eque primo quoad sub-
 sistendi consequenciam, ut genus substancie, mundum, et
 alia, que necessario se consecuntur, est tamen prius quam

9. quibus: quibus A C, quibus quibus B. secundum: codd. secundo. 12. entitas
 B C: entis A. 20. || essencie alludunt B f. 220 v.

19C] aliquid aliorum ; et per consequens, cum causat mundum
 tamquam eius principale suppositum, et cum universalia non
 ponunt in numerum cum suis singularibus, patet quod non
 est unum aggregatum ex universalibus et individuis partibus
 5 huius mundi. Tunc enim universalia, que sunt partes
 quiditative et formales, forent eciam indistincte partes inte-
 grales, cum tamen propter equivocacionem parcium iste
 mundus est unum aggregatum ex omnibus individuis crea-
 D turis, quod est maximus et optimus effectus possibilis, * et
 10 per consequens est pars subiectiva natura posterior genere
 substantie atque entis. Et sic ens creatum est finis proxi-
 mus sub Deo, gracia cuius est mundus et singule eius partes ;
 et ipsum totum finaliter propter Deum, sicut quelibet pars
 quantitativa mundi est finaliter propter ipsum. Ex quibus
 15 colligitur, cum quelibet pars subiectiva speciei sit ipsa specie
 natura posterior, quod tota universitas suppositorum sit
 natura posterior analogo entis, quod est universitas univer-
 salium ; eo quod partes se habent proportionaliter ad partes,
 sicut totum ad totum. Utrum autem species vel genus in-
 20 termedium sit paris perfeccionis vel imparis cum hoc mundo,
 videtur mihi quod melius est esse quamcunque speciem sub-
 stantie quam hunc mundum, si species possit servari sine
 hoc mundo. Nam creacio novi mundi tunc foret possibilis,
 et per consequens plus imperficeret speciem mundi privacio
 25 speciei humane vel cuiuscumque alterius speciei, quam pri-
 vacio huius mundi. Ergo cum privacioni peiori maius bonum
 opponitur, sequitur concludendum. Et hoc est evidencius
 de genere et ambobus proximis generibus subalternis.
 Genus autem entis est melius isto mundo : ymo, melior est
 30 essencia singularis huius mundi quam forma a qua est quid
 in genere, quia eius privacio foret anichilacio vel saltem
 malum induceret.

Pro tertia difficultate tacta, conceditur quod tot vel c. Of the relation
 of the rationes
 exemplares to ex-
 ternal essentiae.
 plura sunt rationes in Deo adintra quot essencie sunt
 adextra ; quia, cum omnes adintra sunt divina essencia,

20A * adextra autem sunt equivoce secundum existenciam in

suo genere create essencie, ideo non ponunt in numerum [20 A vel multitudinem specierum. Oporteret enim quod adintra forent distincte essencie partecipate unitate a natura communi ad hoc quod adintra speciem constituerent, quod est impossibile, cum unica essencia sit eterna; et quod habent 5 existenciam in effectu est secundum esse equivocum a priori. Multitudo ergo vel pluralitas rationum exemplarium in Deo adintra non arguit multitudinem specierum vel naturarum communium, sed unitatem simplissimam nature eterne; cum oportet quod singularia speciei dicant multas singulares 10 essencias materialiter condistinctas; et nullum ens secundum esse primum intelligibile et secundum existenciam in proprio genere est simul univoce intelligibile. Et hinc dicit beatus Iohannes de virtute sermonis verissime, *Omnia per ipsum facta sunt* (Ioh. i. 3): *Omnia*, id est, omnes creature, 15 quia rem increatam, ut primam essenciam, et peccatum moris distribucio non capit univoce. Deus ergo est commune analogice ad ista omnia intra et extra. Ideo, ut alias ostendi, inter tres maneries communium, scilicet, creacione, predicacione, et representacione, primum est primum metrum 20 et amplissimum aliorum; et in secundo gradu ens creatum est communissimum possibile; in tercio gradu iste terminus ens est communissimus significacione possibilis.

2. Inferences:
a. As to the potential and intelligible esse.

Ex quo elicui aliquando quod posse esse vel intelligibile non est communius quam * esse, sicut nec terminus est termino communior. Si enim aliquis terminus superadderet illum terminum *ens*, res quam significacione superadderet foret ens vel saltem isto termino *ens* signabilis. Et cum omne quod potest signat continue, sequitur quod datum signum non superaddit illum terminum *ens* in signacione. 30 Signabile ergo intelligibile vel possibile signat primarie rem que potest signari vel intelligi sine esse, et per consequens solum signat rem signatam alio termino transcendentem.

b. As to the necessary presupposition of the

Et ex isto quondam elicui, cum omne creatum sit absolute

3. ¶ forent B f. 221 A. unitate AC; unice B. 4. adintra B; intra AC. est om. B. 19. causacione B; creacione AC. 32. vel om. B. 34. quondam B; condam AC.

20B] necessario intellectum, et esse presupponitur ad intelligi-^{esse intelligibile}
 bilitatem, sicut subiectum ad passionem, sequitur quod omne ^{to the creature,}
 creatum habet esse intelligibile absolute necessarium quod
 est esse intelligibile vel esse intellectum adintra in Deo (iuxta
 5 illud Ioh. i. 34, *Quod factum est in ipso vita erat*): et res
 secundum esse intelligibile, quod est secundum ultimum sue
 intelligibilitatis eternaliter intellectum, est ydea creature vel
 ratio exemplaris; et eadem res secundum existenciam in
 genere est effectus. Et solvi alibi argucias vocatas ex-
 10 positorium sillogismum.

Ex isto eciam ulterius elicui quod si ens signabile potest ^{and}
 esse, tunc intelligitur a Deo, quia ab eo potest intelligi si ^{c. of the poten-}
 poterit produci: et cum non potest incipere vel desinere ^{tial esse to the}
 quidquam intelligere, sequitur quod si aliquod signabile ^{intelligible esse.}
 C potest a Deo intelligi vel produci, eternaliter, * ymo absolute
 necessario, intelligitur ab eodem; et per consequens, si res
 potest esse sive existere, tunc est necessario quodam modo.
 Et patet quomodo talia expositorie debent inferri, Homo,
 chimera, inintelligibile, vel aliud signabile intelligitur a Deo.
 20 Debet enim sic argui: Hoc intelligitur a Deo, et hoc est
 homo, chimera, inintelligibile, vel aliud assignandum, ergo etc.
 Unde falsum est quod Deus intelligat aliquam creaturam que
 non est, quia tunc idem simul est et non est; ymo, admissio
 quod multe creature possunt esse, que non sunt, adhuc est
 25 fallacia accidentis, sic arguendo: 'Deus potest intelligere
 ' istam substanciam, et sic de quacunque nominacione super-
 ' addente essenciam, et iam non intelligit istam creaturam,
 ' ergo potest intelligere aliquod ens quod iam non intelligit.'
 Nam omne ens quod potest esse, data creatura, Deus ne-
 30 cessario absolute intelligit, quia esse intelligibile vel illud
 quod potest esse exemplar vel ydea date creature. Sed ex
 hoc non sequitur quod Deus intelligit istam creaturam; sicut

9. vocatas B: notatas A C. 13. poterit om. B. 19 & 21. inintelligibile B:
 intelligibile A C. 21. || vel B f. 221 B.

5. *Quod factum est*, &c. This division of the text is found for
 instance in S. Augustin, In Ioh. Evang. ii. 16, Opp. 3 (2) 295 G-296 B.
 Wycliffe has it elsewhere, e. g. De civ. Dom. i. 44 p. 397.

non sequitur, 'Si intelligo istum hominem et iste potest esse [20C
 'episcopus, ergo intelligo istum episcopum.' Nam tam
 accidentale est isti rei, secundum esse intelligibile, quod est
 divina essentia, ut sit creatura, quam accidentale est homini
 ut sit episcopus. Ideo dixi quod non sequitur, 'quamvis 5
 'omne quod Deus potest intelligere absolute necessario
 'intelligitur, quod quidquid potest intelligere intelligit;'
 quia quidquid dicit formam * per se in genere. Unde, licet D
 aliquid Deus potest intelligere quod non intelligit, non tamen
 aliquam rem; nec aliquid potest incipere vel desinere in- 10
 telligere, licet omnem creaturam contingenter intelligat, quia
 si illa creatura non est, Deus non intelligit creaturam,
 licet intelligat quod potest esse data creatura. Et sic
 intelligo Aristotelem, xii. Methaphisice, quod Deus solum in-
 telligit quod secundum aliquod esse est divina essentia, quia 15
 aliter indubitanter nimis vilesceret, si intelligeret aliquid
 quod non est Deus vel ratio exemplaris.

d. Of the rationes
 exemplares,

Et iste rationes exemplares sunt universalia eterna, que
 sunt necessario presupposita ad existenciam creature; et
 preter ista sunt universalia in creaturis, utputa rationes cau- 20
 sales create; et tercio forme communes fundate in suis
 suppositis, de quibus Aristoteles est locutus. Nec sequitur
 ex isto quod nulla creatura potest generari vel corrumpi,
 vel quod aliquando non est, quia ratione subiecti limitatur
 ad existenciam creature: ita quod bene sequitur, Ista 25
 creatura tunc non est, et tunc est aliquando, ergo, etc. Si
 enim ista creatura tunc est, tunc est ipsa creatura. Unde
 non sequitur, 'Hoc tunc est, scilicet, ante mundi constitu-
 'cionem, et hec est ista creatura; ergo ista creatura tunc est;'
 quia equivocatur in medio a ratione exemplari vel divina 30
 essentia ad existenciam creature. Et si queritur, quid hoc
 est, *ante mundi constitutionem*, dicitur quod ratio exemplaris
 est per consequens * Deus; et hoc est ista creatura: et tamen 21A

24. est om. B.

14. Arist. Metaph. xi. 9 p. 1074 b.

21A] ista creatura non est Deus, sed idem Deo in ratione exemplari, et secundum esse intelligibile adintra est Deus. Non enim possum demonstrare vel intelligere creaturam, nisi demonstrando et intelligendo Deum. Et diu fuit antequam
 5 ex Scripturis intellexi istam sententiam de ydeis; quam cum illustratus a Deo perfunctorie repperissem, cum gaudio gracias egi Deo, cum suo famulo Augustino et aliis quos Deus eternaliter ordinat ad hoc ministerialiter me iuvare.

Tercio patet quod nulla creatura potest aliquid intelligere
 10 nisi quod Deus suus intelligit, et per consequens nulla creatura intelligit inintelligibile melius Deo montem aureum et cetera. Sed, ut alias exposui Proslogion Anselmi, creature intelligunt simulacra, et oraciones nostre predicate simul signant materialiter nostrum modum intelligendi et res intel-
 15 lectas a Deo: et indubie illo modo propter imperfectionem Deus non potest intelligere, ut ego intellego Deum componendo sic, Deus non est. Et hinc false dicitur quod intelligo Deum non esse. Sed intellego Deum et ens sic fantastice componendo. Proposicio quidem sic impossibilis non habet prima-
 20 rium significatum, quia tunc ratione illius veritatis foret logice vera. Sed partes eius vere habent significata primaria, vocando *significatum primum* veritatem, quam proprio, primo, perfecte, et ex impositione adequate significat, ut hec proposicio vera, Deus creat, significat * primarie creanciam Dei, ut
 25 ab ipso efficitur. Quamvis autem verbum et Deus eandem rem significat, non tamen perfecte proportionaliter, cum verbum significat compositionem quam sine extremis, scilicet, subiecto et predicato, non est proportionaliter intelligere. Querenti ergo, quid significat iste terminus, inintelligibile, chimera, et
 30 similes, dicitur quod significant omne intelligibile, quodam conceptu privative, et omne animal quod fantasians intelligit modo erranti componi. Et talem modum connotatum non

3. No creature can understand anything save what God understands.

1. in B C: et A. 7. || cum B f. 221 c. 8. eternaliter B: eternitatis A C.
 12. Proslogion codd: pro solo^{om}. Anselmi: Anf, h̄l A, Ans B, Anf̄ C. 29. in-
 intelligibile B: intelligibile A C. 30. quodam B: quod A C. 32. componi:
 9pōi B, 9pōm A, 9pōm c.

contingit in esse formaliter libro vite, cui solum verum in- [21B
scribitur. Et Deus nichil intelligit, nisi quod ibi inscriptum
eternaliter *intus legit* et Verbo suo, quo primo se ipsum dicit,
semel eternaliter loquitur, omnia ibi scripta.

Unde propter equivocacionem modi intelligendi Dei et 5
nostri concedit Anselmus insipienti quod homo intelligit
maius Deo, id est, intelligit Deum et magnum, sic fantasma-
tice componendo. Et tamen Deus non potest intelligere
maius Deo. Et equivocans in tali compositione actus con-
notati liberius loquetur in pluribus quam alius ad rem extra 10
pure se dirigens. Quantum autem ad instancias pro et
contra, oportet hic supponere ex declaratis olim satisfactum.
Non enim sapit michi quod non est dare optimum intelligibile,
sed quod quilibet intellectus creatus potest intelligere deos
infinitem meliores quam Deus noster sufficit intelligere vel 15
creature ostendere; et tamen omnes istos videre potest
quilibet beatus in libro vite. Nam cum intellectus creatus
*sit potencia obiecto primo finita, in nichil potest ultra proprium C
obiectum, ut si aliquid terminaret nescio quid pocius quam
Deus noster, cuius est intelligibilitas infinita, et per conse- 20
quens maior quam est aliqua creata potencia cognitiva.
Quidquid ergo capciosus narraverit, scio quod Deus noster est
optimum quem ipse vel creatura sua potest cognoscere, quia
aliter meliorem posset diligere; cum tamen datus melior habet
secundum eos solum esse intelligibile, ut chimera: melior 25
ergo esset si haberet existenciam actualem. Item, si inintelli-
gibile et quod non potest intelligi capciosus ex immensitate
sue potencie intelligit, tunc inintelligibilis est intelligibilitas,
et per consequens in Deo exemplar eternum ad ostendendum
quod non potest ostendi; et sic intellectum et per consequens 30
intelligibile esset non intelligibile, et per consequens intelli-
gibilitas inintelligibilitas, que sunt notorie impossibilia. Item,

2. *verum* B: *unum* A C. 3. *intus* B: *intellectus* A C. 12. *olim* A C:
alibi B. 18. *finita* B: *finito* A C. 22. *scio* B: *sancte* A C. 23. *quem*:
que B. 26. *inintelligibile* B: *intelligibile* A C. 30. || *quod* B f. 221 D.

6. The reference is probably to Anselm. Lib. contra Insipientem, but the exact place is uncertain.

21C] iuxta sic laborantes in signis, quilibet terminus signaret omne signabile; quia da quod iste terminus homo non sic significet: contra, iste terminus omnem hominem intelligibilem signat: sed, ut dicunt, potest intelligi unus homo, qui sit in
 5 infinitum melior Deo nostro, ydemptificatus cuiuslibet et quantumlibet plura entitate; ergo talem iste terminus significat. Et per idem quilibet terminus communis significat. Sed benedictus Deus qui nos liberavit ab inviscacionibus superfici-
 D alibus verborum ad penctrative dirigendum mentis intuitum
 10 ad signata.

CAPITULUM X.

CONSEQUENTER restat de extensione divini domini pertrac-
 tandum; in quo sunt quattuor tangenda per ordinem: Si
 deduci poterit philosophice, quod Deus sit potencie creative;
 15 secundo, posito quod sit, utrum sit necessario effectus Dei per
 creacionem in actum procedere; tercio, si, hoc posito, neces-
 sario sit vacuum situm precedere; et quarto, si sequatur
 Deum anichilare posse eo ipso quod est potencie creative.

In primo videtur michi philosophicum ponere quod Deus
 20 sit potencie creative. Pro quo suppono quod *creare* sit
 effectum de puro esse intelligibili ad existenciam suam pro-
 ducere ex nichilo in effectum. Sic enim intelligit Anselmus,
 Monologion viii., et alii doctores concorditer dicentes ad
 hunc sensum, quod creare est producere effectum ex nichilo.
 25 Et patet quod nec persona divina nec ratio exemplaris vel
 aliquid adintra creatur, quod non adextra efficitur in propria
 existenciam; nec peccatum dictum formaliter, cum non sit
 proprie effectus sed defectus, et non aliquid dici debet. Et sic
 intelligit Augustinus in dialogo ad Felicianum, diffiniens

2. significat AC: signet B. 6. entitate AC: ente B. 6, 7. significat AC: signat B. 16. necessario AC: necessarie B. 27. sit om. B.

11. To this chapter, which opens a new section treating of creation as an attribute of God, and of the mode according to which it proceeds, there follow three leading objections, one to the principle of the enquiry and the other two to difficulties raised by it, which are discussed in chaps. xi-xiii.

22. Anselm. Monolog. viii, Opp. 7.

29. Vigil. contra Felician. de Unitate Trinit. Dial. vii., printed in August. Opp. S. app. 42 F-43 A.

creaturam. Et ex isto patet quod dupliciter dicitur *creatura*, [21D
 vel quia pure adextra producitur sine preexistente creato
 principio, vel quia in suis causis secundis ita efficitur. Et sic
 quodlibet ens predicamentale et solum huiusmodi dicitur
 creatum; ens quidem analogum est primum creatum, * quia 22A
 a Deo efficitur sine causa creata que ipsum prederet: sed
 ipsum presupponitur tamquam causa materialis ad hoc quod
 alius effectus producat; sicut ad efficienciam hominis pre-
 exigitur animal, et ad efficienciam particularis generaliter
 plus commune, et correspondenter quodcunque divisibile, ut 10
 materialis substancia sit ex suis partibus materialiter causan-
 tibus, quia intrinsece non est forma efficiens sive finis. Ideo
 sicut domus fit ex suis partibus quantitativis, tamquam causis
 materialibus (ex secundo Phisicorum et alibi), sic omne
 materiale quantum fit ex suis partibus, tanquam causis materi- 15
 alibus previe requisitis; quia totum est omnes sue partes, ut
 post tangetur: ideo creatur in suis principiis. Et patet sensus
 Eccli. xviii. 1 (quem Augustinus, notat — super Gen. ad
 litteram, capitulo —) quod Deus *qui vivit in eternum creavit
 omnia simul*; omnia quidem in suis causis primordialibus, ut 20
 generibus ac speciebus, vel aliter in essentiis materialibus,
 secundum rationes absconditas seminales. Et ad illum
 sensum dicitur quod Deus, qui prius facit effectus principia,
 creat ipsum propter habitudinem ad priorem actum quando-
 curque secundum opus administracionis ipsum produxit. 25

h. God cannot
 produce save by
 way of creation

Et patet quod philosophicum est ponere nedum quod Deus
 sit potencie creative, sed quod non potest nisi creando effectum
 quemquam, ut mundum vel aliquam eius partem, producere.
 Patet sic: Deus non potest effectum producere, nisi a puro
 esse intelligibili ad propriam existenciam in se vel in suis 30
 causis produxerit ex nichilo in effectum; * sed si sic, tunc creat, B
 ex descriptione supra posita; ergo conclusio. Maior patet ex

1. Et om. B. 9. generaliter A? (in marg.) BC: om. A1. 18, 19. Numeri
 libri et capituli in codicibus desunt. 24. || *quandocunque* B f. 222 A.

14. Arist. Phys. ii. 9 p. 200 a.

18. Aug.-t. de Gen. ad litt. vii. § 28, Opp. 3. 103 C, D; xxxiii. § 52,
 p. 179 G.

22B] hoc quod omne intelligibile, et per consequens omnis effectus, habet esse intelligibile absolute necessarium; nulla huiusmodi existencia in proprio genere est absolute necessaria; ergo, si habet propriam existenciam, hoc est a puro esse intelligibili
 5 ad existenciam consequentem. Minor patet ex hoc quod existencia effectus dependet nedum a Deo, sed a suis partibus integralibus sive communibus; non sic autem esse intelligibile; ergo ipsum est longe prius quam existencia in proprio genere: nec dubium de hoc, cum essentia divina,
 10 que est omne esse intelligibile, distat quantumlibet ab effectu.

Ex istis patet quod mundus iste sensibilis si producitur ex priori materia, cum ista materia sit essentia a Deo distincta, quod ipsa a Deo producitur ad existenciam a puro esse intelligibili, et per consequens (iuxta descripcionem supra positam)
 15 tunc creatur, et vel dabitur processus in infinitum, vel dicitur quod ista universitas creatur secundum se et quamlibet eius partem. Confirmatur ex hoc quod precipue partes mundi, ut angeli et materie prime, que videntur aliis esse fundamentum, non possunt ab esse intelligibili procedere ad existenciam
 20 nisi per creacionem, eo quod omnis talis produccio est creacio, ex petito; multo magis nullus alius effectus sine creacione producitur. Illud patet capiendo totam universitatem essentiarum causatarum: ipsa enim non causat se primo recipere (ut scies postea); et cum a Deo * producitur extra ipsum, sequitur
 25 quod creatur. Quidquid enim Deus causat adintra vel adextra, ab eo producitur, ut patet de personis necessario coeternis; nec dubium, quin Deum posse producere causatas essentias, cum sit divina potentia et per consequens ipse Deus, est prius naturaliter quam ipsas existere; et per idem Deum
 30 ipsas intelligere, et per consequens ipsas posse a Deo produci ac ipsas intelligi, est longe prius quam ipsas existere: et sequitur intentum.

Ex quo patet quod si sit effectus aliquis, tunc est in eo potentia prior actu. Nam omnem effectum Deus prius
 35 potest producere, et per consequens ipse a Deo prius produci poterit, antequam actualiter producat. Et cum nec pro-

In all production the potential precedes the actual.

- ductiva potencia nec produccionis potencia passiva separari [22C poterit, sic quod non insit producto, sequitur quod in omni effectu est potencia prior actu. Nec hoc verti debet in dubium, cum prius sit rem intelligibilem] posse intelligi quam effectualiter consistere; et cum omne posse esse vel posse 5 intelligi presupponit essenciam cui insit (cum omne respectivum preexigit absolutum), sequitur quod omnem potenciam effectus precedit simpliciter actus primus. Et ista est conclusio Aristotelis, nono Methaphisice. Nam si posse logicum vel intelligibilitas non ponit primam essenciam tamquam aliis 10 fundamentum, ut fantasiantur illi qui dicunt quod sit possibile nichil esse, * cum statuunt sibi defectivum principium quod D solum affirmativa sit impossibilis, cum nulla affirmacio (ut asserunt) inducitur ex negativa;—si, inquam, sic est, tunc est forma, ut intelligibilitas vel potencia, sine formato, et ens 15 respectivum melius absoluto. Nam tam malum esset rem posse esse deficere; quod si foret eius privacio, res simul esset simpliciter et non esset. Numquid, rogo, Deum nostrum esse sit melius, qui ordinat eternaliter ita esse? et, cum constat quod sic, patet quod eius existencia foret peior. 20
- ii. Item, posita universitate potencie logicalis, adhuc foret ordo inter istas potencias, ut prius foret aliquid posse esse quam hoc corruptibile sive illud; et per consequens in ordine prioritatum foret aliquid optimum et primum simpliciter: quod cum non posset poni universale quod omne universale ordinatur 25 causari a suis suppositis causatis, ergo est extra multitudinem causatorum, et illud oportet ponere affirmacionem simplicem; cum nullum hominem esse quantitatem sit absolute necessarium, eo quod nullum animal nec substanciam esse quantitatem sit sic necessarium, quod est immediata negacio (ex 30 primo Posteriorum). Si ergo sit ordo causacionis in negacionibus necessariis absolute, oportet quod extra illas negaciones sit affirmacio cunctis prestancior; illa ergo est causa

8. || *precedit* B f. 222 b. 13. *deum nostrum* B: *deum* A, *nostrum* altera manu suppleto: *nostrum* C, *deum* in margine addito. 27. *affirmacionem* B C; *affirmaconi* A.

9. Arist. *Metaph.* viii (ix) 8 p. 1049 b.
31. Eiusd. *Anal. Post.* i. 2 p. 72 a.

22D] quare nichil simul est et non est, quare nullum genus est
 23A aliud, et sic de ceteris negacionibus * absolute necessariis.

Item, posito quod non sit essentia absoluta, sed multa iii.
 signabilia posse esse, ponatur quod in b instanti incipiat esse
 5 intellectiva essentia, que sit c, prima omnium naturarum : et
 patet quod a essentia creatur, quia producitur a puro esse intel-
 ligibili ad existenciam actualem ; et cum non immediate a se
 creatur nec a negacione vel posse logico, cum actiones sunt
 solum suppositorum, sequitur quod est dare naturam vel
 10 essentiam singularem naturaliter precedentem. Et de illa est
 conformis deduccio, sic procedendo continue quousque ad
 primam essentiam fiat status. Omne namque agens per se
 et primo est prius naturaliter extra facto : ymo, si de neces-
 sitate nature adextra causaverit adhuc, cum presupponitur
 15 ad suam causanciam, et ipsa presupponitur ad causatum ;
 patet quod mens philosophi non consentit quod idem per se
 et immediate se ipsum efficiat.

Item, proporcionaliter ut res est natura prior, tamquam finis iv.
 et efficiens, est ipsa melior et per consequens diligibilior, cum
 20 eius privacio foret peior et effectus cognitivus sit sibi de lege
 nature obligacior : sed nullum posse logicum sive negacio
 potest finaliter quietare racionalem naturam, ergo nec esse
 simpliciter prima causa. Non ergo gaudet creatura racionalis
 in huiusmodi esse logico, quod nec potest in se quiescere,
 25 effectu aliquo dominanter uti, adextra providere vel agere, aut
 B actum saga*citer gubernare. Oportet ergo quod natura positiva
 quietetur in summo positivo directe intuitu, quod superemi-
 nenter habeat racionem cuiuscumque perfeccionis simpliciter,
 quoniam melius est aliquid habere quam est aliquid non habere.
 30 Deus ergo noster non est ens pure logicum, sed natura plenis-
 sima, felicissima, absolutissima, et tante bonitatis ac positive
 constancie quante mens creata poterit cogitare ; quia iuxta
 racionem Anshelmi, dato quod cogitet meliorem, vel existit

3. multa A¹ (expunctum) B: in^o, hoc est intellecta, A² (in marg.) C. 23. post racionalis B finaliter habet. 29. || non B f. 222 c.

33. Iuxta racionem Anshelmi, apparently a general reference to the argument of the early part of the Monologium.

vel intelligitur, et tunc est Deus, quem nosse contendimus; [23B cum ex concordii suppositione omnium loquencium Deus est natura omniquaque perfectissima. Quod si non existit sed habet pure esse intelligibile, hoc vel est possibile vel impossibile sic impleri: si impossibile, tunc est ficticia, ut 5 chimera, sed etiam quidlibet in effectu sub ratione qua sit intelligibile foret Deus; si possibile sit Deum cogitatum ad tantum perfici, longe gloriosior esset si absolute necessario foret huiusmodi, sine hoc quod de possibili ab aliquo moveatur. Et patet ex consideratione philosophorum quod quelibet cre- 10 atura manifeste se denegat formaliter esse Deum.

v. Ulterius, quoad fundamentum logicum, patet quod omniquaque capit calumpniam. Nam si nulla veritas est, tunc non est ita, quod Deus non est; et si hoc, tunc Deus est, cum due negaciones in assumpto equivalent uni * affirmacioni, ut C docet Augustinus in libello suo Unde malum: si enim potest esse quod nulla veritas est, tunc est possibile ita esse, et per equivalenciam tunc possibile est veritatem vel verum esse quod nichil sit, et sic veritas est et eius oppositum.

vi. Item, iuxta hos logicos possibile est quod nullus homo vel 20 asinus potest esse; et cum sequitur ex eorum principiis, 'Si 'impossibile est hominem vel asinum esse, tunc, ipso posito 'in esse, ipse simul est et non est,' sequitur quod possibile est de qualibet danda essencia quod, si ipsa est, ipsa simul est et non est. Et cum talis veritas condicionata non potest 25 incipere vel desinere, ymo nec esse, nisi fuerit absolute necessaria, sequitur quod unum quodque positivum esse includit absolute necessario formalem repugnanciam: quod est nimium puerile.

vii. Item, cum solum affirmacio includit opposita, pono ad- 30 versario sic opinanti quod, si opinio sua sit vera, ipsa non est vera. Patet possibilitas casus, tum quia est una condicionalis non affirmativa ponens quidquam, tum etiam quia possibile est iuxta sensum suum neminem posse esse: et indubie, si

1. quem: codd. que.
suffositum.

15. post due B dande inserit.
27. quodque BC: quodlibet A.

19. oppositum: codd.

23C] nemo potest esse, non potest esse quod opinio sua sit vera, nisi etiam non sit vera, sicut patet examinando oppositum. Admisso ergo casu, patet, ut prius, quod ista opinio non poterit D esse vera : cum nulla veritas condicionata poterit mutari * a 5 necessario in contingens ; et per consequens cum potest esse absolute necessarium quod hec opinio non sit vera, est absolute necessarium quod continue non sit vera. Tales multas instancias quondam adduxeram pro istis logicis destruendis.

Secundo principaliter patet ex sententia principali quod 2. None but God
10 solus Deus est potencie creative. Nam solum illud creare is of creative
poterit quod a puro esse intelligibili potest effectum pro- power.
ducere ad esse in genere ; solus Deus hoc potest ; ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod solum motor ille potest mobile a signo ad signum movere, qui precedit aliquantulum illa
15 signa : ut si in omni motu movens et motum sunt simul (ex septimo Phisicorum), mobili existente in termino a quo, oportet per se motorem vel illum terminum precedere vel saltem virtualiter ibi esse. Cum ergo nulla pure creatura etiam secundum virtutem se extendit ad esse intelligibile
20 alicuius, cum omne tale esse precedit quantumlibet singulas creaturas ; sequitur quod ab illo esse non potest creatura quidquam in effectu producere. Confirmatur ex hoc quod creatura nichil producit nisi secundum creatam potenciam sibi datam, et per consequens non ab esse intelligibili in
25 potencia increata, sed citra ab esse possibili in causa secunda ad producciones huiusmodi ordinata : cum ergo in causis secundis sit dispositio propinquior ad effectum quam esse intelligibile absolute necessarium et eternum, sequitur quod
24A remotissimus terminus * a quo creatura producit effectum est
30 creata potencia citra ipsum. Ideo negandi sunt casus quibus ponitur quod Deus communicet angelo potenciam creativam, et erronee putatur quod mens creata creat cum Dei influencia actum suum ; quia omnis talis actus, cum sit mentem acci-

15. || *signa* B f. 222 D.

16. Arist. Phys. vii. 1 p. 131 b.

dentis agere, producitur ex movencia Dei et obiecti de [24A
 potencia materie vel subiecti. Non enim sunt accidentia
 anime res tales que poterunt per se esse. Et per idem
 sequitur quod luminosum non creat producendo in medio
 vel in vacuo lumen suum, quia lumen huiusmodi, cum sit 5
 dispositio que est medium illuminare, educitur de potencia
 subiecti, ut cetera qualitates. Sunt autem qui ponunt huius-
 modi accidentia esse res absolutas, que poterunt per se esse,
 ut qualitates primas in hostia vel calice consecrato ponunt
 generare molliciem, acredinem, vel aliam qualitatem secundam ; 10
 que omnia sunt absolute essencie possibles per se esse sine
 hoc quod substantia quevis ipsa recipiat: ymo, ut alias
 ostendi, nec quantitas nec qualitas ipsas recipit subiective.
 Illis autem relinquo sollicitudinem responsionum ad obiectus
 huiusmodi, credens quod, si creatura posset producere abso- 15
 lutam essenciam sine presupposita creata essencia, sine hoc
 quod subiecta substantia vel causa secunda ipsam recipiat,
 secundum suam causatam potenciam vere posset creare, cum
 * creare sit producere absolutam essenciam sine presupposita B
 creata essencia concausante. 20

3. The creature
 can produce no-
 thing except God
 first create it.

Tercio principaliter videtur inferri quod impossibile est
 creaturam quidquam producere nisi Deus prius creaverit
 illud idem: nam si creatura quidquam produxerit, Deus prius
 et principaliter illud efficit, cum concurrat in accione qualibet
 creature; et cum pro illo priori non coëfficit vel concausat 25
 aliqua creatura, sequitur conclusio. Deus enim concurrat
 cum qualibet creatura communicative concausando cum illa,
 et preter hoc habet propriam causanciam in qua non com-
 municat creatura: ut si Petrus producit motum vel aliud
 accidens respectivum quod videtur a creacione maxime elon- 30
 gatum, Deus prius tempore et natura producit ipsum in suis
 principiis, ut in spiritu et in atomis principiantibus corpus
 Petri, et genere analogo, cum aliis causis secundis principian-
 tibus ipsum Petrum, in quibus virtualiter vel originaliter pro-

14. *responsionum* B: \overline{m}^2 A C.
non A: *nō* C, littera δ in parte erasa.

21. *inferri* B: *inferre* A C.

26. *enim* B:

34. \parallel *ipsum* B f. 223 A.

24B] ducitur ille motus; non sic intelligendo quod iste motus vel aliud accidens produci possit in suo individuo sine subiecto et efficiente causato materialiter concausante, sed quod principia, que sunt essentialiter ille motus, producuntur pro sua mensura sine concausancia creature. Quando autem causa secunda instrumentaliter agit quidquid, tunc eadem accione in numero instrumentaliter agit Deus sicut et quelibet causa secunda superior; nec illa accione creatur effectus, sed agencia superiori, prius tempore vel natura. Sicut enim, agentibus ex equo concurrentibus, quodlibet habet propriam agenciam et ex omnibus illis est una aggregata agencia passioni vel motui correspondens; sic multis agentibus gradatim in natura, sed temporaliter coagentibus, omnis inferioris agencia communicatur superiori. Et preter hoc omne superius habet propriam agenciam qua movet proximum subditum in natura; ut, exempli gracia, Deus suprema intelligencia et orbis movent in vere bestiam ad prolificandum. Tunc Deus habet propriam agenciam sive movenciam, qua movet primum angelum sine alio conmovente; in secunda agencia communicat cum angelo; et in tertia cum angelo et cum orbe. Cum enim omnis creatura in agendo producit positivum effectum, et per consequens creaturam, oportet quod Deus concurrat, utens ea in proprio instrumento. Ideo vere dicit Aristoteles in De Mundo quod Deus est coraulla in quolibet ordine motus et specialiter in ordine motus celi, cum ducit corream manens eternaliter immobilis in se ipso. Nec denominat agencia creature immediate et formaliter Deum nostrum; cum tunc nulla creatura haberet propriam agenciam, sed idem esset formaliter Deum et creature agere, et tunc agens inferius esset Deus, et per consequens Deus loqueretur, comederet, curreret, et sic de multis denominationibus, quas dementis esset concedere. Deus ergo, utens sua creatura in data agencia, movendo eam ad creaturam suam producendum, denominatur efficienter agere instrumentaliter per organum quod sic movet; et illud agere instrumentaliter

24. Arist. de Mundo vi. p. 399 a; where the Greek is κορυφαῖος.

non est superior Dei agencia. Sic igitur Deo ascribitur [24D] agencia creature, non quia illa Deus agit formaliter, sed quia immediate movet ad illam, ut instrumentum suum, creaturam, efficiat quam intendit.

4. Of every work
God is the author
in the first place,
in the most
direct way,

and in the
strictest sense.

Et patet quod Deus principalissime, immediatissime, et 5 propriissime efficit omne opus: principalissime, cum sit dux et archimotor in toto opere; immediatissime, quia pro mensura sua creat effectum sine adminiculo se iuvantis, sed creatura nichil facit, nisi mediante previa Dei movencia se iuvantis; et propriissime, cum agere proprius ascribitur 10 supremo et principalissimo Agenti, quod tot agenciis et movenciis agit, quam suo postero instrumento. Et forte in ista equivocacione laborant plurimi: ut aliqui dicunt quod Deus nichil agit adextra excepto creacionis opere, sed omnem aliam produccionem movendo communicat creature; 15 quia (ut dicunt) illud movere non est agencia, nec agencia creature denominatur Deus formaliter. * Nos autem di- 25A cimus quod illa movencia est agencia; cum serrator movendo serram serrat proprius sua serra: creatura vero (secundum Ysa. x. 15) se habet utpote serra Dei. Alii vero 20 dicunt quod nichil immediate agit quod coëfficit instrumento, quia mediante instrumento agit, quod est tam natura quam efficiencia agens proximum ad productum: Deus autem est agens remotissimum et mediatissimum, ut contendunt. Sed si considerent quod Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut 25 astrum, quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem, sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus adintra continuat, dans ultimum complementum; consentirent sentencie supradicte. Et illud sensit apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat,* 30 *Deus*: nam plantans non ut sic efficit aliquid absolutum; et sic est de irrorante vel applicante secundum produccionem respectuum sciendum. Ille autem qui intrinsecus movet vim seminalem ad producendum naturales formas immediatissime, facit opera, et specialiter cum suo tempore creat principium: 35

13. || ut B f. 223 B.

31. ut sic B; sic A C.

25A] creatura autem solum proprie facit modum. Ideo apostolus sepe sentit quod creatura non est aliquid quoad Deum, ut B Gal. ultimo, *Si quis se existimat esse aliquid, * cum nichil sit, ipse se seducit.* Respectus itaque accidentales facimus Deo 5 preve dirigente, et non essenciam per se stantem.

Nec obviat quod agens proximum sit remotum in natura ; sed bene innuitur quod est dare mediacionem et immediacionem duplicem in agendo, scilicet, instrumentalem et causalem.

Agency may be instrumental and mediate, or causal and immediate ;

Prima est subiciencie et secunda preeminencie ; ut quecunque 10 creatura infime iuvat Deum ad effectum producendum, sine hoc quod habeat agens inferius instrumentum, immediate instrumentaliter producit effectum, quia omne agens superius instrumentaliter per ipsum, et de tanto immediate in isto ordine et alia mediate. Sed, cum omne agens secundum 15 agit per Dei adiutorium principalius et eminentius co-agentis, racionabiliter dicitur quod creatura, quidquid agit, agit mediante Dei movencia, qui immediate quoad illum ordinem facit opus ; et sic, ex bonitate Dei in producendo effectus, Deus et agens secundum in eversis ordinibus se iuvant 20 reciproce, dicente apostolo, 1 Cor. iii. 9, *Dei enim adiutores sumus.* Nec ex hoc sequitur quod omne productum a creatura multociens producat, quia Deus a primo instanti creacionis effectus producit ipsum continue, quousque opere administracionis in suo individuo producat, et per con- 25 sequens racione continuacionis producencie non bis fiet. Nec videtur mihi, quoad pro instanti producencie creature, C quod ante * temporaliter creat Deus ; quia movencia, qua prima postremo movet agens secundum simul temporaliter cum eius agencia, non est creancia, sed presupponit sub- 30 iectum, sicut omnis Dei agencia respectu forme individue administracionis, scilicet, opere condicionis in creancia sue cause.

the former pertaining to the inferior, the latter to the superior, agent.

5. *dirigente* BC (e corr.): *dirigentem* A. 26. *quoad*: codd. *quod*. 30. *sicut*: codd. *sed*. 31. ¶ *administracionis* B f. 223 c. *scilicet*: codd. *sed*. Ad finem capitulo in B legitur, *v zvelky ctvortek psano* (Latine *Scriptum die locis magno*, hoc est, *die absolutionis vel mandationis*).

CAPITULUM XI.

[25C]

FIRST OBJECTION
as to the lawfulness
of enquiry
in matters of
faith.

CONTRA dicta instatur tripliciter. Primo videtur quod ‘tales
‘inquisitiones curiose circa articulos fidei tollunt de merito,
‘cum secundum sententiam Gregorii, omelia —, *Fides non*
‘*habet meritum, cui humana ratio prebet experimentum*: ymo 5
‘ex pari evidencia videtur quod omnis articulus in lumine
‘naturali cognosci poterit evidenter; et tunc non oporteret
‘dare lumen fidei, cum nichil esset inevidens.’

1. Reply.

To the humble
Christian such
enquiry has
many uses,

Ad istud dicitur concedendo quod contingit in inquisi-
onibus huiusmodi, vel superbiendo vel utilius omittendo, fa- 10
cillime male uti: verumtamen contingit humilem Christi disci-
pulum in isto studio plurimum promereri, in elidendo aliorum
superbiam, qui gloriantur se invenisse vias novellas que a
veritate antiqua exorbitant, in preparando posteris per
invia vagantibus semitam veritatis, et in laudando Opificem 15
qui concessit post fidem intellectum articuli, ut sciatur im-
pugnatori fidei tam respondendo quam apponendo satisfacere
ratione, iuxta iniunctionem beati Petri (1 Pet. iii. 15, 16),
Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris,
*parati semper ad satisfactionem omni * poscenti vos rationem* D
de ea que in vobis est fide, sed cum modestia et timore. Et istam
regulam secuti sunt doctores agricole Scripturarum et col-
ligentes que supersunt fragmenta ne pereant. Hoc enim
est opus supererogacionis doctorale, servata semper mo-
destia cum timore: *modestia*, non evagando inaniter circa 25
inutiles questiones; *cum timore*, non alta sapiendo, sed Scrip-
ture sacre ut fundamento, pro cavendo lapsu a veritatis tramite,
innitendo, et quod plus habemus ignorancie quam sciencie
de quocunque scibili, humiliter confitendo. Cum ista autem

so it be pur-ued
with meekness
and fear.

5. *cui* BC; *cur* A.
cum textu s. Petri.

20. *parati* AC: *pariti* B.
25. *evagando* B: *evaganda* AC.

21. *fide* AC: *spe* B
27. *veritatis* BC²:

veritate AC¹.

4. Greg. Hom. in Evang. ii. 26 § 1, Opp. I. 1552 D.

22. *Colligentes*, &c.: Joh. vi. 12.

25D] modestia possumus rationes de quocunque articulo fidei licenter inquirere, quia aliter nimis graviter peccarent Augustinus, Ambrosius, Ieronimus, Anselmus, et alii pugiles qui rationibus vivacibus de altissimis articulis hereticos
5 impugnaverunt; ut patet de summa Trinitate, de mundi creacione, et de Verbi incarnatione, cum sibi similibus, que philosophice defenderunt et multipliciter persuaserunt.

Istis premissis, tria videntur mihi per ordinem declaranda: *a.* We can know nothing except we be first enlightened by God through faith.
primo, quod impossibile est hominem quidquam scire, nisi
10 preve illustretur supernaturaliter pura fide. Fides enim quandoque sumitur pro actu quo creditur, secundo pro habitu per quem creditur, et tercio pro veritate que creditur; sicut diffuse alibi est fundatum. Sed primo modo intelligitur
fides equivoce apud multos: primo pro actu primo intellectus

26A *creati quo assentit absque formidine veritati; ut considerando si aliquid simul est et non est, statim plene consencio negative, nec protunc dubito de hoc vel suo opposito. Ideo dicit Hugo de Sancto Victore quod fides est supra opinionem, cum expellit formidinem quam ponit
20 opinio; et est citra scienciam, quia non expectat rationem crediti, per quam ut evidencius cognitum cognoscatur. Secundo modo accipitur pro actu primo adhesionis veritati
pro illa mensura non intuitive credente; et sic videtur apostolum loqui ad Hebr. xi; et Augustinus, super Iohanne,
25 omelia xl., *Fides, inquit, est credere quod non vides.*

Accipiendo autem fidem primo modo est conclusio proposita manifesta. Nam si homo scit veritatem aliquam ex evidencia magis noti (ut loquitur philosophus, primo Posteriorum) et supponitur *scire* intelligi pro presenti, cum non
30 sit processus in infinitum, est dare principium talis sciencie, cui assentitur sine discursu a prius cognito pura fide; ymo,

3. *Ieronimus: Feni9* A C, *I'o* B. 5. *impugnaverunt* A: *impugnarunt* B C.
6. *et* A C: om. B. 7. *fursuaserunt* A C: *sicuserunt* B. 11. *post creditur*
A *et* addit: om. B C. 12. *et* B: om. A C. 23. *intuite* B: *intuito* A C.
26. *proposita* B f. 223 v. 29. *scire* B: *satis* A C.

18. Hug. de s. Vict. de Sacram. x. 2, Migne, 176. 330 et seq.

24. August. in Ioh. Evang. tract. xl. 9, Opp. 3 (2) 568 F.

28. Arist. Anal. Poster. i. 2 pp. 71 b, 72 a.

quidquid demonstrative deduxero, prius naturaliter sibi [20A] assencio quam per tale medium demonstrandi. Sed cum intellectus humanus non potest taliter illustrari nisi a Deo ad minimum moveatur, patet quod instigans ad assensum huiusmodi illustrat supernaturaliter ad credendum. Et cum 5 nemo eciam in utero materno ad tantum desipit, quin cognoscat primo omnium ad minimum ens esse (sicut alibi B declaratur), patet quod *lux* * *vera* necessario *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Ioh. i. 9: et tale lumen fidei nedum stat, sed supponitur ad scienciam et 10 beatificam visionem. Et sic intelligitur Isa. vii. 9: *Si non credideritis, non permanebitis*. Credere enim precedit intelligere, ut patet Isa. xliii. 10; *Ut sciatis, inquit, et credatis mihi, et intelligatis quia ego ipse sum*. Primo namque scimus creaturas noticia hominis animalis; secundo ex hoc credimus 15 Creatorem; et tercio homo interior legit in Deo inscripciones eternas cuiuslibet creature, et sic intelligit librum inscriptum ultra noticiam fidei qua primo omnium adheretur; et ista noticia vocatur intelligere apud doctos.

b. The apostle's definition of faith (Hebr. xi).

Quoad dictum apostoli, videtur aliis quod non est moris 20 vel intencionis apostoli aliquid diffinire; sed dicit particularem veritatem de fide, non respectu omnium credendorum, sed pertinenter ad suum propositum de speratis. Alii dicunt quod describit habitum fidei, qui est *substantia* vel fundamentum cuicumque alii virtuti theologicæ vel morali. Michi autem 25 videtur probabiliter posse dici apostolum intelligere de fide increata, que est Deus, quod est *substantia*, fundamentum aliquid vel essencia in quo fundantur omnes veritates credite vel sperate, sicut patet ex modo loquendi apostoli. Vocat enim Deus athonomatice aliquid fundamentum sive sub- 30 stantiam, et per rem modo Scripture intelligit * veritatem; C ut Hebr. vi. 13-18 vocat promissionem et iuramentum Dei *duas res immobiles*. Et ad illum sensum dicitur quod *fides est substantia rerum sperandarum*, quia omnis articulus

Faith here probably means God.

11. ante *beatificam* B ad. 28. *veritates* A B mg. C: *virtutes* B. 30. *athonomatice*: *authonot* A: *autonot* B: *automat* C. 32. *vocat* B: *not* A C. 34. *substantia rerum sperandarum* A C; *sperandarum substantia rerum* B.

26C] fidei est esencialiter Deus ipse, ut patet de Trinitate, de
 incarnatione, et ceteris veritatibus, que Christo secundum
 alteram substanciam inexistunt: et quia omnes articuli
 cedunt sanctis ad gloriam, ideo dictam substanciam describit
 5 sub ratione qua ad beatitudinem expectatur. Et quia Deus
 non est nobis fides nisi sub ratione qua illapsus intime movet
 mentem, ideo dicitur *argumentum*; omne quidem quod facit
 evidenciam creature dicitur argumentum, ut Act. i. 3. dicitur
 quod Christus *in multis argumentis* apparuit discipulis *loquens de*
 10 *regno Dei*: et quia graciose instruit et saluberrimis et difficil-
 limis ad credendum, ad que in penam peccati difficultamur, ut
 sic suppleat defectum quem peccando incurrimus, dicit quod
 est *argumentum non apparencium*, id est, non intuitarum a
 nobis viantibus pro tempore quo speramus. Quando autem
 15 evacuabitur quod *ex parte* est et succedit fruicio loco spei,
 tunc eciam succedet clara visio intuitiva, loco visionis enig-
 matice de absente. Et connotando sic negative actum vel
 habitum fidei, decidet in patria secundum id quod imperfecio-
 nis est, et stabit necessario secundum id quod positive dicit
 20 actum primum simpliciter ad assensum. Talis enim actus
 D preexigitur * ad demonstrativam scienciam, ad visionem
 claram, et omnem posteriorem noticiam; sicut questio
 propter quid est scibile presupponit questionem quia est de
 eodem. Et ex istis patet quod non est peccatum, tenendo
 25 fidem cum modestia, studere ad intelligendum quod creditur:
 ymo, idem esset opinari oppositum et credere quod nemo
 debet proficere in virtute ne fiat Deo obligacior pleniori
 dono, quod est turpius et plus Saracenicum quam prohibere
 ratione discutere fidem suam.

30 Et quoad illud Gregorii dicitur quod intencionis sue est *c. Explanation*
 dicere quod fides meritoria viantis non est nisi de virtuti suc- *of the saying,*
 intuitive absconditis. Et ideo dicit *experimentum*: constat *Fides non*
habet meritum;
etc.

16. ¶ *intuitiva* B f. 224 A.
 om. B C. 24. *et*: om. B.

17. *connotando* C: *convocando* A B.
 27. *pleniori*: *pluri* B; in A C lacuna.

19. *id* A;
 31. *virtuti*

B, *i ex emendato: virtute* A C.

quidem, ex secundo Posteriorum et secundo Methaphi- [26D
sice, quod ex multis sensibus colligitur memoria et ex
multis memoriis experimentum acquiritur. Viator, inquam,
non meretur in quantum credit intuitum vel naturaliter
demonstratum, sed in quantum humiliter auctoritate divina 5
credit sibi difficile supra sensum; ut Abraham credit Deo
de multitudine seminis, postquam fuit centenarius et Sara
nonagenaria; et ideo *reputatum est ei ad iusticiam*, Gen.

Reason does not
take away from
the merit of
antecedent faith,
but adds a new
merit.

xv. 6. Mereor itaque primo adherendo veritati credite;
mereor secundo studendo illam intelligere: et secundus 10
actus meritorius non habet rationem meriti in credendo;
sed meritum adhesionis simplicis superaddit edificatorie in
inquirendo et meritum prime fidei fructuosius confirmando.

* Absit enim quemquam catholicum adeo insanire quod 27A
credat, si fidei adveniat humana ratio vel experimentum de 15
credito, eo ipso periret meritum fidei precedentis. Tunc
enim non diceret Salvator, *Palpate et videte, quoniam spiritus
carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. ultimo);
nec Salvator dixisset in confirmacionem fidei sancti Thome,
*Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et mitte manum 20
tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis* (Ioh.
ultimo). Et simile 1 Ioh. i. 1, *Quod vidimus oculis nostris,
quod perspeximus, et manus nostre contrectaverunt de Verbo vite.*

Enquiry into
matters of faith
is proper for
the learned.

Oportet enim fidelem inniti articulis fidei tamquam principiis;
sed, plebeis in pura fide quiescentibus, doctores ecclesie debent 25
progrediendo mereri sibi et aliis, solvendo instancias sophis-
ticas, que faciunt cathecuminos fluctuare et quibus infideles
videntur fidem creditam infirmare, et inveniendo rationes pro-
bables, quibus instabiles roborentur et constantes in Creatoris
sapientia delectentur. Et hec doctrina Anselmi, primo Cur 30
Deus homo, secundo capitulo: *Sicut rectus ordo exigit ut*

10. *illam* AC: *cam* B.

24. *post enim* B *omnem* inserit.

1. Aristot. Anal. Poster. ii. 19 p. 100; Metaph. i. 1 pp. 980 b,
981 a.

17. Luc. xxiv. 39.

20. Joh. xx. 27.

30. Anselm. Cur Deus homo, i. 2 Op. p. 75 a.

27A] *profunda Christiane fidei credamus, priusquam ea presumamus ratione discutere, ita negligencia mihi videtur si postquam confirmati sumus in fide non studemus quod credimus intelligere.*

Unde Monologion, primo capitulo, Anselmus profitetur se velle inniti puris rationibus philosophicis, ad * exemplum beati Augustini, in probando trinitatem divine essencie; quod et facit: *Si quis, inquit, ignorat ea que de Deo credimus, puto si sibi vel mediocris ingenii potest sibi sola ratione articulos suadere.*

- 10 Secundo dicitur quod omnis articulus Christiane fidei est demonstrabilis modo suo; utputa vel per deducens ad impossibile vel aliquid ostensive. *Aliqualiter dico, quia quedam veritas est solum demonstracione, quia demonstrabilis ab effectu; ut philosophus probat ex motu primi mobilis*
- 15 Deum esse: quedam vero est demonstrabilis demonstracione potissima a priori, sicut mathematicus demonstrat veritates sue sciencie. Patet sic: Omnis articulus fidei est prima veritas vel secunda; omnis secunda veritas est demonstrabilis a priori; ergo conclusio. *Minor probatur fideli danti quod*
- 20 *non est de Deo demonstrabile quod sit trinus. Contra: possibile est fidelem post adhesionem dicto articulo pura fide, quod acquirat ulteriorem noticiam de trinitate anime, de trina entis passione, vel effectu naturali consimili. Formet ergo doctor catholicus talem discursum: Omnis effectus creatus*
- 25 *est secundum similitudinem analogam a primo principio exemplatus, sed trinitas anime intellective est effectus creatus, ergo est a primo principio secundum similitudinem analogam exemplata; sed nulla similitudo analogam est completa, nisi*
- 30 *trinitas prime cause; ergo illa * est ponenda. Suppono Augustinum fidelem formare istam rationem, assenciendo antecedenti et consequenter adherere conclusioni noticia supra fidem simplicem ex auditu. Cum ergo omnis discursus sillogisticus, procedens ex effectibus necessariis concluden-*

2. Every article of faith is capable of demonstration by some method or another.

Proof of the Trinity by arguments from nature.

4. || *monod*^{us} B f. 224 B. *suff*^{us} B.

5. *ad* B: om. A C.

29. *suppono* A C

4. Anselm. Monolog. i. p. 4 a.

tibus formaliter suam causam, sit demonstratio ab effectu, [27C
 possibilitas autem antecedentis positi non negabitur a fideli;
 nec superest ratio quare ista foret demonstratio, Omne
 motum movetur ab alio, et mundus movetur sine processu in
 infinitum inter motorem et motum, ergo est dare primum 5
 motorem simpliciter, quin per idem contingeret quod talis
 discursus sit demonstratio ab effectu. Unde pro possibilitate
 assumpti, vide Augustinum, x. de Trinitate, xxvii: *Hec, inquit,*
tria, memoria, intelligentia, et voluntas, quoniam non sunt tres
vite sed una vita, nec tres mentes sed una mens; consequenter 10
itaque nec tres substantie sunt, sed una substantia. Et sequitur,
Idcirco hec tria sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia,
et quidquid aliud ad singula dicuntur: eo vero tria, quo ad se invi-
cem singula referuntur. Et tamen beatus Augustinus non fuit
 ex fide necessitatus ad ponendum anime trinitatem; nec est 15
 verisimile tam sanctum episcopum mendicare ficta mendacia
 ad fundandum fantastice fidem suam, quod sic credidit philo-
 sophice sciendum. Nec * dubium de hoc studenti debite D
 sententiam Augustini.

Quod autem assumptum principalis argumenti sit evidens in 20
 lumine naturali patet doctori catholico ponenti exemplaria in
 Deo, iuxta que effectus singuli producuntur; ymo in hoc con-
 sentit Averois infidelis, xii. Methaphisice; ymo omnes argucie
 sophistarum que moverent contra trinitatem prime Essencie
 eque efficaciter moverent contra trinitatem creati spiritus. 25
 Patet ergo quod evidencia capi potest ex trinitate creata, ut
 supra fidem fidelis assenciat trinitati prime Essencie. Et
 illud declaravi diffuse alias, quomodo non est possibile
 creatam essenciam sive substantiam per se esse, nisi habeat
 inclinacionem sive appetitum ad propriam existenciam; 30

12. *quo B: que AC.* In August. quippe verba ita se habent: *Quocirca tria hæc
 eo sunt unum quo, &c.* 13. *aliud ad B: d'ad ad AC: aliud ad se ipsa August.*
eo B cum August.: ea AC. 16. *mendicare B: mendaciter AC.* 23. *Averois A:*
Averois BC. 25. || *moverent B f. 224 c.*

8. August. de Trin. x. II § 18, Opp. 8. 898 D, E.

23. Apparently Averr. in Arist. Metaphys. xii. comm. 18, 36, Arist.
 Opp. cum Averr. comm. 8 ff. 143 b, 149 b, Venice 1552.

27D] gracia cuius inclinatus vel quiescit in loco proprio, resistit sibi contrario, et agit extrinsecus quidquid agit: et cum non potest expergisci ad eliciendum actum appetendi propriam existenciam, sicut potest appetere nunc quiescere, nunc 5 moveri, secundum quod destituitur a fine suo extrinseco; sequitur quod inseparabiliter et essentialiter appetit suum esse. Et cum impossibile sit quicquam appetere nisi ex noticia precedente, sequitur quod omnis talis substantia habet proporcionalem noticiam naturalem, modo quo primo 10 Phisicorum dicitur, *Magis nota nature minus cognita sensu elicita*, et econtra. Et cum omnis cre ta noticia presupponit potenciam vel sufficienciam sic noscentis, sequitur quod in 28A omni * creata essencia absoluta est dare potenciam vel sufficienciam ad se ipsam noscendum, actuandum, dicendum 15 intrinsece, vel formandum. Et indubie quanto talis potest se noscere vel formare, tanto necessario se cognoscit. Et cum appetitus non potest esse ante cognitum acquisitum, sequitur quod eque ad sufficienciam et noscenciam in ipsa naturaliter quietatur. In substantia autem materiali distingu- 20 untur ista tria satis signanter abinvicem; quia sufficiencia est materia prima, noscencia autem est forma substantialis, et quietacio est unio earum in eadem essencia singulari. Et ex ista racione convincit Augustinus, Octoginta trium Questionum questione xviii., et sexto Musice xvi., trinitatem increate 25 substantie.

Prima autem et propriissima similitudo possibilis est in spiritu creato angelico vel humano, ubi memoria, que est potencia retinendi cognitum, principiat racionem vel intelli-

11. *elicita* conieci: codd. *elicto*. 15. *quanto*: codd. *quante*.
24. et 6° *mu*^o 16° *trinitatem* A² B C: lacuna in A¹.

10. Arist. Phys. i. 1 p. 184 a: cf. Thom. Aquin. ad loc., Opp. 2. 1 b, ed. Antwerp 1612.

23. August. de div. Quaest. lxxxiii. 18: Omne quod est aliud est quo constat, aliud quo discernitur, et aliud quo congruit... Causam quoque eius [creaturae] trinam esse oportet, qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica sit: Opp. 6, 4 G, 5 A.

24. Eiusd. de Musica vi. 17 § 56, Opp. 1. 537 F. 538 A.

genciam abditam de se ipso : et hec secundo simul principiant [28A
 conplacenciam in se ipso. Si enim terra quietatur quoad locum
 accidentis situantem, sic quod non potest ultra appetere,
 quanto magis quecunque essencia quietatur essentialiter in
 propria bonitate. Nec potest fingi quod inter ista non sit 5
 aliqua subtilis distinctio, sicut ex ordine causandi satis convin-
 citur : nec potest secundo dici quod iste sunt passiones sub-
 iecti, cum pure dicant eandem essenciam : nec potest tercio
 fingi quod sit processus in infinitum in talibus, quia nullum
 illorum * multiplicatur nisi multiplicata essencia. Et sic B
 intelligitur illud Ysa. lxvi. 9, *Numquid ego qui alios parere
 facio, ipse non pariam ? dicit Dominus* ; et illud unius de
 viginti quattuor philosophis Deum diffinientis per hoc quod *est
 monas monaden gignens et in se ardorem reflectens*. Et cum
 quolibet res dicit se, patet quod forma, verbum, vel dicio est 15
 secunda res cuiuscunque essencie. Unde illud Ioh. i., *In
 principio erat Verbum*, etc., dicit Augustinus, —, se invenisse
 in libris Platonis fere sub eisdem verbis usque ad hoc exclu-
 sive, *Verbum caro factum est*. Et patet quod theologus potest
 habere intellectum Trinitatis increate ultra fidem simplicem 20
 plebeorum. Uterius, quoad omnes veritates secundas, cum
 quolibet habet completam causam ex qua infertur formaliter,
 patet quod, precognita causa ex revelacione vel aliunde, de-
 monstrari poterit talis veritas sillogistice a priori : ut si Deus
 vult vel ordinat quidquam esse, tunc ipsum est pro suo 25
 tempore ; sed Deus ordinat datum effectum esse, esto, quod

Inferences : a.

b.

12. Post *illud* in B spatium reliquitur vacuum.
 B.C. 15. *est* B f. 224 D.

14. *monaden* A: *monadē*

13. Liber xxiv. Philosophorum i. : Primus dixit, Deus est monas monadem gignens in se reflectens super ardorem : printed from a manuscript at Erfurt (Cod. Amplon. quarto. 151 f. 22 by father H. Denifle, in the Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters, 2. 427 et seq. 1886). For 'super,' which is absent from Wycliffe's citation, father Denifle emends 'suum.'

17. August. Confess. vii. 9 § 13: Procurasti mihi . . . quosdam Platonicorum libros ex Graeca lingua in Latinam versos, et ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis et multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, &c.: Opp. I. 138 A-D.

28B] videatur a Paulo in Verbo ; ergo conclusio. Sicut ergo diame-
 tralis interposicio terre inter solem et lunam infert, demonstra-
 cione propter quid licet in particulari, eclipsim lune ; quanto
 magis volicio Dei, evidencius cognita et causa adequacior,
 5 infert demonstrative volitum ab eodem. Tercio patet quod, ^{a.}
 demonstracione ducente ad impossibile, potest quilibet arti-
 C culus fidei demonstrari. * Nam quilibet talis revelatus est,
 vel potest revelari ; et tunc formetur ratio fideli revelacionem
 huiusmodi cognoscenti : ‘ Datus effectus non eveniet et Deus
 10 ‘ hoc revelavit, ergo Deus se ipsum negando mentiri poterit.’
 Talibus autem demonstracionibus utitur frequenter apostolus,
 ut patet 1 Cor. xv. in probanda resurreccionem.

Tercia veritas est, De omni veritate potest intellectus creatus <sup>3. The created
 intellect can have
 evidence of all
 truth,</sup>
 habere evidenciam in lumine naturali, licet nichil possit
 15 cognoscere sine lumine supernaturaliter illustrante : et per
 consequens nullus articulus fidei est iure inevidens. Evidens
 quidem proprie participaliter intelligitur pro illo quod vis cog-
 nitiva extra suam essenciam intuetur ; secundo modo apud
 modernos accipitur pro cognoscibili ; quod vis cognitiva nata
 20 est plene cognoscere, ut veritates fidei abscondite predicantur
 hodie inevidentes in lumine naturali.

Tunc patet prima pars, primo per hoc quod totum genus <sup>a. in the light of
 nature,</sup>
 entis, et per consequens veritatis, est obiectum creati spiritus,
 quia aliter non haberet undé cogitare poterit quod aliqua
 25 veritas foret inevidens ; sicut sensus non habet unde credat
 aliquod genus sensibilis fore sibi incognitum. Secundo
 videtur ex hoc quod prima veritas est cognoscibilis maxime
 difficulter (ut secundo Methaphisice), ratione excellencie
 et elongacionis a noticia sensitiva. Cum ergo ipsa sit
 30 clare intuibilis, ut patet ex ratione beatitudinis, sequitur
 D * evidencius quod quilibet veritas citra ipsam. Tercio ex
 hoc quod Deus nimis deficeret, ordinando quod rationalis
 creatura ad similitudinem sui facta laudaret ipsum in sua

2. demonstracione AC ; demonstracionem B. 5. infert AC : inferret B.
 12. In B post resurreccionem est lacuna. 16. iure AC : mere B. 20. plene
 AC : plane B. 25. inevidens B C : inevidentes A.

28. Arist. Metaph. ii. 1 p. 996 a.

fabrica, si non totus eius ambitus esset cognoscibilis ab eadem, quia plenius tunc laudaret; nec vim cognitivam aliam oporteret producere, cum intellectus immaterialis per nullam differentiam ad cognoscibile aliquod sit contractus, eo quod bonum cognoscit et appetit sub ratione summe analogae. 5 Et constat quod confusa noticia est quasi materialis dispositio ad distinctam. Unde secundum artem divisionis devenimus per confusam noticiam ad distinctam, etiam de quocunque noscibili; ut patet per divisionem entis in suas species. Ideo signanter dicit philosophus, tercio de Anima ix., quod ipsa 10 est quodammodo omnia.

b. albeit it can know nothing except it be enlightened by supernatural light.

Secunda pars patet ex hoc quod anima nichil potest cognoscere nisi ad hoc a Deo specialiter moveatur, ut hic supponitur; et cum ipse non potest nisi supernaturaliter agere, sequitur concludendum. Quod si alicubi sit lumen infusum quod 15 sit illustratio creature, constat quod non est spiritum creatum expurgisci a Deo ad aliquid cognoscendum nisi de quanto illustraverit cognoscentem. Illustratio quidem vel illuminatio non est substantia, sed per lumen increatum manifestatio prius absconditi. Et in illa sunt tot gradus generum, quot 20 sunt modi generales vel individui quibus * spiritus creatus 20A potest aliquid evidere. Ille ergo qui *solem suum facit oriri super iustos et iniustos* utrosque irradiat, sed differenter ad fines varios secundum exigenciam pulcritudinis universi. Quamvis itaque nemo potest vivere sine fide infusa actu vel 25 habitu, Christianus tamen credendo articulos fidei de Christo dicitur automatice habere lumen fidei, ut meritorie sit fidelis. Et propter talem excellenciam dicunt nostri nimis improvide quod homo potest consentire primo principio et aliis conclusionibus sine lumine fidei supernaturaliter infuso. 30 Sed contradicunt apostolus et invincibile argumentum. Nam secundum apostolum, 2 Cor. iii. 5, *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficiencia*

2. vim AC: una B.

8. et etiam B f. 225 A.

32. 2 Cor.: Cor. B.

10. Arist. de Anima, iii. 5 p. 431 b.

22. Matth v. 45.

20A] *nostra ex Deo est.* Insuper si nulla potest fieri naturalis accio sine Deo previe concurrente, quanto magis concurreret tanquam intellectus agens in quolibet actu sue ymaginis. Sive ergo ex Scripturarum scrutinio, sive ex communicacione
5 sonora cum fidedigno, sive ex disputacione scolastica, sive ex oracione vel operacione meritoria, sive ex mirabilium sensacione vel quacunq[ue] alia creature causacione, fides acquiritur; semper oportet primo et ultimo Magistrum primum concurrere et tangendo animam immediate ad
10 quemlibet actum suum per se et proprie docere infundendo disciplinam quamlibet acquisitam.

Et hinc actus fidei sumitur tam multipliciter in loquelis; ^{4. The act of faith is understood in many ways.}
B* ut nunc pro primo actu adhesionis cuilibet veritati; nunc pro adhesionem veritati catholice a virtute intuitiva abscondite;
15 tercio pro actu evidenter credendi quamcunq[ue] topicam veritatem (ut primo Topicorum Boecii, ii., *Argumentum est ratio rei dubie faciens fidem*); quarto vero contrahitur ad veracem assercionem viantis quoad actus polliticos, et habituatam ad taliter asserendum absque duplicitate *fidelem*
20 dicimus. Et hii secundum Tulum in deposicionibus sunt testes fundantes iusticiam, cum sententia testium deposita sit minor premissa in sillogismo iudicis; et proporcionaliter de habitibus est dicendum. Unde, sicut error prime fidei interimeret omnem speculativam scienciam, sic error secunde fidei
25 tolleret omnem veram religionem. Quis, queso, decertaret in aliquo promereri, nisi crederet Deum esse tam bonorum quam malorum actuum equissimum premii redditorem? Ideo dicit apostolus ad Hebr. xi. 6, *Sine fide impossibile est quemquam placere Deo; accedentem ad Deum credere oportet quia*
30 *est, et quod remunerator bonorum sit.* Et indubie defectus

2. *concurreret* AC: *concurreret* B.23. [*interimeret* B f. 225 v.19. *habituatam* AC: *habituatam* B.30. *defectus* B: *effectus* AC.

12. Cf. supra, p. 77.

16. Cic. Topic. i. 2: Argumentum autem rationem quae rei dubiae faciat fidem; quoted repeatedly by Boeth. in Topic. Cic. comm. i. pp. 762 et seqq., ed. Basle, 1570.

20. *Tulum*; perhaps Cic. Topic. xx., &c.

quarte fidei est, ut plurimum, causa defectus civilis iusticie [29B] destruendo rempublicam. Unde sicut ex fide credita vivit quelibet creatura vitalis (iuxta illud apostoli Act. xvii. 28, *In ipso vivimus, movemur, et sumus*), sic ex fide triplici derivata vivunt, secundum vitam triplicem, speculativi, 5 politici, et fideles. Ideo dicitur Abakuk ii. 4, et allegat apostolus * Rom. i. 17, quod *iustus ex fide vivit*. Fides enim C est primus actus iustificans; nec facit vim differentie, sive a Deo pure infundatur, sive ex auditu vel creature iuvamine acquiratur, quia certum est quod parentes oracione vel 10 sacramenti ministerio possunt suis natis mereri dispositionem quod facilius adulti consenciant legi Christi. Et quot sunt sciencie tot sunt fides.

*Illustration
from the law-
giving of Moses.*

Et hinc propter fidei necessitatem ordinavit Deus peculiari populo Moysem legislatorem ydoneum, cui ex mira- 15 culis rationabiliter darent fidem. *Quis*, inquit Augustinus, in Questionibus Veteris et Nove Legis iii., *non crederet ei, cuius tanta signa in rebus gestis existerent?* Unde credo quod sancta conversacio, miraculorum operacio, et constans 20 ac humilis iniuriarum perpressio foret argumentum efficacius infideli quam disputaciones scolastice, quibus insistimus vel propter proterviam negando principia, vel propter invidenciam predicati ex vita contraria in effectu, vel propter ruditatem et incapacitatem in animo convertendi. Ideo dicit Scotus, super distincione ii. primi Sentenciarum Lum- 25

3. xvii. : 7° A C : lacuna in B. 19. sancta B : facta A C. operacio B : opera A C.

16. Pseudo-August. Quaest. Vet. et Nov. Test. iii, Opp. 3 (2) app. 43 G.
25. Joh. Duns Scot. in Sentent. i. dist. ii. qu. 3 : Populus Iudaicus fuit rudis et pronus ad idololatriam : ideo indiguit instrui per leges de unitate Dei, licet per rationem naturalem poterat demonstrari . . . Illa etiam quae possunt demonstrari utile est communitati tradi per viam auctoritatis, et propter negligentiam communitatis in inquirendo veritatem, et propter impotentiam intellectus, et propter errores inquirentium per demonstrationem, quia veritatibus suis multa falsa permiscent, ut dicit Aug. 18. *de civit. Dei*, et ideo quia simplices sequentes tales demonstrationes bene possent dubitare cui esset assentiendum. Ideo tuta est via et facilis et communis, auctoritas certa quae non potest fallere nec falli : Opp. 5 (1) 294 et seq., Lyons 1639.

29C]bardi, quia quatuor sunt cause quare Deus dedit Israelitis
 legislatorem, communicantem Scripturam tanquam auten-
 ticum et legale, licet magna pars eius ratione naturali poterit
 demonstrari: prima, *propter populi negligenciam circa inqui-*
 D *sicionem veritatis*, circa sensibilia ut plurimum * occupati;
 secunda, *propter intellectus plebeorum impotenciam*, que non
 sufficeret debite capere racionem; tertia, *propter errores*
inquirencium, quia multa falsa et ambigua miscent veris, ut
dicit Augustinus, xviii de Civitate Dei, 40; et quarta causa,
 10 *propter excellenciam Auctoris dignificantis multipliciter legem*
suam. Omnes enim natura consenciant quod apud Deum
residet auctoritas infallibilis, monicio summe racionabilis, et
premiacio plus utilis observanti; unde et nos docemur in
Novo Testamento, quidquid fecerimus, in nomine Domini
 15 *illud efficere. Plus enim dubitaretur a simplici de con-*
clusionione quantumlibet philosophica, eciam potissime demon-
strata, quam de difficilimo articulo fidei, docto sub auctoritate
eccliesie, sponse Christi. Nam unam parvipendens vix
corticem sensus concipiet, et per aliam doctam finaliter
 20 *exponeret se ad mortem. Inter omnes siquidem loquentes*
videtur michi quod moderni magis exorbitant qui ponunt
lumen fidei tanquam contrarium, confundere que videmus in
lumine naturali. Econtra equidem est dicendum quod
lumen supernaturale est forma perfectiva luminis naturalis,
 25 *que ordinata sunt ordinate concurrere ad perficiendum*
noticiam quam homo non sufficit attingere ex puro lumine
naturali; et sic indisposicioni privative opponitur quam in-
currimus ex peccato, et illa ignorancia non lux sed tenebra
est dicenda.

2. *communicantem*: codd. *communem*. 7. *tercia* B: *tercio* AC. 8. *quia*:
 codd. *que*. 9. 40° B: 4° AC. 18. ¶ *vix* B f. 225 c. 19. *aliam doctam* AC:
aliam docta B. 22. *lumen* B: *terminum* AC. 29. Ad finem capituli
 in B haec addita sunt: *v. svetlky patek* (i. e. *in Parasceue*.)

9. August. de Civit. Dei xviii. 40, 41, Opp. 7. 522 et seqq.

14. Col. iii. 17.

* CAPITULUM XII.

[30A

SECOND OBJEC-

TION:

'God is created.'

SECUNDO instatur per hoc quod 'eque in Deo est esse intel-
 ligibile distinctum ab esse existere, sicut in aliqua creatura ;
 'ergo, cum Deus adintra producit, sequitur quod ab esse
 'intelligibili ; et per consequens creatur. Assumptum videtur 5
 (1) 'tripliciter : primo per hoc quod sustineri potest sine repug-
 (2) 'nancia quod nullus Deus sit, licet possit intelligi ; secundo
 'per hoc quod eque videtur Deum, sicut aliquid aliud, habere
 (3) 'esse intelligibile in intelligencia creature ; et tercio per hoc
 'quod potencia Filii, et per consequens eius intelligibilitas pre- 10
 'cedit in Patre suam existenciam.'

Answer.

Ad istud dicitur quod assumptum est impossibile ad sensum
 quem faceret pertinenter, scilicet, quod differt Deum esse
 actualiter et ipsum posse esse. Tunc enim oporteret dare
 causam priorem, in qua fundetur Dei possibilitas prior actu ; 15
 et tunc indubie ens esset contractius potencia precedente.
 Primum ergo esse est Deus, a quo dependet esse creatum
 analogum, potencie eque amplum : et ita, si Deus potest esse,
 ipse est ; quod de sua essencia solum tenet : et per conse-
 quens, cum absolute necessario potest esse, sequitur quod 20
 absolute necessario sit in actu.

1. It cannot be
 maintained that
 there is no God.

Per hoc ad primum dicitur quod nullus protervus sustinere
 potest quod nullus Deus sit, sicut nec intelligere, nec animo
 cogitare : sed signa cogitat, quorum signata intelligit et
 modo suo ficte componit ; ratione quorum, mixtim significa- 25
 tive et materialiter cogitando, dicitur ad sensum equivocum
 quod creatura cogitat Deum non esse, vel aliquid, qualiter
 nichil penitus * potest esse. Et ad exprimendum illam com- B
 mixtam materialitatem signorum utor ego hoc adverbio *sic*,
 ut intelligo 'Sic Deus non est,' quia intelligo Deum et ens 30
 analogum negative, consequenterque compono modo quo
 Deus non potest componere. Sed loquendo pure de intel-
 lecto vel cognito adextra, solum quod est potest intelligi ; et sic

30B] intelligitur quod signum significat quod vel qualiter impossibile foret esse. Equivocatur enim in signis ad illum sensum ^{a. Falsehood arises from the mode of combining statements.} quod signum significat ens vel encia, dando modo, ut puta, montem aureum, Deum, vel aliud assignandum componendo vel 5 dividendo, sic, Aggregatum ex terra et lapidibus est aurum, Deus non est; et sic de ceteris impossibilibus quibuscunque. Non enim est impossibilitas extra signa. Ideo, componendo quod impossibile est Deum non esse nullum ens, nego posse esse; sed Deum vere assero necessario esse: et sic quando 10 demonstro sic, 'Non potest esse quod Deus sit ternus,' (sicut commentator, xii. Methaphisice commento, 39); vel aliter, qualiter alius hereticus impossibiliter opinatur, demonstro Deum vel aliud positivum, et superaddo modum concipiendi erroneum cui non est possibile cognitum coc- 15 quari, et de toto facio demonstracionem connotando quod conceptum sit veritas adequata. Et sic utrobique demonstratur, signatur, et apprehenditur pure veritas in quolibet opere intellectus; sed modus componendi facit falsitatem C* vel defectum correspondencie adequati signati inexistere sig- 20 no vero: et ita est signum verum de quanto est creatura que scitur existere, et est falsum de quanto ab intellectu creato fecte concipitur sine correspondencia signabilis adequati.

Nec oportet timere concedere quod idem signum sit verum ^{b. The same sign is at once true and false.} et falsum, ut docet Augustinus secundo Soliloquiorum, quinto 25 capitulo. Nam sicut eadem creatura est bonum et malum, cum nec malicia nec bonitas esse poterit nisi in creatura defectibili sit fundata, sic de falsitate debemus accipere. Unde sicut turpitude originatur ex defectu creature rationalis

10. *deus sit* AC: *deus non sit* B. 13. *positivum* B f. 225 D. 16. *conceptum* AC: *conceptui* B. 20, 23. *verum* AC: *verum* B. 28. *originatur* B: *ordinatur* A C.

11. Averr. in Arist. Metaph. xii. comm. 39: Est igitur unus Deus sapiens: et hoc putaverunt antiqui trinitatem in Deo in substantia, et voluerunt evadere per hoc et dicere quia fuit trinus et unus Deus, et nescierunt evadere; quia, cum substantia fuerit numerata, congregatum erit unum per unam intentionem additam congregato: Arist. Opp. 8 f. 151 C, 155².

24. August. Soliloq. ii. 9 § 18, Opp. 1. 376.

pulcras Dei creaturas indebite applicantis, sic falsitas ex turba [30C
 fantasmatum, in quibus quiescit animus fatigatus, ut patet
 in De vera Religione xlix. Et patet quod si chimera intelli-
 gitur, tunc aliquo demonstrato hoc intelligitur, et hoc est
 chimera; et ita de aliis: non sic quod quidlibet signat in- 5
 differenter quidlibet, sicut dicunt hii qui addunt talem mino-
 rem, 'et hoc est intelligibile esse chimera' ad indefinitam
 huiusmodi expositorie inferendam. Nec est credendum a
 sano capite quod creatura quidquam adextra signatum vel
 signum intelligit. Aliter enim nesciret quam vane sunt cogi- 10
 taciones hominum, contra psalmistam, Psalmo —, *Dominus*
scit cogitaciones hominum quoniam vane sunt. Sed dicentes
 oppositum laborant in equivocacione * signorum, quod homo D
 intelligit signa pro suis signatis, componitque fantastice, modo
 quo Deus non potest cognoscere; et sic sub uno involucro 15
 telligunt res extra signa pro quibus est composicio et actus
 anime: sicut intelligit Anselmus et alii concedentes quod
 insipiens dicit vel cogitat Deum non esse, quod hereticus
 dicit pertinaciterque defendit nullum principium esse termi-
 num, et sic de multis impossibilibus cogitatis. Sic enim 20
 loquitur ad sensum expositum.

c. Man can think
 nothing except
 God first think it.

Quo sensu notato, ne laboremus in equivocis, patet quod
 nec vians nec beatus potest quidquam cogitare nisi quod pre-
 cogitat Deus; et cum ipse nihil cogitat nisi quod scit vel cog-
 noscit, et quod in quantum huiusmodi habet esse, patet quod 25
 nec aliqua creatura. Simus itaque infra limites entis cum Deo,
 et tunc possumus sustinere quod ens, id est, res que est (ut
 loquitur philosophus, primo Phisicorum), sit communissimum;
 et ita iuxta antiquam grammaticam si nominatum est intelli-
 gibile, tunc est res que potest intelligi, et sic de antiquis rudi- 30

7. *et om. B.*
sic AC.

12. *quoniam vane sunt: B. etc.*
 29. *est AC: sit B.*

17. *sicut B: et*

3. August. de ver. Relig. xlix. §§ 95, 96, Opp. 1. 782: cf. cap. liiii.
 § 102 p. 784.

11. Psalm xciii. 11.

17. Anselm. Proslog. ii., Opp. 30 b.

28. Arist. Phys. i. 2, 3.

30D] mentis efficacibus cum antiquis doctoribus et Scriptura.

Quod si sophista pompat se scire contenciose defendere, tamquam possibile, quod Deus non sit, sed quod cum hoc possit intelligi, dicatur sibi cum apostolo (1 Cor. xi. 16), *Si quis*
 5 *taliter contenciosus est, nos talem consuetudinem non habemus, sicut nec ecclesia Dei*: et credamus Augustino, secundo Soliloquiorum capitulo ii., quod veritas est tante constancie quod

31A sequitur * ex utraque parte contradiccionis ut declarat Anselmus in De Veritate primo capitulo. Et patet quod sensus
 10 antique logice sit necessarius, quod sicut absolute necessarium sequitur ad quodlibet, sic ex impossibili sequitur quidlibet; et indubie utrobique satis formaliter. Nam nullus rectilogus plus requirit de bonitate condicionalis huiusmodi, 'Si nichil
 'potest esse, tunc Deus est,' nisi quod non possit esse quod
 15 nichil potest esse nisi Deus sit. Et examinando hoc ponit logicus oppositum, scilicet, quod ita sit quod nichil possit esse, et cum hoc quod nullus Deus sit; et contradiccio statim instat. Et per idem, dato pro absolute necessario quod
 omne ens intelligitur, quia aliter oporteret dare quod possit
 20 esse quod aliquid est, cum hoc quod aliquid ens non intelligitur; et ita cum sit possibile aliquid ens non intelligi, non est absolute necessarium omne ens intelligi, quod est datum: et sic generaliter est arguendum.

Ad secundum argumentum dicitur quod esse intelligibile
 25 cuiuscumque, cum sit absolute necessarium, est ubique, et per consequens a nullo intellectu creato causatur, vel alicui creature inexistit ut eius causatum, sed solum intellectui increato: Deus ergo sicut habet esse summe possibile, sic et summe intelligibile, sed non distinctum ab eius esse actuali, sicut nec
 30 aliqua persona divina. Patet sic: Quam primo est essentia divina, est existencia trium personarum; sed eque primo cum esse intelligibili vel possibili est essentia divina, ergo et
 B existere personarum. Minor patet eo * quod aliter foret natu-

4. 1 Cor.: codd. 2^a Cor. 6. § credamus B f. 226 A. 9. quod A C: quō i. e. quomodo) B. 33. Minor (Minor) A: Maior B: M^o C.

6. August. Soliloq. ii. § 8, Opp. I. 372.

8. Anselm. de Verit. i, ii, Opp. 109 seq.

2. The *esse intelligibile* and *esse actuale* are in God indistinguishable.

α. There is no natural order of priority among the essences and persons in the Godhead.

ralis prioritas inter divinam essenciam et personam, cum [31B
 essencia non possit preesse origine nisi personam produceret :
 quod negatur, cum tunc eque produceret Patrem, sic essent
 quattuor persone divine (ut abbas Ioachim arguebat). Et
 patet deduccio eo quod gignere est actus suppositi, quod non 5
 competit nature communi formaliter, ut hic supponitur : patet
 ergo quod natura divina nulla suarum personarum est aliquo
 modo prior. Et ex isto patet solucio ad istam instanciam,
 Pater est prior Verbo, quia origine (ut dicit Augustinus), et
 quam primo Pater est, natura divina est ; ergo natura divina 10
 est prior Verbo. Peccat deduccio eo quod oportet equi-
 vocare in 'priori,' intelligendo in maiori prius origine et in
 minori nature primitatem, quia in paritate gradus originis cum
 Patre non potest poni divina essencia nisi posset originare
 personam adintra. 15

- Et si queritur utrum pro illo gradu prioritatis originis Pater
- i. sit pater, constat quod sic ; quia Pater, cum non per accidens
 sit pater, eque primo sicut est, est pater ; nec prius aut pos-
 terius est essencia quam pater ; et eque primo, quia natura
 eque primo, sicut Pater est pater, est Verbum filius, licet non 20
 - ii. eque primo origine. Et si queratur ulterius quid est Pater
 pro illo priori originis, utrum pro illo sit essencia vel intelligens
 Filium, et sic intelligibile Filii prederet suum existere ;
 dicitur quod pro illo priori non est essencia nec quid, sed pro
 illo priori est Pater causa et origo Filii, et nec pro illo priori 25
 * intelligit, ignorat, cogitat, aut vult Filium, sed omnia ita agit C
 - iii. eque primo natura cum Filio. Quod si tercio queritur utrum
 instans paternitatis nature et instans primitatis nature et in-
 stans primitatis originis omnino sint paria, dicitur quod gradus
 primitatum propter disparitatem rationum non sunt formaliter 30
 comparabiles : essentialiter autem primitas est eadem. Et
 ita sicut Pater extra accidentaliter pro gradu prioritatis est

12. in minori AC: minori B. 26. || sed B. f. 226 v. 28. primitatis B:
 paternitatis AC. 31. primitas B: paternitas AC. 32. gradu B: gracia AC.

4. The inference was charged by Joachim against Peter Lombard's
 doctrine. See Cone. Later. 1215 cap. ii., Mansi 22. 982 seq.

9. Cf. August. contra Maximin. ii. 18 § 4, Opp. 8. 7 18 B.

31C] pater, pro quo gradu non est essentia; sic Pater in divinis pro instanti originis est, pro quo est pater, sed differenter, quia nec prius nec posterius est essentia quam est pater.

Nec sunt tres cause, tres veritates, aut tria principia, sed ^{b. No person in the Godhead is a prior cause than the others.} unica causa simplicissima que causat causatum quodlibet positivum: et sic tria sunt duo, quia Spiritus sanctus et eius commune principium; et eadem tria sunt unicum, quia unica simplicissima essentia. Et sic non plures quam due res sunt Deus, licet plures quam due persone sunt Deus: nec pater 10 est prior causa quam Filius, cum sit omnis causa que adintra est filius, licet prius causet quam Filius; prius quidem causat Filium, quam ipse vel Filius sunt unicum principium Spiritus sancti. Et sic tota Trinitas eque primo causat rationes ex- 15 consequens nulla persona divina est prior causa quam reliqua, cum omnis persona divina sit omnis causa que reliqua, D licet utraque* prior persona sit prior origine, sicut prius causat quam persona posterior. Unde quidam logici dicunt quod Pater non est prius sed prior quam Filius, quia adverbium vel 20 neutrum genus dicit prioritatem nature. Nec sequitur, 'Si 'Pater est prior quam Filius, ergo est prius quam filius est 'Deus: ' quia consequens limitat ad prioritatem nature, et antecedens verificatur pro prioritate originis; que nisi esset prioritas, non constitueret Patrem esse primam personam. 25 Nec implicat hec, Pater est prior Filio, quod prius sit principium originans quam Filius, quia eque primo sunt una origo Spiritus sancti; sed satis est quod originet filium. Nec sequitur, 'si pro illo priori sit esse, quia originacio, quod 'Pater pro illo priori sit esse,' quia Pater non ut Pater est 30 essentia vel aliquid. Et sic in Deo esse vel adesse et essentia distinguuntur, quia relacio ac personalitas ratione distinguuntur ab essentia. Sed non est dare esse in Deo vel creatura que non sit essentia; ymo, in Deo non est dare essentiam natura priorem supposito, sicut tamen est in qualibet indivi-

1. gradu B: gracia (grā) A C. essentia B: eontra (co) A C. 4. sunt
B C: sunt A. 21. ergo est prius A C: est igitur prior B.

dua creatura. Et ita, facta exclusione alietatis essencie, tan- [31D
 tum Pater est Deus, sicut omnis Deus est Pater. Facta autem
 exclusione alietatis persone, tunc correspondent isti universali,
 Omnis persona divina est Pater.

*c. Rule touching
 exclusives and
 exceptives.*

Each person in
 the Godhead is
 communicable to
 the three persons.

Unde regula Augustini est, sexto de Trinitate, capitulo viii., 5
 quod quodcumque in Scriptura sacra nominatur una per-
 sona, eciam * cum exclusione vel exceptione quoad predi- 32 A
 catum quod cuilibet est commune, cointelligenda est que-
 libet earundem, cum quilibet sit indivisibiliter eadem essencia ;
 ut Ioh. xvii. 3 : *Hec est vita eterna, ut cognoscant te, solum* 10
verum Deum, non excluditur Spiritus sanctus, cum non sit
 aliud a Patre. Et sic de illo Ioh. xiv. 6, *Nemo venit ad*
Patrem nisi per me, subaudiendum est, nisi veniat per es-
 senciam que sum ego vel nisi per me veniat. Et Mat. xi. 27,
Nemo novit Patrem nisi Filius et cui voluerit Filius revelare. 15
 Nichil enim potest persona divina comprehendere nisi fuerit
 natura divina, vel ab ipsa specialiter illustratum. Et sic gene-
 raliter, ubi fit mencio de una persona divina cointelligenda est
 quelibet, si permiserit predicatum ; ut Ioh. i., non fit mencio
 explicita de Spiritu sancto, sicut nec de Filio, Ioh. — in pro- 20
 cessione Spiritus sancti ; et tamen cointelligendi sunt neces-
 sario, ut patet ex rationibus et collacionibus Scripturarum.
 Quandoque autem fit exclusio personalis, ut Tantum Filius
 incarnatur. Et istam oportet theologum annotare, sicut et
 differenciam terminorum. Aliud quidem dicit distinccionem 25
 essencie, et aliquid (quod dicitur quasi *aliud quid*) dicit
 substanciam designati ; et ens cum ceteris analogis est com-
 mune. Unde bene sequitur, *Ista natura est Pater, et ista*
eadem est Filius ; ergo illud quod est Pater est Filius. Sequi-
 tur eciam, *Omnis natura divina est communicabilis tribus* 30
 * *personis ; omnis persona divina est natura divina ; ergo B*
omnis persona divina est communicabile vel essencia com-
municabilis tribus personis. Et ita in secundo modo prime
 figure : *Nulla natura divina est incommunicabilis ; quelibet*

15. || *Et B f. 226 c.*

5. August. de Trin. vi. 9 § 10, Opp. 8. 849.

21. Ioh. xv. 26.

32B] persona divina est natura divina; ergo nulla persona divina est natura incommunicabilis. Unde hec, Nulla essentia divina est incommunicabilis, debet sic converti: Nulla natura incommunicabilis est essentia divina. Unde isti termini, res
5 communicabilis et res incommunicabilis, non sunt opposita, cum de eadem simplicissima essentia predicantur.

Et sic de exclusivis ac exceptivis oportet diligenter attendere quod fiat proportionalis et debita suppositio terminorum: ut, sic dicto, Nulla essentia generat, debet esse talis conversio,
10 Nulla natura generans est essentia. Et hec, Omne Verbum divinum est Deitas, habebit huiusmodi exclusivam, Tantum persona que est Deitas est Verbum divinum, cum natura humana sit Verbum divinum. Hec etiam est falsa, 'Omnis
15 'Deus est corporeus et mortalis,' sive subiectum distribuatur pro essentia vel persona: unde hec est sua exclusiva, Tantum res corporea est Deus; et hec est sua contradictoria, Aliqua res que est Deus non est corporea. Unde hec, Omnis Deus est Filius, habet duplicem sensum equivocum: nam sensus in quo
est distributio pro persona est impossibilis, habens hoc con-
20 tradictorium, Aliqua persona divina non est Filius: unde et hanc exclusivam, Tantum Filius est persona divina: facta autem distributione pro essentia generabitur sensus verus; cum contradicit hec, Aliqua natura divina non est Filius; et ita convertitur, Tantum natura divina est Filius.
C* Unde falsum est quod nichil est immobile, cum natura divina sit omnino immobilis; et per consequens non omnis res est mobilis, licet quidquid est sit mobile, cum natura divina sit suppositum quod movetur. Ex quo patet quod non sequitur, Quidquid nunc est est immobile, ergo nichil est
30 mobile, posito quod Filius sit incarnandus et demonstraret mensura pro qua solus Deus est. Sic ergo contingit exercitatum logicum in materia de universalibus et de formis evadere argumenta sophistica istius materie in puro lumine naturali. Et contenciosa variatio stat in verbis: et unus con-

20. Verba *unde et hanc exclusivam* usque ad *Tantum natura divina est Filius*, quae in AC prorsus ommissa sunt, ex B supplevi. 31. *mensura* B: *persona* AC. || *exercitatum* B f. 226 v.

cedit quod omnis Deus generat Deum, quia Pater, qui est [32C
omnis Deus; alius autem dicit quod non omnis Deus generat
Deum, quia Verbum, quod est aliquis Deus; et sic videtur
michi probabile quod, quodocunque dicitur *omnis Deus*, sit
distribucio pro persona; et sic, licet tantum sit unus Deus, 5
non tamen omnis Deus est genitus, quia persona alia quam
persona genita est Deus.

3. The Potential
being of the
Word does not
precede his
actual existence.

Et ex istis patet responsio ad tertium. Nam potencia vel
possibilitas Verbi Dei non prederet ipsum Verbum nisi
Pater posset esse pro instanti nature pro quo non esset pater 10
vel filius; quod cum sit impossibile, patet quod non distin-
guitur potencia persone divine ab eius essentia actuali.

a. Meanings of
potencia.

i. *incrate*, α.

Potencia autem quandoque sumitur pro potencia increata;
et tunc vel essentialiter, ut convenit communiter Trinitati;
β. vel secundo personaliter pro Patre; vel tercio relative pro 15
γ. posse Dei, * quo potest creaturam adextra producere (et d
secundum illam dicitur Deus *omnipotens*, quia omnem crea-
turam potest efficere nec ab aliqua tali potencia potest Deus
δ. excedere); quarto accipitur pro posse creabilis quod ydealiter
correspondet divine potencie. Et hec quattuor sunt absolute 20

ii. *created*,

necessaria. Secundo principaliter accipitur pro creata po-
α. tencia quater sicut prius. Primo modo pro substancia creature
β. secundum quam potest producere actum suum; secundo pro
prima re create substancie, ut in natura rationali memoria,
γ. et in corpore inanimato materia; tercio pro qualitate de 25
δ. secunda specie qualitatis; et quarto pro sufficiencia creature.
Potencia ergo Filii intransitive est Filius non habens naturam
priorem in qua fundari poterit. Et patet solucio.

δ. The creature
is being only by
participation,
but the Creator
without partici-
pation.

Ex istis evidenter poterit apparere quomodo omnis creatura
est ens solum participative; Creator autem sine participacione 30
vel communione distincte essencie. Patet tripliciter, primo
i. ex hoc quod omnis individua creatura est ens secundum
participacionem sui creati generis, cuius est pars subiectiva;
et genus est creatura sibi et aliis impertitum: Deus autem,

5. Et om. B.
32. ex hoc add. di.

10. posset B: possit AC.

31. distincta B: distincte AC.

32D] cum sit superior omni genere et quantumlibet distans a
 qualibet creatura, non sic participat quodvis genus. Secundo ii.
 patet idem ex hoc quod omnis creatura habet partem suam
 de universitate formarum exemplarium; et ab illa ydea sibi
 5 propria habet formaliter esse suum: Deus autem non habet
 ydeam, cum esse suum intelligibile non precedit suam existen-
 33A ciam actualem sed prioritate * originis est prior qualibet forma
 ydeali. Tercio ex hoc quod quelibet creatura componens iii.
 cum alia constituit magis bonum, cum vel sit pars finite boni
 10 vel ex partibus integratum; Deus autem est essentia summe
 simplex, immensurabiliter excedens in entitate, veritate, boni-
 tate, et p̄s̄itivis ceteris universum: ut si esset natura corporea
 infinita simpliciter quaquaversum, non esset possibile quid-
 quam in magnitudine ipsam excedere, sed oporteret omne
 15 aliud corpus magnum ipsius participare tanquam finalis prin-
 cipii; correspondenter quodammodo intelligitur quod Deus
 virtualiter sit immensus et quod nulla creatura potest in
 magnitudine virtutis sibi equiparari vel commensurabiliter
 comparari, nec habere bonitatem aliquam vel veritatem nisi
 20 de quanto eius ratione participat. Et sicut corporeum infi-
 nitum non sineret coexistere sibi contrarium (ex primo
 Phisicorum), sic nec virtus vel bonitas prime essencie, cum
 omne positivum emanat ab ipso. Et eum solum in esse con-
 venit equivoce cum creatis essencie, quia non potest aliud
 25 esse oppositum, patet quod nullum ens sinit opponi sibi
 formaliter in tantum quod defectus creaturarum rationalium,
 quibus deficiunt a servicio sibi debito, non posset sinere nisi
 exinde bonum eliceret. Vide itaque in ambitu entis analogi
 utrum unum sub ratione qua ens est alteri opponitur, et
 B constat quod * non, quia ut sic omne ens convenit cuicumque.
 Ydeo secundum doctrinam Aristotelis oportet opposita habere
 rationem sub genere, ut calidum frigidum, et sibi similia; Deus
 autem supra omne genus non potest rationem talem suscipere;

2. quodvis A C: quavis B. 13. esset B: est A C. 16. quod deus B f. 227 A.
 21. coexistere B: consistere A C. 30. ut B: om. A C. 31. oportet om. B.

21. Arist. Phys. i. 4 (?).

31. Cf. ibid. i. 5, 6.

ideo. cum non potest cogitari quidquam opponi sub ratione [33B
 analogi nisi fabulando non ens contradicere enti vero . . . Sed
 constat quod Deus non potest sinere simpliciter non ens esse.
 Contradiccio enim solummodo est in signis. Et ideo signanter
 Exod. iii. 14 dicit Moysi, *Ego sum qui sum.* *Ait, Sic dices* 5
filiis Israel: Qui est misit me ad vos. Et sequitur, *Hoc*
nomen mihi est in eternum, et hoc memoriale meum in genera-
cione et generacionem. Et sic pure presens, quod est simplex
 eternitas, est nomen Domini thetogramathon, et per con-
 sequens divina essentia; quod nomen non sufficimus hic 10
 pure concipere.

c. The sinner as
 such is no being,

but a lack of
 being

because deficient
 in truth.

Quod autem veritas dicit peccatum et peccatorem esse,
 in quantum huiusmodi, contra eum; patet quod hoc non est
 opposicione completa sed secundum quid; dum peccator, in
 quantum huiusmodi, non sit ens vel veritas, sed defectus. 15
 Veritas enim est adequacio sermonis ad rem quam quomodo-
 libet representat. Unde cum summa adequacio sit sermonis
 divini ad suum dicens, patet quod ibi est summa et prima
 veritas, iuxta illud Iohannis xiv. 6. *Ego sum via, veritas, et*
vita. Quelibet enim creatura est veritas de quanto se adequate 20
 habet, ut dicitur, in ydea, quod si deficit, * tunc peccatum vel C
 defectus est falsitas propter carenciam exemplaris; et sic
 omne peccatum est falsitas, et econtra. Falsitas autem
 naturalis est in intellectu errante et non formaliter in re
 extra: falsitas autem moris est in affectu, dum sic, peccatum 25
 vel defectus alicuius, quod dicit naturaliter se debere, et per
 consequens defectiva inequacio ad exemplar. Et hinc secun-
 dum Anselmum in De Similitudinibus, omnis peccator est
 mendax vel propter duplicitem inter verbum oris aut operis
 ad verbum mentis vel propter discrepantiam dicencie 30
 naturalis ad vitam. Cum enim quelibet mens creata dicit
 naturaliter se ad ymaginem Dei factam et debere servare

3. sic AC: sic est B.

26. dicit B: dicitur AC.

2. The conclusion of the syllogism is wanting in the manuscripts.

29. Pseudo-Anselm. (vel Eadmer) de Simil. cxxx. Eadmer. Opp. 180,
 ed. G. Gerberon. alt. Paris, 1721. folio.

33C] Dei similitudinem, iusticiam partes ymaginis accidentaliter informantem, patet quod defectus huius similitudinis est pessima falsitas et peccatum, quia caret ratione exemplari in Deo, qui eternaliter dicit omnia. Unde dyabolus, primus
 5 mendax, semper defuit a veritate perpetua quam debuit habuisse, ut ostendit Augustinus undecimo super Genesim ad litteram, xxiii., ex textu ewangelii Iohannis viii. 44. Falsitas autem logica, que est defectus veritatis quam ex impositione signum significat est impertinens huic loco. Sed patet
 10 quod signum non potens habere veritatem significacioni impositae adequatam, dicitur impossibile. Signum autem cui deficit veritas aequata solum pro loco vel tempore dicitur secundum quid falsum et secundum quid verum, si extra se pro quocunque loco vel tempore adequate cor*respondet veritati. Et
 15 sic, ut ostendi in materia de insolubilibus, loquendo tam de veritate methaphisica quam logica, oportet concedere idem simul et semel esse verum et falsum. Omnis quidem falsitas presupponit veritatem (de qua secundo Methaphisice, iv.) cui fundamentaliter inexistat. Peccatum itaque moris quod est
 20 falsitas a Deo maxime elongata, non habet univoce nomen entis: et sic Deus, ens creatum, et peccatum moris dicuntur esse multum equivoce, ut patet ex isto textu Ioh. i. 3, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.* In primo quidem fit distribucio pro omni creato, quia alterum duorum
 25 non cointelligit intellectus univoce. Et per secundum dicitur peccatum non esse creaturam sed factum equivoce sine Deo.

Uterius patet ex ratione entis secundum participacionem quod universitas Deo adveniens non cumulat maius bonum. Primo ex hoc quod nullo infinito potest aliquid esse maius.

30 Secundo ex hoc quod bonum ex Deo et creatura communicetur illis univoce. Multa enim possunt, ut partes subiective, commune constituere, que non possunt integraliter constituere

2. *Inclus* B: om. AC.

3. *et peccatum* B f. 227 v.

7. *viii.* om. B.

9. *significat* AC: *signat* B.

10. *significacioni* AC: *signacioni* B.

23. *primo*:

codd. *prima*.

6. August. de Gen. ad litt. xi. 23 § 30, Opp. 3 1 283.

18. Arist. Metaph. ii., Opp. 8 f. 14 1) (= a. p. 993 b, with an additional paragraph not in the Greek text).

z. The world added to God does not make a greater good than God alone.

i.
ii.

quodvis totum, ut universale et suum suppositum, accidens et [33D
suum subiectum; igitur, cum bonum analogum non sit uni-
voce communicatum Deo et creature, multo magis nullum
bonum cumulatam ex Deo et eius opere potest esse sic com-
iii. mune. Tercio ex hoc quod nullum commune ponit in 5
numerum cum suis suppositis; ut, sicut non sunt plures res
in Deo adintra propter communem essenciam, sic nec sunt
plures homines propter naturam universalem communicatam
* humanis suppositis. Cum ergo rationes exemplares in Deo 34A
sunt universalialia creature secundum Platonis sentenciam, 10
quam Augustinus approbat, Octogintatrium Questionum
questione xlv, videtur quod non ponunt in numerum cum
eisdem. Igitur tam bonum est Deum esse cum rationibus
huiusmodi quam bonum est illis rationibus creaturas effec-
tualiter generari, quia si superadderent bonitatem augerent 15
et numerum et per consequens non convenirent in eadem
essencia; quod est contra suppositum.

CAPITULUM XIII.

THIRD OBJEC-
TION to the vic-
here taken of
creation.

TERCIO instatur contra dicta de divina creancia. Videtur
enim quod supradicte sentencie nulli philosophi dissen- 20
trent; ymo, cum illa creancia stat eternitas mundi simpli-
citer post et ante, cum omnis essencia extra Deum in
quantum huiusmodi producitur a puro esse intelligibili ad
existenciam actualem.

Statement of our
position.

Hic dicitur quod omnes recte philosophantes debent con- 25
cedere, tanquam philosophicum, creacionem universitatis
cum eius partibus universis. Sed huiusmodi posicio con-
tingit dupliciter. Quidam enim, ut Moyses et puriores phi-
losophi nostre fidei, ponunt pro dando instanti temporis
mundum totaliter incepisse: et abhinc usque in diem univer- 30
salis iudicii currit generacio hominum et ceterorum sub-
lunarium que ordinata sunt homini subservire; et ex post

The world began,
as a whole, at a
given instant of
time,
and continues
until the day of
judgement,

2. non B C: om. A. 10. sunt A C: sint B. creature A C: creaturis B.
12. xlw A C: 47 B. 26. || creacionem B f. 227 c. 31. generacio B: genere A C.

11. August. de divers. Quaest. octoginta tribus xlvi., Opp. 6. 18.

34A] cessabit motus celorum ac generacio sublunarium, humano genere secundum incorruptibilia corpora bipartito, virtuose morientibus tam corpore quam anima perpetuo feliciter when the movement of the heavens and the generation of sublunary beings will cease;

B quietatis, viciose * vero morientibus perpetuo carceri pen-
5 liter mancipatis. Et sicut pro tempore viacionis habent locum medium, sicut et liberum arbitrium ac alternacionem lucis et tenebre, gaudii et merroris, sic post finale iudicium habent aptissime loca tam situ quam qualitate summe distancia; dum hii prope centrum includuntur in baratro, hii
10 in celis. Lapsus autem in parte philosophancium opinatur quod, sicut eternaliter Verbum emanat a sui principio, sic et mundus. Unde sicut, pede eternaliter infixo in pulvere mansisset vestigium eternaliter concausatum, sic Deus eterna causancia insidet universo. Et ista creditur fuisse sententia
15 Porphyrii, Averrois, Avicenne, Aristotelis, et Platonis, cum suis sequacibus. Unde Avicenna tractatu sexto sue Methaphisice, secundo capitulo, ita scribit: *Omne, inquit, causatum a Deo ab eo per creacionem producitur. Si quis autem laxaverit nomen incepcionis citra omne ens quod habet esse post*
20 *non esse, quamvis posterius hec non sit temporis, tunc omne causatum erit incipiens: si vero non laxaverit, sed fuerit condicio incipientis quod habeat esse secundum tempus post non esse, tunc non omne causatum incipit esse. Nos autem, inquit, Avicenna, non curamus de nominibus.* Et istam eandem sen-
25 tenciam recitat Augustinus de Platone et suis sequacibus decimo de Civitate Dei, capitulo xxxi., et Aristoteles, octavo Phisicorum x. Sic ergo vocantes laxa vel large omnem
C causacionem * incepcionem dicunt quod mundi incepcio, sicut et eius creacio, est eterna. Nos autem magis restringimus creacionem, incepcionem, et eius similia; quia aliter

2. *bipartito* B: *bipartite* AC. 6. *liberum arbitrium* B: *li ar* AC.
ac AC: et B. 23. *incipit* B: *incepit* AC.

12. *Sicut pede eternaliter infixio.* Cf. August., ubi infra.

17. Loosely quoted from Avicenna, *Metaphys.* vi. 2, *Opp.* f. 92 A, Venice 1508 folio.

25. August. de *Civit. Dei* x. 31, *Opp.* 7. 267.

26. Arist. *Phys.* viii. 1 p. 251 b.

concederemus quod utraque persona divina eternaliter creatur [34C] et incipit, cum tamen conformiter de desicione diceretur.

Arguments against the doctrine of the eternity of the world.

1. The successive existence and duration of the world in time involves a starting-point in time.

Quia ergo ista posicio multipliciter inficit eciam fideles nomine, arguitur multipliciter contra illam. Videtur ergo primo quod mundus incipiat esse eciam inceptioe temporalis; quia sicut mundi existencia et suum esse intelligibile distinguuntur, sic et mundi existencia et suum esse existere successivum: ergo sicut eterna mocione mundus a primo esse incipit ad secundum, sic et a secundo ad tertium; et per consequens cum mundi duracio sit tempus, mundus 10 habet inceptioem aliquam temporalem; et per consequens oportet dare instans temporis preter instans nature precedens in qua mundus ista inceptioe incipiat. Assumptum est evidens scienti distinguere inter tempus, quod est accidens natura posterius, et subiectum. Quod si dicitur 15 mundum semper eciam secundum tempus incipere, per idem semper secundum tempus desineret, quia ab aliquo esse successivo decideret, et per idem quilibet continue inciperet et desineret motu continuo, ut dixit Eraclius.

2. The existence of that which is later in time implies the existence in time of that which is earlier.

Item, cum tota mundi duracio successiva sit posterior 20 quam eius substancialis existencia, sequitur quod instans posterioritatis huius duracionis * non solum sit instans nature sed temporis; et per consequens est dare instans huius inceptiois secunde sicut prime; et sic ista duracio successiva est finita quoad suam essenciam secundum finem 25 intrinsecum, sicut et suum subiectum et quelibet creata essencia: primum ergo instans proprium in quo iste mundus incipit existere successive est primum instans temporis. Nec tollitur difficultas ponendo quod mundus incipit esse in specie instantis et in nullo eius individuo, tum quia tunc 30 data species foret primum instans temporis, sicut et ultimum, ut patet per pueriliter exponentes; tum eciam quia species instantis, cum non potest secundum quodlibet eius suppo-

16. *mundum* B: *mundas* A C. 20. || *sit posterior* B F. 227 D. 30. *tum* A C: *tunc* B. 32. *tum* A C: *cum* B.

19. Cf. Heracliti Reliqq. xli. p. 16, ed. I. Bywater, Oxford 1877.

34D] situm incepcionem huius mensurare, secundum aliquod illius ordinis specialiter mensuraret.

Item, impossibile est esse ordinem prioritatis et posterioritatis sine primo illius ordinis mesurante; sed est dare gradus 5 prioritatum temporalium; ergo et primum et minimum illius ordinis quo alia mesurantur. Antecedens patet de univ-
sitate summe multiplici, cuius prior est primum principium, et probatur specialiter de dato ordine supponendo nos laxè loqui de tempore. Nam aliter sequitur quod omnis effectus
10 infinitum cito vel infinitum sero erit, et per consequens nullus potest esse celerior in aliqua manerie operandi; quia da quod B instans temporis nec infinitum cito nec infinitum

35A sero erit: contra, tam Deus quam homo * sciet quod infinitum cito erit et omne quod Deus sciet, scit, ergo Deus
15 scit; et per consequens sic est quod hoc infinitum cito erit.

Antecedens patet eo quod proporcionabiliter ut instans erit sibi propius, erit ita quod illud erit cicius; sed infinitum propinquum erit sibi aliquod instans; ergo erit ita quod quantumlibet cito erit illud; et cum quod erit est, sequitur
20 quod verum est quantumlibet celeriter illud esse. Nec hoc verti debet in dubium, cum omne generandum immediate post dandum tempus vel instans temporis producet. Et per idem sequitur quod infinitum tarde vel sero omne generabile erit, quia proporcionabiliter ut maius tempus
25 secundum se totum intercidet antequam illud erit, erit tardius vel plus sero; sed quocunque dato quod in instanti temporis incipit, infinitum magnum tempus intercidet antequam ipsum erit; ergo conclusio: nam Deus, qui est per annum ante instans huiusmodi, scit quod certe sero
30 erit racione illius temporis intercepti. Cum ergo duplum tempus quadruplum, et sic in infinitum, precedit, sequitur quod infinitum sero, et per consequens nunquam erit. Medium ergo per quod tenet ista deduccio stat in isto quod proporcionaliter ut maius tempus secundum se totum erit
35 antequam datum erit, sic ipsum datum erit tardius vel plus

3. The order of priority and posteriority requires a first point measuring that order.

9. sequitur BC²; sc^P, A C¹. - 35. sic ipsum datum erit B: om A C.

sero; et proporcionabiliter ut minus tempus erit adequate [35A
 intereiciens, ipsum erit cicius. Ex quibus, cum hoc medio
 omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo presencia for-
 *maliter, sequitur concludendum: quod tamen videtur im- B
 possibile, cum sero et cito sunt vel contrarie vel privative 5
 opposita, sic, videlicet, quod proportionaliter ut aliud suc-
 cessit minus cito, sequitur ipsum succedere magis sero;
 et per consequens nichil potest esse cicius vel tardius
 tempore quolibet assignando. Et indubie si non potest
 esse ordo vel prioritas temporis, cum Deus non potest 10
 sinere creaturam esse sine ordine, tunc non poterit esse
 tempus vel aliud successivum.

*Reply to objec-
 tions:*

Et patet quam insipide locuntur qui non ponunt esse
 prius aut posterius in tempore vel alio successivo simpli-
 citer, set tantum respectu huius vel huius instantis tem- 15
 a. poris. Primo, quia tunc negandum esset simpliciter quod-
 cunque post vel ante aliud in tempore succedere; cum
 sequitur simpliciter, 'A instans est post B instans, ergo
 'est simpliciter ipso posterius; et per consequens B est
 b. 'prius.' Secundo, quia tunc nulla prioritas temporis esset 20
 prioritas cum utrobique fallit a quoad simpliciter talis de-
 duccio, 'A est prius quoad hoc tempus vel instans ipso
 'B, ergo A est prius temporaliter ipso B.' Et per idem
 non sequitur, nisi forte ut ex impossibili, 'si A sit tem-
 'poraliter prius B, quod tunc sit simpliciter ipso prius:' 25
 et tunc non esset aliquod genus prioritatis, ut natura et philo-
 sopheri docuerunt. Omne quidem prius tempore de virtute
 sermonis supponitur esse magis cito, et tempore posterius
 magis sero. Sic enim differunt celeritas vel ceteritas tem-
 poris a motus * velocitate, et temporis tarditas sive seroitas C
 a tarditate motus. Ymo, ut dicit Aristoteles, quarto Phi-

5. *vel prius om. A C.* 6. *successit A C: successerit B.* 10. *|| ordo B f. 228 A.*

31. Arist. Phys. iv. 14 p. 223. The quotation is, as commonly, in-
 exact, and the clauses are given in inverted order. 'Tractatu suo de
 tempore' refers to the division of the fourth book of the Physics in
 the Latin version into three 'summae,' the third of which (beginning
 at the modern chapter 10) is entitled De tempore.

[35C sicorum, tractatu suo de tempore, *ut aliquid erit propinquius presenti instanti, erit prius; et ut distancius, erit posterius: econtra vero de preterito, ut fuit propius, fuit posterius; et ut fuit distancius, fuit prius.* Et ita concedit ipse simpliciter in tempore prius et posterius, licet non tractet simpliciter eius primum et generaliter proximum principium mensurandi, per quod Deus supra tempus scit omnia instancia que erunt vel fuerunt succedere ordinate. Taliter ergo ampliantibus est questio, utrum hoc instans sit ultimum, primum, vel medium; et utrum hoc precedens illud datum sit prius posteriori, quod post presens instans succedet; et penes quid ordo talium debeat mensurari. Non enim est possibile ordinem talem esse preteritorum instancium sive futurorum vel mixtim, ymo, nec tempus nec
15 aliud successivum, nisi omnia que erunt vel fuerunt sint tempore suo Deo presencia ut alias diffuse est ostensum. Discuciat ergo fautor Aristotelis vel quicumque alter philosophus quomodo non est ordo situum quod inferius et superius in ordine universi, nisi sit dare primum illius
20 ordinis; et par iudicium inveniet in ordine temporali. Sicut D ergo posita infinitate mundi simpliciter nullum * foret medium a quo inferioritas et superioritas mensurarentur; sic, posita infinitate duracionis mundi simpliciter, nulla foret prioritas vel posterioritas temporalis propter defectum primi
25 illius ordinis a quo mensura huiusmodi caperetur.

Item, si sit eternitas mundi simpliciter, tunc oportet ponere universitatem intrinsece, nedum quoad totum simpliciter, sed quo ad instancia et multitudines animarum; sed solum Deus est quocumque infinitus (ut patet alibi);
30 ergo mundus non est simpliciter sic eternus. Quantum ad animas hominum, pro subterfugiis evitandis oportet supponere quod mundus non mansit per tempus sensibile sine individuo hominis in quo species hominis sit fundata; et in isto videntur precipui philosophi et theologi consen-

4. The doctrine of the eternity of the world would have its application to souls:

but
a. the world did not exist for a sensible time without the individual in which the species of man is founded;

8. fuerunt A C: fuerant B.
mundus B f. 228 b.

20. inveniet B: invenit A C.

32. || quod

b. man's spirit is immortal and not terminable with the body;

c. each man has his own immortal spirit, not a share in a single intellectual form common to all men;

d. there is no general re-formation of souls at a fixed term of years;

e. each man has a determinate period of life;

f. The doctrine of an infinite number of souls is to be rejected.

tire. Secundo supponitur quod spiritus copulatus humano[35D] corpori tanquam forma sit immortalis et non desinens cum corpore, sicut alie forme educte de potencia materie, sicut posuit Alexander. Tercio supponitur quod non sit unica forma intellectiva omnium hominum, sicut videtur Averois, 5 tercio de Anima, commento vii., sub formidine affirmare; sed quod quilibet homo habeat proprium spiritum immortalem. Quarto supponitur quod non sit reformacio animarum in magno anno mundi triginta sex milium annorum, ut Plato posuit; cum, hoc posito, periret beatitudo 10 hominum et resurreccio mortuorum. Quinto supponitur quod quilibet viator habet unam finitam * vite periodum, 36A quam anima copulata mortali corpore non transcendit. Patet ex attestacione philosophorum, secundo de Generacione, capitulo —, et primo de Celo, cxvii. Et quoad historias 15 sacras patet quod nulli patriarcharum attigerunt in mortali corpore annos sexcentos. Sexto non video superesse nisi opinionem horribilem Avicenne et Algazelis de infinita multitudine animarum; que cum non possit esse nisi secundum se tota superflua, patet quod Deus non possit sinere mul- 20 titudinem talem esse. Signata quidem multitudine infinita, si quelibet unitas impar sublata fuerit, residuum plene sufficeret ad omnem effectum vel finem. ad quem sufficeret integra multitudo; ergo quelibet impar unitas foret simpliciter per se frustra, et per idem quelibet impar unitas 25 numeri derelicti. Et sic, signando quodlibet infinitum, illud patet generaliter posterius de partibus continuis, unitatibus, sive punctis, quod nulla multitudo creaturarum est sim-

16. attigerunt A C; attigerant B. 17. sexcentos. Sexto B: 600 A, 6° C.
18. opinionem horribilem B: opinior horribile A C. 27. continuis: codd. contini.

4. Cf. Alex. Aphrod., de Anima, printed with Themist. in Arist. Comm., f. 134 b, Paris 1528 folio.

5. Averois comm. in De Anima lib. iii. 5, Arist. Opp. 6 ff. 163 c seqq.

14. Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 10 p. 336 (Opp. 5 f. 174 c.)

15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 282 (Opp. 5 f. 38 A, the section-number in the Latin edition being 118.)

18. Cf. Avicenn. Metaph. ix. 5, Opp. 103 b, et seqq.

Algazelis Philos. i. tr. i. 11, Venice 1506, quarto.

30A] pliciter infinita; ubi patet quod nullum infinitum est maius aut minus reliquo, sed solus Deus est simpliciter infinitus. Destructis ergo hiis sex viis non superest nisi una via catholica, ponens totam universitatem, et precipue multi-
5 tudinem creatorum spirituum, *in numero, pondere, et mensura.*

Potest autem generari deduccio ex hoc quod, si in quo-
libet millenario annorum incommunicante cum reliquo in-
B novatus fuerit mundus per unum hominem, * esset modo
multitudo spirituum infinita, eo quod infiniti huiusmodi mil-
10 lenarii temporum precessissent; sed constat quod mundus
est in quolibet tali millenario longe amplius innovatus; ergo
olim fūisset numerus huiusmodi spirituum infinities infinitus.
Et additis argumentis probantibus resurrectionem vel de
facto vel posse contingere, sequitur possibilitas infinitacionis
15 mundi quoad molis magnitudinem, eciam si quodlibet cor-
pus hominis requiret tantam magnitudinem ut granum milli;
et indubie infinita multitudo granorum huiusmodi infinitum
magnum cumulum integraret. Et, ut communiter deducitur,
contingeret ab infinita multitudine spirituum subtrahere in-
20 finities infinitos cum hoc quod residuum sufficeret data in-
finita corpora informare.

Et potest illud confirmari ex hoc quod magnitudo molis
attenditur penes multitudinem punctualium ex quibus conpo-
nitur; quod Deo sunt omnia que intelligit sub certissimo
25 numero limitata; et quod species vel genus cuiuscunque
multitudinis, sicut diffinit individua quoad substanciam, sic
et finit ipsa quoad omnimodam quantitatem, qualitatem, vel
cetera accidencia quecunque sibi formaliter inexistunt, ut
species instantis temporis est omnia instancia, et per conse-
30 sequens est instans quo non est prius nec aliud posterius, et
sic primum et ultimum. Et cum sint solum finita genera,
C quia decem, que * omnia sunt unum genus analogum, patet
quod tota universitas saltem in suis generibus est finita, quia

1. *maius* AC: *magis* B.2. Post *sed* B *quod* inserit.8. *modo* B:

non AC.

11. *tali* B: *trium* AC.18. *magnum* in B bis scrijptum.21. ¶ *corpora* B f. 229 c.

decem genera et non plura. Et cum Deus distinctissime in- [36C
 telligit omne genus, sed omnia et singula eius individua, se-
 quitur quod ipse distinctissime noscit numerum individuorum ;
 et sic apud eum sunt certissime finita. Infinitum enim se-
 cundum quod huius alicui est sibi cognitum ; ut multitudo 5
 quam nescio numerare est, ut sic, mihi incognita, nisi forsitan
 in confuso ; ut scio quod data multitudo est par sibi ipsi vel
 alteri, licet ignorem speciem numeri mensurantis. Patet ista
 sententia secundo Methaphisice, xi. Cum ergo Deus non sistit
 in confusa noticia, sed penetrat distinctissime ad summum 10
 gradum cognoscibilis cuiuscunque, patet quod apud eum
 omnia et singula sunt finita. Absit quod infinite anime
 Avicenne una sufficiat distincte cognoscere duo quanta, alia-
 que alia duo, et sic in infinitum : et Deus non sufficiat simul
 distinctissime cognoscere omnia distincte cognita ab eisdem, 15
 cum intellectivitate et perfeccione quacunque superaret mon-
 struosam multitudinem infinitam. Patet ergo, etsi per in-
 possibile species humana simpliciter sit eterna, adhuc mul-
 titudo animarum et hominum solummodo est finita, cum
 species hominis et instantis sint tam primum quam ultimum 20
 illius generis. Quando ergo dicitur, ' non est dare ultimum
 ' temporis vel alterius speciei, ' intelligitur quod non est dare
 individuum quod ultimo succedit, licet species * finiens sit D
 ante quodlibet eius individuum tanquam principium, et post
 quodlibet eius individuum tanquam finis ; et per consequens 25
 est primum et ultimum illius generis, sicut Deus est primum
 et ultimum universi. Patet ergo quod, sicut Deus est finis
 omnium, sic finit continue ; et per consequens omnis creatura
 ad ipsum necessario est finita. Et patet quam monstruosum
 foret genus, posito quod Deus per tempus eternum a parte 30
 ante servasset Petrum, a quo processissent secundum limi-
 tatas periodos homines infiniti. Illud quidem infinitum hab-
 eret principium et finem ; ymmo eadem generacio potuit

2. sed omnia et singula eius individua sequitur quod ipse distinctissime B: om.
 A C. 5. quod om. B. 33. ymmo B: ergo A C. generacio B C:
 vacio A.

9. Arist. Metaph. a. 2 p. 994 bⁱⁱ 11 Opp. S. f. 16 C).

36D] totam suam genealogiam per ordinem texuisse. Sicut ergo idem instans subiecto secundum Aristotelem, quarto Phisicorum, civ., est omne instans et per consequens primum instans, sic est de omni genere vel ordine sciendum quod 5 sit unum primum illius generis, metrum omnium aliorum. Vide . . .

Item, si mundus eternaliter emanat a Deo, sicut senserunt dicti philosophi, tunc est absolute necessarium ipsum esse, et per idem quamlibet partem eius; et per consequens nichil 10 est contingens: et pereunte contingencia ad utrumlibet periret in Deo et per consequens in qualibet creatura rationali libertas contradiccionis; et sic tollerentur meritum et demeritum, vicia et virtutes, quod est tam contra philosophiam moralem quam sacros canones. Pro prima consequencia 15 notandum secundum Aristotelem, primo de Celo, capitulo ultimo, quod ingenitum et ingenerabile convertuntur, sic quod, si aliquid sit ingenitum, ipsum est ingenerabile et 37A econtra; * sic, videlicet, quod de nulla potencia poterit generari. Nec hoc multum distat a veritate theologica, cum 20 in talibus eternis absolute necessariis non distinguitur esse a posse; ut idem est verbum *posse produci* et *actualiter produci*, et si mundus est generabilis, tunc est genitus et econtra. Verumtamen catholici pie credunt quod Deus potest producere mundum sensibilem etsi ipsum non produxerit in 25 effectu. Sed econtra oportet quemcumque philosophum ponentem mundum esse ingenitum opinari; quia, si potuit fuisse creatus, cum omnes illorum argucie, si concludunt, eque efficaciter concludunt quod non potest stricte creari, sicut quod non creatur de facto, non haberent evidenciam unde 30 mundum crederent proprie non creatum. Ideo certum est quod ipsi consequenter negarent ex suis principiis quod fuit mundi potencia ante actum, sic, videlicet, quod mundus

6. The position that the world is an eternal emanation from God would lead to the destruction of free will

α. in God,

who would then have no choice as to the creation of the world;

2. subiecto B: subito AC.
vacuum, in B nullum.
tollerem AC.

6. Post *Ide* in AC spatium relinquatur
11. || *rationali* B f. 228 D. 12. *tollerentur* B:

2. Arist. Phys. iv. 104, 13 p. 222 (Opp. 4 f. 84 C).
15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 283 b (Opp. 5 f. 44 D).

potuit indifferenter ad utrumlibet non causari, sicut patet [37A
 respicienti eorum argucias. Si ergo mundus eternaliter
 emanat a Deo, tunc pure naturaliter et non libere contradic-
 torie, quia tunc pro aliquo instanti temporis mundus posset
 incipere, et per consequens idem tempus posset anteriorari et 5
 posteriorari secundum quamlibet eius partem. Consequencia
 patet tractatu de Tempore, capitulo —, sicut et impossibilitas
 consequentis; et quod tanta sit necessitas ad quaslibet partes
 mundi, ymo, ad quemlibet effectum, patet superius ex eterna
 prescencia, preordinancia, et paritate omnis efficiencie eque 10
 libere quoad Deum, * necnon ex naturali concomitancia B
 huius mundi et istarum parcium, ut superius tangebatur.

Et quod exinde tolluntur libertas ad utrumlibet et omne
 meritum viatoris, videtur ex hoc patescere, quod nemo
 propter illa que non sunt in potestate sua est laudandus 15
 simpliciter vel culpandus: ut sicut non meretur producendo
 adintra vel adextra, nec bestie que suo tempore de necessi-
 tate nature actus faciunt naturales; sic nec homo potius
 propter opus quod absolute necessario facit, eciam non co-
 acte quam propter actuacionem corporis vel actum alium 20
 naturalem. Et tunc vane hortaremur alios ad innitendum
 operibus virtuosis. Consiliacio quidem non est de absolute
 necessariis scitis esse huiusmodi: ut nemo provide consili-
 atur de ortu solis, de eterno tempore, et ceteris, que non
 possunt accelerare varie ex suo opere vel frustrare. Unde 25
 licet omnis effectus necessario ex suppositione eveniet, et sic
 est necessarium mereri consiliando agere libere et hortando,
 hoc tamen non tollit contingenciam, libertatem contradicci-
 onis, et possibilitatem oppositi, et per consequens nec statum
 meriti. Ideo nimis oblique respicit qui putat istas duas sen- 30
 tencias de necessario ex suppositione quod ponit contingen-
 ciam ad oppositum et de absolute necessario convenire.

18. sic B: sicut A C. 25. possunt A C: potest B. 30. || *ideo* B f. 229 A.

7. The reference is apparently to Wycliffe's *De Ente* lib. i. tract. vi. de Tempore (Shirley, *Catal. of the orig. Works of Wyclif*, 3, Oxford 1865).

31. The distinction between τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐξ ὑποθέσεως and τὸ ἀπλῶς is in *Arist. Phys.* ii. 9 pp. 199 seq. Cf. *infra*, p. 116.

37B] Prima enim ponit quod Deus potest semper non produxisse mundum vel aliquam creaturam, ymo, quod quilibet homo potest omnem actum quem fecerat liberrime * non fecisse. **C** Ista autem secunda dicit quod nec preteritum nec presens vel futurum potest non esse; sed sicut absolute necessarium est Deum esse vel quamlibet veritatem, sic omne instans preteritum vel futurum, sicut et omnem effectum, est absolute necessario esse pro suo tempore, quia non potest esse quin fuerat, est, vel erit, et per consequens non potest non esse pro suo tempore.

Contra quod videtur Scriptura multiplex, cui oportet fidelem credere. Nam Mat. xxvi. 53 dicit Veritas pertinenter ad Petrum volentem ipsum humanitus vindicare, *An non putas quod possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum?* Non videtur illud dictum fuisse pertinens nisi ad sensum quod potuit adversarios suos per angelos confudisse. Notatur etiam quod si Christus simpliciter quidquam petit, tunc illud habebit. Ideo indicative enunciat cum dicit, *exhibebit*, **D** *si volo simpliciter*. Nec videtur prima interrogacio fuisse pertinens nisi innueret Christum potuisse rogare Patrem pro subsidio nedum totum exercitum angelorum sed quantumlibet magnum humanum brachium, vel omnes emulos propria virtute, sicut legitur Iohannis xviii. capitulo, prostravisse. **E** Et idem sonat reprobacio apostolorum dormiencium, cum paulo ante eodem capitulo ait Petro, *Non potuistis una hora vigilare mecum?* ubi videtur verba increpatoria impertinenter et irrationabiliter protulisse * nisi apostoli habuissent tunc potenciam et debitum vigilandi: aliter enim irrationabiliter increpasset pro illo cuius oppositum ordinat absolute necessario evenire; et per consequens nemo obligatus ad impossibile simpliciter debuit oppositum implevisse.

8. necessario AC: necesse B.

13. *Petrum*. The name is taken from the parallel place in Joh. xviii. 10.

24. Ver. 26.

26. Matth. xxvi. 40.

making God the
author of sin

Et ex isto videtur quod Deus foret auctor cuiuscumque [37D] peccati, quia necessitat ad ipsum ultra hoc quod potest aliqua creatura: et per consequens nemo debet potius cavere peccatum quam cavere ne Deus sit vel quodcumque aliud absolute impossibile; cum debitum quodlibet et obligatio, si 5 sit iusta, dicit possibilitatem obligati respectu illius ad quod obligatio terminatur. Aliter enim eque posset Deus obligare me sub pena peccati gravissimi quod creem quotlibet novos mundos; ymo, cum nullum impossibile absolute potest intelligi, Deus posset obligare creaturam suam ad aliquid quod 10 nec creatura nec Deus poterit cogitare. Si ergo omne peccatum sit absolute necessarium esse, ut dicitur, tunc tam malum esset cuiuscumque peccati carencia sicut Dei, quia iuxta sepe dicta tam bonum est quidlibet quam mala foret eius privacio. Et vere tunc omne peccatum vel aliquid foret 15 realiter ipse Deus obligans hominem strictissime ad peccandum, contra Scripturam, Rom. vi., ubi dicit apostolus quod non sunt facienda mala ut bona eveniant; et Eccli. xv. 21, 22, *Nemini mandavit impie agere et nemini dedit spacium * peccandi; non enim concupiscit multitudinem filiorum infide-* 38A *lium.* Aliter enim Deus non odiret peccatum, quod tamen Scriptura crebro attestatur. Unde et hanc opinionem patenter refellit sapiens Salamon, Prov. iii. 27, 28, sub hiis verbis, *Noli prohibere benefacere cum qui potest; si vales et ipse benefac. Ne dicas amico tuo, Vade et revertere; cras 25 dabo tibi, cum possis statim dare.* Et ad idem reducit dominus Ardmachanus, libro septimodecimo de Questionibus Armenorum, quotlibet auctoritates pulcerrimas Scripturarum; quia aliter concedi oportet quod prima veritas necessitat homines ad peccandum, cum tanta necessitas absolute non poterit 30 causari ab aliquo citra Deum. Et sic domini principaliter

and sin abso-
lutely necessary,

16. || ad B f. 229 B.

14. Tum bonum est quidlibet, &c. So De civ. Dom. i. 14 p. 97.

17. Rom. iii. 8.

27. R. FitzKalph, Summa in Quaestionibus Armenorum, xvii., passim, ff. 137-144, Paris 1511, quarto.

38A] constiparentur militibus ad sui custodiam, ne Deus preveniens omnem actum prius impellat hostes pro illa mensura ^{with other impossible inferences.} volentes in ipsos irruere; et illud nephas principaliter time-
rent quam facinus inimici, quia sciunt homines non posse
5 ipsos invadere, nisi impellantur a Deo previe necessitante ad
taliter invadendum. Et per idem mariti principaliter adhibe-
rent custodiam suis uxoribus ne Deus impellat adulterum
prius nolentem concumbere cum uxore. Et sic generaliter
pollitici penas statuerent, hortarentur, et consulerent princi-
10 paliter et pure superflue contra Deum; cum ipse absolute
B necessitat ad cuncta scelera facienda. Ex talibus de*ducci-
onibus ad impossibile credit Augustinus, octavo super Gene-
sim ad litteram, xxxi., quod non sit possibile creaturam
esse Deo sine temporis inicio coeternam.

15

CAPITULUM XIV.

SED quia introducitur materia de necessitate futurorum ^{OF NECESSITY with respect to things to come, concerning which Fitz-Ralph and Bradwardine disagree.} tacta superius, sexto et septimo capitulis, et duo precipui
doctores nostri ordinis, scilicet, dominus Ardmacanus et
Doctor Profundus, videntur in ista materia discordare; nec
20 non inter omnia dubia Scripturarum videtur illud esse maxime
scrupulosum in tantum quod rotatur communiter in dis-
putacionibus plebeorum; ideo restat declaracioni illius dubii
paululum insistendum: sciencia enim, secundum Lincolnien-
ensem, gaudet extrancis.

25 In primis quidem suppono cum doctore secundo quod ^{1. Preliminary assumptions: a. Whatever will happen, happens of necessity,} omnia que evenient sit necessarium evenire. Secundo sup-

7. adulterum B: adulterium A C.

8. nolentem concumbere B: volente

12. August. de Gen. ad litteram lib. viii. 22 § 44, Opp. 3 (1) 240 G.

16. The question of necessity having been touched in the last chapter, it now forms the subject of more elaborate enquiry, extending to the end of chapter xvi i.

17. V. supra, pp. 38, 43 seqq.

18. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. libb. xiv., xvii.

19. T. Bradwardine, de Causa Dei lib. iii, ed. H. Savile, 1618 folio.

δ. through God's cooperation ;
 c. necessary is either
 i. *ex suppositione*,
 or
 ii. absolutely.

pono quod Deus preveniendo coagat cum quolibet agente [38B] secundo ipsum necessitando ad quemlibet actum suum. Et tercio suppono, tanquam necessarium pro concordia disponenda, supratactam distinccionem de necessario, quod aliquod est necessarium ex suppositione et aliquod est 5 necessarium absolute. Necessarium ex suppositione est quecunque veritas habens causam eternam ex qua sequitur formaliter ipsam esse ; ut me currere sequitur formaliter ex Deum velle me currere, et ita de qualibet etiam contingentissima veritate. Nam omne peccatum oportet necessario 10 penam consequi,* et ratione bonitatis immense occasionaliter C multis modis proficere ; et per consequens Deus vult eternaliter tam penas huiusmodi quam profectus : et per consequens, vocando peccata propter esse consequens veritates, sequitur quod respectu omnis peccati sit veritas eterna ; ex 15 qua sequitur formaliter saltem logice ipsum esse. Et patet modus loquendi secundo Phisicorum : et isti modo loquendi innititur sanctus Thomas, prima parte, questione xix., articulo iii. . . , et alii duo doctores concorditer cum Scriptura. Quare, rogo, non diceretur omnis effectus habens causam 20 completam, ex qua formalissime sequitur ipsum esse, fore ut sic necessitatum ad esse ? Secundum membrum de necessario absolute a cunctis conceditur, cum necessarium absolute, cum sit descriptive veritas que non potest non esse, est in re divina essentia, licet sint quolibet veritates tales in 25 Deo formaliter condistincte.

2. *Reconciliation of the doctors' statements.*

Istis premissis, patet, cum primus doctor intelligit de necessario absolute et secundus intelligit omnem effectum esse necessarium dumtaxat ex suppositione, quod sentencie non repugnant ; sed quecunque Scriptura vel sana doctrina 30 doctoris, que videtur hiis duabus primis supposicionibus

1. *coagat* A C : *coagit* B. 14. || *consequens* B f. 229 c.

19. Post citationem in codd. spatium relinquitur vacuum.

4. V. supra, p. 112.

17. Arist. Phys. ii. 5 p 196 b.

18. Thom. Aquin. Summ. theol. i. qu. xix. art. iii., vol. i. 783 seq. ed. Migne.

- 38C] obviare per distincionem suppositionis tercię, concordantur. Nam nisi necessitas ex suppositione foret ab Auctore veritatis sentencialiter approbata, non diceret, Mat. xviii. 7, a. An event may be in one sense necessary, in another contingent.
- D *Necesse est ut veniant * scandala*; et Luc. xxiv. 44, *Necesse est impleri omnia que scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me.* Et tamen, cum omnia talia dependent a creaturis, quas contingentissimum est non esse, patet quod contingentissimum et necessarium non repugnant. Nec sequitur ex isto quod Deus necessitat aliquem b. God does not necessitate any-man to do wrong;
- 10 ad peccandum, ut luxuriandum, iniuste occidendum, vel aliter operandum. Pro quo notandum quod in omni actu iniusto est quedam deformitas, obliquitas, vel peccatum, preter subiectum actus cui deformitas talis inest; et Deus ad omnem actum talem necessitat, cum sit bonum, sed nec facit pec-
- 15 catum nec necessitat ad peccandum. Nec sapit ista sententia nisi philosophis qui vident quod omnis actus vel creatura mala moraliter est accidentaliter solum mala: ut omnes he necessitates actions which are in themselves neither right nor wrong:
- actus extrinseci, sicut occidere, procreare, et actus ceteri sunt solum mali moraliter propter maliciam voluntatis; quia,
- 20 ablata illa malicia, non restat quid moraliter foret malum; cum libertas arbitrii non primo residet in natura corporea, sed solum in natura intellectuali que potest indivisibiliter super se voluntarie reflectere actum suum. Et quoad actus intrinsecos voluntatis, cum individuantur a subiecto et bono
- 25 volito, patet quod possent manere iidem et cum bonis circumstanciis boni moraliter, ut omne velle creature possibile posset perfici cum circumstanciis bonis moraliter. Nam velle procreare, occidere, vel quemcumque actum extrinsecum
- 39A * signandum facere, posset homo nedum merendo sed et
- 30 actum extrinsecum prosequendo; ut patet, posito coniugio cum voluntate licita procreandi, vel potestate iudiciaria reos merito occidendi, et sic de omni bono quod homo intrinsecus potest appetere. Nulla quidem creatura potest appetere Deo simpliciter coequari; sed potest in modo appetendi deficere,

1. concordantur B C: concordanter A. 16. nisi B: om. A C. 17. Pro altero mala, B malus. 26. boni: codd. bonis. ut omne velle creature possibile posset perfici cum circumstanciis bonis moraliter B: om. A C.

qui defectus si relinqueretur penitus impunitus, sic peccans [30A relinqueretur alter deus propter carenciam correctoris. Sed pena essentialis consequens taliter presumentem arguit veritatem rectificantem, superius esse Deum. Sic ergo Deus causat omnem actum voluntatis vel intellectus, et a 5 pari omne opus extrinsecum, ut occisionem, procreacionem, vel quodlibet aliud populi predicamentum. Et cum non potest iniuriari cuiquam vel peccare, cum in defectu modi creature stat peccatum formaliter, quodocunque ergo aliquis luxuriatur, iniuste opprimit, vel occidit, omnem talem 10 actum facit Deus, sicut ad illum necessitat. Politici ergo cavent attentius consulendo ne defectus modi agendi creature ex peccatis proximi, gignat ipsis iniuriam; cum sciunt omnes passionem et mortem non eis inferibilem.

this is the answer to opponents who say that, since he foresees the wickedness, he is responsible for it.

Sed constat mihi quod contradicentes remurmurant in hoc 15 quod 'Deus, si necessitat ad actum ydolatrie, fornicacionis, periurii, vel alterius actus inordinati * ex defectu circum- B stancie debite racione, cum sciat deformitatem necessario 'consequi et poterit impedire, videtur esse peccato con- 'senciens et per consequens reus culpe.' Hic dicitur quod 20 non sequitur, 'Deus facit actum incestus, ydolatrie, periurii, vel 'iniurie cuiuscumque; ergo luxuriatur, ydolatratur, periuratur, 'vel cuius iniuriatur;' sicut patet rudi metaphisico qui videt non consequi, 'Si Deus vel alia causa facit causando actum 'animi vel alium actum correlatum, tunc sic vult, intelligit, 25 'sentit, vel extrinsecus operatur.' Sed bene sequitur quod graciosissime facit omnem actum huiusmodi positivum. Et per idem non sequitur quod Deus facit homines luxuriari, iniuste opprimere, vel peccare, licet faciat ipsum actum in quo cum obliquitate animi peccatum huiusmodi est fundatum: 30 nec ponit vim, sive loquens precedenter ponat terminos vel sequenter; quia intelligendo simpliciter idem est, Petrum periurari fit a Deo, et Deus facit Petrum immodaliter periurari. Illi autem qui ponunt in talibus variacionibus terminorum

2. *alter* B: *aliter* AC. 4. *ergo* Bf. 229 D. 7. *predicamentum* (\overline{pntm}): *puilm* AC, *puniti*^m B. 31. *precedenter* B: *precedentis* AC. 32. *sequenter* B: *sequentis* AC.

30B] gigni varie sensum compositum et divisum, distinguunt et concedunt sensum divisum quod actus talis iniurie et non illa iniuria fit a Deo. Sed in illa contenciosa logica non habitat difficultas. Et patet quod non oportet consulere ne Deus impellat inimicum ad opus nepharium perpetrandum, Cum scitur * certissime quod non potest; sed proximi malicia est timenda, Deique liberalitas collaudanda. Et si gravetur quod Deus iniuriantem facit occidere, sicut adulterum necessitat procreare, conceditur conclusio, cum similibus
10 predicatis que de se peccatum non sapiunt. Verumtamen cum omnis talis necessitas non cogit peccantem sed ponit in libertate sui arbitrii tam actum facinoris quam eius oppositum, patet quod ex ista summa non excluditur ratio meriti vel demeriti.

15 Difficultas autem scholastica stat in istis: videre primo que predicata peccatum sapiunt, ut negetur Deum ipsum facere vel causare, sicut patet de istis et sibi similibus, luxuriari, impellere implanare, ydolatrare, iniuriari quomodolibet vel peccare: secundo videre que predicata sunt propria creaturis,
20 ut ymaginari, loqui, progredi, et redire; et utraque istorum generum neganda sunt de Deo formaliter predicari: tercio videndum est que predicata in signis secundum analogiam vel equivocacionem sint Deo communia et creatis, ut movere procreare, et occidere, et istis similia; et illa ad sensum
25 equivocum concedenda sunt Deo competere, et per locum a maiori predicata que sunt Deo propria, que omnia concedenda sunt ad sensus suos Deo inesse formaliter. Et patet quod non sequitur, 'Si duorum convertibilium unum fit a
D' Deo, tunc Deus vult vel facit * et reliquum.' Nam peccatum
30 et pena peccati mutuo convertuntur, de quibus, concedendo esse ad sensus equivocos, manifeste patet instancia. Ideo, ut alias dixi, consequencia pene ad culpam est a Deo volita, non autem antecedencia correlata; nec oportet, si Deus velit illud consequens, quod velit positum illud antecedens. Econtra

8. gravetur B: contrarietur A C.
A C: ipsam B.

21. formaliter B f. 230 A.

14. vel A C: siue B.

16. ipsum

24. et occidere B:

occidere A C.

Care is needful to use only language that is applicable to God.

autem de peccato sequente in penam peccati prioris, antee- [39D
dens est a Deo volitum, et consequens non volitum ab eodem.

3. God wills the punishment for sin but not the offence itself.

Sed ad hoc semper ingenium humanum obtunditur, quomodo non dicitur Deum velle illud quod eternaliter ordinat esse bonum et secundum primum esse suum scit et ordinat 5 tam multipliciter suis proficere. Sed ad illud patet ex dictis alibi quod secus est de effectu et defectu secundum condiciones oppositas. Nam omnis effectus in quantum huiusmodi placet Deo secundum esse primum, quamvis secundum deesse (quod a vulgo vocatur equivoce esse secundum) 10 sibi displiceat: econtra autem omne peccatum moris dictum formaliter secundum deesse (quod a quibusdam esse primum peccati dicitur) non placet Deo, sic quod propter defectum sue entitatis nec habet Deus volicionem nec nolicionem defectus huiusmodi. Sed quoad profectus qui ex Dei 15 ordinancia inde proveniunt (qui a quibusdam dicuntur esse secunda peccati) dicuntur a Deo volita, sed varie consequenter: ut quidam concedunt simpliciter omne peccatum esse a Deo volitum, vel quia ab eo est permissum cum poterit * prohibere, vel quia profectus inde proveniens placet 40A Deo. Alii autem dicunt, quod esse secundum peccati est beneplacite a Deo volitum: nec ex hoc sequitur, propter defectum esse primi, quod peccatum aliquod placet Deo; sed est fallacia a quoad simpliciter. Tercii autem, satis probabiliter mihi, dicunt quod omne peccatum placet Deo, 25 non quia placet Deo quod quis peccet, sed quia placet Deo quod peccatum occasione accepta proficiat; et ita, si duorum convertibilium alterum placet Deo, tunc et utrumque, licet dispariter. Et sic non sequitur, 'Peccare Petri vel eius ' peccatum (quod idem est) placet Deo, ergo placet Deo quod 30 ' Petrus peccet, quod peccatum suum sit, vel sit de convertibili predicato; ' quia omne tale predicatum innuit quod peccatum secundum esse primum Deo complaceat, quod non potest iusticie summe competere. Et tunc est labor discernere, que propositiones concedi debeant, que negari, 35

He wills the positive effect, but sin is negative, being only a defect.

2. Ante *consequens* A *per* habet; quod et in C exstiterat, sed erasum est.

40A] potissime cum modis nimis inutilibus possent sophisticè
variari: ut, licet idem sit peccatum esse et esse peccati vel
peccatum, concedi tamen debet quod peccatum ac esse
peccati placet Deo, et cum hoc negari quod peccatum esse
5 placet sibi, cum non placet Deo esse taliter quod quis peccet.
Et occasione sophisticacionis huiusmodi evitande dicunt aliqui
quod *velle* est equivocum ad *permittere, consulere, proponere,*
B vel *placere*; et racione * illius dicit Gregorius quod peccatum
Adam est necessarium atque felix, eo quod utilitatem et
10 felicitatem maximam occasionaliter fecit sanctis.

Unde querenti quare Deus non prohibuit peccatum cum
potuit, respondetur quod magnum bonum est humano generi
et toti mundo (ut patet posterius) quod creaturam racio-
nalem permiserit sic peccare: nec decuit bonitatem divinam
15 vetare omnem creaturam rationalem penitus ut non peccet.
Pro cuius declaracione ymaginemur pium patrem, magis-
trum, et dominum dicere creato subdito predilecto, 'Ecce
'premunio te de omnibus malis sive periculis precavendis,
'consuloque quod sub pena dampni notati nichil horum
20 'perpeteres; cum dedi tibi virtutem et gracious assisten-
'ciam, quibus non potuerunt adversantes extrinseci te gra-
'vare nisi tu ipse primo volueris recorditer consentire.
'Verumtamen ex condicione tue libertatis tam nobilem et
'excellentem te ordino quod habeas in libera potestate
25 'quidquid volueris, vel bonum vel malum, peragere, asse-
'curans quod racione excellencie mei, gradus quorsum-
'cunque converteris, coassistam, conservans et cooperans in
'quolibet positivo, non impellens vel violentans ad aliquid,
'sicut nec permittens aliquid nisi forte in penam peccati, quo
C 'succubueris indebite ex te ipso.' Taliter, * inquam, agit
Deus cum homine, ut patet ex processu generis. Et istam
sentenciam videtur mihi sapiens Ecclesiasticus, xv. 11-19,
adnotare: *Non dicas, inquit, Sapientia per Deum abest; que*

5. *taliter* B f. 230 v.6. *evitande*: codd. *evitandi*.

21. quibus B:

a quibus A C.

gravare A C: gravare B.

29. aliquid: codd. aliud.

31. generis: ge A C, ge' u B.

33. Post inquit A C quod, in B deletum

enim odit ne feceris: ne dicas, Ille me inplanavit (id est, [40C
decepit vel in errorem duxit). Et sequitur causa, *Omne enim*
execramentum erroris odit Deus. Et sequitur, *Deus ab initio*
constituit hominem rectum et reliquit eum in manu consilii
sui; adiecit mandata et precepta sua: si volueris mandata 5
conservare, conservabunt te et in perpetuum fidem placitam
servare. Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris por-
rige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et
malum: quod placuerit ei dabitur illi. Et subditur causa
huius: Quoniam multa sapientia Dei, et fortis in potencia, et 10
videns omnia sine intermissione.

Hence

α. i. God created man with freedom of will,
 ii. which he does not force to any act,

iii. least of all to sin:
 but sin he hates.

Ex istis verbis plane videntur tria patescere: primo quod Deus sapientissime creavit hominem iustum cum libertate arbitrii; secundo quod non prevenit cogendo voluntatem ad aliquid nec permittens quidquam cogere ipsam, nec eam ser- 15
 vantem regulam unquam deserit; tercio quod non necessitat vel incitat ad peccandum, cum odit peccatum, ut patet hic Zach. viii. 17, *Unusquisque malum contra amicum suum ne cogitatis in cordibus vestris, et iuramentum mendax ne diligatis; omnia autem hec sunt que odi*, dicit Dominus. * Et Apok. ii. 6 D dicitur angelo ecclesie Ephesine, *Odisti facta Nicolaitarum que ego odi*. Et sic iniquos et peccatores dicitur omnes odire et despiciere in Scriptura, et per consequens plus peccatum; ergo non ordinat ipsum esse: cum omne per accidens sit reducibile ad pure per se, et Deus per accidens odit crea- 25
 turam peccantem, est dare unum quod Deus per se et primo odit; quod non est fingibile aliud a peccato. Non ergo facit illud quia nichil suorum operum pure odit. Item, tunc peccatum serviret Deo, et per consequens homo potest simul Deo servire debite et peccato; consequens est contra 30
 sententiam Salvatoris, *Nemo potest duobus dominis servire*, ut exponitur supra, secundo capitulo. Si enim placet Deo quod

δ. Else sin would serve God, and man would serve God and sin at the same time.

6. te B: om. A C. *fidem* (cf. infra, p. 346): codd. *fidem*. 14. *cogendo* A C: *agendo* B. 19. *vestris* om. B. 22. *odi* A C: *odit* B. *sic* B: *si* A C. 26. *peccantem* B f. 230 c.

4. *Rectum*, apparently supplied from Eccl. vii. 30: Quod fecerit Deus hominem rectum.

31. Matth. vi. 24.

32. Supra, ch. iv. p. 29.

40D] homo peccet, placet sibi quod peccato serviat ; et per consequens ut sic serviens servit Deo. Item, si Deus vult peccatum esse et peccatum est factibile (ut patet Ioh. viii.) sequitur quod facit peccatum. Et cum *omnis qui facit peccatum* c. If God willed that sin should be, he would commit sin,
 5 *servus est peccati*, secundum Veritatem, Ioh. viii. 34, sequitur quod Deus serviens peccato non sit summus dominus, sed peccatum ; quod est contra declarata secundo capitulo. Item, d. and might enjoin man to sin ;
 ex quo placet Deo quod homo peccet, sequitur quod potest precipere me peccare ; et patet quod hoc facto debeo parere
 10 mandato Domini ; et per consequens, cum debeo sic peccare, sequitur quod non peccatum sed meritum sit peccatum. Nam si Scripture et rationi debemus credere, patet quod qui
 41A cunque servaverit mandata Domini, de tanto * diligit et meretur, cum nemo sane dicit quod quis iuste dampnatur
 15 quia facit quod debuit ex precepto. Nec videtur fingibile quin, si Deus diligit quod quis peccet, potest illud ostendere et precipere ut opere compleatur. Item, si Deus velit quod e. and his example would teach us to say. Let us do evil that good may come,
 homo peccet, hoc vellet potissime propter bonum inde consequens, vel perfeccionem vel pulcritudinem universi ; sed
 20 cum omnis Dei actio sit nostra instructio, sequitur quod liceret nobis tamquam filiis imitacionis taliter sequi Deum, faciendo (scilicet) *mala ut bona eveniant* : consequens contra against the teaching of S. Paul.
 doctrinam apostoli, Rom. v. et vi. capitulis. Si ergo nos non debemus appetere media illicita propter fines licitos, quanto
 25 magis Deus omnipotens, in cuius potencia est ordinare omnem finem utilem per media licita et honesta, non diligeret peccatum propter finem licitum et honestum ; ymo, si diligenter inspicimus, sequitur quod nullum peccatum potest esse illicitum, quia summo Domino licet facere omne bonum scibile
 30 quod oculis suis placet : consequens tamen contra Scripturam cum ratione morali ponentem peccata esse turpia et illicita ; ut patet de arguicione Herodis per sanctum Baptistam asserentem quod non licet sibi habere uxorem fratris sui, Marc.

17. *compleatur* A C : *impleatur* B.
ponentem B : *ponente* A C.

18. *vellet* B : *volet* A C.

31. *fo-*

vi. 18, quia Levit. xx. 21 scribitur *Qui duxerit uxorem fratris* [41A
sui rem facit illicitam. Cum ergo ex ista opinione sequitur
quod licet cuilibet peccatori quodcumque facinus perpetrare,
cum placet Deo quod ita faciat: * consequens contra omnem B
religionem et horrorem piis auribus incussurum, cum tunc 5
esset iniquitas principalissime apud Deum: sed apostolus,
Rom. iii. 6, dicit, *Absit.* Item, omne quod Deus dat alteri,
sive sit substantia sive accidens, vere donat; sed non est
possibile Deum donare peccatum aliquod creature; ergo nec
dare: sed cum omne quod Deus facit creaturam habere 10
ipsum, ut sic, dat eidem, sequitur quod non potest facere
creaturam suam peccare, habere peccatum, vel deficere in
moribus, quod est idem. Assumptum patet posterius. Nam
gracia, fides,—ymo, cecitas, pena, et omnia accidentalialia que
Deus inmittit homini,—sunt graciosia dona Dei, cum neminem 15
punire poterit nisi misericorditer et gracie puniat, ut patet
alibi. Numquid ergo concedi poterit quod peccatum huius-
modi sit donum Spiritus sancti? Constat quod non, cum
Deus nulli faciat gratiam, nisi de quanto gratificat; sed dando
peccatum homini, ut sic, ipsum abicit, non acceptat: patet 20
ergo quod cum *omni dato vel dono a Patre luminum descendente*
stat gracia gratificans, que tamen non repugnat peccato
formaliter, patet quod ipsum non potest fingi rationabiliter
datum Dei. Nec video quomodo peccans primo, ut Lucifer,
Adam, vel alius, sit rationabiliter increpandus, si a Deo 25
necessitatur aut cogitur sine suo precedente demerito ad pec-
candum, sic quod inclinancia * Dei preveniendo inevitabili- C
tans ad defectum, sit forcior omni data potencia resistiva.
Istam prevencionem non credo esse catholicam, impossibilem
Deo bono, cum secundum apostolum, 1 Cor. x. 13, *Deus 30*
fidelis faciet cum temptatione proventum. Revera infideli
factum esset et subdolum introducere creaturas in orbem et
post inducere super eas temptationes ad malum, ut pereant,

f. Whatever comes from God is a gift from him; but he cannot give sin, since to do so would be contrary to his nature.

3. licet B: li secundum A C. 4. deum B: deo A C. 5. incussurum A C: incussivum B. 6. sed B: tamen A C: cum B. 7. neminem B f. 230 D. 8. increpandus A C: increpandum B. 9. suo B: om. A C.

41C] sic quod non potuerunt resistere. Item, Deus nullum ens facit nisi cuius exemplar eternum habet intrinsecus; sed non habet exemplar talis defectus in moribus; ergo non facit defectum huiusmodi.

g. All being has its eternal pattern in God; but sin, as a deficiency, has none such.

5

CAPITULUM XV.

SED videtur quod 'dicta necessitas tollit libertatem creati
'arbitrii, cum sapiencius esset Deum non cooperari cum
'homine in quolibet actu malo: tunc enim homo esset
'liberior, et Deus inculpabilior, non faciendo nec creaturam
10 'suam necessitando ad actum quem prius prohibuit. Angelus
'enim improvide movisset ad actus quos sciret esse malos
'atque prohibitos, et per consequens esset culpabilis. Num-
'quid ergo dominium Dei et eius excellencia ipsum eximunt
'ne sit culpabilis legem propriam infringendo et dando pecca-
15 'toribus excusaciones coloratissimas in peccando? cum
'quilibet homicida, mendax, latro, ydolatra, vel adulter vere
'diceret (iuxta predictam sentenciam), Deus me necessitat
D 'ad omnes istos actus ne*pharios pro perfeccione pulcri-
'tudinis universi.'

20 Hic dicitur quod creatura rationalis est tam libera sicut
creatura aliqua potest esse, licet non possit equari libertati
summi Opificis; cum sit tam libera quod cogi non poterit,
licet tam Deus quam bonum infimum ipsam necessitare
poterit ad volendum. Necessitacio quidem non dicit nisi
25 naturaliter primum antecedens ad consequens quod necessitari
dicitur, cum quo non potest dictum consequens evitari; et
sic necessitatur quelibet creatura beata felicissime ad
volendum, et generaliter quelibet voluntas creata ad quem-
libet actum suum, sicut patet de causa completa cuiuslibet
30 talis actus. Verumtamen est in potestate libera sic volentis
facere quod non sit aliqua talis causa. Quamvis enim Deus
non sit sub potestate beati, quilibet tamen beatus citra
Christum habet potenciam qua potest facillime ante beati-

OBJECTION:
'Necessity is in-compatible with free will.'

Answer:
1. The will is so free that it cannot be compelled:

necessity concerns only the impulse to will,

14. *ne* B, *ut* C, *ut* A.

22. *opificis* B: *pontificis* A C.

tudinem facere quod Deus eum sic moveat ad fruendum. [41D
 Et per consequens omnis creatura par vel inferior voluntate,
 quantum ad eius movenciam et ad possibilitatem declinationis
 illius movencie, volendo oppositum, facillime sue subiacet
 potestati. Et sic quelibet voluntas creata simul cum necessi- 5
 tate est utrobique libera, libertate contradiccionis et libertate
 immuni a coaccione possibili. Cogere quidem importat
 reinclinanciam coacte potencie appetentis simul oppositum
 illius ad quod sic cogitur. Et si obicitur quod voluntas
 * perplexa secundum doctores coacta dicitur, videtur tamen 42A
 quod coaccio referribilis est ad corpus cui voluntas com-
 patitur: ut volens proicere merces in mari nunc vult et
 nunc non vult ipsas proicere; ideo referendo ad diversas
 partes temporis dicit sapiens, Prov. xiii. 4, *Vult et non vult*
piger. Nam si pro eodem instanti volo merces istas vel 15
 confuse vel distincte proicere, pro illo instanti non volo istas
 non proicere, cum contradiccio non potest esse volita; sed
 movente periculo volo ipsas proicere, et statim instanter, dum
 speratur evasio, nolo ipsas proicere. Et propter indistin-
 cionem instancium putatur eronee illos actus anime fore 20
 simul. Vide de Perplexitate. Patet ergo quod non sequitur
 quod voluntas cogitur, licet inclinatur ex coaccione corporis
 vel causa consimili ad volendum. Unde patet quod neces-
 sitatus a Deo sine remurmure ad virtuose voluntarie con-
 versandum non pocius cogitur quam grave, leve, vel corpus 25
 neutrum cogitur ad motum sibi naturalissimum, vel quam
 beatus cogitur ad volendum suam beatitudinem, vel alia
 quelibet creatura cogitur appetere ipsammet esse. Unde
 errant turpiter qui putant omnem necessitacionem creature
 esse sui coaccionem, licet quandoque ad sensum equivocum 30
 necessarium necessitas vel necesse dicat coaccionem quod
 discerni poterit ex adiuncto.

2. All things past and future are in their own time present.

Nec ista dicta sapiunt ignaro qui non videt quomodo
 omnia preterita * vel futura sunt suo tempore presencia. B

2. | par B f. 231 A.
 12. *perplexa* A.

9. *cogitur* B: *coagitur* A C.
 12. *mari* A C: *mora* B.

10. *perplexa* B C:

42B] Videns quidem istam notabilem veritatem satis percipit quomodo beati, cum sint viatores peccabiles, possunt non esse quolibet miseris viantium fatigati et finaliter condemnari, cum Deus, qui est ante esse illorum, non absolute
 5 necessitatur ipsos producere. Et cum illi tempore suo sunt viantes non absolute necessitati ad merendum, patet totum residuum. Nam nec Deus nec creatura potest a tali posse excidere, ut nunc possum non fecisse, sicut Deus nunc potest mundum non fecisse, et omnem actum quem feci
 10 possum nunc et semper contingentissime non fecisse; et sic de talibus in quibus adverbium determinat verbum potencie. Nec ex isto sequitur quod de preterito potest fieri non preteritum, vel quod idem verbum vel opus individuatum a tempore repetatur, et sic de similibus que ignari replicant in
 15 ista materia. Putant enim, si creatura fuerat et Deus potest eam facere non fuisse, tunc de preterito potest facere non esse preteritum; ac si sic arguerent, 'Hoc non est, et Deus 'potest facere illud esse, ergo Deus potest facere idem simul 'esse et non esse.' De quidem significans circumstanciam
 20 cause presupponentis faccionem, implicare facit in sensu composito quod Deus potest facere rem esse preteritam, et cum hoc post eandem rem non esse preteritam; quia aliter, si Deus faceret creaturam non esse preteritam,
 C non de preterito illud faceret, sicut * ex nocte dies
 25 non fieret nisi nox illa prederet. Et patet quod a privacione forme materialis ad eius habitum non potest esse regressio. Tanta ergo contingencia est in quibuscunque creaturis preteritis quanta in aliquibus nunc futuris. Et tam certi sunt beati continue de futuris nobis ambiguis, cum
 30 vident ipsam in Verbo, quam certi sunt de quibuscunque preteritis, cum apud Deum, penes quem debent huiusmodi mensurari, sit tanta certitudo et contingencia utrobique. Nos autem, nichil scientes nisi desuper nobis datum, de nobis preteritis quorum noticiam Deus nostre impressit memorie

1. percipit AC: percipiet B. 3. fatigati: codd. fatigari. 19. // esse
 de B f. 231 B. significans AC: signans B. 20. presupponentis: pr. sup-
 ponente A, psuppo^o B, psuppo^o C. 29. nobis B: vel AC.

habemus evidentem noticiam, servata memoria; de futuris [42C
autem post nostram consideracionem habemus a Deo probabilem coniecturam ex sensacione causarum secundarum, cum universali experimentalis quiescente in anima, vel aliter de illis aut absconsioribus noticiam specialius revelatam: et 5
ideo dicit Annomius super secundo Peryermenias quod sciencia futurorum est noticia diis reservata.

The recognition of this truth would have saved FitzRalph from a threefold error.

Et patet quod profuisset plurimum domino Ardmacano de modernioribus prolapsis a via veritatis in errores turpissimos, quod notasset terciam sapienciam capitulo sexto superius 10 annotatam, quomodo aput Deum omnia sunt presencia: tunc enim videre poterant quod Deum, mundum, et omnia que fuerunt sit contingentissimum ad utrumlibet fuisse; D tunc non involvisset se in illis argumentis * de necessitate futurorum, in quibus doctor, libro sextodecimo de questionibus 15 Armenorum, secundo et quarto capitulis, dicit se viginti annis ut plurimum studuisse, concedens finaliter, si bene habeo, quod Scriptura sacra poterit esse falsa, quod Veritas incarnata potuit falsam sentenciam predicasse et tam seipsum quam alios multipliciter decepsisse, tercioque quod nulli beati 20 vident intuitive in Verbo quod effectus aliqui sunt futuri. Non dubito quin horum trium opposita sunt tam necessaria quam necessarium sit mundum esse vel Deum aut aliud pre-fuisse. Est ergo absolute necessarium si Christus vel Scrip- 25 tura sacra aut liber vite, quod idem est, quidquam asseruit, tunc ipsum secundum formam assercionis est necessarium evenire; quia Ioh. x. 35, 36, legitur Veritatem sic alloqui Phariseos, *Non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum*: solveretur quidem si post eius publicacionem et fidei adhibicionem falsa vel instabilis sit reperta. 30 *Celum quidem et terra transibunt varie transmutata; sed*

7. *reservata* AC: *servata* B. 16. *se*: codd. *de*. 30. *falsa* BC: om. A.

6. Ammon. comm. in sect. ii. libri Arist. de Interpret. § 6, &c., printed at the end of Alex. Aphrod. de Fato, London 1658.

10. V. supra, cap. xiii. p. 104.

15. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. xvi. 2, 4 ff. cxxix. C, cxxx. B.

42D] verba Veritatis, que sunt vera sententia quam ipse asseruit, non poterunt sic transire, quia secundum apostolum, 2 Tim. ii.

11-13, *Fidelis sermo: nam si mortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et correpuerimus; si negaverimus, et ille negabit nos:*

5 *si non crediderimus, ille fidelis est; negare se ipsum non potest.*

Non audeo dicere quod hec triplex condicionalis apostoli, cuius

43A prefacio est *fidelis sermo* sit mere in*possibilis, sic videlicet, quod potest esse facillime, quod mortificemus membra nostra

imitando Christum ne profluant in peccata, eciam usque ad

10 mortem continue, et tamen quod in fine Deus dampnet nos eternaliter pro mercede; et quod sustinebimus tribulationes et angustias usque ad finem vite propter iusticiam, et tamen

cum hoc in fine annichilabimur pro labore; et tercio quod negemus Christum nequissime blasphemando et per totam

15 vitam nostram scelere gravissima perpetrando, cum hoc tamen quod in die iudicii retribuat nobis premium beneficum infinitum. Ista credo esse verba de quibus post, eodem capitulo,

Noli verbis contendere: prophana autem et vaniloquia evita. Ubi, queso, haberemus spem tutam *ut anchoram* et firmissimum

20 solacium de promissione et iureiurando, de quibus apostolus ad Hebr. vi. 18, dicit quod sunt *due res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum*, si potest esse cum implecione mandatorum Dei ad regulam quod sic implens eternaliter

puniatur, et provocans Deum peccatis gravissimis beatissime

25 premietur? Deliramenta sunt ista et Christiane fidei nimis contraria.

Credimus itaque connexionibus Scripture quod sunt absolute necessarie, sed quod non sit necessarium nisi ex suppositione Scripturam aliquid affirmasse, ut iam potest esse quod

30 Christus non asseruit negacionem Petri vel cuiuscumque alterius quod predixit, sicut habet quisicumque concedere * qui

non incarcerat omnia presenciam in instanti; et sic beatus, cum videt se esse beatum et eternaliter beatificandum, leges,

a. The blessed are secure in their bliss,

4. ¶ et ille B f. 231 c.

5. non B C (ex u'o correctum); uero A. 18. prophana B: propter hanc A C. autem A C: ante B. 29. scripturam A C: scriptura B.

18. 2 Tim. ii. 14, 16.

quia Dei iura, et ceteras veritates omnino immobiles, est [43B] securus sine charta superaddita de hereditate perpetua. Quod si obicitur quod beati semper timerent, cum sciunt se eciam nunc posse delinquere et dampnari, conceditur assumpta conclusio, cum *timor Domini sanctus permanet in seculum 5 seculi*. Verumtamen beati evacuaverunt timorem penalem filiali servato, cum sciunt se esse in statu cui repugnat coesse vel succedere mortem, miseriam, vel peccatum: et ad illum sensum dicunt sancti quod beati sunt immortales, impeccabiles, et impunibiles, non quia non possunt in talia, sed 10 quia sunt in statu cui repugnat coassistere vel succedere tales miserias. Viantes autem in gracia gratum faciente secundum preentem iusticiam licet sint in statu cui repugnat mortale piaculum: non tamen repugnat penalitates multas sibi coesse et dampnacionem eternam succedere. Ideo 15 securitas patrie est maxima pars beatitudinis secundum multiplex testimonium, cum secure replet omni bonorum genere pro suo perpetuo et plene pellit omnes miserias. Et si inveniantur doctores vel Scriptura ponere huiusmodi negativas, 'Beati non possunt delinquere ecclesiam,' modificande 20 sunt negaciones ad sensum compositum et statum beatitudinis* sicut supra; et certus sum quod nemo inveniet aliam C solucionem argumentorum de necessitate futurorum, etsi per tam diutinam vitam sicut vixit Mathusalem studuerit quantumlibet diligenter. Vere quidem concluditur quod omne 25 futurum ex preordinancia Dei est necessarium evenire; sed sicut potest esse quod Deus non sic preordinavit, quod Christus vel Scriptura sacra non sic asseruit, nec quod eius discipulus promulgavit, sic potest esse quod prophetatum a Christo vel eius discipulo non contingat, et est paritas contingencie utro- 30 bique.

12, 13. [*facien*]te . . . iust[iciam licet s]int. . . repugn[at]. Litterae uncis inclusae in charta super lacunam obsuta in cod. A suppleta sunt. 19. *scriptura* AC: *scripturam* B. || *ponere* B f. 231 D. 24. *Mathusalem* A: *Matusalem* C: *Matusale* B. 29. sic BC (e *sicut* correctum): *sicut* A. *prophetatum* B C: *propheta cum* A.

- 43C] Alia autem subterfugia que finguntur ab aliis nimis ^{b. Christ as man knew all things.} gravant, ut hii dicunt quod Christus non potuit quidquam factibilium absolute asserere vel docere, et nichil scivit de futuris et contingibus quoad humanam scienciam, vel si scivit prohibitus fuit a Deo vel actualiter considerare sibi cognitum vel adextra detegere, ne forte imponat necessitatem ex sua consideracione vel predicacione. Nos autem credimus Christum absolute actualiter scivisse humanitus omnia futura, et passionem suam, Iudeorum punicionem, 10 diem iudicii, et cetera misteria simpliciter predixisse, sicut verba sacramentalia et veritates alias, ut sonat sensus litteralis Ewangelii, simpliciter predicasse. Aliter enim omnisciens non diceret, Ioh. xiv. 29, *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut* cum factum fuerit credatis.* Ymo, foret conscius sibi ipsi, dicendo 15 fidem simpliciter faciendo absolute et simpliciter quod voluit, solum condicionaliter affirmare: magna duplicitas in viro qui nobis precipit, *Sit sermo vester Est, est, Non, non.* Non ergo fuit duplicitas in qualibet doctrina huius Domini, qui non venit legem solvere sed implere, incipiendo continue secundum 20 legem facere et docere. Apostolus autem dicit, 2 Cor. i. 18, quod *non fuit in eo Est et Non*, quia aliter fideles nimium titubarent. Quidam autem fingunt quod credulitas, assercio, vel actus huius speciei potuit fuisse non credulitas, et sic species mutari in speciem, et homo potuit noviter credidisse quociens 25 voluerit sine hoc quod generet novum actum. Alii autem fingunt quod actus Christi eiusdem speciei cum nostro potest non fuisse, cum dependeat a futuro; sed non sic de nostris actibus. Invidia autem istorum et similium moveret ad consenciendum laudabili veritati.
- 30 Sed redeundo ad solucionem argumenti, dicitur quod liberum arbitrium potest sumi pro potencia volitiva data creato spiritui ad arbitrandum de bono et malo pro rectitudine conservanda; et cum ille spiritus corrumpi non poterit, patet quod illa potencia non potest desinere vel magis aut

4. Conclusion.
a. Free will is a power given to the created spirit of choosing concerning good and evil.

20. 2 Cor. i.: om. B.

17. Matth. v. 37.

18. Ver. 17, Act. i. 1.

allowing neither
of increase nor
diminution.

minus suscipere. Et ista est sententia Anselmi in libro [43D
sua de Gracia et libero Arbitrio capitulo iii. Et patet, sive
accipiat essencialiter pro illo * spiritu, sive passionaliter pro 44A
proprietate que consequitur ad illum spiritum sicut passio
ad subiectum; sed tercio accipitur pro sufficiencia qua virtuo- 5
sus disponitur ad incedendum faciliter per viam iusticie. Et
sic beati virtuosi vel naturaliter facilitati dicuntur esse plus
liberi, dampnati vero peccatis irretiti vel aliter naturaliter diffi-
cultati dicuntur opposite minus liberi. Et ista videtur esse
sententia Augustini, Enchiridion viii. Et de illa videtur 10
Veritas loqui, Ioh. viii. 36, *Si filius liberavit vos, vere liberi
eritis*: et apostolus, 2 Cor. iii. 17, *Ubi spiritus Domini, ibi
libertas*; quam libertatem exponit ad Gal. iv. 31, dicens
quod illa *libertate Christus nos liberavit*. Sed quomodocum-
que loquatur, nemo dicit quod homo est liberior quia peccator, 15
cum Christus impeccabilis sit liberrimus. Nec dicitur quod
creatura libera citra Christum posset de Dei potencia esse
tam libera quod omnino peccare non poterit, quia Deus non
esset omnipotens si non posset creaturam talem permittere
incidere in peccatum; et per consequens esset libera simul et 20
non libera. Unde primam libertatem creature rationalis,
sicut Deus non potest minuere, sic eciam nec augere. Et
patet quod dupliciter potest aliquid denominari liberum, vel
active, ut solum natura rationalis est libera, vel passive, ut
effectus. Si enim actus voluntatis create, sicut et opus ex- 25
trinsecum, dicitur liberum, quia precedit a libera potestate;
quanto magis tota universitas creata erit libera * quoad Deum. B
Et per consequens verum liberum et necessarium convertuntur
in tantum quod peccatum eciam originale secundum Augus-
tinum, primo Retractacionum xiii., non foret peccatum nisi 30
eo ipso esset liberum, cum primus parens libere facit omnem

3. *passionaliter* B: *personaliter* A C. 7. || *beati* B f. 232 A. 9. *opposite*
B C: *apostote* A. 10. *viii.* A C: 18° B.

2. Anselm. de lib. Arbitr. iii., Opp. 118.
10. August. Enchir. de Fide, Spe, et Car. xxx. § 9, Opp. 6. 207 seq.
29. Eiusd. Retract. i. 13 § 5, Opp. 1. 20 B.

44B] talem defectum in posteris. Et patet quod si Deus sineret creaturam rationalem movere se libere sine coagencia vel necessitancia ad agendum, tunc simul esset liberior et non liberior, Deusque stultissime commutabit dando gloriam
5 suam fabrice incapaci.

Et quantum ad inculpacionem Dei, patet quod non est color, si Deus facit actum malum, id est, actum qui ex defectu peccatoris cum quo Deus graciose coagit est sic malus, quod sit inde culpabilis; quia non facit illum esse
10 malum, cum non facit nec auctorizat moralem maliciam, licet faciat iustissime malum pene. Cum ergo non potest habere, superius sibi mercedem ut servitori tribuens, quomodo mereri poterit vel culpari? Si ergo homo potest facere malum bene, quanto magis hoc invenietur in iusticia coex-
15 emplante, que non potest facere bonum male. Non ergo esset Deus increpandus propter actum malum moraliter, nisi faceret illum formaliter, et non solum ut efficiens extrinsecum sive motor; tunc enim faciendo actum fornicacionis aut peccati, subiceret se formaliter illi actui fornicando: sed
20 graciose conservat omnia naturalia sic agentis, et de tanto C dicitur causaliter coagere cum eodem. Et sic credo * doctorem intelligere quod, si Deus impelleret voluntatem apponendo vim vel applicando suam virtutem ad coagendum univoce actum malum, tunc ageret viciose. Nunc autem
25 illabitur peccatori, conservans eum et omnem actum malum quem approbat, sicut et animam quam creat, et semen, cum parcium agencia naturali; et tamen deformitatem in istis entibus positivis nec facit nec approbat, quia tunc essent creature, quarum esse primum foret bonum de genere.
30 Movere ergo Dei vel facere tales actus non est nisi graciose conservare substanciam sic agentem, approbando substanciam actus, sicut producit animam in semine adulterantis, quod semen lineat eo ipso quod natura creata naturaliter illud facit. Si ergo non concurreret cum actu aliquo creature hoc

b. God does not make the evil act,

but the act which by the sinner's default becomes evil.

He coöperates with the sinner so far that he supports his natural existence,

but the deformity in him he neither makes nor approves.

3. *esset* B C: *est* A.

4. *deusque* B: *deus quod* A C.

8. *quo* om. B.

14. *invenietur* A C: *inveniretur* B.

23. *coagendum* B C: *coagendum* A.

25. § *peccatori* B f. 232 v.

potissime foret de actu odii, quo blasphemus odit Deum, ut [44C] dicitur Ioh. vii. 7 et xv. 18. Sed cum nemo odit Deum nisi in membris in humanitate assumpta vel alia ratione citra bonitatem summam (cum iuxta apostolum, 1 Cor. ii. 8, *Si clare cognovissent, numquam Dominum glorie crucifixissent*), 5 patet quod odiendo Deum appetitur bonum simpliciter, et per consequens ille actus posset esse sic circumstancionatus quod esset nedum licitus et bonus de genere sed meritorius. Et per consequens, cum nulla sit natura quin posset esse a Deo, nisi effectualiter sit a Deo, patet quod actus * et omne D ens per se in genere sit a Deo. Non ergo increpemus Deum quod facit tot bona de nostris nequiciis, nec ex hoc quod sciendo nos peccare inprovidae gracie interim sustentat substantiam et quidlibet positivum, permittens ignarum peccare libere. Si enim statueret legem quod creatura rationalis non 15 poteret libere sic peccare, sequeretur nedum quod creatura talis mereri non poterit sed simpliciter non posset esse sine huiusmodi libertate.

c. 'Why then does God not preserve his creature from sin?'

He gives being to all,

but grace he gives only to him who is capable of receiving it.

The world would not be complete unless God permitted man to sin.

Et si queratur quare non concurrat preservando ab actu illicito, dicitur, Cum Dominus sit gracie dans esse et quid- 20 libet aliud creature, non potest iuste conqueri vel amplius vendicare, sicut ad Rom. ix. 21 exemplificat apostolus de figulo et luto: ymmo, credo quod Deus non potest iuvamen subtrahere nisi occasione data a priori demerito, ut Deus ideo non dat gratiam vel iuvamen quia creatura que reciperet non est 25 capax. Ideo impossibiles sunt casus quibus ponitur quod Deus permittat creaturam suam temptari amplius quam possit resistere, ut confitetur apostolus, 1 Cor. x. 13, *Fidelis autem est Deus, qui non patietur vos temptari supra id quod potestis*. Et patet quod iste mundus non posset secundum 30 individuacionem ultimam procreari, nisi Deus permitteret sic peccare et ordinaret eternaliter de penis et remediis graciosis. Non ergo sequitur, 'Deus necessitat * ad actum peccati sig- 45A' nabilis, ergo necessitat ad peccandum.' Unde intelligendo

3. vel om. AC. 23. ante luto B de inserit. iuvamen B: misericordiam AC. 27. Post permittat AC in addunt.

45A] personaliter concedi debet quod fornicacio, periurium, blasphemia, etc., fit a Deo; et illi quibus idem est quod Deus facit blasphemiam et cetera debent concedere quod Deus facit fornicacionem, blasphemiam, et huiusmodi pre-
 5 dicata, licet neminem faciat fornicari; et sic de ceteris. Illi autem qui concipiunt signa simpliciter pro actu huiusmodi et defectu, habent concedere quod nec fornicacio nec blasphemia, etc., fit a Deo, nec Deus facit blasphemiam; nec est vis in ista logica, nec est difficile distinguere actum huiusmodi et
 10 defectum, dicente Augustino, primo Retractacionum, xv., quod homo tum non fecisset peccatum si voluisset. *Patet*, inquit, *quod non est coactus facere; quia ergo voluit peccavit, etiam si non fecit actum extrinsecum quia voluit, peccavit; itaque nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate*
 15 *facti, non voluntate peccati, quod tamen factum peccatum fuit.*

Ecce, vult quod velle sit peccare, licet opus extrinsecum non sequatur. Et patet quod distinguit inter voluntatem et peccatum dictum formaliter, que simpliciter est defectus. Voluntas enim, ut ibi diffinit, est motus animi sine cogencia ad admit-
 20 tendum vel adipiscendum rem volitam. Et patet ulterius quod nulla pure creatura potest univoce cum Deo movere vel coefficere talem actum. Ideo propter equivocacionem
 B agencie est homo vel ange*lus increpandus, quando a proposito facit actum malum moraliter in se ipso vel movet alios
 25 ut male faciant, quia non potuerunt sic movere nisi subicerent se inordinato actui de genere actionis et sic velint indebite. Deus autem nulli accidenti per se in genere potest subici nec velle quicquam indebite.

Ideo oportet theologum purgare mentis oculos et videre
 30 illapsam Dei et mocionem equivocam sine actu elicito, non ut peccet, sed ut naturam vel substanciam actus eliciat, tam-

3. || blasphemiam B f. 232 c. 15. tamen AC cum Aug. : tantum B.

10. August. Retract. i. 15 § 3: Quod enim si noluisset non fecisset, non coactus est facere. Quia voluit ergo fecit, etiamsi non quia voluit peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec tale peccatum, &c.: Opp. J. 24 F.

quam summus Auctor primo sustentans quamlibet creaturam. [45B
 Et patet quod Deus non dissolvit vel infringit legem propriam vel mandatum, sicut nec movet alios ad frangendum, nec movet ex sententia verissima male interpretantes corruptum sensum elicere; ut in proposito ex dicto apostoli, 5
 Rom. v. 20, *Ubi habundavit delictum superhabundavit et gracia*, ceperunt pseudo occasionem nimis paralogistice concludendi quod facienda sunt mala ut bona eveniant: sed apostolus dicit, *Absit*. Et ideo sic scribit de eo princeps apostolorum (2 Pet. iii. 15, 16); *Karissimus*, inquit, *frater noster Paulus* 10
secundum datam sibi sapienciam scripsit vobis, sicut in omnibus epistolis, loquens de hiis que sunt difficilia intellectui, que indocti et instabiles depravant. Per hoc quod est *karissimus frater* Petri patet quod non est reiciendus propter hoc quod non est conversatus cum Domino ut pseudo * arguunt. Se- C
 cundo patet quod non immiscet ex propriis falsa veris, quia *in omnibus epistulis*, etc.; et per consequens illud quod impingerant ex sententia apostoli ad Romanos non sequitur, sicut indocti in philosophia et sacris litteris ac instabiles in fide et moribus ex ignorantia arguerunt. Et patet pro parte solucio ad ob- 20
 iectus domini Ardmacani.

CAPITULUM XVI.

OF THE WILL
OF GOD.

SED quia ista materia videtur esse plurimum preciosa, cum secundum apostolum sit difficilis intellectu, nec omnes legentes doctores in ista materia plene concipiunt, ideo restat ulterius 25
 declarandum si ponatur in actu peccati necessitas ultra contingenciam ad utrumlibet, sicut videtur multis Doctorem Profundum dicere; ymmo, quod Deus velit beneplacite hominem peccare: contra quod superius est argutum; quia, ut dicit, omnis Dei permissio est eius bonum placitum, cum 30
 tam potens Dominus non permittit aliquid nec aliquialiter quod non placet. Maximum autem fundamentum in ista ma-

12. *intellectui* AC; *intellectu* B.16. || *sicut* B f. 232 D.31. *tam* B:*tamen* AC.

45C] teria est de actu volicionis divine, quod non subsequitur sed precedit naturaliter quemlibet actum vel effectum ad quem dicitur relative. Ex isto quidem videtur sibi, libro tercio, quarto capitulo, quod omnis actus est inevitabilis creature, et 5 per consequens nulla volicio creata est pure libera. Nec mirum si variet ab aliis in ista materia, quia tercio libro, capitulo vi., ponit quotlibet voliciones in Deo esse eternas D essencias * absolutas.

10 Ideo cum modicus error in principio, scilicet, in questione quid est huiusmodi voluntativum, facit variacionem maximam in opinione de passionibus, consequenter non mirum si variet a sapientibus qui ponunt omnes voliciones huiusmodi non esse absolutas essencias sed respectus. Volicio itaque Dei 15 quandoque accipitur essencialiter pro illa communi essencia sic volente. Secundo accipitur personaliter pro tercia persona. Tercio pro nocione vel passione divine essencie vel persone. Et quarto pro relatione Dei volentis ad volitum quomodolibet condistinctum: et sic dupliciter, vel ad intra, ut 20 ad rationes coexemplares (et quelibet talis volicio est absolute necessaria); vel ad extra, respectu effectus in suo genere (et quelibet talis volicio, licet non possit incipere vel desinere, est contingens). Et illam vocat sanctus Thomas, prima parte Summe, questione xv. et xix. habitudinem Dei scientis ad scibile; Doctor Subtilis vero dicit quod est relacio racionis; dominus Ardmacanus, libro decimo sexto capitulo v., de Questionibus Armenorum, dicit quod est conformitas Dei scientis ad scibile. Unde cum sciencia creature principalius dicit actum vel habitum quam relacionem scientis ad scibile,

i. α. The will of God may be understood in five ways:

i. of the essence of the Godhead,

ii. of the third Person,

iii. of the notion or passion of the divine essence or person,

iv. of the relation of God towards the thing willed,

24. *verv* A C: *vere* B.

26. v. B: 11° A C.

3. T. Bradwardine de Causa Dei iii. 4 pp. 651 seq.

6. *Ib.*, cap. 6 p. 666.

22. Thom. Aquin. Summ. Theol. i. qu. xv. art. 3, vol. 1. 755. xix. art. 3, 4 pp. 783 seqq., ed. Migne.

25. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. xvi. 5: Presciantia Dei, in quantum huiusmodi, nullius rei est causa; sed est conformitas Dei scientis, in quantum res subest illi differentie temporis, ad rem futuram, seu divine essentie ad rem scitam.

in Deo autem non est aliquod absolutum preter substantiam, [45D
 multi negant relacionem huiusmodi esse scienciam; sicut
 dicunt quod omnis divina intelligencia, sciencia, vel volencia
 est realiter Deus ipse. * Sed cum Deum velle datam crea- 46A
 turam existere sit contingens, et cuicumque veritati contingit 5
 ad votum nomen imponere, supponatur conformiter cum
 antiquis quod omnis talis contingens veritas sit volicio dis-
 tincta formaliter contra Deum. Est iterum ulterior famosa
 dissensio, ut dominus Ardmacanus cum aliis dicit quod talis
 sciencia nichil causat: sed cum sapit fundamentum omne 10
 causatum et sit relacio superior previe requisita, videtur quod,
 sicut proporcio, sic et ista relacio causat quodcumque ad quod
 est previe requisitum. Sed et hoc supponitur ut magis
 pateat difficultas. Quinto vero accipitur essencialiter pro
 quocumque a Deo volito: ut nunc pro effectu (ut prima ad 15
 Thess. iv. 3, *Hec est voluntas Dei, sanctificacio vestra*; et
 Psalmo cxlii. 10, *Doce me facere voluntatem tuam*); nunc
 autem pro veritate eciam eterna volita (ut voluntas Dei est
 quod Christus non solvat legem vel peccet in aliquo). Et
 correspondenter volicio Dei accipitur quintupliciter pro signo 20
 volicionis intrinsece, ut dum Deus precipit aut prohibet, per-
 mittit, consulit, agit, est signum temporale volicionis eterne.
 Deus enim nichil potest precipere nisi volitum eternaliter esse
 in se vel suo proporionali secundum speciem executum: ut
 Abrahe precepit, Gen. xxii., ymolare filium suum Isaac. Et 25
 indubie tercio voluit, cum meritorie fuit factum, verumtamen
 noluit, nec * mandavit eum occidi gladio et comburi. Sed B
 voluit Deum patrem ymolare Filium suum pro redemcione
 humani generis et, persona secundum deitatem impassibilem
 servata immuni, humanitatem voluit occidi, herentem brachiis 30
 crucis cornibus, ut arietem inter spinosos Iudeos confederatos
 in malicia tanquam vepres. Sed longe post patris substan-
 ciam vidit illam humanitatem agnum innocentissimum sic
 herentem.

and
 v. of anything
 willed by God.

10. sed B f. 233 A. omne: codd. omni. 21. permittit A C: promittit B.
 22. agit B C: om. A. 22. Post suum B Christum addit.

46B] Et si obicitur de illo Ozee, primo capitulo, *Vade, sume tibi uxorem fornicariam, et fac filios fornicationum*, dicitur communiter quod non preceptorie sed yronice fuit dictum; sicut illud Gen. iii. 22 a Deo dictum est angelis, *Ecce, Adam factus est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum*, cum tamen peccato fuit factus insipiens. Sed per illam yroniam posset cognoscere temptans mendacium deorum, scienciam ex paricione suo mandato subdole promittentis, et talibus suggestionibus contra mandatum obligans amplius non parere. Talis enim locucio est crebrior in Scriptura: ut Iob ii. 9, dicit uxor, *Benedic Deo et morere*; per benedictionem maledictionem volens yronice intelligere, quam non audebat propter horrorem blasphemie expressius nominare. Sed videtur probabiliter posse dici quod preceptum sit Osee ad litteram sic nubere et filios procreare, * cum stat specialiter ex mandato dato Dei quantumlibet sanctum ritus Iudaici mulieri tempore suo ydolatre, et sic spiritualiter fornicarie, matrimonialiter meritorie copulari, et filios qui post suo tempore sunt ydolatre procreare. Sic enim videtur quod Deus voluit hunc prophetam, sicut Iesaiam, Ieremiam, et Ezechielem non solum verbis sed operibus prophetare, quod (scilicet) sancti patriarche in synagoga germinant ydolatras quibus fuit possibilitas alio tempore fore sanctos. Et conformiter dicitur ad illud preceptum Veritatis, Marc. i. 25 et Luc. iv. 35, quando imperavit demonibus ut tacerent, docens per hoc neminem debere inardescere laudi proprie et specialiter ab indignis. Et consequenter, sicut demones demeruerant ostendendo excellenciam Veritatis, sic posset dici de sanatis, Mat. ix. 30 et Mar. i. 44, quibus precipitur ne cui dicerent, et tamen postea diffamarunt. Vel aliter docemur fugere inanem insolenciam nostre laudis nec aliorum magnificenciam de nobis extollere ad ostensionem proprie dignitatis. Et hoc videtur optativum modum, non imperativum, Salvatoris exprimere; et ita potest

b. Objection from the command to Mosca.

Explanation of such commands,

6. factus B: om. AC. 9. enim AC: quidem B. 17. ydolatre A² in mg. B: ydolante A¹: ydolatra C. 21. ¶ prophetare B f. 233 v.

esse quod diffamantes miraculum non peccarunt. Et patet [46C] quod nihil potest precipere quod non velit in aliquo secundum speciem adimpleri. Et sic prohibicionibus iudicatur. *prohibitions,* Nam licet non voluit * ne Adam de fructu prohibito (Gen. D ii. 17) manducaret, voluit tamen quod non debuit comedisse, 5 cum sit eterna veritas vere iusta; et voluit quod debuit non gustasse, ac quod secundus Adam vel iustus mandatum simile non solvisset: et semper innuitur possibilitas precepti et abstinentie a malo prohibito, et sic species, precepta et prohibita, secundum Scripture exigenciam limitata, tollunt 10 ampullas sophisticas, quibus instant quod preceptum vel prohibitum, cum non sit, non est obligacionibus fundatum. *and counsels.* Et conformiter de consilio est dicendum. De omni quidem peccato permissio est eterna Dei volicio ut ipsum iustissime puniatur, et de omni sua faccione vel opere habet eternam 15 volenciam ut sic fiat. Notandum tamen quod preceptum vel mandatum nunc sumitur pro virtute, ut humilitate, caritate, vel alia; et illa vocatur *iugum* vel *lex Domini* (Mat. xi. 29, *Tollite iugum meum super vos et discite, quia mitis sum et humilis corde*; et Ioh. xv. 12, *Hoc est preceptum meum, ut diligatis 20 invicem*): et generaliter cuiuscunque mandati eterni implecio est preceptum. Secundo sumitur preceptum vel mandatum pro veritate vel lege eterna, ut sunt decem precepta decalogi, Ex. xx, sicut Deum esse colendum et veritates cetera affirmative * vel negative. Quod autem preceptum sumitur pro actu 47A precipientis, pro ipso supposito, vel vibrana vel aliter distrahenter circumloquendo, est ad sensum equivocum: ut preceptum est Adam quod non comederet de fructu vetito, ubi ipsum non comedere, cum non fuit, non fuerat res precepta, nisi forte quia hoc habet esse intelligibile, et precipitur eius 30 observancia in effectu.

2. God's volition is distinct from his essence:

Premissa itaque equivocatione volicionis divine, supposito- que quod fiat limitacio ad formam qua Deus dicitur velle formaliter res adextra, videtur mihi quod nulla talis volicio

1. non A C; nec B. 12. fundatum A C: fundamentum B. 14. permissio A C: promissio B. 15. et B; om. A C.

47A] potest poni essentia, sed quod ratione solum a Deo distinguatur. Nam omnis essentia est creator vel creatura, secundum Augustinum in De . . . ; nulla talis volitio est formaliter creator vel creatura ; ergo nulla est formaliter essentia. Minor

5 patet eo quod, si formaliter esset Deus, tunc non esset distinctio inter voliciones inter se invicem atque Deum, nec prioritas nature inter divinam essentiam et easdem ; cuius oppositum dicit doctor et alii videntes quomodo veritas est contingens, Deum velle quamcunque creaturam existere. Patet ergo quod

10 volitio illa non est essentia per se in genere, quia tunc infinite creature, et per consequens universitas creata, essent simpliciter Deo coeternae. Item, tunc Deus esset composicius et propria substantia habens potentiam ante actum : nam huiusmodi

B voliciones forent potissime qualitates, et per consequens* Deus

15 haberet globum infinitum qualitatum, quae sunt perfectiones aut bonitates eius secundae, quibus perficitur contingenter ; et cum omne quale accidentale presupponit quid in genere, esset dare formam substantialem quae sit actus quem consequitur talis qualitas contingenter ; et cum omnis quiditas contin-

20 genter qualis presupponit essentiam, sicut questio Quid est questionem Si est, sequitur quod Deus esset univoce substantia habens potentiam ante actum. Deus ergo, cum sit tam equivoce ens cum singulis creaturis, non habet subiectus huiusmodi qualitati ; quia aggregatum ex illis essentis cum

25 Deo, cum esset summe bonum, foret Deus, et sic infinite essentiae forent Deus. Item, tales voliciones, cum sint essentialiter absolute, possent esse sine hoc quod essent volite creature ; sed tunc non essent voliciones huiusmodi ; ergo sunt voliciones huiusmodi contingenter : et non habebit-

30 tur quid per se sunt nisi divina essentia ; ergo non sunt essentiae distinctae. Si autem non possunt esse sine crea-

a. for all essence is either creator or created, but volition is neither ;

God is prior to his volitions :

b. if God's volition were his essence he would be substantia habens potentiam ante actum :

c. if such volitions were essentially absolute, they would not be conditioned by the being of the creature.

3. || in B f. 233 c. formaliter B: om. A C. 22. cum sit om. B.

3. Cf. August. contra Iulian. Pelag. i. S § 36: A quo summo . . . atque incommunicabili bono universam conditam dicit [fides] esse creaturam naturasque omnes bonas ; quamvis impares Creatori, quia ex nihilo creatas, ideoque mutabiles : ita ut omnino nulla natura sit quae non aut ipse sit aut ab ipso facta sit, &c. : Opp. 10. 520 D.

turis quas referunt, non est fingendum quod non dicuntur [47B
ad aliquid et dependeant causaliter a creatis: et si possent
non esse, ut doctor ponit in eis contingenciam primam
liberam, non videtur quin possent desinere et iterato in-
cipere, sicut alie causate essencie absolute; et sic omnibus 5
mobilibus mobilior esset sapiencia nedum communiter per
acquisitions * et deperdicionem respectuum, sed proprie per C
acquisitionem et deperdicionem huiusmodi qualitatum; et
pari evidencia ille forent volicionibus distinctis volite, et sic
reciproce infinite. Cum ergo illis positus oportet superaddere 10
in Deo volenciam respectivam, que sufficeret cum volitis et
divina essencia, illis non positus, videtur michi nimis erroneum
tales omnes fingere propter inconvenienciam que secuntur.

3. In God there
are intelligences,
cognitions, and
volitions, which
are *relations*
rationis.

Things are sub-
jects of his intel-
ligence as beings,

of his knowledge
as true, and of
his will as good.

God has not
intelligence of a
creature unless
it exists.

Ideo iuxta alias declarata est dare in Deo intelligencias,
sciencias, et volencias, que sunt relaciones rationis subiectate 15
in Deo sine dispari fundamento et terminate ad volita in suo
genere; distinguunturque racione abinvicem, cum intelli-
gencia sit entis vel unius absolutissime sub mensura essendi,
sciencia sub racione veri, et volencia sub racione boni: et sic
intelligencia qua Deus intelligit hominem vel aliam creaturam 20
sub racione effectus est contingens, ut sciencia vel volencia
correspondens, cum superaddit intelligenciam huiusmodi vel
huiusmodi rei, aut esse intelligibilis noticiam intuiti in effectu;
ut Deus absolute necessario intelligit hoc, quacunque crea-
tura nude signata secundum esse suum primum, quod est 25
esse intelligibile vel esse intrinsecum ydeale, et tamen contin-
gentissime intelligit hunc hominem vel quamcunque aliam
creaturam. Nec refert * volentibus simpliciter intelligere utro- D
bique, sive dicatur quod hanc creaturam Deus contingenter
intelligit, vel Deus contingenter intelligit creaturam. Unde, 30
posito quod non sit creatura, tunc Deus non intelligit crea-
turam, quia non *legit intus* in libro vite quod non est ibi sim-
pliciter. Et cum nichil potest Deus intelligere nisi quod
actualissime intelligit, patet quod raciones exemplares, quas

6. *esset* B: *est* A C.

13. *omnes* A C: *essencias* B.

18. *sit* A C: *sic* B.

21. † *contingens* B f. 233 D.

47D] absolute necessario intelligit, sunt eis accidentaliter creature.

Et patet fallacia talis argucie, 'Omne quod Deus intelligit
' absolute necessario intelligit, omnem creaturam intelligit,
' ergo omnem creaturam absolute necessario intelligit ; ' ut in

5 assimili, ' Omne quod est deitas absolute necessario est deitas,

' omnis creature causa est deitas, ergo omnis creature causa

' absolute necessario est deitas, ' posito quod subiectum con-

clusionis intelligatur simpliciter. Aliter enim sophisticandum

esset quod omnem creaturam absolute necessario Deus intelli-

10 git, sed non sic necessario intelligit aliquam creaturam; et tunc

omnis creatura absolute necessario est, licet sit contingen-

tissime creatura; et sic nulla creatura posset incipere vel

desinere, licet posset incipere et desinere esse quelibet crea-

tura. Ego autem elegi per terminos per se in genere vel

48A connotantes esse secundum intelligere * simpliciter illud esse,

ut creatura est solummodo contingenter. Et tamen hoc quod

est illa creatura est necessario absolute, quia pronomina sine

qualitate essenciam mere significancia possunt indifferenter

signare pro ratione exemplari adintra, que realiter est divina

20 essencia, vel pro re extra in proprio genere, ut patet anterieus.

Et super istis propter ignoranciam methaphisice et logice

nimis inaniter clamant multi.

Ex istis videntur michi sequi alique veritates. Prima: 4. *Three further conclusions:*

Omnis intelligencia, sciencia, vel volencia Dei terminata ad

25 creaturam in suo genere est eterna, infrustrabilis, et contin-

gens, et per consequens a suo termino temporali causata.

Quantum ad eternitatem, patet ex hoc quod Deus non potest

incipere vel desinere quidquam intelligere, scire, vel velle; ex

quo cum posicione creature sequitur quod quelibet huiusmodi

30 sit eterna: et antecedens patet ex hac veritate, quod non est

possibile quidquam fore vel fuisse nisi fuerit Deo presens; et

cum sequitur, Si aliquid sit Deo presens, tunc ipsum intuetur,

vult, et intelligit, sequitur conclusio quantum ad eternitatem

huiusmodi rationum. Sicut ergo Deus nunc scit omne quod

35 fuit et erit, cum nunc videt quod est pro suo tempore; sic

27. Quantum B: Ex^m A C.

28. vel B: om. A C.

4. *Three further conclusions:*

a. All intelligence, knowledge, or will of God of which the creature is the term is

i. eternal, since all things are dependent on God, and his knowledge and will are unchangeable;

ii. irresistible,
since whatever
God thinks is;

eternaliter videt omne preteritum vel futurum. Unde Ier. [48A
 xxxi. 3, *In caritate perpetua dilexi te*; et Ioh. xvii. 24 * dicit B
 assumpta Veritas quod Pater dilexit eum *ante mundi constitu-*
cionem. Et hinc I Ioh. iv. 7, 19, hortatur discipulus predi-
 lectus, *Diligamus invicem quoniam ipse prior dilexit nos*. Vide 5
 in capitulo nonodecimo evidencias ad hoc idem. Et quod
 sit infrustrabilis patet ex hoc quod, si est, habet terminum
 respectu cuius dicitur; Deus enim non potest fantastice cogi-
 tare ut homo: sed si quidquam intelligit, vult, aut videt, tunc
 illud est, et per consequens nullus illorum trium actuum est frus- 10
 tratus. Et illud sonat Scriptura sepissime, ut Gen. I. 19, dixit
 Ioseph fratribus, *Numquid possumus Dei resistere voluntati?*
 et Psalmo cxxxiv. 6, *Omnia quecumque voluit Dominus fecit in*
celo et in terra; et apostolus Rom. ix. 19, *Voluntati eius quis*
resistet? quasi diceret, Nichil potest. Aliter enim Deus non 15
 esset omnipotens summe beatus nisi habuerit quidquid velit.
 Unde Hester xiii. 9, dixit ille sapiens Mardocheus, *Domine,*
rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui
tue possit resistere voluntati: et sequitur causa, *Tu enim fecisti*
celum et terram et quidquid celi ambitu continetur; dominus 20
omnium tu es. Si enim quis omnipotens omnisciens quidquam
 produxerit quod suo beneplacito postmodum rebellaret, sciret
 eternaliter ante produccionem rebellionem* et omnes eius cir- C
 cumstancias summe plene; et per consequens non repug-
 naret eius beneplacito sed impleret, cum voluntarie illud pro- 25
 duceret ut sic esset. Et quoad contingenciam huiusmodi
 relativi, patet, si creatura terminans non fuerit, tunc non est
 illa intelligencia, sciencia, vel voluntas; sed contingens est
 omnem creaturam existere, ergo et relacionem huiusmodi
 terminatam. Nec ista possunt verti in dubium aput sapientem 30
 bene notantem quid nominis terminorum. Et de eius
 causacione patet posterius. Quod autem oramus ut voluntas
 fiat *sicut in celo et in terra* (Matt. vi. 10), patet ex dictis quod

and
 iii. contingent
 upon the exist-
 ence of the
 creature.

2. xxxi: codd. 1° || *perpetua* B f. 234 A. xvii: codd. 15°. 4. *pre-*
dilectus B: *predictus* A C. 6. *in om.* B. 7. *si est* B: *sicut* A C.
 11. *sepissime* B: *sapientissime* A C.

19. Esther xiii. 10, 11.

48C] voluntas accipitur pro signo volicionis interne, ut pro consilio vel precepto; et tunc est oratio universalis et efficax, sicut constat. Sic enim loquitur Veritas, Ioh. v. 30, quod descendit principaliter ut voluntatem Patris sui faciat et non suam; et
 5 Isa. lxii. 3 dicitur quod Ierusalem vocabitur *Voluntas mea*. Voluntas ergo est effectus quilibet secundum beneplacitum Dei factus, sed limitata est locutio ad intrinsecam volicionem eternam. Conformiter dicitur de resistencia: Act. vii. 50 dicitur Iudeos sancto Spiritui restitisse; illi quidem qui in
 10 vacuum gratiam Dei recipiunt resistunt effectui vel signo divini beneplaciti, ut interiori instinctui, consilio, vel precepto.

D Secunda veritas est: Intelligencia, sciencia, * et volencia Dei sunt paris ambitus; sic, videlicet, quod omne quod Deus vult beneplacite, et cognoscit; ergo conclusio. Quamvis
 15 enim Deus non intelligit filium meum et possit eum cognoscere, verumtamen nichil potest esse filius meus vel creatura alia, nisi quod Deus absolute necessario iam cognoscit; quia si filius meus vel aliquid potest esse, est in Deo eterna ydea que potest effectualiter ipsum induere. Unde simile est
 20 in argumentis appositis, quando sic arguitur, 'Omne quod Deus potest cognoscere nunc cognoscit, filium meum potest cognoscere, ergo eundem filium nunc cognoscit;' ac si sic argueretur, 'Omne quod mater mea ista genitura potuit genuisse de facto genuit, illum episcopum ista genitura potuit
 25 genuisse, ergo istum de facto genuit.' Sed dato isto modo arguendi sequitur quod nulla possunt existere que non erunt. Ideo est in talibus fallacia figure dictionis; cum tam contingens sit esse intelligibili vel ydee quod sit esse existere creature, quam accidentale est michi quod sim episcopus vel
 30 quomodolibet aliter alteratus. Sed oportet notare ulterius quomodo omne ens et sibi similia distribuunt analogice pro esse intelligibili vel existencia creature, sed quidquid et aliquid specificant quiditatem vel substanciam creature. Et
 49A patet diligenti solucio ad quotlibet argucias * in ista materia

b. God's intelligence, knowledge, and will correspond.

5. Lxii. B: 63° A C. 17. iam B C: illam (i^m) A. 20. ¶ quando B f. 234 b.
 28. intelligibili: codd. intelligibile. 33. vel B: et A C.

variandas. Unde non repugnat, sed sequitur, quod creatura [49A
incipiat et desinat, ut ratio philosophica contestatur, cum non
sequitur, 'Quelibet creatura, secundum esse quod habet ad-
'intra, est vita prima et nec factibilis nec dependens, ergo
'quelibet creatura non est factibilis vel dependens;' quia 5
variatur significatio et suppositio terminorum. Nec obest
quin Deus, secundum omnes rationes exemplares intrinsecus,
sit subiectum theologicæ facultatis adequatum; et tamen ipsa
considerat de multis rebus ac essentiis, quarum quelibet diffe-
rens est a Deo: et sic Deus nimis vilesceret si primo et imme- 10
diate intellegeret aliud a seipso; nam quoad esse intrinsecum
vel in Deo, secundum apostolum ad Col. iii., non est essen-
cialis distinctio cognitorum.

Et sic concordanda sunt dicta Augustini. Nam decimo-
quinto de Trinitate, xvi., ita scribit, *Quis ergo hominum 15*
novit sapienciam qua Deus novit omnia? ita ut nec ea que
dicuntur preterita ibi pretereant, nec ea que dicuntur futura
quasi desint expectentur ut veniant; sed et futura et preterita
cum presentibus sunt ibi presenciam: nec singula cogitantur
ut ab aliis ad alia cogitando transeantur, sed in uno con- 20
spectu simul presto sunt universa. Unde infra, xxxiii., dicit,
Nos oramus Deum, nec tamen necessitates nostras docemus eum:
*Novit enim, ait Verbum eius, * Pater vester quid vobis neces- B*
sarium sit prius quam petatis ab eo (Mat. vi. 8). Nec ista
ex aliquo tempore cognovit, sed futura omnia, atque in eis, 25
eciam quid et quando ab illo petituri fueramus, et quos et de
quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus esset, sine
inicio ante prescivit. Ideo, ut concludit xxxv. in fine, que-
libet persona divina simul omnia videt, quorum nullum est
quod non semper videt. Ideo dicit sanctus Thomas, prima 30
parte Summe, questione xiv., articulo ix.: Deus, inquit, scit

4. *factibilis* B: *scibilis* A C. 27. *vel non exauditurus* addidi ex August.

12. Apparently Col. iii. 10, 11.

14. August. de Trin. xv. 7 § 13, Opp. 8. 975 C, D.

21. Ibid., 13 § 22, p. 983 F, G.

28. Ibid., 14 § 23, p. 984 G.

30. Thom. Aquin. Summ. Th. i. qu. xiv. art. ix, vol. 1. 739 seq.

49B] *omnia quecumque sunt quocumque modo. Nichil autem prohibet ea que non sunt simpliciter aliquo modo esse. Simpliciter autem sunt ea que sunt actu: ea autem que non sunt actu sunt in potencia vel activa Dei vel passiva creature, sive in potencia ymaginandi, opinandi, vel quocumque modo signandi. Quecumque ergo creatura potest cognoscere, omnia cognoscit Deus, etsi actu non sunt. Sed horum que actu non sunt est quedam diversitas. Quedam enim, licet non sint nunc in actu, tamen erunt vel fuerunt; et omnia illa scit Deus sciencia visionis; quia, cum intelligere, quod est eius esse, eternitate mensuratur, que sine successione existens totum tempus comprehendit, eius presens intuitus fertur in totum tempus et omnia que sunt in quocumque tempore, sicut in subiecta * sibi principaliter. Sed eorum que sunt in potencia Dei vel creature, et nec sunt nec erunt vel fuerunt, non dicitur habere scienciam visionis sed simplicis intelligencie. Hec doctor. Ex quibus patet quod antiqui sapientes senserant quod nichil cognoscitur, scitur, vel intelligitur nisi proportionaliter habeat entitatem. Unde Augustinus, decimoquinto de Trinitate, xxi.: Nemo enim falsa novit nisi cum falsa esse cognovit; quod si novit, verum novit: verum est enim falsa esse. Et Anselmus de Concordia i., Non enim nisi quod futurum est prescitur, quia sciencia non est nisi veritatis. Et idem patet per Aristotelem et ceteros philosophos. Unde necessitati sunt ponere quod res habet triplex esse; scilicet, esse existere in proprio genere, esse possibile in causis secundis, et esse intelligibile in primo principio.*

Tercio sequitur quod Deus determinatissime vult omne volitum ab eodem; et per consequens neminem diligit vel odit pure condicionaliter si bene vel male se gesserit, sed eternaliter, uniformiter, et distincte. Prima pars patet ex eo quod Dei volicio et eius sciencia correspondent; sed Deus determinatissime scit omnem bonitatem vel circumstanciam cuiuslibet creature, cum eternaliter ordinat omnia et est cum

c. God's will is unconditional and unchangeable.

5. || *ymaginandi* B f. 234 c.

14. *creature* BC: *creatura* A.

19. August. de Trin. xv. 10 § 17, Opp. 8. 978 c.

21. Anselm. de Concord. i. 2, Opp. 123 b.

25. Cf. Determ. contra Kylingham, Fascic. Ziz., app., 463 seqq.

illis principaliter post et ante; ergo et determinatissime vult [49C eadem. Non enim talis condicionalis volicio nisi * ex ignorantia boni, quod volitiva potencia debet velle. Deus ergo, qui certissime scit et ordinat quomodo creatura quelibet se habebit, semper absolute diligit, sicut absolute vult quod 5 habeat tantum bonum; et cum non potest mutare voluntatem, nunc volendo unum et nunc eius oppositum, patet residuum. Nemo quidem dicit, si Deus nunc diligit creaturam, quod illa nunc est vel nunc sic diligitur, sed satis est quod tempore suo habeat illud bonum quod Deus eternaliter vult 10 eidem: Deus ergo tantum diligit et odit hominem quando peccat, sicut quando perpetuo est beatus; sed non vult sibi tantum bonum inesse pro tempore peccati, sicut alias cum mereatur. Ideo nunc et semper vult Petrum habere penitentiam detestacionem Cristi sequentem, sed nunquam vult Petrum 15 semper sed solum pro mensura peccati sic puniri. Ideo oportet attendere quomodo adverbium temporis determinat actum volendi, et quomodo verbum sequens; et tunc videbitur quomodo volicio Dei permanet eternaliter uniformis, volitis quantumlibet variatis. Et hoc vellem eos attendere 20 qui negant quod creature sint cause volicionis divine: ipsis quidem non proficit quod Deus varie nunc vult hoc, nunc eius oppositum, proporcionaliter ut volibile variatur. Nec concipietur ista sententia nisi precognita necessariissima veritate, quomodo apud Deum sunt omnia presencia. 25

CAPITULUM XVII.

Continuation.

Is all created action inevitable?

1. Man may be the partial determining cause of God's will,

* PER hec responderi poterit ad argumenta Doctoris Pro- 50A fundi, libro secundo capitulo iii., de inevitabilitate cuiuscumque actus voluntatis create ratione volicionis divine, que non subiacet, ut creditur, hominis potestati. Quamvis enim non 30 possim impedire Deum ad volendum, et de tanto Dei volicio

11. *quando* B: *quantum* A C. 12. *sicut* B: om. A C. 14. *penitentiam*: codd. *fom.* 18. || *sequens* B f. 234 D. 27. *Per* B: *Post* A C. 28. *iii.* A C: 30° B.

28, Bradwardine, de Causa Dei, apparently lib. iii, 2, pp. 647 seqq.

50A] non subiacet hominis potestati, possum tamen parcialiter esse
 causa unde Deus possit datum volibile aut non velit; cum
 sit consonum veritati quod data creatura sit obiectum triplicis
 relacionis predictae, et de tanto obiective vel materialiter
 5 causans illam: subiacet ergo cuiuscumque potestati create
 facere quod Deus velit eternaliter hoc vel illud. Et patet
 quod omnis volicio Dei adintra est immobilis, et per conse-
 quens non est trahibilis, curvabilis, annullabilis, obeditiva,
 regibilis, ducibilis, gubernabilis, fragilis, impotens, vincibilis,
 10 frustrabilis, licenciabilis, activa per se proprie, vel passiva.
 Ista enim solum competunt rebus per se in genere, et non
 relacioni solummodo rationis. Quomodo, quero, posset
 volicio contingens, que non posset esse nisi ubique fuerit et
 eterna, moveri, localiter alterari, flecti, vel aliter commoveri?
 15 Et patet quod ex condicione bonitatis divine homo potest
 facilius causare volicionem in Deo quam dominus aurum
 B vel aliud vile volibile potest in suo subdito ser*vente, cum
 nichil plus sit in potestate nostra quam bona volicio que, in
 quantum elicitur, placet Deo; et patet quod Deo inter om-
 20 nes dominos sit facillimum complacere. Et ideo Veritas,
 Mat. xi. 30, verissime assertit iugum suave et onus suum
 leve. Particulares autem domini ex flexibilitate sui arbitrii
 eliciunt actus nunc iustos instabiliter, nunc iniustos; ideo est
 difficile propter incertitudinem suis volicionibus conformari:
 25 sed cum scimus quod Deo nichil complacet nisi iustum, nec
 potest mutare volicionem suam ex eius invincibilitate, patet
 nobis exemplar universalissimum cui in volicionibus facillime
 conformemur. Unde ex infirmitate humana est quod potest
 velle quodcunque invito reliquo. Deus autem non potest
 30 velle me mereri vel demereri nisi eciam ego velim. Nec ex
 quotlibet talibus conclusionibus sequitur volicionem creatam
 esse liberiolem volicione divina, vel ipsam esse in hominis
 potestate, eo quod ipsam causare poterit vel frustrare. Quot-
 libet sunt tales conclusiones per se note thcologo, ut quod

although that
 will so far as it
 relates to things
 per se in genere,
 is unchangeable

God is the
 easiest of lords
 to please,

because his will
 is unchangeable,

and because he
 never wills us
 to do what we
 do not ourselves
 will.

3. *triplicis* A C: *triplicionis* B. 4. *vel* B: *et* A C. 29. *Post veritas* codd. *ait*
 inserunt. 27. *universalissimum* B C: *utilissimum* A. 30. *ipsam* B L, 215 A.

volicio divina non potest servire Deo vel homini, licet homini [50B
 sit tantum utilis quod non potest sine illa salvari, quam tamen
 potest causare sed non infringere, licet Deus non possit nisi
 ipse voluerit illa velle. Et ex talibus per locum a simili
 nimis faciliter arguunt multi docti quod homo * Deum li- C
 cenciat ad volendum, quod volicio Dei eterna sit in hominis
 potestate, et sic de multis similibus inevidentibus sciendo
 quid nominis terminorum. Potestas enim est respectu actus
 proprii temporalis et aliorum circa quos potest actus proprius
 exerceri promovendo ipsam, impediendo, vel aliter ut sub- 10
 ditos transmutando. Ideo Deus non habet potestatem super
 volicionem propriam, sed super omnes creaturas, quarum
 multe habent potestatem ad faciendum Deum velle sine Dei
 coactione possibili. Potestas ergo est super opus hominis et
 non super volicione eterna quam potentatus potest causaliter 15
 terminare.

2. No human act
 can be right

unless it be con-
 formed to God's
 will,

although will
 and act do not
 necessarily
 correspond.

Ex istis patet secunda veritas, quod propter vehemenciam
 divine libertatis et facilitatem sue conformitatis omnia regu-
 lantis, non est possibile actus, vitam, vel creaturam aliquam
 bene esse nisi volicioni divine sit conforme; licet non con- 20
 sequantur se, creaturam rationalem solum velle quod Deus
 vult et ipsam vivere meritorie, vel econtra. Prima pars patet
 ex hoc quod non est possibile create essencie bene esse nisi
 quod Deus complacet ita esse; ergo, si alicui creature bene
 fuerit, illa congruencia Dei beneplacito est conformis. Et 25
 secunda patet de Iuda, Iudeis, et gentibus volentibus demeri-
 torie Christum mori, quod et tota Trinitas voluit; et tamen
 beata Virgo cum ceteris apostolis meritorie doluerant ipsum
 mori. Et idem patet * de martirisantibus sanctos Dei. Et ex D
 alio latere Deus vult quod multa suis famulis volentibus sint 30
 mandata, que non vult esse opere executata, ut patet de omni-
 bus sanctorum benevolenciis opere incompletis, ut patet de
 Abraham, Gen. xxii. Et pertinenter 3 Reg. viii. 18, 19, ex
 testimonio veritatis inquit, *Cogitasti in corde tuo edificare
 domum nomini meo: bene fecisti hoc ipsum mente tractans.* 35

2. quos om. B.

20. divine AC: domini B.

22. ipsam AC: ipsum B.

50D] *Verumtamen tu non edificabis michi domum, sed filius tuus.*

Ecce commendacio volencie respectu voliti quod Deus vult non esse opere executum. Ideo Deus principalius attendit ad intencionis rectitudinem, quam Mat. vi. 22 vocat oculi

God looks to the rightness of the motive.

5 simplicitatem, quam ad substanciam actus vel voliti qualitatem. Et penes hoc habet conformitas divino beneplacito mensurari. Cum enim in Deo non sunt *Est et Non*, secundum apostolum, 2 Cor. i. 18, nichil repugnat Deum velle et Abraham velit occidere filium suum, et velle cum hoc eternaliter
10 eundem filium non occidi. Nec est putandum quod volicio Dei et volicio Abrahe in hoc sint contrarie vel difformes: non contrarie, cum non sint in eodem genere nec nate fieri circa idem; nec difformes, cum utraque sit recta, et in volicione Abrahe sit volicio Dei respectu eiusdem voliti vel explicite

51A] vel implicate intellecta. Unde * volicio tyrannorum est volitioni Dei large contraria et difformis, quando idem volunt sed difformiter quod et Deus. Ideo non mensures contrarietatem actuum ex terminis oppositis, si inessent; sed potius penes modos agendi; ut in motibus localibus est videre. Nam
20 † ignis descendens pro pleni servancia ad locum aeris, a quo terra descendit ut debite sit locata, non moventur motibus contrariis, licet utrique termini secundum locuciones naturalium opponantur: nam tunc non tantum foret unum uni oppositum. Sic Deus, volendo movere animum meum ut velim
25 mori propter iusticiam, et ego, meritorie illud volens sed impeditus ex hoc quod Deus non mecum voluntarie condescendit, non habemus voliciones contrarias; sed unus volens eundem terminum ex opposito rectitudinis, Deo obvians in eodem, contrariatur beneplacito Dei sui, non sic quin Deus velit substanciam sui actus et utilitates que ex defectu operis consequuntur.

Hence the will of a tyrant is contrary to God's will, even when both will the same thing.

Unde videtur michi quod quilibet debet in universali velle quidquid Deo placuerit esse factum; et cum fuerit particulariter illud notum, debet particulariter illud velle; et sic illud quod debet velle particulariter ex mandato, debet

Man should will generally that God's good pleasure should be done, and then will it in the particular case when it is particularly known to him;

8. *i.* AC: om. B. sit B C: sint A.

14. ¶ *volicio* B f. 235 v. 28. *opposito* B: *apposito* AC.

21. *debite* AC: *debita* B.

and should rejoice in the acts of the righteous Judge, even when his natural spirit is grieved at them.

velle universaliter vel confuse. Unde ex morte parentum [51A] vel pena pro peccato proprio debet sciolo secundum deliberativam volenciam complacere, licet naturali spiritu ad tempus * passionalitatis sit turbatus. Stat enim de eodem B nedum diversis potenciis sed eadem, habere complacenciam et displicenciam secundum dispaes razones. Unde pium videtur michi considerare penas personarum et communitatum inflictas a Domino, et congaudere iuste Iudici, qui non relinquit in sua universitate maculam impunitam: per talem nanque contemplacionem paciencia stabilitur, 10 caritas rutilat, cum Dcus ex punicione iusta diligitur, et compaciendo de reatu proximi condolendo, prescinditur una cupiditas personalis, quia quis nimis inordinate inimicos vult deprimi et se suosque quomodolibet vult extolli. Consideremus in talibus quantum de penarum pulcritudine in nostris 15 adversantibus gauderemus, et quod nos iniuriantes proximis sic iuste ad regulam tribulamur. Et tunc, si plus diligimus universitatis pulcritudinem quam personale commodum, ut debemus, tribulacionem cum patienti gaudio sufferemus, scientes secundum beatum Augustinum, in De Quantitate 20 Anime, xxiv., quod nec mors nec pena infligitur nisi iuste. Et patet quod non debemus deliberative tritari quod non sumus episcopi, vel bonis naturalibus aut gratuitis prestolati. Nam cum de talibus habemus determinatam noticiam, et scimus quod non possunt inexistere nisi iuste: unde occasio 25 de illis immediate et simpliciter murmurandi.

With respect to the future, touching which God's will is unknown, our will should be conditioned by God's good pleasure.

Sed quoad futura nobis utilia, de quibus * sumus ambigui, C videtur quod debemus velle ipsa condicionaliter, si Deo placuerit, et simpliciter innii mediis licitis ad eadem; ac nolle sic condicionaliter malum pene, sed nolle simpliciter 30 malum moris. Et ex istis patet quod licet meritorie sic velle condicionaliter dandum possibile a Deo volutum, et

1. velle A C: nolle B. parentum A C: parentem B. 13. nimis A C: ruinis B. 14. quomodolibet A C: quolibet B. 15. penarum B: personarum A C. 27. Utilia B l. 235 c. 31. Et om. l.

21. Cf. August. de Quantit. Anim. xxxiii § 73, xxxvi § 80, Opp. 1. 43^b A, B. 439 B, C.

51C] nolle proportionaliter a Deo volitum, quam discrepantiam excusant ignorantia voliti, condicionata volicio, cum rectitudine intendendi; nam prescitus existens in gracia vult meritorie beatitudinem et vult divinam dampnationem, cum tamen
 5 Deus utrobique eternaliter velit oppositum: et sic contingit de mediis satis multis, ut viator debet velle virtutes sibi possibles ac beatitudinem, cum eis non conveniat male uti, vicia autem eis opposita cum dampnatione perpetua debet nolle; cum tamen Deus velit oppositum utrobique. Alia
 10 autem media, de quorum futuricione vel usu sumus ambigui, debemus condicionaliter solum velle: et talem volicionem verbo exprimimus optativo; ut vellem esse fortis, sapiens, sive dives. Unde videtur quod, sicut velle ponit desiderare simpliciter, cum nemo vellet dampnari vel esse asinus, licet
 15 logice loquendo velit simpliciter hoc impossibile, si Deus ipsum voluerit; sed non desiderat quod Deus, sicut in aliis
 D possibilibus, ita velit. Ex ista igitur septuplici vo*licione et nolicione de presentibus, preteritis, et futuris secundum dictas regulas regulata, stat tota religio voluntatis. Consideremus
 20 murmura filiorum Israel in deserto, nostramque bonam impreccacionem de inimicorum depressione nostrum nostrorumque exaltacione, cum omissionibus hinc causatis, et precipiemus fugibilem gravedinem in peccatis: dampnatos autem, cum debent velle dampnationem propriam et oporteat eos velle
 25 oppositum, videtur esse insolubili pessimo involutos.

Tercio videtur sequi quod nulla intrinseca Dei volicio sit complexa, sed alia universalis aliaque particularis proportionaliter ad obiectum, et quelibet practica modo suo. Prima
 pars patet eo quod deitas non componit nec dividit, cum
 30 nullum actum intrinsecum possit elicere. Videtur tamen Doctori Profundo libro primo, capitulo xvii. et xviii., quod,
cum tres sint operationes in intellectu humano, scilicet, simplex

1. *discrepantiam* BC: *discrepacionem* A.13. *de* B: om. AC.31. Bradwardine, *de Causa Dei*, i. 18, pp. 220 seq.; 17, pp. 199 seq. But Wycliffe has partly abridged and rearranged his text.3. *z.* No intrinsic volition of God is complex.

i. The Deity neither compounds nor divides anything.

Bradwardine maintains the contrary:

apprehensio, compositio, et divisio ac discursus, quod tertia non [51D
potest Deo competere, sed due priores sibi conveniunt modo suo :
omnia ergo complexa vera Deus componit et dividit complexa
sciencia ; incomplexa autem cognoscit sciencia incomplexa.
Et scibilia complexorum quaedam naturaliter precedunt volum- 5
tatem divinam, ut Deum esse omnipotentem, etc. ; aliaque se-
cuntur, ut quelibet creatura. Illa autem que precedunt voluntatem
*divinam scit Deus eciam * complexe per nudam essenciam, et que-* 52A
libet alia incomplexa. Complexa quidem sequencia voluntatem
divinam scit Deus per suam substanciam et voluntatem necessario 10
previe requisitam. Scita autem que sunt priora naturaliter sciencia,
ut Deum esse, Deum esse omnipotentem, etc., causant illam, sicut
omnia scita a Deo secundum esse intelligibile suam scienciam
precedencia causant illam. Hec est sententia doctoris, que
videtur pluribus durus sermo, quia primo in methaphisica 15
videtur deficere, cum Deum esse, Deum posse esse, etc., sit
realiter divina essencia ; si ergo illis rebus complexum et
incomplexum convenient, patet quod eque indifferenter Deo
conveniunt sicuti suo esse. Videtur eciam quod non sit
naturalis prioritas inter aliquid et voluntatem vel scienciam 20
divinam, qua scit aut vult essentialiter ipsum esse ; quia
tunc esset ordo nature inter Deum et omnem eius scienciam,
et tunc indubie omnis Dei sciencia esset natura posterior
Deo suo : sed quid demencius ? cum sciencia personalis, que
est Verbum, et volicio personalis, que est Spiritus sanctus, 25
non precedunt communem scienciam aut volicionem qua
divina essencia vult se. Sed videtur pocius prioritas originis
inter Patrem velle producere Filium et eundem. Sed quis
audet dicere quod aliquid vel aliquialiter est prius naturaliter
Verbo Dei ? cum nec Deus Pater nec divina essencia potest 30
*naturaliter pre*cedere ipsum Verbum, Nec audeo dicere B*
quod Deum posse esse sit prius naturaliter sua essencia, ne
cogar asserere in Deo potenciam ante actum. Similiter, si
Deum esse omnipotentem sit naturaliter prius quam ipse
sciat se esse omnipotentem, multo magis Deum esse natura- 35

but his view
 would imply that
 the distinction of
 complex and
 incomplex be-
 longed to God's
 being,

and that God's
 knowledge and
 will were pos-
 terior to himself.

1. post *apprehensio* A C et addunt.
 13. || *suam* B f. 235 D.

6. *aliaque* B ; *alia quaedam* A C.

52B] liter antecedit; cum consequenter diceretur quod Deum esse Deum sit causa prior naturaliter sua omnipotencia, sicut passio consequitur naturaliter ad suum subiectum. Et cum Deum esse non sit prius quam Deus, sequitur quod Deus naturaliter precedit scienciam qua scit esse. Et cum pro illo priori natura nec est Pater nec altera personarum, eo quod noscendo gignit, sequitur quod Deus sit naturaliter Deo Patre prior. Et cum nulla communis natura precedit naturaliter sua supposita, nisi habeant naturas et essencias
 10 condistinctas, sequitur quod natura divina non sit simplicissima sed est tribus personis naturalibus aggregata. Patet ergo ex quolibet evidenciis multiplicandis in ista materia quod necesse fuisset premisisse methaphisicam rectificantem istam sentenciam.

15 Ulterius, quoad posicionem in se, assumo sic primo: Omnis divina sciencia vel est Deus vel relacio rationis, nullum tale est complexum, ergo nec divina sciencia. Maior patet ex principiis doctoris, cum ponit omnem yleam vel esse intelligibile foris Deum: nec discordat aliquis quin
 C omne * quod est in Deo pure adintra est Deus, excepto relativo. Et minor patet ex modo loquendi doctoris: nam
 25 nulla foret ratio quare Deus simplicissimus sit complexum quin per idem quilibet; et tunc non esset fingenda distinctio inter complexum et inconplexum, tanquam differencias
 25 dividentes ex opposito genus entis. Et de relacione qualibet patet idem: nam relacio Dei ad creaturas, cum sit simplicissima, sicut fuerat ante mundum, non sapit compositioem ex suis terminis; ymo, si sit complexa propter complexionem obiecti quod terminat, per idem foret discursiva et denomi-
 30 nata quomodolibet ab obiecto.

Item, cum sententia Dei non potest dici complexa nisi ex modo sciendi vel componendi in Deo adintra sed cum nec habet actum distinctum nec adintra subiectum aut predicatum pro quibus componat vel dividat, nec fingi potest alia dis-

ii. God's knowledge is not complex, since it is either God himself or a *relatio rationis*,
 neither of which can admit of composition:
 iii. so neither can God's will.

3. *suum* om. B. 6. *pater* A in mg. BC: *prior* A' expunctum. 8. *prior* om. B.
 11. *personis naturalibus* AC: *personalibus* B. 23. *si sit* BC: *sistit* A. 30. *ab*
 BC mg.: om. A. 32. || *sed* B f. 236 A. 34. *vel* AC: *aut* B.

paritas unde posset poni tanta infinitas modorum intrinsecus [52C
 eternorum; ergo ex parte modi intelligendi non est com-
 plexa sua volicio, sicut nec ex parte voliti. Et dicendo quod
 non est proprie complexa sed similitudinarie, revera per
 idem diceretur similitudinarie discursiva, quia eque cognoscit 5
 Deus veritatem connexionis ypothetici sylogismi, sicut cog-
 noscit veritatem simplicissime * cathechetice; ymo, cum D
 sciencia Dei non contrahit denominacionem terminorum a
 signis nostris nec a rebus cognitis nec a modo intelligendi,
 patet quod non est realis distincio. Unde secundum Au- 10
 gustinum, septimo de Trinitate, ix., Deo hoc est esse quod
 sapientem esse, hoc autem est sapientem esse quod intelli-
 gere. Et indubie conformiter idem est Deum cognoscere,
 scire, vel velle se, et scire se esse, et ita de ceteris; et hoc est
 divina essencia, quia quando idem est cognoscens et cog- 15
 nitum, et non mediat actus vel habitus, tunc sciencia, intelli-
 gencia, vel volicio est solum formaliter relacio rationis.
 Cum ergo in Deo non possunt poni actus vel habitus, ne
 ponatur mobilis a causante in ipso summam absolutam, et
 ne posset conservare illos actus vel habitus in ausencia rei 20
 scite, vel aliter decipi in credendo, patet quod in Deo nulla
 sciencia est complexa. Et patet prima pars conclusionis.
 Idem enim est hominem scire rem quamcunque cognitam,
 et cognoscere ipsam esse; sed sciencia sua est actus vel
 habitus non essencialiter consequens ad cognoscens et cog- 25
 nitum, ut in Deo; ideo in Deo non est distincio essentialis
 inter quodcunque intrinsecum et suam substanciam; nec
 est distincio inter divinam intelligenciam, scienciam, et vo-
 lenciam terminatas extrinsecus ad obiecta, nisi po*nendo 53A
 distincionem rationis inter univoce veritatem et bonitatem, 30
 ut superius tangebatur.

Et patet secunda pars conclusionis, eo quod relacio rationis
 non capit esse a termino: per idem ab eo caperet universalita-
 tem et particularitatem cum ceteris denominacionibus sub-

7. *cathechetice* A C: *cathechetico* B. 10. *est* A C: *sit* B. 30. *univoce* A C:
uni B.

10. Cf. August. de Trin. vii. 1, 2 §§ 2. 3. Opp. 8. 875.

b. God's know-
 ledge is both
 universal and
 particular;

53A] iecto non repugnantibus, ut sunt materialitas, incepicio, corrupcio, mobilitas, etc.; unde videndo que denominationes Deo, qui subicitur illi sciencie, non repugnant, oportet videre si Deus potest scire materialiter vel mobilitate, sicut potest scire
 5 universaliter et particulariter; et cum constat quod non, contentemur de causa quare sciencia huiusmodi relativa est universalis vel particularis, sed distincta quelibet, non confusa, licet non sit generabilis, corruptibilis, vel aliter mobilis ab obiecto. Et patet quod sciencia non est universalis a
 10 subiecto sed obiecto, ut dictum est de dominio. Nec scirem sustinere aliquam esse universalem scienciam nisi ponendo universalia sicut supra, quia non posset esse universalis sciencia nisi Deus universaliter cognosceret illud ad quod universalis sciencia principaliter terminatur. Et cum sciencia
 15 Dei non potest dici forma universalis a subiecto sed solum ab obiecto, sequitur quod est dare rem universalem Dei scienciam terminantem. Nec est color ponendi in Deo multas sciencias
 B aut gradus naturalium prioritatum, ut puta quod prius * cognoscit hominem simpliciter quam cognoscit hunc vel illum
 20 existere, quin per idem dabitur illud scire quod prius naturaliter cognoscit hominem quam hunc datum. Et illud scire, cum sit relacio, et non confusus actus vel habitus, ne cogamur concedere Deum confuse quidquam cognoscere, sequitur quod est dare obiectum preter terminum vel
 25 cognitum ad quod principaliter terminatur. Non enim valet sophisticacio qua dicitur quod Deus nichil cognoscit illa noticia, sic quod sit relacio inter extrema, sed non inter extrema sit illa relacio, et sic de multis subterfugiis sophisticis que fingunt emuli veritatis. Illa ergo sciencia est
 30 quelibet sciencia qua Deus scit hunc vel illum existere, quia aliter cogemur dicere quod poneret in numerum cum particularibus scienciis subalternis, et per consequens Deus multiplicitate sciencia cognosceret quamlibet individuam creatu-

2. *mobilitas*: codd. *nobilitas*. 15. *solum* A C: *solummodo* B. 16. || *universalis* B f. 236 B. 17. *terminantem* B: *dantem* A C.

ram; quod esset nimis superfluum, cum qualibet tali sciencia [53B distinctissime cognoscit omne cognitum per eandem. Sicut ergo iste homo est species, genus, et ens analogum; sic illa sciencia qua Deus cognoscit ens analogum cognoscit totum genus substance, omnem speciem, vel individuum speciei. 5 Nec est distincio inter sciencias nisi termino rationis, * ut C sicut iste homo est species et quodlibet suum superius, sic ista specularis noticia illius hominis est communis noticia speciei et generis, quamvis laterales noticiae distinguuntur. Nec percipietur istud nisi ab illis qui in noticia de universali- 10 bus educuntur. Ista itaque noticia est, ut dictum est de dominio, universalis obiecto et singularissima per subiectum. Ulterius patet, cum omnis operis sit divina sciencia directiva terminaturque ad opus Creatoris ut causam, quod sit tam speculativa quam practica modo suo. Et dico *modo suo* 15 quia indubie multum equivoce dicitur sciencia respectu sciencie creature. Ideo loquendo pure univoce de sciencia speculativa vel practica (ut loquitur philosophus, secundo Methaphisice, iii.), foret sciencia nec speculativa nec practica; sed cum sit finaliter gracia veritatis et propter opus ad quod 20 principaliter terminatur, sequitur quod analogice participet utriusque. Practicum enim a *praxis*, quod sonat *operam*, nomen trahit. Sicut ergo de sciencia, sic de intelligencia et volencia Dei cum sibi similibus est dicendum.

it is both speculative and practical.

The same argument is true also of God's intelligence and will.

CAPITULUM XVIII.

25

1. *Objections:*
a. Does God's will admit of mobility or the like?

PER hec dicta in genere patet introitus ad respondendum particularius argumentis que videntur infringere sententiam de libertate, contingencia, et dependencia volicionis divine * a D termino extra Deum, quantum ad mobilitatem, trahibilitatem, (answered above, etc. Patet ex prima nota capituli proximo precedentis quod 30 nullum illorum sequitur.

(answered above, etc. Patet ex prima nota capituli proximo precedentis quod 30 nullum illorum sequitur.

19. ante *foret* B nec inserit.

11. *Supra*, ch. viii. p. 52.

19. *Arist. Metaph. a. p. 993 b.*

53D] Quoad secundum argumentum, quod 'volicio divina esset in
 'hominum potestate,' patet ex eadem nota quod non sequitur; b. Is it subject to human power? (answered above, p. 149).
 cum non sit potestas nisi super creaturam que potestati sit
 subiecta. Nec sonat male recte sapientibus quod ego possum
 5 facere Domini velle non velle a volibile; sed intelligentes
 quod ego possum cogere Deum ad hoc vel facere hoc post-
 quam non fuit, vel esse principalis causa volicionis huiusmodi,
 male concipiunt.

Tercio instatur per hoc quod 'vel est processus in infinitum
 10 'in causis, vel aliqua causant se reciproce.' Sed dictum est
 secundam partem esse veram, eo quod aliter, cum omne
 causatum habet completam causam ex qua sequitur ipsum
 esse (ex secundo Posteriorum, conclusione xviii., et secundo
 Phisicorum), sequitur quod omnis effectus absolute necessario
 15 eveniret. Sicut ergo forma causat materiam et econtra,
 sanitas laborem et econtra, individuum speciem et econtra,
 integrum suam partem et econtra; sic Dei volicio creaturam
 et creatura Dei volenciam econtra.

Quarto instatur per hoc quod 'tunc aliquis effectus esset
 20 'eternus, et per consequens creatura, cum homo faciat Deum
 54A 'velle, et tunc esset causa voluntatis divine querenda * contra
 'apostolum ad Rom. ix. 20, ubi increpat querentes quare Deus
 'voluit unius misereri et alium obdurare: *O homo, inquit, quis
 'tu es ut respondeas Deo?* Et ponit exemplum de figulo, quo-
 25 'modo habet potestatem de eadem massa facere vas honoris
 'et contumelie. Unde et Augustinus, super Iohannem omelia
 'xxvi., exponens hunc textum Iohannis, *Nemo venit ad me nisi
 'Pater meus traxerit eum,* sic inquit, *Quare hunc trahat et hunc
 'non trahat noli querere, si non vis errare.* Et quotlibet sunt
 30 'dicta sanctorum que consonant in hoc idem.' Ad illud dicitur

3. *que* Bf. 236 c. 5. *domini* BC mg.: om. A. 25. *massa* BC: *mas* A
 in fine coli, litteris *-sa* in sequente perperam omissis.

13. Arist. Anal. Post. ii. 16 p. 98 b; Phys. ii. 8 p. 199 b.

23. Rom. ix. 21.

26. Inaccurately cited from August. in Ioh. Evang. tract. xxvi. 2 [in vi. 44], Opp. 3 (2) 494 E.

Not all effect is a creature,

e.g., God's will,

which is a right matter of enquiry.

quod *effectus*, sicut et *efficere*, dicitur equivoce. Quandoque [54A enim omne causatum distinctum ab essentia causantis dicitur, ut sic, *effici* ab eodem; ut Deus eternaliter facit se velle quamlibet creaturam et facit eternaliter instans fore; et sic non omnis effectus est creatura. Et patet modus loquendi per 5 Augustinum, —; et sic maior pars modernorum docentium concedit quod causa voluntatis divine, et specialiter contingentis, est summe querenda, quia Deus ipse, verumtamen *cum modestia et timore*: cum aliqui volunt in infinitum procedere in causis, querendo causam prime voluntatis; alii autem 10 remurmurant contra Deum imponentes sibi invidiam quod hunc disponit ad gloriam, hunc ad penam, cum omnes homines salvare poterit. Et contra tales loquitur Aristoteles allegatus; et Augustinus aliique doctores persepe increpant querentes causam ulteriorem, cum ad volicionem primam B causalitatis fuerit resoluta, ut Octogintatrium Questionum questione xxviii. et de Genesi contra Manicheos quinto capitulo satis patet.

e. 'Nothing temporal can cause the eternal, such as is the will of God;

'for nothing can cause except it exist at the time that it causes.'

Item, 'omnis volicio Dei contingens eternaliter est causa; sed nullum temporale potest causare eternum in infinitum 20 suam propriam essentiam antecedens; ergo nulla creatura causat Dei voluntatem. Nam, si aliquid pro mensura aliqua causat quidquam, tunc realiter est pro eadem, cum omnem causam, in quantum huiusmodi, oportet actu existere; sed 25 nulla creatura esset eternaliter a parte ante; ergo nec sic eternaliter quidquam causat. Nec valet dicere quod talis volicio habet eternaliter solummodo Deum causam, et tunc pro dando instanti causatur posterius ab effectu, quia complete causatum non indiget ulterius quod causetur, et specialiter si sit indivisibile, sicut quilibet volicio Dei est 30 pona.' Ad illud dicitur quod necesse est talem Dei volicionem causari a creatura ad quam principaliter terminatur, nec

The cause need not exist at the time of the thing caused.

16. || *causalibus* B f. 236 D. codd. *aple*.

23. *eodem* B: *codem* A C.

25. *a parte*:

9. 1 Pet. iii. 16.

16. August. de div. Quaest. octogintatribus, xxviii., Opp. 6. 7 G, 8 A; de Gen. ad litt. imperfecti libri iii. § 8, Opp. 3 (1) 95 G, 96 A.

54B] oportet talem causam pro omni mensura temporis vel nature coexistere suo effectui sic causato. Pono primo exemplum de privatione forme geniti, que (ex primo Phisicorum) est principium generati, et tamen impossibile est illa tempore esse simul. Secundum exemplum est de labore causante efficienter sanitatem finaliter recausantem, et tamen repugnat ipsa temporaliter esse simul. Tercium exemplum est de prioritate temporis vel * instantis, qua primum instans mundi est prius quam aliquid aliorum; et notum est secundum veriloquos quod illud posterius tempore causat talem prioritatem temporis, sicut causat posterioritatem temporis correlatam: unde non oportet talem causam effectus pendentis a futuro temporaliter subsequente, quod habeat causas suas simul tempore; sed condiciones apposite oportet ipsas concipere. Et in isto modo loquendi fui anxius et perplexus quousque prime Veritati placuerat afficere mentem meam quomodo aput eum omnia que fuerunt sunt pro mensuris suis presencia. Prius enim dixi quod res causat et non est, aliquid est causatum et non est nunc, quod non est possibile ordinem talem esse nunc, quod non creatura sed eius futuricio causat voliciones huiusmodi vel respectus; et sic de multis diverticulis risu dignis. Nunc autem video (laus sit Deo) quod volicio eterna eternaliter est causata ab effectu solum instanter vel temporaliter existente, et per consequens non amplius concausante. Et ita non sequitur, 'si causatio sit eterna, quod sic sit causancia correlata,' vel 'si A affectus pro B instanti eternalitatis vel temporis est causatus, quod omnis eius causa pro eadem mensura causat ipsum; sed satis est quod pro mensura sibi congrua causat ipsum. Unde generaliter omnis causa pro aliqua mensura originis nature vel temporis causat * suum causatum pro qua ipsum met non existit.'

The eternal will is eternally caused by the effect albeit only existent at the instant or in time.

13. *pendentis* B: *precedentis* A C.
27. *instanti*: codd. *instantis*.

14. *condiciones* A C: *condicionis* B.
28. ¶ *mensura* B C. 237 A.

3. Arist. Phys. i. 7 pp. 190 seq.

5. So Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

f. 'God's will then is not absolutely free.'

The fact of being caused is no bar to freedom in the thing caused.

Sexto videtur 'quod non omnis volicio Dei sit summe [54D
 'libera, quia cuiuslibet volicionis Trinitate ad creaturam est
 'necessitas antecedens; et illa tollit de libertate, ut arguit
 'Doctor Profundus, libro tercio, quarto capitulo, seriose: si
 'ergo voluntas humana, ex limitacione cause naturaliter pre- 5
 'cedentis, sit in suis inferioritatis gradibus limitate, per idem
 'volicio divina si habeat causam inferiorem tantum necessi-
 'tantem eam ad esse a qua non habet potenciam resilire.'

Hic dicitur quod eque oportet dare respectu cuiuscunque
 volicionis divine causam adequatam, ex qua posita sequitur 10
 ipsam esse, sicut respectu cuiuslibet assignandi. Nec per
 hoc libertas tollitur in causato, ut tam libera est utraque
 persona causata quam liber est Pater vel divina essencia,
 cum eadem sit communis libertas cuiuslibet eorundem, et
 cum utraque posterior habet causam completam ex qua 15
 absolute necessario sequitur ipsam esse; ergo summa neces-
 sitacio coaccionem non sapiens non minuit libertatem. Sed
 miror quod methaphisicus concedens omnem talem voli-
 cionem huiusmodi distingui a Deo, tamquam pure contingens
 a necessario, habet pro inconvenienti quod nulla talis sit 20
 eque libera sicut Deus, cum nulla talis sit libera nisi equi-
 voce, magis dispariter quoad Deum quam actus hominis vel
 quodcumque opus suum extrinsecum sit liberum quoad
 ipsum. * Ideo comparaciones huiusmodi libertatum sunt 55A
 nimis improprie ut parificentur in gradibus: maneat ergo 25
 quelibet talis res libera gradu suo. Nec est volicionis Dei,
 de qua meminimus, habere potenciam vel in aliquo resilire,
 ut res absolute que appetunt de natura intrinseca fines suos.
 Quid, queso, est dicere quod prioritas temporis vel alia
 relacio concepta formaliter appetit resilire? Et si arguitur 30
 quod quelibet Dei volicio sit summe libera, eo quod Deus
 vult summe libere, per eandem dicitur quod verum conclu-
 ditur intelligendo volicionem huiusmodi essencialiter pro

5. cause B: om. A C. 15. qua A C: quo B. 21. eque libera sicut deus
 cum nulla talis sit libera B: om. A C. 25. parificentur B: profitentur A C.

55A] subiecto: sed si illud argumentum procederet intelligendo volicionem formaliter ut distinctam, sequeretur per idem quod quelibet volicio creature sit eque libera sicut illa; quia quam libere vult quecunque potencia volitiva, tam libera est sua volicio, et tamen constat quod equivoce dicitur actus liber cum sua potencia.

Verumtamen quantum ad argumentum est triplex responsio: prima dicta docens quod nec actus voluntatis nec Dei volicio relativa dicit in volente absolutam per se potestatem existere preter potentiam volitivam; ideo essentialiter intelligendo conceditur quod quelibet talis volicio sit essentialiter ipsum volens. Secunda responsio, descendens formali distincioni, dicit quod non tam libera * est talis volicio quam libere vult potencia volitiva, cum comparaciones non sunt univoce; sed proportionaliter modo suo est volicio liberior quo volitiva velit liberius, non secundum gradum paritatis sed analogie vel proportionalitatis. Tercia responsio dicit quod, sicut volitiva creata liberius est quam vult actu elicito, cum una sit propria passio et aliud accidens contingentiissime inexistens; sic Deus liberius est quam vult quamcumque creaturam existere, quia aliter non liberius produceret Spiritum sanctum quam quamlibet creaturam. Quamvis enim libertas remota qua Deus producit effectum sit divina essencia et sic summa, tamen libertas proxima, qua immediate formaliter Deus efficit hoc creatum, est passio sue contingentis agencie a summa libertate formaliter derivata. Et quelibet istarum trium responsionum videtur michi probabilis, et est discrepantia potius in logica quam in re ipsa.

Sed ut dicte responsiones magis appareant, sunt tria puncta laciuss disserenda: primo, si volicio divina et effectus temporalis se causant reciproce, quod unum illorum est reliquoprestantius et prius simpliciter: nam in quattuor exemplis Aristotelis superius recitatis patet quod unum reciproce se

2. Three propositions:

a.

b.

c.

3. Three further questions.

a. As to the priority of the divine will or of its temporal effect,

7. || argumentum B. f. 237 B.

34. Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

causancium precedit reliquum simpliciter perfeccione, digni- [55B
 tate, vel natura; * et sic videtur in proposito oportere. Ad C
 illud dicitur quod volicio limitata, cum non proprie sit natura,
 verumtamen ex tribus sapit preeminenciam vel dignitatem
 super creaturam quam efficit: primo, ratione subiecti quod 5
 efficit, a quo capit eternitatem, suo causato existenti solum-
 modo temporali. Secundo, ratione prioritatis originis qua
 Deus prius vult quamcunque creaturam singularem existere
 quam existat: ut volicio qua Deus vult singulariter me esse
 est volicio qua Deus vult speciem humanam et quodcunque 10
 superius genus existere; et per consequens est longe prius in
 sua manerie quam est aliquod singulare, cum sit equum cum
 ente analogo, ut patet ex dictis de universalitate divine
 sciencie. Et ista consideracio est michi quodammodo pre-
 ciosa. Cum enim Deus prius naturaliter vult quodcunque 15
 individuum esse in suo analogo quam vult esse in suo indi-
 viduo, sicut prius vult illud esse in ratione exemplari quam
 in suo analogo, patet quod volicio Dei est preeminencior crea-
 tura. Et sic gradatim ascendendo per voliciones Dei ex uno
 latere et gradus creature in suo priori ex alio, invenitur con- 20
 tinue voluntatem Dei precellere, quousque deviniatur ad
 volenciam absolutissimam et supremam, qua Deus absolute
 necessario vult se esse. Et illa est * basis omnium aliarum, D
 cuius non est causa queribilis, ut patet, ex testimonio Augus-
 tini; ut volicio qua Deus generaliter vult ens creatum ex- 25
 istere, cum sit idem cum volicione analogi exemplaris, pre-
 cedit existenciam creature. Et volicio qua Deus vult se esse
 precedit illam volicionem intrinsecam relativam. Et ideo
 vere dicitur quod quelibet creatura ideo principaliter est quia
 Deo complacet ipsam esse. Tercia causa preminencie est 30
 minoritas dependencie quam effectus, quia satis est ad voli-
 cionem quod tempore suo sit essencia effectus ad quem prin-
 cipaliter terminatur. Et quotlibet sunt cause effectus que

it is clear that
 the former has
 the preëminence,

i. by virtue of its
 subject, which is
 eternal;

ii. by virtue of
 its priority of
 origin;

iii. by virtue of
 its independence
 of anything else.

4. *preminenciam* AC: *preminenciam* B.

17. *quom* B, f. 237c.

12. *equum* BC: *equivoicum* A.

18. *preminencior* AC: *preminencior* B.

55D] non causant dictam volenciam; ut creancia Dei, eius con-
servancia, et multa alia rerum genera causant Petrum, que
non causant Dei volenciam terminatam principaliter ad
eundem. Nec obest illud, Quidquid est causa cause est causa
5 causati, vel logice vel ad sensum non logice (quia non sequitur
'Si A sit causa causati a B ergo causat omne causatum
quomodolibet ab eodem'), nec ad sensum quia communiter
exponitur de causante et causato servantibus consimile genus
cause. Volicio ergo qua Deus vult me esse est simpliciter
10 independens a mei creancia a materia et quolibet generibus
56A que me causant. Sed cum * volencia illa causat me modo
efficientis medii ad finem ultimum, videatur de per se causa
finali medii, ut specie humana, genere substancie, et universi-
tate, ac aliis generalibus aggregatis. Et omnia sic finaliter
15 causancia causant in Deo volenciam supradictam, ut sicut
Deus vult me esse propter hoc quod ego sum, sic propter
speciem et genus hominum integrandum sapiens Dominus
vult me esse; et non quia creat me existere, sed econtra.

Secundo dubitatur si causacio divine volencie aliquando
20 incipiat, sicut causancia correspondens: et videtur quod sic,
'quia causacio passiva non potest temporaliter vel natura pre-
'cedere causanciam correlatam; sed econtra videtur quod
'actio sit posterior passione, ymo multo evidencius videtur
'quod Deus eternaliter causat quamlibet creaturam, et tamen
25 'ipsa solum temporaliter est causata; et tunc videtur quod
'omnis effectus absolute necessarius eveniet.' Ad illud dicitur
quod, sicut ydea effectus eternaliter causat in Deo volenciam
contingentem, sic Deus econtra quamlibet creaturam adintra
causat eternaliter in ydea; par enim ratio est utrobique: et
30 sicut Deus pro instanti temporis effectualiter incipit me
causare, sic pro instanti incepcionis effectus incipit ille Dei
volenciam concausare, quam volenciam Deus causat eternaliter
B cum ydea; et sic con*cedit logicus quod pro instanti eterni-
tatis est talis contingens volencia completa causata, quia pro

A. As to the
causation of the
divine will,

it is eternally
caused by the
idea of the effect,
and the creature
in turn is caused
by God in the
idea:

9. *simpliciter* A C: *simplex* B. 13. *medii (me)* B: *mei* A C. 16. *hoc*
B: *om.* A C. 26. *eveniet* A C: *eveniet* B.

illo instanti est illa volencia que tempore suo causatur tem- [56B]
poraliter ab effectu; sed non pro instanti eternitatis complete
causatur, cum deficit pro illa mensura causancia creature. Et
hoc consonat locucioni vulgari et philosophice qua vere dicitur
volicionem Dei non esse impletam antequam evenerit quod 5
intendit. Et de complecione volicionis huiusmodi potest
intelligi illud Mat. vi. 10, *Fiat voluntas tua*, et crebrum
verbum Salvatoris quo dicit se Patris facere voluntatem.

but not all effect
will absolutely
necessarily
happen;
it is contingent.

Uterius negatur quod omnis effectus absolute necessario
eveniet, ymo conceditur quod absolute necessario est con- 10
tingens. Nam si Deus est potencie contradictorie libere, est
contingens; sed absolute necessario Deus est potencie con-
tradictorie libere; ergo absolute necessario est contingens.
Maior patet ex hoc quod non stat libertas contradiccioni in
Deo, nisi et multa possunt esse que non existunt, et multa 15
possunt existere que nullatenus sunt de facto: quia da Deum
esse potencie sic libere, cum opposito huius dicti, et queritur
utrum creatura aliqua sit contingens: si non, cum Deus sit
potencie contradictorie libere ad causandum, nullam crea-
turam existere est contingens, quia * est et potest non esse; C
quia si Deus creaturam produxerit, tunc non esset, quod si
nulla creatura potest non esse, tunc nulla libertas huius est
in Deo. Et minor argumenti ex isto est evidens, quod Deus
potest habere huiusmodi libertatem, cum nulli repugnat quod
habeat; ymo, dato quod non habeat, sequeretur multiplex 25
inconveniens, sicut supra tangitur de peccato: sed non potest
contingenter habere potestatem huiusmodi, eo quod non
potest capere ipsam ab alio; ergo, si potest habere po-
testatem huiusmodi, absolute necessario habet ipsam. Ideo
omnes loquentes nostre legis ponunt quod prima ratio con- 30
tingencie est in Deo.

God's practical
knowledge
is not posterior
to his will,

Et ex dictis patet solucio ad rationem qua queritur utrum
sciencia Dei practica sit sua volucione posterior, vel econtra.

1. *volencia* B. f. 237 D.
A C: *philosophica* B.

3. ante *causancia* B a inserit.
16. *possunt*: codd. *possent*.

4. *philosophice*

26. V. supra, ch. xiv.

56C] Si sic, tunc pro instanti prioritatis volencie fertur volicio in sibi incognitum; consequens impossibile, cum Deus, quia scit producibile esse bonum, ideo placet illud esse. Si econtra, ^{nor prior,} tunc pro illo instanti nature est sciencia Dei mere naturalis et non libera, eo quod non sibi correspondet pro illa mensura volicio a qua libera posset dici: et cum ad scienciam Dei sequitur scitum esse, sequitur quod, sicut prima sciencia practica est mere naturalis et per consequens absolute necessaria, sic et cognitum per eandem; et sequitur omnia absolute necessario evenire. Patet * ex dictis quod eadem est in Deo contingens et relativa sciencia ac eius volicio.

Ideo eque primo, sicut Trinitas scit effectum, vult eundem simpliciter, et econtra: nam inter idem subiectum et obiectum omnino sine variacione in fundamento non potest esse dispar relacio: et si distinguerentur, hoc foret racione veritatis analoge creature correspondente Filio, et racione bonitatis analoge correspondente sancto Spiritui; et per consequens sciencia talis in Deo volicione consimili saltem origine foret prior. Ego autem non audeo partiri raciones tales analogas distincte specialiter ad Personas.

Tercio dubitatur de causa prime contingencie, quomodo complete trahit originem. Videtur enim, signata tota multitudine contingencium, quod illa a causa completa extrinseca sit causata; et cum illa non sit contingens sed necessaria absolute, quod suum causatum sequens formaliter sit necessarium pari gradu. Unde propter talia dicit Doctor Profundus quod prima contingencia est in volicione eterna divina qua vult effectum existere et potest ex se velle oppositum. Unde nono Metaphisice, x., dicit philosophus quod potentia libera quoad libertatem contradiccionis (supple, ex se) valet ad opposita. Unde libro tercio, quarto capitulo, doctor sic describit huiusmodi libertatem: *Libertas*, inquit, *contradic-*

but simultaneous.

c. As to the cause of the first contingency,

Bradwardine holds it to reside in the eternal will of God, whereby he wills the existence of the creature, which he might leave unwilling;

3. placet AC: complacet B. 13. nam A marg., nam id B: inter A text. C. sed in C deletum. 16. creature B: creaturis AC. 19. || partiri B. f. 238 A.

26. Bradwardine, de Causa Dei, iii. 5 p. 657.

29. Arist. Metaph. viii. (ix.) 8 p. 1050 b.

31. Bradwardine, iii. 4 coroll., p. 653.

*cionis est libera potestas activa, qua posita cum omnibus dis- [56D
posicionibus necessariis ad agendum, * libere potest agere et 57A
non agere; sic quod non sequitur de necessitate quod agat, sed
et hec et altera pars contradiccionis equaliter potest stare.*

but his argument
is logically
defective,
whether it be
understood
i. in sensu com-
posito,

- Contra illud obieci alias multis modis. Primo enim videtur 5
descripcio, sive intelligatur in sensu composito vel diviso,
esse logice defectiva. Nam, intelligendo eam in sensu com-
posito, patet quod non potest verificari de potencia prima
libera, de qua tamen secundum sensum doctoris caperet
a. singulariter potissime veritatem. Primo, quia non stat cum 10
aliquo Deum non agere, cum absolute necessario producit
β. Filium. Secundo, quia in Deo, eciam secundum doctorem,
non est disposicio necessaria ad agendum, quia sine qua-
cunque tali libere potest tam adintra quam adextra agere;
ymo, si foret aliqua disposicio talis respectu actus primi 15
contingentis intrinseci, ille produceretur necessario sicut
γ. Verbum. Tercio, quia in sensu composito saperet illum
sensum quod stat quod, illa potencia posita cum omnibus
disposicionibus necessariis ad agendum, agat et non agat;
(1) quod notum est formaliter repugnare: primo, quia sequitur, 20
Iste disposiciones sunt necessarie ad agendum, ergo secundum
(2) istas agitur; secundo, quia sequitur quod sunt in Deo dispo-
(3) siciones huiusmodi; et tercio, quia ponit possibile quod Deus
agat et non agat. Quod si ablativus absolutus intelligatur
* conditionaliter,—et tunc bene sequitur, cum in Deo non B
potest esse disposicio previe requisita,—revera tunc superflue
additur *absolutus*; ymo, addito tali condicionato ablativo re-
spectu produccionis persone vel rationis ydealis, sequitur quod
utraque pars contradiccionis equaliter potest stare, cum ex
absolute impossibili sequitur quidlibet. Si autem in sensu 30
diviso intelligat, tunc patet quod eque competit cuilibet create
potencie volitive, eo quod quelibet talis potencia libera ab-
solute necessario libere potest tam agere quam non agere,
cum utraque pars contradiccionis equaliter potest stare. Nam
si Deus est, sic ab eo ad minimum potest esse; sed absolute 35
1. *qua posita* addidi ex doctore. 24 *absolutus* B: om. A C. 27. *ymo* B C: *ydeo* A.

or
ii. in sensu
diviso.

57B] necessario Deus est; ergo sic absolute necessario potest esse, et per consequens sic quocunque posito potest esse. Ideo credo quod doctor intelligit de actu intrinseco vel extrinseco potencie libere, ad quem non est necessitas antecedens. Sed

5 videtur quod nulli create potencie illud conveniat: primo, quia memoria naturaliter producit intelligenciam, et illa insimul voluntatem; secundo, quia volicio Dei eterna necessitat quancunque activam creatam potenciam ad quemlibet actum suum, ut doctor vere sentenciat; tercio, quia est dare

10 dispositiones movencium secundorum obiective alliciencium ad volendum, et dispositionem ac applicacionem potencie volitive, cum quibus non stat potenciam illam non agere. Et

C evidencius sequitur * hoc de quolibet actu operis extra mentem. Ideo dicit doctor quod volitiva potencia creata non est

15 nisi secundum quid libera, sed volitiva increata est summe libera, cui potissime competit dicta descriptio. Sed arguendo contra illud suppono quod solum una sit huiusmodi potencia volitiva. Secundo suppono quod dicta potencia non sit contradictorie libera respectu produccionis persone vel alicuius

20 absolute necessarij intra Deum. Et tercio probatur quod non est sic libera respectu actus intrinseci; nam omnis Dei agencia temporalis habet priorem Dei volicionem eternam necessitantem previe ad agendum, ut doctor sepe et sane sentenciat: ergo respectu nullius actus extrinseci est

25 sic liber, ut si Deus creat Petrum, tunc habet eternam volicionem previam ad creandum, cui repugnat formaliter quod non creet; ideo Deus necessitat se ad quemlibet actum extrinsecum producendum. Ideo videtur michi quod potissime de actibus volendi intrinsecis quos ponit eternos sed

30 contingentes caperet sua sentencia veritatem.

Sed contra illud instatur, primo sic: Voliciones huiusmodi non sunt absolute, ut doctor estimat, ne sit processus in in-

D finitum in actibus, et propter alias raciones supradictas; * sed solummodo relaciones racionis inter Deum et creaturam

There is no free power that acts without antecedent necessity.

a.

β.

γ.

4. *Argument against Bradwardine's view (continued).*

a. Volitions are not absolute,

2. *et per consequens sic quocunque posito potest esse* B: om. AC (B autem in fine est habet). 6. *|| memoria* B, f. 238 v. 16. *libera* AC: *libere* B. 17. *illud* B:C: om. A. 27. *Deus* B: om. AC. 32. *absolute* AC: *absoluti* B.

but relations which imply the existence of the related.

bonam mediante sua futuricione: sed omnis talis relacio [57D] habet causam completam ex qua sequitur formaliter ipsam esse; ergo causatur ex necessitate precedenti. Prius enim generaliter sunt extrema cuiuscunque relacionis, saltem quodam ordine, quam est dicta relacio. Confirmatur ex hoc 5 quod creaturam esse volitam a Deo dicitur convertibiliter et eque primo ad subsistendi consequenciam cum Dei volencia correlata; sed creatura est causa quare illa est sic volita; ergo etc. Unde, ut ratio sit magis evidens, loquamur de volicione qua est volitiva aliquod bonum pro suo merito, 10 cum nemo negat quin creatura potest mereri sibi de congruo secundum gratiam; et tunc videtur quod existencia creature prior naturaliter eciam quoad consequenciam, sicut est causa dilectionis passive, sic est causa dilectionis Dei active convertibiliter correlate. Et idem sequitur generaliter de volicione 15 quacunque Dei eterna terminata principaliter ad accidens causatum essencialiter a subiecto: ut ego possum esse causa quare Deus vult meritum vel aliud accidens meum esse.

b. If God wills the existence of a man, this implies that he wills the existence of human attributes:

Item, signo per A volicionem qua Deus * vult Petrum vel 58A angelum vel aliud subiectum existere, quod habet passionem 20 convertibilem sed natura posteriorem, ut loquitur doctor cum aliis philosophis; et sit B volicio qua Deus vult eternaliter huiusmodi passionem: et patet quod B habet in Deo unam disposicionem previam ex qua formaliter sequitur ipsum esse. Nam A disposicio est previa, sicut subiectum est prius natu- 25 raliter passione, et posito A, sequitur formaliter B esse; eo quod Petrus non potest esse nisi sit risibilis, et non potest esse risibilis nisi Deus voluerit ita esse, ergo Petrus non potest esse nisi Deus voluerit ipsum esse risibilem. Et per idem Deus non potest velle Petrum esse nisi velit ipsum esse 30 risibilem, et econtra. Et idem est exemplum de quotlibet convertibilibus, quorum unum natura vel origine reliquum antecedit. Et proporcionabiliter ponendi sunt gradus divine volencie; et idem sequitur de sciencia; et idem patet gene-

each volition makes the other necessary.

10. *aliquod* A C; *aliud* B. 15. *generaliter* B: om. A C. 19. *vel angelum* A C; *triangulum* B. 27. *non* B I. 23° C. 32. *unum* A C; *una* B.

58A] raliter de Dei volencia contingente, qua voliciones universales
causantur ex volicionibus singularibus, et contra. Voliciones
eciam generum et specierum causantur ex volicionibus diffini-
cionum et divisivarum parcium, cum voliciones causando se
B habent * ad voliciones, sicut volita habent se ad volita; nec
relacio posset esse per se terminus accionis. Ideo libertas
non potest esse primo respectu volicionis huiusmodi rela-
tive.

Item, si causa et causatum dicuntur ad aliquid, per idem c. God's first act
of will has a
complete cause
10 completa causa et completum causatum eciam convertuntur;
sed primus actus liber Deo intrinsecus est completum causatum;
ergo habet causam completam. Nam si tota causa sua non requiring no
further cause.
sufficit, oportet ad esse suum superaddere novam causam.
Cum ergo Verbum et rationes exemplares supra voliciones
15 huiusmodi contingentes habent completas causas ex quibus
formaliter consecuntur, et causata inferiora habent ad con-
formem sensum causas completas, que racio specialis foret in
illis signabilis quin per idem resistendum esset in quolibet?
Confirmatur tripliciter; primus ex hoc quod primus actus i.
20 liber necessitaret Deum ad agendum sequencia, cum non
potest accionem eius suspendere nec vicem eius supplere nec
aliquid sed nisi per se ipsum adextra producere. Secundo, ii.
per hoc quod datus actus, cum liberius sit productus quam
quidquam aliud productum, foret ante suum esse a Deo cog-
30 nitus ac volitus causari: cum ideo est quia Deus vult * ipsum
esse, et per consequens volicio qua Deus vult ipsum esse, ne-
cessitat ipsum producere, ut de aliis est argutum: quia cum sit
contingenter productus tam libere, ex magna ordinatione, con-
siliacione, vel providencia est productus, quibus plene unitis
habebitur necessitas antecedens. Tercio, per hoc quod prius iii.
naturaliter est actus contingens quam ille actus est contingens,
et per consequens prius naturaliter causatur a Deo actus con-
tingens quam ille antecedens. Videtur ex hoc quod absolute
necessario est contingens; et si est contingens, divina volicio

6. per se terminus B: l'is A: omne (per se mg.) l'is C.
quidquid B.

28. contingenter A: contingens B C.

24. quidquam A C:

est contingens; ergo absolute necessario divina volicio est [58C
 contingens; ergo prius naturaliter quam illa divina volicio
 est contingens. Satis ergo est ad descripcionem potencie
 contradictorie libere quod sit potencia volitiva potens in
 contradictoria incoacte. Sic ergo non potest esse potencia 5
 libera nisi fuerit contradictorie libera modo suo: prima liber-
 rima, que ex se sine possibilitate superioris necessitatis potest
 in actus oppositos; secunda creata, que necessitata ex
 superiori potencia potest in actus oppositos. Naturalia ita-
 que agencia, si possent expectare post omnem applicacio- 10
 nem et proporcionem corporei, sicut possunt potencie voli-
 tive, possent producere libere actus suos.

CAPITULUM XIX.

*Of God's will
 (continued).*

* ULTERIUS patet responsio ad argumenta consimilia, ut D
 videatur primo quod Dei volicio sit pura relacio rationis, quod 15
 non distinguitur a prioritate vel dominio Dei super scitum, et
 per consequens omnis talis volicio foret tantum temporalis;
 et consequencia ex hoc videtur evidens, quod omnino inter
 eadem extrema sine distinctione aliqua fundamenti non est
 ponenda distincta relacio. Ad illud dicitur quod omnis volicio 20
 Dei, cum sit sciencia et intelligencia, intelligere autem est *intus*
legere, terminatur immediate quodammodo ad ydeam; sed hoc
 dupliciter est sub pura ratione intelligibilis, et sic est absolute
 necessaria sicut Deus, vel sub ratione qua ydea pro suo
 tempore est effectus, et sic quodlibet horum trium est 25
 eternum simpliciter sed contingens

* * * * *

5. sic: codd. si. 9. || itaque B. f. 238 D. 15. sit AC; si sit B. relacio
 C, relacio ratio B, ratio A. 26. Post contingens in A B reliqua pars paginae,
 in C etiam sex columnae sequentes vacant.

**INCIPIT TRACTATUS SECUNDUS*
DE DOMINIO DIVINO.

CAPITULUM I.

IAM secundo restat lacius disserere de dominio divino, OF GOD'S LORD-
 5 quoad dominabile, cum ex dictis patescit de primate divini SHIP AS TOUCHING
 domini. Cum enim omne dominium capit suum ordinem THAT OF WHICH
 a creato, patet quod dominia Dei observant ordinem priori HE IS LORD.
 10 minium terminatum ad esse creatum analogum est primum His first lordship
 dominium possibile Deo nostro; nedum primum primate is over the *ens*
 nature, sed et temporis, et eciam dignitatis: quia, si nullum *creatum ana-*
 instans vel tempus potuit precessisse illud quod de facto *logum,*
 fuerat primum instans, nec posset esset ens creatum dignius first in time,
 15 sive communius, ergo nec dominium quoad obiectum, sicut
 nec quoad subiectum, vel eciam fundamentum. Primum
 namque instans individuatum est sufficienter ab isto mundo
 creato cum suis principiis, sic quod immediate sequitur
 instans eternitatis individuans essentialiter quodlibet sequens
 20 instans; cum nullum tempus vel instans temporis anteriorari
 poterit vel aliud immiscere, ut hic supponitur ex alibi decla-
 ratis. Sed pro primate nature oportet tria supponere: and also in
 primo, quod sint universalia ex parte rei (ut alias diffusius nature.
 B declaravi); secundo, quod ens analogum sit primum univer-
 25 sale * possibile; et tercio, quod Deus prius dominatur univer-
 sali quam alicui singulari signabili. Ex quibus patet assignati
 domini divini primitas naturalis.

primus
 1. *Incipit tractatus secundus* A: || *Liber secundus* B f. 239 A: *Incipit secundus* C.
 3. *Capitulum I* in codd. deest. 4. *secundo* A² B C: *ulterius* A'. 9. *omnium*:
 codd. *omni*. 10. *terminatum* B C: *terminatur* A. 21. *immiscere* A C:
immisceri B.

A. Universals
exist *ex parte*
rei.

For,
1. God's lordship
over the creature
is prior to his
lordship over
any particular
creature.

Sed ne iste suppositiones hic delinquantur tamquam [50B] invidentes, et per consequens nichil penitus declarantes, adducam triplicem evidenciam ad assensum suppositionis prime, et sic ad alias consequenter. Nemo namque negabit quin Deus prius naturaliter est dominus creature quam istius 5 creature, quacunque assignata; cum sit dominus istius creature, et posset esse dominus creature cum hoc quod non sit dominus istius creature date: ideo ad hoc quod sit huius creature dominus presupponitur quod sit dominus creature; illud enim est prius a quo non convertitur subsistendi conse- 10 quencia (ut patet in Predicamentis Aristotelis, capitulo de priori). Nec assumptum negatur ab eis qui concedunt Deum non de necessitate nature, sed libere contradictorie producere quodlibet opus suum. Quo concesso, cum Deus non possit prius naturaliter esse dominus sine correspondencia priori- 15 tatis nature, que sit Deum sic naturaliter esse prius, sequitur, quod est dare prioritatem qua Deus naturaliter est prius. Et patet quod ista prioritas, cum sit relacio, habet extrema; et tunc nichil habeat extrema nisi etiam extrema habeat, sequitur quod est dare extrema inter que sit dicta prioritas; * et cum C omnis prioritas presupponit ordinem, sicut omne comparativum presupponit aliquod positivum, sequitur quod est dare ordinem inter dominium Dei et creaturam simpliciter, qui quidem ordo presupponitur tanquam prior ad dominium hanc individuum creaturam terminans. Signato ergo priori ordine 25 per B, patet quod est dare extrema huius ordinis, sicut supra; et extremum subserviens erit genus analogum creature, quia non est pertinens quod ponatur terminus vel conceptus, cum prior sit ordo dominandi Dei super terminum vel conceptum. Nec valent subterfugia sophistica quibus dicitur quod aliquid est 30 reliquo prius sine correspondenti prioritare; vel secundo quod

5. *prius* A¹B; at in A expunctum altera manu, verbo *prius* in margine adiecto, ut ante *dominus creature* insereretur; qui ordo et in C habetur. 8. *istius* A C: *huius* B. 11. *ut patet* C: om. B: in A in margine additum altera manu. 25. *terminans* addidi. 29. *super* B f. 239 v.

4. The second and third suppositions are discussed in ch. ii.
11. Arist. Categ. xii. p. 14 a 34.

59C] est prioritas sine duobus gradibus correlatis ordinis; vel tercio quod est ordo huiusmodi ad aliud, sed ad nullum aliud est dictus ordo, ut in assimilati finguntur sophiste quod homo promittit aliquid, dum tamen penitus nichil sit promissum: quia 5 (ut alias ostendi) tales cavillationes sophisticæ non tollunt difficultatem, nec fundantur ex stabili fundamento.

Unde secundo arguitur ad idem in eadem materia: nam Deus potest dare vel promittere creature tam bonum quam malum signabile sine hoc quod ipsum specificetur ad aliquod 10 singulare; in quo casu oportet quod res que promittitur sit D* communis; ergo non est neganda communitas creature. Assumptum patet in facto ex testimonio multiplici Scripturarum. Nam Deus dedit Abrahe et aliis promittendo in genere bona patrie; ut dicit apostolus, Rom. xv. 8, *Dico Iesum Christum 15 ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum*; et ad Gal. iii. 18, *Abrahe autem per repromissionem donavit Deus*: sed in omni tali donacione dominiorum per repromissionem est dare primo datum, quod non potest poni nisi commune; ergo conclusio. Nam Gen. xv. 1, dicit 20 Deus Abrahe, *Ego protector tuus et merces tua magna nimis*: et sequitur, *Suspice celum et numera stellas, si potes; sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iusticiam*. Et ita proportionaliter ut Abraham crevit in fide et merito, sic Deus explanavit sibi particularius dominium promissum. 25 Unde Gen. xxii. 16-18, post voluntatem offerendi filium suum Isaac, subdit Deus, *Per memetipsum iuravi, dicit Dominus; quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo propter me, multiplicabo semen tuum sicut stellas celi et sicut arenam que est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suo-* 30 *rum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre*. Ecce quo- 60A modo gradatim descendendo specificat, primo* promittendo prolis multiplicacionem, tam in supernaturalibus quam fortuitis

1. correlatis ordinis C: correlatis A (ordinis in margine addito altera manu): correlatis ordinis correlatis B.
 5. non A² in marg. C: nec A¹ expunctum, B.
 6. fundantur A (littera n altera autem expuncta altera manu) B: fundatur C.
 17. donavit deus AC: deo ut deus B.

prosperatam; vel (ut aliis placet) tam fideles de Isaac, sicut [60A
 stellas, quam infideles de Ismahel, ut arenam; vel tercio intel-
 ligit per illam differenciam omnes imitationis filios, quorum
 quidam predestinatur, ut stelle, et alii presciuntur, ut arene,
 penarum amaritudine cruciati. Additur eciam in universali in- 5
 volucro de Messia futuro, in cuius fide et benedictionibus sunt
 gentes misericorditer inserende, ut exponit apostolus ad Gal.
 iii. 14 et infra. Unde ad Hebr. vi. 17 dicit quod pollicitacioni
 Deus apposuit iusiurandum, ut per duas res immobiles (quia
 impossibile est mentiri Deum) fortissimum solacium habeamus. 10

Thus,
 a. God can
 promise or give
 in general terms;
 b. the acts of
 promising or
 giving are
 limited by the
 thing promised
 or given;

c. Abraham's
 hope was for an
 unspecified good.

since he knew
 not wherein
 his blessing
 would consist.

Ex istis bene notatis patet quomodo Deus potest promittere
 universaliter et donare. Patet secundo quod actus promittendi
 et donandi, qui sunt res distincte, secundum apostolum termi-
 nantur et specificantur ab illo quod promittitur seu donatur.
 Mos quidem Scripture est vocare communiter rem rationis 15
 non per se in genere nomine rei transcendente, ut patet in
 verbo Dei et sui apostoli nunc recitato. Patet tercio quod
 spes Abrahe habet bonum commune primo speratum vel
 creditum pro obiecto, et in illo bonum quod Deus disposuit
 sibi dare, in quo fundatur secundarie vel accidentaliter spes 20
 prophete. Nam quietatus * fuit in communi, quia aliud non B
 habuit principaliter obiective specificans illum actum. Unde
 credit et non quesivit, licet ignoraverit que fuit illa seminis
 multiplicacio in qua tam ampla benedictio consequitur; sed
 tantus philosophus et propheta non fuisset quietatus in spe, 25
 que sit signum humanitus ordinatum. Alias autem declaravi
 quod in talibus universalibus promissionibus nec nichil pro-
 mittitur nec solum donandum individuum; sed primo et prin-
 cipaliter promittitur res communis super qua fundatur ius,
 crementum ditacionis, intencio commutancium, et alii actus 30
 consimiles, sicut sciencie, virtutes morales, et ceteri actus homi-
 num terminantur ad communia, ut materias a quibus specifi-
 cantur et habent dependencias obiectivas.

3. Where the
 Bible speaks of
 genus or species,

Tercio confirmatur idem ex testimonio Scripture, que, ubi-
 cumque loquitur de genere vel specie, intelligit non conceptus 35

60B] in anima vel res secunde impositionis, sed res extra intentas it refers to things actually existing in nature,
 principaliter a natura : ut Gen. i. 12 dicitur quod Deus pro-
 duxit terre nascencia secundum genus et species suas ; et ita
 de aliis partibus Scripture in quibus sit mencio de genere,
 5 specie, differencia, proprio, vel accidente ; ymo de rebus prime
 intencionis que per ista nomina designantur. Nec sic loqueren- conformably with the language of philosophers.
 C tur * autores Scripture cum philosophis concorditer, nisi intel-
 ligerent sane res naturales plus appreciables signis nostris.
 Communia itaque sunt prius intenta a natura, que Deus re-
 10 quirir previe ad hoc quod individua producantur : ut, si Deus
 producit illum hominem, preexigit naturaliter quod sit homo,
 ex quo tamquam presupposito facit individuum datum esse ;
 et sic gradatim ascendendo usque ad ens creatum analogum,
 de quo dicit autor de Causis, proposicione quarta, *Prima*
 15 *omnium rerum creatarum est esse, et ante ipsum non est creatum*
aliquid. Et isti modo loquendi innituntur sancti doctores
 quibus concessa sunt Scripturarum sentencie veriores, ut
 Ambrosius, Augustinus, Ieronimus, et alii consequentes.

Unde inter alias notas quas didici in scienciis nostre Three notes :
 20 sapiencie subalternis, tres michi magis signanter subserviunt.

Prima est logicalis qua cognosco universales veritates vel a. concerning universal truths or forms ex parte rei in which the individuals are founded ;
 formas ex parte rei, in quibus individua sunt fundata, et per
 hanc concedo Scripturam, ut ponitur ; et video quomodo
 autores nunc faciunt distribuciones pro singulis generum,
 25 nunc pro generibus singulorum, ut primo ad Thim. ii. 4,
 quando dicit apostolus quod Deus *vult omnes homines salvos*
feri, id est, secundum Ambrosium, de omni genere hominum
 aliquos vult salvari : et illud videtur consonum processui
 D apostoli * et Scripture. Nam apostolus innuit quod non est
 30 alicui generi hominum desperandum, sed reges, nobiles,
 ignobiles, et omne genus hominum salvari poterit : et simile
 habetur Luc. xi. 42, ubi dicitur quod Pharisei decimant omne

25. ii. : codd. 6°.

14. Pseudo-Arist. de Causis, prop. iv., Arist. Opp. cum comm. Avver.
 7. f. 115 a.

27. Pseudo-Ambros. Comm. in 1 Tim. ii, Opp. 2 (2) 466 (Migne 17).

olus, id est, omne genus olerum, et Mar. ultimo precipitur pre- [60D
dicare evangelium omni creature, id est, homini, qui est omne
genus creature, quia tam natura spiritualis quam natura cor-
porea. Ymo, ad hunc sensum exponit Scriptura se ipsam, Gen.
vii. capitulo, 13, 14: *Ingressi sunt, inquit, ipsi et omne animal 5*
secundum genus suum. Et sic intelligitur dictum Salvatoris,
Mat. iii. 15, *Sine modo; sic decet nos implere omnem iusticiam.*
Iustum quidem est ut minor maiori obediat, et ista vocatur
humilitas sufficiens; secundo, iustum est quod par pari obediat,
et ista humilitas est habundans; et tercio, iustum est quod 10
maior minori obediat, et ista est humilitas superhabundans,
quam Veritas summe impleverat: et ideo vere dicit apostolus,
Eph. iv. 2, quod quelibet communitas debet ambulare *in omni*
humilitate. Et sic de ceteris verbis veridicis Scripturarum, ut
1 Cor. iii. 8, *Qui plantat et qui rigat unum sunt:* quod Au- 15
gustinus exponit, primo contra Maximinum, capitulo —, quod
apostolus intendit Paulum et Appollo esse * unam communem 61A
naturam, quia illa requiritur ante unionem qualitatum anime.
Unde ista methaphisica est tyriaca pro intellectu Scripture
et pro tollendis arguciis sophistarum. 20

b. concerning
substantial
forms, which
are in essence
the same with
the things
formed;

Secunda nota est superior naturalis de formis substanci-
alibus, quomodo sunt eadem essentia cum formati: ut
humanitas Christi, que est forma servi vel homo assumptus,
est idem personaliter Verbo Dei: et sic concedo illa que
Scriptura de Christo enunciat, nunc secundum deitatem, nunc 25
secundum hominem assumptum, ut pertinet processui quod
notentur. Et idem docet Augustinus notabiliter et diffuse
epistula cxxv. ad Pascencium, tam cum scientia de univer-
salibus quam de formis.

c. concerning ex-
tension of time,
with reference to
God's eternity.

Tercia nota est de extensione temporis, quomodo immensa 30
Dei eternitas coassistit omni tempori preterito et futuro; et
per consequens omne quod fuit vel erit, est pro suo tempore

1. || precipitur B. f. 239 D. 7. Post sine A me habet, sed expunctum est.
16. Maximinum B: Maximium A: Maxia^m C.

1. Mar. xvi. 15.

16. August. contra Maximin. ii. 22 § 1, Opp. 8. 724 A.

27. Eiusd. epist. ccxxxviii. 2 § 10 seqq., Opp. 2. 856 C seqq.

61A] Deo presens. Et ex ista nota methaphisica considero quod
 omnis veritas creata est necessaria ex suppositione, et cum
 hoc contingens, sicut et quolibet alie veritates eterne tam de
 preterito quam de futuro, que omnia sunt essentialiter sed
 5 non formaliter divina essencia.

In istis tribus nidis (ut secundum sententiam beati Augustini loquar, primo super Genesim ad litteram xxiii.) ego, cum
 B aliis pullis Christi adhuc volare nescientibus, nutritior in * silva
 Scripture pabulo veritatis; in ipsis quoque protegimur contra
 10 versucias hereticorum, contra ampulosas argucias sophistarum,
 et contra animale sapienciam mundanorum. Nam per
 tertium scimus quomodo verissime de virtute sermonis et
 signatissime quoad sensum locucionis prophete et alii autores
 Scripture alternant pulcherrime in exprimendo suas veritates
 15 per verba cuiuscumque trium temporum secundum pertinenciam
 misterii reserandi. Et patet prima suppositio ex predictis
 et alibi declaratis.

CAPITULUM II.

SECUNDA suppositio, videlicet, quod ens analogum sit B. The ens
 20 primum universale possibile ex hoc videtur evidens, quod
 nullum universale potest nunc esse communius et alias minus
 commune; sed ens analogum potest esse ita commune sicut
 aliquod signabile potest esse; ergo est ista commune sicut
 aliquid potest esse. Maior patet ex hoc quod universale est
 25 eo communius, quo plus communicatum; sed ens analogum
 communicatur omni presenti, preterito, et futuro; ergo non
 potest communicari pluribus; sequitur conclusio. Si enim
 universale sit nunc communius vel strictius quo nunc com-
 municatur pluribus, vel ad maximum minus multis, tunc
 30 species instantis, fenicis, et similes essent continue sub non
 gradu communitatis; et in quolibet tempore foret instans

9. quoque A: que B C.

16. reserandi A² (in marg.) B C: reserandi A¹.

23. aliquod B C: aliud A.

26. et A C: vel B.

29. || pluribus B f. 240 A.

31. gradu A² (in marg.) B C: g^e A¹.

6. August. de Gen. ad litt. i. 18 § 36, Opp. 3. 129 B.

19. Secunda suppositio: supra, p. 173 l. 23.

communius quam in aliena eius parte; et per idem species [61B
humana * nunc foret species specialissima et nunc communior, C
secundum maioritatem vel minoritatem humani generis.
Quod si dicitur universalitatem attendi penes predicabilitatem
et communicabilitatem, et non penes predicabilitatem in actu, 5
tunc redit evidencius dicta conclusio; quia predicabilitas non
potest magis et minus suscipere, nec terminus specificus
manens sinonimice specificus nunc amplius et nunc strictius
signare; quia sic posset species specialissima equiparari generalissimo, et ipsum genus restringi ad speciem specialissimam 10
vel per ydemplificationem signatorum vel restrictionem animi,
quod est contra logicos, qui dicunt omnem terminum communem
signare nedum possibilia sed impossibilia quecumque.
Ideo, ut alias declaravi, conceptus hominis signavit continue
naturaliter hominem assumptum a Christo et quamcunque 15
humanitatem possibilem; sicut et quilibet terminus specificus
signet secundarie quodlibet genus ad speciem quam primo
signat, et per consequens quelibet creatura signat Deum
suum. Nec infinita singularia signantur per quodcunque
signum specificum, sed solummodo finita danda, preter que 20
creditur quod non alia possunt esse preter aliquod signatorum
aliud singulare.

Sed obicitur per hoc quod 'Si aliquod universale sit nunc
' sic commune, tunc communicatur actualiter nunc ad tantum;
' et per consequens * omnia eius supposita nunc sunt in actu; D
' et sic omne quod fuit vel erit nedum est pro suo tempore,
' sed semper pro quolibet instanti temporis assignando.' Hic
dicitur quod non sequitur, 'Hec species nunc est sub dato
' gradu universalis vel communis, ergo nunc communicatur
' singularibus tam extense;' sed satis est quod nunc sit forma 30
vel veritas que communicatur ad tantum pro suo tempore:
manet ergo quodlibet universale continue sub eodem gradu
communitatis et specialitatis; quia si nulla individua singularitas

6. dicta A: intenta BC. 8. manens A² (in marg.) BC: movens A¹ non
expunctum. sinonimice: simst A: sinost BC. 9. generalissimo AC: generalis-
sime B. 20. solummodo C: solum A (cui modo additur in marg. altera manu) B.
25. in A: om. BC. 32. gradu BC: genere A.

61D] magis et minus suscipiat, nec universalitas a pari evidencia vel maiori. Non ergo sequitur, 'Hoc universale est commune, 'ergo nunc communicatur;' quia satis est quod pro suo tempore parciatur.

5 Et ex istis patet inseparabilis connexio veritatis triplicis supradicte. Quicunque enim posuerit universalia ex parte rei, modo quo Aristoteles explanavit, habet consequenter ponere sic de formis, ut, sicut quantitas est substantiam esse quantam, qualitas substantiam esse qualem, et sic de ceteris
If we grant the existence of universals *ex parte rei*, we must grant also that the substantial form is the substantiality of the material essence, and that every genus or species is the form or quidity according to which the individual takes its being as to genus or species;

10 supremis generibus, sic quelibet forma substantialis est essentiam materialem esse substantiam; et per consequens omnis species vel genus est forma vel quiditas secundum quam individuum capit generaliter vel specificiter suum esse. Et quoad tertiam veritatem, indubie si species communicatur suis sup-

62A positus, omne quod erit * vel fuit oportet concedere esse pro suo tempore: ut si instans commune, fenix, vel aliud quodcumque universale potest communicare omnibus suis suppositis, tunc communicatio huiusmodi potest esse; et per consequens potest esse quod ipsum communicetur illis, et sic est possibile
 20 ipsa esse. Non enim potest aliquid communicari sine communicatione proportionali; et cum omnis communicatio passiva sit data supposita in suo genere convenire, sequitur conclusio. Similiter, omne universale substantie non
 25 contrahitur a quovis tempore, sed est supra quodlibet dandum tempus; ut hominem esse nedum est commune ad hominem nunc vel tunc esse, sed ad omne quod potest esse communi essentiae hominis inherere: ergo et omnia singularia quibus communicatur communis humanitas sunt
 30 communis in actu sed solum in potencia, sicut mundus. Confirmatur sic: Si aliquid vel aliquando fuit vel erit, tunc aliquando est; et non si aliquando est, tunc aliquando fuit vel erit; ut patet posita sola eternitate: ergo esse est superius ad esse, fuisse, vel fore. Et per consequens, tanquam ab

22. || *convenire* B f. 240 B.33. *ut* B: *et* AC.34. *per* AC: om. B.5. *Supra*, pp. 177 seqq.

inferiori ad suum superius sequitur, Hoc fuit vel erit, ergo hoc [62A
 est; sicut sequitur, Si aliquid currit vel movetur, tunc ipsum
 est. Sicut enim omne currere vel quidquid aliud adiectum
 substantie est esse, sic et omne fuisse vel fore est esse; quia
 si * aliquid fuit vel erit, tunc Deus hoc scit: et per consequens B
 sicut verum vel veritas est hoc fore, sic ens esse vel entitas
 est hoc fore. Et patet quod esse est per se superius ad omne
 fuisse vel fore, quia omne fore vel fuisse est esse quod res fuit
 vel erit. Nec solum hoc intelligitur de esse intelligibili (de
 quo indubie sequitur, Si ens fuit vel erit, tunc est), sed de 10
 existencia creature: nam cum materia prima et angelus sint
 supra tempus secundum veridicam sententiam Augustini,
 possibile est tam essenciam corpoream quam incorpoream
 creari sine hoc quod succedet successiva mocio (ut videtur);
 et per consequens possibile est genus substantie esse sine 15
 tempore, cum sit naturaliter ipso prius: quo posito foret exis-
 tere creature sine fore aliquo vel fuisse, sed econtra non
 potest; et hoc figurat nobis, quod fore vel fuisse eternum non
 potest esse sine fontali preexistencia prime cause. Tercio
 confirmatur idem ex hoc quod tempus esse, quod est species 20
 temporis, est incorruptibile, sempiternum salvatum in quo-
 cumque tempore singulari. Ex quo ultra cum veris sequitur
 quod hoc verbum esse sit indifferens ad quamcunque differen-
 tiam temporis connotandam. Aliter enim non concederet
 artifex signorum quod hec veritas sit perpetua, Tempus est, 25
 nisi verbum esset omni tempore indifferens; cum ergo non
 contrahitur per subiecta substantie potius quam * sic dicto, C
 Chimera est vel quodcunque signabile, sequitur quod quocun-
 que signato enunciando de illo esse est predicatum indifferens
 ad quodlibet tempus signabile connotandum. Et cum non 30
 sit ratio quare tale signum sit falsum, hoc est, nisi propter
 differentiam temporis connotati, sequitur quod nullum tale
 sit falsum simpliciter, cuius subiectum supponit pro re que
 fuit vel erit pro tempore quod fuerat umquam prius. Unde,

11. *sint* BC: A potius *fuit*.
 B: *um* AC.

14. *mocio* B: *motuum* AC.

23. *verbum*
 30. *quodlibet tempus signabile* BC: *quodcumque signabile*
tempus A.

62C] sicut alias declaravi, falsum est et infundabile quod hoc verbum *est* significat successive continue novum presens et preterito presenti continue decidendo. Non enim est de ratione huius verbi substantialis quod connotet quodvis tempus; sed 5 si sic faciat hoc est per operationem intellectus concipientis particulariter preter significacionem verbo primarie deputatam: et tunc negabitur quod tempus esse sit communis veritas manens perpetuo.

Et patet quod tertia veritas duabus prioribus sit connexa; The three truths are thus connected inseparably.
 10 ymo, quolibet veritas vel immediate vel mediate alia connec- titur cuilibet assignande; cum Deo posito cum suis eternis intrinsecis sequitur formaliter quodlibet posterum verum esse. Sed scienciarum ac volicionum eternarum in Deo quedam sunt contingentes et non temporales, que secundum subiectum,
 15 quod Deus est, causant creaturas, que ipsas terminant obiec- tive, et secundum relacionem * rationis, quam debent formaliter, ab eisdem terminis recausantur. Nam in diversis generibus docet Aristoteles, secundo Phisicorum, commento xxx., et quinto Methaphisice, ii., aliqua se causare reciproce; quia
 20 aliter, cum omne causatum habet completam causam in actu ex qua formaliter sequitur ipsum esse, omnis effectus absolute necessario eveniret: cum tamen econtra sit, videlicet, quod omnem creaturam contingentissimum ad utrumlibet sit fore, ex- istere, et fuisse, quia omne posse contingencie in Deo fundatur,
 25 qui eque libere ac faciliter potest in oppositum cuiuscunque contingentis sicut in oppositum alicuius; patet quod sicut in absoluta necessitate quoad non posse, sic in contingencia quoad posse sistitur indivisibili sine gradu. Sunt autem necessarium ex suppositione concomitancia secundum que
 30 suscipit plus et minus, ut durabilitas, prioritas, utilitas, coactio, inevitabilitas, etc. Unde illa dicuntur quandoque necessaria que sunt durabiliora quoad intencionem Dei, principaliora, utiliora, vel maiorem coaccionem, indigenciam,

2. *presens* AC: *prins* B. 3. *huius* B: *huiusmodi* A² (in mg.) C: om. A¹. 9. *Et patet* B f. 240 c. 17. *recausantur* B: *recausare* A C. 18. *x.r.r.* B: 31 A C. 32. *necessaria* B: *miōra* A: *miōra* C.

18. Arist. Phys. ii. 3 p. 195 a. 8 (Averr. comm. 30, Arist. Opp. cum Averr. comm. 4 f. 29 A.); Metaph. iv. (v.) 2 p. 1013 b.

vel inevitabilitatem inducencia. Sed quoad posse vel non [62D] posse est paritas utrobique, cum primo et per se dependet a divina potentia. Et hinc dicit Augustinus, xxvi. contra Faustum, capitulo ii.: *Tam, inquit, non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta preterita; quoniam * non est in Dei volun-* 63A *tate ut eo sit aliquid falsum quo verum est.* Ex istis videtur quod ens sit communissimum possibile, non solum quia Deus non potest universaliter intelligere vel habere plures alias ydeas; ymo, quia, si ens est universaliter, tunc ipsum et illud ens sunt simul: et patet utrumque ex hoc quod intellectum 10 nec potest excedi ab aliquo in communitate, nec excedere secundum aliquod suppositum a sua communitate; ergo nec ens secum convertibile, cum sit omne intelligibile.

C. God's lordship over the universal is prior to his lordship over the particular.

Quoad tertiam suppositionem, scilicet, quod Deus prius dominatur universali quam alicui singulari signabili, videtur 15 exinde capere veritatem quod Deus dominatur creaturis secundum ordinem quo ipse adinvicem habent esse; cum ergo omne universale sit prius naturaliter suo singulari, videtur quod correspondenter de Dei dominio debet dici. Confirmatur ex hoc quod cuiuslibet singularis creature dominium presup- 20 ponit dominium sui universalis, tanquam causam sine qua nullum sui singularis dominium potest esse, sed econtra (ut ex dictis) bene potest contingere; ergo dominium universalis est naturaliter prius et prestancius dominio singularis.

Ex istis formetur talis ratio pro conclusione principaliter 25 proposita declaranda: Ens creatum in sua communitate analogum est prima creatura possibili dignitate, numerositate, extensione, tempore, vel natura; sed pure in subiecto vel iure divini domini * non potest prioritas variari; ergo nec in B divino dominio quod proximum ens creatum. Patet conse- 30 quencia ex hoc quod variatio domini vel contingeret pure ex parte domini, vel ex parte domini; vel tercio ratione dis-

11. *excedi* B C: *concedi* A.
18. *lavis* B: *singulare* A C.
B f. 240 D.

excedere A C: *excidere* B.
25. *principaliter* B: *pⁿ^o* A C.
31. *contingeret* B: *contingentes* A C.

22. *sui singu-*
27. *est prima*

63B] crepantie fundamenti; cum ergo datum dominatum non potest secundum aliquem gradum prioritatis signabilis variari, sequitur quod nec signatum dominium.

CAPITULUM III.

5 CONTRA dicta obicitur per hoc quod, 'posito Deo et domina-
 'bili, consequitur dominium; sed utrumque illorum est
 'eternum; ergo et dominium. Assumptum videtur ex hoc
 'quod ens analogum absolute necessario causatur in Verbo,
 'in Dono, et in quotlibet rationibus exemplaribus quarum
 10 'quolibet est creatura.' Hic sunt tria notanda: primo, si
 ens sit univocum deitati et create essencie; et videtur primo
 quod sic. Nam Deus summe est, et per consequens tam sibi
 quam creature est esse commune. Assumptum patet ex illo
 Exod. iii. 14, *Qui est misit me ad vos*; et Iob ix. 24, *Quod si*
 15 *non ille est, quis igitur est?* ubi philosophus Iob videtur
 athonomatice tribuere esse Deo; et Psalmo — reprobatur
 insipiens quod *dixit in corde suo, Non est Deus*. Et ad illud
 sonat scriptura Spiritus sancti et aliorum philosophorum, nec-
 non et necessitas loquendi fidelium. In isto dubio tenendum
 20 est quod ens dicitur multum equivoce de Deo et de aliis.

Ad cuius declaracionem premitendus est ordo quod Deus
 C intelligitur a viante. Pro cuius declaracione * suppono quod
 cognoscibilium aliqua sunt sensibilia, ut visibilia, audibilia, et
 cetera; que vel species proprias imprimunt in sensibus, que
 25 philosophi vocant sensibilia propria, vel accidencia secundum
 sensus distinctos specificice cognoscibilia in quantum huius-
 modi propriis sensibilibus coexistunt, ut motus, quies, et cetera
 sensibilia communia. Ultra istam maneriem noscibilium sunt
 aliqua estimabilia, ut appendicie rerum materialium, quas nec
 30 sensus nec ymaginacio sufficit apprehendere, sed estimativa
 potencia. Et tercio sunt pure intelligibilia, ut intelligencie et

Objection:
 'If God and that
 over which he is
 lord are both
 eternal, lord-
 ship is eternal.'

Is being predi-
 cated of God in
 the same sense
 as of the created
 essence?

*Preliminary
 considerations.*

1. Things known
 are perceived
 a. by the senses,

b. by the reason,

c. by the higher
 intelligence;

17. quod AC: quia B. 29. appendicie BC: appendencie A. 31. potencia: ita in
 cod. D correctum (po^a): p B: primo (p^omo) AC. intelligibilia AC: intelligenda B.

and these make up the created universe :

d. there are intellectual habits by which intelligible substances are known :
and
e. beyond all these the soul has an indistinct conception of God.

quiditates universalium ; et in illis consistit universitas creata. [63C

De primis noscibilibus sunt species vel simulacra manencia in ausencia sensibilibus, que sunt spiritus animales esse apprehensivos talium rerum. Et in potentiis fundantur habitus ex actibus elicit, quibus noscuntur sensibilia communia ex conservacione specierum in ymaginativa. Quoad tertium genus noscibilium, ut sunt amicitia, paternitas, et cetera insensibiles habitudines relative, est dare habitus in estimativa inclinantes ad actus quibus apprehenditur ; qui quidem actus vocantur intenciones materiales. Sed in quarto 10 genere est dare habitus intellectivos et intenciones universales elicatas quibus intelligibiles substancie * cognoscuntur. Et D extra ac ultra totam istam universitatem creatam aspicit animus, quasi in unum chaos infinitum, et ibi confuse concipit Deum suum ; quem actum concipiendi non terminat 15 creatura, sed ipsemet Deus movet radio sue lucis ad illum gradum noticie, et ad quemlibet quatuor predictorum. Sed quintum actum per se appropriate terminat ; quemlibet autem aliorum quatuor per mediam creaturam, ut universale est obiectum causans et terminans actum universalem : et 20 utrobique Deus nunc secundum rationem propriam (ut in quinta manerie), et nunc secundum rationem esse intelligibilis creature, et nunc superaddendo existenciam universalem vel individuam creature : et sic vere est intellectus agens, movens, et terminans quamlibet intelligenciam creature. 25 Unde propter elongacionem eius a nobis non habet nomen creatum proprium sed ex se esse vel superesse, quod est idem cum sua essencia. Et quando loquimur de Deo necessitati sumus aptare sibi equivoce nomina rerum per quas ipsum concipimus. Unde dicit Plato in Thimeo quod prima causa 30 superior est omni narratione, et non deficiunt lingue in eius explanacione nisi propter suum excellens esse.

3. *spiritus* (*spūs*) accipi e cod. D; *species* (*spēs*) A, (*spē*) B; *sensus* (*ff^s*) C.
4. *apprehensivos* A C; *reprehensivos* B. 14. *concipit* B C; *conspicit* A.
16. *radio* B f. 241 A. 17. *gradum* A C, om. B. 24. *Verba et sic vere* usque ad *intelligenciam creature*, quae in A C desunt, ex B supplēvi.

- 63D] Sed ut concipiatur ulterius eius noticia, notandum est ^{2. Man has three sorts of vision,} quod triplex est visio humana, scilicet, corporalis, ymaginaria, et mentalis, ut patet duodecimo super Genesim ad litteram. Triplex autem est visio corporalis, scilicet directa, refracta, ^{a. with the bodily eye;} 5 et reflexa: directa, quando radius visualis et radius visibilis ^{i. direct,} 64A * sine reflexione aut refraccione ad obstaculum medium commiscetur, ut videndo lucem directe obiectam; que quidem visio *intuicio* solet dici. Secunda visio est per refraccionem, ^{ii. by refraction,} quando ad medium partes radorum hinc inde declinant a 10 rectitudine perpendiculari penetrante continue irrefracte; et sic videntur astra per nebulam, et omnia visibilia que videntur per media diafaneitatum notabiliter diversarum. Tercia ^{and} ^{iii. by reflexion:} visio, reflexa, est quando radius visualis non penetrat obstaculum, sed reflectitur cum specie visibilis ad visum, qualis sit 15 visio ad speculum.

Et correspondenter in suo genere contingit Deum videri ^{b. and likewise with respect to God;} a creatura rationali: primo directe, intuitive, vel facialiter, ^{i. direct,} qualiter beati in patria vident Deum sine specie vel creatura media obiective. Sed diversimode videtur Deus a seipso et a 20 creatura beata: a seipso, quantum est visibilis, et a creatura beata est intuitus secundum capacitatem creature utrobique clare, excluso nubilo. Sed secundo modo videtur ^{ii. by abstraction,} abstractive, speculariter, vel enigmaticice; quando lux mentis incipit a creatura inferiori, et gradatim ascendendo penetrat 25 ultra universitatem creatam, utcumque videndo lucem primam. Et differt hec visio a priori primo in hoc quod prior visio sit ^{a.} immediate post unionem lucis prime cum luce creata intuente; B secundo * in hoc quod nulla creatura habet in illa visione raci- ^{B.} onem obiecti mediantis; tercio in hoc quod acies mentis in illa ^{γ.} 30 visione non dispergitur intuendo multas essencias, sed in Deum unite et feliciter congregatur: econtra autem de ista visione.

2. humana A² (in marg.) BC: om. A¹.
12. diafaneitatum AC: diafaneitatum B.

11. astra AC: astrum B.
31. || congregatur B f. 241 B.

3. August. de Gen. ad litt. xii. 6-10 §§ 15-21, Opp. 3. 301-303.
11. Cf. de civ. Dom. i. 3,3 pp. 238 seqq.; Sermon. 3. 244 seq., ed. Loserth.
16. Cf. Sermon. 3. 143 seq.

Et per istam distincionem possunt solvi Scripture, Ex. xxxiii. [64B
 20, *Non videbit me homo et vivet*; et Ioh. i. 18, *Deum nemo
 vidit unquam*; et prima ad Thimotheum, vi. 16, *Lucem habitat
 inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, sicut nec videre
 potest*; et sic de multis similibus in Scriptura, quorum aliqua 5
 intelligunt de intuicione secundum vitam animalem, et aliqua
 intelligunt quod non est intuibilis a creatura secundum gradus
 plenitudinis qua ipsemet intuetur. Et de secunda visione
 loquitur Iacob, Gen.—, *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva
 facta est anima mea*; et Isa. sexto capitulo, *Vidi Dominum* 10
sedentem super solium excelsum; et apostolus, Rom. i. 20,
*Invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea que facta sunt
 intellecta conspiciuntur*. Unde generaliter loquendo omnis
 noticia eciam obscurissima per fidem est visio. Aliter enim
 non diceret apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per* 15
speculum in enigmate; et Veritas, Ioh. viii. 56, *Abraham pater
 vester exultavit ut videret diem meum; vidit, et gavisus est*.
 * Unde ista tertia visio per fidem vocatur ad similitudinem C
 tertia visionis corporalis visio per reflexionem, quia virtute
 insufficienti ad intuendum vel ratione discursiva insufficienti 20
 ad apprehendendum cognitum reflectitur adherendo pura fide
 prius cognito.

iii. by faith.

c. Application
 to the main
 argument.

Si autem in omni noticia humana cognoscitur ens in
 sua maxima communitate, et illud ens sit commune Deo
 et creature, ac in illa noticia analogia quidam radius in- 25
 telligencie humane sit ad Deum proprie terminatus; tunc
 sicut in visione corporea radius perpendicularis utrobique
 penetrat irrefracte, ut patet tercio Vitulonis, conclusione —, sic
 in visione intellectuali radius ad Deum terminatus, qui solus
 directe supra mentem erigitur in qualibet intellectuali visione, 30
 usque ad Deum penetrat irrefracte. Sed assumptum deficit
 in tercio signo, cum omnis actus universalis non dispargitur

7. gradus AC: gradum B. 12. enim AC: om. B. per ea A in marg.
 additum altera manu; in B C deest. 18. tertia BC: om. A. 28. irrefracte
 C: irrefracto A²B: irrefructa A¹.

9. Gen. xxxii. 30.

10. Isa. vi. 1.

28. Vitellonis Optic. iii. 17 p. 92, ed. F. Risner, Basle 1572.

64C] partibiliter secundum multiplicacionem subiectorum: tunc enim esset infinitum intensus, distinctus quoad omnia singularia, et solum unum aggregacione, sicut alibi diffuse prosecutus sum.

- 5 Sed, ut alias dixi, hoc probabiliter elicitur, quod sicut Deum esse est primum verum, sic est primum a creatura rationali cognoscibile in multiplici genere cognoscendi. Primo enim cognoscendo ens in sua communitate analogica, cognoscitur* quadam precellencia Deum esse. Secundo in sciencia demonstrandi ab effectu ad causam, cognoscitur illo genere demonstrandi primo omnium Deum esse; cum nichil potest perfecte secundum causam cognosci, eciam in demonstracione potissima, nisi precognito Deum esse, cum illa sit suprema necessariissima causa, sine qua specialiter cognita nichil perfectissima demonstracione cognoscitur, ut patet in prologo primi Phisicorum. Tercio in sciencia clare visionis est Dei intuitiva basis cuiuslibet alterius visionis, cum in Verbo nichil cognoscitur nisi precognito ipso Verbo. Et si quarto vocemus fidem meritoriam maneriem cognoscendi, patet quod primo omnium (ut patet in simbolis) oportet cognoscere Deum esse.

3. As God's being is the first truth, so it is the first object of the creature's knowledge,

a. by knowledge, b. by inference,

c. by sight,

d. by faith.

CAPITULUM IV.

Hoc ergo supposito pro presenti, dubitatur si ens analogum sit commune Deo et suis effectibus; et videtur tripliciter quod sic: primo, ex hoc quod tota creata universitas est cum Deo, ergo esse est commune Deo et ceteris. Probatur consequentia ex hoc quod actus vel intencio predicati analogi est vere unus; et cum vere affirmatur de Deo et creaturis, oportet quod obiectum illius actus sit unum commune Deo et creaturis. Confirmatur tripliciter: primo ex hoc quod sic componendo, Deus est, predicatum est analogum, quia aliter non

The ens analogum is common to God and to his creatures. For, 1. the whole created universe is with God.

a.

1. multiplicacionem AC: multitudinem B. 13. sit BC: om. A. necessariissima BC: necessissima A. 17. visionis B f. 241 c. 24. est cum Deo A² (in marg.) BC. 28. sit unum BC: om. A.

15. Arist. Phys. i. 1.

- foret contractius componere quod Deus est quam componere [64D
 quod Deus intelligit, gignit Deum, vel ordinat universitatem
 creatam : si ergo predicatum * sit analogum, non soli Deo 65A
 b. competit. Similiter, contingit intellect m demonstrare dei-
 tatem quadam demonstracione imperfecta, dubitando utrum 5
 sit Deus et sciendo quod est ; quod non staret nisi predicatum
 esset analogum : ergo etc. Assumptum patet de persona
 Verbi, quam fidelis credit esse deitatem ; et de possibili stat
 hominem Iesum existentem illam personam dubitari utrum
 sit Iesus, ubi fidelis dubitaret utrum hoc sit deitas demon- 10
 strando illam personam ; et cum sciret quod hoc est, patet
 c. quod predicatum sit communius quam subiectum. Similiter,
 demonstrata deitate in abstracto fuit talis composicio, Hoc est,
 et quero utrum intencio predicati vel signum sibi correspon-
 dens, quod sit A, sit pure terminus, pure singularis, demon- 15
 strans essenciam, ut pronomen, vel communiter multa signans
 vel connotans tempus et actum anime cum nuda essencia. Si
 secundo modo, tunc A est vere predicabile de Deo et alio, et per
 consequens in aliquo communi conveniunt, quod potissime
 foret esse. Si primo modo, patet quod A non est verbum nec 20
 secundum ipsum appositum proporcionabilis conposicio, sed
 nugatoria geminacio eiusdem essencie : ideo, ut alias dixi,
 omne verbum significat formam communem. Si tercio modo,
 tunc non esset absolute necessarium Deum esse, cum ipsum
 esse implicaret tempus et actum anime, et remaneret difficultas 25
 de primario signato predicati utrum ipsum signat omne ens
 vel singulariter primam causam.

2. a. i. The
 existence of a
 power implies
 an object for
 its exercise ;

Secundo principaliter arguitur conclusio ex * parte potencie, B
 actus, et habitus creati, qui habetur de transcendente. Nam
 omni potencie create est dare unum obiectum adequatum in 30
 quod potest, ut visus in visibile, et quilibet alius sensus in suum
 sensibile, et correspondenter de aliis potenciis, ut exsupe-
 rant in apprehendendo, exsuperant in obiecto ; sed omne ens
 potest intellectus creatus intelligere ; ergo eius obiectum ade-

9. existens B: existente A C.

23. significat A C: signat B.

15. singularis A C: singulariter B.

26. primario A C: primarie B.

65B] quatum est ens intelligibile ad omne ens commune. Et idem ^{ii. so too of the transcendental act;} arguitur ex parte actus transcendentis, qui non potest esse sic communis nisi ratione obiecti, cum obiectum sit singulare; oportet ergo quod gradum communitatis capiat ab obiecto.

5 Et tercio patet idem ex parte habitus: nam methaphisica ^{iii. there could be no metaphysical knowledge if its subject, the ens analogum, did not exist.} non esset una sciencia, cum sciencia dicitur ad aliquid, nisi ratione unitatis obiecti vel subiecti in quo obiective terminatur sciencia; ut gramatica et logica non constituunt unam scienciam, licet idem sit subiectum in quo, quia non est idem unum

10 subiectum de quo; cum ergo methaphisica sit una sciencia, oportet dare unum subiectum amplissimum de quo tractat, et hoc videtur esse ens analogum communem Deo et aliis. Hic quondam dixi, quod Deus non per potenciam distinctam ab anima, sed per ipsam essenciam cognoscitur inmediate per

15 illapsum; et sic est dare actum anime quō Deus inmediate intelligitur, appropriate intelligitur, si intellectus * creatus quidquam intelligit; et ita ens creabile est commune obiectum potencie intellective distincte ab essencia anime, et ens increatum est proprium obiectum ipsius essencie. Et sic theo-

20 logia ac methaphisica Aristotelis sunt distincte sciencie, et per consequens nec potencia nec actus nec habitus cogit ponere obiectum commune Deo et creaturis.

Contra illud videtur primo quod intellectus agens sit potencia ^{b. Objection.} secundum quam spiritus creatus intelligit Deum suum; quia

25 non intelligit nisi per talem potenciam, et una sufficit: ergo eadem potencia qua intelligit creaturas, intelligit Deum. Confir- ^{i.} matur ex hoc quod essencia non sufficit comprehendere, per illapsum pocius quam quolibet creatura nisi esset dare potenciam apprehensivam in anima ultra potencias aliarum creatu- ^{ii.}

30 rarum. Secundo confirmatur ex hoc quod illa potencia potest elevari ad sincerius vel minus intelligendum Deum; ymo eadem potencia que cognoscit creaturam differre a Deo cognoscit extrema. Et quantum ad habitus videtur quod de facto

9. *in quo* B f. 241 D. *est idem unum subiectum* B C: *subiectum unum est idem* A. 12. *esse* A: *est* B. 16. *appropriate* A C: *appropriare* B. 18. *increatum* B C: *creatum* A.

potest habere per illapsum vel acquisitionem habitus sapiencie. [65C
 Quecumque igitur potencia receptiva habitus de obiecto est
 cognitiva obiecti habitus, vel saltem potencia activa sibi
 correspondens. Ymo methaphisicus habet consideraciones
 et habitus de prima causa, sicut * et naturalis de primo motore, D
 sicut eciam moralis de primo obiecto felicitatis, ut patet ex
 scripturis Aristotelis et communi experientia philosophorum.
 Et sic responsio claudicat, ut videtur.

3. There is a certain likeness between God and man, and the common element is being. Tercio principaliter arguitur ex parte intellectorum: nam Deus et creatura sunt quodammodo similes, et per consequens 10
 in aliquo communi conveniunt; in nullo si non in ente, ergo
 in ente vel esse conveniunt; ergo inesse est commune Deo et

α. i. Like begets like.

ii. Man was made in the image and likeness of God.

iii. The higher creatures are liker unto God.

creaturis. Assumptum patet tripliciter: primo ex hoc quod
 omne productum oportet produci a suo simili, ut patet de
 ydeis. Secundo ex hoc quod homo est ad ymaginem et 15
 similitudinem Dei factus (ut patet Gen. i. 26); quomodo ergo
 forent similes si non convenirent in esse? Tercio ex hoc quod
 creature superiores sunt Deo propinquiores, ymo homo iustus
 est iniusto Deo similior: nec aliter diceret, Lev. xix. 2, *Sancti
 estote, quoniam ego sanctus sum*; et Ioh. xvii. 21, 22, rogat ut 20
 sui sint unum, sicut ipse et Pater unum sunt. Et consequencia
 prima ex hoc patet quod omnis conveniencia vel similitudo
 fundetur in aliquo communi, quia aliter in omni quo conveni-
 rent discreparent: et cum non foret diversitas fundamentorum
 istarum relacionum, conveniencia foret disconveniencia, cum 25
 secundum omne in quo convenirent summe discreparent; ut
 non tantum conveniret Petrus cum Deo in hoc quod ipse est
 iustus et Deus iustus, quam vox acuta racione acuciei cum
 stilo convenit.

A. i. If there were nothing common there could be no point of comparison between God and the creature.

* Confirmatur conclusio tripliciter: primo in hoc quod 66A
 aliter nulla esset comparacio Dei ad creaturam, ut Deus non
 foret melior, prior, vel posterior creatura; quod non minus
 interimeret fidem catholicam quam Scripturam: et conse-
 quencia videtur ex hoc quod si Deus sit melior Petro, tunc

2. *Quecumque* B: *Quacumque* A C. 7. *communi* B: *communium* A C.
experientia B C: *experientia* A. 11. ante *conveniunt* A C non habent: om. B.
 19. *xix*: codd. 10. 31. *comparacio* B f. 242 A. 32. *non* B C: om. A.

66A] uterque est bonus; et sic esse bonum esset commune utri-
 que. Nam propter equivocacionem negatur quod uterque
 istorum est canis, demonstrando celeste sidus et marinam
 beluam; quia, ut logici arguunt, intencio predicati foret uni-
 5 versalis intencio communis ad sydus et beluam, et non essent
 equivoca vel appropriata uni, aut aggregatum ex hiis; et sic
 foret hec compositio falsa, Uterque istorum est canis. Ut
 autem ista consideracio sit evidencior, supponatur nos loqui
 de proposicione que pure est ex intencionibus rerum dis-
 10 tinctarum contra signa; et tunc patet quod concedendo
 omne animal latrabile, sidus, vel beluam esse canem, conceden-
 dum esset, quod esse canem foret commune cuilibet eorun-
 dem, et sic genus univocum. Si ergo ratio ista in tam parva
 equivocacione procederet, quanto magis in summa possibili
 15 equivocacione, quando dicitur Deum et creaturam aliquam
 esse bonos vel singulariter utrumque illorum esse bonum.

Secundo confirmatur ex hoc quod natura divina et humana
 connectuntur et communicantur eidem supposito; ut Christus,
 humanitas, atque Deus; sed communicacio in supposito
 B * presupponit comunicacionem in analogo; ergo Deus et
 creatura in esse communicant. Minor patet ex hoc quod
 sequitur, Utraque istarum naturarum est idem supposito: ergo
 utraque illarum est, ymo, oportet quod sit homo, animal, et
 corpus univoce cum aliis, ut de Christo diffuse alibi declaratur.
 25 Christus ergo in faciendo se aliud quam prefuit, manens idem
 quod fuit, fit unum commune Deo et creature, cum individuum
 speciei humane sit utrumque; et cum omne ens sit esse et
 contra, patet quod esse est commune naturis tam disparibus.

Tercio confirmatur ex hoc quod esse intellectum est commune
 30 Deo et universitati create, et per consequens ens est commune
 eisdem. Assumptum patet ex hoc quod Deus sub ratione
 eterna, et per consequens sub eadem ratione, intelligit se et
 singulas creaturas; nichil enim intelligibile potest Deus non
 intelligere. Ex quo colligitur quod esse intellectum est com-
 35 mune Deo et aliis, et sic esse.

ii. The fact that there is communication between the divine and human nature implies communication in being.

iii. Since the *esse intellectum* is common to God and the created universe, so also is *esse*.

17. Secundo A C: Secunda B.

21. communicant B: communicat A C.

CAPITULUM V.

[66B]

*Further discus-
sion.*

*1. Of the highest
degree of com-
munity of being.*

*a. Intelligible
being is not con-
fined by the
limitations of
actual existence.*

Ex istis colligitur quod ens dicitur univoce de Deo et qua-
libet creatura. Sed pro ulteriori declaracione rimandus est
summus gradus communitatis entis in sua maxima analogia.

- a.* Intelligibile Pro quo notandum quod ens intelligibile, ens intellectum, vel 5
being is not con- ens possibile, que omnia idem sunt, est ens ambitus amplis-
fined by the simi possibilis, et non existens vel aliud * tali ente contrac-
limitations of C
actual existence.
- i. tius. Patet tripliciter: primo ex hoc quod nichil potest esse
communius; sed intelligibile vel intellectum a Deo est com-
munius quam existens; ergo ens est communius quam exis- 10
tens. Assumptum patet ex eo quod nichil communicatur
non enti; esse ergo est commune omni affirmacioni vel
ii. negacioni possibili de presenti, preterito, vel futuro. Secundo
patet idem ex hoc quod tanti ambitus est ens sicut potest
esse (ut patet alibi); sed potest esse equi ambitus cum esse 15
intelligibili; ergo tanti ambitus est de facto. Minor patet
capiendo hoc, Omne ens intelligitur vel potest esse ubi est
distribucio pro omni supposito entis intelligibilis; et sicut
utrobique est terminus eque communis, sic utrobique eque
iii. commune est suum signatum primarium. Tercio patet 20
idem ex hoc quod intelligibile possibile vel quodcumque adiec-
tive nominabile presupponit noticiam entis vel rei cuius passio
vel condicio est adiecta; ergo cum communissimum omnium
sit primo cognitum, sequitur quod ens vel res sit eque commune
sicut intelligibile sive possibile. Quo supposito, necesse est 25
supponere ex sententia ydearum quod non est creatura
intelligibilis nisi que habet esse intelligibile, que est ydea in
Deo. Ex quo patet quod ens communissimum, quod est
universitas encium, mundus, architipus, et omne nominabile
est solum essentialiter * Deus ipse: nec ex hoc sequitur quod D
quelibet creatura sit quelibet, vel quod aliqua creatura sit
Deus, nisi secundum esse intelligibile. Et patet quod sicut

*The ens commu-
nissimum is
essentially God
himself.*

5. Pro quo B: primo A C.
habet, sicut et ante preterito.

7. vel B: om. A C.

13. ante possibili B de
17. || ens intelligitur B f. 242 B.

66D] omne ens est eternum, sic ens in sua analogia maxima est eternum.

Sed ulterius notandum quod ens commune analogum dicitur equivoce de Deo vel quocunque esse intelligibili creature et quacunque existencia creature: cum enim equivocatio dicitur vel ex discrepantia rationum vel ex discrepantia signatorum vel utriusque, patet quod utrobique est ratio equivocacionis maxime, cum maior sit discrepantia essencie divine et create essencie essentialiter adherentis quam est cuuscunque substantie et sui accidentis inherentis. Si ergo illa distancia creaturarum necessitat ad equivocacionem, quanto magis distancia incomparabiliter ipsa maior. Similiter, omnis ratio Deo vel esse intelligibili rei competens est increata; omnis ratio existencie creature conveniens est ratio creata: ergo inter dicta est summe possibilis discrepantia rationum. In nullo enim convenit creatura cum Deo nisi nude in esse, et non in existere sed in esse intelligibili quod est Deus: Deus enim existit quia est essencia sine causa, et sic extra universitatem creatam; et creatura existit quia est essencia defectiva a Deo adextra producta de nichilo.

67A Et sic intelligendus est beatus Dyonisius in De divinis * Nominibus cum Lincolnienese et aliis doctoribus dicentibus quod Deus est superens et supersubstans et cetera, et quod nichil est univocum Deo et creaturis (supple) secundum existenciam. Et sic intelligenda est Scriptura, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus;* et ad Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse cum nichil sit, ipse se seducit;* et Phil. ii. 7 dicit quod Christus *se ipsum exinanivit formam servi accipiens.* Quando enim divini philosophi considerant quod maior est discrepantia Dei ad creaturam quam est mobilis ad motum, vel subiecti ad suum modum, collaudando rem secundum suum esse perfectissimum, dicunt quod solus Deus est substantia, essencia,

1. omne B C: om. A.

8. maior B C: minor A.

22. Lincolnienese B

Lincoltia A C.

32. collaudando: collando A, colando C, colandum B.

21. Dyonisius: cf. supra, p. 42.

vel veritas, et alia nichil in comparacione ad ipsum; supple, [67A] univoce secundum existenciam vel esse actuale. Quando autem considerant res secundum imperfectionem vel deficientiam in eis, qualem inseparabiliter habet existencia cuiuslibet creature, tunc dicunt, quod creature sunt substantie, accidentia, vel aliter secundum philosophos nominata; et Deus non est substantia, essentia, vel aliud nominandus, sed super omnem nominacionem humanam. Et in ista equivocacione sanctorum loquencium errant multi.

2. It does not follow,
a. that the *ens analogum* is a genus,

Ex istis facilliter tolluntur instancie que fiunt contra istam 10 sentenciam. Videtur enim primo 'quod ens analogum * foret genus, quia predicatur univoce in quid.' Sed assumptum claudicat in duobus: non enim predicatur nisi equivoce de aliquo per se in genere, quia non secundum rationem generis vel existenciam creature, ut homo non est formaliter 15 ens intelligibile, sed existens in genere; nec predicatur in quid sed in quod, cum nescitur quid res est ex hoc quod cognoscitur ipsam esse, nec est differentia vel ratio distinguendi unam rem ab alia per hoc quod est vel intelligitur aut potest esse: ideo analogum est supra omne genus creatum et 20 principium omnis universalis creati.

4. nor that it is prior to God;

Secundo obicitur per hoc 'quod ens analogum foret *superius et per consequens prius Deo, et Deus eius participacione foret ens.' Sed patet quod pro utroque falsum assumitur: nam quoad subsistendi consequenciam con- 25 vertuntur, nec aliquam essenciam dicit ens analogum preter Deum, cum omne intelligibile sit Deus, genus autem participatum dicit multas essencias singulares quarum ipsum est pars quiditativa. Et patet, cum ipsum ex equo sit Deus, quod nec est prius nec natura posterius Deo; sed bene 30 sequitur quod omnis creatura sit participative ens, quia capit particularem entitatem que est pars subiectiva sui generis et ens analogum sive Deus. Deus ergo, cum sit omne ens, *quia essentialiter omnis ratio exemplaris, quod idem est, non C

8. || *humanam* B f. 242 c.
participative B: *sit participacione* A C.

17. *nescitur* A C: *non noscitur* B.

32. *sui* A² (in marg.) B C: *locius* A¹ expunctum.

31. *sit*

67C] capit partem entis analogi; cum non habeat partes subiectivas vel singularia, sed ex equo ambit totum, cum sit *omnia in omnibus* et universitas creata *in ipso* eternaliter *vita erat*.

Tercio obicitur per hoc 'quod, si ens analogum foret que-
 5 'libet creatura, tunc omnis creatura foret Deus, et quidlibet
 'quidlibet: ' sed patet ex dictis de ydeis quod neutrum sequitur, quamvis hoc ens vel ista res quacumque demonstrata sit Deus; non tamen aliqua creatura, aliquis homo, vel aliquid sub connotacione qualitatis generis, sed secundum merum
 10 esse analogum, quod est esse intelligibile vel esse adintra. Et sic intelligitur quod esse est commune cuilibet creature,— hoc est, quelibet creatura est illud,—quod est ens analogum sive Deus, vel quelibet creatura secundum esse intelligibile est Deus. Et non exinde sequitur quod sit Deus propter
 15 equivocationem; nam qualitas signata per nomen in genere contrahit predicatum ad predicacionem secundum existenciam creature: et patet quod assumptum est equivocum, cum ens secundum creatam existenciam, et non secundum esse intelligibile, sit quelibet creatura. Nec sequitur 'Quelibet creatura
 D 'est secundum esse intelligibile Deus, ergo * est Deus; ' nec sequitur, 'Omnis res est illud quod est omnis res, ergo 'omnis res est omnis res; ' et sic de similibus arguciiis, que in tractatu de Ydeis plenius sunt purgate.

Ex istis sequitur quod ens summe univoce et summe
 25 equivoce competit prime essencie et creatis: summe univoce, quia secundum primam racionem, que est intelleccio sive cognicio, et cum illa sit prima omnium racionum, patet quod ens competit secundum ydemputatem racionis primarie omni enti; et quod summe equivoce, patet ex hoc
 30 quod secundum summam diversitatem racionis existendi, que est prima disparitas possibilis. Secundo patet quod nullum

c. nor does our doctrine confuse God and the creature.

3. Conclusion. a. Entity belongs alike to the first essence and to created things in the same sense as touching intelligible beings,

but in a different sense as touching actual existence.

b. God's lordship

2. equo B: quo A C.
 8. homo B: deus A C.

6. quidlibet B: quodlibet A C.
 23. || patet B f. 242 D.

7. hoc A C: in hoc B.

2. Col. iii. 11.

3. Joh. i. 3, 4: cf. supra, p. 61, n. 5.

23. The Tractatus de Ydeis forms the fifth tract of the second book of Wycliffe's great treatise De Ente (Shirley, Catal. 3).

is not eternal, because it depends on the existence of the creature.

c. Christ is the subject of theology.

dominium Dei est eternum, cum non pure in esse intelligibili [67D sed in existencia creature obiective fundatur dominium : patet totum ex dictis libro primo. Sed si dominium Dei posset esse extensius, diceretur posterius. Tercio patet cum fide quod dominus Iesus Christus sit subiectum theologie distincte a 5 methaphisica ethnicorum. Illud declarat dominus Lincolnensis in suo Exameron, capitulo septimo, ponens primo quod

- i. in Christo sunt quatuor notabiles unitates. Prima est unitas essencie cum sua Origine atque Dono; de qua Ioh. x. 30,
- ii. *Ego et Pater unum sumus*. Secunda est unitas persone, qua 10 essencia creata tam corporea quam incorporea, sicut tercia
- iii. * essencia increata, sunt eadem persona. Sed tercia est unitas 68A generalis, qua omnis natura corporalis vel spiritualis est idem
- iv. Christo. Et quarta est unitas exemplaris qua omnis ratio exemplaris, et per consequens omne ens, est essentialiter 15 ipsum Verbum. Et sic non verecundatur theologus concedere se nichil scire, cum apostolo, nisi dominum Iesum Christum, qui est subiectum primum dignitate, adequacione sue sciencie, cum non potest scire aliquid nisi ipsum. Theologus autem incipit ab esse intelligibili, procedendo per fidem Christi ad 20 existenciam creature. Unde non perficitur sciencia theologica antequam perficiatur in patria, quando servato eodem ordine in Verbo videbuntur omnia. Econtra autem mundani philosophi incipiunt ab existencia creature, et ascendunt ad eius esse intelligibile. Et sic faciliter ac pertinenter possunt con- 25 cipi dicta philosophorum de magis noto homine et nature

* * * * *

6. methaphisica B; mathematica A C. 19. aliquid B C; aliud A. 25. intelligibile A C; intelligibili B. 26. philosophorum: phora B C, philozophorum A. Post nature in A B pagina vacua relinquitur, necnon in A tres columnae sequentes. Itaque utroque codice liber tertius folio, quod dicitur, incipit novo. Secus vero in C, ubi post pauxillum intervallum ad tertium librum statim proceditur; est autem in margine admonitio: *Hic desunt capitula aliquot secundi tractatus.*

3. Cf. supra, lib. i. 2 pp. 10 seq.

4. With this passage (to the end of the book as it remains to us) compare above, pp. 42 seq., where however the unity is described as threefold not fourfold.

17. 1 Cor. ii. 2.

* *INCIPIT TRACTATUS TERCIVS
DE DOMINIO DIVINO.*

CAPITULUM I.

REDEUNDO iam tercio ad materiam que directius concernit ^{*Of the various acts of lordship applicable to God's lordship:*}
 5 dominium, oportet primo supponere ex dictis et posterius
 declarandis quod sedecim sunt actus quos contingit famosius
 circa dōminium exerceri: scilicet, creare, sustentare, et gu-
 bernare, quos oportet necessario appropriate Deo competere;
 et tredecim alii, scilicet, donare, accipere, prestare, repetere,
 10 vendere, emere, locare, conducere, accomodare, mutuare,
 promittere, fideiubere, et deponere: de quorum differentiis
 et speciebus patet posterius in processu. De istis autem
 septem recitantur ab Aristotele, quinto Ethicorum, quinto
 capitulo; et alii sunt ab aliis politicis nominati. Discusso
 15 ergo de tribus prioribus, consequenter videndum est, qui
 istorum tredecim, et qualiter, Deo conveniant. Et primo de ^{*and first,*}
 donacione patens est quod Deo summe conveniat, eo quod ^{*OF GIVING.*}
 persona, ut liberalior, est donativior; sed Deus est summe
 liberalis, ergo maxime donativus. Unde omne donum con-
 20 cedendum est a Deo procedere; iuxta illud Iacobi i. 17,
Omne donum perfectum et omne datum optimum descursum est
descendens a Patre luminum: et sequitur, *Si quis indiget sapien-*
cia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter. Nec aliter doceret
 nos Deus (sicut et utitur ecclesia) ipsum cum tanta diligen-
 B cie exorare, ut Mat. vi. 11, *Panem * nostrum supersubstanci-*

¹ Tit.: *Incipit tractatus de dominio divino tercius A, Incipit tercius tractatus de dominio divino C, || Liber 3us de dominio divino B f. 243 A.* ^{3.} *capitulum I C: om. A B.*

13. Arist. Eth. Nicom. v. 5 p. 1131a.

15. *De tribus prioribus*, v. supra, lib. i. 2 pp. 11 seqq. But it is likely that a further treatment existed in some chapters of the lost part of the work.

22. Jac. i. 5.

alem da nobis hodie: et infra capitulo septimo, *Si vos, cum* [69B] *sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in celis est, dabit bona petentibus se.* Nec hoc verti in dubium, cum sit demonstrabile quod quidquid Deus adextra produxerit est alicui nature vel communitati 5 graciosum; et propriissimum donum Dei, quia videtur maxime elongari a ratione donabilis, donata fuit homini, ut patet posterius. Omnis ergo creatura, cum ordinatur eterna- liter a Deo dari alteri creature, que plena servitute Deo sub- icitur, antequam recipiat tale datum, patet quod, sicut singula 10 creata sunt specialia dona Dei, sic Deus non potest dare aliquid creature nisi liberrime illud donaverit. Sed nec ista conclusio verti debet in dubium.

1. Giving does not necessarily involve abdication or alienation of lordship.

- Et patet ignorantia philosophorum nimis grosse sapien- cium, qui putant quod abdicatio vel alienatio consequitur 15 ad quodlibet plenum donum; vel aliter quod donum vel datum Dei non habet rationem propriam veri doni. Nichil enim creatum potest excludi a divino servicio, quia, eo ipso quod est, Deus ipsi plenissime dominatur, ut patet superius. Qui enim aliquid donat servo suo non alienat illud a se ipso, 20 cum suum sit plenissime quidquid habuerit servus suus; patet ergo quod non est possibile aliquid servire creature nisi *de tanto principalius serviat Creatori, et per consequens nisi C Creator eidem capitaliter dominetur. Idem igitur est credere creaturam esse extra divinum dominium, et ipsam per se esse 25 sine divina conservancia vel causacione, quod formaliter in- cluderet ipsam esse Deum. Ex hoc ergo quod Deus est omnipotens, cuius causacione multiplice indiget quelibet crea- tura, sequitur quod non potest donando alienare a se domi- nium cuiusquam donabilis, quod est propter plenitudinem sui 30 dominii. Item, si Deus posset a se alienare dominium, cum

7. *donata* A marg. B: *demonstrata* A text. C.
27. || *-deret* B f. 243 B.

21. *habuerit* B: *habuit* A C.

1. Matth. vii. 11.

17. *Nichil enim*, &c. For the argument cf. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 8, infra, pp. 291 seq.

19. V. supra, lib. i. 3 pp. 18, 22; 4 pp. 23 seqq.

69C] par sit iudicium de quolibet serviente, sequitur quod Deus posset conferre primo angelo dominium tocius residui huius mundi, exuendum eum cum tota sua possessione a Dei servicio; quia hoc videretur improvidum ad donacionis plenitudinem pertinere: sed hoc dato contingeret creaturam esse quantumlibet maiorem dominum Deo suo, et sic maioris activitatis et potestatis; quod insanum est dicere. Item, si Deus pro A instanti primo transfert totum suum dominium in primum angelum cum abdicacione eiusdem (cum vel non potest vel non oportet quod fiat talis translacione vel alienacio successive, sed potius subito, si contingat), sequitur quod Deus pro A instanti non haberet ius vel potestatem ad taliter transferendum, quia nemo donat pro danda mensura aliquid D alicui, pro quo donabile est * non suum. Et per idem sequitur quod primus angelus tunc multum teneretur Deo ratione dicte libertatis et dominii capitalis, quod Deus sibi donaverit. Et ex alio latere, cum Deus tunc non haberet dominium non tunc teneretur taliter Deo suo; nec procedit ista ratio eque contra alienacionem dominii creature, eo quod creatura successive donat donabile, habens capitalem dominum qui principaliter illud donat. Et in fine, postquam subiectus dominus profecerit quod sibi pertinet ex condicto, oportet quod capitalis dominus reservando dominium pro instanti translacionis suppleat dacionem: cum ergo non potest esse dominus Deo superior, sicut nec ipse potest capitaliter tenere de alio, patet quod non potest esse qui suppleat in fine translacionem divini dominii, si pro illo instanti sibi non fuerit capitale dominium reservatum. Nec illud potest verti in dubium, cum (iuxta dicta superius) dominium Dei formaliter sequitur creaturam, sic quod si sit aliqua creatura, Deus eius plenissime dominatur.

Patet igitur quod non est de ratione dominii, in quantum huiusmodi, quod sit proprietarium, et per consequens quod

8. A instanti AC: loco A litterae B signum ^ in margine habet.

lacionem B: translacioni AC.

33. huiusmodi B: huius AC.

27. trans-

2. Lordship therefore is
a. not necessarily proprietary,

- donans quidquam alteri alienet a se dominium. Potest et hoc [69D
- i. tripliciter confirmari. Primo, posito quod Petrus solus cum sua familia habeat dominium aque vel soli, quod communicatum ratione ampliacionis possibilis non preiudicet occupanti: * tunc Petrus potest donare Paulo dominium dicti soli 70A servando sibi eque utile et plenum dominium sicut ante; ergo de ratione donacionis eciam ab homine non est abdicacio rei date. Unde et sic fuisset in statu innocencie (ut patet posterius); ubi parentes derivassent in posteros dominia subiectionum, et non eo minus sibi ipsis eorum plena dominia 10 reservassent. Et videtur casus innui Gen. xxxiv. 21, de Sychem filio Emor et filiis Israel: *Negocientur*, inquit Scriptura, *in terra et exercent eam que spaciota et lata indiget cultoribus*. Nec obest usus artificio, dominati sustentacio, vel alienandi difficultacio, quin efficacius possent racionabiliter 15 communicato dominio exerceri, quam Petro solo proprietario existente: ergo non est de ratione donacionis humane abdicacio dominii rei date. Nec dubium philosopho quin tales casus possent naturaliter contingere, quod singulariter dominantes deberent ex epikeia communicare sua dominia, quod 20 utique de iure non facerent, si proprietates, in quantum huiusmodi, meliorat dominium. Secundo patet idem in dominio violento. Nam capitalis dominus conquestor regni, immediate post completum conquestum, antequam sibi quidquam appropriaverit, potest donare suo militi vel baroni certum dominium 25 servando sibi, tanquam capitali * domino, certum servicium, B eciam maius quam prius habuit, vel eciam haberet si totum conquestum tanquam proprietarius possideret: ergo stat dominum post donacionem stantem habere donati dominium. Nec minuitur integritas vel plenitudo dominii propter facultatem vel potentiam abutendi. Tercio patet idem de servo quem, exempli gracia, nominemus Petrum, a Paulo domino de morte condicionaliter preservatum, ut quidquid bonorum fortune ipsum habere contigerit cedat Paulo in plenum do-
 - ii.
 - iii.

1. Post hoc B in hoc inserit. Sychem C. ¶ filio B f 243 G. codd., ut videtur, dominium.

2. posito B, om. A C.

12. Sychem A: Sychem B:

23. regni B: regis A C.

29. dominium

70B] minium pro vite conservancia graciosa. Sic enim *servus* secundum Ysidorum a *servo* dicitur, quia post belli victoriam sunt sic olim condicionaliter *reservati*. Tunc, Paulo dante Petro a donum usu consumptibile, non exinde abdicat a se sed pocius conservat dominium huius doni, eo quod quidquid temporalium acquiritur isti Petro ratione specificati dominiū acquiritur eciam ipsi Paulo. Et dicens quod Petrus servus non potest cum dictis paribus esse dominus vel aliquid possidere, restringit possessionem et dominium ultra amplitudinem 10 racionalem Scripturarum; per idem obligans se ad consequenter dicendum quod nemo est dominus preter Deum, eo quod Deus habet pleniorē racionem dominiū cuiuscumque quod possidet creatura, quam Paulus in casu habeat vel habere poterit super Petrum.

C Et patet philosophis non cecatis in particulari * considera-
 cione terreni dominiū quod communicacio non obest vero
 dominio, nec proprietas ipsum per se consequitur, quin pocius
 omnis proprietas fuerat racione peccati vel dominancium vel
 incommunicancium introducta. Vide ergo racionem dominiū,
 20 et videbis quod habitudo qua quis peficitur servienti commu-
 nicata sit gracior, quia de tanto stabilior et communitati
 utilior, ut post per Dei graciam ostendetur. In signum
 itaque imperfectionis opposite solum contenditur circa appro-
 priacionem bonorum fortune, que inter quinque bonorum
 25 genera minimi sunt valoris: Salvatorque noster cum suis
 apostolis noluit esse proprietarie dominans, sed communica-

2. Ysidorum: Y'sid' B, Y'siod' AC. post A B marg, C: plus B text. 10, racionalem AC; racionabilem B. 17. dominio: codd. dño. 23. opposite B: apposite A C.

2. Isid. Hispal. Etymol. ix. 4: Servi autem vocabulum inde traxerunt quod hi qui iure belli possent occidi a victoribus conservabantur, et servi fiebant, a *servando* (scilicet) *servi* appellati: Migne, 82. 352. But the words are substantially a citation from S. Augustin, de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 G, 560 A.

18. Cf. de civ. Dom. i. 14 pp. 98 seq.

20. *Habitudo*, &c. For the definition v. supra, lib. i. 1 p. 4.

21. *Gracior*, . . . *stabilior*, . . . *utilior*. Compare the argument on these three heads, De civ. Dom. i. 14 p. 98, and see too FitzRalph, de Paup. Salv. iii. 26 seq.

24. Cf. de civ. Dom. i. 6, 13 pp. 44, 90.

z. but on the contrary admits of communicability; indeed property was only introduced by reason of sin.

tive, quantum exigit status viancium pro medio ut supernum [70C
 dominium acquireretur. Dona eciam spiritualia et divino
 dominio propria plus sapiunt condicionem oppositam;
 quod sine alienacione vel depauperacione donantis commu-
 nicentur hominibus, ut patet de regno celorum quod ex 5
 communicacione pluribus heredibus graciosius a singulis est
 possessum. Et idem patet de aliis spiritualibus diviciis et
 dominio hominis naturali: nam meritum vianctis de quanto fu-
 erit amplius et spissius pluribus communicantibus seminatum,
 de tanto accrescit uberius et utilius dominanti; sicut eciam 10
 patet de sciencia et doctrina. Et hinc inolevit * in religione D
 Christiana quod dona Dei usque ad temporalia Deo dicata
 numismate non vendantur vel a ministris ecclesie abdicentur;
 ut patet Act. viii. 18-20, de Symone qui voluit pecunia emere
 apostolicam potestatem. Et Lev. xxv. 23 scribitur, *Terra* 15
non vendetur in perpetuum, scilicet, alienando simpliciter: et
 subditur pro causa, *quia* (inquit) *mea est, et vos advene et*
coloni mei estis. Ecce, relinquitur nobis ceremonialis figura
 in scriptura Veteris Testamenti ad contemplandam perfeccio-
 nem divini domini; donum, inquam, Dei, cum non exinde 20
 minuitur, nichil est sibi inutilius quo pluribus communicatur,
 quin potius efficacius sibi servit. Patet quod, positis creaturis
 capacibus, Deus esset eis invidus nisi liberaliter et communi-
 cative tribueret dona sua. Unde dedit liberalissime tam
 tempore status innocencie quam post lapsum tempore triplicis 25
 legis, scilicet, legis nature, legis scripte, et legis gracie; ut
 post declarabitur libro de humano Dominio capitulo —.

Unde propter diversitatem donacionum cum donati reten-
 cione et cum eius abdicacione, vocatur prima *communicativa*
 et secunda donacio *translativa*. Sic enim donando commu- 30
 nicat sua dona, ut patet de donatis communiter pro statu

3. || *dominio* B f. 243 D. In quo codice margini inferiori subscribitur verbum
vo noczy (id est, nocti). 6. *communicantibus* A¹B: *communitatibus* A² (in
 marg.) C. 12. *dicata* A C: *dedicata* B. 18. *nobis* A C: *vobis* B.
 21. *nichil* A C: *vel (ut)* B.

27. *Libro de humano Dominio*: apparently De civ. Dom. i. 9 pp.
 64 seq.

c. So giving is
 distinguished
 as either

i. by way of
 communication,

70D] innocencie, Genesis primo capitulo, et pro statu lapsus Genesis

71A octavo et nono * capitulis. Nam corpora celestia cum astris

causando temperamentum temporum sunt data communiter,
ut patet Genesis primo et octavo capitulis. Et ita de subluna-

5 ribus ad alium usum datis Adam, Noe, et suis posteris. Et

istum modum donandi exemplificat apostolus, 2 Cor. xiii. 13,

approprians communicationem Spiritui sancto, eo quod

Spiritus sanctus est donum omni creature gracia et caritate
communicatum: *Gracia, inquit, domini nostri Iesu et caritas*

10 *Dei et communicatio Spiritus sancti sit semper cum omnibus*
vobis. Gracia autem per mediacionem Iesu Christi facta est

ex caritate perpetua Dei Patris, et hinc dona Spiritus com-

municantur fidelibus; et confert quod Scriptura alternet signa

proprietatum personalium, ut cognoscatur quod inter personas

15 adintra non sit prioritas naturalis. Unde donacionem tempo-

ralium verbo communicandi insinuat ad Gal. vi. 6, dicens,

Communicet autem is qui cathetisatur ei qui se cathetizat in

omnibus bonis; et prima ad Thim. vi. 17, 18, *Precipe diviti-*

bus facile tribuere, communicare, etc., quia indubie caritative

20 donans temporalia communicat post donacionem eorum

dominio. Alia autem donacio misera vocatur donacio

translativa eo quod ex imperfeccione transfert naturam

dominii spoliando personam donantem et induendo reci-

ipientem, iuxta modum loquendi Eccli. x. 8, *Regnum*

B *de gente in * gentem transfertur propter iniusticias, iniurias,*

contumelias, et diversos dolos. Unde si non esset pecca-

tum, nunquam esset talis translacio; sed honoris am-

bicio, temporalium avaricia, et carnalium peccatorum

ingluvies proprietatem dominii (ut patet posterius) in-

30 ducerunt.

Et patet quod Deus propriissime donat hominibus dona

sua; creature autem vel minus proprie vel nimium abusive.

Primum patet ex hoc quid Deus habet dominium verissimum

a. God gives in

3. *temperamentum* AC: *temperamenta* B. 17. *cathetisatur* A: *cathetizatur*

C, *cathetizatur* B. || *se cathetizat* B f. 244 A. *cathetizat* A: *cathetizat* C,
cathetizat B. 23. *inducendo* A' B': *inducen* 9 A' (in marg.) C. 25. *inius-*

ticias AC: *iusticias* B.

or
ii. by way of
transference.

3. *Distinction*
between God's
giving and
man's.

the properest and sui dati, et cum hoc optimum modum dandi: quare ergo [71B
 best way; non sibi principalissime et propriissime competeret donandi
 ratio, cum sit metrum aliis donacionibus per quod ille ratio-
 nem suam participant? Secunda pars patet ex hoc quod
 quilibet creatura donans habet dominium solum ex prestito 5
 (ut patet 1 Thim. vi 17) et solum gerit vicem ministri vel dis-
 pensatoris Domini in donando. Sicut ergo dispensator
 terreni domini manualiter tradendo dominia domini donantis
 proprie non donat ea tam proprie, sed dispensat; sic est de
 donacione cuiuslibet creature. Quod si ille distribuit sine 10
 autoritate Domini predonantis, non est proprie donacio sed
 potestatis ministrandi presumptiva abusus. Et patet quod
 multi distribuentes histrionibus et ceteris indignis peccant
 graviter in sic donando, nec eis tribuunt titulum veri doni.
 Prima pars patet eo quod nemini * licet alienare dominium C
 sine consensu et licencia capitalis domini; cum exinde tolle-
 retur servicium capitali domino de iure debitum, et per con-
 sequens sibi iniuriaretur subtrahendo domino quod est suum:
 cum ergo Deus non consentit nec licenciat ad translacionem
 huiusmodi, eo quod (ex supposito) est iniusta, patet quod 20
 supposito facto, quod communiter contingit, sequitur con-
 clusio. Et dico quod *multi*, quia contingit ignorantes satis
 puro titulo indignis distribuere nescienter; communius tamen
 puto quod evenit propter crassam ignoranciam vel ambiciosam
 pompam mundi. Secunda pars patet ex hoc quod omnis 25
 titulus veri doni, in quantum huiusmodi, est iustus vel
 ipsum ius ad donum huiusmodi possidendum: cum ergo
 recipiens (ut supponitur) sit indignus, sequitur quod non
 sit capax legitime talis iuris. Et patet quod quilibet non
 protervus evidencius concederet quod, si iustum est pro-30
 prietarium sine licencia terreni capitalis domini privari

6. *patet* B: om. A C.
 3° B.

8. *dominia* A C: *donaria* B.
 30. *iustum*: codd. *iniustum*.

10. *ille* A C:

1. Cf. de civ. Dom. i. 6, 7 pp. 39 seq., 49.

5. Cf. *ibid.*, i. 20, 36 pp. 141, 259.

15. Cf. *ibid.*, i. 1 pp. 7 seq.

25. Cf. *ibid.*, i. 2, 6 pp. 9, 41 seq.

7. man, less properly, since he gives only of that which is given him.

He is but a steward,

and if he give anything without his Lord's authorisation

i. he is guilty of sin.

and ii. he has no right to what he gives.

71C] pretense possesso, multo evidencius est iustum occupantem aliquid sine divina licencia hoc privari. Nec est fingendum quin, si terrenus dominus capitalis habeat in subiecti dominio interesse, ratione cuius non licet subdito alienare sine domini 5 capitalis licencia ad hoc data, quin multo est illud evidencius D de magno interesse supremi * Domini. Et patet quot sunt usurpative vel nuncupative solum dominia, quia omnia que capitalis dominus non donavit.

CAPITULUM II.

10 Ex istis patet distincio donacionis divine a donacione OF GOD'S GIFT OF HIMSELF, impropria creature. Nam donacio divina est propriissima, largissima, et utilissima creature. Prima pars patet ex proximo dictis, et secunda pars patet ex hoc quod Deus non dat suis famulis quodvis donum nisi principaliter det 15 se ipsum. Nam primo omnium dat esse, in quantum esse intelligibile creature, quod est realiter divina essencia, producit ad existenciam creature, ac si subiectum produceret accidens in se ipso; vel (ut sacer Psalmus ciii. 2 loquitur), *amicus* est creato *lumine*, ex illapsu intimo, ac si quis fuerit 20 vestitus vestimento: et sic intelligitur de veritate, unitate, et bonitate analoga, quas primo donat cuilibet creature, ut declarat beatus Dyonisius in libro suo de divinis Nominibus multis locis. Cum ergo omnes creature sint participative existentes, patet quod Deus primo communicat eis suam 25 essenciam. Et idem intelligitur de omnibus donis accidentalibus in quibus Deus donat predestinatis principaliter Spiritum sanctum, ad quem consecuntur huiusmodi accidentalialia dona that is, of the holy Spirit. Dei. Et sic intelligitur illud Act. xvii. 28, *In ipso vivimus,*

1. occupantem B: occupante AC. 5. || data B f. 244 B. evidencius: codd. evidens. 26. quibus B: quo AC.

6. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 20.

13. Cf. ibid., i. 7 p. 50 (where this passage is cited).

*movemur, * et sumus ; 1 Ioh. iii. In eo manemus et ipse in nobis, [72A quoniam de Spiritu sancto dedit nobis ; quia ipse Spiritus est caritas, ut patet 1 Ioh. iv. 16, Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo. Videte ergo qualem caritatem dedit nobis Pater, dando nobis essentialiter Spiritum 5 sanctum et consequenter cetera carismata, ut septemplex dona Dei, cum secundum apostolum ad Rom. viii. 32, Quomodo non cum Christo omnia nobis donavit ?*

1. The holy Spirit is a gift from eternity.

Et patet quod Spiritus sanctus eternaliter est donum, quia iociale donabile, licet ex tempore fuerit extra datum. Sed est 10 difficultas theologica, si Spiritus sanctus sit datus eternaliter aut donatus: et videtur Magistro quod non, Dist. 18 primi Sententiarum. Michi autem videtur, salvo meliori iudicio, quod sit eternaliter dacio atque donacio intra Deum. Nam omne quod quis habet ab alio datur sibi ab eodem, sed Filius 15 et Spiritus sanctus habent esse a suo principio ; ergo ab eodem principio datur eis esse : quod et Veritas, Ioh. v. 26, patencius confitetur, *Sicut (inquit) Pater habet vitam in semet ipso, sic et Filio dedit vitam habere in semet ipso ;* et Ioh. x. 29, *Pater quod dedit michi maius omnibus est. 20* Et conformiter videtur michi probabiliter posse dici quod dedit eterno consilio, in quantum adintra concessit omnes regni filios Verbo suo. Unde * Ioh. x. 28, propter dacionis B eternitatem adintra, dicit quod nemo rapiet oves de manu sua. Et cum omne gratis datum, ut sic, sit donum, videtur 25 quod Spiritus sanctus, sicut eternaliter donatur Filio, sic eternaliter donatus, quia indubie donabilitas qua est donabilis creature non est formaliter qua tertia persona refertur ad suum principium, sed voluntaria dacio que, ut sic, est donacio qua absolute necessario adintra datur Filio. Ideo quarto de 30

16. esse (c̄r) BC: se A.
AC: om. B.

18. patencius B: competencius AC.

19. habere

1. 1 Ioh. iv. 13.

4. Ibid., iii. 1.

12. Pet. Lomb. Sentent. i. 18 c: Spiritus sanetus et donum dicitur, et datum sive donatum ; sed datum sive donatum ex eo tantum dicitur quia datur vel donatur, quod habet tantum ex tempore: p. 58, ed. Louvain 1568, quarto.

72B] Trinitate, xiv., dicit Augustinus, *Sicut natum esse est Filio a Patre esse, sic Spiritui sancto donum Dei esse est a Patre et Filio procedere*. Vult dicere, sicut exponit Omel. xix., quod sicut Filius eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus est eternaliter donatum, quia a communi principio voluntarie habet esse. Et patet quare Spiritus sanctus appropriate *donum* dicitur: habet enim dantem et accipientem origine precedentes, ex quibus concorditer volentibus absolute necessario sed libere procedebat. Et hinc vocatur sepius *Filii spiritus* in Scriptura: ad Gal. iv. 6, scribitur, *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra*. Sicut ergo omne donare est dare, et non econtra, sic prius origine est datum Filio esse vitam quam donatum Spiritui esse vitam. Sed quia dacio et donacio temporalis dicitur multum equivoce ad priores, * ideo Magister cum Augustino, septimo de Trinitate xviii., loquitur de donacione temporalis que fit a tota Trinitate communiter, cum sit operacio extra Deum; et illa vocatur missio Filii vel Spiritus sancti, que est multiplex secundum incarnationem vel aliam disparem accionem. Sicut ergo Spiritus sanctus eternaliter et absolute necessario est donum, sic actualissime et absolute necessario est donatum. Nemo namque dicit quod Pater dat sine dacione proporionali et nec per consequens sine dato: nec est racio quare Spiritus sanctus potius est donum quam Filius, nisi quia ille libere procedit, Filius autem pure naturaliter; et prior simplex dacio, posterior donacio solet dici.

1. || 14° dicit B f. 244 c. 2. esse AC: esse esse B. 3. omel. AC: super omel. B. 7. appropriate AC: apropiato B. 8. origine B: originem AC.

1. August. de Trin. iv. 20 § 29, Opp. 8. 829 B. The words are loosely quoted, but agree exactly with the citation as given by Peter Lombard, ubi supra.

3. August. in Ioh. Evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443; the citation relating only to the first member of Wycliffe's sentence ('sicut . . . habet esse').

12. *Omne donare est dare*. See the distinction in the De civ. Dom. i. 2 p. 11.

15. Pet. Lomb. Sent. i. 18 D, p. 59.

16. August. de Trin. v. 15, 16 §§ 16, 17, Opp. 8. 842.

Cavendum tamen est, secundum Augustinum, ne credatur [72C] personam prius esse cui dacio sit adiecta; sed sicut artifex dat esse domui et generans dat esse producibili naturali, sic esse personale est datum utrique persone producte diversimode, ut est dictum. 5

2. 'Gift' may mean materially the thing given,

and in this sense it refers to the gifts which follow the indwelling of the holy Spirit.

Et in talibus equivocacionibus laborant plurimi, ut tam donum quam dominium potest accipi materialiter pro illo de quo fit donacio sive dominacio; sicut Spiritus sanctus est omnibus idem donum, et res possessa est tam Deo quam quotlibet creaturis idem materiale dominium. Formaliter 10 autem loquendo, patet quod est dare caritatem, dominacionem, et cetera in creatura subiecta, * qua appropriate formaliter D singule creature, que illud donum recipiunt, informantur: ut caritas, que est hominem esse carum, dominacio, que est creaturam esse dominum,—et sic de aliis donis supernatura- 15 libus, que ad inhabitationem Spiritus sancti consecuntur,—vocantur vere pluraliter dona Dei. Et illud bene notatum apperit multas Scripture sentencias; et concordant doctorum dicta que videntur aliquibus repugnare. Nam 4 Reg. ii. 9 ait Helizeus Helie, *Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me*, id 20 est, ut fiat donum spirituale a Spiritu sancto michi formaliter inexistens; id est, tam ad prophetandum quam ad faciendum miracula: vel, ut aliis placet, ad duplicandum miracula in effectu, quod et factum est cum Helizeus sedecim miracula fecerat et alius solum octo. Et sic intelligitur illud dictum 25 Dei, Num. xi. 17, *Auferam de spiritu tuo, et dabo eis. Auferam*, inquam, id est, feram vel capiam dona spiritualia, quibus septuaginta iudices informentur, *de Spiritu* sancto qui te inhabitat, *et dabo eis*: non quod aliquod donum diminutum vel spoliatum fuerat de Moyse, sed quod principium Spiritus 30 sancti, id est, Pater et Filius, dat per illum; et sic communiter tota Trinitas, ut latrrix vel datrix muneris, est illapsa. Et sic

4. *personale* B: C: *personali* A. 8. *sicut* B: *sic* A C. 12. *qua* A C: *quia* B. 15. *dominum* A C: *domini* B. 19. *ii.*: 11° B, XI A C. 22. *id est* (-) A C: om. B. 23. Pro *priore miracula* B *mirabilia* habet. 29. *|| eis* B: f. 244 d.

1. August. in Ioh. evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443 E.

72D] iuxta rectam interpretacionum verbi *auferam*, docemur tres Inferences from Num. xi. 17.

73A nota*biles veritates: prima, quod Spiritus sanctus graciose a.
quemquam inhabitans est spiritus eiusdem hominis, sicut Deus.
Filius autem datus non est eius filius, cum dicatur ad aliquid,
5 ut docet Augustinus, quinto de Trinitate capitulo xv.
Secundo docemur quod per Spiritum dantur quadam b.
proprietate personali carismata, cum eternaliter sit donum
adintra, et sibi appropriatur beneuolencia, ratione cuius non
potest nisi secundum rationem donarii extra dare. Tercio c.
10 docemur quod non si Deus capit de dicto Spiritu quodvis
dominium, quod exinde Spiritus spoliatus careat illo dono,
cum non potest abdicando dominium quidquam dare. Et
cum ex gramatica diccio duo includens, si unum illorum expri-
mitur, pure reliquum dat intelligere, cum designat circum-
15 stantiam principii subiectivi, ac Spiritus sanctus sit subiectum
predictorum carismatum; patet plane literalis sententia
impugnabilis eciam a sophista.

Quoad doctorum discordias, quorum quidam dicunt quod 3. Such a gift is charity.
caritas qua Deum diligimus est Spiritus sanctus, alii quod
20 est habitus theologicus a tota Trinitate infusus; utrique verum
dicunt ad sensus equivocos expositos de termino caritatis.
Verumtamen dum Spiritus sanctus illabatur et per conse-
quens eius principium, est dare caritatem que sit donum dis-
B tinctum, quo carus accidentaliter informetur; * non tale
25 quod poterit per se esse, sicut multi equivocantes contendunt
inaniter: sed est denominacio accidentalis, sine qua secundum
speciem non est possibile quod sit creatura aliqua Deo cara.
Unde sicut igneitas non potest inesse materiali essencie nisi
eo ipso insit caliditas inseparabiliter, si sit mixtum, sic non
30 potest Deus graciose illabi anime nisi eo ipso insit gracia vel
caritas inseparabiliter, si tota vita sit pura, et separabiliter, si
viciis sit commixta. Et patet quomodo verificatur illud Iac.
i. 5, *Deus dat omnibus affluentem*. Primo enim dat *mensuram* a.

2. *prima* AC: *primo* B.
alia AC.

10. *dicto* A: *diccio* B: *dictio* C.

27. *aliqua* B:

5. August. de Trin. v. 12 § 13, Opp. S. 839 G, 840 A.

bonam, cum solum bonum de genere et non vicia sapiant dona [73B
b. sua. Secundo dat mensuram *confertam*, quia iuxta capacitatem
c. anime replet illam. Tercio dat dona sine vacuitatibus *coagi-*
tata, quia usque in finem diligit predestinatos confirmando in
 illis gratiam consumatam secundum quam inseparabiliter 5
d. obiecto beatifice confruuntur. Et quarto accumulatur dona
supereffluencia, dum beati ex comitiva concivium superaddite
 sunt beati. Et sic intelligitur illud Luc. vi. 38, *Mensuram bonam*
et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum
vestrum, intelligendo metaphorice continens pro contento. 10

4. God's gift is most useful to the creature.

Ex istis patet quod donatio Dei sit utilissima creature, eo
 * quod omne datum Dei sonat in bonum anime, quod C
 secundum condicionem subiecti est inseparabiliter melius et
 durabilius bono quolibet temporali; ideo nimirum dicit
 Salvator, Mat. xvi. 26, *Quid enim proderit homini, si uni-*
versum mundum lucretur, anime vero sue detrimentum
paciat? aut quam dabit homo commutationem pro anima
 sua? Si ergo spiritus sit tota personalitas hominis, et
 corpus cum suis bonis accidentaliter ordinatum ad spiritum,
 ut ad finem; dona autem Spiritus non sunt usu consumpti- 20
 bilia ad supportandum vel custodiendum onerosa, sed omni-
 quaque plus bonificat possessorem: quis dubitat quin de illis
 fit homini thesaurus utilior, ut docet Salvator, Mat. vi. 20.
 Si insuper attendimus ad modum donandi, videbimus faciliter
 quod Dei donatio in utilitate excedit quamvis donacionem 25
 aliam creature. Deus enim non potest donare nisi ad usum
 utilem nullatenus ad abusum, nec potest a bene utente iniuste
 repetere; sed bene utentem multipliciter excitat ad utendum,
 et de abutente statim repetit: que omnia ad utilitatem dona-
 torii noscuntur planissime pertinere. 30

a. i. From the good man he takes not away that which he has;

Prima pars patet eo quod Deo iniusticia non potest com-
 petere; nec potest cum * creature sua nisi gracie agere, D
 quod non faceret repetendo donaria ab immuni. Unde in
 testimonium huius, 1 Thim. vi. 17, dicit apostolus quod Deus

6. *beatifice* A C: *beatifico* B. 6. *accumulat* C: *accumulant* A (ut videtur) B.
 15. *sue* B f. 245 A. 20. *dona* A C: *bona* B. 21. *onerosa* B C: *curiosa* A.
 27. *donatorii* A C: *donatarii* B.

73D] *prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Qualibet enim nay, he gives him the usance of every creature: creatura utitur iustus in Domino, scilicet, de quanto usus mediat ad Dei honorem et utentis utilitatem: et quia de tanto indubie usus huiusmodi mediat ad Dei fruicionem, ideo
 5 nimirum usus sic modificatus vocatur a fine nunc *frucio* et nunc *usus*, et sine tali fine *abusus* dicitur. Unde solet fieri de fruicione distincio; quia alia est pura, alia permixta. Prima est actio voluntatis, scilicet, adhesio cum delectacione que pure terminatur ad Deum; et cetera, que antecedenter
 10 terminatur ad creaturam et finaliter ad Deum: aggregatum enim ex hiis sortitur rationabiliter nomen *fnis*. Et taliter apostolus utitur Philemone, et iustus secundum doctrinam apostoli frui debet qualibet creatura. Et patet ex decursu ewangelii et fide ecclesie quod nemo meretur utendo quolibet
 15 dono Dei, nisi de quanto graciose excitatur, a Deo trahitur et iuvatur. Quod autem Deus repetit ab iniusto patebit but ii. from him who uses ill he claims his gift back. posterius, ubi declarabitur quod quilibet iniustus occupans donum Dei male fidei sit possessor. Et patet ex istis quatuor condicionibus excellencia modi dandi, qui soli Deo potest
 74A competere. * Unde Lincolniensis, dicto xxvi., demonstrat quod iste modus dandi Deo conveniat, eo quod est optimus modus dandi. Et patet declaracio conclusionis propositae.

Sed contra illud obiciunt, quibus non sapit Scriptura vel eius ratio: videtur enim multis 'quod sententia declaracionis
 25 'secundi partis sit multipliciter impossibilis: primo in hoc (i.) 'quod Deus dat creature seipsum; secundo in hoc quod aliqua (ii.) 'creatura, et specialiter divisibilis, sit in Deo; et tercio in hoc (iii.) 'quod Deus donat optimo modo possibili. Videtur enim quod 'melius esset Deum realiter auferre ab homine donum suum,

7. *alia* AC: *est* B.20. *Lincolniensis*: *Lincolli* AC, *Lincol* B.

1. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 48.

12. Philem. 20; cf. Fitz-Ralph, de Paup. Salv. iii. 21.

15. *Trahitur*: cf. Joh. vi. 44.

20. R. Grosseteste, Dict. xxvi., cod. Bodl. S30 f. 26 B, c. Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 40, where the passage is cited.

29. *Melius esset*. The same objection is raised, almost in the same words, De civ. Dom. i. 6 p. 45.

‘quandocunque abutendo disponitur ad peccandum; tunc enim [74A
 ‘abscinderetur peccandi occasio, sicut auferendo a furioso
 ‘gladium prius datum.’

The answers.

i. God's gift of himself is proved by Scripture.

Ad primum dicitur quod Deus propriissime dat seipsum: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit se ipsum pro peccatis nostris*; et idem ad Tytum i. et ad Phil. ii. dicitur quod Deus dedit nobis Spiritum sanctum, sicut sepe sonat evangelium Iohannis et Actus Apostolorum. Et indubie, si abscedimus a dacione quod imperfectionem sapiat, invenimus in istis locucionibus Scripture propriissimam veritatem; nam donare est donantem gratis causare vel facere quod alius habeat suum datum: cum igitur Deus propriissime gratis facit quod iustus speciali et gracioso modo habeat semet ipsum quare non proprie * donat se ipsum? De Deo Patre tamen non explicatur passiva donacio propter primitatem originis. Et patet quod alia est donacio ad possidendum, et alia simpliciter ad habendum. Unde non sequitur, ‘Si Deus donat michi aliquid, quod illud possideo,’ sed tunc vel illud habeo ad fruendum vel illud possideo ad utendum. Verumtamen, licet dacio Dei non infert super ipso dominium, tamen ex speciali dominio Dei super donatorium vere infert eius dominium super alia et vere divitem eum facit. Et patet quod Deus non potest alteri quidquam dare nisi principaliter det se ipsum. Nam si Deus alicui noviter donat quicquam, tunc facit donatorium sub nova ratione habere Deum beneficium, et per consequens, iuxta descriptionem donancie, ipsemet principaliter est donatus, et consequenter indubie omnia que sunt sua, quia donato principali consequitur accessorium, ut si habeo Deum per gratiam, omnia tunc sunt mea: nec obest habere Deum secundum novam rationem habendi postquam habitus est ut creator, conservator, gubernator, vel alio dispari ratione.

5. || quod B f. 245 B.

31. postquam B: priusquam A C. ut creator conservator gubernator vel alio dispari ratione B: om. A C.

6. Perhaps Tit. iii. 6.

23. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 50.

74B] Pro secundo notandum quod pure philosophantes posue-^{ii. All creatures}
 runt octo modos equivocos quoad speciem quibus unum ^{are in God,}
 alteri inexistit, ut patet quarto Phisicorum, quorum septimus
 modus est, ut aliquod est in sua causa finali, sicut divicie ^{their final cause.}
 5 regni Grecorum dicuntur esse in potestate regis; multo
 C magis ergo in Deo, qui est per se causa finalis * ultima, sunt
 singule creature. Illud autem est subtilius et profundius
 notum theologo, qui novit quomodo Deus est plenus rationum
 exemplarium que sunt essentialiter idem Deo, et secundum
 10 esse intelligibile quelibet creatura; ut hic capitur ex ewangelio
 Iohannis i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat*, tanquam alibi
 declaratum. Nec capiunt grosse et corporaliter sapientes sub-
 tilitatem, proprietatem, et profunditatem Scripture, quomodo
 Deus prius, immediacius, et proprius continet universum quam
 15 locus corporeus situm locatum; quia est circulus intelligibilis
 intra et extra quamlibet creaturam, tenens eam in suis limitibus
 omniunque, ne labatur in nichilum: non sic autem locus
 corporeus qui pocius econtra a suo continente servatur. Ideo
 propter imperfeccionem continencie loci corporei et perfecci-
 20 onem continencie Dei, dicuntur Deus et locus equivoce con-
 tinere; et solum sensum equivocum minus proprium, propter
 propinquitatem ad sensum, vulgares concipiunt, concedentes
 quod nichil potest esse in Deo vel in aliqua secundum molem
 indivisibili creatura: non sic autem philosophi noscentes
 25 equivocacionem inexistencie, nec viri sancti, doctores Scripture,
 qui sunt superius et uberius illustrati.

Ad tercium dicitur quod Deus meliori modo donat quam ^{iii. It is better}
 si post donacionem, instante voluntate peccandi, auferret ^{that God should}
 D* organa, vel usum potencie sequestraret; tum quia tunc ^{leave a man in}
 30 quilibet invite preservaretur ab extrinsecis maleficiis et per ^{possession of}
 consequens non merendo, tum eciam quia plurimi peccantes ^{what he gives}
 adintra forent aliter quam facesie Dei convenit diffamati. ^{him, than that}
^{he should take}
^{it away at the}
^{first moment of}
^{his sinning.}

8. *deus* B C: om. A.

25. || *nec viri* B f. 245 c.

30. *preservaretur* A:

3. Arist. Phys. iv. 3 p. 210.

11. Cf. supra, p. 61 n. 5.

32. *Facesie Dei*. Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 45 (in the same argument):
 Quod esset infacta crudelitas.

Melius ergo est pro ordine universi quod peccantes puniantur [74D secundum leges hominum iam statutas, et dampnentur plurimi finaliter delinquentes, quam quod maneat ecclesia militans ab offensis adextra exercitantibus inquieta: ymo, ut patet antea, Deus non potest creaturam tam parce liberam ordinare. Nam si Deus aufert a creatura quodlibet bonum donum suum, tunc aufert ab ea esse, conservacionem, etc., sine quibus nichil creatum potest existere: ideo si Deus cuicumque peccanti auferret omne donum quod ipsum in vanum recipit sive abutitur, non esset possibile quod aliquis peccaret mortaliter, quia tunc simul esset et non esset, et sic libertas creata inflexibilis simul esset libertas et non libertas: Deus enim non posset creare omnino inflexibilem libertatem.

CAPITULUM III.

OF GOD'S RECEIVING.
God has and receives whatever the creature has;

Cum constat donacionem Deo propriissime convenire, nemo debet ambigere quin accipere sibi correlatum Deo summe conveniat, eo quod non est possibile quodvis donabile generari nisi eo ipso Deus ipsum accipiat. Patet sic: Eo ipso quod quis voluntarie noviter quidquam habet, illud accipit, 75A recipit, vel acceptat; sed Deus noviter habet quamlibet creaturam pro principio sui esse; ergo conclusio. Sic enim fuit Verbum *formam servi accipiens*, ad Philipp. ii. 7, quia ypostatice sibi uniens, quam acceptionem vocat apostolus (Hebr. ii. 16) apprehensionem: *Numquam*, inquit, *angelos apprehendit, sed semen Abrahe*. Psalmista autem sicut scola vocant eam assumptionem: *Beatus*, inquit, *quem elegisti et assumpsisti*, Psalm. lxiv. 5. Sed omne creatum quod Deus accipit auctoritate propria sibi capit. Et patet, cum tot sint modi accipiendi quot et habendi, quod Deus summe donativus sit proporcionabiliter maxime acceptivus. Patet ex hoc quod in quantum donat aliquid, in tantum illud accipit a se ipso. Unde propter

whatever God gives he receives from himself.

3. *quod* A² (in marg.) BC: om. A¹.
24. *Numquam* B: *Numquid* AC.

15. *nemo* BC² (in marg.): *non* AC¹.
27. *Utr.*: codd. 44°.

75A] largitatem habendi et accipiendi communem Trinitati, dicit Salvator, Ioh. xvi. 14, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Nam si Pater non potest quidquam accipere, nisi quod habuerit Verbum suum, sequitur ipsum esse clarificandum divinitus ex traditione regni redempti; sequitur ipsum esse clarificandum humanitus.

Unde propter equivocacionem accepcionis Dei et creature videntur imperitis quedam Scripture sibi invicem repugnare.

Omnis enim accipio creature sonat in sui indigencia, a superiori Domino puro gracie titulo capientis; et sic intelligitur illud * apostoli, I Cor. iv. 7, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

Et Act. xx. 35 dicit apostolus, *Oportet meminisse verbi domini nostri Iesu Christi quomodo ipse dixit, Beacius magis est dare quam accipere*.

In istis quidem et similibus intelligitur accipere cum tribus condicionibus hic adiectis; et tunc patet sententia ac per equivocacionis deteccionem repugnancie apparentis solucio. Constat quidem quod titulus gracie, quoad recipientem, condicionem inferioritatis et imperfeccionis sapiat; ideo dicitur debilissimus titulus apud politicos: sed quoad dantem dicit perfectionem et excellenciam. Unde predictam sententiam de prestancia dacionis probat Aristoteles, quarto Ethicorum, capitulo primo, quadruplici racione.

Sed secundo modo dicitur accipere athonomacice propria capere sibi ipsi, et sic loquitur Veritas, Mat. xxvi. 52, *Omnes (inquit) qui acceperint gladium gladio peribunt. Ille, inquit Augustinus, secundo libro contra Manicheos capitulo —, accipit gladium qui nulla superiori et legitima potestate vel iubente vel concedente in sanguinem alienum armatur*. Et patet impugna-

14. quomodo: codd. qñ (quando). 15. || quidem B f. 245 D. 24. athonomacice C, antho. A, auto. B. 28. superiori A C: superiore B (sed erasum). 29. Post concedente, AC potestate, sed in C deletum: om. B.

5. Sequitur ipsum, &c. A clause seems to have dropped out before this; but the manuscripts give no indication of any omission. Only D, observing the ἀσύνδετον, has corrected σὲ (= sequitur) into sed.

22. Arist. Eth. Nicom. iv. 1 p. 1119 b.

27. August. contra Faust Manich. xxii. 70, Opp. 8. 402 E.

1. Distinction between God's receiving and man's.

a. Man receives i. for his need, ii. from a higher Lord, iii. by the title of grace.

b. If he assume for himself,

he is guilty of presumption, and perishes through the sin of pride.

c. God on the other hand receives
i. from himself

and
ii. not for any need.

2. By such receiving God becomes no richer.

bilis sententia Veritatis. Nam omnis creatura vindictam sic [75B] presumptive accipiens perit peccato superbie per gladium vel vindictam supremi Iudicis, cui soli potest talis acceptio propriari. Talis enim presumptuosa ac nuncupativa acceptio faceret hominem * esse Deum, si remaneret a primo Domino C impunita. Sicut igitur nulla creatura potest donum accipere nisi a Deo ipsum recipiat, sic non potest Deus sue creature donum tribuere nisi ex mera gracia illud donaverit et a se ipso accipiat modo dicto. Deus itaque, sicut una manu donum suum misericorditer communicat servo suo, sic alia 10 manu, simul tempore sed posterius origine, a sua creatura ipsum graciose accipit tamquam suum. Et dico *graciose*, quia non ad sui egenciam sed ad fortificandum et continuandum creature sue possessionem et titulum, et per consequens ordinem universi per doni sui acceptacionem et conservaci- 15 onem, qui duo actus Dei non distinguuntur tempore vel natura. Notandum tamen quod oportet prius quamlibet Personam divinam recipere, donare, et accipere quamlibet creaturam antequam per modum donati vel accepti ipsam communicet creature. Non enim oportet istam sententiam 20 argumentis detegere, cum plane sequitur ex predictis.

Sed videtur ex condicionibus huius Regis ' quod continue ' ex acceptione sit ditior ; nam continue secundum processum ' temporis accipit producta et specialiter animas intellectivas ad ' perfeccionem integram sui regni, et non ex alia latere tantum 25 ' perdit; ergo conclusio.' Hic videtur michi quod consequencia non valet, cum anteccedens sit verum et * consequens impos- D sibile. Deus enim secundum unionem humanitatis ad deitatem est *homo nobilis abiens* humilitate incarnationis *in regionem* sublunarem *longinquam* a celo celorum, quod non 30 potest relinquere abeundo. Abiit quidem *accipere sibi regnum*, predestinatorum numerum, *et reverti* post consumacionem huius regni in quantitate et qualitate, quod erit in die iudicii, sicut Luc. xix. 12, innuit parabola Salvatoris. Cui sensu

2. *perit*: *fit* BC, *parit* A. *peccato* B; *peccata* AC.
15. *acceptacionem* B; *acceptiorem* AC.

6. *sicut* B; *sic* AC.

75D] alludit apostolus, 1 Cor. xv. 13, 14, sub hiis verbis: *Unusquisque resurget in suo ordine, primicie Christus, deinde hii qui sunt Christi, qui in adventu eius crediderunt; deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri.* Est autem consequens falsum, ^{since essentially he is rich in the highest degree} cum Deus absolute necessario sit eternaliter summe dives, quia aliter vicissim varie secundum deitatem depauperari poterit et ditari; quod imperfectionem saperet. Unde Rom. x. 12 testatur apostolus quod *Deus dives est in omnes qui invocant illum;* et 2 Cor. viii. 9, *Propter vos egenus factus est, cum esset dives.* Et and of eternity.

10 si obicitur quod tunc habet divicias eternas simpliciter et per consequens eternaliter est dominus, conceditur prima pars ut sequens formaliter, sed secunda negabitur. Unde Rom. xi. 33 admirando scribit apostolus, *O altitudo diviciarum sapientie et scientie Dei;* et Eph. iii. 8, *Michi autem, sanctorum*

76A *minimo, data est gracia, in gentibus* * *evangelizare investigabiles divicias Dei.*

Et si queritur, Quid sunt tales divicie? dicitur quod tres ^{Christ's riches are of three sorts:} diviciarum maneries sunt in Christo. Prima productivitates et scientie, que secundum deitatem insunt rationibus exemplaribus absolute necessario correlate. Et ille vocantur ^{a. the invisible things of God in the exemplary forms;} *invisibilia Dei*, Rom. i. 20; de quibus Rom. xi. 33, *O altitudo diviciarum*, etc. et illas vocat thesaurum, Col. ii. 3; *In Christo*, inquit, *sunt omnes thesauri sapientie et scientie absconditi*: et secundum illas dicitur eternaliter immense dives, cum ^{b. riches of glory in heaven;} sint thesaurus sapientie infinitus. Secunde divicie sunt bona patrie: et ille vocantur divicie glorie, Eph. i. 18 et Coll. i. 27. Tercie divicie sunt bona vie, que vocantur Eph. ii. 4, 7, divicie ^{and c. riches of grace on the earth,} misericordie et gracie: et indubie ista sunt verius divicie et thesaurus quam bona fortune extrinseca. Nam talis thesaurus ^{truer riches than any goods of fortune, which are exposed to injury and loss,} vere divitem facit, violencia non aufertur, antiquitate non corrumpitur; nemo ipso abutitur, nec consumptione minuitur. Ideo nimirum dicit apostolus 1 Cor. i. 5, *In omnibus divites facti estis in Christo*: et Isa. xxxiii. 6, *Divicie salutis sapientia et scientia; timor Domini ipse thesaurus eius.* Alia autem bona ³⁵ fortune propter condiciones hiis quinque oppositas abusive

and by themselves make no man rich.

ac improprie sunt divicie, cum per illa non sumus divites nisi [76A forte sint instrumenta acquirendi superiores divicias. * Patet B ergo cum dicta exemplaria absolute necessaria insunt Deo et sunt essentialiter divina essentia, sicut productivitates ac sciencie correlate, que sunt thesauri maxime preciosi, quod 5 Deus sit essentialiter se ipso et per consequens absolute necessario summe dives. Sequitur insuper, cum tales divicie non sunt formaliter creature et per consequens non egent gubernacione vel dominacione, quod non serviunt Deo suo vel quod Deus eis aliquialiter dominatur. Et patet quod Deus 10 racione multum dispari et longe prius est dives quam dominus; quia ab habitu diviciarum adintra est dives formaliter, sed respectu creature habite adextra est dominus, et habere est longe communius quam possidere. Unde et vulgaris locucio consonat, vocando possessorem thesauri absconditi multum 15 divitem, et habentem maneria vel bona extrinseca subiecta suo regimini dominantem.

3. a. Christ, as touching his manhood, is the most efficient servant of God;

Ex istis patet primo, per modum correlarii, quod Christus sit efficacissimus servus Dei, cum tota Trinitas, secundum humanitatem Christi, ipsi tanquam servo fidelissimo domina- 20 tur. Pro cuius declaracione suppono quod Christus copulative sit creator et creatura; et tunc patet quod Christus racione creature est subiectus dominio divino iuxta primum casum. Et confirmacio illius est ex hoc quod Christus est minister efficacissimus Trinitatis, ut ipsemet testatur sepius; et *minis-* 25 *ter* hic ad modum Scripture pro *servo* intelligo. * Assumptum patet, nam Mat. xx. 28 dicit Christus, *Filius hominis non venit, (supple) primo adventu, ministrari sed ministrare.* Et indubie, si ad hoc venit, efficacissime hoc supplevit; iuxta illud Ioh. xvii. 4, *Opus consumavi quod dedisti mihi ut 30 faciam:* quod expressius explicat infra, xix. 30, in fine passionis, dicens, *Consumatum est.* Unde apostolus, Rom. xv. 8, attestatur huic sentencie: *Dico, inquit, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, id est, gentis Iudaice circum-*

since he came not to be ministered unto but to minister,

15. vocando B; notando A C.

22. et tunc B; tunc A C.

23. || est B f. 246 B.

24. quod B; om. A C.

33. xv. B; 12 A C.

76C] cise ; et Hebr. viii. 6 dicit quod Christus *melius sortitus est ministerium* quam sacerdotes Veteris Testamenti. Aliter enim non esset verum quod Christus *humiliavit semet ipsum* ^{and, as man, is inferior to the Father.} *factus obediens, formam servi accipiens*, ut dicit apostolus, Phil. 5 ii. 7 ; nemo enim obedit nisi suo superiori. Christus ergo, in quantum est humanitas que sic servit, est minor Patre, ut dicit symbolum. Nec aliter posset orasse vel fecisse aliquod opus humanum, quod interimeret sensum scripture tam Veteris quam Novi Testamenti. Unde Ioh. xix. clamat, *Deus meus*, 10 *Deus meus, ut quid me dereliquisti ?* conformiter ad Psalm. xxi. 2, de ipso scriptum : *Deus, Deus meus, respice in me ; quare me dereliquisti ?* Unde Ioh. xx. 17 dicit Magdalene, *Vade ad fratres meos et dic eis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* : non enim 15 haberet fratres vel Deum nisi esset Deo serviens. Nec D doceret exemplariter quis discipulorum esset maior * vel dignior inter omnes per hoc quod Mat. xx. 25-28, Marc. x. 42-45 et Luc. xxii. 25-27, interserit, quod humilior ac ministrativior instar sui sit in principatu regiminis preponderandus : 20 nec precipuus Christi vicarius vocaretur pertinenter *servus servorum Dei* nisi illud ministerium fuerit in capite exemplatum. Et patet quam inordinate locuntur quidam doctores qui negant omnes tales scripturas de Christo, corrigentes reduplicative quod Christus, secundum quod homo, fuit egenus et pauper, 25 sed non fuit pauper vel aliter humanus virtuosus. Talis reduplicatio includit duplicitatem Deo odibilem, cum logica Scripture sit faciliior, sensualior, et rector. Supposita ergo logica veritatis, secundum professionem in principio primi huius factam, patet ex Christi ministerio et dignitate qua precellit 30 angelos (Hebr. i. 4) quod sit minister efficacissimus Dei sui, eo quod per suum meritum non solum genus humanum perficitur sed etiam totus mundus. Nec est inconveniens sed consonum

16. *esset* AC : *sit* B.18. *xxii.* : codd. 21°.9. *Ioh. xix.* : Matth. xxvii. 46, or Mar. xv. 34.

17. Cf. de civ. Dom. i. 11 pp. 75 seqq.

20. So *ibid.*, ch. 14 pp. 100 seq.28. *Supra*, lib. i. prol., p. 1.

quod idem Christus sit servus et dominus sibi ipsi, cum sit [76D] duarum naturarum utraque, scilicet, humanitas et deitas, quarum inferior servit regularissime preminenti.

b. Christ's kingdom

Secundo patet quod regnum Christi, sive intelligatur creaturarum sive universitas predestinatorum, licet continue plus et 5 plus serviat Deo suo, non tamen potest dictum servitium, sicut nec Dei dominium, crescere infinite; et per consequens * oportet esse consumacionem huius seculi creacione spirituum 77A

i. increases continually by the creation of new beings to serve him;

ad civitatem Dei vel dyaboli integrandum. Prima pars patet eo quod continue creantur essencie, ut spiritus, qui mundum 10 perficiunt; et non aliunde ex defluxu accidencium tante imperficitur iste mundus, cum nulla substantia anichilari poterit; ergo iste mundus est continue in crescendo: ideo Trinitas sibi imperans *semper Augustus* rationabiliter dici potest. Et patet sententia assumpta superius, quod stat 15 dominium divinum crescere respectu eiusdem possessi ratione suorum accidentalium noviter serviencium. Et secunda pars patet ex dictis de impossibilitate infinitatis multitudinis animarum: sicut enim non potest esse mundus corporeus infinitus, sic nec mundus spiritualis ipso prestancior; cum in 20 prestancioribus essenciis paucior multitudo sufficiat. Et patet quod oportet esse consumacionem seculi in die finalis iudicii. Nec videtur multis inconueniens quod Deus sit con-

but ii. this increase cannot go on unto eternity,

but the world must have its consummation, that is, at the day of judgment.

In spite of such increase it is probable that God's lordship continues ever in the same degree.

tinue usque ad diem iudicii proporcionabiliter ad crementum sui imperii maior dominus: sed michi videtur probabiliter 25 posse dici quod Deus continue sub eodem gradu est dominus, nedum quia habendo infrustrabile ius eternum semper est dominans cuiuscumque creature preterite vel future, sed quia habet dominium successivum tocius generis encium sibi succedencium, quo non potest dominium maius existere. 30 Licet enim, eo ipso quod Deus pro aliquo * instanti sit dominus alicuius, oportet ipsum Deo coexistere pro eodem; Deus

8. || *hinc* B f. 246 c.

29. *locius* B: *et locius* A C.

14. *Semper Augustus*: According to the old interpretation of the imperial title, 'Zu allen Zeiten Mehrer des Reiches.'

18. *Supra*, lib. i. 13 pp. 108 seq.

77B] tamen nunc et semper est dominans Antichristi, quia semper est ille dominus qui suo tempore tam Antichristo quam cuilibet alteri dominatur. Ideo, ut noverunt sophiste, aliud est dicere, Deus pro hoc instanti dominatur Antichristo, et Pro hoc instanti est dominans Antichristo: nam in secunda proposicione potest ad verbum determinare indifferenter verbum vel suum principium, et hinc potest proposicio capi ad duplicem sensum equivocum; sed in prima proposicione est ad unicum sensum determinabile limitatum: sed parum nobis ista subtilitas.

- 10 Tercio colligi potest ex hiis dictis et dicendis posterius c. Every blessed creature will have all things at the hands of the Mediator of God. quod omnis creatura beata per manus Mediatoris Dei et hominum habebit omnia; Deum supra se ut dominum, concives ut socios, et omnia alia possidebit tamquam subservitores cedentes eis ad gloriam; et sic omnes et singuli erunt
- 15 reges, *heredes Dei et coheredes Christi*, habentes omnia in communi. Nam iuxta dicta proximo capitulo, Deus non potest donare aliquid creature nisi principaliter det se ipsum: quelibet ergo creatura beata optimo modo possibili habet Deum. Et si iusti viantis sint omnia, multo magis iusti
- 20 membri Christi, cum capite conregnantis. Unde habebunt titulum dandi sibi reciproce beatitudinem subiectivam, iuxta
- C illud Luc. vi. 38, * *Mensuram bonam, etc., dabunt in sinum vestrum*. Et patet quod affluens et communicativa est divina bonitas, cum pro donacione munusculi momentanei viatoris,
- 25 quod gratanter de propriis accipit et excitat ad donandum, redonat donum maximum possibile sempiternae, quia tam universitatem creatam quam eciam semet ipsum. Et patet, To God therefore is most properly ascribed magnificence intellectis terminis et significacione sua propriissima, quod Scriptura signanter exprimit liberalitatem Dei sub nomine
- 30 *magnificencie*, ut Deut. xxxiii. 3, 4, *Date magnificenciam Deo; Dei perfecta sunt opera*. Nam ex quarto Ethicorum, capitulo by virtue of the perfection of his gifts.

16. *iuxta* (^a*in*), ita in D correctum: *inquam* (^a*in*qm) A, (^a*in*q,) B, (*inquā*) C.
 19. *sint* AC; *sunt* B. 28. *et significacione* B f. 246 v. *significacione* AC; *signacione* B.

10. Cf. de civ. Dom. i. 7 passim.

15. Rom. viii. 17.

16. V. supra, p. 207.

31. Arist. Eth. Nicom. iv. 4 p. 1122.

vi., magnificencia in hoc distat a liberalitate quod est virtus [77C
 magni domini per quam distribuit liberaliter magna dona vel
 facit opera sue excellencie proporcionabilia iuxta significacio-
 nem termini litteralem: Deus autem in condendo universitatem
 istam ex nichilo eciam usque ad perfeccionem secundam, ut 5
 loquitur illud canticum et textus Gen. ii. 1, ostendit se in hoc
 esse summe magnificum atque mirificum; et specialiter cum
 dominium suum tam graciose communicat tam angelo quam
 homini, ut in sequentibus ostendetur. Et hinc concedet eius
 magnificenciam, quod pro servicio vel temporali vel dato 10
 labili de bonis propriis largissime, constantissime, et propriis-
 sime det eterna. Vide libro tercio de humano Dominio —.

* CAPITULUM IV.

D

OF GOD'S
LENDING.

Dicto de actu donacionis et acceptacionis divine quomodo
 propriissime sine alienacione donarii Deo conveniat, dicendum 15
 est de tribus actibus qui eciam possunt inter homines exerceri
 servato dominio, scilicet, prestare, accomodare, et mutuare.
 Primo autem notandum quod tripliciter in genere contingit
 dominum licenciare alterum ad gratis accipiendum usum sui
 possessi servando sibi dominium et potenciam repetendi. 20
 Primo modo, illimitate quoad usum et tempus; et tunc a qui-
 busdam vocatur *prestacio*: unde prestare dicitur quasi *pre-
 stare*, quasi prestans facultatem habeat, quondocunque liberit,
 prestitum repetendi; sicut dominus prestans habendo coram
 se subditum potest ad votum bona propria repetere quando 25
 placet. Secundo modo, limitando vel usum vel tempus vel
 utrumque; et tunc dicitur *accomodacio*: unde accomodare
 dicitur quasi *aliquo modo dare* vel *ad commodum dare*, et
 utrumque istorum petit conservacionem eiusdem in numero,
 ut possit ex debito vendicari. Tercio modo contingit usus 30

Distinction
between
prestare,

accommodare,

and
mutuare.

1. liberalitate B C: sicut et A altera manu ex libertate correctum. 6. illud
 B: om. A C. 8. communicat A C: communicavit B. 15. conveniat
 A C: conveniant B. 18. contingit B: q' A C. 30. contingit B: q' C:
 que' A.

77D] translacio, servato dominio, et potencia indifferenter repetendi vel datum vel sibi equivalens, quod sit communius in pecuniis, quarum equivalencia potest discerni facilius; et ista dicitur *mutuacio*. Repeticio autem dicitur actus quo dominus petit
5 debitum sibi reddi.

78A Istis suppositis, patet * quod prestacio summe et propriissime Deo conveniat. Primo ex hoc quod ipse super prestito verius dominatur, et per consequens potest liberius exercere actum prestandi subdito cui placet. Secundo ex hoc quod
10 ipse gratissime sine retribucionis expectatione communicat bonum suum, et per consequens vere prestat. Tercio ex hoc quod largissime quoad tempus, usum, et alias prestiti condiciones communicat; quia tantum abusus excipit. Quarto, quod ipse necessario reservat sibi dominium, iuvando tamen
15 multipliciter ad usum prestiti. Sed quinto, quadam excellenti differencia a prestito creature, non abdicat a se usum prestiti pro tempore quo prestat: quin potius ex vehemencia sui domini sibi vendicat omnem usum, non ad impediendum vel dampnum prestarii, sed ad eius utilitatem multiplicem; ut
20 ad eius usum comodiferum dirigendum. Patet ex hoc quod Deus dominatur necessario cuilibet creature, sed omnis usus sic prestiti est creatura, ergo etc. Item, omnis talis prestarius est inseparabiliter servus Dei, ergo Deus ex mero dominio vendicat
sibi omnem usum prestiti tanquam suum ministerium peragendum. Confirmatur ex dictis primo huius, capitulo quinto, de usu Dei, quomodo utitur essentialibus creature. Item, si
25 usus prestiti esset alienatus a domino, tunc esset abusus, quia sine ministerio ad gloriam Dei factus; consequens impossibile. Ideo patet, quod Deus non potest a se abdicare
B usum prestiti * nisi constitueret prestarium novum deum. Et patet quam signanter Scriptura tam crebro attribuit Domino actum prestandi, ut Psalm. xviii. 8, *Testimonium Domini fidele, sapientiam prestans parvulis*; et 2 Cor. ix. 10 dicit quod *Deus panem ad manducandum prestat*: et tamen sapientia

r. Lending pertains most properly to God; because

a. he is most truly lord,

b. he gives most truly,

c. he communicates in the highest way,

d. he retains the lordship of the thing granted,

e. he does not lose the use of it for the time during which it is granted:

f. he remains lord of the creature to whom he lends,

g. he retains the entire service of the borrower,

h. if he alienated any use of that which he lends, this would be an abuse.

16. a se usum B: *assumptum* AC.

17. || *pro tempore* B f. 247 A.

25. V. supra, pp. 32 seq.

et panis videntur minime habere rationem prestabilis. Unde [78B
 1 Thim. vi 17 dicit generaliter quod Deus *prestat nobis
 habunde omnia* que habemus. Unde cum precarium sit datum
ad preces prestitum secundum politicos, non irrationabiliter
 potest quidquid a Deo orantes petimus dici precarium. 5

2. All that God grants to the creature is really lent,

for whatever merit a man has for receiving is of God's grant.

Et patet quod omnis donacio divini muneris creature est pre-
 stacio, et econtra. Et patet verus sensus doctorum dicencium
 quod idem est Deum servientem suum quomodolibet premiare
 et munus proprium coronare. Ipse enim prestat omnino
 meritum et instrumentum merendi, ac preveniendo excitat et 10
 necessitat ad merendum: necessitat, dico, non necessitate
 absoluta sed ex suppositione, salva libertate arbitrii prome-
 rentis. Patet ex hoc quod respectu cuiuscumque effectus est
 dare causam completam ex qua posita sequitur formaliter
 ipsum esse. Ideo, ut patet alibi, omne quod eveniet est sic 15
 necessarium evenire, et non absolute necessarium, cum voli-
 ciones Dei contingentes eterne secundum essenciam suam
 causant effectus, et secundum relacionem rationis quam
 dicunt formaliter ab illis effectibus recausantur.

Hence no one can deserve any-thing of God except of congruity.

a. A man can make himself deserving of reward,

Ex istis sequitur quod nulla creature * potest a Deo C
 mereri aliquid nisi de congruo, sic quod nichil penitus de
 condigno. Pro cuius declaracione suppono quod meritum et
 premium dicantur ad aliquid, sic quod meritum dicat opus
 vel conversacionem debitam libere servientis, ut dignificetur a
 suo Domino retribucionem recipere vel mercedem: et patet 25
 quod solum creature rationales merentur proprie. Sed
 meritum aput theologos sonat limitate ministerium creature
 rationalis, faciens ipsam beatitudine fore dignam; et demeri-
 tum sonat limitate in abusum doni prestiti dignificantem ad
 penam perpetuam. Patet modus loquendi ex Scriptura. Nam 30
 Luc. xxi. 36 dicit Salvator, *Vigilate itaque omni tempore ut
 digni habeamini fugere omnia ista que futura sunt et stare ante
 Filium hominis*. Ecce, homo potest dignificare se ut in die

2. quomodolibet AC: quemlibet B.
 AC: donū (fortasse domini) B.

9. minus AC: minus B.
 32. † fugere B f. 247 B.

29. doni

78C] iudicii stet a dextris, et per consequens ut beatifice premietur.

Oportet tamen quod Deus principaliter faciat nos sic dignos iuxta illud Col. i. 12, *Gracias agentes Deo Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum*. Ideo Apok. iii. 4 dicit 5 Veritas, *Ambulabunt mecum in albis qui digni sunt*. Et quoad dignitatem pene, nemo dubitat; cum Rom. i. 32, scribat apostolus *Qui talia agunt digni sunt morte*.

Secundo suppono quod creaturam rationalem mereri de *b. but only de congruo*, congruo sit ipsam mereri, hoc est, dignificare se ad premium

D ex con*decente lege magna ac gracioso iuvamine Dominantis: sic enim et non aliter potest creatura a Deo mereri premia propter condiciones magnificencie sue summe grate.

Mereri autem de condigno est servum se dignificare ad *not de condigno*, recipiendum premium a suo preposito ad sic ministrandum

15 pro sui indigencia deputato: et sic meretur creatura ab altera *as one deserves of another creature*, bona domini dispensante; non enim reor creaturam mereri

ab altera nisi solum de condigno. Taliter autem est operarius domini temporalis dignus mercedem ab eo recipere. Condignum enim dicit *congregatam dignitatem* in ministerio,

20 excluso, respectu premiantis, titulo gracie ad mercedem, iuxta illud apostoli, Rom. viii. 18, *Non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam*. Et patet quod dignum est superius ad condignum. Nam omne iustum fieri a creatura

25 dignum est quod Deus ex condicione sui magni dominii prestat servis suis omnia necessaria ad merendum, et post eos premiet gracie. Omne enim quod placet prime iusticie et supremo Domino fieri in toto suo dominio est valde *dignum et iustum* fieri, quia (ut patet posterius) volicio eius est

30 ius primum.

Istis suppositis patet tercio conclusio supradicta. Nam *c. Hence man can only deserve of God's grace*, impossibile est creaturam Deo in aliquo ministrare, nisi ex

6. scribat AC: scribit B. 10. magnifica AC: magnificata B. 18. mercedem AC: mercede B. 23. creatura AC: natura B. 28. valde dignum B: dignum valde AC.

28. Valde (for Vere) dignum et iustum, cited from the canon of the mass.

suis graciose collatis previe ad commodum * ministrantis: [79A
 ergo impossibile est creaturam Deo vel in minimo ministrare
 nisi magnam gratiam faciat quidquam dando; et per conse-
 quens creatura penitus nichil a Deo merebitur ex condigno.
 Patet consequentia ex significacione termini presupposita, et 5
 ex hoc superius declarato quod Deus solum prestat suo
 ministro et donat ex gracia quidquid habet, iuxta illud apostoli
 1 Cor. iv. 7, ubi supra, *Quid habes quod non accepisti?* Et
 quod mereri potest de congruo patet ex frequenti cantu
 ecclesie, que rogat Deum quod ex gracia sua mereri poterit 10
 regnum Dei. Et fundari potest ex illo apostoli, Hebr. xiii. 16,
*Beneficencie et communionis nolite oblivisci; talibus enim hostiis
 promeretur Deus.* *Promereri* enim est hic verbum commune;
 et dicitur secundum gramaticos *promereri pro aliquo mereri*,
 quia breve et momentaneum est pro quo viator meretur tan- 15
 tum premium, sicut Deus. Et quoad meritum pene quod nos
 vocamus *demereri*, ecce ad Hebr. x. 28, 29, scribit apostolus,
*Si irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione
 duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora
 mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit?* Per obser- 20
 vanciam itaque legis Christi meretur minister eius de congruo
 regnum Dei; quia, ut sic, ministrando ut debet, dignificat se
 ad regnum et talis dignificacio petitur quod de virtute vocabuli
 * sit mereri. Et quicumque negaverit quod creatura operando B
 potest se ipsam dignam facere ad premium habet negare vel 25
 quod creatura potest aliquid operari, vel negare Scripturam
 de dignitate creature ad premium superius allegatam.

Unde videtur esse de Deo, ac si rex summe dives et magni-
 ficus edicto statueret quod quicumque usque ad finem stadii
 pugnando cum hostibus superatis cucurrerit, braviumque 30
 quantumcunque de facili attingibile quomodocunque attingeret,
 adoptetur a dicto rege in filium et heredem: tunc patet
 quod pugnantes legitime attingentes quocunque iuvamine
 bravium supradictum dignificant se premio repromisso, pre-

14. || Et dicitur B f. 247 c.
 B C: in quocunque A C.

17. x.: codd. 11.

31. quantumcunque

70B]supposita tamen lege domini graciosa. Sic ad modum loquendi apostoli est de Deo qui cursum vite presentis statuebat pro stadio, carnemque, mundum, et dyabolum permisit ad hominis exercitium meritorium insultare, braviumque cui-
 5 cumque possibile statuit finalem victoriam huius triplicis inimici, et quemcumque qui dictum bravium quocumque iuamento vel cautela contigerit concessit graciose secum pro perpetuo conregnare. Quare ergo non diceremus militem Christi legitime sic certantem mereri coronam a Domino
 10 repromissam? Unde istam pugnam spirituales cum istis docent nobis licere pugnando spiritualiter quacumque
 C cautela vincere inimicos, nec communicare * cum eis in aliquo quod nobis occasionem tribueret ad peccandum. Et hinc carnis illecebre, seculo conformacio, et artes magice pro-
 15 hibentur. Unde apostolus, 2 Cor. vi. 14, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, etc.; omnia enim in figura antiquis patribus contingebant.

Est ergo lex Dei invariabilis quod nemo beatifice premiatur nisi prius debite mereatur. Patet primo ex hoc quod pre-
 20 mium, ut huiusmodi, dicitur relative ad meritum. Secundo per hoc quod beatitudo est terminus per se motus meriti disparis rationis; sed impossibile est per se terminum motus acquiri subiecto, nisi ipsum prius proporcionabiliter moveatur; ergo, eo ipso quo quis beatificatur, oportet quod prius pro-
 25 porcionabiliter mereatur. Non enim est possibile albedinem vel aliam qualitatem inesse subiecto, nisi prius quodammodo moveatur; nam esse album presupponit saltem origine fieri album: et ita de ceteris denominationibus accidentalibus quibuscumque. Tercio videtur idem ex hoc quod Deus non
 30 potest beatificare creaturam suam nisi talis beatitudinis fiat digna, cum contradiccionem claudit vel invitum beatificari vel Deum, cuius omnis volicio sapit iusticiam, habere beatum

3. Man's reward therefore follows upon his merit.

a. i.
ii.

iii.

6. *iuamento* AC: *iuamento* B. 7. *pro* B: om. AC. 21. *per se* BC: om. A. 22. *per se* B: om. AC. 23. *subiecto*: *sub* B: *subito* AC. 28. *album* A² (in marg.) B: A¹ *asinum* (*asi*^m), *az*^m C. 30. || *nisi* B f. 247 v.

quem non dignificat ut sit talis ; cum ergo spiritus creatus non [79C
 potest esse pure materia prima vel passiva in tali dignifica-
 cione, * sequitur oportere quod in dignificatione huiusmodi D
 sit activa, et per consequens se ipsam dignificans promeretur.

6. Confirmatur ex hoc quod quelibet creatura beata prius 5
 naturaliter vult beatificari quam actualiter est beata ; et omnis
 talis volencia, cum sit actio ad beatitudinem preve requisita,
 efficit dignitatem ad talem beatitudinem ; ergo beatificacio
 creature preexigit propriam dignificanciam ad eandem. Et
 assumptum patet ex regula Aristotelis de prioritate quoad 10
 consequenciam. Multe enim creature volunt esse beate, cum
 beatitudo non sit tale liquidum ut intrudi poterit in invitum ;
 illud ergo preve requisitum ad dignificacionem, cum sit in
 potestate libera creature beatificabilis, patenter edocet quod
 nulla creatura potest recipere beatitudinem nisi prius se ipsam 15
 dignificet ad eandem. Et illud videtur michi Apostolum
 sentire, 2 ad Thim. ii. 3-5 : *Labora, inquit, sicut bonus miles*
Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negociis seculari-
bus, ut ei placeat cui se probavit. Nam qui certat in agone non
coronabitur nisi legitime certaverit. Ista consequencia apostoli, 20
 que consimili evidencia intelligenda est de quolibet viatore,
 non valeret in aliquo si homo posset sine certamine vel merito
 coronari. Et patet lex Regis magnifici supradicta. Unde, si
 nulla creatura mereri * poterit, cum Deus sit pronior ut 80A
 premiet quam ut inferat malum pene, non video quomodo 25
 aliqua creatura poterit demereri. Unde apostolus, 1 ad Cor.
 iii. 8, *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum*
laborem. Et isti sentencie persepe alludit apostolus ; unde 1
 Cor. ix. 24, 25, *Nescitis quod hii qui in stadio currunt omnes*
quidem currunt sed unus bravium accipit ? Sic currite, ut com-
prehendatis. Et hii quidem ut corruptibilem coronam accipiant, vos
autem incorruptam. Cui figure alludit eciam 2 ad Thim. iv. 7, 8,
Bonum certamen certavi, cursum consumavi, fidem servavi : de
reliquo michi reposita est corona iusticie quam reddet michi in illa

12. ut: codd. et.

26. Cor.: codd. Thimo.

10. Arist. Categ. 12 p. 14.

80A] *die iustus Iudex*. Ecce quod Deus de sua iusticia tenetur militem suum qui legitime certaverit coronare. Aliter enim imperinenter nominari videretur *corona iusticie* et adici *Iudex iustus*.

Nec ex tali iusticia credendum est excludi titulum purissime
 5 caritatis, quia, sicut Dei dacio, donacio, et prestacio nedum non repugnant sed sibi mutuo consecuntur, sic titulus gracie et titulus iusticie quoad singula dona que Deus distribuit creature: sic quod Deus, sicut solum prestat creaturis beneficium et tamen dat simpliciter atque donat, sic tam ex mera
 10 gracia quam ex mera iusticia ac debito suos premiat milites.
 B * Illa enim que in creaturis repugnant propter imperfectionem ac improprietaem quam sapiunt, depurata secundum proprietates primarias in Deo se invicem consecuntur. Nam, ubi materialia conrepugnant, spiritualia eis proporcionalia sunt
 15 conpossibilia in eodem; ut colores et alie qualitates contrarie, secundum suas contradicciones materiales quas habent in subiectis, non compaciuntur se formaliter pro eadem; sed species earum sunt simul per medium, et quantumlibet contrariorum formarum similitudines in viribus anime coexistunt.
 20 Correspondenter omnium creaturarum exemplaria concordissime sunt in Deo, et rationes analoge cuiuscunque actus laudabilis secundum quas stat Deum modo suo efficere creaturas; ut simul calefacit, frigefacit, et sic de ceteris, quorum analogia forent in creaturis quantumlibet contrarie actiones.
 25 Sic eundem simul premiat ex mera iusticia, ex mero dono vel prestito gracioso, et tamen ex debito vel obligacione qua tenetur ex lege propria creature sue benefacere. Et ista consideracio imperfectionis huiusmodi actuum que insunt proprie creaturis faciunt multos abicere actus analogos Creatoris.
 30 Quod si univoce cum denominacionibus creature intelligunt, licet verum concipiunt, tamen difformiter ad Scripturam.
 C Nam proporcionaliter ut dominus * communicativus ministerii famulantis est liberalior vel magis magnificus, debet ex con-

3. adici B C: dici A.
 creature B.

8. creature A C: creaturis B. creaturis A C:
 10. || debito B f. 248 A.

12. improprietaem B: proprietatem A C.
 32. dominus in A bis scriptum.

dicione sue magnificencie mercedem retribuere ampliolem; [80C
sed summus Dominus maxime communicativus, acci-
piendo servicium ad hoc, obligat hominem sibi servire ut retribu-
cionem exinde recipiat; ergo debet proportionaliter ad suam
magnificenciam amplius premiare: quod non faceret si
militi suo nullum premium tribueret post laborem; igitur
legi sue repugnat quod labor huiusmodi sit non dignus
premio condecete, et omnis talis labor supponitur esse
meritorius.

4. Man's merit,

Ex isto videtur michi quod annihilacio non sit possibilis, 10
quod resurreccio mortuorum sit necessaria, et quod merces
vel pena nobis infinita de iure debetur legitime decertanti
vel indebite ocianti. Quod autem pro labore Deus premiat
ministrantem testatur Scriptura, Gen. xxii. 16, *Quia fecisti rem
hanc, multiplicabo semen tuum*, etc. Ecce, factum Abrahe est 15
causa, quare Deus retribuit sic mercedem. Et idem patet 3
Reg. iii. 11, 12, ubi Veritas sic alloquitur Salamonem: *Quia,*
inquit, *postulasti sapienciam ad discernendum iudicium, ecce,*
feci secundum sermones tuos. Et idem patet Ierem. vii. et
alibi crebrius in Scriptura. Dicat ergo qui audet, quia revera 20
ego * non audeo, quod Christus per totam passionem ac D
sanctam conversacionem nec sibi nec nobis meruerat; cum
ad Phil. ii. 8, 9, scribitur quod *humiliavit semet ipsum, factus*
obediens usque ad mortem, non quamlibet, sed abiectissimam et
durissimam, *mortem crucis.* *Propter quod*, inquit sanctus 25
apostolus, *Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est*
super omne nomen. Ecce, propter obediens servicium quo iste
dignissimus Dei famulus usque ad mortem servivit con-
tinue Deo suo, signanter dicitur quod Deus *donavit sibi*
nomen; si ergo Deus, ergo et tota Trinitas, et per consequens 30
ipsum Verbum, donavit ex mera gracia nomen supremum
assumpto homini, quod est, ut eadem persona sit Deus et
homo, medium Deo reconcilians totum genus hominum
salvandorum. Non enim reor peccatum vel minimum com-
missum contra Dominum per aliquod meritum posse tolli nisi 35

depending on the
merit of Christ,

8. condecete A¹ B C: concedente A mg.

26. || donavit B f. 24⁸ B.

80D] per meritum huius Viri principaliter sit ablatum. Eius quidem conversacio summe meritoria in plenitudine temporis ordinata est principium vivificans quodlibet aliud meritum subsequens vel precedens.

5 Quantum ad partes conclusionis propositae, patet ex dictis de annihilacione quod Deus, si annihilare poterit quemlibet beatum post quantumcunque meritum, posset sic annihilando is a proof a. that annihilation is impossible,

81A respicere : quod supponitur esse impossibile ex predictis. * Et secunda pars de resurrectione mortuorum patet ex hoc quod b. that the dead must necessarily rise again.

10 Deus suos strenuissimos milites, ut sanctos apostolos et martires, secundum congruenciam sue magnificencie non premiaꝫ hic in via ; ideo relinquitur quod sint resurrecturi ultra condignitatem sui meriti premiandi. Et illud est argumentum apostoli 1 Cor. xv. 19 : *Si, inquit, in hac vita*

15 *tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Et quoad premium eternum temporaliter promerentis, patet quod hoc congruit magnificencie Dei nostri. Et

quoad penam eternam, patet quod illa est iustissima, cum and c. that an eternal reward is reserved for us. obstinacio sit perpetua qua prescitus vult sic eternaliter

20 manere. Cum ergo Deus non beatificat violentem nec potest sic peccantem beatificare, cum peccator talis nec vult nec potest peccatum deponere, sequitur quod pura iusticia requirit dampnationem perpetuam pro peccato in sanctum Spiritum eque magno. Quilibet tamen dampnatus semper potest

25 peccatum dimittere, sed non illud : et sic salvari potest, sicut et illud peccatum potest contingentissime non fuisse ; sed non potest desinere vel deleri, quia, si est, est perpetuum. Nam dyabolus, Iudei, vel quicumque alii finalis impenitencie obstinati non possunt post illud peccatum propter illam

B* induratum superbiam meritorie penitere. Deus ergo, si negaret beatitudinem legitime decertanti, si annihilaret pro ministerio (sicut indubie posset si vellet), iniuriaretur homini manifeste, quia suam magnificenciam negaret, et per consequens se ipsum ac legem propriam ; quod non potest. Si 35 enim leges create sunt ad eo per se iuste quod Deus non

12. *sint* B: *sunt* AC.

17. *quod* B: om. AC.

potest eas mutare et earum opposita ordinare, quanto magis [81B
de legibus eternis que sunt exemplaria creaturarum.

Supposita igitur possibilitate merendi ad sensum expositum,
patet quod nemo ministrat meritorie supremo Domino nisi
primo suprema potencia interioris hominis, scilicet, volitiva, 5
servierit; nec quomodolibet naturaliter volendo bonum
simpliciter, sed volicione deliberativa, qua sponte adheret
iusticie delectabiliter pro se ipsa. Ex quo patet quod quilibet
creatus spiritus citra Christum habet unam morulam in qua
pure naturaliter volendo bonum simpliciter nec inde demeretur 10
formaliter nec meretur. Nam lapis et omnis creata substantia
appetit naturaliter suum esse, et per consequens esse bonum;
nec ex affectione huiusmodi, cum sit pure naturalis, est
laudanda moraliter vel culpanda. Sed presupposita laude
naturali ex bono nature * debet creatura libera, actu voluntatis C
elicitio, insurgere prima iusticia delectando, et tunc sequitur
meritum ac moralis bonitas naturalem; et stante illa bonitate
in actu vel habitu fit meritorium quidquid fuerit comitans
consequenter, ut sompnus, vigilia, esus, ieiunium, et quilibet
alius modus conversandi. Unde volicio secunda Christi fuit 20
proximum principium evigilans genus hominum sopitum et
peccato primi hominis indispositum ad merendum.

Secundo sequitur quod nullus creatus spiritus citra Christum
meretur in principio sui esse; meritum enim requirit mocio-
nem obiecti, deliberacionem animi, et tercio conclusionaliter ad- 25
hesionem voluntariam equitati, que non fiunt subito in instanti.
In Christo autem, qui est gigas gemine substantie, quarum
una eterno consilio decrevit in plenitudine temporis assumere
hominem per quem sibi et suo generi mereretur (ideo ex illa
benedicta ypostatica unione dicunt doctores illam personam 30
pro instanti unionis tam sibi quam suo generi promereri, quia
tunc fecit se dignum ad premium longe alia ratione quam
cetere creature peccabiles, que non habent naturam divi-
nam personaliter copulatam), et naturam communem in illo

9. morulam B f. 248 c. 11. omnis B; communis A C. 13. affectione
B; asuefactione A, assuefactione C. 16. elicitio A C; elicitie B.

5. Man can
deserve only by
his own delibera-
tive will.

a. From his
natural will,

which has neither
merit nor de-
merit,

he must rise,

so that moral
goodness and
merit follow.

8. No man in his
beginning has
any merit.

81D] supposito reconciliavit per * modum arralis comercii Trinitati.

Tercio videtur probabiliter posse dici quod quilibet spiritus humanus citra Christum habet unum momentum ante mortem in quo finaliter mereri poterit vel demereri. Nam iuxta predicta nemo potest beatificari nisi previe mereatur: sed infantes pro Christo occisi, sicut alii statim post baptismum mortui, sunt beati; ergo oportet quod previe mereantur: ergo relinquitur illis una morula ad merendum. Sed quando foret hoc pertinencius quam quando potencie anime non sunt mole corporis nec officio suo regiminis occupate, ut, exempli gracia, per duo vel tria instancia ante mortem? Verumtamen nemo potest salvari nisi ad minimum baptismo Flaminiis baptisetur. Et requiritur in Novo Testamento ac Vetere quod omnis salvatus baptisetur efficaciter aqua lateris Christi et gracia Spiritus sancti. In Novo eciam Testamento requirit Deus pro figura quod nati sibi spiritualiter, qui non baptisantur baptismo sanguinis, baptismo Flaminiis baptisentur. Quia tamen ista sententia non patenter omnibus potest elici ex Scriptura, ideo non presumo nisi cum decenti modestia illam asserere.

c. It is probable that man is granted an interval for deserving or the contrary before death.

CAPITULUM V.

Ex istis colligitur quod Deus proprie accomodat dona sua, OF GRACE. 82A quia * *ad commodum dat*, limitans usum licitum secundum tempus ac potenciam repetendi, servando plene sibi dominium: tempus quidem, iuxta illud Iob xiv. 5, *Constituisti terminos eius, qui preteriri non poterant*. Sed nec idem tacet Scriptura nostra; cum Luc. xi. 5-8, postquam Veritas docuit discipulos exorare, se esse innuit amicum, qui omni debite petenti, querenti, et pulsanti accomodat *tres panes*, scilicet, bonum fortune, nature, et graciae. Sed nec hoc verti potest in dubium, cum Deus, si dat aliquid creature, tunc donat et prestat idem, ablatis circumstanciis prestandi que imperfec-

18. *flaminiis*: codd. *fluminis*.

24. || *limitans* B f. 24° D.

cionem sapiunt. Cum ergo accomodare sit actus communi- [82A
candi perfectus, iuxta illud Psalmi xxxvi. 26, *Iocundus homo,
qui miseretur et commodat*, et preceptum est in lege (Deut.
xv. 2), sequitur quod accomodare supereminenter et exem-
plariter Deo conveniat. 5

Sed contra hoc obicitur, cum sententia supradicta de
merito creature. Videtur enim, 'si quilibet viator nichil
'meretur ex condigno sed pure ex gracia, quod tollitur omnis
'actus meritorius viatoris; cum apostolus expresse dicat,
'Rom. xi. 5, quod *reliquie* Israhel *secundum electionem graciae* 10
'Dei *salve facte sunt*: si autem gracia Dei iam non ex ope-
'ribus, alioquin gracia iam non est gracia.' Sed ad illud sunt
doctores communiter, * quod, si quis premiatur pure ex con- B
dignitate operum, tunc non ex gracia: et sic intelligit apo-
stolus quod nemo potuit in Veteri Testamento mereri ex 15
condignitate operum legis date, sed in omni merito oportet gra-
ciam prevenire. Quod, ut clarius pateat conformiter ad Scrip-
turam, notandum, secundum Lincolnensem, dicto cxxxiv.,
et alios loquentes de gracia, quod prima eius divisio est quod
aliqua est increata gracia et alia creata. Increata tripliciter 20
potest intelligi, vel essentialiter pro divina essentia, vel per-
sonaliter pro tertia Persona, vel habitualiter pro qua-
cumque volitione divina qua Deus vult benefacere creature:
et sic sunt nobis infinite graciae Deo intrinsece contin-
gentes et omnes Deo simpliciter coeternae, ut dictum est de 25
intelligenciis, scienciis, et volenciis Dei nostri. Si autem
loquamur de gracia creata, hoc potest intelligi tripliciter, sicut
prius, vel materialiter pro dono quolibet gratis dato; et sic est
quelibet creatura gracia, cum sit donum Domini gratis datum:

1. Grace is

either
a. increate,
denoting
i. the divine
being,
ii. the holy Spirit,
iii. God's good
will towards the
creature.

or
b. created,
denoting
i. the thing freely
granted,

2. Ps. xxxvi. 26 contains part of the quotation; but the exact words are found in Ps. cxi. 5.

18. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 (printed, without the number of the Dictum, as 'De Gratia et Iustificatione Hominis,' by Edward Brown, Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum, app. 282, 1690 folio; where, however, the formal classification does not occur.

25. Supra, lib. i. 16 pp. 143 seqq.

82B] et sic loquitur apostolus, 1 Cor. xv. 10; *Gracia*, inquit, *Dei sum id quod sum*. Secundo accipitur contractius pro quo-
libet supernaturali gratuito, ut sunt omnes virtutes theologicæ ii. especially theological or moral graces,
C vel morales, ut patet 1 Cor. xii. 4, * *Divisiones vero gratiarum*
5 *sunt, idem autem Spiritus*. Sed tercio, magis pertinenter pro-
posito, potest gracia accipi pro bona qualitate qua crea-
tura est formaliter grata Deo; et sic loquitur Scriptura cum iii. the quality by which the creature is well-pleasing to God:
doctoribus communiter de gracia: et illa, quantum ad pro-
positum attinet, est trimembris. Quedam est gracia qua
10 creatura rationalis est grata Deo, ut quamcunque benefici-
enciam ab ipso recipiat; et talem gratiam oportet omnem
creaturam rationalem habere eo ipso quo a Deo causatur vel
effectualiter conservatur: et illa gracia dicitur preveniens ad
merendum, peccato mortali compossibilis, cum sit perpetuo
15 in dampnatis, quos Deus acceptat et diligit de quanto illos
conservat in esse. Nec est ratio quare creatura non ratio-
nalis non est capax talis gratiæ subiective, nisi quia gracia
dicta formaliter dicit subiectum suum esse volitivam poten-
ciam, que cognitive et gratuanter potest bonum gratuitum
20 acceptare. Secunda dicitur gracia gratum faciens, peccato
mortali opposita, que vel est iusticia vel ipsam concomitans;
et illa potest augmentari vel minui, sicut potest excidere et
redire. Sed tertia dicitur gracia predestinacionis, que sola β. grace justifying,
dividit inter filios regni et carceris; que, licet non possit
D* excidere, stat tamen cum peccato mortali, cum non iusti-
ficat formaliter viatorem. Aliam autem significacionem ex-
primit Lincolniensis de gracia, quod accipitur pro *laude vel*
affectione debite repensa Deo pro gracia prius facta. Et isto
modo apostolus sepius gratias agit Deo. γ. grace of predestination.
30 Sed pro concipienda ista triplici gracia dicta formaliter
notandum quod Verbum Dei, sicut est plenum omnium raci-
onum unicionum, sic est plenum volicionum quotlibet eter-

5. *pertinenter* A C: *particulariter* B.
B f. 249 A.

6. *qua* B C: *quam* A.
17. *quia* A¹ B C: *quod* A¹ in marg.

16. || *nec*

narum, quibus vult pro suo tempore benefacere creaturis; et [82D
 ille voliciones secundum Lincolniensem sunt gracie: et cum
 quelibet Dei volicio sit infrustrabilis (ex dictis superius), patet
 quod quelibet Dei volicio respectu potencie volitive habet
 unam creatam gratiam correlatam. Et istam sententiam 5
 allegat doctor ex illo Ioh. i. 14, 15, *Vidimus gloriam eius,
 quasi unigeniti a Patre, plenum gracie et veritatis; de cuius
 plenitudine nos omnes accepimus gratiam pro gracia.* Cum
 ergo Verbum caro factum sit unigenitus filius, et per conse-
 quens Deus per quem facta sunt omnia, patet quod sit plenus 10
 tertia gracia increata, quia plenus bona volicione eterna, ut
 pro suo tempore benefaciat creaturis. Et cum nulla Dei
 volicio frustrari poterit, patet ex complexione cuiuscumque
 ab eo voliti quod, sicut est prima * veritas, si est, plenus 83A
 etiam veritatis. Ille quidem dicitur verus homo qui facit in 15
 opere quidquid adextra loquitur vel intendit. Et sic *de pleni-
 tudine* gracie terci increate *nos omnes accepimus*, quilibet suam
 creatam gratiam subiectivam ex increata gracia correlata;
 ut, si queritur causa qua nunc sum formaliter sic gratus Deo,
 dicitur quod eterna Dei volicio est in causa, qua eternaliter 20
 michi voluit tantum bonum. Et ista oportet supponere pro
 quidditatibus et distincionibus graciaram tanquam principia
 posterius inferendum.

2. a. God cannot
 receive the crea-
 ture into glory

except
 i. he have the
 eternal grace of
 God,

Ex quibus formaliter sequitur quod Deus de potencia
 absoluta non posset acceptare creaturam ad gloriam, nisi 25
 sibi insit eterna gracia contingenter, et infundatur in creatura
 beata creata gracia secundum quam formaliter sit sic grata.
 Prima pars patet ex hoc quod, si Deus acceptat vel ordinat
 quodvis bonum, tunc eternaliter vult sic esse; et per conse-
 quens, iuxta dicta de gracia, si ordinat creaturam quam- 30
 cunque ad gloriam, oportet illam ex eterna gracia provenire.

6. illo A C: 1° B.
 A^o B C, subiecti Nam A^o.

17. suam A^o B C: scienciam A^o.
 20. qua B C, quia A.

18. subiectivam
 29. bonum B C:

2. Cf. R. Grosseteste, ubi supra, f. 121 D (Brown, l. c.).

3. Supra, lib. i. 16 p. 144.

83A] Et quod omnis talis gracia sit contingens patet ex hoc quod omnis volicio qua Deus vult aliquod volibile extra ipsum est contingens; omnis huiusmodi gracia est talis volicio; ergo conclusio quoad primam partem. Et secunda pars patet ex ^{and} ^{ii. he receive also} ^{created grace.}

B hoc quod * omnis talis gracia cum veritati respondeat in effectu, oportet quod gratificatus sit denominatus accidentaliter gratus Deo; et illa denominacio accidentaliter est gracia quam rectiloqui posuerunt. Et patet quam monstruose sapiunt qui ponunt gratiam huiusmodi rem tante substance

10 quod poterit per se esse; quia idem esset hoc ponere et ponere quod creatura gratificabilis aliquando non sit, cum hoc tamen quod tunc sit grata accidentaliter Deo; hoc enim est gracia subiectiva. Et in istum errorem grossum propter defectum methaphisice credo Pelagium cum suis complicibus

15 incidisse: posuit enim hominem posse mereri sine creata gracia, licet detur merenti ad ipsum facilitandum, et non requiritur absolute, sicut patet per Augustinum, libro suo de Heresibus, heresi lxxxix., ubi declarat quod heresis Pelagii stat in septem. Indubie talis res superaddita naturalibus,

20 que poterit per se esse, nec fuit intenta ab apostolo vel sanctis doctoribus, nec potest ratione vel auctoritate fundari probabiliter, si non fallor. Sed sententia apostoli est luculenter fundabilis, quod nemo potest mereri aliquid nisi Deus ex eterna gracia faciat eum gratum, ex qua gratitudine vel

25 gracia naturaliter preve requisita precedit quodcunque meritum creature. Unde propter verbum * infundendi quidam ad tantum desipiunt quod ponunt gratiam posse indifferenter in quolibet corpore per se poni et ad modum leguminum inhauriri. Alii autem, quod posset poni in lapide vel ubi-

30 libet per se ipsam, sed non posset informare propter ineptitudinem, nisi propter potenciam volitivam. Alii autem, errantes in questione quid est gracia, ponunt quod nulla est preter substanciam. In tales errores propter peccata inci-

5. || quod B 249 v.

25. *precedit A²C: precedit A¹, precedit B.*

dimus, et casus summe impossibiles ac occupationes super- [83C
fluas sequentes scolasticas acceptamus. Quocontra apostolus,
Augustinus, et alii viderunt quod nec potest creatura inherens
substantie per se esse, nec homo vel angelus gratificari a
Deo, nisi mediante gracia eis accidentaliter inherente; cum 5
non possunt nisi accidentaliter a Deo acceptari; nec talis
res, quam fingunt superadditam, per se sufficeret, nisi po-
nendo dispositionem accidentaliter inherentem ex Dei gracia
secundum quam creatura est formaliter sic accepta.

No man can
have merit with-
out special grace
preventing him.

Talem ergo ponendo sine pluri plana est Scripture sen- 10
tencia quomodo nemo potest mereri sine speciali gracia
previe concurrente, sicut Lincolnensis exponit exemplariter
de vegetabili sublunari. *Patet, inquit, quod omne bonum quod
in nobis est, sive gratuitum * sive naturale, a gracia Dei est: D
quia nullum est bonum quod ipse non velit esse; et cum eius 15
velle sit suum facere, patet quod non est bonum quod ipse non
faciat. Aversionem ergo voluntatis a malo et conversionem ad
bonum ac perseveranciam in bono ipse facit: nichilominus tamen
hec eadem facit nostra voluntas libere, sicut granum germinat
et solis calore et terre humore et quadam vi germinativa intrin- 20
seca. Si enim non averteremus nos ipsos a mali et converte-
remus eciam nos ad bonum, non inde essemus laudabiles, nec
preciperetur nobis in Scriptura hoc facere: et si sine gracia hoc
possemus perficere, non pro hiis rogandus esset Deus. Hec
doctor. Ymaginatur quidem quod gracia eterna coadiuvans 25
sit quasi calor solis excitans germinare; sed creatam graciam
infusam ponit in similitudine humori terreo respondere:
vim autem germinativam intrinsecam vult correspondere li-
bero arbitrio promerentis. Unde sicut nullum sublunare non
liberum potest ex se movere, sed oportet quod ex celi influ- 30
encia excitetur, in tantum quod, secundum sentenciam sancti*

1. *occupationes* AC; *occupantes* B.
om. B.C.

24. ¶ *pro* B f. 249 c.

11. *mereri* BC; *merci* A.

21. *et*

12. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. S30 f. 121 B, C
(Brown, l. c.).

83D] Thome et aliorum philosophancium, cessante motu celi lapis molaris positus in quantumcunque subtili medio non descendit : sic multo evidencius nulla creatura libera potest ex 84A se * quidquam perficere, nisi a volicione divina previe 5 excitetur.

Ex istis secundo patet quod Dei gracia ex integro principa-
lius facit meritum quam natura : *ex integro* dico, quia non est
intelligendum quod una pars meriti appropriate attribui potest
gracie et altera nature exclusa gracia ; sed sicut Deus facit
10 totum opus creature ipsamque facit ex integro idem opus, sic
concipiendum est de concursu gracie et nature. Unde vani
sunt casus quibus ponitur quod Deus continuat gratiam suam,
permittens creaturam suam aliquantum mereri sine concursu
create gracie adiuvantis ; tunc quidem faceret Deus creaturam
15 suam sic ex se merentem esse Deum. Et per idem negandus
est casus quo ponitur Deum suspendere omnem actum varium
naturalium creature, et moveat creatam gratiam ut per se
principiet opus bonum. Non enim est predicta gracia agens
huiusmodi, sed sicut qualitates elementares equivoce sunt
20 active, quia sunt dispositiones naturales in elementis, sic quod
elementa, in quantum huiusmodi, proprie sunt activa ; sic
habitus gracie sunt dispositiones supernaturales quoad totale
efficiens et naturales quoad subiectum quod, ut sic qualifi-
catum, est dispositum ad merendum. Unde, ut alias dixi,
B accidencia, cum non habeant appe*itum vel proprium actum
intrinsicum, nichil proprie extra agunt ; sed modo suo fa-
ciunt multa bona, ut figura facit incisionem, tenebra terrorem,
specifica conveniencia amorem, sicut proportio facit motum :
illa tamen accidencia que per se sunt dispositiones substancie
30 ad agendum vocantur qualitates active ad sensum expositum.
Quod autem Dei gracia sit principalior in agendo, patet ex
hoc quod creatura principalius disponitur ex Dei gracia ad
merendum quam quacunque dispositione alia naturali. Nam
nulla alia sufficit si hec desit, sed hec, eo ipso quod inest,

b. God's grace takes a chieffer share than man's nature in the work of causing the whole of man's merit.

1. *cessante* A¹ B C: *cessato* A¹.
om. A¹ B.

19. *sicut* A¹ B: om. A² C.

13. Post *suam* A C *aliquam* addunt :

ponit completam sufficientiam ad merendum; non quod per [84B] se possit agere actione propria qua non communicet cum subiecto, sed quia subiectum ipsa utitur tamquam dono Dei et dispositione efficacissima ad merendum. Unde idem est gratiam sic facere et subiectum, in quantum gratum Deo, sic 5 facere; quod si esset essentia per se possibilis haberet indubie propriam actionem, nec homo ex illa actione tam extranei hospitis potius mereretur quam si bonus angelus concomitans sine appositione virium hominis operetur. Gratia itaque increata principalissime facit actum, sicut natura 10 creata secundum redundantem gratiam creatam meretur principalius quam secundum dispositionem aliam naturalem.

Thus S. Paul implies

Et sic intelligendus est apostolus, 2 Cor. iii. 4, 5, * *Fidu-* C
ciam autem talem habemus per Christum ad Deum quod non
sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed 15
sufficiencia nostra ex Deo est. Ecce primo apostolus dicens
quod non eget adulacionibus *commendaticiiis* confitetur se
habere spem ad premium pro labore, sed non nisi per me-
diacionem domini Iesu Christi: *Fiduciam*, inquit, *habemus*
per Christum ad Deum. Et quia posset credi apostolum 20
intendere quod meretur a Deo aliquid de condigno, removet
illud subtiliter adiciens quod *non sumus sufficientes cogitare*
aliquid a nobis quasi ex nobis, sed ex Deo. In quo dicto
videtur michi quod apostolus more suo profunde primo
innuit nos posse cogitare aliquid a nobis, et per consequens 25
salvatur nobis liberum arbitrium cum potentia merendi de
congruo: secundo, per hoc quod negat nos posse *cogitare*
aliquid ex nobis, explicat quod non possumus mereri aliquid
sine precedente gratia, et sic nichil simpliciter de condigno:
tercio, quando dicit *sufficiencia nostra*, et sic cogitandi, *ex* 30
Deo est, patenter innuit quod nulla creatura potest aliquid nisi
a. illud specialiter sit ex Deo. Et tollitur error negancium

i. that we can think anything *a nobis* (that is, have free will with the capacity of deserving of congruity),

ii. but not *ex nobis* (that is, without grace precedent);

and
iii. that we can do nothing except *ex Deo*:

14. *deum* B C: *dominum* A. || *non* B f. 249 D.

15. *cogitare* A B²: om. B¹ C.
30. *et sic*: codd. etc.

84C] cre uram per se posse agere, sicut commentator, nono Methaphisice, commento septimo, imponit, licet mendaciter, D Avicenne. Tollitur secundo error Pellagii ad tantum * ex-^β tollentis liberum arbitrium, quod ponit hominem posse sine 5 gracia promereri. Tollitur tercio error quorundam philo-^γ sophancium qui ponunt quod alia possumus ex nobis libere sine concursu Dei necessitantis previe, et in alia non possu- mus que nostre non subiacent potestati. Nam inter omnes 10 actus vel opera creature videtur creatura rationalis posse maxime libere cogitare, cum cogitacio nec requirit iuvamen parcium nec creaturarum extra concurrencium eciam ob- iective, sicut requirunt sensacio, ymaginacio, locucio, et 15 agencie corporales: si ergo nemo sufficit, ex se sed ex Deo aliquid cogitare, sequitur per locum sufficientem a simili vel maiori quod nichil aliud sufficit ex se facere. Unde videtur ^{the preposition} ^{ex here denoting} ^{origin.} michi quod in modis loquendi apostoli *ex* preposicio signat circumstanciam primi principii originantis: et inde innuit Filium principari ex Patre, 1 Cor. viii. 6, *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso; et unus dominus Iesus Christus, 20 per quem omnia, et nos in ipso.*

Apostolus autem diferencia notabili respexit preposiciones et adverbia, sicut et accidencia terminorum: patet Hebr. iii., ubi magno processu discutit quare propheta Psalmo xciv. 8

85A inseruit, *Hodie si vocem eius audieritis*, etc. Et idem * patet 25 Gal. iii. 16, *Abrahe dicte sunt repromissiones et semini eius. Non dicit, inquit, Seminibus, quasi in multis, sed Semini tuo, qui est Christus.* Ecce, quomodo sanctus doctor notat numerum casus de textu Gen. xxii.? Unde, quando dicit negativas, modifical per adverbia temporis sic, *Christus resurgens ex mortuis*

3. extollentis BC: extollere A.
currencium BC: currencium A.
ipso A¹. 22. iii. addidi.
suo A. 27. notat om. BC.

6. alia A. a² B: aliqua C. 11. con-
16. prepositio (fpa) BC, prepositio A²,
23. xciv.: codd. 96. 26. tuo BC:
29. sic BC: sicut A.

1. Averr. in Arist. Metaph. ix. [viii.] comm. 7: Moderni autem ponunt unum agens omnia entia sine medio, scilicet, Deum, et contingit istis ut nullum ens habeat actionem propriam naturaliter, &c.: Arist. Opp. 8. f. 109 A.

28. Gen. xxii. The verbal reference is to Gen. xiii. 15 or xvii. 8.

iam non moritur, Rom. vi. 9; et 2 Thim. ii. 17 recitat sub [85A] hac forma, *Himeneus et Philetus a veritate exciderunt dicentes resurrectionem iam factam*: sed 1 Cor. xv. 13 absolute dicit sine adverbis, *Si resurrectio mortuorum non est, tunc Christus non resurrexit*; et ita de similibus est censendum. Et sic 5 intelligitur illud ad Tit. iii. 4, 5, *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iusticie que fecimus nos*. Sic etiam intelligitur illud apostoli, Rom. xi. 6, *Si autem gracia Dei, iam non ex operibus*; et sic de multis similibus. 10

Man can have merit not of works (*ex operibus*), but through works (*per opera*)

Nec ex istis sequitur, si non ad illum sensum ex operibus datur premium, quod nemo per opera promeretur. Constat quidem ex septimo Phisicorum quod Aristoteles laxans terminos concedit quod corpora inanimata et animata non sint libera, licet sint per se, non tamen ex se, mobilia, sed solum 15 rationabilia que habent * in se plenam originem sui motus, B sicut credit de homine et corporibus celestibus et de mundo. Ipsam enim habent intra se tam activum quam passivum principium sui motus, et possunt ex suo arbitrio inchoare motum sine hoc quod ad hoc moveantur a movente 20 extrinsece objective. Bruta autem et cetera per se mota, licet habeant formam intrinsecam per quam moventur efficaciter sicut materialiter a passivo principio, quia tamen ista non sufficiunt nisi ab influencia celi suum progressum † quod vel tunc vel prius moveatur sensus eorum materialis ab 25 obiecto intrinseco, quod inclinando ad motum huiusmodi ipsis inferat passionem. Cum ergo prima origo premii sit gracia et non meritum premiati, non mirum si Scriptura dicat ad hunc sensum quod nemo meretur ex opere sed ex gracia premiantis. Alias autem equivocaciones huius pre- 30 positionis *ex* attendit theologus, subtilis indagator sensuum Scripturarum.

of grace (*ex gracia*).

c. Man has

Tercio patet quod, licet gracia increata ex qua formaliter

6. *iii.*, codd. 2°.

10. || *similibus* B f. 250A.

14. *sint*: addidi.

13. Perhaps Arist. Phys. viii. 2 p. 252 b.

85B] sequitur creata gracia non sit in hominis potestate, tamen gracia illa creata convertibilis satis subiacet quoad generationem, extinctionem, augmentum vel decrementum hominis C potestati. Prima pars patet ex dictis,* de volitione Dei eterna
 5 super quam nichil poterit dominari; et quod illa infert creatam gratiam patet ex hoc quod non potest esse quod Deus velit gratificare creaturam liberam nisi pro suo tempore fiet grata. Non ergo oportet, si sint duo convertibilia, et unum subiacet potestati Dei, tunc et reliquum, quia duorum con-
 10 vertibilium unum est creatura subiecta Dei dominio et aliud non sic potest subici, cum sit eterna relacio rationis. Et
 patet secunda pars eo quod homo potest dignificare se post
 previam gratiam ut Deus in ipso generet secundam gratiam
 vel augmentum, et per consequens homo potest mereri gene-
 15 rationem vel augmentum secunde gracie, et per idem demereri potest extinctionem vel diminucionem secunde gracie sed non prime.

Difficultas tamen logica est inter theologos, utrum stet
 viatorem pro tempore quo est in mortali peccato mereri sibi
 20 gratiam a qua decidit in peccando. Et videtur michi quod sic quis peccator atterendo se ipsum pro scelere commisso facit se esse dignum ut Deus ipsum remittat et gratiam infundat. Duplex tamen solet esse distincio de mereri,
 scilicet, antecedenter et incomplete, vel consequenter et com-
 25 plete. Antecedenter et incomplete, quando peccator attritione facit se esse post * dignum ad premium. Et dicitur incompleta, quia adhuc nondum est dignus antequam succedat contricio, id est, sufficiens ad deleccionem displicencia
 de peccato. Sed meritum consequens et completum pre-
 30 supponit gratiam, et addit actum meritorium per quem subiectum sit simul dignum ad premium.

Et sic intelligendi sunt doctores qui dicunt nullum actum

3. *decrementum* B: *detrimentum* A C.

23. *infundat* A: *fundat* B C.

18. Cf. de civ. Dom. i. 2 pp. 13 seqq., and the passage from Grosseteste there quoted.

i. no power over grace increate, of which created grace is the issue;

ii. but only over the latter.

3. Can a man in mortal sin deserve grace?

a. Merit is either i. antecedent and incomplete,

or ii. consequent and complete.

view of the process of justification.

esse meritorium in peccato. Unde Lincolniensis, dicto quo [85D] prius, ponit sub istis terminis modum quo Deus iustificat impium a peccato. *Modum, inquit, quo iustificatur impius talem esse puto: Deus eterno verbo semper dicit omnia que fiunt, cum nichil eum lateat; sed culpas dicit, non ut sibi placitas, ymo, 5* ut debite puniendas: *et cum suum velle sit suum facere, patet quod si eternaliter dicit hunc impium esse nunc iustificandum, adveniente ipso nunc fit de impio iustus, tam Dei voluntate eterna que est gracia, quam hominis voluntate libera, dum illa voluntas libera Dei gratiam non repellat. Et patet cur potius iusti- 10* ficatur impius nunc quam prius, scilicet, quia Deus dixit eternaliter ipsum esse nunc iustificandum. *Et si queritur quare Deus eternaliter dixit ipsum esse nunc iustificandum potius quam post vel ante, dicitur quod sic est ordinatissimum,* in 86A* rerum universitate fieri: *omnia enim facit Deus sicut sunt in 15* universitate ordinatissima. Tres, inquit, sunt graciae in Deo per quas iustificat impium a peccato. Primo est eterna voluntas *qua vult impium averti a malo: secunda est voluntas qua vult ipsum converti ad bonum: et tertia est voluntas Dei conservandi in bono voluntatem conversam, et tamdiu est homo 20* iustus quamdiu hanc gratiam non repellit. Unde prima dicitur gracia preveniens, secunda gracia iustificans, et tertia est consumans. Et correspondenter est triplex conformitas voluntatis create ad voluntatem divinam, que dicitur triplex creata gracia vel infusa. *Voluntas, inquit, Dei qua vult im- 25* pium averti a malo gracia quidem est, sed nondum gratificans. Verumtamen, *cum Dei voluntas incipit in voluntate impia operari, sequitur simul tempore peccatorum remissio; et per consequens cooperatur voluntas qua Deus vult peccatorem con- 30* verti ad bonum, que sola dicitur gratificans: *et illa gracia est 30*

God's grace is threefold,
i. preventing,
ii. justifying,
iii. perfecting.

3. † iustificatur B f. 250 B.
BC cum Lincoln.: repellit A.

5. placitas: codd. placidas. 10. repellat
19. ipsum A¹ deletum B: impium A² in mg. C.

1. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 c (Brown, l. c.). The passage, which in Grosseteste follows immediately (with the omission of a short clause) after that cited above, p. 240, is very loosely quoted; much being omitted and much changed.

86A] *posterior causacione quam peccati remissio*; et per consequens posterior quam gracia preveniens, que peccati remissionem causaliter antecedit; *sed est prior causaliter quam sit* creata B gracia correspondens, scilicet, *voluntatis create* * *ad bonum* 5 *conversio*. Et correspondenter sequitur tertium iugum, scilicet, *bona voluntas Dei qua vult voluntatem conversam conservari in bono* et creata perseverancia correspondens. Hec doctor. Ex istis videtur quod prius causaliter est gracia prime infusio quam peccatorum remissio, et per idem prius 10 causaliter est peccati remissio quam medie gracia gratificantis infusio. Quamvis enim prius quoad consequenciam sit simpliciter gracia infusio quam peccati remissio, peccati tamen remissio non potest esse sine infusa gracia. Verumtamen peccati remissio precedit causaliter infusionem gracia 15 gratificantis peccatorem ad bonum conversum, quia prius causaliter declinat a malo quam ad aliquod bonum convertitur.

Et patet solucio ad argumenta quibus assumitur quod ^{c. Graces follow one another in turn.} ammocio prohibentis preexigitur ante induccionem oppositi. 20 Primum quidem gracia preveniens est causa declinationis peccati, sicut educcio frigiditatis causatur ex induccione caliditatis, cum illa singularis inductio que posset esse sine tali educcione sit positivum causans privativum. Positivum quidem per se intenditur a natura et privativum solum per accidens. 25 Verumtamen, sicut educcio frigiditatis aque precedit causaliter C induccionem siccitatis ignee consequentis ad calorem, * sic peccati remissio precedit causaliter infusionem secunde gracia. Unde licet iste sex gracia distinguantur, non tamen est putandum quod una illarum posset esse cum hoc quod 30 non sit reliqua earundem; et per consequens omnes sex se invicem consequuntur. Istud est planum de tribus graciai increatis; nam cum aliud sit declinare, et aliud facere bonum, aliudque perseverare in bono, patet quod voliciones eterne terminate ad hec tria proporcionabiliter distinguuntur.

6. *conservari* C: *conversari* A B.
21. *frigiditatis* B C: *fugiditatis* A.
28. || *sex* B f. 250 c.

12. *peccati tamen remissio* om. B.
27. *causaliter* B C: *causalite* A.

Et cum nullum istorum trium potest esse, si non sit reliquum [86C] et nisi habuerit increatam gratiam correlatam, patet tota conclusio. Idem ergo est ponere quod una istarum sit cum hoc quod non sit reliqua, ac si poneretur quod una persona divina sit sine reliqua. Licet enim quelibet istarum gra- 5 ciarum creaturarum infundatur a qualibet persona divina, cum quadam proprietate personali appropriantur secundum ordinem tribus personis que illas gratias ordinate respiciunt: ut gracia prima, ex qua fit ex peccatore iustus, correspondeat Deo Patri, *ex quo omnia*; secunda gracia, per quam con- 10 versus fit formaliter Deo gratus, correspondeat Filio, *per quem omnia*, (ut loquitur apostolus, 1 Cor. viii. 6, et Ioh. i. 17, *Gracia et veritas per Iesum Christum facta est*); gracia autem perseverantie, saltem quamdiu viator ad bonum convertitur, correspondet * Spiritui sancto. Unde peccatum finalis im- 15 penitencie vocatur *peccatum in Spiritum sanctum* (Mat. xii. 32), et per idem voluntaria in bono perseverancia sancto Spiritui correspondet. Et patet quod utrobique increata gracia precedit nedum temporaliter sed causaliter creatam gratiam correlatam. Ideo nimirum est gracia Dei in Scriptura sacra 20 tam crebro et specialiter ab apostolo commendata. Et patet quod creatura non potest a Deo mereri aliquid nisi de gracia.

4. *Of the individuation of grace.*

De individuacione et permanencia create graciae, quomodo potest manere eadem nunc intensior et nunc remissior, vel an redeat eadem in numero 1, ac utrum necessitat ad 25 merendum 1, et utrum homo coagit cum Deo ad secundam gratiam inducendam, et quomodo graciae specificè distinguuntur (ut gracia unionis non habet aliam sibi parem), et sic de ceteris dubiis que nunc currunt; patet ex sepe dictis quot sunt gradus individuacionis in gracia: ut alia requirit et 30 completur eadem in numero per subiectum efficiens et obiectum, et cetera potest eadem gracia in numero augmentari, minui, et redire; et proporcionabiliter dicitur de peccato. Alia autem singularius individuatur cum tribus predictis a

6. *creatarum* A C: *creaturarum* B. 27. *distinguuntur* B C: *distingvotur* A.
31. *efficiens* B C: *sufficiens* A. 32. *gracia* B C: om. A.

86D] tempore in quo fundatur, et sic non redit eadem in numero

87A nec componitur ex suis partibus intensivis, sed * necessitat
libere contradictorie promerentem, et homo, licet non coagat
cum Deo infundendo gratiam, coagit tamen cum Deo
5 ministerialiter et dispositive previe ut gracia habeatur. Et
quantum ad specificacionem dicitur quod specificatur, sicut
et individuatur, a suis principiis. Nec potest alia gracia crea-
ture equiparari vel racionabiliter comparari graciae unionis.

CAPITULUM VI.

10 SED videtur 'quod non sit distinctio inter meritum de *Objections.*
'congruo et meritum de condigno. Nam eo ipso quo quis 1. 'Merit de
'meretur aliquid a creatura, meretur illud idem a Deo, qui *congruo and de*
'est dominus cuiuslibet creature; sed omne meritum creature *condigno are*
'respectu Dei est meritum solum de congruo; et per conse- *then indis-*
15 'quens, si sit meritorum distinctio, nullum est penitus de *tinguishable.'*
'condigno. Patet plane deduccio: nam omne meritum
'quoad Deum est solum de congruo; omne meritum relative
'Deum respicit, cum oportet ipsum principaliter premiare;
'ergo omne meritum est meritum de congruo. In relativis qui-
20 'dem tenet consequencia a quoad simpliciter; ut omne meri-
'tum est vere de congruo, si sit de congruo quoad Deum.'

Hic dicitur quod non est distinctio meritorum ex opposito
B per istas differencias, *congruum* et *condignum*, cum, * eo ipso *Answer:*
quo aliquod meritum est condignum, est congruum, et forte *Merit de con-*
25 e converso, sed non respectu eiusdem premiantis. Meritum *digno is also*
enim est ministerium creature rationalis dignum premio; et *merit de congruo,*
sicut idem homo est pater et filius, dominus et servus, similis *but not with re-*
et dissimilis ad diversa, sic idem ministerium est de condigno *spect to the same*
quoad prepositum sine gracia premiantem, et de congruo *object.*
30 quoad dominum de mera gracia premiantem: et sic raciones
congrui et condigni sunt dispares, sicut paternitas, filiatio,

1. Ad finem capituli in B notatur, *Braybrug psano*, videlicet, *scriptum Bray-*
brokiae (in comitatu Northamptoniensi). 13. ¶ *creature respectu* B f. 250 D.
25. *converso* A C; *contrario* B. 29. *premiante* A (litera *m* in fine ex-

puncta) B; *premiante* C.

similitudo, dissimilitudo, dominium, et servitium, licet eadem [87B] sint subiecta quibus insunt formaliter. Et patet logico solutio argumenti.

2. 'A man can deserve from another alike *de condigno* and *de congruo*.'

Sed secundo obicitur contra hoc quod dictum est, nullam creaturam mereri ab alia, nisi solummodo de condigno. 5 Videtur enim quod 'creatura potest ex gracia donare alteri ' multa dona; et per consequens creatura potest retribuere ' alteri servienti mercedem, partim de condigno et partim de ' congruo: et per consequens non oportet quod simpliciter ' de condigno. Antecedens patet tripliciter: Primo per hoc 10 ' quod aliter nemo foret dominus nisi de illis que possidet ' poterit gratis dare. Secundo per hoc quod aliter tollerentur virtutes morales, precipue * quia tam liberalitas quam C ' magnificencia, et per consequens alie que istis virtutibus ' sunt annexe. Tercio, aliter tollerentur merita divitum, cum 15 ' tamen secundum apostolum debent communicare pauperibus non ex tristitia sed hilariter, ut patet 2 Cor. ix. 7. Et ' consonat mandatum Domini Mat. x. 8 ad suos apostolos; ' *Gratis, inquit, accepistis, gratis date*. Unde apostolus, ' 1 Cor. ultimo, hortans ad collectam mittendam sanctis in 20 ' Ierusalem, mandat quod *unusquisque apud se reponat recondens quod sibi placuerit*; et tale donatum vocat sepe *graciam*, ' 2 Cor. viii. 7. Non enim exegerunt apostoli excommunicando pecunias, sicut modo.'

'Else, (i.) no one would be lord,

(ii.) there would be no room for the exercise of virtues,

(iii.) wealth would be worth nothing.

Answer:
a. Preliminary considerations:
i. No man is strictly a lord, but rather a steward of the supreme Lord;

Pro isto oportet tria supponere. Primo quod quelibet 25 creatura rationalis sit improprie dominus, quin potius minister vel dispensator supremi Domini. Patet ex hoc quod quelibet creatura est servus Domini habens quidquid habet ex mera gracia ut dispenset. Et hinc dicit apostolus, 1 Cor. iv. 1, *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores 30 ministeriorum Dei*; et 1 Cor. iii. 4, 5, *Quid igitur est Apollo?*

6. creatura AC: creata B. aliqua AB. ista B. Post Primo A scilicet inserit.

9. non BC: no A. 20. mittendam BC: mittendum A. 30. nos B: vos AC.

14. alie C: isto AC:

4. V. supra, p. 227.

20. 1 Cor. xvi. 2.

26. So often in the De civ. Dom.; e.g. lib. i. 11, 19, 35, pp. 75 seqq., 134, 253.

87C] *quid vero Paulus?* et respondet, *Ministri eius cui credidistis, D et unicuique sicut Deus dedit.* Sed nec * hoc debet verti in dubium, cum Deus secundum hominem assumptum (ut patet superius) ministravit. Secundo supponitur quod, sicut nulla
 5 creatura servit alteri nisi eo ipso serviat Deo suo, sic nulla creatura in aliquo premiat servum nisi Deus eo ipso principaliter premiet in eodem. Patet ex dictis de principalitate divini domini, cum oportet creaturam premiantem capere de bonis domini sui, cuius officio fungitur premiando. Et
 10 quoad primam partem patet ex hoc quod quidquid acquiritur servo acquiritur et domino; ministrans ergo servo ministrat, ut sic, et domino. Unde apostolus, ad Eph. vi. 7, hortando servos dominis temporalibus servire fideliter, subdit causam; *Servientes, inquit, sicut Domino et non hominibus,*
 15 *scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc percipiet a Domino:* ex quo patet tota suppositio. Tercio
 supponitur quod creature dispensantes bona temporalia Dei sui egent mutuo spirituali iuvamine confratrum integrancium ecclesiam militantem. Patet ex communiione membrorum
 20 ecclesie qua se iuvant mutuo in merendo, sicut fides confitetur et docet apostolus, * ad Rom. xii. et 1 Cor. xii; potestque demonstrari cuicumque non protervo admittenti communitatem hominum iuvari vel impediri a qualibet sui parte, sicut partes humani corporis conferunt ut integrum sit per-
 25 fectum.

Istis suppositis, dicitur quod creatura, sicut improprie, quia
 ex pura gracia supremi Domini, est dominus illius quod
 possidet, sic proporcionabiliter potest donare improprie, quia
 numquam nisi in virtute primi Domini predonantis; et ita,
 30 sicut accidit sibi donare debite vel pretense, sic potest ex suo ministerio, quod tota vocatur donacio, acquirere sibi vicia vel virtutes, et meritum vel demeritum, a primo Domino, secundum quod servicium dispensandi infidele fuerit vel

ii. one man's service of another depends upon his service of God,

and that which a servant acquires is acquired by his lord;

iii. men need the mutual help of their brethren.

b. Answer to the objection:
 Man can give only by virtue of an antecedent gift of God,

and his merit is measured by the faithfulness or unfaithfulness with which he administers that gift.

3. || secundum B f. 251 A.
 protervo BC: protervo non A.

11. ministrat BC: ministratur A.

22. non

3. V. supra, pp. 220 seq.

7. V. supra, lib. i. 3 pp. 16 seqq.

fidele. Nec aliam donacionem potest creatura a Deo reci-^{[88A}
pere, quomocunque verba et opiniones ignorancium
ceccatorum superbia fuit mutata. Et hinc in Scriptura sacra,
que signa adaptat secundum correspondenciam veritatis,
actus donacionis humane per signum comunicacionis, dis- 5
pensacionis, vel ministerii est expressus; quia indubie longe
distancius a donacione ministrat quecumque creatura quan-
tumcunque meritorie dispen*sans vel comunicans dona Dei, B
quam dispensator terreni domini qui bona mente distribuit
bona que suus terrenus dominus mandat dari, et minus im- 10
proprie quoad illum dominum donat illa: quod si amaro
animo vel minus improvide impertitur, minus peccat quam
quantumcunque terrenus dominus magnus qui improvide
dispensaverit bona sua, quia gradus eius est alcior et obli-
gacio multiplici ratione strictior. 15

It is true that a
man can only
deserve of an-
other *de con-
digno*;

for no gift has
grace which the
giver has gain in
giving,

and this is the
case in respect of
mortal gifts.

Conceditur ergo quod nulla creatura meretur ab altera
nisi solummodo de condigno; quia, licet ex gracia Dei dis-
pensat vel modo suo donat donaria, ipsa tamen non facit
graciam servienti. Probatur sic: Nichil donans ad pre-
ceptum domini, ut a donatorio magis recipiat, facit graciam 20
in donando; sed quelibet creatura sic se habet donando
alteri donum Dei; ergo conclusio. Maior conceditur a
quocunque; cum dans ad sui indigenciam, ut mercando
recipiat pro minori valencius, non facit graciam in donando.
Et minor probatur per dacionem oppositi de Petro bona 25
domini dispensante. Queritur ergo utrum Petrus ex man-
dato domini dat ut debet vel non. Si sic, meretur graciam
donans * digne, et per consequens ex communicato merito C
recipientis cuius est indigens recipit bonum spirituale pre-
stancius temporali. Que gracia ergo Petro? revera non 30
gracia sed laus ex fideli ministerio quo sic servit. Si
Petrus non donat ut debet, que gracia sibi simulando false
quoad dominum cui servit sibi inutiliter? cum ex presump-
tione auctoritatis proprie demeretur et recipienti non facit

3. *ceccatorum* BC: *creatorum* A.
22. *digne* A C: *digno* B.

4. *adaptat* C: *adoptat* A B.
20. || a B f, 251 b.

14. *dis-
pensaverit* B: *dispensavit* A C.
23. *ad* B C: a A.
31. *ex fideli* B C: *ex vero* A, *ex fideli* A mg.

88C] titulum, cum iniuste ministrat donarium; non ergo facit
 gratiam quovismodo. Verumtamen contingit dispensatorem
 Dei demerendo dare digno, et sic ex donacione Dei accipitur
 titulus si habetur; contingit etiam dispensatorem Dei indigno
 5 meritorie dispensare, posito quod bono animo et ignorantia
 excusabili det indigno: sed utrobique non ministro sed prin-
 cipali domino est gracia referenda. Nec unquam est dis-
 pensacio meritoria ministranti nisi ex dispensacione licita
 domini administrat; licet enim recipiens indignus in persona
 10 propria non meretur gratiam ministranti, est tamen occasio
 ut ministrans per suam beneficenciam mereatur, et preter
 hoc ut ecclesia mereatur suo membro donari carismata, cum
 D merita universalis ecclesie * et cuiuslibet sue partis reciproce
 sunt connexa. Et patet, cum quelibet persona ecclesie bene-
 15 faciens alteri habeat recompensacionem supererogativam ex
 capite et corpore ecclesie, quod ipsa non graciose premiat,
 sed instrumentaliter ad sui indignitatem pro merito cumu-
 lando. Contententur ergo creature, gratis donantes bona
 Domini cuius vicem gerunt ad sui egenciam, quod habeant
 20 grates et laudes ministro deputatas, reservando semper
 gratias Domino capitali.

Totam illam sentenciam inculcat, ut michi videtur, apos-
 tolus, 1 Cor. ix. Nam probando quod licet predicatoribus
 necessaria stipendia capere de ecclesia quam informant,
 25 inter alia argumenta subtilia, hoc est unum; *Si enim nos
 vobis spiritualia seminamus, non est magnum si nos carnalia
 vestra metamus*: quasi argueret, Quilibet bonus mercator
 debet exponere minora bona ut temporalia pro bonis poci-
 oribus, ut spiritualibus, acquirendis, et specialiter si sint
 30 media necessaria ad eadem; sed sic est de communicacione
 temporalium predicatoribus verbi Dei; ergo quilibet consti-
 89A tutus * super bona temporalia debet taliter ministrare; nec

c. This doctrine
 is supported by
 S. Paul.

12. hoc A: hec B C. ut B C: ute A.

15. supererogativam B: superroga-
 tivam A: super erogativam C. 26. seminamus B C: ministramus A.

ex hoc facit gratiam, cum recipiens dat melius pro peiore, [89A] et est utrobique indigencia reciproca. Ex quo patet quod divites mundi plus egent pauperibus quam econtra, quia longe maior est indigencia bonorum gratie quam fortune. Et illud innuitur Apoc. iii. 17: *Dicis*, inquit Scriptura, *quod Dives sum et locupletus, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper et cecus et nudus*:— *miser* per carenciam gratie, *miserabilis* per reatum pene, *pauper* de bonis spiritualibus, *cecus* in discernendo proprios defectus, et *nudus* spoliatus virtutibus. Ulterius excludit apostolus gratiam a spiritualiter ministrante: *Si*, inquit, *ewangelisavero, non erit michi gloria; necessitas enim michi incumbit*: quasi diceret, Non est michi gratia ex ewangelio imputanda, cum sim minister conducticius preaccipiens dona et arras premii pro labore; ideo Domino et non michi gratia est referenda. Unde subdit, *Ve michi si non ewangelisavero*: quasi diceret, Ex quo debeo ministrare superiori Domino pro mercede, sic quod incurro penam si illud * ommisero, patet quod michi non est gratia imputanda. Et quia posset credi quod sic necessitatus a Domino ratione debiti et recepte gratie non meretur, excludit illud, dicens, *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo*. Et quia tercio posset credi quod si ipse predicaret intencione corrupta, ut principaliter propter bona temporalia acquirenda, tunc ministerium esset frustra, hoc excludit, dicens, *Si autem invitus, dispensacio michi credita est*: quasi diceret, Etsi predico appetitu indebito coactus ex comodo temporali, adhuc cum credita sint michi ex officio eloquia predicandi, adhuc est officium utile auditori; cum ministerium sacramenti non inficitur ex ministro.

Scio enim, quod ista sententia deridebitur a politicis et mundanis, cum exiit dominos a remuneracionibus graciosis.

3. *Further objections:* (a.) 'There is no grace then in rewarding;

1. *¶ facit* B f. 251 c. 9. *discernendo* A² B C: *distribuendo* A¹ deletum.
16. *si* B C: *sic* A. 20. *recepte* A² in mg. B C: *reciprocce* A¹. 25. *dispensacio* A C: *dispensato* B.

11. 1 Cor. ix. 16.

21. Ver. 17.

29. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 24.

89B] Item, cum confundit actus humanos circa commutationes temporalium, quod non distinguit inter donacionem humanam et debiti reddicionem, accomodacionem, et quamlibet aliam dacionem: quod sine causa confunderet sensus politicos. Item, iuxta illud non solum papa non posset facere gratiam cuiquam de beneficio ecclesiastico providendo, verum nullus sacerdos * posset conficere, absolvere, baptisare, vel conferre aliquod sacramentum.

Ad primum dicitur quod propter dominos seculares ac eorum locuciones improprias non est veritas catholica subterfuga. Unde expediret dominos temporales recognoscere quod non sunt nisi ministri vel ballivi Domini, ut sic omnia quecumque fecerint, in nomine Domini Dei sui faciant, iuxta doctrinam apostoli, 1 Cor. x. 31, *Omnia in gloriam Dei facite*. Sed heu, *Omnes que sua sunt querunt, non que Iesu Christi* (Phil. ii. 21). Si ergo istam sententiam haberemus pre oculis tunc non inaniter gloriaremur quasi hec haberemus ex nobis; sed cum timore distribueremus bona Domini solum dignis, ascribentes Deo honores, et non nobis, qui solum sumus dispensatores et *servi* sibi *inutiles*. Vide capitulum septimum libri terti de humano Dominio.

Quoad secundum dicitur quod actus tales hominum se invicem consequuntur, cum nemo donat sed dissipat bona Domini, nisi dederit ut debet, et quibus est debitum ita dari. Si enim ignorancia excusabili liberalis fallitur in dando discolis, adhuc debet illis dare, cum sic dando meretur; * et per consequens donum Domini debet eis dari, licet ipsi non debent ipsum recipere: ut ego debeo iniusta pati, sed tortor non debet passionem illam quoad me iustam et quoad ipsum iniustam sic inferre. Ad secundum patet quod sine confusione actus humani sunt simul donacio, debiti reddicio, accomodacio, et simplex dacio, sed respectu diversorum et

(b.) 'Giving is nothing but the repaying of a debt;

(c.) 'There is no place for spiritual gifts.'

Answers:

a. It is from the pomp of earthly lordship that men think that they give of their own.

b. No one can give anything, in the proper sense, except to those to whom it is owed:

14. x. : codd. 9°.

24. || *dederit* B f. 251 D.

12. So De civ. Dom. i. 19 p. 134; Serm. iv. 35 p. 318, ed. Loserth.
20. Luke xvii. 10.

secundum disparem rationem. Nam cum iuxta doctrinam [89D apostoli, ad Col. iii. 17, omnia *in nomine Dei* debent fieri, patet quod, si quid donant, hoc debet ascribi donacioni Dei, et per consequens accomodacioni ac alteri commutacioni graciose quoad Deum; ymo, debet vocari reddicio quoad 5 Deum. Politici autem, tamquam mundi principes, quasi in nomine suo communicarent, talia baptisant terminos secundum consideracionem legis humane, ut distinctio commutacionum capiatur penes legum humanarum disparem rationem. Ideo vocat Scriptura talem donacionem humanam 10 *ministerium* aut *commuunicacionem*; et illud quod quis ministrat sine debito secundum legem humanam *donare* dicitur.

* * * * *

3. *ascribi* AC: *scribi* B. 11. *ministerium* BC: *ministram* A. 12. Hic desinit cod. B; in A folium sequens vacat.

APPENDIX

RICARDI FILII RADULPHI

ARCHIEPISCOPI ARMACHANI

DE PAUPERIE SALVATORIS

LIBRI I II III IIII

*Printed for the first time from the Bodleian Manuscript Auct. F. infra I. 2,
with corrections from the Merton College Manuscript No. 113.*

PRELIMINARY NOTICE.

THE following pages contain a description, first of the Bodleian manuscript (B), secondly of the Merton College manuscript (M), and thirdly the table of contents of the last books of Archbishop FitzRalph's treatise, which are not here printed. The text of the work is edited from the Bodleian manuscript, and in all cases where the reading of M has been adopted that of B is given in the margin. In a few instances the reading of M is noticed in the margin, but no attempt has been made to register the results of a full collation.

I.

The Bodleian manuscript, Auct. F. infra 1. 2 (formerly *N.E.* A. 6. 5 and numbered 1926 in the 'Catalogus Librorum MSS. Angliæ et Hiberniæ,' 1697), is a large folio volume written on parchment, and consists of 401 leaves divided into double columns with a fly-leaf prefixed. It is the work of several scribes, and the date is of the latter part of the fourteenth century. The second leaf begins, *sepius excrescentes*. The initial letters are illuminated in blue with red scroll work of a plain character. The book still preserves what is apparently its original binding of rough white sheepskin; but it will be seen from the sequel that it consists of several collections which were not at first united in a single volume. Within the binding there is the note, 'Collectarium ex dono domini Thome Erle abbatis' in a fifteenth century hand; to which is added in different ink, 'claustralibus Rading.' Thomas Erle was made abbat of Reading in 1409 and died before 12 January 1430¹.

On the fly-leaf prefixed to f. 1 the following table of contents is written in a large Gothic hand:—

¹ Dugdale, *Monasticon Anglicanum*, iv. 32 *b*, ed. 1823.

- In isto volumine continentur ista, videlicet,
 Ricardus Armachanus Hibernie de pauperie Salvatoris libri septem. [f. 1¹.]
 Item, libellus² qui sic incipit, *Dileccio sine simulacione*. (fol. 85³.)
 Item, beatus Augustinus super epistolam beati Iohannis. (fol. 104³.)
 Item, beatus Augustinus de fide ac simbolo. [f. 127 D.]
 Item, sermo Augustini de periurio. [f. 131 B.]
 Item, duo libri sancti Augustini episcopi ad inquisitionem Ianuarii. [f. 133 B.]
 Item, liber sancti Augustini de cura pro mortuis gerenda. [f. 139 B.]
 Item, libellus Augustini contra Felicianum. [f. 144 A.]
 Item, libellus sancti Augustini de resurrectione. [f. 149 A.⁴]
 Item, beatus Augustinus de conflictu viciorum et virtutum. [f. 156 A.]
 Item, beatus Augustinus de penitencia. [f. 159 D.]
 Item, beatus Augustinus de gaudio electorum et supplicio reprobatorum. [f. 163 D.]
 Item, beatus Augustinus de agone Christiano. [f. 165 B.]
 Item, beatus Augustinus de visitacione infirmorum. [f. 169 C.]
 Item, beatus Augustinus de vera et falsa penitencia. [f. 172 D.]
 Item, beatus Augustinus contra Pelagium. [f. 177 D.]
 Item, beatus Augustinus de beato latrone. [f. 179 C.]
 Item, beatus Augustinus de mirabilibus divine Scripture. (fol. 181³.)
 Item, venerabilis Beda de temporibus. [f. 189 A.]
 Item, de equinoctio⁵. [f. 191 D.]
 Item, libro de temporibus secundo⁶. [f. 193 A.]
 Item, sermones lviii., videlicet, *Ad te levavi oculos meos*, etc. (fol. 231³.)

On the back of the blank leaf preceding these 'sermones lviii.' is a table of contents (headed 'Liber monasterii Radyng'), which begins with 'Super epistolam sancti Iohannis' and ends with the entry of 'Beda de temporibus';

¹ Articles beginning at the top of the first column of a leaf are referred to by the simple number of the folio; the letter A is only added when the article begins some way down the column.

² This 'libellus' is an anonymous collection of sermons written in a different handwriting from that of the preceding article.

³ Added in a hand apparently of the seventeenth century.

⁴ After this comes S. Augustin's 'Dialogus Quaestionum lxiii,' f. 150 C, which is not mentioned in the table of contents, apparently because it has no title and is not assigned to any author.

⁵ Bed. ep. iv. ad Wieredam.

⁶ Commonly entitled *De temporum ratione*.

whence it follows that this section of the book originally stood by itself without either the work of FitzRalph or these anonymous sermons. It should also be noticed that the work of FitzRalph is in a different hand, different ink, and the written part of the page is of different size from the Augustin-Bede part, the whole of which was evidently written, though by more than one scribe, as a single piece of work; and the handwriting of the FitzRalph book is resumed in these 'sermones lviii.' The inference is that the entire section, ff. 104-230, was inserted, together with the collection of sermons, ff. 85-103, into a volume which previously consisted of FitzRalph's treatise and the 'sermones lviii.' These sermons are as follow:—

Ad te levavi oculos (without author's name). [f. 231.]

Primus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in aula episcopi London', A. D. 1356, quarta dominica adventus: *Dirigite viam Domini*. (Printed at the end of his 'Summa in Quaestionibus Armenorum,' Paris 1511.) [f. 237.]

Secundus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in vulgari dominica secunda post octavas epiphanie apud crucem London', A. D. 1356: *Quodcumque dixerit vobis facite*. (Printed *ibid.*) [f. 240 D.]

Sermo eiusdem Ricardi habitus in capella domini vicecancellarii in festo omnium sanctorum propter infirmitatem domini pape, quia in sua capella factus esse debebat, 1358: *Qui diligit Deum*. [f. 246.]

Sermo eiusdem de sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi in audiencia causarum Avinion': *Princeps maximus cecidit*. [f. 250 A.]

Sermo eiusdem habitus in die cinerum in capella domini Benedicti pape XII: *Aspergite vos cinere*. [f. 257 A.]

Redemisti nos (without writer's name, but the authorship may be gathered from the following article). [f. 260 A.]

Sermo eiusdem habitus in ecclesia fratrum predicatorum Avinion' in festo translacionis sancti Thome martyris archiepiscopi Cantuariensis, A. D. 1339: *Transtulit illum Dominus*. [f. 263 B.]

Crevit in vineam laciorem (without author's name). [f. 266 C.]

Sermo eiusdem habitus in capella domini vicecancellarii dominica prima adventus: *Veni, domine Iesu*. [f. 270 C.]

At the end of this sermon, f. 275 A, there is a break, three columns being left vacant; but the next leaf resumes in the same handwriting the series of FitzRalph's sermons:—

Tercius sermo eiusdem archiepiscopi factus ad populum in vulgari apud crucem sancti Pauli London' prima dominica quadragesime, A. D. 1356: *Dic ut lapides isti*. (Printed as above.) [f. 276.]

Sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani primatis Hibernie apud crucem ecclesie sancti Pauli London' tertia dominica quadragesime, A. D. 1356, et consecracionis eiusdem archiepiscopi anno decimo: *Nemo vos seducat*. (Printed as above.) [f. 279 D.]

Dolentes querebamus (without author's name). [f. 288.]

Sermo magistri Ricardi Kilwyngton' de adventu Domini¹. [f. 290 A.]

Incipiunt sermones et materie diverse de eleccione: *Eligite meliorem de filiis* (following the last article without a break). [f. 293 D.]

This collection, which is anonymous, has headlines here and there indicating the contents:—

Sermo de mortuis. [f. 304 C.]

Sermo de martiribus. [f. 307 D.]

De confessoribus. [f. 313 B.]

This last head-line is continued as far as f. 337 B, on which is a memorandum in the handwriting of the first half of the fifteenth century: 'Hec sunt themata contenta in parte precedente huius voluminis,' with a list including everything now comprised in the book from ff. 237 to 337, in other words all the next preceding section of the volume excepting the anonymous sermon *Ad te levavi oculos* (ff. 231-236). Thus the portion written in the same or like handwriting, when it was first gathered together, contained only ff. 237 to 337; afterwards the great treatise of FitzRalph (ff. 1-84) and the sermon *Ad te levavi* (ff. 231-236) must have been added; and later still the two sections ff. 85-103 and ff. 104-230.

¹ Kilwyngton, or Kilmington, it may be noticed, had been associated with FitzRalph in the learned company which formed the household of Richard of Bury, bi-hop of Durham, and which included also Thomas Bradwardine, Walter Burley, Robert Holcot, and others of less note. See W. de Chambre, *Cont. Hist. Dunelm.*, in *Hist. Dunelm. Scriptt. tres*, p. 128, 1839. Kilwyngton was made archdeacon of London in 1350, and a few years later dean of S. Paul's (Le Neve, *Fasti Eccl. Anglic.* 2. 311, 321, ed. Hardy). He took part in the controversy against the mendicants which gave occasion to the production of FitzRalph's work, and seems to have written a treatise against FitzRalph's Franciscan opponent Roger Conway (W. Rede, *Vit. Pontiff.*, ap. Tanner, *Bibl. Brit.-Hib.*, p. 197; but no traces of it are known to exist.

After f. 337 two leaves are left blank, and then on f. 340 begins an entirely new section, consisting of sermons 'de natali Domini,' 'de visitacione,' 'similitudines de sancta Maria,' sermons 'de sancta Maria,' and on various occasions, as far as the end of f. 401 D, where the collection, and with it the volume as we now possess it, ends defectively.

II.

The Merton College manuscript 113 (formerly o. 2. 7. Art., and earlier still D. 5. 12) is a folio volume, written in double columns on parchment. On the first fly-leaf is written (reversed) 'Iste liber legatur collegio de Mertonhalle a magistro Iohanne Rysborw quondam socio eiusdem domus, cuius anime propicietur Deus. Amen.' Rysborowe, or Risborough, is said to have been fellow of Merton College in 1360¹: in 1377-8 he accounted as 'supervisor operis' for the expense of building the college library; and his name appears as bursar at various dates down to 1397². The book is in a rough calf binding of the seventeenth century, and has on the inside cover a table of contents in the handwriting of the former half of that century. According to Coxe³ it contains 233 leaves, but they are only occasionally numbered. In the date he assigns to the volume 'sæc. xiv. ineuntis' must be a misprint for 'exeuntis,' since no part of its contents can be safely placed many years before 1400. The book contains:—

Holcot super sentencias: *Utrum quilibet viator*. The well-known work of Robert Holcot, printed by John Trechsel at Lyons 1497, 4to. (Magistri Roberti Holkot Super quatuor libros sententiarum questiones). The manuscript contains, with certain omissions, the commentary, until the point where it ends, that is, as far as signature *o v*, col. 2, in the printed edition. Then follows a short narrative passage concerning Daniel, after which the commentary is resumed, and the part dealing with Sent. ii. qu. 4 and ii. qu. 3 is given. After these comes on a new leaf (f. 107) a determinatio 'Utrum prescitus sicut et predestinatus faciens fructus bonos eterne vite meritorios possit decedere fina-

¹ G. C. Brodrick, Memorials of Merton College, p. 212, Oxford 1885.

² I am indebted for notes concerning Risborough to the kindness of my friend Mr. W. H. Stevenson.

³ Catal. Codd. MSS. Coll. et Aul. Oxon., Merton Coll., p. 53.

liter cum eisdem' (cited among Holcot's works as 'De praescientia et praedestinatione¹')

A new section begins on f. 117, containing the work of Alan de Insulis de Planctu Naturae (Migne 210. pp. 431-482): it ends on f. 128 D, 'Explicit Enchiridion Alani minimi capelle de conquesione nature.'

Another section, beginning on f. 129, contains a treatise on accentuation. It extends to f. 142 D: 'Explicit accentarius scriptus anno domini M^o ccc^{to} lxx^o vii^{mo}.'

After this comes (f. 143) Richard FitzRalph's treatise de Pauperie Salvatoris. Immediately following the termination of this treatise (f. 217 D) are the titles of the divisions of six sermons (not, as Coxe says², a table of contents of the foregoing work); similar in subject to FitzRalph's printed sermons but not agreeing in detail. The sermons themselves are not given, but instead of them (f. 218 C) a series of determinations, apparently on Peter Lombard, Sent. i. 4, with which the volume ends.

III.

The following is the table of contents of the last three books of FitzRalph's work:—

- LIB. V. *Incipiunt capitula quinti libri tractantis de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, et homines bonos et malos.* [48B
1. Primum capitulum, posito sensu gramaticali huius termini *dives* et eius causa materiali, declarando supposita primo probat quod dominium in Deo non est sufficiens formaliter causa, sicut nec possessio, Deum ditandi.
 2. Secundum capitulum nititur affirmare quod nec Dei dominium nec eius possessio, neque principium ex illis compositum, nec ius utendi divitiis in eo sufficiens, nec facultas utendi sufficiens est appropriata formaliter causa ditandi; et obicit de heredibus divitum, ac dissolvit.
 3. Tercium capitulum, obiciendo contra precedens capitulum distinguendo possessionem in actualem et habitualem et potentialem, ostendit quod propinqua causa formalis ditandi est ius sufficiens actu vel habitu sive propinqua potentia libere possidendi divitias, per quod ius formaliter de propinquo Deus est dives. *et habitualem om. M.*
 4. Quartum capitulum contra hoc obicit et dissolvit, ostendens quod ius sufficiens libere possidendi divitias est causa formalis ditandi; et distinctione posita de communi dominio, patefacit qualiter per commune civile dominium potest homo ditari.

¹ Bale, Script. Bryt. Catal. v. 80; Pits, de Angl. Script. p. 464; Tanner, Bibl. Brit.-Hib., p. 408.

² P. 53 b.

48B] Quintum capitulum obiciendo ac respondendo nititur affirmare 5. quod per originale dominium, si homines viverent ut deberent, possent in presenti ditari.

Sextum capitulum obiciendo ac dissolvendo declarat qualiter 6. de facto in presenti potest homo per originale dominium vere ditari, licet fragiliter et etiam per dominium contentive commune et etiam subiective.

Septimum capitulum obiciens ac dissolvens ostendit quod 7. mundo destructo Deus nec temporaliter dives nec pauper existeret, licet inops in temporalibus diceretur; quia nec actu nec habitu possideret divicias, licet potenciam haberet seu facultatem libere possidendi divicias.

Octavum capitulum obiciens ac dissolvens nititur declarare 8. quod propter potenciam multiplicandi atque mutandi Deus paucis rebus existentibus dives esset, quia perpauce divicie subiecte tali potencie habitualiter essent multe.

Nonum capitulum obicit quod Deus, paucis existentibus 9. opibus, pauper esset; et solvit ostendens clarius responcionem capituli precedentis.

Decimum capitulum conatur ostendere qualiter et ex quibus 10. angeli boni sint divites et eorum aliqui aliis diciores, quamvis C nichil * habeant ultra congruenciam status sui.

Undecimum capitulum primo ostendit bonos angelos pau- 11. peres esse non posse, nec aliquos malos angelos posse divites appellari aut rebus uti ostendit. Item, quod perditorum angelorum aliqui sunt pauperiores aliis patefacit.

Duodecimum capitulum declarat inferiores angelos perditos 12. alcioribus pauperiores existere, et quod aliqui perditorum forte habent paupertatem equalem et eque profundam, et habent paupertatem nichilominus arciorem; et adicit patens exemplum.

Decimum tertium capitulum patefacit et quando et quare 13. Adam dives erat, et quod non minus dives erat eius uxore creata, et quod omnes eius filii divites extitissent si ipsi primi in innocencia perstitissent.

Quartum decimum capitulum obiciens ac dissolvens affirmat 14. quod, si primi parentes in bono creacionis stetissent, omnes eorum filii eciam in ortu divites extitissent, et quod principia eo statu sufficiencia ad ditandum non sufficiunt in presenti obstantibus legibus positivis.

Quintum decimum capitulum obicit ac dissolvendo declarat 15. quod non propter preposituram in statu innocencie quisquam diciores altero extitisset, set omnes eque divites extitissent, repetens probaciones adductas in secundo libro ac tercio.

Sextum decimum capitulum contra equalitatem ditacionis pro 16. omni casu obicit, et racionibus patefacit quod ex magnifica

fragiliter
M: *formaliter* B.

magna M.

- donacione infra genus suum aut extra, si in statu innocencie [48C fieri potuisset, nullus innocens pauperior extitisset.
17. Septimum decimum capitulum nititur suadere quod Adam in statu innocencie non poterat pauper esse; et obicit ac dissolvit, ostendens quod maculasset in hoc statum suum primevum glorie et honoris.
18. Octavum decimum capitulum declarare conatur quod non nisi inproprie post peccatum admissum fuerunt divites Adam aut sui stante peccato; et eciam patefacit quod ex civilibus principiis, licet inproprie, divites extiterunt.
19. Nonum decimum capitulum nititur suadere per quem et quorum temporibus fuerant introducta civile dominium (seu proprietas) et civilis possessio, et qualiter per illa et per ius utendi derivatum ab eis nunc et tunc homines proprie ac minus proprie divites dicebantur. Post illa M
ius addit.
20. Vicesimum capitulum inquirendo de domino nostro Iesu ostendit quod dives non erat ex principiis naturalibus, non obstante quod primus parens eius, cum solus fuerat, ex naturalibus principiis dives erat; quoniam dominus noster Iesus semper opum possessione carebat.
21. Vicesimum primum capitulum obicit contra dictum precedens de domino nostro Iesu, et dissolvendo ostendit quod, licet in ipso fuerat semper naturalis iusta facultas res quascumque libere * possidendi, non tamen possessionem opum habebat actu aut **D** habitu; et solvit obiectum de ficu cui maledixit et de porcis quos ingredi concessit demonibus.
22. Vicesimum secundum capitulum obicit forcius de domino nostro Iesu, et solvit ostendens quod, quamvis per multiplicandi potentiam poterat semper esse ditissimus, non tamen per eam actu aut habitu set sola potentia dives erat, quia ea uti volebat. volebat M;
B lect. dub.
23. Vicesimum tertium capitulum, obiciens per illud, *Data est michi omnis potestas in celo et in terra*, et per alia dicta Scripture, quod dives erat dominus noster Iesus, dissolvit Scripturas illas exponens, sic librum quintum recapitulando concludit.

LIB. VI. *Incipit sextus liber de gradibus paupertatis.*

56C

1. Primum capitulum, distinguens sensum terminorum istorum, *pauper, inops, mendicus, egenus*, ostendit qualiter voluntarie ac involuntarie, materialiter atque formaliter pauper et inops, mendicus et egenus, quisque efficitur.
2. Secundum capitulum patefacit quod, quamvis aliquis involuntarie opum carencia ac voluntarie abiectione rerum ditantium, *voluntaria* nullus tamen naturaliter poterit pauper, sicut nec naturaliter ^{B.} potest esse dives.

58C] Tertium capitulum inquirendo ostendit quod sit aliquis gradus 3. altissimus paupertatis quoad ditandi materiam, et qualis est qui a voluntate sancte potest affirmi perpetuo observandus.

Quartum capitulum obicit multipliciter ex Scripturis quod nec 4. Christus nec eius apostoli istum gradum servabant altissime paupertatis, inferens consequenter quod qui hunc gradum observant non in hoc Christum aut eius apostolos imitantur.

Quintum capitulum exponens hoc dictum iuveni multas pos- 5. sessiones habenti, *Si vis perfectus esse*, etc., nititur suadere quod ex illo dicto probari non potest, nec ex dicto Petri, ibidem, *Ecce, nos reliquimus omnia*, etc., nec ex Christi responso, *Amen, amen, dico vobis*, etc., quod Dominus noster gradum illum paupertatis iuveni suadere volebat.

Sextum capitulum ad hoc unam rationem adiciens conatur 6. ostendere quod nec illud Luc. xiv., *Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus que possidet*, etc., nec illud, *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis*, etc., istum gradum paupertatis a Christo suasum esse convincit.

Septimum capitulum patefacit quod illud dictum apostolis 7. tempore missionis eorum, *Nolite possidere aurum neque argentum*, etc., ad istum gradum paupertatis servandum nichil penitus operatur.

Octavum capitulum nititur explanare quod, licet Dominus 8. noster et eius apostoli hunc gradum paupertatis, quia communem vitam duxerunt, non servaverunt in se ipsis, non minus tamen ista paupertas *evangelica* dici debet, nisi probari possit quod non potest sancte a voluntate assumi.

Nonum capitulum adducit decretum domini Nicholai *Exiit*, 9. de verborum significacione, libro sexto, ut probet hanc paupertatem esse evangelicam et esse fratrum minorum, et sic posse ad observandum sancte assumi; et ponit aliqua fundamenta patencia ad investigandum istud profundius.

Decimum capitulum inquirendo declarat quod paupertatis 10. gradus predictus non potest sancte ad simpliciter observandum assumi, nisi condicionem * tacitam aut expressam contineat, et quod nec Christus illum servavit nec apostolis suis precepit aut tradidit observandum.

Undecimum capitulum obiciendo et respondendo declarat 11. quod predictus gradus paupertatis cum modificacione ad tempus futurum potest a voluntate sancte ad perpetuo observandum assumi.

Duodecimum capitulum, gradum istum altissime pauper- 12. tatis describens, ostendit quod iuxta varias circumstancias loci ac temporis vicinorum et personarum in personis variis variatur.

13. Tercium decimum capitulum, repetens unum affirmatum in [56D xi. precedenti capitulo, scilicet, quod qui providenciam omnem *omnem:* negligeret, exponeret se discrimini, Deum temptando, et esset *omi* B, in sua consciencia, si recte saperet, homicida, contra illud obicit *omi* M. difficulter alia pro illo adducit.
14. Quartum decimum capitulum, ostendens qualis sollicitudo est vituperabilis et qualis laudabilis, obiectus omnes absolvit, patienter ostendens ex oratione dominica et aliis sollicitudinem circa victum et vestitum a viris evangelicis adhibendam.
15. Quintum decimum capitulum, obiciens qualis in perfectis sollicitudo esse debet aut possit, respondendo ostendit super hoc regulam ex Scripturis, et ulterius patefacit quod actus de se minoris meriti debet in casu actui maioris meriti anteferri.
16. Sextum decimum capitulum, distinguens paupertatem altissimam in monasticam et communem, ostendit quod neutra civilem possessionem excludit; et quod paupertas artissima *altissima* utrumque quoad totum suum genus excludit ratione confirmat. M.
17. Decimum septimum capitulum patefacit quod paupertas artissima possessionem naturalem quamcunque iure propriam abicit, et solo communi originali dominio et possessione naturali communi contentatur, quam in monasticam et collegialem distinguens quinque gradus altissime paupertatis ostendit, probans quintum esse artissimum, inferens unam conclusionem mirabilem.
18. Decimum octavum capitulum, investigans qualem dominus noster Iesus habuit paupertatem, ostendit quod nunquam *ostendit* habuit aliquod civile dominium seu possessionem civilem, et *om. B.* solvit obiectum, ostendens quod ipse Iudeorum et regni ipsorum rex erat.
19. Decimum nonum capitulum, obiciens contra precedens, ostendit regibus utile esse civile dominium quoad protegendum habita et repetendum ablata, Christo vero et apostolis suis nequaquam; de Christo et suis obiciens ac dissolvens: et obiectum de divitibus dissolvendo ostendit quod divites evangelica perfectione possunt esse perfecti.
20. Vicesimum capitulum, iterum obiciens de sacerdocio domini nostri Iesu, dissolvit, ostendens * quod non habuit in possessionibus sacerdotalibus civile dominium, et probat multis rationibus ipsum pauperem extitisse. 57A
21. Vicesimum primum capitulum patefacit per rationem et dictum sancti Clementis quod Christus non habuit ius utendi civile nec possessionem civilem, et extrahit a dicto sancti Clementis multas conclusiones notabiles inferendo qualem vitam Dominus noster in carne agebat.
22. Vicesimum secundum capitulum nititur affirmare quod Christus et sui apostoli quintam speciem paupertatis altissime tenuerunt,

57A] et quod in collegio apòstolorum sive fidelium aliorum non fuit proprietas bonorum eis communium.

Vicesimum tercium capitulum conatur astruere quod in 23. Christo aut eius apostolis non fuit proprietas aliqua rerum nec ius utendi civile aut aliud proprium; set in casu necessitatis debet quisque cum proximo suo, si velit, dividere quod habet.

Vicesimum quartum capitulum obicit contra precedens, et 24. solvit, ostendens quod in casu necessitatis duorum aliquando est perfectioni conformius necessarium utrique totum alteri tradere quam tenere, et aliquando econtra.

Vicesimum quintum capitulum contra hoc obicit, et dissolvit, 25. repetens distinctionem possessionis naturalis atque ostendens qualiter regule perfectionis et caritatis, fidei, atque spei possessioni communi conveniunt, proprie possessioni nequaquam.

Vicesimum sextum capitulum obiciendo ac solvendo declarat 26. qualiter consilia evangelica debent intelligi, et quod leges repressive malorum sunt utiles et debent a prelati ecclesie observari, ita quod tenentur ecclesie bona ne tollantur defendere, et si tollantur repetere; et exponit illud apostoli, *Iam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicium habetis.*

Vicesimum septimum capitulum obicit ac dissolvit ostendens 27. quod ius civile seu lex in modo rebus utendi apostolorum et communiter prelatorum et sibi subiectorum, ac collegiorum ecclesie prelatos habencium, nullum ius utendi rebus proprium seu possessionem iure propriam necessario secum habet.

Vicesimum octavum capitulum, obiciens de auctoritate super- 28. rioris sive ecclesie, dissolvit, ostendens quod non adducit necessario proprietatem seu possessionem civilem.

Vicesimum nonum capitulum obicit, et dissolvit, declarans 29. quod nec papa nec apostoli nec eorum successores in presenti tenentur ex precepto istam paupertatem artissimam observare; et exponit illud Mat. v., *Nisi iusticia vestra plus habundaverit*, etc.

Tricesimum capitulum ostendit alia ratione id idem, et ulte- 30. rius patefacit quod ditacio perfectionem aut imperfectionem per se nullam adducit, neque paupertas; et ponit unum co-
B lorem quod minor paupertas videtur magis * convenire prelatorum statui in presenti, et maior statui prelatorum nascentis ecclesie.

Tricesimum primum capitulum ponit aliam rationem ad 31. obiectum vicesimi noni capituli, et obicit contra paupertatem artissimam prelatorum per thesaurorum possessionem et per iudicia secularia que prelati exercent, et quod sunt barones et comites; et solvit obiectum.

Tricesimum secundum capitulum obicit, et dissolvit qualiter 32.

ostendens
om. B.

nodo B.

- potest quis providere suis ministris servando paupertatem ar- [57B
tissimam.
33. Tricesimum tertium capitulum obicit de mercede quam Dominus dixit deberi apostolis ; et dissolvit primo colorate, secundo realiter ; ac ostendit quod nec apostoli nec fratres minores, qui iuxta suam regulam de laboricio habent vivere, si oportet, habent civile ius aliquod in mercede.
 34. Tricesimum quartum capitulum investigando ostendit quod nec Dominus noster nec eius apostoli istam paupertatem artisimam ex voto servabant ; et exponit illud Mat. xix., *Et sunt eunuchi qui castraverunt se ipsos propter regnum celorum ; qui potest capere capiat.*
 35. Tricesimum quintum capitulum multis rationibus id idem ostendit, exponens canticum 1 Reg. ii. et dictum beati Augustini super hoc, septimo decimo de Civitate Dei, capitulo iv.
 36. Tricesimum sextum capitulum aliam rationem ad idem adducit ; et obicit, ac dissolvit, ostendens quod paupertas ex voto nec minuitur nec augetur nisi forte per accidens.
 37. Tricesimum septimum capitulum patefacit quod priora dicta non condemnant voventes aut vota, et dat doctrinam ad quam debet homo prudenter attendere antequam votum emitat ; et sic sexto libro finem imponit. *et sic . . .
imponit
om. B.*

- LIB. VII. *Septimus liber contrarietates famosas et alias magis occultas inter constitutiones dominorum summorum pontificum Nicholai III et Iohannis XXII, ac ipsius libellum Quoniam vir reprobis, super paupertatis Christi et apostolorum ipsius materia, paupertate que paupertas regule ordinis fratrum minorum ascribitur ab eisdem, certis traditis documentis, absolvit ; et habet octodecim capitula.* 71D
1. Primum capitulum disputat inquirendo unde decretales aliquae debent censi contrarie, ostendens quod non, nisi ex contrarietate sensuum diffinitoris in illis.
 2. Secundum capitulum patefacit que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Ad conditorem.*
 3. Tertium capitulum manifestat que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Cum inter.*
 4. Quartum capitulum simili modo ostendit que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Quia quorundam* et in libello *Quoniam vir reprobis.*
 5. Quintum capitulum assumit contrarietates inter decretum domini Iohannis *Ad conditorem* et decretum domini Nicholai *Exiit* disciendas ; et primam contrarietatem, que ex hoc oriri videtur, quod dominus Nicholaus bonorum omnium oblatoium fratribus minoribus dominium sibi et ratione ecclesie reservavit,

71D] et dominus Iohannes ostendit quod talis reservacio non profuit
proficit B. fratribus quoad statum perfeccionis sed obfuit; et obicit de
 legibus repressivis malicie ac dissolvit.

Sextum capitulum occasione dictorum in quinto capitulo 6.
 inquit de privilegiis sepulture et confessionis audiende com-
 muniter, et eis similibus, numquid sine infectione perfeccionis
 status fratrum poterant procurari, acceptari, aut eciam tollerari;

72A negativam suadens * et duos summos pontifices eadem privi-
 legia concedentes excusans.

Septimum capitulum secundam contrarietatem, de reserva- 7-
 cione bonorum fratribus minoribus oblatores facta per dominum
 Nicholaum et de revocatione illius reservacionis per dominum
 Iohannem facta, dissolvit.

Octavum capitulum terciam contrarietatem, que videtur inter 8.
 decreto domini Nicholai diffinientis quod Christus et sui apos-
 toli ac fratres minores nullum ius habent penitus in communi
 nec in speciali in rebus quibus utuntur, et inter decretum *Cum*
inter *inter* in qua Iohannes hoc diffinit esse hereticum, ut videtur,
inter decr.
Cum inter
in qua om.
 B. absolvit.

Nonum capitulum quartam contrarietatem, que oritur ex hoc 9.
 quod dominus Nicholaus omnem proprietatem tam in com-
 muni quam eciam in speciali videtur excludere a Christo, eius
 discipulis, et fratribus minoribus, et Iohannes in constitutione
Quia quorundam et in libello *Quoniam vis reprobis* econtra
 patenter affirmat, per hoc quod alter laxius altero loquitur de
 proprietate absolvit.

videtur
excl. om. B.

Decimum capitulum quintam contrarietatem, que oritur ex 10.
 hoc quod dominus Iohannes in constitutione *Quia quorundam*
 affirmat fratres predicatores et minores tenere secundum suam
 regulam altissimam paupertatem, licet fratres predicatores
 habeant proprietatem aliquam in communi, et dominus Ni-
 cholaus videtur sentire contrarium, per distincionem altissime
 paupertatis ab artissima paupertate dissolvit.

Undecimum capitulum sextam contrarietatem orientem ex 11.
 hoc quod dominus Nicholaus affirmare videtur Christum et suos
 apostolos, sicut et fratres minores imitatores ipsius, non habere
 in rebus quibus utuntur nisi simpliciter usum facti, qui nichil
 iuris confert utentibus, et dominus Iohannes affirmat in decreto
Cum inter contrarium, per distincionem simplicis usus facti
 dissolvit.

Duodecimum capitulum septimam illam famosam contrarie- 12.
 tatem que oritur ex hoc quod dominus Iohannes contra sim-
 plicem usum facti, quam dominus Nicholaus fratribus illis
 ascribit, ostendit in constitutione *Ad conditorem* quod fratres
 non possunt censi simplices usuarii et quod in rebus usu

consumptibilibus non potest usus haberi a dominio separatus, [72A dissolvit.

- Tercium decimum capitulum affirmare conatur quod dominus
13. Iohannes nec contradixit in hoc puncto domino Nicholao, nec illi contradicere intendebat¹.

- Quartum decimum capitulum octavam contrarietatem, que
14. oritur ex hoc quod dominus Nicholaus affirmat fratres iuste uti rebus durante licencia concedentis nullum ius habentes, et Iohannes probare conatur in libello *Quoniam vir* quod qui utitur licencia habet ius utendi per diversos licencie effectus, absolvit.

- Quintum decimum capitulum tollit nonam contrarietatem,
15. que ex hoc videtur oriri, quod dominus Nicholaus affirmare videtur quod dominus Gregorius papa X in concilio Lugdunensi fratrum minorum regulam confirmavit, et dominus Iohannes * in constitutione *Quia quorundam* affirmat quod Gregorius X nec illam regulam declaravit nec eciam ap- **B** probavit.

- Sextum decimum capitulum decimam contrarietatem, que
16. circa libellum magistrorum oritur condempnatum, quia asserit vitam fratrum minorum non esse evangelicam, quem tamen dominus Iohannes approbare videtur, absolvit.

- Decimum septimum capitulum undecimam contrarietatem,
17. que ex hiis videtur consurgere, quod dominus Iohannes in constitutione *Quia quorundam* affirmat non solum Christum in loculis proprietatem habuisse, set eciam quod dominus Nicholaus illud intellexit, cum tamen dominus Nicholaus videatur patenter contrarium affirmare, pariter sicut terciam contrarietatem absolvit.

- Decimum octavum capitulum per brevem meditationem de
18. dominio divino annectit materiam in toto opere primo pertractatam succincte perstringens et negocio finem imponens. *prime B.*

¹ B has *intē* at the end of the line, the rest of the word being accidentally not supplied in the next.

1A]

LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI

ARMACHANI DE PAUPERIE

SALVATORIS.

Titulum
addidi.

5 SANCTISSIMO in Christo patri ac domino, domino nostro Dedication to Innocent VI.
 Innocencio divina providencia sacrosancte Romane ac univer-
 salis ecclēsie summo pontifici, sue sanctitatis humilis creatura
 Ricardus archiepiscopus Ardmachanus, primas Hibernie, pedum
 oscula beatorum. Dudum felicitis recordacionis dominus Cle- Having been deputed by Clement VI (1349, 1350) to enquire with two others into certain questions debated among the mendicant orders touching property or lordship, possession, and the right of use,
 10 mens papa sextus, sui regiminis anno octavo, venerabilibus
 duobus in theologia doctis doctoribus ac michi pusillo nego-
 cium quoddam inter duos precipuos mendicantium ordines cum
 omni possibili diligencia annis plurimis laceratum, rerum in
 fomentum mortalitatis humane a sapientissimo suo ac summo
 bono Artifice creatarum proprietatem contingens, sive domi-
 15 nium, possessionem, atque ius ipsis rebus utendi, quam seu que
 in ipsis rebus obtinuit Salvator noster et Dominus Iesus Christus
 et obtinent fratres minores et ordo ipsorum, eiusdem Salvatoris
 nostri pauperiem (ut preferunt) imitantes, necnon concordanciam
 et discrepanciam decretalium felicium recordacionum do-
 20 minorum Nicholai III et Iohannis XXII summorum pontificum
 super eadem materia editorum discutiendi, commisit. Super and the discussion having led to no conclusion,
 nobis B. quo negocio, cum per partes ipsas coram vobis fuisset per tem-
 pus protractius atque diffusius disputatum, attendens quod acu-
 leis veprium pocius quam cultris seu vomeribus corticem dis-
 25 secabant a radicibus elongati, zelo elucidande veritatis accensus.
 et rad. B. quorundam insuper dominorum meorum cardinalium beneplacitis
 excitatus, ipsius materie aggressus sum investigare radices,
 Rev.xxii.6. in Davitica radice confisus, *stella splendida matutina*. Verum
 quia opus inceptum, propter meum recessum a curia, deducere
 30 non poteram ad perfectum, inter fluctus pastoralis officii sine
 intermissione in partibus Hibernie inundantes, cum fuissent
 mitigacius paululum mitigati intervalla temporum quasi furtive (novit Om-
 35 nipotens) michi surripui: et consummacionem operi incoato, I have at length completed to the best of my power;
 ut potui sic distractus, nequaquam ut volueram aut debebam,
 imposui: set citra desiderium meum satis longe et uno opusculo

and now present
for your exami-
nation, correc-
tion, and ap-
proval.

Subject of the
books.

septem cum prenotata distincione capitulorum suorum conti- [1A
nente libellos, quos peperit non tantum radicum eius latencia
set ipsius materie difficultas, ipsam materiam compilavi, *De*
pauperie Salvatoris ipsum appellans : quod opus ut vestri apo-
stolici pectoris, armarii Scripturarum, gratiam examinis subeat, 5
benevolentiam correccionis sustineat, gloriam approbacionis ac-
cipiat, studentibus fructum aliquem afferat, a legentibus decre-
tales ipsas maculam erroris abstergat, apostolice vestre celsi-
tudini censui offerendum, eisdem vestris beatis pedibus provo-
lutus, indulgentiam meorum criminum postulans mercede. 10

Hoc opus, primi libelli * capitulis prelibatis, sic incipit: IO- B
HANNES. *Quia circa rerum propter hominem creatarum*, habens
hanc formam quod Iohannes censeatur interrogans et Ricardus
I. habeatur sentencians sive suadendo respondens. Primus liber
habens 34 capitula tractat de divino atque angelico dominio ac 15
II. possessione rerum et usu ipsarum ab eis. Secundus liber
tractat de humano originali dominio, ipsum describens ac partem
III. ipsius descriptionis declarans. Tercius liber possessionem
distinguit multiplicem, qualem habuit primus parens noster,
ostendens descriptionem originalis domini quoad eius usum 20
IV. et alias circumstancias declarando. Quartus liber de pro-
prietate et iure utendi, ac de positivo sive civili dominio et eius
V. possessione et usu ac iure utendi, pertractat. Quintus liber
de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, ac ho-
VI. mines bonos et malos pertractat. Sextus liber de principiis 25
depauperantibus, quoad Deum, angelos, et homines bonos et
malos, pertractat; qualis erat Salvatoris nostri paupertas, et
apostolorum ac discipulorum ipsius et fratrum minorum et alio-
rum religiosorum communem vitam aut monasticam profitentis
VII. vel profitencium, suadendo ostendens. Septimus liber con- 30
trarietates famosas et alias magis occultas inter decretales do-
minorum summorum pontificum felicium recordacionum Nicholai
III et Iohannis XXII super paupertatis Christi et apostolorum
ipsius materia, que regule fratrum minorum ascribitur ab eisdem,
certis traditis documentis absolvit : et sic operi consummacionem 35
imponit.

Incipiunt capitula primi libri.

1. Primum capitulum primi libri proponit materiam supratactam, et modum non diffiniendi set suadendi in toto libello describit.
2. Secundum capitulum distinguit ditacionis famosa principia; scilicet, 40 dominium, proprietatem, possessionem, et ius utendi.
3. Tercium capitulum tractat, nunquit Deus inceptit esse dominus, et quando et per quem sive a quo.

1B] Quartum capitulum investigat rationes causales divini domini, sua- 4.
dens quod nec conservatio rerum a Deo nec gubernatio est causa seu
ratio primarii divini domini.

Quintum capitulum idem suadet, materiam conservacionis et guberna- 5.
5 cionis magis explanans, qualiter ad possessionem et usum pertinent
supremi divini domini.

Sextum capitulum multiplici ratione atque Scriptura suadet quod Deus 6.
nunquam fuit proprietarius rerum omnium, set semper quando fuit
dominus condominantes habebat in rebus aliquibus.

10 Septimum capitulum suadet Deum in rerum primordio omnia posse- 7.
extrinc. B. disse et eis usum quoquomodo fuisse, differens tractare de usu extrinseco;
et ultra ostendit qualiter dominium est unum et multiplex.

Octavum capitulum describit divinum dominium triplici ratione, sua- 8.
dens quod Deus non potest a se suum dominium abdicare.

C Nonum capitulum obicit de divino regimine et dominio orto * ex ipso; 9.
et dissolvendo ostendit quod actus principales divini regiminis non
competunt angelis, nec possunt competere, nec per consequens eius domi-
nium ex eo consurgens; set est angelorum principatus officium seu
ministerium appellandum.

20 Decimum capitulum obicit contra precedens, et solvit rationibus 10.
et scripturis, affirmans quod officium angelorum et prelatorum non est
dicendum dominium.

Undecimum capitulum obicit contra priora per nomen dominacionum, 11.
et solvit ostendens rationem nominacionis ipsarum dominacionum et
25 ordinum ceterorum sub eis.

12 Duodecimum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod angeli et 12.
intrinc. B. homines habent naturale dominium super actus suos intrinsecos excu-
sans se ab ulteriori tractatu super dominio angelorum.

Terciumdecimum capitulum pertractat de possessione divina, eam 13.
30 describens.

Quartumdecimum capitulum tractat de adnichilacione, probando quod 14.
non sit actus domini nec actus omnino.

Quintumdecimum capitulum obicit contra precedens de consumpcione 15.
rerum a nobis, ostendens quod non est vera consumpcio.

35 Sextumdecimum capitulum distinguit consumpcionem rerum in suc- 16.
cessivam et subitam, et earum condiciones explanat.

Septimumdecimum capitulum tractat de actibus conversionis et 17.
resuscitacionis ac reformacionis.

Octavumdecimum capitulum tractat de actu augmentacionis et mul- 18.
40 tuplicacionis rerum a Deo, actus dissipandi, perdendi, et negligendi a Deo
excludens.

Undevicesimum capitulum, de Dei donacione inquirens, ostendit 19.
aliquem ad dominium posse admitti sine translacione aut imminuacione
dominii ipsum admittentium.

45 Vicesimum capitulum ostendit Deum, sicut homines, posse constituere 20.
aliquem dominum rerum suarum communicando sibi suum dominium,
non transferendo illud nec minuendo; et quod unum est dominium
in Deo et in homine, sicut una est caritas.

Vicesimum primum capitulum obiciendo et dissolvendo ostendit 21.

- Deum communicasse nostro primo parenti dominium tam specierum [10
quam individuorum, set secundo specierum, eius rationem assignans.
22. Vicesimum secundum capitulum obicit, ex hoc quod Adam erat
servus Dei, quod non poterat acquirere sibi ipsi dominium; et dissolvit,
ostendens de dominio per communicationem acquisito contrarium. 5
23. Vicesimum tertium capitulum, posita alia ratione inabdicabilitatis
divini domini, probat donacionem veriorem, magis propriam, et
liberaliorem fieri sine abdicacione domini, possessionis, aut iuris alterius,
quam ius aliquod abdicando, ostendens scripturam non nunquam laxę
donacionis verbum accipere. 10
24. Vicesimum quartum capitulum tractat de actu commodacionis, eam
Deo convenire ostendens.
25. Vicesimum quintum capitulum, de actibus defensionis, repeticionis,
et luicionis, ostendit quod Deo et eius divino dominio conveniunt.
26. Vicesimum sextum capitulum obicit quod Deus sine abdicacione sui 15
domini non potuit vendere nec emere, quia non potuit precium quod
suum erat recipere; et dissolvit, ostendens ex scripturis et ex ratione
quod tam Deus quam homo rem suam* pro precio in casu potest D
recipere.
27. Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, ostendens 20
quod Deus sine mutacione sui potest sibi et eiam dominio suo res de
novo acquirere, eiam sine adquisicione novi domini.
28. Vicesimum octavum capitulum obicit et dissolvit, ostendens Deum
fieri donatarium et emptorem sine adquisicione novi domini sive com-
municacione, translacione, ac eiam minucionem domini donatoris. 25
Exemplum de sancto David ad prolacionem adducitur.
29. Vicesimum nonum capitulum ostendit Deum non posse fieri donata-
rium aut emptorem per adquisicionem possessionis rei cuiusquam neque
iuris alterius, set per abdicacionem, imminucionem, seu restriccionem
iuris alicuius. 30
30. Tricesimum capitulum ostendit quomodo pro bona voluntate Deo
oblata emitur vita eterna sine abdicacione bone voluntatis, immo cum
eius retencione utili a vendente.
31. Tricesimum primum capitulum, tractans de cupiditate et quatuor
passionibus eius, ostendit qualiter in empcione vite eterne pro bona 35
voluntate aliquid de iure cupiditatis abicitur, licet non inde fiat vendicio;
set per solam restriccionem domini, quoad actum, fit Deo vendicio.
32. Tricesimum secundum capitulum ostendit empcionem et vendicionem
fieri absque ulla commutacione, iuxta illud Ysaie, *Emite absque argento
et absque ulla commutacione vinum et lac*; et concludit quod omnes 40
actus domini numerati superius Deo conveniunt ratione sui domini.
33. Tricesimum tertium capitulum ostendit Deum verissime ac propri-
issime possidere, et omnes actus veri ac proprie dicti domini sibi
verissime ac propriissime convenire.
34. Tricesimum quartum capitulum contra recepcionem precii a Deo 45
obicit illiberalitatem et vicium; et tollit obiectum, ostendens in casu
virtutis esse recipere.

1D] INCIPIT LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI
ARDMACHANI PRIMATIS HIBERNIE DE PAUPERIE
SALVATORIS.

IOHANNES. Quia circa rerum propter hominem creatarum I.
5 inferius in hoc mundo dominium, proprietatem, possessionem, To understand
the distinctions
of dominium,
proprietas, &c.,
ius utendi, et usum, ac circa voluntariam abiectiorem huiusmodi
rerum et earum iurium propter Deum, plurimi diversa atque
adversa scripserunt, occasione sumpta ex doctrina ac gestis
Salvatoris, domini nostri Iesu, et apostolorum atque discipu-
10 lorum ipsius, que in Evangelio ac Apostolorum Actibus et literis
describuntur; unde diversi viri sanctitate preclari atque scientia,
diversos ordines instituendo, eis diversas regulas ediderunt, ve-
luti sancti Basilius, Augustinus, Benedictus, Dominicus, et
Franciscus, eorundem ordinum regulas institutas evangelicis et
15 apostolicis preceptis et Salvatoris nostri apostolorum ac disci-
pulorum ipsius gestis et actibus, ut asserunt, conformando;
super quibus nichilominus diversis temporibus sancti Romani
2A pontifices questionum surculos ex ipsis regulis * sepius excre-
scentes auctoritate apostolica succiderunt; in nullis tamen scrip-
20 turis quas repperi super premissis potest meus animus quietari:
unde, quia iam cerno te preter solitum a studio ociosum, in
Iesu nomine te requiro ut quod super ipsa materia Deus tibi
dederit in scribendo, profunditate materie ac multitudine doc-
torum super ea scribentium nequaquam obstantibus, omni vere-
25 cundia ac timore postpositis, eundem Iesum solum habens
pre oculis, mihi pandas, ita ut que ac qualis sit illa paupertas,
que in regula beati Francisci et Decretalibus summorum pon-
tificum, et precipue in illa Decretali domini Nicholai III, *Exiit*,
de verborum significacionibus, libro sexto, describitur, et qualiter
30 ipsa eadem Decretalis et Decretales domini Iohannis pape XXII,
Ad conditorem, Cum inter, Quia quorundam, et libellus ipsius
Quoniam vir reprobus, sua bulla munitus, se invicem super
istius paupertatis materia non impugnant, si fieri poterit, mani-
festes. Et ne propter librorum tuorum carenciam te excuses,
35 ecce tradendi modum hunc tibi prescribo, ut si ea que mihi
querenti affirmare conaberis sacris Scripturis diffinicionibus, seu
asserccionibus summorum pontificum, seu sacrosancte Romane
ecclesie aut racionibus vivis communias respondendo, nullius
testimonio doctoris adiecto, mihi satisfieri reputabo.

RICARDUS. Non audeo tibi obsistere, me in tam potentis, tam [2A
dulcis, ac tam dilecti nobis Ducis nomine adiuranti. Intremus *admir.* B.
ergo in istam caliginem, servata forma quam nobis prefigis, ipso
Iesu duce nostri itineris ex intimis nostris visceribus invocato,
qui omnibus ad eum vigilantibus in suis viis hilariter se ostendit. 5
Verum, quia in litteris phisicis didicisti quod privaciones per
suos habitus agnoscuntur, et constat paupertatem privacionem
quodam modo existere, lege rationis artamur ab opulencia atque *quoquo*
rerum dominio et aliis rebus seu iuribus (si que sunt) ditantibus; *modo* B.
iuxta modum tamen loquendi in sacris Scripturis nobis expres- 10
sum, nostrum negocium exordiri. Nec in isto negocio sensus
primarios seu derivatos nominum aut verborum iuxta radices
gramatice audemus aut debemus omittere; cum in fine Decre-
talis prefate, *Exiit*, de materia quam prefigis inhibeat expresse
sub pena gravissima, licet per dominum Iohannem suspensa, 15
hoc modo: *Itaque sub pena excommunicationis et privacionis* 6 Decr., vi.
officii ac beneficii districte precipimus ut presens constitucio cum tit. 12.
ipsam legi contigerit, sicut prolata est, ita fideliter exponatur
ad litteram; concordancie, contrarietates, vel adverse opiniones literam B.
a lectoribus seu expositoribus minime inducantur; super ista exposito B.
constitucione glose non fiant, nisi forsitan per quas verbum vel
verbi sensus seu constructio vel ipsa constitucio quasi gramati-
caliter ad litteram vel intelligibilius exponatur; nec intellectus
*ipsius per legentem depravetur in aliquo seu * distorquatur ad* B
aliud quam litera ipsa sonat. Ceterum, cum in Iesu sapencie
ducis nostri *dextera* sit *longitudo dierum*, et in *sinistra eius* Prov. iii.
divitie et gloria, Salomone prodente; cum insuper ipse sit *rex* 16.
regum et dominus dominancium et universe dominus creature 1 Tim. vi.
(unde consequitur opulenciam omnem ac cuncta creature do- 15.
Iudith ix.
17.
Iac. i. 5.
minia ac cetera iura ditancia non esse nisi dona ipsius *qui dat*
omnibus affluenter): primo compellimur ex ordine rationis in-
quirere, quale, qualiter, et quibus rationibus competunt illi do-
minia et alię res ditantes; ac deinde creaturarum diversa domi-
nia ac iura ditancia, eo ordine quo a dominio et aliis iuribus
creatoris descendunt, describere, aut aliter, prout eidem Duci 35
nostro placebit, agnoscere. Tu igitur inquirendo exprime quid
intendis.

and for this pur-
pose

begin by examin-
ing the nature of
dominium as
pertaining
to God and to
his creatures.

II. IOHANNES. Incipe numerare, si placet, principia seu causas
per que quis dives efficitur.

RICARDUS. Tuun est ea exprimere et meum expressa discutere. 40

IOH. Mihi videntur circa divicias ista in principio huius a te
numerata principia esse ditancia.

RIC. Ista ditacionis principia clarius et magis aperte dis-

2B] lingue, et dicit primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietates ab eius dominio. *Distinction of proprietas and dominium.*

IOH. Hec duo se habent secundum subter et supra; quoniam omnis proprietates est dominium, non econtra: sic quod 5 proprietatem non appello nisi proprium rei dominium, scilicet, quod uni soli convenit dominanti.

RIC. Cum ergo unius rei sint plura dominia, quorum quodlibet convenit uni soli, sicut unius baronie baro habet dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie dominium proprium, dux eius habet baronie ipsius proprium sibi dominium, et rex eius etiam habet sibi proprium regale dominium; ita consequitur quod quisque istorum habet proprietatem huiusmodi baronie. Nemo autem, ut puto, ambigit quin habens 10 proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius cuiusque iniuria; et ita consequitur quod quisque istorum potest uti baronia sine cuiuslibet alterius eorundem iniuria; et ita quilibet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus baronie (ut videtur) accipere et eis uti pro voto: quod veritatem non habet.

*sine M:
in B.*

20 IOH. Sic sequi videtur, cum non video quomodo possit id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus baronie uti, non eius superiores domini, nisi velit.

*ita: ia M,
ta B.*

RIC. Non recte hoc astruis, quoniam si baro vellet regi, duci, aut comiti suo resistere, ne usum congruentem suo dominio in baronie redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam irrogaret, cum usus sui domini in subiectis suo dominio sibi sit iustus et debitus: verbi gratia, si comes, dux, aut rex ad parliamentum suum aut ad guerram iustam eos communiter concernentem * baronem vocaret et stipendia rationabilia certo numero militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda statueret, iuste id ageret, nec baro sine iniuria eius posset obistere; sic in aliis casibus satis multis: et ita rex, dux, et comes suo casu possunt uti libere redditibus baronie, etiam ipsa persona baronis; tamen non habent proprietatem in redditibus 35 baronie neque in corpore baronis, licet quisque eorum habeat super baronia proprium sibi dominium: unde consequitur quod non omne dominium proprium uni soli est, aut dici potest, proprietates.

All dominium belonging to a single person is not proprietas.

IOH. Sic cerno, quia dominium predictorum superiorum, licet 40 sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum aut integrum; cum non possit quisquam illorum maiorum baroniam illam dare aut vendere, neque aliquod actum domini in ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest baro: sic quod mihi videtur quod dominium baronis in ipsa baronia

per quod dominium baro potest omne genus usus baronie generaliter et integre exercere, dici debet proprietas, non aliquod dominium aliorum.

RIC. Omni proprio correspondet proprietas; igitur, sicut quisque istorum habet dominium proprium, ita in quocunque ipsorum est una proprietas. Set forsitan non advertis quod alia est proprietas domini, alia rei dominate proprietas. Habet enim quisque istorum proprietatem sive solitudinem aut singularitatem unius in ipso existentis domini, et ita etiam habet baro; set preter hanc proprietatem baro habet solitudinem, singularitatem, sive proprietatem baronie, quia pro voto suo rationabili potest omne genus usus in baronia libere exercere. *Proprietas* enim a *proprie*, et *proprie* a *prope* descendit; quoniam quod uni est proprium est sibi prope, quia ad votum eius reponitur, sive iuxta, vel prope voluntatem ipsius, ad similitudinem rei iuxta vel prope quamquam in loco repositae: unde consequitur quod proprietas rerum ditancium est dominium immediatum et integrum rerum ipsarum. Hoc interim habet certum, donec suo loco tractemus inferius quid apcius dici et qualiter describi possit proprietas; et de aliis, sicut libet, perge ulterius requirendo.

IOH. Dic de iure utendi, in quo a dominio est distinctum; videtur enim mihi quod omne dominium est ius re dominata utendi, et pariter omne ius utendi videtur esse dominium.

RIC. Puto expediens ut dominia prius distinguas, ut sic quod queris clarius elucescat. Dic ergo quot sunt genera dominiorum vere distincta.

IOH. Mihi videtur in genere tria dominia: divinum, angelicum, humanum.

RIC. Recte tibi est visum; set humanum dominium videtur diversa domini genera continere, scilicet, naturale sive originale, et adventicium sive politicum (a *polis* quod est pluralitas sive *civitas* ita dictum). Et hoc secundum genus humani domini, scilicet politicum, in tria genera a philosophis est partitum, in domesticum (a *domo* sic dictum), in civile (a *civitate* seu *civibus* derivatum), et in regnum: que tria debes ita distinguere ut domesticum dominium ad bona unius familie unius immediati domini, civile ad bona civitatis seu communitatis multorum dominorum immediatorum, et regnum ad bona unius regni sive regiminis unius domini super multos minores dominos aut unum inferiorem dominum referantur; ita quod regnum in hoc sensu philosophico commune est ducatus, marchionatus, comitatus, principatus, baronie, milicie, et omni dominio sub se plura dominia minora et minores dominos continenti; quia descendit ab

Distinction between *proprietas domini* and *proprietas rei dominate*.

Three kinds of *dominium*; divine, angelical, and human;

human, either natural or political;

and political,

either of the family,

of the city,

or of the state.

[20

proprie B.

25

D

40

2D] hoc verbo *rego* : amplius tamen habent in sensu quam verbum ipsum, scilicet dominium in ipsum regnum habente, respectu totius quod supponitur sue regie dignitati ; verbum vero *regere* dominium non importat.

5 IOH. Qualiter rex affirmari possit dominus baronie, ut est tactum supra, non video, ex quo nec vendere baroniam potest nec dare nec libere proventibus eius uti.

RIC. Supra tibi respondi quod tale dominium non est plenum aut integrum ; set quia sibi competunt aliqui actus dominii, qui
10 sunt proprii actus eius, ideo suo modo vocatur et extat dominium. Nullus enim nisi dominus potest auctoritate propria minorem dominum sibi subiectum compellere ad sumptus faciendos, et sumptus tales in casu de bonis alterius facere, sicut
bonis om. B. supra descripsimus regem posse facere de bonis baronis : unde

15 ista dominia, secundum hoc quod magis aut minus habent de auctoritate propria, respectu actuum propriorum dominii, dicuntur dominia magis aut amplius disiuncta atque perfecta.

Ex istis vales, si velis, attendere qualiter ius utendi a dominio sit distinctum ; quoniam omne dominium est veraciter ius
20 utendi, sicut omnis proprietas est dominium, non econtra ; quoniam ius utendi non semper est dominium, cum unus alteri possit concedere uti re sua, in ipso concedente remanente dominio : habent enim locatarii et commodatarii et licenciati rebus sibi locatis et commodatis ab aliis ius utendi, et tamen non
25 habent in illis rebus dominium.

IOH. Istud satis attendo, et placet istis nominibus uti hoc modo. Dic qualiter possessio a dominio et aliis principiis est distincta.

RIC. Possessio est immediatus fructus seu effectus dominii,
30 medius inter dominium rei et usum ipsius ; quoniam nemo habens dominium potest uti suo dominio nisi prius rem dominatam possideat, et possessio rei de iusticia domino debetur : unde constat quod ipsa possessio a dominio suo distinguitur. Set de hiis infra apcior erit locus diffusius perscrutandi.

35 IOHANNES. Perge ergo ulterius, quia usum credam dis- III.
tinctum ab aliis principiis, donec inferius suo loco super hoc
inquirendo obiciam. Fuitne Deus factus dominus ex tempore,
sive in tempore, sive ante tempus inceptum ?
Was God always lord?

RICARDUS. Deus dominus dicitur relative ad extra, et ob hoc
40 ad creaturam sic dicitur : verum quia in philosophia Aristotelis, octavo Phisicorum, didicisti quod res permanens primum habet
3A essencie * sue, non ultimum ; tempus vero essencie sue primum non habet, et nihilominus subiectum permanens presupponit ;

Distinction between dominium and ius utendi.

Distinction between dominium and possessio.

consequitur quod subiectum temporis in instanti sive momento [3A inchoativo, licet non continuacio temporis, fuerat ante tempus, nec potuit quevis res esse cuius Deus non erat dominus (alioquin tunc Deus non erat omnipotens, quando dominio caruit rei illius): igitur Deus fuit dominus saltem subiecti temporis in 5 mundi origine ante tempus.

IOH. De novo ergo in primo mundi momento Deus factus est dominus. A se igitur an ab alio dominus est effectus?

RIC. Factum et effectum non nisi inproprie Deo conveniunt, cum in sensu suo processiones a Deo insinuent: Dei tamen 10 sublimia balbuciendo, ut possumus, resonantes dicimus Deum factum esse dominum, eo quod per eum factum est ut esset dominus; et sic primo a se tanquam causa primaria, et secundo a sua factura tanquam a causa secunda immediata factus est dominus; sicut gignens causa est prima qua ipse pater efficitur, 15 et ab eo genitus est causa immediacior et secunda quare ille qui gignit pater nihilominus appellatur.

IOH. Creatura igitur est causa divini domini.

RIC. Non sequitur; quoniam non aliud extat divinum dominium quam Deus, cuius nihil est causa. Est tamen creatura causa 20 quare Deus est dominus et quare vere Deus valet dominus appellari, sicut in logica didicisti quod relativa posita se ponunt et perempta se perimunt; quod debes accipere quoad relacionem seu relativam nominacionem, nequaquam quoad res ipsas relatas; quoniam filius non est causa patris, set econtra: est tamen 25 filius causa, qua posita pater suus *pater* vocatur et pater existit, et qua perempta pater desinit esse pater; et sic eo modo quoad nominacionem relativam perimitur unico filio suo perempto: pariter de Deo intellige quod dicitur dominus creature.

IOH. Assencio: set ita sequitur quod Deus in primo mo- 30 mento temporis dominus esse incepit.

RIC. Sic sequitur et est ita.

IOH. Patere, queso, ut forte minus prudenter parumper obiciam. Ecce, ut mihi videtur, sicuti esse prius est quam agere, sic esse alicubi prius est quam agere ibi; et pariter de creacione 35 mihi videtur, scilicet, quod sicut prius est Deum esse quam creare, sic prius est Deum esse ubi mundus est, quam mundum ibi creare: locus ergo aut situs, seu ubi, creacioni Dei presupponitur; nec potest locus aut ubi esse cuius Deus non est dominus, ut affirmas: prius igitur causalitate Deus est dominus 40 quam creet aliquid, et prius fuit Deus dominus loci aut situs quam mundum creavit.

RIC. Lapsus sapientis dici potest hic punctus quem tangis, *funitus* B. quoniam legi cuiusdam doctoris sancti et clare doctrine scrip-

3A] turam, in qua propter rationem quam tangis extra mundum et ante mundum vacuum infinitum, seu ubi infinitum, astruxit: quod tamen fidem catholicam patenter enervat, si ubi aut vacuum res existens aliqua affirmetur; quoniam illius vacui infinitum

B* Deus auctor non fuerat, nec esse potuerat, cum omne infinitum sit infactibile a quocumque: si vero vacuum infinitum non esse res aliqua astruatur, consequitur nichil posse in eo fieri aut creari, et ob hoc frustra fingitur creacioni supponi. Unde e contrario acute debes advertere quod, sicut agere alicubi (de

intelligo B.

15 nec creatum esse potest nisi per creacionem: et ita consequitur quod creator seu creans non potest esse in situ rei create nisi per accidens, scilicet, quia ibi creat. Unde clarescit de creatore

insiti mundum B.

quod ideo fuit in primo momento temporis in situ mundi, quia ibi mundum creavit. Et fundamentum istius est quia

20 creans totum nichil supponit preter se ipsum, et ob hoc ante creacionem et creaturam nusquam est, et per creacionem est ibi ubi rem creat; at contra agens presupponens se esse in loco ut agat, prius est natura et a causalitate ubi agit, quam ibi agat.

ut agat prius est natura et a causalitate om. B.

Igitur ex quo Deus non exigit nec supponit se esse in loco ut agat creando, sicut nec tempus supponit (quia creacio nichil presupponit preter creativam potenciam), omnino consequitur quod Deum esse alicubi causa non fuit, nec esse potest aut potuit, quod Deus creat alicubi; sicut nec Deum esse aliquando causa esse potuit aut potest quod Deus aliquando creavit aut

30 creat. Et est fixum quod diximus, scilicet, quod Deus in primo instanti originis mundi incepit esse dominus, nec dominus ante fuit.

IOHANNES. Sic ratio patefacit.

IV.

fuit addidi.

RICARDUS. Ex quo igitur Deus in mundi origine fuit, sive opera sex dierum erant simul facta, iuxta illud, *Qui vivit in eternum simul creavit omnia*, Eccli. xviii. 1 (quam sentenciam videtur beatus Augustinus tenere); sive opera illa fuerant successionibus sibi distinctis creata, (quam sentenciam communiter ceteri doctores tenent et nos credimus veriolem, sicut in quodam libello per te a nobis exacto ostendimus), Deus esse incepit 40 dominus rerum omnium creatarum. Tu igitur dic rationem aliquam unam aut plures, si nosti, huius divini domini.

God began to be lord at the moment of creation.

IOH. Rationes iste mihi videntur: Deum dicimus dominum, quia cuncta fecit de nichilo et cuncta preservat a nichilo; am-

plius incomparabiliter intrinsecus in ipsorum essentia ea presens [3B
 ubique supportans atque sustentans, quam sol lucem sustentat
 in aere vel in aqua. Et sic, sicut scriptum est Sapientie viii. 1,
Attingit a fine fortiter, quia insuper cuncta gubernat pro ni-
 chilo, scilicet, utilitatem sibi nullam acquirens, ideo ipsum rerum 5
 omnium dominum reputamus. Unde in Scriptura sic sequitur:
Et disponit omnia suaviter; ubi, ut mihi videtur, Scriptura adie-
 cit *suaviter*, quia nullum pro suo regimine mercedem recipi-
 endo * molestat. Ecce tres huius divini domini rationes: tu eas C
 discute, et ostende quid tibi videtur. 10

His lordship is
 antecedent to his
 governance of his
 creatures,

RIC. Nimis indeliberate hoc astruis; quoniam prius natura
 est Deum esse dominum rerum quas fecit, quam sic eum ipsas
 res creatas ab eo gubernare; quoniam ad rerum esse per crea-
 tionem sequitur creatorem dominum esse earum, eciam si nun-
 quam eas postea gubernaret: unde sancta Iudith in cantico suo 15
 ait, *Tibi serviat omnis creatura tua, quia dixisti et facta sunt*
 (Iudith xvi. 17), causam domini creationem ostendens. Quia
 enim per creationem nature Deus dominus rerum efficitur, ideo
 ad eum, tanquam ad dominum et suorum operum dilectorem,
 eas pertinet gubernare; sicut scriptum est Sapientie xi. 25, 20
Diligis enim omnia que sunt, et nichil odisti eorum que fecisti,
 ubi ex faccione rerum operatoris insinuat dileccio; ex qua
 infert gubernacionis effectum hoc modo, *Parcis autem omnibus*, ver. 26.
quoniam tua sunt, Domine. Nec dubium quin, sicut parcit
 omnibus quia sua sunt, sic in omnibus exercet ceteros actus 25
 regiminis quia sunt sua; sicut sacer psalmista expressit hoc
 modo, *Suavis Dominus universis, et miseraciones eius super* Ps. cxliv. 9.
omnia opera eius. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et Locus in B
erigit omnes elisos. Oculi omnium in te sperant, Domine; et valde ab-
tu das escam illorum in tempore oportuno. Aperis tu manum breviatus:
30 tuam, et implet omne animal benedictione. Et ita consequitur
 quod Deum res gubernare sit natura seu causa posterius quam
 Deum dominum esse ipsarum; et ob hoc ex gubernacione
 rerum pro nichilo sive sine mercede causam originalem divini
 domini, de qua sumus locuti, non recte assignas. non om. B.

IOH. Precipitasse me fateor.

and to his pre-
 servation of
 them.

RIC. De sustentacione seu preservacione insuper a nichilo *reserv. B.*
 idem videtur, quoniam posito per impossibile quod Deus ita res
 egisset in prima rerum origine quod res facte per se existerent
 sicut existunt res naturales ab agentibus per naturam producte, et 40
 artificiata ab artificibus suis facta, que postquam sunt producta
 aut facta nequaquam suo auctore indigent in essendo; tunc Deus *actore B.*
 dominus rerum fuisset, licet eas nullatenus conservasset. Unde
 consequitur in principio quod prius natura Deus rerum est do-

3C] minus quam eas conservet. Unde videtur quod dominium ita *censetur*, ut immediate consequitur ad creacionem quod conservacio rei videtur, B. create nequaquam causaliter ipsum precedit. Pariter, sicut cum *inter* B. voluntas tua actum suum liberum intra se producit, domina est
5 ipsius ex ipsa produccione immediate, prius origine quam actum
Pro *primi*, conservet, sic quod causa primi dominii Dei seu ratio est ipsa
precti B. rerum creatio; non conservacio, neque gubernacio sive direccio.

IOHANNES. Hoc libenter accipio; set suspectum habeo V.
verbum *dominii primi* quod adicis.

10 RICARDUS. Ne te fallat falsa suspicio, noveris quod illud God has also a secondary lordship by virtue of preservation
adiei, quia ratione conservacionis rerum a Deo, quam pro-
D vide descripsisti, * posito per impossibile quod Deus res ne-
quaquam creasset de nichilo, eorum quoquomodo dominus
diceretur; quoniam eo modo res abintra conservare sive
extiterat B. preservare ne cadent in nichil, ut ante creacionem extite-
rant, licet (ut infra clarescet) Dei possessio nuncupatur
composicione prioris dominii, nichilominus tamen dominium
Deo seu titulum dominandi, sicut eas creare, attribuit, set non
20 primum dominium, quod ratione creacionis accepit: de quo
scribitur, Deut. xxxiii. 18, *Deum qui te genuit dereliquisti, et
oblitus es Domini creatoris tui*; ubi dominium ratione creacionis
ascribitur. Ratione insuper gubernacionis, quam superius ra-
cionabiliter expressisti, eciam si Deus res nec creasset de nichilo and of governance of the world:
25 modo dici posset. Ita enim creator rerum omnium providen-
ciam sive gubernacionem circa suas creaturas, et specialiter ac
precipue circa humanam naturam exercet, quod nullum creatum
ingenium ingenium sive creabile ad modum sui regiminis exercendi posset
B. sufficere, nec ad modum ipsum noscendi a se posset attingere.
30 Pro quo probando nobis sufficit apostoli exclamacionem attendere:
*O altitudo divitiarum sapientie et sciencie Dei, quam incompre-
hensibilia sunt iudicia eius et investigabiles vie eius. Quis enim
cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis
prior dedit illi et retribuetur ei? quoniam ex ipso et per ipsum*
35 *et in ipso sunt omnia* (ad Romanos xi. 33-36). In quibus verbis
michi videtur intendere tres rationes que a te superius sunt ex-
pressa, ita ut *ex ipso* ad creacionem, *per ipsum* ad gubernacionem,
et *in ipso* ad conservacionis sive sustentacionis beneficium
referantur: ita ut ad dominium et ad sensum domini non solum
40 pertineat quod ex ipso set quod per ipsum et in ipso sunt omnia.
Cui dicto apostoli sentenciam similem et (ut verius dicam)
eandem per os Moysi Spiritus sanctus expressit, Deut. xxxiii. 6,
Numquid B. ubi prius, *Numquid non ipse est pater tuus qui possedit te, fecit,*

et creavit te : quod ego ita puto apte posse intelligi, ut illa tria [3D
 ad tria premissa beneficia referantur ; *creavit te* ad creacionem,
possedit te ad sustentacionem sive conservacionem, *fecit* ad re-
 gimen : quoniam in hoc verbo *fecit* gubernacio sive direccio ad
 perfeccionem apte accipitur, cum promovens aliquem apte eum 5
 facere affirmetur ; qualis promocio creature cuiusque Dei gu-
 bernacione conficitur, ita ut apte Deus dicatur rem *facere* guber-
 nando et ad perfectum ducendo. Vides ergo cur dixi *primi*
dominii divini. Item ideo verbum *primi* adieci, quia domi-
 nium ratione sustentacionis non dicitur in Deo proprie 10
 esse dominium, set verius rei a Deo dominate vera possessio
 sive detencio : propter quod nobis subtilius intimandum, cum
 propheta dicebat, *O Israel quam magna est domus Dei*, divinum
 dominium extollens, * adiunxit de possessione hoc modo, *Et in-* 4A
gens locus possessionis eius, Baruc iii. 24 ; ut in verbo *ingens*, 15
 quod significat intrinsecam virtutem gignentem, scilicet *interius*
gignens, nobis ostenderet quod Dei possessio in hac virtute gign-
 itiva seu sustentativa vel supportativa consistit. Mihi enim
 videtur quod per hanc conservacionem res omnes continue
 verius fieri a Deo dicuntur, quam lux in aere vel in aqua con- 20
 tinue a sole fieri affirmatur, sicut dixisti ; sic quod conservacio
 rerum a Deo Dei possessio proprie appellatur, non ita proprie
 Dei dominium. Propter quod dicit psalmista litteraliter (ut
 michi videtur) ad Deum, *Domine Deus meus, magnificatus es* Ps. ciii. 1, 2.
vehementer : confessionem et decorem induisti, amictus lumine 25
sicut vestimento ; amictus enim vestimento portando possi-
 det vestimentum, sicut Deus, indutus decore seu lumine, lumen
 portat ne cadat in nichil. Gubernacio insuper magis proprie
 in Deo dici potest usus dominii et possessionis, quam dominium ;
 sicuti in dominis temporalibus nobis notis rerum detencio sive 30
 conservacio ipsarum possessio, et earum gubernacio possiden-
 tibus accomoda effectus sive usus dominii et possessionis, non
 dominia, proprie appellantur. Ideo dixi tibi, loquendo tecum
 conformiter, quod nec conservacio nec gubernacio causa primi
 dominii divini dici potest. 35

IOH. Causam huius divini dominii attendo, scilicet, creacionem
 rerum ab omnipotente suo Auctore ; et naturam possessionis
 divine eciam intueor esse conservacionem seu sustentacionem
 intrinsecam mundi tocus et omnium que sunt in mundo a Deo :
 et hec duo, scilicet, creacionem et sustentacionem, causas
 sufficientes usus mundi ac cuiuscunque rei a Deo existere 40
 clare conspicio. Et quod Deus in primo momento originis
 mundi fuit mundi tocus et omnium creaturarum dominus, et
 quod tunc habuit ipsorum verum dominium, aperte perpendo.

but this preser-
 vation is more
 properly posses-
 sion than
 lordship,

and this gover-
 nance more
 properly use.

*vestimen-
 torum por-
 tando B.*

4A] Set nunquid earum in illo momento originis Deus proprietatem habuit an commune solum dominium, non ita michi extat perspicuum.

RICARDUS. Si alius in prima mundi origine dominus nullus VI.
5 erat, Deus tunc, ut videtur, omnium rerum creatarum proprium de facto dominium sive proprietatem habebat. Had God pro-
frictas of all
things at the
beginning of
the world?

IOHANNES. Hec fateor; set quid de hoc tibi videtur ne celes.

RIC. Si angeli simul cum mundo in primo momento originis rerum erant creati, estimo quod aliquarum rerum tunc in
10 creacione dominium acceperunt; quoniam, sicut Deus in prima hominis primi origine ipsum hominem primum cum rerum aliquarum creavit dominio (ut suo loco inferius ostendetur), sic videtur angelos cum aliquarum rerum dominio, saltem spiritu-
alium, intra ipsos; habitus animi intelligo, quos poterant
15 augere, minuere, et ex toto abicere: de quo dominio infra tractatus se offeret oportunos.

B IOH. Tu ergo ostende si tunc erant * creati.

RIC. Si dixerō angelos per primam lucem creatam in mundi
Gen. i. 3. principio debere intelligi, de qua scribitur, *Dixitque Deus, Fiat*
20 *lux, et facta lux est* (sicut aliqui non mediocris auctoritatis doctores dixerunt), non video qualiter precedentibus aptantur sequencia, nisi equivocacionem expressam Scripture sacre ascribam; quod michi congruum non videtur. Precedit enim, *Terra autem erat inanis et vacua, et tenebre erant super faciem abyssi*:
ver. 2. et sequitur, *Vidit Deus lucem, quod esset bona; et divisit lucem a tenebris; appellavitque lucem diem et tenebras noctem*: et
ver. 4. consequenter in opere quarte diei dicitur, *Fiant luminaria in firmamento celi, et dividant diem et noctem*. Si ergo dixerimus lucem spiritua-
ver. 14. lem ibi debere intelligi, et tenebras abyssi
dividit B. spirituales, non potest id aptari diei et nocti, quas luminaria
30 corporalia diviserunt. Idem consequitur si per celum quod
Gen. i. 1. nominatur ibi, *In principio creavit Deus celum et terram*, dixerimus angelos debere intelligi, cum statim ibi sequatur,
ver. 8. *Vocavit Deus firmamentum celum*, et de luminariis dicitur
ver. 14. consequenter, *Fiant luminaria in firmamento celi*. Pariter non video quod per aliquid nominatum inter opera sex dierum debeant angeli aut possunt intelligi, sic quod in operibus sex dierum angeli subcentur. Nec hoc discrepat a primaria conditione rerum et ordine; quoniam homo sexto die creatus,
40 in creacionis beneficiis permanens, nequaquam indiguisset, ut videtur, ministerio aut presidio angelorum (super quo forte Scriptura nos volebat instruere in numerando ea que propter innocentes homines erant facta, eos omittens): set eguit,

nor until after the
sin of Adam,

it is probable
that they were
created with
the heavens,

of which they are
the movers.

Hence God did
not retain to
himself the
proprietas of
all things.

commissio peccato, angelorum bonorum presidio, quoniam non [4B
solum res extrinsece sibi prius pro voto parentes set sua sibi *quoniam*
membra propria rebellabant: unde tunc angelorum presidio *non M:*
indigebat. Et ob hoc statim de bonis angelis, commissio *quando*
peccato, fecerat mencionem, non ante, nisi de apostata angelo 5 *enim B.*
temptatore, sicuti rei gerende series exigebat, et velate adhuc *ad hoc M.*
sub nomine alieno, qui cum suis complicitibus nobis utiliter ad *ut aliter B.*
occultum exercitium deputatur. Verum, quia cum mundo creato *oculum B.*
motus incepit et tempus similiter, videtur rationabile quod in primo
momento originis mundi celum tunc creatum circulariter incepit 10
moveri, ut per lucem, quam tunc creatam gerebat, efficeret (ut
Scriptura expressit) diem et noctem; nec Deo per se ipsum tale
officium tunc, sicuti nec consequenti tempore, congruebat: unde
consequitur motores celorum, scilicet, angelos, simul cum suis
motis ab eis fuisse creatos, et maxime si motus circularis orbium 15
(ut visum est cunctis philosophis) sit orbibus naturalis, sicut
motus rectus naturalis est omnibus elementis; quoniam * tunc C
forme moventes orbis eis quoquo modo fuerant naturales, et
per consequens simul cum eis create. Nec Scriptura id omisit
exprimere: qui enim alii per astra matutina aut filios Dei 20
possunt intelligi, non video; cum ad Iob per Dominum dicitur, Iob xxxviii.
Ubi eras quando ponebam fundamenta terre? indica mihi, si 4-7.
habes intelligenciam. Quis posuit mensuras eius? si nosti; vel
quis tetendit super eam lineam? super quo bases eius solidate
sunt? aut quis dimisit lapidem angularem eius, cum me 25
laudarent simul astra matutina et iubilarent omnes filii Dei?
ubi in positione fundamentorum terre affirmat Deus astra
matutina simul eum laudasse et omnes Dei filios iubilasse, non *eum laud.*
solum ostendens quod angeli tunc erant creati sed per verba *om. B.*
simul, omnes, et quando, quod omnes simul in mundi primordio *omnes et*
facti fuerunt. Hanc mundi originem puto per *mane* intelligi, *quando M:*
cum scribitur, *Quomodo cecidisti de celo, lucifer, qui mane*
oriebaris? Ysa. xiv. 12: quod Iohannes videtur sensisse, cum
dixit, *Diabolus ab inicio peccat* (1 Io. iii. 8), scilicet, statim post
mundi incitium, ubi Iob xl. 14 dicitur *ipse principium viarum* 35
Dei de primo angelo: et alia nonnulla de Scripturis sacris
diligens leccio posset excerptere, que istam, ut puto, sententiam
affirmarent. Set non licet nobis in hoc opere talibus immorari;
set nobis sufficit quod Deus rerum omnium communiter nun- *Post sufficit*
quam proprietatem sibi retinuit, quod omnipotenti commu- *M suadere*
nicative bonitati aptissime congruebat, scilicet, nec tempore nec *addit.*
momento sibi soli rerum omnium dominium retinere, cui dare
congruit omnibus affluenter: aliquarum tamen rerum dominium *Iac. i. 5.*
proprium seu proprietatem Deus in mundi primordio sibi

4C] retinuit, et eciam retinet in presenti, veluti mundi tocus angelorum et celi.

IOHANNES. Attendo perspicue quod Deus in mundi origine VII. non solum fuit dominus et habuit omnium rerum dominium, set
5 eciam quod habuit tunc tocus mundi et particularium rerum aliquarum proprietatem, non omnium. Quid de possessione eius in prima origine mundi affirmas? Sequenti tamen tempore possessio rerum a Deo sepius in Scripturis exprimitur,
Ps. ciii. 24. ut ibi in Psalmo, *Impleta est terra possessione tua*; et ibi,
Ps. lxxiii. 2. *Populus iste quem possedisti*, Ex. xv. 16; et *Memor esto congregationis tue quam possedisti ab inicio*; et in aliis locis multis.

RICARDUS. Sicut ex creacione primaria Deus vere fuit dominus omnium creatorum in sua origine, ita ex primaria sustentacione
15 voluntaria veraciter fuit omnium rerum vere possessor in eadem ipsarum prima origine; quia tunc cuncta creata (ut claruit), ne ipsa in nichil decident, sustentavit, nec potuit esse tempus aut momentum temporis in quo aliqua natura creata sine illa
D* intrinseca sustentacione divina maneret.

20 IOH. Quid de rerum usu affirmas? Ususne est Deus Had God usus of his creatures at the beginning? creaturis suis in suo primordio?—primum earum originis momentum intelligo.

Gen. i. 2. RIC. De usu intrinseco non est dubium quin, quando *spiritus Domini ferrebatur super aquas*, Deus usus est omnibus creaturis,
25 sicut artifex in suis operibus delectatus: sed de usu extrinseco rerum a Deo videtur ambiguum, quoniam talis usus omnis extrinseca accio seu actus existit. Unde consequitur, si in primo momento originis creature fuit actus aliquis extra Deum, quod tunc fuit usus creature illius; si nullus actus tunc extitit,
30 nullus usus tunc fuit. De actu vero temporali, scilicet, motu vero, satis est notum quod talis in primo instanti mundi non erat; quoniam omnis actus huiusmodi tempore mensuratur. De actu vero spirituali, scilicet, cogitacionibus et voluntatibus, ac laudibus sive leticiis racionalis creature, quam tunc fuisse
35 paululum supra ostendimus, amplius nobis extat ambiguum; quoniam a philosophis atque theologis communiter affirmatur quod tales actus et illuminaciones fiunt subito in instanti, eo quod successio omnis (ut eis videtur) ex contrarietate alicuius in subiecto forme generate causatur: et quia lux et tales actus
40 contraria non habent in suis subiectis, non videntur in sua produccionem successionem accipere, set fieri in instanti. Super qua re in secundo huius aliquid lacius exprimemus, quando tractabitur nunquid dominium hominis originale respui poterat cum

dabatur. Interim premissis esto contentus, et ultra progredere [4D] inquirendo.

Is divine *dominium* one or diverse?

IOH. Istud divinum dominium est unum respectu rerum omnium, an diversum?

RIC. Si unitatem realem inquiris, non est multiplex set est 5 unum, sicut Deus est unus; cum dominium rei realiter non sit distinctum a Deo. Si unitatem rationis inquiris, singula dominata actu distincta singula habent sua dominia, et mundus totus unum dominium integrale, de quo precipue pertractamus; sicut in temporalibus dominis unum integrale dominium est 10 regnum sive ducatus aut domus, licet diversarum rerum in regno, ducatu, et domo sit diversum, particulare, sive pariale dominium.

VIII. IOHANNES. Perge ulterius et describe, si placet, istud divinum dominium. 15

Description of the divine *dominium*?

RICARDUS. Mihi videtur ita apte posse describi, quod divinum dominium est ius plenum possidendi mundum, et mediante possessione sola plene ac libere utendi, cum omnibus contentis in ipso; ita ut ius sit genus domini, et totum residuum tanquam differencia specifica per quam divinum dominium ab 20 omnibus creaturarum dominiis est distinctum. Tu dic quid contra tibi videtur.

IOH. Multa mihi obscura ista descriptio continere videtur.

RIC. Lucem duces habes, qui occulta revelat de tenebris: Iob xii. 22 duces hunc libens sequere quo te ducet. 25

IOH. Si ius domini sit plenum super rebus divino * subiectis 5A dominio, videtur quod Deus per ius istud potest de rebus ipsis facere quecumque homo dominium rerum habens de suis bonis valet efficere: et ita, sicut homo potest per suum dominium bona sua et dominium ipsorum abicere, ea perdere, dissipare, 30 negligere, donare, commodare, locare, deponere, consumere, et vendere, sic Deus potest de omnibus dominio suo subiectis. Patere igitur ut de istis singulariter quod mihi videtur ob- ut M: ciam: et ecce quoad abieccionem sive abdicacionem domini potest B: mihi videtur sequi absurditas, scilicet, quod res aliqua esset 35 cuius Deus dominus non maneret; et tamen facultas abdicacionis domini, ut videtur, consequitur ex ista plenitudine facultatis seu iuris.

is inalienable. RIC. Ex plenitudine ista contrarium omnino consequitur, scilicet, quod re quavis manente non potest a Deo eius domi- 40 nium abdicari; quoniam plena facultas super aliud possibilitatem vere alienacionis illius non sustinet: plenior enim est illa facultas sive potestas super rem aliquam, quam res illa

5A] nullo casu possibili valet effugere, quam illa facultas sive potestas que casu aliquo poterit declinari. Quod etiam ratione potes advertere, quoniam posse alienare rem suam ad alienantis impotenciam pertinet, non essentialiter ad eius potestiam, cum quanto amplius potest quis alienare a se de bono, tanto impotencior esse potest; quia semper in alienando facultas sive potestas sua minuitur, in tantum quod, si cuncta sua bona alienaret, nullam penitus potestatem sive dominium sive ius super aliquid retineret: sicuti posse peccare 10 essentialiter ad potestatem non pertinet, set ad impotenciam, cum quanto quis plus peccaverit, tanto fiat infirmior; nec alias Deus diceretur omnipotens, cum peccare non possit. Hoc ergo ad plenitudinem facultatis sive potestatis divine sive iuris divini super cuncta creata pertinere dinoscitur, quod alienando 15 a se aliquid nec donare nec vendere quicquam potest; cum non possit alicuius rei a se abdicare dominium, aut respectu illius, ipsa manente potestate, seu auctoritate plena seu pleno iure carere. Unde quamvis Abrahe, Ysaac, et Iacob Deus dederat terram Chanaan, sicut Genesis testatur historia, nihilominus 20 tamen Levitico xxv. 23 est dictum, *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est, et vos advene et coloni mei estis.* Hoc autem clarius tibi patebit cum dominia creaturarum agnoveris.

IOH. Hanc rationem libens accipio.

RIC. Aliam accipe rationem: Si Deus posset quicquam a se 25 alienare, ita quod extunc illius rei careret dominio, non esset omnipotens; quoniam super rem alienatam hoc modo dominativa potestate careret: immo in sic alienando, sicut hominis impotentis, minueretur sua potencia; et etiam, re alienata sibi 30 *censetur* B. iterum restituta, augetur sua potestas: et ex utroque consequitur quod non esset omnipotens. Idem sequitur ratione sustentacionis rerum intrinsece; quoniam si res * a sustentacione sive possessione, quam Deus habet super rem, alienata esset, res omnino non esset, quoniam sustentacione careret: igitur rem aliquam a divino dominio alienari contradiccionem importat, scilicet, rem esse et omnino non esse, et omnipotentem 35 partipotentem existere.

IOH. Et istam etiam rationem gratanter admitto.

RIC. Item omnis creatura rationalis pleno iure servus seu 40 serva Creatoris existit, ex iuribus domini, possessionis, atque regiminis supradictis; servus vero pleno iure alicuius domino suo acquirit quicquid acquirit, si dominus suus capax de novo existat domini rei acquire per servum: si igitur Deus, donando aliquid illius donati, a se dominium abdicaret et transferret in alium, cum illud dominium nisi in suam creaturam

rationalem, que pleno iure servitutis sibi subicitur, transferre [5B non posset; eo instanti quo illud transferret in servum, ex *quo pleno* abdicacione domini sive translacione, Deus dominio illo ca-^{B.}reret; et eodem instanti ex adquisicione domini illius a servo Deus illud idem dominium obtineret; et ita eodem instanti 5 haberet rem illam seu eius dominium, et eo careret: quod quia contradiccionem includit, omnino consequitur quod Deus suum originale dominium, intelligo dominium sibi competens ex rerum origine, nequaquam a se potest usu aliquo aut in personam aliquam alienare sive transferre; nec obstat quod 10 domini temporales possunt sua dominia abdicare eis humanitus acquisita, quoniam hoc est propter ignobilitatem, fragilitatem, et parvitatem vigoris talis domini, sicut infra clare prospicies, quando de illis dominiis sermo fiet.

IX. Is God's lordship alienated by the commission of his government to the angels?

IOHANNES. Et istam etiam rationem amplector: set quamvis 15 firmum existat quod Deus primum dominium suum super res, aut etiam secundum, alienare non possit (sicut premise rationes patenter ostendunt), de tercio tamen dominio, scilicet, quod Deo ratione gubernacionis competit, quod tu usum divini *tu usum M:* domini decreveras appellare, eflagito ut ostendas nunquid *in usu B.* Deus potest istud tercium dominium alienare sive transferre *decreveris* in aliquem. Cum enim angeli sunt motores celorum, ut in ^{B.} philosophia didicimus, et nihilominus secundum apostolum omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos *qui hereditatem capiunt salutis* (ad Hebreos i. 14), videtur 25 quod istud tercium dominium sit alienatum a Deo et translatum in angelos, ex quo causa eius, scilicet, gubernacio rerum sive regimen, est translatum in ipsos.

RICARDUS. Gubernacio, ut iam dixi, est usus domini, non proprie dominium, appellandum: non minus ratio tua fallit, quo- 30 niam non tota gubernacio rerum angelis sed parcialis et facilis est commissa; quoniam nec angeli possunt rerum naturalem ordinem quoad loca et motus locales alteracionis, augmenti, et dominacionis intrinsece gubernare, nec homines a morte corporis suscitare, * cum non possint animam rationalem a corpore sepa- ^C ratam, que nature spiritualis atque immortalis existit, indissolubiliter corpori alligare sive unire. Multo minus possunt aut poterant spiritum irretentibilem a quocunque, scilicet Deum, humane nature inseparabiliter cunire; nec iustificare possunt aliquem peccatorem, quod a doctissimis opus grandius 40 estimatur quam creare celum et terram; nec cetera huiusmodi opera alciora, que videntur exigere omnipotentem aut saltem infinitam actricem potenciam exercere: sic quod dominium,

50] si quod dicatur ex rerum gubernacione consurgens, non potest Deus transferre in angelos, sicut nec priora dominia; licet regulos fortassis aut principes vel ministros eos sub ipso constituat, sicut Danielis scriptura nobis expressit, *Princeps*, in-
 5] *quiens, regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus; et ecce, Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum: et infra, Cum enim egrederer, apperuit princeps Grecorum veniens* (Dan. x. 13, 20). Et Iesus Sirac doctissimus dicit, *In unam quamque gentem preposuit rectorem, et pars Dei*
 10] *Israelis facta est manifesta* (Eccli. xvii. 14, 15): quod dictum ab illo verbo Deuteronomii puto acceptum, *Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israelis*. Non tamen debes ex istis accipere quod istud tertium dominium Dei ex omnibus actibus gubernandi supra descriptis, tanquam ex suis causis,
 15] efficitur seu consurgit; set quod ex naturali regimine, scilicet, rebus institutis necessario requisito, exoritur, et ceteros actus efficit seu producit.

IOHANNES. Hoc memorie commendabo; set non obstante hoc X. dicto iste principatus angelicus, licet parvus in comparacione ad
 20] divinum dominium, dominium appellandum videtur: unde pars The principatus of the angels is not dominium. divini domini saltem videtur translatum in angelos.

RICARDUS. Nequaquam, nisi proprie dicitur iste principatus angelicus rerum huius mundi inferioris dominium, iuxta verba predicta apostoli: set pocius est ministerium vel rectoria sive
 25] officium appellandum, cum non geratur ab angelis precipue propter augendum commodum angelorum, set iuxta eadem verba apostoli propter hereditatem salutis electis hominibus probandam. Creaturis vero non ob aliud precipue videtur a
 Deo conferri dominium nisi ut mediante dominio indigenciam
 30] suam relevent aut commodum sibi procurent, et sic se meliores efficiant: quod Scripture incium expressit hiis verbis, *Ecce dedi vobis omnem herbam etc., ut sint vobis in escam*, Gen. i. 29. Preterea non dixi superius quod quecunque gubernacio causa est divini domini; set illa quam non potest creatura aliqua
 35] exercere, nec ad eius modum gerendum a se potest attingere. Unde ex hoc quod gubernacio alterius condicionis competit angelis sive hominibus nequaquam potest inferri quod aliud
 D de divino dominio supra descripto * seu causa ipsius possit alienari ab eo sive transferri. Esto enim quod Deus in creaturis aliquibus immediate, preter officium creature, actus aliquos
competentis regiminis angelis aut hominibus competentes casu aliquo exer-
B. ceret; (ut possit prima facie apperere quod tulit costam de Ade
 Gen. ii. 21, latere, quod fecit Ade et uxori sue tunicas pelliceas, quod
 iii. 21.

adduxit animancia ad Adam ut videret quid vocaret ea, aut alia [5D
 quevis opera que possent per creature potenciam exerceri :) Gen. ii. 19.
 nequaquam propter hec opera Deus rerum dominus diceretur
 cum opera talia in non dominis valeant reperiri. Item, esto
 quod talis principatus minus apte dominium vocaretur, ne- 5
 quaquam propter acceptionem eius ab angelis esset in aliqua
 parte translatum in angelos divinum dominium, seu minutum,
 iuxta rationem principalem premissam ; quoniam sequeretur pro
 instanti translacionis Deum illud parciale dominium angelorum
 propter adquisicionem rerum a suis servis habere, et propter 10
 translacionem factam ab eo sequeretur pro eodem instanti
 Deum dominio illo parciali carere : que simul stare non possunt.
 Unde constat quod Deus non potest alienare sive transferre
 suum prefatum dominium, secundum totum aut partem : quod
 tibi clarius elucescet statim inferius. 15

IOH. Si de regimine commisso angelis sit vere suasum quod
 dominium rerum eis commissarum non habeant, quia propter
 suum commodum et suam perfeccionem augendam principaliter
 subiectos sibi non regunt, set propter commodum subiectorum ;
 non potest quivis prelatus ecclesie nec potuit in lege antiqua 20
 seu nova apte *dominus* appellari, cum principatus rerum ab
 apostolo *ministerium* appelletur. *Ministerium tuum*, inquit,
imple (2 ad Thim. iv. 5) ; et ut sibi subiectis proficiant in illo Pro 2,
 ministerio statuuntur : unde apostolus dicit ad Hebreos v. ^{codd. 1.}
 1, *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus con-* 25
stituitur in hiis que sunt ad Deum ut offerat dona et sacri-
ficia pro peccatis. Et de Aaron et filiis eius est scriptum,
 Num. xviii. 1, *Tu et filii tui portabitis iniquitatem sanctuarii ;*
 et infra, *Tu autem et filii tui ministrabitis eis in tabernaculo* ver. 2.
testimonii. 30

RIC. Recte hoc infero de hominibus prelati ipsis subiectis,
 apostolo Petro testante, qui pastoris ecclesie sic describit officium : *pastor* B.
Pascite qui est in vobis gregem Dei etc., non dominantes in pascat B.
cleris, set forma facti gregis ex animo, 1 Pet. v. 2, 3. Unde,
 sicut nec angeli, ita nec prelati ratione prelacionis sue sunt 35
 domini hominum subditorum : nunquid autem prelati aut
 angeli rerum aliarum domini sint dicendi, inferius suo loco, si
 libet, valebis inquirere.

XI. IOHANNES. Cur aliqui angeli *dominationes* ab apostolo sunt
 vocati, si nullius rei corporalis habent dominium? *sive troni,* 40
 inquit, *sive dominationes sive principatus sive * potestates,* ad 6A
 Col. i. 16 ; et ad Eph. i. 21, *super omnem principatum et*
potestatem et dominationem.

In what sense
 the angels are
dominationes.

6A] RICARDUS. *Dominacio* est nomen verbale, scilicet, a *dominor* The orders in the hierarchy:
 verbo descendens: unde non nisi dominandi actum significat,
 quamvis connotet seu consignificet ipsius actus principium
connolet om. M. significet B. (puta, dominium); sic quod nec angelus nec homo ex isto
 5 sensu primario huius verbi *dominacio* appelletur. Set quia ipse
 actus dominandi est dominii instrumentum quo agit in subiecta
 suo dominio, et non solum instrumentum set instrumentum
 participans ratione; ob hoc creatura quecunque participans dominations,
 10 dominii actus aliquos exercendos, *dominacio* appellatur, precipue
 cum ad opera illa exercenda auctoritate superioris recepta
 fulcitur. Et dico *proprios* actus dominii, quoniam (ut supra
 nunc constitit) principes deputati sive prepositi maioris gradus
 atque minoris ex officio eis commisso absque dominio multos
pluri- morum M. actus in populorum regimine dominis veris et sibi communes
 exercent, nec in hoc *dominari* dicuntur: aliquando autem
 aliquos actus exercent qui nunquam a solo officio prepositure
 procedunt, nisi domini sui accedat specialis auctoritas; qualis
 auctoritas si fuerit cum certa limitatione sive modificatione eis
 20 commissa, quamvis non domini, tamen *dominantes* sive *domi-*
naciones congrue appellantur. Unde spiritus hii celestes qui
 officium regiminis huius mundi inferioris a Deo accipiunt, quia
 auctoritatem accipiunt ut possint, ultra nudum ministerium
 sive nudam preposituram regendi, aliquos actus proprios dominii
 25 exercere, *dominaciones* merito appellantur. Que ob hoc principedoms
 superiores existunt principatibus, quia *principatus* nomen est
 nudi officii, nullum actum proprium dominio consignificans aut
 importans; et nomen *potestatis* humilior eciam designat officium powers,
 quam nomen *principatus* in lingua Latina; et nomen *virtutis*, virtues,
 30 quia est communius quam potestatis, minus nobile officium
 connotat quam potestas; et sic nomen *archangeli*, scilicet, archangels.
 princeps angelorum, licet amplius quam nomen *angelus*, scilicet, angels.
 nuncius, tamen minus connotat quam nomen *virtutis* (gloriosius
 enim sonat esse virtutem quam esse principem nunciorum): sic
 35 quod in nominibus hiiis sex ordinum spirituum beatorum nullum
 nomen actum proprium dominii connotat, ut mihi videtur, nisi
 nomen *dominacionis*, ut dixi, propter cuius actus exercitium
 spiritus illius ordinis *dominaciones* non inepte vocantur. Quis
nunquit B. vero sit actus huiusmodi, nunquid rerum commissarum donacio,
 40 aut vendicio seu commutacio, aut libertatis donacio seu servi-
 tutis impositio, iuxta ea que supra de decimo capitulo libri
 Danielis sunt posita, non est pronunc necessario inquirendum.
supra, p. 293. non M: nunc B. IOH. Ex istis adverto quod *dominaciones* propter actus
 aliquos dominio proprios, quos ministrando nobis exercent, ita

vocantur: set cum aliqui sint in sua origine aliis non solum [6A
amplius gloriosi set eis prepositi, cur illi prepositi non sint sub-
iectorum sibi * spirituum *domini* appellandi non video. B

RIC. Quia propter officium tale, sicut nec hominum homines,
ita nec spirituum spiritus *domini* sunt dicendi: quod tibi iam 5
patuit, et clarius apparebit cum de actibus seu usu domini
inferius inquiretur.

XII. IOHANNES. Angeli igitur nullius rei habent dominia?

Of limited domi-
nium.

RICARDUS. Non sequitur: cum enim anima rationalis sit
ymaginum seu formarum seu specierum locus secundum tuum 10
philosophum in suo libro de Anima, ex quibus speciebus pro-
cedunt actus quos immanentes ibi et in nono libro Metaphisice
recte appellatur, sic est censendum de angelis quod singuli sunt,
quia una spiritualis regio innumerabilium talium formarum
spiritualium et actuum contentiva: unde super aliquos huius- 15
modi actus videntur habere dominium, cum illos actus pro voto
teneant, abiceant, minuant, et augmentent, et (ut infra patebit)
vendere eorum aliquos valeant, aut ante confirmacionem saltem
eos vendere pro eterna beatitudine potuerunt; sicut ante con-
firmacionem homines valuerunt et valent eciam in presenti; 20
licet angeli tales actus in sua origine forsitan non habebant,
sicuti nec homines in suo primordio habuerunt, sicut inferius
suadebitur suo loco. Pro istorum actuum dominio dictum
videtur a Deo ad Caym, Gen. iv. 7, *Nonne si bene egeris*
recipies? si vero male, statim in foribus peccatum tuum aderit?
set sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius: ubi ex- 25
primitur Caym super appetitum peccati habuisse actum domini
sui. Nec id de angelis Scriptura omisit nobis innuere, cum de
Lucifero, licet in parabola seu figura alterius, sic expressit: *Quo-*
modo cecidisti, Lucifer, de celo, qui mane oriebaris? etc., *qui*
dicebas in corde tuo, In celum conscendam, super astra Dei ex- 30
altabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus
aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis
Altissimo. Verumptamen in infernum detraheris, in profundum
laci, Ysa. xiv. 12-15. Ubi quia modum previum casui, non
ipsum casum Luciferi seu eius peccatum dampnabile, videtur 35
describere (quia fuerit *Quomodo cecidisti, Lucifer?* et conse-
quenter modum illum describens adicit, *Qui dicebas in corde tuo,*
etc.), sequi videtur quod hec diccio in corde suo taliter re-
prehensa precessit suum peccatum mortiferum, tanquam aliquid
liberum sub potestate illius sive dominio constitutum; cum 40
nullus alius innocens pro aliquibus simpliciter sibi necessariis
debeat reprehendi. Cui simile de ipso Cherub dicitur, Ezech.

6B] xxviii. 14, sub parabola principis Tyri hoc modo : *Tu, Cherub, extensus et protegens ; et posui te in monte sancto Dei : in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in viis tuis a die condicionis tue, donec inventa est iniquitas in te. In multitudine negociacionis tue repleta sunt interiora tua iniquitate ;*
 5 *et peccasti : et cieci te de monte sancto Dei.* Ubi satis * apte innuitur quod antequam peccavit mortaliter et interiora eius erant iniquitate repleta, non solum negociacionem set multitudinem negociacionis exercuit, ubi verbum *negociacionis* auctoritatem sui dominii super intrinsecos actus negociacionis illius patenter ostendit. Set quia istud dominium non potest quis alteri communicare proprie, nec quisquam tale dominium ab alio cupit accipere, scilicet intrinsecorum actuum menti sue ; ideo de ipso non urgemur hoc loco diffusius disputare.

15 IOHANNES. Satis aperte conspicio quod Deus a rebus manentibus non potest dominium suum abdicare ; et hoc provenire attendo ex sua omnipotenti virtute. Dic de possessione divina
 18 *qualiter pleno iure habetur a Deo.* Of God's possession,

dñā M :
dñiā B.

dñ B.

RICARDUS. Puto non ambigis quin dominus rei cuiusque rem ipsam debeat possidere, cum possessio sit fructus qui habet sequi dominium ; cum nullus rem cuius alter est dominus, nisi forte auctoritate sua aut culpa sua promerente, regulariter debeat possidere vel possit, ipso nolente, sine eius iniuria ; et ob hoc, quia plenum ius habet dominii, habet ius plenum et plenum
 25 titulum possidendi, et eciam ius utendi.

IOH. Sic esse conspicio. Iam hanc rerum possessionem a Deo describe.

RIC. Mihi videtur Dei possessio ita apte posse describi, quod est voluntaria atque perfecta seu plena custodia seu conservacio mundi a Deo ; ita quod custodia sit possessionis genus et totum residuum loco difference specialis. Tu descriptionem istam impugna.
 30 which is the safekeeping and conservation of the world,

IOH. Ex quo res naturaliter supportantur a Deo ne in nichilum decident, non est ista custodia rerum voluntaria, set potius naturalis.
 35

RIC. Deus naturaliter non agit adextra ; alioquin ab eterno egisset adextra, cum nichil illi prestisset impedimentum agendi : et ob hoc non naturaliter set voluntarie res custodit, conservat, detinet, seu sustentat ; quamvis sic custodiendo cursum naturalem mundi totius impleat atque perficiat, sicut voluntarie creando instituit.
 40

IOH. Adverto totum esse Deo voluntarium, quicquid agat ; quamvis sua accio, tanquam accio Auctoris nature rerum crea-

and perfect.

tarum, sit naturalis rebus creatis: et estimo te adiecisse in [60] descriptione predicta *perfecta*, quia nulli creature competit talis custodia, set custodia minus plena aut alias imperfecta comparatione divine custodie.

RIC. Recte sic estimas: set sic intellige imperfectam cus- 5 todiam quod non necessario includat aliquam turpitudinem, indecenciam, aut defectum, set quod solum importet minus sufficiens aut minus perfectum, seu non simpliciter et absolute perfectum; cum angeli habeant rerum custodias, et eas gerant honeste, decenter, et sine defectu. 10

IOH. Verbum *perfecta* ita accipio et sic aperte conspicio qualiter distinguitur rerum a * Deo possessio a quacunq. ^D sessione que potest competere creature que semper est minus *a quacunq.* sufficiens absolute. *poss. om. B.*

RIC. Hoc proinde intueris: et nichilominus ex ista des- 15 criptione potes attendere quomodo ista possessio supponit in possidente rerum possessarum dominium verum atque perfectum; quia, si gereretur sine tali dominio, minus esset perfecta; cum illa custodia sit multo peffecior que geritur ex iure ac titulo *gereretur B.* validiori, quam illa que ex fragiliori titulo exhibetur. Item, ex *que ex . . .* quo talis custodia est perfecta simpliciter, omnino consequitur *item om. B.* quod non sit vicaria seu in Deum ab alio derivata, sicut sepius in possessione humana contingit; et ideo geri non potest nisi a domino rei possesse. Item, ex eodem verbo *perfectu* potes advertere quod custodia ista est iusta; quoniam, si esset iniqua, 25 nullatenus esset perfecta, et nichilominus ex ipso verbo possessionis consequitur quod est iusta, sicut infra suo loco clarescet. *nullat . . . nihil.: et nullat. B.*

Of God's right of use.

IOH. Ista letanter accepto. De iure utendi ostende qualiter *latenter B.* Deo conveniat.

RIC. Dominium Dei describitur per ius sive auctoritatem 30 utendi, tamquam per genus suum; unde consequitur, cum dominium Deo conveniat, quod ei competat ius utendi.

XIV. IOHANNES. Satis hoc cerno. De rerum consumptione a Deo quid sentis ostende.

Of annihilation

RICARDUS. Tu dic prius, si nosti, cur inter actus divini 35 domini adnichilacionem non numeras?

IOH. Quia in actu consumpcionis includitur.

RIC. Deus ergo aliquem actum efficit nichilando?

IOH. Nisi actum rem adnichilando efficeret, nec rem consumeret nec penitus adnichilaret. 40

RIC. Igitur si totum mundum preter seipsum Deus adnichilaret, secundum te aliquem actum efficeret: et ita tunc, preter Deum, adnichilatis omnibus, aliquid, quia actus adnichilacionis

6D] quem Deus efficit, remaneret ; quod contradiccionem includit. Econtra igitur adnichilacio non est actus.

IOH. Gaudeo quod hoc negare non possum. Set quid adnichilacio dici possit, non video.

5 RIC. Frustra queris quid id sit, quod nullam habet essenciam ; si tamen quid nominis eius scire desideras, ecce, adnichilacio est subtraccio divine custodie sive sustentantis potencie. Ex quo vales agnoscere actum sustentacionis sive conservacionis rerum a Deo, de quo supra tractavimus, quod est rerum a Deo

10 vera possessio. De quo actu puto apte posse intelligi illud Ioh. v. 17, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* : non dico, cum exclusione actus seu operis gubernandi, set ut ibi uterque actus innuatur ; quoniam Deus ita continue operatur rem omnem, sicut sol eam quam in diaphono efficit lucem ; quoniam

1 Cor. xii. 6. *Operatur omnia in omnibus* et *In ipso omnia consistunt* secundum apostolum. Et ob hoc ita Deus habet adnichilandam potenciam, sicut habet potenciam conservandi, intellige quod in *ad nich.* B. Deo est potencia sufficiens sive facultas ad adnichilandum si

7A vellet,* quamvis adnichilacio, que odii esse videtur, Deo de facto *odii om.* M. propter suam omnipotentem bonitatem non congruat ; iuxta illud Sap. xi. 25, Deo dictum, *Diligis enim omnia que sunt et nichil odisti eorum que fecisti* : nec videtur ei posse convenire de facto, quia summe bonitati repugnat, sicut statim subscriptis racionibus ostendetur.

25 IOH. Quamvis adnichilare Dei bonitati de facto non congruat nec potest congruere, nichilominus libens acciperem numquid adnichilacio, si Deus eam de sua omnipotencia exerceret, a divino dominio procederet ; ut ita agnoscam numquid adnichilacio inter actus dominii debeat numerari.

30 RIC. Adnichilacio a divino dominio nequaquam procederet, ut mihi videtur. Quod enim rei dominate est noxium et absolute extat illi inutile, nec utilitatem affert aliquam dominanti a ^{which is no act of the divine lordship,} I.

causa alia, non a dominio eius efficitur ; quamvis ipsam adnichilacionem eius dominus per suam potenciam exercet, eciam summe iuste, quoniam *dominus* et *dominium* a *domo* descendunt, eo quod dominus propter dominium preest domui : unde Deo congruunt, eo quod domui sue presit ; de qua scribitur, Baruc iii. 24, *O Israel, quam magna est domus Dei*. Constat autem quod ad officium presidentis sive custodis per se consumpcio

40 plena rerum non pertinet, set potius ipsarum rerum aptacio, *et addidi.* tocius domus ordinem et res domesticas conservando. Quo modo eciam aliter verum esset, *Parcis autem omnibus quoniam*

cā = causa
M : *tam* B. *tua sunt* (Sap. xi. 27), si dominium esset aliquando causa *nocendo* M. dominato nocendi sine commodo dominantis ? Item, nulla activa 2.

- potencia se destruit aut se potest destruere nisi forte per acci- [7A
dens, qui modus istum articulum non contingit: dominium
autem, si dominata sua in toto consumeret simul cum ab eo
dominatis, penitus interiret; quoniam dominium nullum esset si
omne dominatum abesset. Igitur adnichilacio rei cuiusquam a 5
Deo si fieret, seu rei cuiusque totalis consumpcio, nunquam a
divino dominio procederet, quoniam alias divinum dominium se
3. ipsum extingueret. Item, dominus habet ad dominatum peculi-
arem amorem: naturaliter enim quisunque sua opera diligit
amplius quam diligit aliena; sicut illud premissum ostendit, 10
Parvis autem omnibus quoniam tua sunt; et hoc testatur Aris-
toteles, ix. Ethicorum. Consumpcio autem totalis sive adni-
chilacio rei dominate sine commodo dominantis impugnat istum
amorem. Numquid enim potest quis sine suo commodo rem *Nequam* B.
dilectam sibi destruere sine amoris respectu illius offensa? Et ita 15
consequitur quod destructio rei totalis sine commodo dominantis
a dominio per se nunquam procedit, licet a facultate divino
coniuncta procedat; sicuti in principio huius dixi quod peccare
non per se a libertate sive potestate procedit, cum peccare
minuat et destruat potestatem, set est potestatis ac libertatis 20
4. abusus. Item, dominium in Deo et eciam creatura ad usum sive
ad regimini ordinatur; * nichil ergo per se procedit ab illo nisi B
quia utilitatem affert domino utenti, aut congruit exercendo
regimini: nunquam vero potest adnichilacio sive plena rei cuius-
quam consumpcio domino ipsius utilitatem afferre aut dominio 25
congruere sive humano regimini, cum res regendas tollat omnino
de medio; nunquam ergo potest adnichilacio sive plena con-
5. sumpcio a dominio directe procedere. Item, adnichilacio rei si
fieret, fieret in instanti, nec primam successionem exigeret in
quo instanti res adnichilata non esset; et per consequens in illo 30
instanti nullus illius rei haberet dominium, cum nichili nullus sit
dominus; et ita in illo instanti non fieret adnichilacio a domino
adnichilate rei, et per consequens nec fieret ab alicuius respectu
adnichilati dominio: nullo ergo modo potest adnichilacio dici
6. actus domini. Item (ut supra claruit) adnichilacio non est 35
nisi subtraccio sustentacionis rei cuiusque a Deo, et ideo non
est actus; unde consequitur quod non est actus domini:
quamvis Deus adnichilare non possit nisi, priusquam adnichila-
ret, haberet rei adnichilande dominium, quoniam in alium
quam in primum dominium rei adnichilacio cadere omnino non 40
potest.

IOH. Ista compulsus accepto: set qualiter necessario presup-
ponitur adnichilacioni dominium, si non sit nec potest esse
causa ipsius, ostende.

7B] RIC. Sicut libertas necessario presupponitur peccato, et non potest per se esse causa peccati; est tamen necessario peccati causa per accidens: sic dominium et etiam omnipotentia necessario adnichilacioni, si fieret, presupponerentur, ut eius causa
5 per accidens, non ut causa eius per se sive directa; quia cessando ab accione conservandi, non aliquid agendo fieret, ut iam
in M: et B. dixi. Ista habes in Phisicis sepius in similibus patefacta.

IOHANNES. Res nobis sunt date in consumpcionem earum ut XV.
nostram indigenciam relevemus, et sic earum consumpcio a do- ^{Of the act of}
10 minio iuste et ordine nature procedit. ^{consumption}

RICARDUS. Nos rebus utendo non eas ex toto consumimus
quoquo eas (sicut clarescet inferius); quomodo tamen eas consumimus
tñ B. eis utendo est per dominium nobis datum ad nostrum commodum
est: codd. procurandum, quod premissis non obstat; et sic consumpeio
et. sicut homini sic Deo congruere potest, cum ad naturale regimen
Deo om. M. pertinere noscatur.

rationes M: IOH. Per aliquas rationes premissas videtur econtra, scilicet
partes B. quod non magis potest consumpcio talis esse actus dominii quam
cum: cñ M: adnichilacio esse possit; cum per consumpcionem dominatorum
tñ B. 20 dominium illorum intreat, et in instanti consumpcionis res consumpta non maneat; et ob hoc in illo instanti a nullo domino suo consumitur.

RIC. In utraque ratione deciperis, quoniam in consumpcione ^{as distinguished}
secundo B: rei hoc modo secundo dominium rei omnino non perit, cum re- ^{from annihilation.}
xv M. 25 maneat eius materia domino vel suis heredibus fructuosa, priori
C subiecta * dominio, et species rei consumpte, ex quibus potest reintegrari seu quasi integrum dominium conservari. Verbi gracia,
se B: si M. cum dominus quisvis pullos galli et galline se cibando consumit
30 eum, per alium tamen, aut ipso defuncto cadaver ipsius, etsi non per
cunquē devenerint, vigore cursus solis, lune, ac syderum in impingucionem terre, que *in eternum stat* (ut dicit Eccl. i. 4),
immediate aut prius in aquam et exalaciones converse, que superius elevate descendunt in terram et eam fructificare com-
35 pellunt, ut terra, super cuius fructus universos quisque iustus habet dominium naturale (ut infra clarescet), per illam materiam
accione syderum innovata in gallorum, gallinarum, atque pullo-
rum conveniens nutrimentum, herbas diversas, et grana varia producat, et per nutrimentum acceptum ab illis animalibus
40 reciproce sive circulariter animalia eiusdem speciei suis congruis temporibus producantur. Nec potest illa materia superius in aerem aut ignem transire quin equalis porcio elementi illius transeat in elementi inferioris naturam ut elementa (iuxta tuum
se alendo M: philosophum, in libro de Celo et Mundo) semper maneant eque
scribendo r. potencia in virtute. Igitur, cum quis hoc modo se alendo res

subiectas dominio suo consumit, non simpliciter consumitur eius [7C
 dominium quod sibi communicatur a Deo, set cum ipso agitur,
 ut dici assolet, Qui in uno gravatur in alio relevetur; quod de
 adnichilacione nequaquam reperies, in qua si a dominio fieret,
 dominium seipsum omnino in toto respectu illius rei adnichilate 5
 extingueret. Item, cum in instanti consumpcionis huiusmodi
 maneat tota rei materia sub dominio consumentis, et ita res illa
 non omnino nichil efficitur, set manet in parte, non omnino
 inepte dicere poteris quod dominus rei illius in illo instanti
 hoc modo consumendi rem illam consumit, sicuti Deus dicit ad 10
 Moysen de mortuis, *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham,
 Deus Ysaac, et Deus Iacob* (Ex. iii. 6). Unde Salvator ex hoc
 dicto volens resurrectionem mortuorum astruere, ita dicit: *De Matth. xxii.
 resurrectione mortuorum non legistis, Ego sum Deus Abraham* 31, 32.
et Deus Ysaac et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum set 15
vivencium. Ubi secundo loco non defunctos per *mortuos* (cum
 velit probare quod Deus est Deus defunctorum) set penitus
 consumptos intelligit, scilicet, quod Deus non est Deus penitus
 consumptorum set est Deus Abraham, Ysaac, et Iacob, qui ni-
 chilominus erant defuncti; ita quod non nisi secundum partem 20
 manserunt. Ceterum, si rationes alicue de premissis sint firme
 et conclusionem solide affirmantes, tibi debent sufficere.

*solide B:
 solvere M.*

XVI. * IOHANNES. Gratanter hanc conclusionem accepto, scilicet, D
 quod adnichilacio nec est nec esse potest actus divini domini :
 de consumpcione alia rerum creatarum, de qua nunc loqui ince- 25
 peras, dic, numquid sit actus divini domini.

Successive but
 not instantaneous
 consumption is
 an act of God's
 lordship.

RICARDUS. Habes ex sexto et ex octavo libris Phisicorum
 Aristotelis quod est corruptio alia successiva, et alia subita sive *corr.*
 instantanea, que successive corrupcionis est ñnis; et sic est *alia M:*
 duplex conformis consumpcio, scilicet, successiva et subita. Illa *corr.*
 que successiva est in re usibili, donec eius forma substantialis *aliqua B.*
 propria subito desinat esse, est actus divini domini; quoniam
 quamdiu durat illa successiva consumpcio, tamdiu durat in
 domino utente illius rei dominium: et ad iustificandum illam
 consumpcionem dicte rei que ita consumitur, sicut ad loca- *ditē M:*
 cionem seu commodacionem iustificandam, quia sunt actus vera- *dnū B.*
 citer successivi, exigitur rei locate seu commodate dominium.
 Illa vero consumpcio que est finis motus que fit in instanti seu
 subito, cum non sit aliquid, causam vere activam non habet; *vere om. B.*
 sicut de nichilacione iam diximus quod, quia nichil est, causam 40
 vere non habet neque sue existencie neque sue iusticie: habet
 tamen talis consumpcio subita causam per accidens, non simul
 cum ea (scilicet, quando esse dicitur quoquo modo, iuxta usum
 loquendi) set primam, scilicet, causam efficientem consumpcio- *previam B.*

7D]nem successivam, cuius est finis. Set quia consumpcio non est finis motus alicuius nisi per accidens, sicut nec corrupcio potest esse finis motus nisi per accidens, licet generacio subita possit esse finis per se, finis motus consequens est quod non habeat

*pariter M:
per aliud B.*

causam activam nisi per accidens; et pariter, quia non est aliquid talis consumpcio subita, non potest per se iusta dici vel esse set solum per accidens: ideo non procedit per se a divino dominio, tanquam a principio iustificante, set solum per accidens; unde non habet causam simul cum ea ipsam iustificantem set previam,

10 et est divinum dominium rei consumpte cum erat.

IOH. In sacramento altaris nunquid panis consumitur?

RIC. Nequaquam dicendum est illud consumi quod in melius eo transubstantiatur sive convertitur.

Bearing of this point on the conversion of the elements in the Sacrament.

IOH. Illa saltem conversio est iusta dicenda; et usus aliquis
15 creature igitur procedit ab aliquo dominio, uno aut pluribus, eam
et B: aut M. iustam reddente, non a dominio panis et vini, cum in momento conversionis neutrum eorum existat: nec video a quo alio dominio posset procedere.

RIC. Mihi videtur quod ista conversio est usus corporis Christi
20 et sanguinis eius similiter, et iustus propter divinum dominium super ipsa. Quamvis enim corpus Christi et sanguis per consecrationem non mutantur localiter neque mutacionis alio quovis
modo om. B. modo; quia tamen sunt ubi non erant, et sub speciebus panis et vini sub quibus ante non erant, vere Deus eis uti asseritur: et
25 propter eius dominium super ea ille usus est iustus, a panis do-
SA minio non * procedens nisi per accidens, ut supra iam diximus, cum tunc panis non maneat.

IOHANNES. Dic de actu mutacionis sive conversionis rerum
num M. aliquarum in alias, nunquid sit usus aut actus divini domini.

30 RICARDUS. Ita de conversione sive mutacione sicut de consumpcione videtur mihi in parte dicendum, quod ea que successiva est, si fiat immediate a Deo, vere est actus divini domini
et usus creature que tali mutacione convertitur. Illa vero que est subita, ut iam diximus de conversione panis et vini in corpus

*creatoris B.
convertitur
om. B.*

35 Christi et sanguinem, ubi tamen non desinit esse tota rei converse sine unitate substantia, set remanet eius materia, ipsius materie tunc est usus, non rei tocus converse nisi per accidens, cum res conversa subito in instanti conversionis non maneat: sicut probabiliter credi potest fuisse in conversione aque in
40 vinum in Chana Galilee (de qua Io. ii.); et sicut de conversione virge Moysi in colubrum, et econtra (de qua Ex. iv.), et de conversione fluminum Egypti in sanguinem (de qua Ex. vii.), et aliis rerum conversionibus de quibus narratur ibi et postea. Si

XVII.

Of change or conversion,

which, if successive, is an act of the divine lordship.

enim iste conversiones fiebant in instanti seu subito, tunc non [8A
dubium quin immediate a potencia infinita fiebant; quoniam
nullum agens finitum potest complexionem unam in aliam subito
commutare. Si autem iste conversiones aut earum aliquae fiebant
in tempore, quod videri potest probabile, eo quod malefici *malefici* B.
Pharaonis tales conversiones incantacionibus suis fecerunt (ut Ex. vii. 11.
ibi exprimitur), tunc ita debemus distinguere: aut immediate a
potencia divina fiebant, et tunc actus illi fuerunt actus per se et
immediate divini domini; aut fiebant immediate ab angelis
bonis, et quia id gerebatur auctoritate Dei, vere fuerunt per se, 10
licet non immediatus actus divini domini; aut fiebant ab angelis
malis auctoritate divina, et fuerunt actus per se divini domini,
sicuti si facti fuissent per bonos, quo modo Saul vexatus est a
spiritu nequam a Domino (sicut legitur 1 Reg. xvi. 14-23 et
xviii. 10), et forte Acab deceptus a Sathana auctoritate divina 15
precipiente aut favente (sicut legitur 3 Reg. in fine); aut fiebat
per angelos malos, Deo eis nullam auctoritatem prebente, et
fuerunt actus demonum et creaturarum abusus.

IOH. Iam satis attendo quod actus eciam mutandi, sicut Domi-
nus in Chana Galilee aquam mutavit in vinum, competit divino 20
dominio; cuius actus eciam exercitium, tanquam ministerium
gerenti, Moysi servo suo commisit, quando aquas fluviorum
Egypti convertit in sanguinem et virgam convertit in colubrum
et alios hiis similes actus exercuit (de quibus legitur Ex. vii. capi-
tulo et multis sequentibus): et similes actus per suos sacerdotes 25
exercet cotidie in conversione panis in corpus suum et vini in
sanguinem. Item eciam mihi videtur quod actus resuscitandi et
eciam re*formandi competunt divino dominio: quorum primum B
per se ipsum Dominus exercuit Lazarum resuscitando a mortuis
(ut legitur Io. xii. 1), et per Helyam atque Heliseum similiter 30
(sicut patet 3 Reg. xvii. et 4 Reg. iv.); secundum vero, scilicet
reformationem, in faciendo alia miracula sepe exercuit per se
ipsum et per suos apostolos atque discipulos, et cotidie per viros
virtutibus insignitos et sanctitate preclaros exercet.

RIC. Hec omnia prudenter attendis. Set semper intellige 35
quod homines in istis operibus supra naturam erant Deitatis
solummodo instrumenta, non attingencia ad effectus quos
numeras, scilicet, actus pleni iuris utendi in Deo; set eos egit
immediate ipsa divina potencia, omnes (intelligo) quos Deus
per angelos immediate exercere non potuit, quales multi sunt 40
actus divini, ut iam superius est ostensum. Conversiones vero
corporalium, que tractu temporis fieri potuerunt per naturalem
potenciam, quas angeli tam boni quam mali propter suam
fortitudinem, agilitatem, atque scienciam facere poterant in

8B] momento, verisimile est Deum exercuisse per angelos (sicut iam supra suasimus), sicuti fuerant facta que commemoravimus supra de Moysc.

IOH. Ista intelligo : perge ad alia.

5 RICARDUS. De actu multiplicandi sive augendi res divino do- XVIII.

minio subiectas, quo modo Deus auxit ac multiplicavit septem panes et alias quinque et paucos pisces, multa milia sacians, et nichilominus fragmentorum multas sportas plenas relinquens (de quibus legitur Mat. xvi. et Luc. ix. capitulis); nunquid fuit actus divini domini, dic quid tibi videtur.

fuit B :
sint M.

IOHANNES. In augmentacione et multiplicacione rerum fit nove rei priori addicio; unde non video cuius rei usus sit talis multiplicacio sive augmentacio.

15 RIC. Si per addicionem, ut dicis, fiat multiplicacio sive augmentacio a Deo sive ab eius dominio, utriusque rei esset

procedens
M : procedens
B.

usus a dominiis ipsarum rerum et possessione procedens : set talis multiplicacio sive augmentacio solet a philosophantibus naturalis motus vocari, quales non fuerunt multiplicaciones panum et piscium supradicte. Alioquin falsum esset quod in evangelio affirmatur, scilicet, quod Dominus, accipiens septem panes et pisces et gracias agens, fregit et dedit discipulis, ut

affirmatur
om. B.

Luc. ix. 16. discipuli darent populo. Lucas autem addit hoc modo, *Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, respexit in celum et benedixit illis, et fregit et distribuit discipulis, etc.;*

25 ubi constat quod panes quos accepit fregit et distribuit, non alios, et illos non alios dedit discipulis. Item, si fuissent alii panes eis adiecti, non illi in se multiplicati et aucti, non benedixisset *illis* qui in nullo mutati fuerunt, set aliis quos illis sua

at cū M :
ac tū B.

35 C potentia copulavit; at cum econtra illis non aliis * benedixit, illi aucti fuerunt et in se multiplicati nullo adveniente extrinseco : et hec Io. vi. 13, aperte narratur hoc modo, *Collegerunt ergo et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis et ex duobus piscibus que superfuerunt hiis qui manducaverant.* Hec ergo multiplicacio rei cuiusque

immediate a divina potentia est rei illius usus a Deo, et iustus quia a dominio rei illius mediante possessione procedit; sicut augmentacio coste Ade de qua fuit Eva formata sine additamento extrinseco (iuxta sacre Scripture exordium) fuit usus coste illius aut saltem eius materie : et inde iustus fuerat ille 40 usus quia a Dei dominio, respectu illius, mediante possessione processit; et fuit divini domini verus actus.

IOH. Ista bene adverto; set non intelligo cur adicis aut

saltem eius materie: annon fuit illa multiplicacio veraciter [8C
usus coste ?

r at least of
their material.

RIC. Mihi videtur quod in hoc actu edificacionis coste Ade in Evam fuit multiplicacionis actus, et actus conversionis similiter; quoniam materia coste, que materia in Eva remansit sine 5 adieccione materie corporalis extrinsece, non potuit Eve sufficere nisi multiplicata fuisset, et forma coste, non dubium, non remansit nisi secundum partem, scilicet, in parte ossea mulieris. Unde maior pars coste fuit conversa in partes alias mulieris: et ob hoc adieci *aut saltem eius materie*. Unde pars illa ossis 10 multiplicata in aliam naturam post multiplicacionem non fuit, set desiit esse omnino, quia fuit conversa. Quoad actum *con-* *quia fuit* versionis, diximus in proximo capitulo quid sentimus: quoad ^{om. B.} multiplicacionem partis coste Ade in omnia ossa Eve ac quoad ^{supra, pp.} multiplicacionem parcium materialium coste, de quibus fiebat ^{303 seq.} totum corporis Eve residuum preter ossa, ita mihi videtur *ita* ^{om. M.} dicendum ut nunc de panum multiplicacione prediximus, scilicet, quod omnia illa per divinam potenciam immediate multi- ^{per illam} ^{divinam} ^{M.} plicata fuerunt, nullo corporali extrinseco eis adiecto (ex quo Scriptura affirmat quod *Deus costam edificavit in mulierem*, 20 Gen. ii. 22), et quod illa multiplicacio fuit usus illorum et iustus, quia a dominio illorum divino procedens. ^{quia om. B.}

IOH. Intellego, ut mihi videtur, quando ac quo modo actus ^{divino :} ^{dñio} ^{codd.} multiplicacionis rerum est actus divini domini; eciam de aliis actibus supra tactis id idem adverto. Et nichilominus videor 25 mihi videre perspicue quod nec Deo per eius dominium nec Dei dominio competit dissipare aut perdere nisi ad utilitatem aut decorem sui regiminis; sicut in exemplum inobediencie Gen. xix. uxorem Loth convertit in statuam salis, et sicut perdidit *omnes* 26. *qui operantur iniquitatem* et omnes qui fornicantur ab eo, et Ps. xci. 10. *dissipat consilia gentium*: que omnia ad utilitatem et decorem Ps. xxxii. pertinent universi, magne (scilicet) domus Dei; et ob hoc per 10. se a dominio universi procedunt actus huiusmodi. Nec minus attendo quod cum domini transitorii perdunt seu dissipant res sibi subiectas, si inutiliter * id agatur, non est actus ille domini **D** nisi per accidens (ut dixisti): sic eciam cum negligunt (cum in hoc non agunt set agare tunc omittunt), non faciunt actum *agent* ^{B.} domini, nec negligencia a dominio ipsorum procedit, nisi per accidens: qualis negligencia, quia in Deum omnisapientem et omnipotentem et omne bonum cadere omnino non potest, nec 40 ad usum rerum poterit pertinere.

RIC. Ista prudenter advertis. Ultra progredere.

XIX. IOHANNES. De actu donacionis non video qualiter divino do-

8D] minio aut Deo conveniat, ex quo Deus nullum dominium suum a Of God's giving.
se alienare seu transferre potest aut potuit ; cum omnis donacio
ut mihi videtur alienacio sit censenda.

RICARDUS. Nunquit totam impugnabis scripturam Novi et
5 Veteris Testamenti, que astruit Deum dare *omnibus inspira-*
cionem et vitam, Act. xvii. 25 ; quod *dat omnibus affluenter*, Iac.
Eph. iv. 8. i. 5 ; quod *dedit dona hominibus* et quod *omne datum optimum et*
dat. est opt. omne donum perfectum desursum est descendens a Patre lu-
B.
Gen. i. 29. *minum*, Iac. i. 17 ; et quod dedit Ade *omnem herbam afferentem*
10 *semen* ? et multa sunt istis similia que in Scripturis uberime
inseruntur.

IOH. Iam me reddis perplexum inter Scripturam Deo dona-
cionem patentissime ascribentem, et inter racionem premissam
impossibilitatem alienacionis divini domini astruentem : unde
15 te posco ut ab isto vinculo me dissolvas.

RIC. Cum aliqui viventes civiliter habent de pascuis ali-
20 *mont. : hu-* quibus, fluminibus, lacubus, montibus, aut mariscis inconsumpti-
moribus B. bilibus quoad eorum contenta, per usum debitum sive iustum
quoad cor- commune dominium ; ita ut piscibus, volatilibus, feris, et aliis
um om. B. commodis rerum illarum pro suo voto et singulariter uti possint,
sicuti in locis pluribus constat esse ; et ipsi ad suam condi-
cionem in illo dominio alium, esto Guillelmum, admiserint :
num dices quod ipsi in Guillelmo transferunt suum dominium,
an quod novum dominium in ipso efficiunt, an suum commune
25 sine eius abdicacione aut translacione in ipso constituunt ?

IOH. Non possum affirmare quod transferunt in Guillelmum
totum suum dominium, cum in unoquoque maneat hoc peracto
dominium : set cur non dicam quod singuli in eum sui domini
30 transferunt porcionem, scilicet, ita et in tali proporcionem se
habentem ad totum dominium, in quali proporcionem numerali
Guillelmus se habet ad totalem numerum ipsum assumencium
dominorum ? sic quod quantum Guillelmo accrescit, tantum
communiter, secundum equales tamen porciones, illi decrescit.

RIC. Dic in quo illorum assumencium dominium hoc casu
35 minuitur : non enim ad minora commoda iuxta suppositum se
extendit, cum nunc sicut prius de illis possessis communiter,
cum inconsumptibilia supponantur, possunt omnes et singuli
pro voto sufficienciam optinere ; sic quod hoc dominium in eis
non extensive minuitur, nec ius seu titulus sumendi huiusmodi
40 affluenciam in quoquam eorum prescinditur, cum equo iure seu
illis om. B. titulo postea ut antea rebus illis omnibus libere uti possunt.

IOH. Nequaquam est ita ; quoniam cum res ille sint qualitate
9A ac quantitate finite, * si singuli domini de rebus illis sumerent
quantum vellent et possent, minor porcio tunc singulos eorum

contingeret quam singulos eorum cum pauciores fuerant con- [9A
tigisset.

RIC. Potencia ad abusum et insaciabilitas cupiditatis nequaquam ad dominium pertinent, set tyrannidi annectuntur; alioquin Deus necessario ac semper hiis carens, qui nec rebus 5 potest abuti nec cupiditate reprehensibili maculari, dominium non haberet: in nullo ergo dominium cuiusquam respectu rerum dominatarum minuitur; etsi minus de ipsis modo quam ante in abusum aut ad pascendam insaciabilem cupiditatem *cupiditatem* om. B. possunt accipere sive assumere, nisi etiam minus de eis modo quam prius ad suam utilitatem possent convertere. Non enim habet aut debet affluentia seu sufficientia rerum pertinencium ad usum hominis cupiditate insaciabili mensurari, cum non possit, nec rerum abusu quo semper peccatur, set pocius commoditate seu indigencia naturali vel verius personali. Cum 15 igitur unusquisque dominorum istorum post admissionem Guillelmi, quoad omnia sustentacioni sue congruencia seu commoda sive utilia de rebus prefatis affluentiam possit *post commoda B seu mala addit.* recipere, sicut ante, equaliter eis utiles sunt res ille modo et ante; quamvis minor porcio rerum illarum, si eas omnes ex cupiditate, eis innaturaliter abutendo, dividerent, singulos eorum contingeret: preter hoc quod res taliter dividendo totum suum commune dominium non solum inprovide dissiparent, quoniam nichil de rebus illis commune ipsis dominis remaneret; set posteris suis apertam inferrent iniuriam, si res ille eis vel posteris 25 suis a Deo vel ab homine iure hereditario date fuissent. Constat igitur manifeste in casu permissio quod dominium in nullo dominorum minuitur, Guillelmo ad idem dominium cum eis communiter optinendum admisso. Sic econtra potest deduci: Si aucto in hoc casu dominorum numero dominium in *ante si M scilicet inserit. pro si M sic.* singulis minuatur, econtra eodem dominorum numero imminuto dominium in singulis augetur; et si tandem omnes uno remanente defuerent, ille solus haberet dominium centuplatum (esto quod primitus centum erant): quod veritatem non habet, quoniam dominium suum non se extenderet ad plura quam *quando B. extendat B.* prius, et ita non extensius augetur, nec iuris forcioris, uberioris, aut utilioris efficeretur; et ita nec intensius augetur: nisi forte dixeris quod in hoc illis defunctis dominium solitarii remanentis uberius seu utilius redditur, quia modo potest totum *quia M: quod B.* commodum rerum illarum singulariter optinere, prius non poterat nisi partem habere: ubi tibi poterit responderi quod *poterat B: poterit M.* per hoc eius utilitas nullatenus augmentatur, quoniam prius tantum commodum habuit sicut modo, ex quo pro voto suo rationabili quicquid de illis rebus habere voluit, potuit gratis

9A] nemine cohibente recipere, quoniam inconsumptibiles suppo-
 B nuntur. Nec utilius potest * solus quicquam commodi de rebus
 illis habere quam quod pro rationali voluntate deberet, quoniam
 si irrationabiliter quicquam in illis rebus quereret, minor sibi
 5 proveniret utilitas, cum peccaret. De communi maris dominio
 istud claret, quoniam pro omnibus sufficit eius commodis
utent. M: rationali voluntate utentibus; nec quicquam utilitatis aut
coloribus B: ubertatis uni soli accresceret, si tocius maris, ceteris mortuis,
 dominium optineret: nihil igitur dominio cuiusquam detra-
 10 hitur, cum ad eiusdem rei dominium socius quivis admittitur,
 respectu rei semper suis dominis affluentiam pro rationabili
 voto prestantis. Tolle cupiditatem et statue caritatem in animo;
alterum non om. B: et videbis aperte quod talis animus non solum non computabit
posset M: pro dampno set veraciter reputabit pro lucro, quod super rebus
 affluentiam semper prestantibus possit socios sibi condomi-
 natores efficere, et habere cum eo casu commodum, quod de
non possit B: illis rebus posset percipere, minui omnino non posset, et ex
 tam gloriosa seu nobili potestate socios statuendi ac ex tam
 grata societate sibi leticiam cumularet. Nec igitur in toto nec
viri M: in parte oportet minui seu transferri dominium, cum aliqui viri
iuri, ut videtur, B: probi ad talium rerum dominium socium gratum admittunt.

IOHANNES. Exultans fateor ita esse.

XX.

RICARDUS. Isti ergo domini Guillelmum constituunt do-
 minum rerum illarum, aut faciendo in Guillelmo novum dominium
 25 aut ei communicando dominium eorum antiquum, sine abdi-
 catione seu translacione ipsius; quoniam transferri dici non
ultra M: debet, quod remanet usquam fixum: unde non dicimus
 rationalem animam transferri, cum, aucto corpore hominis, illa
 noviter in parte generata existit; nec ad motum partis dicimus
 30 eam moveri, cum in toto corpore quiescente manet immota,
 licet ad motum tocius corporis moveri possit per accidens.
 Nec puto quod inficiari audeas quin isti domini, sic constituendo
 dominium in Guillelmo, res subiectas illi dominio sibi donant;
 cum nullo alio quam donacionis iure seu titulo Guillelmus eas
 35 optineat. Ex quibus patenter consequitur quod homines sua
 bona possunt donare sine abdicacione aliqua sui domini.
 Igitur, cum Deus res mundi inferiores ita instituit, quod diem
 et noctem, yemem et estatem, autumpnum et ver, motu ac
 lumine solis, lune, ac siderum indeficienter efficere Noe ac
 40 filiis eius promiserit, ut redivivis circulacionibus consumpta
 restaret, infirma corroboret, ut par rerum affluentia in eodem
 mundo semper habundet; omnino consequitur, sicut superius
valuisse M: constitit homines facere potuisse, sic Deum facere voluisse,
 scilicet, quod sine translacione aut imminucionem sui domini res
 suas donare potuit, et donavit: quoniam sicut Deus rebus

Since then in the
 case supposed
 there is no abdi-
 cation or transfe-
 rence of lord-
 ship,

much more can
 and does God
 give without
 abating his lord-
 ship in the things
 given.

omnibus, ut sint nobis modo ad plenum inexcogitabili adherendo [9B
 aut coherendo eis, communicat suam essenciam, unde * esse C
 dicuntur; et suam bonitatem eis communicat, ut bone sint; et *sive coher.*
 suam potenciam, ut potentes sint; et suam pulcritudinem, ut ^{M.}
 pulcre sint (sicuti Dyonisius diffuse declarat in libro suo de 5
 Divinis Nominibus, et sanctus Augustinus et ceteri sancti
 doctores hoc ab eo acceptum affirmant): sic nimirum creature
 omni viventi suam vitam, immo se vitam, communicat; sen-
 cientibus se sensum verum, nunquam falsum, communicat;
 rationabilibus se rationem communicat, modo quodam in- 10
 comprehensibili eis adherendo, nec eis proprie inherendo set
 verius eis (si recte intelligimus) inessendo, ut vivant, senciant, *intellige-*
 et raciocinentur, et veraciter sensitim et racionatim sive ^{mus M.}
 racionales existant. Unde consequitur quod racionabilibus
 dominantibus ex dono suo ita dominacionem sive dominium ¹⁵
 suum communicat, ut *domini*, prout domini sunt capaces, sint *sint M:*
 atque dicantur; set tamen eo longe impari racione causali *fiunt B.*
 nec minus impari domini sive dominacionis effectu, quo-
 nam sicuti creativa potencia in infinitum naturalem excedit *siculi M:*
 activam potenciam et sicut activa potencia in infinitum excellit *sicut in B.*
 naturalem sustentativam potenciam, sic in gubernacionis *sic. act. M:*
 incomparabiliter omnem actum gubernacionis creature ad quem *supporta-*
 dominium ordinatur excellit gubernacio Creatoris. Hoc ergo *tiva domi-*
 modo Deus communicare potuit et communicavit Ade suum ^{nia B.}
 dominium, et sua bona pleno iure ab eo optenta capabili sibi ²⁵
 modo, sicut Genesis testatur exordium, illi donavit. Quia
 tamen te puto ambigere, nunquit realiter sit idem Dei dominium
 quod in Adam Deus constituit et sibi retinuit, an diversum;
 ecce tibi respondeo, non negando diversa realiter ipsos
 habuisse dominia, quod sicut unam caritatem habebant. ³⁰
 scilicet, qua Deus Adam dilexit et Adam Deum dilexit
 (sicut Iohannes apostolus, prima sua canonica capitulo iv., et
 Augustinus eum exponens ac Magister Sentenciarum sentire
 videntur, sicut Magister conatur astruere distincione xvii. primi *videtur B.*
 libri Sentenciarum suarum, a quorum sententia Dyonisius
 magnus non discrepat); ita habebant realiter unum dominium
 quo Deus dominatus est Ade et rebus sibi donatis, et quo Adam *donatis B:*
 dominatus est rebus eisdem, quod dominium non ita plene *dominatis*
 habebat Adam, quia nec ita perfecte illud capere poterat sicut ^{M.}
 Deus, sicut nec ita perfecte caritatem que est Spiritus sanctus ⁴⁰
 capere poterat aut habebat. Unde michi videtur quod ob hoc
 dixit Iohannes apostolus, *In eo manemus et ipse in nobis,*
quoniam de spiritu suo dedit nobis, prima canonica sua, iv. 13;
 et Moysi dictum est, *Auferam de spiritu tuo et tradam eis,*
 Num. xi. 17, ut minus intelligatur spiritus haberi a nobis ⁴⁵

He communi-
cates to all things
his essence, good-
ness, power, and
beauty;

himself their life,
their sense,
and their reason:

and so likewise
he communicates
to them his own
lordship,

though in an in-
finitely small
measure by com-
parison of that
which he has.

The lordship
granted to Adam

was one and the
same lordship
with God's,

though he could
not receive it
completely.

9C] quam a Deo, quamvis totus sit nobis datus ab eo et minus ab aliis quam a Moysse; licet unus Spiritus fuerit de quo ista sunt dicta, *et totus omnibus illis datus*. Et ut in donacionis istius materia plenius instruamur, ecce consequenter Scriptura expres-

D sit: *Descenditque Dominus per * nubem, et locutus est ad eum,*

Num.xi.25. *auferens de spiritu qui erat in Moysse, et dans septuaginta viris;*

70 B: *illis* ubi non dicitur *auferens de spiritu*, etc., quia spiritum illum quem Moyses habebat in toto vel in parte a Moysse subtraxit

M. *micitate* M. (cum postmodum sequenti capitulo, in mititate et aliis virtutibus

10 super omnes morantes in terra Moyses precellere a Domino affirmetur, unde de spiritu suo nichil illi subtraxit); set per communicacionem spiritus pocius dictum videtur.

IOHANNES. Istam communicacionem divini dominiis satis in- XXI.
telligo; et video quod, licet sit unum dominium in Deo et in

15 Adam, tamen dominium illud, in quantum est Dei, incomparabiliter est nobilius quam idem dominium, in quantum est Ade, iuxta pretacta exempla: set non adhuc plene intelligo ex quo

Deus om. Deus dominus erat specierum, sicut et individuorum, et ita ad
M. *utramque* utraque tunc se extendebat divinum dominium. Nunquit Deus
M. communicavit Ade specierum an individuorum dominium an dominium utrorumque?

The species is not the direct subject of any act of lordship,

RICARDUS. Nulla res immediate est subiecta dominio, nisi illa res que potest immediate dominiis actum seu usum subire; cum econtra, si res quevis non immediate, set mediante re alia,
25 potest subire sive recipere actum seu usum dominiis, non est res illa immediate, set mediante re alia, subiecta dominio: species vero nulla potest immediate, set mediante supposito sive individuo singulari, subire dominiis quemvis actum seu usum; quoniam sicuti, secundum philosophos, acciones sunt suppositorum
30 sive singularium, ita sunt similiter passiones, cum accio et passio unus sint motus species; igitur non sunt per se et immediate subiecte dominio nec Dei nec hominis. Hoc insuper ex causis divini dominiis potest clarescere, quoniam species non per se et immediate creata fuit nec immediate creari potuit, cum presup-
35 ponat suppositum sive individuum in essendo. Igitur causam primam divini dominiis, scilicet creacionem, species recipere immediate non potuit, et per consequens neque dominium. Pariter de conservacione et gubernacione potest deduci; quoniam nec species conservatur nec gubernatur per se et immediate a Deo,

of maintenance or government;

mediantibus B: *re-* set mediantibus individuis speciei: unde consequitur quod species
M. *bus* non solum non fuit immediate data sive donata a Deo, set quod
M. *dari* nec potuit a Deo immediate donari (in quantum est talis, semper intelligo, quoniam secundum plurimos viros doctos nulla extat

nor can it be given.

extra animam inter speciem et individuum ipsius realis dis- [9D
tinccio, licet docti econtra affirmant quod omnes species ydee ^{ipsius om.}
sunt eterne in mente divina, que utraque opinio recte intelligen- ^{B.}
tibus continet veritatem quam non congruit discutere in pre-
senti). Deus ergo res mundi inferioris, donando nostro primo 5
parenti individua, sibi proprie per se et immediate donavit; ad
quorum dominium sequebatur dominium specierum: et ita Deus
Ade communicavit suo modo dominium utrorumque.

XXII. IOHANNES. Iuxta cor meum hec profers: set in abdicacionem *in M: tñ B.*
divini domini in * donando Ade que dedit, hoc videtur arguere 10A
quod Adam pleno iure erat Dei et servus ipsius; non potuit
igitur Adam quicquam acquirere quod non Deo domino suo
acquisivit, sicuti superius videbaris astruere. Igitur Deus dando
hec bona Ade, sic dando eadem bona et eorum dominium per *hec bona M:*
acquisicionem Ade servi sui, sibi noviter acquisivit. Nec potest *bona hec B.*
quisquam ambigere quin antequam Deus Ade illa bona donavit,
dominium illorum bonorum Deus habuit: si igitur, cum dedit
Ade hec bona, illud dominium Deus sibi retinuit, nequaquam
illud dominium sibi per servum suum Adam noviter acquisivit;
et per consequens econtra consequitur, si Deus per Ade servi 20
sui acquisicionem rerum illarum, sibi dominium acquisivit, quod
Deus in donando res ipsas ipsarum se dominio vacuavit.

RICARDUS. Ut caliginem tue mentis in isto facili medicina
resolvas, attende quod regula cui inniteris, de adquisicione rerum
domino suo per servum, veritatem non continet, ubi per com- 25
municacionem bonorum solam, sed ubi per translacionem ali- *sed om B.*
cuius adventicii domini servo res aliq̄ue acquiruntur. In illo
enim acquirendi modo servus res quas sibi acquirit domino
eciam suo acquirit: in modo vero adquisicionis per communica-
cionem solam, et precipue ubi dominus servo communicat rem 30
aliquam, servus domino suo nichil acquirit; immo illo modo
quicquam domino suo acquirere contradiccionem includit, sicut
in principio ad probandum quod Deus non potest alienare a se
aliquid una racio principalis ostendit, et ob hoc in principali *v. supra, p.*
ratione ita de materia ista adieci, *si dominus capax de novo* 291 l. 41.
existat domini acquisiti per servum. Non igitur oportet ampli-
us musitare quin Deus sine aliqua abdicacione sui domini
potest sua bona donare.

XXIII. IOHANNES. Ista libens amplector.

As in giving God
abdicates no
lordship
RICARDUS. Huius inabdicabilitatis aliam accipe racionem: Si 40
Deus in donando suum dominium abdicaret, non esset eius do-
nacio actus sui domini (sicuti tu supponis), quoniam donacio

10A] rei cuiusvis nunquam a dominio rei illius procederet; quoniam in instanti donacionis per donacionem transfertur dominium, et per consequens eo instanti est dominium illud in donatario, et ita tunc non est in donante (secundum te), et per consequens non est causa tunc donacionis efficiens. Cum igitur e contra affirmes, et negare non potes, quod donacio est actus dominii, omnino consequitur quod non propter donacionem transfertur illud dominium, intelligo, dominium quod ipsam efficit dacionem.

non om. B.

10 IOH. Non possum capere quod sit vera et proprie dicta donacio, nisi dominii fiat translacio.

RIC. An non putas quod propriissime dominus propriissime potest donare?

IOH. Quo modo id potero non putare non video, quoniam alias donacio non esset actus dominii, nisi proprie domino actus proprie conveniret.

RIC. Provide respondisti, nec ambigis quin Deus propriissime est dominus, et propriissime dominus appellatur; ex quo verior ac validiorem et rationabiliorem causam habet omnibus dominandi, quam dominandi cuiquam creature aliqua habeat B creatura * (iuxta prius tractata): unde consequitur quod Deus propriissime ac veracissime potest donare, a quo est *omne datum optimum et omne donum perfectum*, Iac. i. 17, qui ex summa liberalitate *dat omnibus affluenter*.

Iac. i. 5.

donacione
codd.

25 IOH. Iam hoc negare non possum: set inde mihi videtur sequi absurditas, scilicet quod donacio sine abiectione dominii est verior et magis proprie dicta donacio quam ea in qua transfertur dominium, ex quo propriissime convenit Deo nunquam

(for a gift without the surrender of lordship is more properly a gift than one by which lordship is transferred,

abdicare M: suum dominium abdicare.

abdicanti B.

RIC. Non est hec absurditas set veritas, licet tibi occulta: immo, sicut patefactis quibusdam aliis adhuc tibi occultis de possidendi, donandi, et aliis actibus divini et humani dominii, tibi clarescet quod actus talis, ubi nec abicitur dominium neque possessio, non tantum magis proprie et verius est dicenda donacio, set insuper quod est liberalior donacio quam ea que fit ab hominibus suum dominium transferendo: cuius, quamvis succinctam, accipe rationem. Liberalior est illa donacio que ex fervenciori voluntate procedit et donatario affert plus commodi, cum ad hoc ordinetur donacio que hiis caret; donacio vero facta a Deo ex fervenciori voluntate procedit quam donacio creature (non ambigis); et affert plus commodi donatario, quoniam ultra commodum quod similis donacio ab homine affert homini, adicitur in donacione facta a Deo in donante conservacio, gubernacio, et eius tuta defensio: constat ergo quod Dei

35

40

and also more liberal),

donacio est verior, proprior, atque liberalior quam donacio in [10B
qua transfertur dominium.

IOH. Quod mihi impossibile videbatur attendo esse prop-
spicuum in ista conclusione mirabili; et cerno quod Deus in
donando dominium suum non abdicat: unde videtur quod abdi- 5
cat ius aliquod quod ante habebat, scilicet, possessionem aut
aliud ius quod poteris invenire.

so he neither
surrenders nor
diminishes his
possession of the
thing given

RIC. Sicut dominium Dei est inabdicabile, ita eius possessio;
quia sufficientissima rei cuiusque sustentacio semper et continue
est a Deo: et ob hoc nec abdicat nec minuit suam possessionem 10
rei cuiusque eam donando.

IOH. Usum rei aut saltem aliquod ius re ipsa utendi videtur
Deus amittere, cum illam rem donat; cum ille cui Deus rem
donat ius habeat rem donatam libere absumendi; et si impedi-
retur, videretur fieri sibi iniuria: quisquis enim impedit homi-
nem in exercicio iuris sui, michi videtur illi inferre iniuriam:
unde consequitur quod, facta a Deo donacione cuiusquam rei
cuiusvis, non potest Deus eum iuste cohibere ab usu rei illius;
et ita Deus tunc non habet ius re illa utendi.

donatam li-
bere B bis
habet.

nor any right of
using it.

RIC. An nos non vereris impellere ut affirmata superius repe- v. supra, pp.
tamus? quibuscunque enim rationibus quibus supra suasimus 290, seqq.
Deum non posse a se suum dominium abdicare, facile, si ad-
vertas, de iure utendi et de omni iure Dei originali id idem tibi
poterit suaderi; quoniam nec plenam auctoritatem super crea-
turas suas * haberet, nec esset omnipotens, nec creatura talis esset C
iure integro serva Dei (sicuti pro inabdicabilitate divini domini
erat ibi deductum) si Deus posset aliquod ius suum originale
(ex origine rei, intelligo) sibi competens abdicare.

IOH. Iam negare non audeo quod Deus dat bona sua commu-
nicando donatariis suum dominium vel iuris competentis Deo
originaliter abdicando: set dic nunquit Deus aliter dat sua dona,
quoniam supra iam fuerat allegatum quod Deus dedit Spiritum
sanctum, et non est Deus dominus Spiritus sancti; unde nec
eius dominium communicare potuit creature.

donatariis
B: dona-
toriis M.
vel M: na-
turalis B.

RIC. Verum affirmas; et ob hoc vere consequitur quod dacio 35
esse potest absque rei date dominio communicato aut eciam
abdicato: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit semetipsum*
pro peccatis nostris, et ad Thess. ii. quod Deus *dedit nobis* 1 Th. iv. 8.
sanctum suum Spiritum, et ad Titum ii. 14 quod Deus *semet- ii: codd. 1.*
ipsum dedit pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate; et 40
aliis modis reperitur fieri dacio in Scripturis: de quibus, si
oporteat, congruencior locus erit tractandi, cum de dominio hu-
mano et condicionibus eius agitur. Interim sit hoc fixum, quod
Deus res homini primo donatas, non abdicando nec minuendo

10C] suum dominium aut possessionem suam, donavit illi; ita ut actus donandi Deo vere conveniat.

IOHANNES. Actus commodandi huic dominacionis actui vide-
 tur michi in nobilitate prior, quoniam liberalior est quam
 permutacio, vendicio, sive locacio: dic ergo nunquid com-
 modacio Deo ex dominio suo conveniat.

proprior:
codd. pro-
ximorum.

Of God's lending.

RICARDUS. Quid tibi aliud viderentur pretendere parabole evan-
 gelice de talentis traditis ad negociandum (Mat. xxv.), de mnabus
 datis ad mercandum (Luc. xix.), de tribus panibus ad commoda-
 tionem media nocte petitis (Luc. xi.)? qui enim bona tradidit ad
 negociandum ut reportet usuram, sicuti in parabolis illis de Deo
 innuitur, non eos constituit dominos quibus tradidit, set com-
 modatarios, ut videtur.

sicuti M:
suam B.

IOH. Ex quo parabola exprimit quod dedit uni quinque ta-
 lenta, alii duo, alii unum; non videtur facta commodacio talen-
 torum, set verius videtur donacio.

RIC. Si recte pendas, et commodacio et donacio ibi expri-
 mitur: quoniam (sicut infra probabitur) dominium Ade, et
 quanto magis dominium cuiuscunque hominis subsequenter, vere
 dici potest, et debet dici, commodacio, non vere dominium,
 quale optinet solus Deus: et nichilominus, quia Deus sibi bona
 sua donando communicavit illi suum divinum dominium, Deus
 ea veraciter sibi dedit; et nichilominus illi bona eadem vera-
 citer commodavit: unde omne dominium hominis commodacio
 quoad Deum veraciter (ut ibi dixi) existit, sic quod vires hominis
 sue nature congenite et quecunque dona postmodum acquisita
 sive gratis donata (si ista omnia aut horum aliqua per talenta,
 per mnas, et per panes intelligas) sunt a Deo hominibus veraciter
 D* commodata, quia, *tum modo* sunt *data* sive donata; dicitur
 enim commodum quia *cum modo* datum sive concessum.

Man's lordship is
 strictly a loan,

and not truly
 lordship.

sibi B:
scilicet M.

IOH. Fateor donacionem Dei vere esse commodacionem; set
 non est talis commodacio actus alius dominii Dei quam dacio,
 ut probasti. Ego autem de actu commodacionis a donacionis
 actu distincto inquiri, ut sciam qui sunt diversi actus eiusdem
 35 dominii.

Luc. xxiii.
 42, 43.
haberi M.

RIC. Solet Omnibonus habundancius dare quam ab eo pe-
 tatur: unde crucifixo latroni cum eo et ab eo petenti memoriam
 eius habere cum in regnum suum veniret, Paradisum veluti no-
 biliorem porciunculam regni sui, et non solum cum ipse pro-
 mittens illuc veniret, ut alius postulabat, set eo die presente,
 concessit: et ob hoc apte potest intelligi ut Deus commodacio-
 nem panum petenti quotquot habet necessarios panes donet,
 non hoc modo accomodet; et nichilominus non minus apte

commodet
M.

possunt parabole iste intelligi de Dei muneribus spiritualibus et [10D] corporalibus aliquibus veraciter commodatis. Concedit enim Deus nobis petentibus atque non petentibus sepius gratias prophetandi, curandi, linguas diversas, sapienciam (ut dicit Iacobus), et continenciam (ut dicit Scriptura alia) et similia munera, et 5 nonnullas extrinsecas res, sicuti terras et beneficia, et multa alia; aliquando ad tempus, scilicet, dum eis quis utitur iuste et sancte (sicuti filiis Israelis dedit terram promissionis et regibus Israelis illud regnum sic concessit, atque concedit cotidie nobis talenta et panes), et a torpente hec subtrahit (sicut exprimunt 10 iste parabole); et etiam cum modo, scilicet, ad negociandum, aut (sicut concludunt parabole) ad usuram: unde non videntur parabole debere intelligi de naturalibus donis aut aliis inamissibilibus per peccatum, que non ad tempus nec ita cum modo donavit, ut cum modus omittitur amittantur (sicut hic de servo 15 nequam concluditur); set de bonis amissibilibus per peccatum, per que potest homo negociando mereri et usuram afferre: nec vales probare de istis quin sint veraciter commodate, non proprie ac vere donate. Et, ut quod poscis de tali commodacione *possis* M. racione probetur, ecce nemo insipiens ambigit quin Dominus 20 verus aliquarum rerum quas potest donare, cum eas donat, posset modum adicere, et ita eas commodare, non dare (intelligo, de dacione proprie dicta, de quali modo tractavimus); licet hec commodacio in sacris litteris, quod iuxta circumstancias scripturarum oportet advertenter attendere, aliquociens *dacio* 25 appellatur.

XXV. IOHANNES. Fateor commodacionem tanquam actum domini ad divinum dominium pertinere: de protectione sive tuicione, de repetitione et luicione, si placet, ostendẽ qualiter Deo de suis bonis conveniant. 30

Of God's protection of his gifts

RICARDUS. David dicit in Psalmis, *Dominus defensor vite mee, Dominus protector vite mee: a quo* trepidabo?* patenter 11A ostendens defensionem debere dominato per dominium adhiberi: unde Ierem. i. 34, dicitur, *Dominus exercituum nomen eius; iudicio defendet causam eorum.* Et Dominus dixit ad Abraham *iudō* B: ham, Gen. xv. 1, *Ego protector tuus sum;* et in Psalmis, *De idō* M. *ventre matris mee tu es protector meus, et Protector est omnium* Ps. lxx. 6. *sperancium in se:* et multa sunt alia in Scripturis que actum Ps. xvii. 31. defensionis divino dominio patenter attribuunt. De actu repetitionis dicitur, Exod. vi. 6, *Ego Dominus, qui eduxi vos de 40 ergastulo Egyptiorum, et eruam de servitute, redimens in brachio extento;* ubi tam actus repetitionis (*eruat* inquit) quam actus luicionis (*et redimam*) divino dominio Scriptura attribuit, *Ego*

and resumption of them.

11A] inquit *Dominus qui eduxi*: unde constat quod defensio, repetitio sive revocatio, atque iudicio ut repetitionis species, atque custodia, et si qui alii sunt actus qui ad rei dominate regimen requiruntur, sive competunt rei dominate regimini cum domini
5 Dei eis presidentis, eo quod dominus sit ea regere, actus huiusmodi veraciter sunt actus divini domini et usus rerum ad divinam providentiam per suum dominium pertinentes.

IOH. Ex quo pleno iure Deus omnes res habet, ut superius est ostensum, non videtur quod possit aliquid rehabere, cum
10 hoc concludit eum illo antea caruisse; et si non potest quicquam rehabere, non potest quicquam repetere.

es M: ē B. RIC. Memorie nimis es labilis aut applicacionis ingenium tibi
tibi M:
ubi B. deest, cum sit supra ostensum quod Deus rerum quarundam
propriarius est, et aliquarum rerum communis dominus et
15 communis possessor; unde illarum rerum quarum cum hominibus iam possessionem habet communem, si homines illas res sibi offerant voluntate gratuita, efficitur propriarius possessionis earum, seu verius proprius possessor earum, sine iure alico acquisito per solam abdicacionem possessionis offerencium
20 sibi illa: sic etiam potest fieri repetitor atque rehabitor per sublacionem possessionis aut domini in aliis, si delinquant; sicuti, cum Adam et Eva peccarunt, Dominus factus fuit propriarius omnium rerum quas illis antea conferebat; immo veraciter cuncta que eis ante contulerat repetivit: aliter autem
25 Deus ratione sui domini divini bona sua non valet repetere, nisi (scilicet) per sublacionem tituli alicuius in alterum, nequaquam sibi novam possessionem seu novum domini seu possessionis ius aliquod acquirendo.

IOH. Istud adverte: set cum Deus precipiat, *Ab eo qui aufert*
30 *tibi vestimentum, et tunicam noli prohibere*, Luc. vi. 29, et Mat. v. 40, *Ei autem qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam*
ei et om. B. tollere, dimitte ei et pallium; videtur quod Christi discipulus non debet sua bona defendere, set tollenti dimittere; et quanto magis videtur quod ea sublata non debet repetere. Si autem Deus
35 hoc precepit hominibus, et doctrina eius sit valida, debet ac B* debuit eadem observare aut saltem non contraire operibus. Item ipse Dominus Jesus Christus sic docuit faciendum, ut nullus imitaretur Phariseorum ypocrisim qui unum docebant et contrarium faciebant: *Dicunt enim et non faciunt: alligant*
40 *enim onera gravia et inportabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere*: cui dicto premisit, *Omnia ergo, quecumque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere*, Mat. xxiii. 3, 4. Non igitur debet Deus sua bona defendere, neque sublata

Is it lawful for the
disciple of Christ
to defend his
possessions

or claim them if
taken away?

repetere; et per consequens isti actus non sunt actus divini [11B dominii.

Pope John XXII has ruled that they may rightly hold and claim them, the words cited from the Sermon on the Mount being counsels of perfection.

RIC. Illa que de evangelio adicis dominus Iohannes papa *adicis secundum dñm Ioh̄z papam:* in libello suo *Quoniam vir reprobus*, sequens beatum Augustinum, affirmat et probat non fuisse precepta apostolis in opere *semper servanda: cuius verba sunt hec, Non semper servanda sunt in executione operis, set semper in preparatione animi sunt habenda, ut (scilicet) simus hoc facere et sustinere parati, scimus B. quando caritas hoc requirit:* et ponitur in Decreto xxiii. q. i., capitulo *Paratus:* et consequenter eodem capitulo dominus Iohannes papa probat quod apostolis et discipulis licuit litigando bona communia repetere. Item, esto quod omnia que allegas et accipis vera existerent, ultimum tamen quod conaris inferre non sequitur, scilicet, quod Deus non debet sua bona defendere neque repetere; quoniam Deus omnipotens, omnis sapiens, omnibonus, aut (ut verbis sancti Dyonisii utar) supersapiens, superbonus, plenam ob hoc curam et omnem auctoritatem habens super cuncta ab eo creata, legi creature subici non debet nec potest: unde, quamvis illam legem dedit quibusdam hominibus quos in suo ordine voluit esse perfectos, non propter hoc secundum suam superpotentem divinam naturam debuit illi legi aut potuit subiacere; quoniam debet et debuit cuncta errata semper corrigere, et sic sua bona a malis sepe repetere, quoniam sic agere congruebat: set secundum suam naturam humanam, *Quando venit plenitudo temporis,* Gal. iv. 4. 5. *factus sub lege, natus de muliere, ut eos qui sub lege erant redimeret,* propter eos legi debuit conformari: unde tunc cepit *Iesus facere et docere,* Act. i. 1; et suis dicebat, *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et vos faciatis,* Io. ii. Item, Io. xiii. 15. esto quod sui saltem perfecti non debent sua defendere nec ab eis sublata repetere (super quo in sexto huius tractabitur), non propter hoc recte potest inferri quod hii actus non sunt actus dominii, quin potius e contrario aperte consequitur; scilicet, ex quo propter preceptum sui magistri non deberent Christi discipuli statum perfectionis habentes volenti sua tollere ea defendere, nec ab eis sublata repetere, quod, evacuato precepto per titulum quem in illis sublatis haberent, possent ea ne tollerent defendere, et ea sublata repetere: alioquin frustra ad perfectionem * sequendam illam doctrinam tenerent: unde satis est firmum quod omnes hii actus sunt actus divini dominii.

IOH. Ei cuius naturalis extat condicio dare omnibus affluenter, Iac. i. 5. *qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super* Matt. v. 45.

4. Libell. *Quia vir reprobus*, in Raynald. ann. 1329. lxxv., vol. 5. 447. Cf. August. ep. cxxxviii. 2. § 13, Opp. 2. 415.

[11C *iustos et iniustos*, non videtur congruere quicquam alicui donatum ab eo subtrahere sive repetere.

RIC. Liberalitati Dei, eo quod talis, illud non congruit; set
exigant B. iusticia eius et bonitas in casu hoc exigunt, scilicet, cum is cui
 5 sunt bona collata eis abutitur; quoniam tunc congruit remedium
 adhiberi, quod summe sapiens ordini domus sue, scilicet, mundi
 totius, novit magis congruere: unde cum sua dona a taliter
 abutente subtrahit, fide indubia tenere debemus quod sic agere
 sue domus ordini elegantissime atque iustissime conservando
 10 hoc congruit; et nonnunquam taliter spoliati, sicut Nabu-
 donosor et alii, propter repeticionem huius corriguntur. In quo
 casu clarescit talem repeticionem salvatrici bonitati divine, ut
volentes M. aliter nolentes corrigi corrigantur, et eius dulcedini, servata
 Ps. xxiv. 8. rectitudine, convenire: unde dictum existimo, *Dulcis et rectus*
 15 *Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*
 Tolle maliciam, et repeticionem huiusmodi non videbis; nec ab
 origine mundi repeticio talis facta fuisset, si nunquam aliquis
 deliquisset: unde exercitium huius actus divini dominii nun-
 quam omnipotenti Domino convenisset, nisi delictum hominis
 20 precessisset; tamen in omni casu actus talis actus divini do-
 minii, tanquam sibi possibilis, computari merito debuisset.

IOHANNES. Perge ulterius, et de vendicione ostende, si vales, XXVI.

qualiter Deo conveniat: etsi enim quoad comunicacionem
 dominii sui in alterum non repugnet sibi vendicio, sicut sibi
 Of God's selling
 and buying.

25 donacio non repugnat (cum *vendere* secundum sensum verbi
 sit *venum dare*, et *venum* indeclinabile idem sit quod *venale*;
 unde vendere preter recipere nichil amplius habet quam dare);
 tamen non video qualiter quis rem cuius est dominus pleno iure,
 sicuti Deum omnium rerum dominum constat esse, pro precio
 possit recipere, cum non debeat (ut michi videtur) precium nun-
 cupari illud quod nunquam nisi de propriis bonis offertur.

RICARDUS. De vendicione ergo non ambigis quin Deo
 conveniat, nisi quatenus vendicio cum empicione comunicat,
 scilicet, in recipiendo rem suam; quoniam bene sensum verbi
 vendicionis advertis, scilicet, quod non est nisi venum dacio,
 scilicet, dacio rei cuiusquam pro precio, sicut nec empicio aliud
 habet in sensu quam rei cuiusquam adquisicionem pro precio;
 set respectu rei empte et respectu rei vendite ipsa duo verba
 e contrario habent sensus. Inquiramus igitur simul de utrisque

40 ex sacris Scripturis.

IOH. Sic fiat

D RIC. Deus precium nostre * redempcionis accepit, cum Chris-
 tus pro nobis se ipsum optulit Deo Patri, ita ut Paulus dicat, God received
 the price of our
 redemption

preter B:
precio pre-
cium M.
deum om.
 M.

dominum:
dn̄iū B: *di-*
vini domi-
nū M.

nunq. nisi
 M: *cui-*
quam B.
bene M:
leue B.

offered by
Christ.

Empti estis precio magno, I Cor. vi. 20; et Petrus apostolus [11D
dicit prima sua canonica, primo capitulo, *Scientes quod non* 1 Pet. i. 18,
corruptibilibus, auro vel argento, redempti estis, etc.; *set pre-* 19
cioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Iesu
Christi, non intelligens sanguinem solum precium nostrum 5
fuisse, set per sanguinis effusionem Christum sanguinis effu-
sorem; sicut alibi Paulus expressit hoc modo, *Si enim sanguis*
hircorum et taurorum et cinis vitule aspersus inquinatos sanc-
tificat ad emundacionem carnis, quanto magis sanguis Christi,
qui per Spiritum sanctum semet ipsum optulit immaculatum 10
Deo, etc., ad Hebr. ix. 13, 14; et ad Gal. i. 3, 4, dicit *Gracia*
vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo qui
dedit semet ipsum pro peccatis nostris.

IOH. Negare non possum quin Christus optulit se precium, *neg. om. B.*
ut nos a seculo presenti nequam eriperet (sicut Paulus ad 15
Galacianos, ubi allegasti, expressit), et quod Deus se optulit; et
salus mea ex illa oblacione proveniens me impellit ut negare
non possim quin Deus precium oblatum admisit atque recepit:
alioquin per oblacionem illam nostra facta redemptio non fuisset.
Quia insuper Ysaïas predixit quod *Dominus posuit in eo iniqui-* 20
tatem omnium nostrum, et quod *Dominus voluit cum conterere*
(Ysa. liii. 6, 10); et ipse dicit *sicut mandatum dedit michi pater*
sic facio (Io. xiv. 31); et Paulus affirmat quod *factus est obediens*
usque ad mortem, mortem autem crucis (ad Philip. ii. 8), et multa
dicuntur similiter que satis affirmant Deum Patrem illud precium 25
non tantum approbasse set etiam acceptasse (unde dicit Ysaïas,
ubi supra, *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen* Isa. liii. 10.
longevum, et voluntas Domini in manu eius dirigetur):—
omnino consequitur quod Deus Pater Christum precium nostre
salutis recepit. Et ita precium quod suum erat recepit; *Caput* 30
(inquit) *virî est Christus, caput autem Christi est Deus*, I Cor. 1
Cor. 9 et
xi. 3; et I Cor. iii. 23, *Vos autem Christi, Christus autem Dei*; 2
Cor.
codd.
et in Psalmis dicit propheta in Christi persona ad Deum,
Domine Deus meus, in te speravi; et innumerabiles in Scrip- Ps. vii. 1.
turis exprimitur Deus dominus esse Christi: unde conclusionem 35
negare non audeo, ratione tamen humanitatis, quia Christus
secundum divinam naturam dominium habere non potest. Set
peto ut, sicut rationem dominacionis divine michi ostenderas,
sic modum recipiendi precium quod est suum exponas, ut
emptor Deus veraciter dici possit. 40

As when a free-
man offers him-
self as a slave to
an earthly lord

RIC. Bene de Christo hec sentis, et pro viribus tua vota
perficiam: cum quia liber homo domino terreno subiectus
spontanea voluntate se efficit servum illius pro aliquo beneficio
sibi impenso (esto, pro * liberacione a captivitate cuiusquam 12A

12A.] crudelis tyranni, aut pro redempcione delicti in eundem dominum suum commissi, seu ex alia causa huiusmodi), satis constat quod dominus ille dominium novum recipit illius hominis, cuius dominus ante erat, et precium recipit quod est suum.

5 Item, cum rex quisquam a duce sibi subiecto ducatum recipit, ex causa aliqua supratacta, rex ipse recipit a subdito suo precium quod est suum; et habet in terris illis duo dominia, cum antea non habuit forsitan nisi unum: ubi si libet primum ac

10 minium *ducatum* poterimus appellare. Item, si a comite duci illi subiecto rex comitatum suum ex pari causa reciperet, ipse

ipse rex
it. rec.
om. B.

et hab. M:
si hab. B. tria dominia regnum, ducatum, et comitatum: ac si idem rex

a barone comitatus illi subiecto ex causa consimili (scilicet, pro

15 precio redempcionis sui delicti in ipsum, aut alio modo predicto) baroniam suam reciperet, et idem rex sic rem suam reciperet, et haberet in possessionibus baronie illius quartum dominium, scilicet, baroniam. Pariter insuper si a milite baronie subiecto simili condicione rex suas terras reciperet, quod suum erat

20 antea reciperet, et haberet in milicia sive feodo militari quintum dominium; et ita sextum haberet, si a subiecto milicie illi suas possessiones reciperet. In singulis casibus reciperet pro precio quod est suum: nimirum igitur si Deus

id possit. so too can God.

25 IOHANNES. Quamvis cuncta hec habeant veritatem, tamen

non michi videtur ex illis exemplis sequi de Deo; quoniam isti domini diversa possunt habere dominia, et illorum uno retento

possunt alia abdicare, et ea, si eis offerantur, recipere iterato, et ob hoc possunt eis dari pro precio: Deus vero non videtur

30 capax dominiorum huiusmodi, ita ut possit aliquando admittere et alias ea abicere; quoniam ex hoc videretur, ut homines, quomodo mutabilis: et ob hoc non michi videtur quod Deus

possit aliquam rem pro precio sibi datam recipere.

RICARDUS. Istud non sequitur; quia non amplius argui potest Deus mutabilis acquirendo sive admittendo dominium.

conformi-
ter M. ut tecum loquar in isto consimiliter, quam homo terrenus.

Non autem semper et necessario mutatur homo, cum acquirit dominium, aut saltem ius, quod est materialis causa domini;

40 cum dormienti nonnunquam iuniori fratri, seniore moriente, hereditas seu ius hereditatis de novo acquiritur; nec in hoc iunior dormiens est mutatus. Pariter, si iunior a seniore fratre dominium terrarum habuerit ad vitam senioris, dumtaxat moriente seniore, iunior ignorans et forsitan dormiens illud amittit

dominium, ob hoc nequaquam in scipso mutatus : sicuti, cum [12A sol (ut loquuntur philosophi) * alicuius naturaliter nascentis in B terra de novo pater efficitur in seipso, propter hoc penitus non mutatur ; quanto magis nec Deus mutatur, cum suo modo, si sic diceretur, acquirit dominium ? unde nec hoc recte de hominibus supponebas. Item, non magis vincitur Deus mutabilis, quia talia dominia minus proprie loquendo recipit et reicit successive, quam quia rerum de novo existentium et consequenter pereun- cium dominia sibi acquirit seu recipit cum gignuntur, et illa amittit cum pereunt ; nec potuisset a principio quicquam creare, nisi noviter adquisisset rerum ipsarum dominium : et tamen non puto quod ita desipias ut Deum in presenti, cum res gignuntur, aut in primaria rerum creacione mutatum affirmes ; sane semper conformiter tecum loquendo intelligo, ita ut nichil in Deo sit novum.

much more there- fore may God.

He could not have created things without acquiring lord- ship of them anew.

quanto . . . mut. om. B. diceretur om. B.

dissipat B.

IOH. Satis memini quod supra secundo capitulo extat dictum ; unde non aliud intelligo, cum dico Deum acquirere super rem aliquam novum dominium, quam cum Deum noviter illius rei dominum esse affirmo : et tamen ligatus remaneo ; tu vincula mea dissolve.

I5

supra, cap. iii. pp. 282 seq.

remanes B.

20

RIC. Scrutare Scripturas : ecce enim, oblaciones Abel et Caym per eorum liberam voluntatem Deus sibi noviter acquisivit, sicut patet Genesis iv. Primogenita insuper filiorum Israelis ac iumentorum ipsorum sibi sanctificari precepit ut sua, Exod. xiii. 2 : sic etiam decimas, primicias, hostias, et quascunque obla- ciones sibi factas gratuito ab origine mundi successive suo dominio acquisivit, sicut habes Levit. ultimo et Num. xviii. capitulis. Constat igitur Deum dominio suo plura noviter acquisisse, non solum ex rerum origine, set etiam quod res ex- istentes prius suo dominio aut saltem sibi noviter acquisivit : unde apostolus Paulus (ut legitur Act. xx. 28) dixit, *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.* Constat autem eos antea extitisse, quos eos appellans ecclesiam Deum dicit suo sanguine acquisisse.

iv: codd. 3.

25

30

35

IOH. Negare non possum Deum aliqua prius existencia noviter acquisisse ; set sic michi videtur rerum illarum novum dominium accepisse.

God acquires things anew to his lordship,

but without ac- quiring a new lordship of them.

RIC. Econtra michi videtur, scilicet, quod in hiis aut in aliis acquisitis que preerant Deus nullum novum dominium acquisivit.

40

IOH. Hec non credam, nisi probaveris.

RIC. In illis rebus acquisitis a Deo Deus ante acquisitionem plenum, immo plenissimum atque sufficientissimum, habebat dominium ; igitur illarum rerum Deus frustra novum adventicium

12B] dominium admisisset, cum precedens dominium suum ad omnem actum domini circa res illas possibilem plenissime suffecisset. Est enim philosophica regula naturalis, *Frustra ponitur per plura fieri quod potest fieri per pauciora*; set intelligo, eque 5 faciliter et eque perfecte: Deus autem omnipotens et omnisciens * nichil agit frustra aut recipit. Aliam huius rei accipe racionem.

IOH. Ad accipiendum me promptissimum exhibebo.

RIC. Cum Deus res aliquas sic sibi ex aliorum oblatione sive *acquiret* M. donacione acquirit, si, sicuti potest (iuxta premissa de donacione Dei), communicando, sine diminucione sui domini, illa donata sibi donanti iterato donaverit; consequitur quod permanebit in eo dominium prius ex donacione facta sibi acceptum; quoniam dat secundo ut primo donavit, communicando (scilicet) non 15 transferendo nec minuendo suum dominium: et ita post secundam donacionem amplius dominium seu multiplicius Deo remanet quam ante primam donacionem habebat, quia remanet ei illud dominium acquisitum. Hoc autem stare non potest, quoniam sic Deus, secundo acquirendo et tercio donando secundum, 20 suum novum acquisitum dominium retineret; et post terciam adquisicionem et quartam donacionem haberet tercium retentum novum dominium; et ita vicibus innumerabilibus progrediendo respectu eiusdem donati, semper plurificaret Deus sua dominia: quod est nimis absurdum, nimis superfluum, atque monstrum.

25 IOHANNES. Iam inopinate affirmo quod, cum Deus per dona-

Guill.: cionem seu empcionem, seu alio quovis modo, rem aliquam *codd. G.* dominio suo acquirit, nullum acquirit seu recipit novum *supra, p.* dominium, sicuti in exemplo supra posito de Guillelmo si ipse suis *307.* donatoribus ius sibi ab eis collatum totaliter refutaret, aut sibi *donatoribus* datum donatoribus redderet, nullum propter hoc aliud dominium *B.* 30 quam prius habebant haberent, scilicet, primi datores; et ob hoc (ut michi videtur) facultatem emendi atque vendendi in Deo compellor penitus abnegare.

RICARDUS. Non compelleris nisi velis; quoniam sic donatarius, sicuti emptorem aut venditorem, Deum debes pariter *Buying and selling are substantially gifts:* 35 abnegare: ex quo tam vendicio quam empicio, quantum concernit factum, ad duas vicissim donaciones consequitur, immo ex donacionibus duabus efficitur, hoc excepto quod donacio propter receptum precii nominis sui formalem sensum amittit: *precium* cum enim unus dat socio suo pro pane pecuniam, ille econtra *codd.* dat pro pecunia illi panem; et ita uterque per duas illas donaciones fit emptor, uterque fit venditor: non enim dubium quin *amittit: ai* commutacio rerum sine pecunia est vera empicio atque vendicio *B.*

the payment of money is an accident of the process,

and its absence does not affect the truth that God can buy of and sell to man;

albeit he neither receives a new lordship nor loses lordship.

in presenti, sicut fuerat ante institutionem pecunie; nec propter [12C] inuencionem monete isti termini amiserant sensum suum priorem: et ob hoc ita veraciter et ita proprie quoad sensum terminorum venditur pro pane pecunia, sicut econtra. Unde Christus dedit se precium pro nobis et pro peccatis nostris 5 (sicut iam supratacta patenter ostendunt); unde Genesis xlvii. 19, *Eme nos in seruitutem regiam, et prebe semina*, ubi semen pro precio computatur. Cum ergo fatearis Deum dare dona hominibus, et econtra affirmas homines Deo dare sive offerre a Deo recepta donaria, si ista duplex donacio sive tradicio rerum 10 pro precio de rebus diversis fieret, sic vicissim non poteris * empcionem et vendicionem inter Deum et hominem denegare: D ex quo super extrinsecum actum donacionis empicio nonnisi tradicionem precii, et vendicio nonnisi recepcionem precii oblati importat. Nec hoc omisit Scriptura frequenter exprimere: 15 ait enim Salvator, *Date et dabitur vobis* (Luc. vi. 38), et *Date elemosinam, et ecce, omnia munda sunt vobis* (Luc. xi. 41); *Da pauperibus et habebis thesaurum in celo* (Marc. x. 21); *Peccata tua elemosinis redime* (Daniel. iv. 24): hec omnia fieri debu- erunt per homines vendendo elemosinam aut pro relaxacione 20 peccaminum aut pro vita eterna; adducta eciam secundo precedente capitulo supra de redempcione nostra per Christum istud patenter ostendunt. Insuper, sine elemosine dacione, sola bona voluntate (ut videtur) hec empicio per Ysaïam exprimitur, Ysa. lv. 1, *Omnes, inquit, sicientes venite ad aquas, et qui non 25 habetis argentum, properate, emite et comedite; venite, emite absque argento et absque ulla commutacione vinum et lac*: et statim sequitur, *Inclinate aurem vestram, et venite ad me; audite et vivet anima vestra* (Ysa. lv. 3); ubi vitam, quam proclamando venalem Deus exposuit, propter inclinacionem 30 auris et accessum ad eum donare spondit. Et utinam nundinarum harum clementissimus institutor mercacionis huius modum et formam, quem sine argento et sine commutacione posse fieri exprimit, nostris sensibus caligantibus reseraret.

IOH. Eundem invocemus Iesum ducem et lucem, quanto 35 valemus ardencius: et perge circa hoc propalando que dederit.

RIC. Si nobis dantibus elemosinam Deo vel eius procuratori pauperi Deus elemosine nullum recipit novum dominium, et tamen vere donatarius per nostram donacionem Deus efficitur; 1. primo consequitur quod donacio nec comunicacionem dominii 40 prius habiti a donante, nec eius translacionem nec constitucionem in donatario novi dominii necessario habet annexam: saltem, cum aliquid Deo donatur per hominem, de comunicacione non ambigis quin nostrum dominium, quod a Deo per communica-

12D] cionem habemus, communicatori nostro communicare iterato non possumus, cum ipse illud dominium nobis communicatum in infinitum plenius nobis possideat; de translacione proximo 2. est probatum, scilicet, quod omnino in Deum non cadit; de 3. 5 constitucione novi in Deo dominii ibi ex eisdem racionibus est probatum quod in Deo nullum novum dominium rei preexistentis possit constitui. Item, de abdicacione dominii, cum aliquid 4. cum om. B. Deo donatur, si ad statum primorum parentum recurras, clarius apparebit quod Adam offerendo aliquid Deo non abdicavit a se 10 rei oblate dominium, quoniam illud fuit et est integrum in omnibus iustis de sua progenie (ut inferius ostendetur): et ne hoc sine racione prescribam, ecce, non dubitas quin Adam, postquam obtulit aliquid Creatori indigencie articulo, potuit 13A nichilominus illo uti, sicut David licite * usus est panibus pro-
 1 Reg. xxii. 6. posicionis Deo oblatis, fortassis per ipsum, quibus sacerdos quisque pariter in casu consimili uti potuerat; sic quod, circum- spectis dominiis omnibus preter dominium a Deo super rebus collatum, nemo potuit Deo donando suum dominium abdicare.

IOH. Ita michi videtur: set nichilominus hii qui Deo dant 20 aliquid videntur abdicare dominium quod habebant.

RIC. Potest sic esse, set non est necessarium ita esse; quoniam esto quod Adam, cum solus erat, non habens nisi dominium sibi a Deo collatum, Deo aliquid obtulisset sive donasset; nequaquam (ut hec ultima ratio affirmat) illud suum 25 unicum, quod tunc habebat, dominium abdicasset; licet civile dominium in dando taliter abiecisset.

IOHANNES. Ista confiteor, dum tamen istud dominium primi XXIX. parentis esse inabdicabile affirmes robustius.

RICARDUS. Sic fiet inferius suo loco. Dic ergo qualiter dici 30 potest donacio condicionibus istis absentibus.

IOH. Si dixerio quod possessio rei in Deum transfertur, cum res ab homine Deo donatur, ut ob hoc dici possit donacio Deo facta; quid dicis?

RIC. Sicut nec in Deum cadere potest novum preter rerum 35 originale dominium, sic nec rei cuiusquam que prefuit nova possessio; cum illa possessio omnino in illo esset inutilis atque cassa in quo plenissima atque sufficientissima ante fuit possessio omnis rei, scilicet, conservacio cuiuscunque, qua Deus portat omnia verbo virtutis sue (ut Paulus affirmat ad Hebreos i. 3): 40 et pariter de omni iure novo rei preexistentis concluditur, scilicet, quod non potest Deus noviter advenire, quia penitus esset in Deo cassum et vacuum: et sic constat quod possessio rei que prefuit nequaquam noviter Deo poterit advenire. Igitur,

How can man give to God?

cum per acquisitionem alicuius iuris Deus acquirere rem non [13A] possit, cum nichil civile humanum congruat Creatori, omnino consequitur quod per amissionem aut imminucionem sive restrictionem in alio alicuius iuris vel tituli seu rei acquisite a Deo, *in: cum B.* Deus rem de novo acquirat; scilicet, ex hoc quod quis Deo offerendo rem ipsam, eius dominium aut possessionem, seu aliud ius in ipsa, a se abdicat, abicit, respuit, restringit, minuit, aut amittit: sic enim res ipsa appropriari amplius Deo quam ante dici potuit congruenter, cum prius Deo et illi donanti communis extiterit; sicuti in exemplo prefato de admittentibus 10 socium ad suum commune dominium, si ille admissus discederet, dominium commune amplius appropriaretur illis quam ante, sine acquisitione novi domini sui alterius iuris; et ita admissus, sic abdicando suum ius, posset res illas quarum habebat dominium predonatoribus suis dare. 15

IOH. Alium modum quo Deus donatarius esse possit non video.

RIC. Provide ita sentis. Cum igitur habens a Deo per solam communicacionem rerum dominium, sicut Adam accepit, non possit dominium suum sibi communicatum * abicere (ut predixi), B consequitur quod per amissionem, imminucionem, aut restrictionem domini sui donate aut iuris alterius habiti in re ipsa, preter illud dominium, dici debet donare. Cum igitur rem ipsam penitus non possit abicere retento eius dominio, cum adhuc res vere sua remaneat existente in ipso rei ipsius dominio, 25 consequens est quod donacio talis sit a Deo per abieccionem a om. M. alicuius iuris seu tituli inferioris dominio in re ipsa Deo donata: aut aliter, si poteris invenire.

XXX. IOHANNES. Sic est, nec aliter donacio fieri Deo potest.

In God's buying, RICARDUS. Verum, quia inseritur in predicta scriptura Ysaie, Isa. lv. 1.

Emite absque auro et argento et absque ulla commutatione vinum et lac, patenter innuitur quod precium Deo datum (in casu ipsius Scripture) a donante nullatenus abdicatur, quin potius ad ementis seu precium offerentis commodum detinetur. Constat enim per illud quod sequitur, *Inclinate aurem vestram et venite ad me; audite et vivet anima vestra*, quod per solam bonam voluntatem, qua itur et venit ad Deum, sit ista mercacio vite promise. Nec minus est patens quod bona voluntas nequaquam hoc casu abicitur sive amittitur, quin verius propter optinendam salutem perseveranter tenetur, ut sit verum, *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit*, Mat. xxiv. 13: et quanto arden- xxiv: cius detinetur ista voluntas, precium vite promise, tanto detinens codd. 14. amplius promeretur et titulo eam possidet graviori, quia offerens

the price paid
is not lost by the
payer.

13B] Deo de suo lucro talenta et ipsa ex nova donacione retinet, et
 eciam a Deo recipit ampliora ; *Date*, inquit, *illi qui habet decem*
talenta, Mat. xxv. 28. Igitur habemus vendicionem et empcionem
 cum Deo sine commutatione et per consequens sine abdicacione
 5 ac eciam diminucione rei Deo donate aut cuiusvis iuris habiti in
ius om. B. re ipsa vendita ; nisi aliud ius nondum per nos tactum abdicari
 dicatur seu eciam commutari : et per eandem rationem idem
 sine abdicacione de donacione consequitur, scilicet, quod potest
 fieri sine rei donate abdicacione ac diminucione et cuiuscunque
 10 iuris ipsius.

IOHANNES. Nescio quid contra proferre, et tamen conclusi-XXXI.

fām B : onem falsam existimo.

fām M. RICARDUS. Nimirum : quia forte non merearis instanter hoc
mercariis B. modo *intra* supratactas nundinas Salvatoris sic mercari, *intra*
nundianas
 B. 15 ergo in cellulam interiorem tui ingenii, et discerne quid in ista
 mercacione amittitur et quid in ea restringitur.

IOH. Luce duce iam cerno quod bona voluntas mercantis He who offers
good will to God
deprives himself
of carnal af-
fection
 salutem, quecunque sit illa, minuit aliquid de cupiditate terrena,
 ex qua procedunt in nobis naturaliter quatuor carnales ac flende
 20 notissime passiones, tristitia, leticia, timor, amor : et hec cupi-
 ditas affecio commodi a pluribus nuncupatur, que sequitur ita
 C naturam nostram corruptam quod, licet * minui possit, non tamen
 potest in hac vita consumi ; per omnem tamen actum caritatis
 minuitur ista affecio, et eius regimen sive dominium cum suis
 25 pedissecis suprascriptis. Igitur mercator vite eterne (ut michi
 videtur), cum offert Deo voluntatem bonam, abdicat aliquid sui
 iuris, etsi non in voluntate Deo accepta, saltem in hac sua sibi
 congenita cupiditate terrena seu ipsius familia ; quoniam aliquid
 in hoc casu (ut estimo) istius naturalis affectionis aufertur per
 30 hoc quod actus aliquis mercatorius vite eterne in voluntate
 producitur.

RIC. Prudenter ista intelligis : quoniam, cum lex huius cupi-
 ditatis sive affectionis seu naturalis imperii, quod quisunque
 habet super actus sue libere voluntatis, sibi vendicat ut actus
 35 talis propter commodum proprium carnale principaliter semper
 agatur ; cum actus ipse propter Dei gloriam precipue exercetur,
 non solum quasi chamo seu freno constringitur ipsa cupiditas,
 set veraciter tam carnales passiones tristicie, leticie, timoris,
 atque amoris, quam eciam ipsa naturalis affecio, que vocatur
 40 cupiditas, in sua natura sive essencia minuitur, sicut subiecta sive
 essencia seu natura vicij moralis minuitur crescente virtute morali.

IOH. Iam cerno clarius quam credebam accipere, quod cupi-
 ditas per istam oblacionem bone voluntatis Deo et lex sua, que

verius est tyrannis, restringitur atque minuitur; et sic in ipso [13C] taliter offerente regimen cupiditatis, quod vere est suum, quia *tyrannus* M. sibi congenitum, pro parte prudenter amittitur, abdicatur, atque abicitur; et sic bonam voluntatem aut seipsum ad obsequendum Deo offerens, ius aliquod abdicat quod est suum, licet lex cupi- 5 ditatis ius minus proprie appelletur: et ob hoc apercius meo iudicio dici potest quod sic bonam Deo offerens voluntatem aliquid de suo iure abdicat aut amittit.

but of no true
right or lordship.

RIC. Cave ne non recte inferas cupiditatis amitti ius aliquod in hoc casu, quamvis in se ipsa cupiditas minuatur; quoniam 10 dominium naturale, quale habet voluntas super intrinsecos actus suos (iuxta illud supradictum a Deo ad Caym, *Sub te appetitus* Gen. iv. 7. *illius, et tu dominaberis illius*), non est intrinseca cupiditas; quoniam istud dominium est in angelis confirmatis, et erit in nobis in patria: set cupiditas est unum instrumentum istius 15 naturalis dominii, et gracia est aliud instrumentum ipsius. Dominium enim consequitur liberam voluntatem, tanquam proprietas naturalis iuste nature rationalis (ut infra clarescet); non autem ita eam consequitur ista cupiditas. Unde consequitur quod in vendendo voluntatem bonam Deo hoc modo nullum 20 dominium rerum, set instrumentum eius, minuitur; et ipsum dominium, quoad regimen suum sive usum, restringitur; et pariter est cum quis talem voluntatem simpliciter Deo donat aut seipsum dat suo obsequio, * quod ibi fit vera donacio sine abdicacione iuris cuiusquam, si cupiditas ius dici non debeat. Item, esto quod cupiditas ius dicatur: cum ipsa non abdicatur a voluntate mercante, nisi forte per accidens, quia voluntas illa *vote* M: bona veniendi ad Deum et audiendi que consultit hoc intendit, *volūta* B. scilicet, tyrannum mentis impeditivum operum honorum abicere, *scilicet* M: que intencio non est necessaria ad donacionem bone voluntatis *solvet* B. predictam; consequitur quod voluntas naturalis non abdicat aut *non addidi.* abicit, nisi forte per accidens, ex hoc quod actus suus quem efficit, quia naturaliter contrarius est cupiditati, ideo naturali accione eam diminuit. Unde constat quod nec donacionem nec vendicionem bone voluntatis efficit talis abiectio: et ita conse- 30 quitur quod sola reflexio dominii naturalis et sue possessionis conformis super actum huiusmodi, qua vult actum solum ad Dei gloriam aut pro vita eterna deflectere, ubi ex iure dominii posset actum ad carnale commodum retorquere, istam vendicionem aut donacionem agit seu efficit; quoniam per restriccionem 35 huiusmodi actus ipse actus quoquo modo amplius propriatur *quodam* M. Deo quam ante, nullo iure per hoc in Deo aut in homine acquisito, perduto, seu minuto.

13D] IOHANNES. Letanter hec video set qualiter ista restrictio XXXII. efficit vendicionem sine commutacione non video, sicut fit com- In selling to God
mutacio cum homo res suas extrinsecas Deo donat, ut patuit no exchange
statim supra. takes place.

5 RICARDUS. Commutacio aut habet abdicacionem seu mutacionem dominii aut possessionis seu proprietatis annexam, sicut ex sensu eius grammaticali apparet; qualis abdicacio non fit in actu voluntatis, cum Deo ipsa voluntas pro vita eterna offertur sive donatur: de cupiditatis tamen regno aliquid deperit (ut est
10 dictum); set, quia illud non manet, commutari dici non poterit: et ideo, cum illa voluntas pro vita eterna Deo donatur, sine eius et cuiuscunque rei alterius commutacione, fit empicio vite eterne iuxta predictam Ysaie scripturam. Constat igitur empicionem et vendicionem, sicut et donacionem, ad divinum dominium
15 pertinere.

IOH. Libens fateor ita esse: nec de locacione possum ambigere, que ultra commodacionem amplius nichil habet quam precii capcionem, sicut nec vendicio ultra donacionem amplius habet quicquam quin Deo conveniat, ex quo Deus (ut in proximo
20 est ostensum) precium quod est suum potest recipere: unde de nullis actibus dominii per me superius numeratis possum ambigere, quin veraciter de suis rebus Deo conveniant; quoniam qui potest rem vere suam donare, vendere, commodare, atque locare, mutare et multiplicare potest, et pro voto aliter libere commutare, quo omnia unde exulto peperit michi de Dei donacione
reperit M. mea abiectio.

Set, queso, sicuti de donacione superius ostendisti, quod veris- XXXIII. sime et propriissime * Deo conveniat, sic de possessione, si vales, Of God's possession.
ostende, et de aliis dominii actibus consequenter id idem affirma.

30 RICARDUS. *Possessio* a *possideo* derivatur, quod verbum a prepositione *post* vel *per* (pro *perfecte*) descendit: unde sensum capit, ex hoc quod re acquisita cuiquam, ita ut sic sub sua facultate remaneat, ut ea re libere uti possit, tunc non circa rem illam laborat, set *post* laborem adquisicionis iam est quietus, et
35 *sedet*, vel quia *perfecte* rem habet, non solum in dominio set in possessione perfecta, *sedere* dicitur possidendo. Cum igitur Deus per actum creacionis habeat rerum omnium verum dominium, et res consequenter (natura, dico, non tempore) sint habite a Deo ita libere quod actu alio previo non eget ut
40 liberime rebus utatur; non video quin Deus, sicut habet verissime et propriissime dominium, sic habet propriissime possessionem omnium rerum atque verissime. Item, sustentacio rerum a Deo supra descripta est verissima causa et propriissima possi-

dendi, non dubium, aut verissime ac propriissime dicta possessio ; [14A unde non oportet ambigere quin possessio, sicut dominium, propriissime Deo conveniat.

IOH. Gaudeo me id scire : set estimo quod sic est de commodacione, sicut de donacione et locacione et empcione ac 5 vendicione, mutacione, multiplicacione, et aliis similiter ; nisi fallar quod omnes hii actus verissime ac propriissime Deo conveniant.

RIC. Si isti actus omnes aut alii qualescunque sint proprii actus domini veri et proprii dicti, omnino consequitur quod in quo reperitur vere ac proprie dominium, vere ac proprie 10 reperiuntur omnes hii actus ; et in quo est propriissime dominium in eo propriissime reperiuntur proprii sui actus : cum igitur in Deo reperiatur verissime ac propriissime dominium (iuxta probata superius), satis patenter consequitur quod in Deo reperiuntur verissime ac propriissime omnes hii actus proprii 15 domini.

XXXIV. IOHANNES. Sic mihi videtur (ut dixi superius) : set quia *xxxiv. : 24*

Though it is better to give than to receive,

Paulus apostolus dominum Iesum Christum dixisse affirmat, ^{B.} *Beacius est magis dare quum accipere* (Act. xx. 35), videtur *dom. Ies.* accepicio et precipue accepicio precii esse alienum penitus a *Chr. om. B.* virtute, cum nobilior esset actus ille quo res vendita emptori traditur, si emptor precium nullum acciperet ; et ita videtur quod precium a Deo recipi non deberet : unde non videtur quod vendicio Deo conveniat.

yet to receive is also good ;

RICARDUS. Apostolus Paulus affirmat, *Qui matrimonio iungit 25 virginem suam bene facit, et qui non iungit melius facit* (1 Cor. vii. 38) : non recte igitur infers precium recipi non debere, quia melius esset non recipere.

IOH. Cum quis non eget, omnino videtur contra bonum virtutis recipere. 30

RIC. Non semper est ita, set potest habundans in casu sancto *sancte B.* recipere, puta, cum expedit magis ad bonum promovendum commune quod ipse habeat precium quod admittit * quam emp- ^B tor, illud distributurus pauperibus ; ubi emptor de illo precio suam cupiditatem forsitan saciaret. 35

IOH. Noli ita agere mecum, ut tantum meas rationes infringas : set pocius michi ostende quomodo sine vicio cupiditatis Deus potest recipere precium rem suam vendendo, cum nullo sit egens, intelligo, quoad naturam divinam ; *quoniam* in nostra *agens B.* natura *pro nobis egenus est factus*, ut dicit apostolus, 2 Cor. 40 viii. 9.

and God only receives for the

RIC. Cum ad commodum offerentis seu vendentis Deo Deus quid recipit, non ad commodum Dei nullo egentis, virtutis est

14B] ita per donacionem et per empcionem recipere, quoniam in sic ^{good of the giver,}
 proficiendo homini claret erga illum et exercetur divina dileccio, ^{not for his own}
 cuius exercitium semper est virtutis, non vicii : et ob hoc e con-
 trario agit Deus, non recipiendo munus a malis, nolens eos in
 5 offerendo proficere ; unde habes dictum per Malachiam pro-
 phetam dicentem, *Non est michi voluntas in vobis, dicit*
Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra
 (Malach. i. 10) ; unde constat Dominum nolle recipere propter
 primam culpam hominis munus eius, nolens eum in offerendo
 10 proficere.

IOH. Hec de divino dominio pertractata in hoc loco mihi
 sufficiunt : fac si placet novum exordium de dominiis ceteris que
 a divino dominio derivantur.

Explicit liber primus.

Incipit secundus.

Incipit liber secundus de humano originali dominio, ipsum describens et partem descriptionis illius declarans.

1. PRIMUM capitulum, ostenso humano originali dominio, probat illud non esse vere dominium, set amplius a dominio vero distare quam ius aliquod rebus utendi distat ab humano sive Ade dominio.
2. Secundum capitulum describit humanum originale dominium, quod soli rationali convenit creature.
3. Tercium capitulum declarat cur verbum *mortale* ponitur in descriptione humani domini, ostendens hominem naturaliter fuisse mortalem, obiciens de libro Sapientie, et dissolvens.
4. Quartum capitulum patefacit cur verbum *auctoritas* potius quam *potestas* ponitur in descriptione domini, obiciens de Actibus Apostolorum ac dissolvendo, ostendens quod auctoritas non reperitur posita in Scriptura in malo peccati.
5. Quintum capitulum declarat cur verbum *originale* ponitur in descriptione domini, et inquirendo ostendit quod Adam, cum solus erat, accepit a Deo mundi inferioris dominium.
6. Sextum capitulum conatur ex Scripturis et ratione probare quod Adma fuit in *gracia* gratum faciente creatus, et quod dominium originale tam in Adam quam in posteris suis, tanquam causam eius formalem, *graciam* presupponit.
7. Septimum capitulum id idem ostendit.
8. Octavum capitulum probat id idem, concludens quod nullus antequam fuerit iustificatus per *graciam*, * recipit illud originale dominium.
9. Nonum capitulum obiciendo atque solvendo ostendit Evam ad Ade progeniem pertinere; et consequenter affirmat Adam hoc dominium pro se et pro suis omnibus posteris accepisse, et quod ipsi, in instanti quo ei conformantur per *graciam*, primo illud recipiunt.
10. Decimum capitulum ostendit Dominum Iesum Christum, tanquam fratrem nostrum, in sua conceptione illud dominium accepisse, obiectum dissolvens pretendens illud in eo cassum fuisse, in quo ad omnem usum sufficiebat sibi divinum dominium.
11. Undecimum capitulum unica ratione ostendit Adam peccando istud originale dominium perdidisse.
12. Duodecimum capitulum obicit, et dissolvit qualiter perdidit virtutes et animam, et adicit ad conclusionem priorem duas alias rationes, et multipliciter obicit et dissolvit.
13. Tercium decimum capitulum ad idem alias adicit quatuor rationes.
14. Quartum decimum capitulum obicit de Christo, et solvit, ostendens ipsum non potuisse exheredari isto originali dominio, licet Adam suus *suus* codd. primus progenitor, sicut pro ceteris, ita pro Christo illud accepit.
15. Quintum decimum capitulum conatur ostendere quod dominium ab Adam et eius uxore peccando amissum eis postea fuerit restitutum.

libro : hoc

*positum B :
positis M.*

*in Adam
quam in B
bis scrip-
tum est.*

precedens B.

finis

14C] Sextum decimum capitulum nititur affirmare quod gracia, quam nostri 16. primi parentes peccando amiserant, fuit eis per penitenciam restituta.

Decimum septimum capitulum obicit contra illud ex mortalitate corporis et libertate minori, et solvit ostendens quod non obstantibus illis Adam et Eva et sui posteris fuerunt ad totam gratiam et totum dominium que perdiderant restituti, licet non ad equalis exercitii facultatem.

Decimum octavum capitulum. ostendens quem gradum nostri primi 18. parentes in creacione receperunt, patefacit rationibus et Scriptura quod non variatur in variis propter accidentia mentis aut corporis.

Decimum nonum capitulum, obiciens de facultate imperandi animantibus quam Adam accepit, dissolvendo ostendit non minus dominium suos posteros habuisse, licet exercitium pregravatum habuerint.

Vicesimum capitulum inabdicitatem dominii originalis ostendit, 20. obiciens de fatuo a natura, et solvens per exemplum de ebrio, cui ex digestionem potus nova sciencia non confertur, et contra solutionem obicit et dissolvit.

Vicesimum primum capitulum, inabdicitatem predictam volens 21. probare, ostendit quod gracia, mortalitas, et dominium respui non poterant ab homine cum dabantur.

Vicesimum secundum capitulum ostendit quod, sicut nec gracia nec 22. corporalis mortalitas, sic nec dominium respui potuit a primo homine ne daretur, quia tunc nichil haberi poterat nisi a Deo.

Vicesimum tertium capitulum patefacit quod originale dominium in se 23. D minui omnino non potest, set quod potest * quoad actum restringi.

Vicesimum quartum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod 24. originale dominium in se propter presidenciam non augetur, nec propter subiectionem minuitur; et obicit et dissolvit.

Vicesimum quintum capitulum ostendit restriccionem usus utilem esse 25. hominibus per leges positivas originalis dominii restrictivas.

Vicesimum sextum capitulum, ostendens quod presidencia non sit 26. vocanda dominium, racione affirmat quod innocenter viventibus non fuit nec est necessarium humanum regale dominium.

Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, et solvit, 27. ostendens ex presidencia angelorum et ex varietate complexionis et varietate sciencie, quas varii homines servantes innocenciam habuissent, quod aliqui aliis prefuissent.

Vicesimum octavum capitulum obicit de confirmacione iusticie in Ade 28. progenie, si ipse innocenciam tenuisset; et ponit racionem probabilem, contra eam obiciens et dissolvens.

Vicesimum nonum capitulum ponit duas raciones alias contra racionem 29. secundam, obiciens et dissolvens, ac probabili racione suadens quod, etsi Adam servasset iusticiam, nichilominus sui posteris peccare potuissent.

Tricesimum capitulum adhuc ex titulo presidencie et statu innocencie 30. obicit, et suadere nititur dominii originalis augmentum, et solvit, ostendens ipsum semper esse equale in omnibus.

Tricesimum primum capitulum obicit contra precedens ex iure seu 31. dominio hereditario in ultimo electorum, et solvit, ostendens racione et exemplo quod tale dominium nec augere potest nec minuire originale dominium.

32. Tricesimum secundum capitulum obicit contra equalitatem dominii [14D originalis in omnibus, et ostendit esse probabile quod non obstante *obste* M: maiori usu rerum in uno quam in alio originale dominium in omnibus *obstat* B. est equale: et sic finit librum secundum.

I. RICARDUS. Secundum dominium huic divino dominio proximum, de quo nobis est sermo, videtur michi humanum dominium, de quo scribitur Gen. i. 25-30 isto modo: *Vidit Deus quod esset bonum. Et ait, Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram; et presit piscibus maris et volatilibus celi, et 5 bestiis univ[er]se terre, omnique reptili quod movetur super terram. Et creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem suam: ad ymaginem Dei creavit illum; masculum et feminam creavit illos. Benedixitque Deus illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam (aut alias, et dominamini eius), 10 et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et univ[er]sis ^{et dom.} animantibus que moventur super terram. Dixitque Deus, Ecce ^{om. B.} dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et univ[er]sa ligna que habent in semetipsis sementem generis * sui, 15A ut sint vobis in escam; et cunctis animantibus terre, omnique 15 volucri celi, et univ[er]sis que moventur in terra in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. In quo dicto apparet hominibus primis datum esse dominium omnium terrenorum huiusmodi. Hoc enim apparet de piscibus, volatilibus, et aliis hic expressis ex illis verbis, *presit et dominamini et dedi vobis,* 20 que verba simile dominium eis collatum ostendunt. Quicumque enim rem aliquam dat alteri absolute rei illius dominium non habenti, ille dans dominum efficit donatarium, si ille donatarius sit capax dominii et acceptat: set, quia Deus non poterat suum dominium a se rebus manentibus abdicare, quoniam ipsis ma- 25 nentibus non potest Deus non habere plenum ius seu plenam auctoritatem in ipsas (sicuti in primo huius superius est suasum, lib. i. 23. quoniam nulla causa divini dominii quam inibi expressisti, ut secundum te eloquar, potest competere cuiquam creature factibili, cum creare eo modo, conservare, vel etiam gubernare 30 exigat necessario potenciam infinitam), consequitur hoc secundum dominium longe esse inferioris gradus quam primum; immo, omnino non esse vere dominium, cum non sit nisi respectu rerum, quarum verum dominium et plenum ius seu plena aucto- 35 ritas residet penes Deum. Immo, si acute consideres, amplius 35 est remotum dominium Ade a vero dominio quam ius quantumcunque modicum ius habentis ad usum rei sibi concessa in comparacione ad concedentis dominium; quoniam quicumque ius aliquod absolutum quantumcunque parvum habens ad usum rei pro tempore qualicumque, ipse ius habet aliquam utilitatem 40*

Of man's original lordship,

which is no true lordship.

15A] sumendi de re in usum sibi concessa, etiam si concedens noluerit : Adam vero, Deo nolente, ex quo Deus super omnem creaturam habet auctoritatem plenissimam, nullam utilitatem de aliqua creatura, immo, neque de se ipso, habere potuit aut 5 debebat. Sicuti insuper creacionis actus incomparabiliter omnem ^{2.} actum creature excedit, sic Creatoris super creaturam auctoritas ^{a.} omnem auctoritatem creature super quamcunque rem in infinitum precellit, quoniam non magis actus actum quam auctoritatem auctoritas antecellit. Pariter potest deduci ex sustentacione ^{b.} 10 rerum a Deo quod illa incomparabiliter in Deo maiorem auctoritatem et ius amplius super quamcunque rem arguit, quam sit super rem aliquam auctoritas creature. Sic de potencia gubernacionis divine super res clare deducitur (iuxta probata superius) quod ipsum in infinitum excedit naturaliter agentis potenciam in 15 regendo. Cum igitur auctoritas seu ius Ade super res in eius et suorum successorum usum creatas comparabilis sit finite ad ius sive auctoritatem usum cum modico iure habentis, cum omne finitum comparabile sit cuicumque finito ; satis patenter consequitur quod magis est remotum dominium Ade super rebus a 20 vero dominio quod soli Deo convenit, quam ius talis hominis sit remotum ab Ade dominio : sic quod humanum dominium nequaquam verum * aut vere dominium dici potest ; set quilibet dominus temporalis istarum rerum comparatus Deo et eius dominio usurarius et magis proprie commoditarius, quia ad commodum eius res sibi sunt date, vel verius ad modum (cum *commodum* a *modo* descendat), veraciter dici potest ; licet potentes tyranni, verum Deum et omnipotentem Dominum ignorantes, se veros et vere dominos mendaciter fecerint appellari, quorum votis quia poetarum et rethorum vanitas inservivit, 30 grammaticam et rethoricam huiusmodi dominorum falsorum intencionibus, voluntatibus, gestis, actibus, et operibus conformando, usus communis obtinuit, et etiam apud fideles optinet in presenti huiusmodi potentes in seculo, sive sint boni, sive sint mali, *dominos* vocitare : set apud nos qui rerum radices debemus 35 inquirere minus pensandus est vanorum usus in verbis quam sensus. Constat ergo secure quod verum seu perfectum rerum dominium non habebat.

quamcunque M :
quam B.

commoditarius M.

IOHANNES. Patenter hanc negativam cerno : iam dominium II. illud quod Adam habuit michi describe.

40 RICARDUS. Videtur ita posse describi, quod Ade dominium fuit rationalis creature mortale ius sive auctoritas originalis possidendi naturaliter res sibi natura subiectas conformiter rationi, et cis plene utendi sive eas tractandi. Tu profer quid

Description of
man's original
lordship :

contra tibi occurrit. Ne tamen in incerto vageris, ecce, sub [15B] verbo *utendi* et verbo *tractandi* (que duo pro eodem in presenti habeo) rerum consumpcionem, qualem efficit creatura, donacionem, vendicionem, permutacionem, locacionem, commodacionem, deposicionem, pignoracionem, luicionem, revocacionem, 5 defensionem, multiplicacionem, conversionem, et quamcunque earum licitam sumpcionem, intelligo.

A. It pertains only to the rational creature.

IOH. Dic michi primo cur verbum *rationalis creature* in ista descriptioe permittis.

1. RIC. Quia dominium soli rationali creature competit; *domi-* 10
nium enim a *domo* dicitur, et a *domo dominus* derivatur, eo quod presit domui et domum gubernet seu regat (ut in primo huius dixi superius): et ob hoc illi nature non competit, cui regi-
2. men sive gubernacio vel presidencia convenire non potest. Item actus domini (de quibus infra tractabimus), scilicet donare, 15 vendere, locare, et alii quam plures irrationabilibus non possunt competere, licet rerum consumpcio aliqualis pro sustentacione sue nature illis conveniat, et ob hoc principium illorum actuum, scilicet, dominium, est ab irrationabilibus penitus alienum: quod Scriptura patenter nobis insinuat in verbis prefatis de Genese, 20 *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, Gen. i. 29, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis* 30 *sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre*; ubi ostendit dominium rerum necessariarum animantibus non ipsis set hominibus pro ipsorum necessitate * collatum, *Ecce, dedi* C *vobis, etc., ut sint vobis in escam et cunctis animantibus terre.*
3. Hoc idem ex prima ibidem scriptura planius innotescit: *Facia-* ver. 27. *mus, inquit, hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris, etc.*: ubi actui presidencie rerum hic 30 inferius creaturarum virtus directiva premittitur; *ad ymaginem, inquit, et similitudinem, etc.* Hoc eciam ex questionibus sequentibus innotescit.

III. IOHANNES. Interim istis contentor. Dic cur verbum *mortale* est positum in descriptioe premissa. 35

B. It is a mortal right, since man is by nature mortal.

- RICARDUS. Ut constet quod nec angeli bonis nec malis est
1. a Deo huius mundi datum dominium; quoniam tam boni quam mali angeli spiritus sunt non habentes corpora naturaliter eis unita: alias enim hoc nomen *angelus* non esset nomen suppositi set partis constituentis supposicionem sive personam, sicut 40 anima rationalis est pars in humano supposito: et ob hoc angeli corporalium creaturarum obsequio sive dominio quoad sustentacionem sue nature nec in presenti egent, nec in sua origine eguerunt; homo vero sic erat creatus, quod pro sustentacione sue corpo-

15C] ralis nature corporalibus creaturis indiguit, quod ex suprapositis de Genese nobis claret, ubi exprimitur quod Deus dedit primis nostris parentibus *omnem herbam*, etc., *ut essent eis in escam*: et quia precepit Ade de omni ligno Paradisi, preterquam de 2. ligno sciencie boni et mali, commedere; nutrimentum enim necessarium non est nisi aut ad restauracionem deperditi aut ad caucionem perdendi, et utrumque infallibiliter arguit nutritam naturam posse per deperdicionem aut per consumpcionem finem accipere, quod est mori in natura vitali. Item stomachus, intes- 3. tina, vesica, guttur, et omnes porte corporis et meatus, qui propter receptionem et egestionem alimentorum necessariorum ad vitam corporis peragendam sunt a summo sapiente Artifice preparati, patenter ostendunt naturam hominis mortalem naturaliter sive ab origine extitisse. Incrementa insuper filiorum per temporum 4. intervalla, quos parvulos nasci oportuit propter artitudinem materni meatus, mortalitatem natorum ostendit: quos eciam sue 5. matres facere poterant ante ortum, non dubium, abortivos et natos statim poterant suffocasse per aquam et consumpsisse per ignem, ferro eciam confodiendo aut a preruptis precipitando aut 20 lapidibus obruendo aut in locis humilibus deponendo aut aliis modis innumeris occidere potuissent. Unde ambigendum non estimo naturam hominis in sua origine fuisse mortalem: nec magis est ab unius summi Boni cultoribus hesitandum quin summe bonus summe potens ac summe sapiens Artifex huiusmodi D *creature omnia sibi sufficiencia ad peragendam suam vitam mortalem providit, sicuti et ceteris creaturis; cum propterea Gen. ii. 1. extet dictum, *Perfecti sunt celi et terra et omnis ornatus eorum*, quod insuper clarescet inferius: et propter hoc in descriptione adibui B. dominii verbum *mortale* adhibui, scilicet, quia illud dominium 30 solis mortalibus extat datum.

IOH. Non video me posse nisi improbe ista negare, set nichilominus habes (ut michi videtur) ostendere quomodo veraciter extat dictum Sapientie ii. 23, *Deus creavit hominem inexterminabilem*.

35 RIC. Scriptura ibidem id satis elucidat: sequitur enim, ver. 24. *Invidia enim dyaboli mors intravit in orbem terrarum*; quibus cap. i. 13, dictis in capitulo primo premittitur, *Deus mortem non fecit, nec 14. letatur in perdicione vivorum: creavit enim ut essent omnia, et sanabiles fecit naciones orbis terrarum*; et pro causa ibi subiungitur, *Iusticia enim perpetua est et immortalis, iniusticia autem mortis est acquisicio*. Ex quibus non solum nobis ostenditur qualiter Deus fecit hominem inexterminabilem, scilicet, potentem sine exterminacione sive morte in eternum vixisse; eo quod ipse Deus mortem non fecit, set fecit in primo homine iusticiam, qua

servata nunquam exterminatus fuisset: *Inmortalis est enim* [15D] *iusticia*. Set eciam causam mortis, non dico mortalitatis, tam propinquam quam remotam expressit, *Invidia*, inquam, *dyaboli mors intravit*: ecce, causa mortis remota. *Iniusticia autem est mortis adquisicio*: ecce causa mortis propinquier. Et nichilo- 5 minus verbum *sanabiles* aperte pretendit mortalitatem, cum sanabilitas non sit nisi ubi prime extat mortalitas: qualiter vero homines fuissent sanabiles, ita ut nunquam exterminati fuissent, nunquid per esum fructuum ligni vite semel gestum an sepius iteratum, an per sola communia nutrimenta, an per utraque usi- 10 tata, non est nostrum in presenti discutere; set nobis ad presens debet sufficere firmum esse quod primus homo fuerat in sua creacione mortalis, ita ut propter corporalem vitam naturaliter transigendam deberet a suo summo bono et summo sapiente atque potente Artifice dominium competencium rerum sibi in 15 suo ortu accipere.

IV. IOHANNES. Attendo cur verbum *mortale* est positum. Cur

c. It is authority, not power. *auctoritatem seu ius* ponis potius quam *potestatem* in hac descriptione, non video.

RICARDUS. Auctoritas seu ius soli rationali convenit creature; 20 potestas sive facultas irrationabilibus competit ex sua institutione primaria; quoniam iuxta supra posita verba de Genese, *supposita B.* *Ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus*, animalia terre, Gen. i. 29, ad confirmandum sue naturalis institutionis excursus ad consu- 30 mendum res eis ad hoc ab Auctore omnium * deputatis, suo 16A naturali modo habent congenitum irreprensibilem facultatem: preter hoc quod ius sive auctoritas solum esse videtur respectu illius quod non obviat rationi; non ita de potestate videtur, cum *de potest.*: sit scriptum, *Qui potuit transgredi et non est transgressus, et* *deposite B.* *facere mala et non fecit*, Eccli. xxxi. 10; et Luc. xxii. 53, *Hec est Luc:* codd. *hora vestra et potestas tenebrarum*: et 2 Cor. ix. 18, *Ut non* *mt.* *abutar potestate mea in evangelio*; et *Data est ei potestas sicut habent scorpiones*, Apoc. ix. 3: et multa alia sic in sacris litteris exprimuntur. De auctoritate vero sive auctore seu iure, non recolo Scripturam affirmantem quod simpliciter nominentur sive 35 dicantur ad malum sive in malo peccati.

IOH. Paulus in Scriptura sacra, Act. xxv. 5, vocatus est *auctor xxv.*: *sedicionis secte Nazarenorum*: sedicio autem (ut videtur) peccati codd. 24. malum inportat.

RIC. Non est hoc in Scriptura sive eius auctore assertum: set 40 est ab oratore Tertullio propalatum, cuius, sicuti et aliorum sue condicionis artificum, erat officium pulchrificare mendacia; et a Scriptura et suo auctore tantummodo recitatum. Verumptamen

10A] non fuit simpliciter sedicio ipsa malum, set potius tocius mundi salus; quoniam sectam Nazarenorum a Iesu Nazareno sectam Christianorum appellat.

IOH. Cum orator, qui quoad verborum sensum imitandus 5 videtur, ut auctor supponens sedicionem illam continere peccatum, ex sedicione illa volens probare Paulum hominem fuisse pestiferum, quod ibi ante de eo premiserat, *Invenimus*, inquit, *hunc hominem pestiferum*, verbo illo nichilominus sic usus est, credi debet (ut videtur) a nobis id proprie dictum esse.

10 RIC. Nec oratores nec rethores, qui ex artis sue condicione 1. figurative, similitudinarie, enigmattice, et iuxta alios modos quos colores rethoricos nominant, sepius eloquuntur, ut auctores sensuum verborum a veritatis inquisitoribus seu sacre Scripture doctoribus sunt habendi; set magis e contra, cum *Vani sint* 15 *omnes homines quibus non subest sciencia Dei* (Sap. xiii. 1); nec auctoritati Spiritus sancti, qui omnem habens sapienciam cuncta in sacris Scripturis asserta dictavit, aliqua rethorum seu quorumvis aliorum, quoad sensum verborum, poterit auctoritas comparari. Item, cum primordialis sive originalis lingua humane nature 2. 20 verisimiliter estimetur fuisse Hebraea, qua lingua Moyses, prophete, et apostoli a pueris educati nostram Scripturam, a Spiritu sancto directi, tradiderunt, non solum improvide set in Deum artificem impingendo sentire videtur, qui ab hominibus grammaticam adinventam illius primarie lingue grammatica indicat 25 apciorem. Item, si ad rerum primordia mentis intuitum dirigamus, ecce, non dubium quin Adam primus homo aut a Deo a.

B significaciones verborum accepit, et sic eas in suam uxorem et eorum communes filios derivavit; et nullus fidelis debet ambigere quin Artificis summi grammatica sit ad significandum rerum 3. naturas magis propria, magis apta, et melius expressiva quam aliqua ab hominibus adinventam: aut Adam significaciones 4. verborum instituit, facultate voces aptandi ad votum a Deo recepta, sicut in edificacione turris Babel septuaginta duas linguas diversi receperant. Et sic eciam nullus debet ambigere quin 35 Adam, omnis mortalium prudencie inexpertus, solis adhuc speculativis attendens, conformius quo sciverat rerum exprimendis naturis primicias cuncta grammaticae primitus adaptavit, consequenter ex eis naturalissime rationi conformiter composita derivando: et sic veram grammaticam traduxit in posteros in 40 lingua Hebraea, ut creditur; quoniam, usque ad edificacionem turris Babel post diluvium erat una dumtaxat lingua apud omnes homines; cum dicatur Gen. xi. 1, *Erat autem terra* Gen. xi. 6. *labii unius et eorundem sermonum*; et statim sequitur, *Ecce, unus est populus et unum labium omnibus: ecce, ergo, descen-*

magis apta
M: quam
apta B.

damus et confundamus linguam eorum: ita ut, nisi velimus [16B
decipere, semper in inquirendo proprietatem sensus verbi cuius-
quam seu nominis ad primitiva pura verba debemus resolvere,
et ex vero primitivo et sibi per compositionem addito naturalem
sensum extrahere, et illum propriissimum atque aptissimum 5
affirmare, quamvis orator Tertullius et alii rethores et poete
econtra laudibus aut vituperiis inaniter insistendo expresserint.
Cum igitur auctor et auctoritas in assercionibus omnibus sacre
Scripture, quantum michi occurrit, sumantur in bono, nunquam
in malo; et ab *augeo* verbo potius, meo iudicio, quam ab *ago* 10
descendant, unde videntur importare profectum, non malum;
auctoritatem seu *ius* in descriptione originalis humani domini,
potius quam *potestatem*, expressi, que et in malo interdum
accipitur in Scripturis.

V. IOHANNES. Accipiamus verbum *auctoritatis* isto modo. Dic 15
quid per verbum *originale* intelligis.

d. It is original,
pertaining to the
human nature
itself,

RICARDUS. Originalem auctoritatem nature humane non singu-
larum personarum intelligo: unde non dicitur in presenti istud
dominium originalis auctoritas, quia in persone origine sibi in-
heret, set quia propter institutionem humane nature, que per Adam 20
hoc dominium in sua recepit origine, istud dominium illi persone
suo tempore, tanquam successori primi hominis illius, accedit.
Est alia ratio cur verbum *originalis* posuimus, scilicet, ad dis-
tinguendum auctoritatem istius domini ab omni auctoritate
adventicia nostre nature, que non sequitur essentialiter iustam 25
nostram naturam: verbi gracia, cum quis titulo civili aliquo,
scilicet, hereditario iure aut donacione, seu locacione aut con-
duccionem, seu empicione vel quavis alia pacione, que secundum
iura positiva solet inter homines exerceri, acquirit ius seu aucto-
ritatem * utendi re aliqua; non est illa auctoritas seu ius illud C
originalis auctoritas, set adventicia seu acquisita, sive adiecta
originali; nec naturam iustam neque personam iustam essen-
cialiter consequens, set mediante iure seu titulo extrinsecus
accedente. *origi* B: *ori* M.

and first granted
not to Adam and
Eve conjointly,

IOH. Placet ita accipere: set de hoc plures ambiguitates (ut 35
michi videtur) se offerunt; primo quia scriptura Genesis videtur
exprimere quod primum humanum dominium fuit Ade et uxori
sue simul collatum, Gen. i. 27, 28, ubi sic dicitur, *Masculum
et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait, Crescite
et multiplicamini et replete terram et subicite eam*, etc. 40

but to Adam by
himself at his
creation.

RIC. Verba premissa de Genese in cortice videntur pretendere
quod ambobus simul sit data ista auctoritas, *Replete terram et
subicite eam et dominamini*, etc. Iesus tamen Syrac videtur

- 16C] sentire contrarium : dicit enim, Eccli. xvii. 1, 2, *Deus de terra creavit hominem, et secundum ymaginem suam fecit illum, et iterum convertit illum in ipsum, et secundum se vestivit illum* Eccli. xvii. *virtute*; et infra, *Posuit timorem illius super omnem carnem,* 4, 5. 5 et *dominatus est bestiarum et volatilibus; creavit ex ipso adiutorium simile sibi*: ubi ordo Scripture pretendit Adam dominatum fuisse bestiis et volatilibus antequam de ipso fieret adiutorium simile sibi. Set licet ad hoc non urgeat ordo Scrip- 2. *non urg.* ture, cum possit apte intelligi prius factum, quod posterius est *om. B.* 10 narratum, sicut fit sepiissime in Scripturis: alia tamen illud satis affirmant; quoniam, nisi prius dedisset Ade illud dominium quam sibi et uxori communiter, quod textus predictus Genesis preferre videtur, iste potius sic dixisset, *Dedit eis potestatem, non dedit ei*; nec *Dominatus est bestiarum* set *Dominati sunt bes-* Ps. viii. 6, 7. *tiarum*. Cui ordini Psalmus concordat, *Minuisti, inquis, eum paulominus ab angelis; gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum*: non dicit, *minuisti eos, set eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum*. Verbum etiam *constitucionis* aperte pretendit iuxta 3. 20 veram grammaticam supradictam, quod simul *cum statuicione* (ut sic loquar), sive creacione sua, super opera manuum Dei fuit prefectus. Item, formato homine extra Paradisum, Gen. 4. ii. 15, 16 dicitur, *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum; 25 precepit ei dicens, Ex omni ligno Paradisi comede*: unde videtur quod habuit dominium rerum que fuerant in Paradiso quando eum Dominus pro se prepositum Paradisi constituit; amplius enim est operari Paradisum et custodire quam custodire dum taxat: unde non michi videtur aliud operari Paradisum 30 quam ipsum cum suis contentis gubernare et regere; et nichilominus custodire illum etiam debebat a bestiis, que, si pro voluptate permissae fuissent fructus ibidem excerpere, de fructu ligni vite sumpsissent, et rosas ac lilia et alios flores ultra quam docuit, nisi forsitan fuissent cohibite, consumpsissent. Aut D igitur Adam tunc habuit, * tanquam villicus aut ballivus, servile officium super res alienas non suas; quod quoad res propter ipsum creatas, in tanta gloria et honore a summo Bono creatus, Ps. viii. 8. sibi nullatenus congruisset, nec illa verba sequentia, *Omnia subiecisti sub pedibus eius*, sensum illum nisi improbe susti- 40 nent: aut illarum rerum dominium a Deo ante acceptat, ad 5. quod facit quod de lignis Paradisi comedere iussus erat, nec debuit de illis comedere ante acceptum dominium, cum dicitur Gen. i. 29. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semetipsis*

sementem generis sui, ut sint vobis in escam; ubi constat prius [16D
 datum eis fuisse dominium lignorum et fructuum, quam debe-
 bant de illis comedere; unde liquet preceptum sive licenciam
 de commestione presupposuisse in commestura rei comedende
 dominium. Et hoc est consonum rationi, quoniam usus rerum 5
 iuxta hec verba effectus donacionis videtur; *Dedi, inquit, vobis,*
ut sint vobis in escam: donacio igitur in utroque debuit usum
 precedere. Cum igitur Adam ante creacionem uxoris potuerit
 iuxta dominium mandatum sive divinam doctrinam sive licen-
 ciam de lignis Paradisi comedere, sequi videtur quod Adam 10
 translatus in Paradisum ante formacionem sue uxoris rerum
 6. accepit dominium. Quod insuper capitulo ii. 19, adicitur, *For- ii. codd. 1.*
mans igitur Dominus Deus de limo cunctis animantibus terre
et universis volatilibus celi, adduxit ea ad Adam, ut videret
quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam anime viventis, 15
ipsum est nomen eius, istud dominium latenter insinuare vide-
 tur: primo quidem, quoniam impositio et precipue specifici
 nominis in imponente auctoritatem super nominatum sive supe-
 rioritatem habet annexam, cum ipsa impositio fit auctoritate
 propria imponentis. Unde infantibus soli parentes auctoritatem 20
 habent nomina imponendi, in tantum ut Iohanni Baptiste nec
 sola mater nec alius potuit nomen imponere; set mater dicebat,
Vocabitur Iohannes, pater vero eius mutus existens scripsit,
 dicens, *Iohannes est nomen eius* (Luc. i. 63). Ideo Adam dixit,
Hec vocabitur virago, quoniam de viro suo sumpta est, Gen. 25
 ii. 23. Deus autem nostris primis parentibus specificum nomen
 imposuit, *Et vocavit nomen eorum Adam in die qua creati*
fuertunt, id est, *homo*, Gen. v. 2. Hec igitur inpositio nominis *positio* B.
 specifici cunctis animantibus auctoritatem ac superioritatem
 super ea in Adam supposuit; quia non iussus nec suasus a 30
 Deo, set sua auctoritate, id fecit, quoniam dicitur quod *Deus ea* Gen. ii. 19.
 7. *adduxit ut videret quid vocaret ea*. Quod insuper in predicta
 Scriptura adicitur, *Omne enim quod vocavit Adam anime*
viventis, ipsum est nomen eius, id idem affirmat; quoniam, si
 nonnisi simul cum uxore acceperit dominium, non debuit sine 35
 consensu illius nomina perpetuo permansura communibus suis
 rebus imponere; immo, iuste pot*terant recepto dominio, tan- 17A
 quam maiorem auctoritatem habentes quam ante, eorum nomina
 immutare: contra quod dicitur, *Omne quod vocavit Adam*
anime viventis, ipsum est nomen eius; ubi puto intelligendum 40
 quod ipsum nomen debuit ei tanquam specificum perpetuo
 8. retinere. Id idem videtur ostendere divinum consilium circa
 hominis produccionem primariam: *Et ait, inquit, Faciamus*
hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, et presit

17A] *piscibus maris et volatilibus celi, et bestiis univēse terre, et licet: si* m. *omni reptili quod movetur in terra* (Gen. i. 26); ubi licet verbum *presit* significet facultatem, scilicet, idem quod *dominus*, consequens est quod cum solus fieret, dominus esse debebat: 5 si vero verbum illud *presit* actum auctoritatis importet, scilicet, idem quod *dominetur*, cum actus domini presupponat dominium, non minus consequitur quod solus debebat dominium et auctoritatem super actum recipere. Item, ex quo solo beneficio creacionis volatilia et bestie potestatem irreprehensibilem 10 a Deo habebant sumendi necessaria vite de rebus creatis, quanto magis homo nobilior creatura huiusmodi potestatem ex beneficiis creacionis accepit: alioquin minus sufficiens in comparacione sue nature ab origine extitisset, quam ille alie creature; quod (ut videtur) gloriam summi Artificis aliquantulum maculasset. 15 Ceterum, cum nemo possit ambigere quin homo in tanta sapientia a Deo creatus quod cunctis bestiis et volatilibus nomina sciebat imponere et de facto imposuit, illa omnia propter usum eius facta esse sciebat; ita ut nature ordine eis presse deberet. Unde sequi videtur quod, sicut illa animalia nature ordine 20 exigente rebus propter suum alimentum creatis irreprehensibiliter uti potuerant, nulla alia auctoritate recepta, sic nature ordine exigente id idem de illis animalibus facere irreprehensibiliter homo potuerat; quod facere non poterat rationalis creatura sine auctoritate legitima. Unde videtur quod origo 25 hominis ad Dei ymaginem ac similitudinem hanc homini auctoritatem impressit. Quod ex hoc videtur innui in Scriptura, 11. quod nusquam de donacione presenti fit mencio, set tantum de eius actibus aut eius donacione preterita: unde in primo verbo post creacionem sic dicitur, *Masculum et feminam creavit eos* 30 (Gen. i. 27-29), *et benedixit illis Deus, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam* (alia littera habet, *Et dominamini eius*), *et dominamini piscibus maris et volatilibus celi et univēsis que moventur super terram. Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, etc.:* 35 ubi verba illa *subicite* et *dominamini* actum designant domini, et verbum *dedi* collacionem eius preteritam. Cum igitur nichil ibi precedat de illis preter creacionis beneficium, innui satis probatur ante istam benedicionem, per illud beneficium sue originis, ipsos istud dominium presuppositum illis domini 40 actibus accepisse. Sic enim de Noe et eius filiis legitur, Gen. B ix. 1-3, quod *benedixit Deus Noe et filiis eius, et dixit ad eos, Crescite et multiplicamini et replete terram: terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terre et super omnes volucres celi, cum univēsis que moventur in terra; omnes pisces maris*

manui vestre traditi sunt, et omne quod movetur et vivit erit [17B
vobis in cibum: quasi olera virencia tradidi vobis omnia. Ubi
 non exprinitur aliqua domini tunc de presenti donacio, set eius
 exercicium debitum, per verba illa, *Terror vester ac tremor*, etc.,
 et *erit vobis in cibum*; et preterita eius donacio per verbum, 5
Manui vestre traditi sunt, et tradidi vobis omnia, exprimi
 michi videntur; ut ex hac sacra Scriptura nos instruat eos illud
 dominium per beneficium creacionis antea suscepisse.

VI. IOHANNES. Hec omnia letanter accipio, que michi sufficienter
 affirmare videntur Adam in sua origine illud dominium accepisse; *accep.* om.
 Original lordship presupposes grace: set queso ut dicas nunquit suis successoribus simul accedit in B.
 ortu illud dominium.

RICARDUS. Non; quia omnes *fili* ire nascuntur, Eph. ii. 3;
 et *Non est distincio, omnes enim peccaverunt et egent gloria gloriam B.*
Dei, testante apostolo, ad Romanos iii. 22, 23: unde in nostra 15
 origine personali omnes, donec gratiam habeamus, sumus isto
 dominio denudati; ita quod dominium istud nemo recipit ante-
 quam suo primo parenti, cui debet succedere pro tempore quo
 dominium istud acceperat, in iusticia seu iustificante gracia
 conformetur. 20

IOH. Istud igitur dominium non sequitur naturam specificam
 immediate, set mediante iusticia, que sine iustificante gracia non
 habetur.

RIC. Racionabiliter illud infers.

IOH. Duo igitur habes ostendere: scilicet, quod homo primus 25
 in iustificante gracia erat creatus, cuius contrarium Magister
 Sentenciarum sentire videtur; et quod gracia talis ipsum
 dominium primo homine, ordine causalitatis seu nature,
 precessit.

that is, man was
 created in justifying
 grace, the antecedent
 ground of his
 lordship.

RIC. Hoc bene attendis: unde hec duo, quoniam sunt pro- 30
 pinqua iuxta diversitatem Scripture, nunc simul, nunc separa- *semper. B.*
 1. tim, prout michi occurrerit, suadebo. Ecce enim, Gen. i. 26-28
 scribitur, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem*
nostram, et presit piscibus maris et volatilibus celi et bestiis
universe terre, omnique reptili quod movetur in terra. Et 35
creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem suam; ad
ymaginem Dei creavit illos. Benedixitque illis, et ait, Crescite
et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et domina-
mini piscibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus
que moventur super terram. Ex qua Scriptura videtur quod 40
 non racione solius ymaginis, set racione ymaginis et simili-
 tudinis, debuit dominium istud accipere: quoniam utrumque
 dominium conferendo, *Faciamus hominem ad ymaginem et simi-* dominio B.

- 17B] *litudinem, et presit piscibus maris, etc.*; ac eciam collato pre-
mittitur, *Creavit, inquit, Dominus hominem ad ymaginem et*
similitudinem suam, benedixitque illis, et ait, etc. In *ymagine*
C vero conformitatem nature, * in *similitudine* vero conformitatem
5 in virtute accipimus, que non dubium habuit annexam iusticiam.
Ob hoc enim cherub dictus est signaculum similitudinis,
Ezechiel xxviii. 12, quia *Plenus sapientia et perfectus decore, sicut*
ibi exponendo immediate subiungitur, ut ex plenitudine et per-
fessione dicatur signaculum et ex sapientia et decore ad Dei
similitudinem ostendatur: propter quod puto Iohannem dixisse,
scimus: stiñ B.
et om. B. prima canonice sua, iii. 2, *Scimus quoniam filii Dei sumus, et*
nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuerit
similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, ut ex
visione divine essencie afferente plenitudinem leticie et spiritualis
15 decoris *similitudinem Dei ostenderet nos habere.* Et Eccli. 2.
xvii. 1-4, ubi sentencialiter repetitur humana creacio, dicitur
quod *Deus de terra creavit hominem, et secundum ymaginem*
suam fecit illum: et iterum convertit illum in ipsum et secundum
se vestivit eum virtute; ubi pro similitudine conversionem ad
20 Deum et vestituram virtutis expressit: et consequenter, tanquam
illi annexum, subiunxit dominium statim hoc modo, *Numerum*
dierum et tempus dedit illi, et dedit illi potestatem eorum que
sunt super terram; posuit timorem illius super omnem carnem,
et dominatus est bestiarum. Pariter michi videtur in Psalmis, 3.
Ps. viii. 6. *Minuisti eum paulominus ab angelis, quoad divinam ymaginem,*
et quod sequitur, *Gloria et honore coronasti eum, quoad divinam*
similitudinem in virtutibus, esse dictum; quibus, tanquam neces-
sario previis, annexum est dominium: unde subiungitur, *Et con-*
stituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti
30 *sub pedibus eius, oves et boves universas insuper et pecora campi,*
etc. Illud eciam quod dicitur in predicta scriptura Ecclesiastici, 4.
Et convertit illum in ipsum, satis affirmat ipsum conversum
in sui Creatoris amorem: unde eodem capitulo consequenter
annexuit, Adiecit illis disciplinam, et legem vite hereditavit
illis; testamentum eternum constituit cum illis, et iusticiam et
iudicia sua ostendit illis; ubi satis patenter (ut videtur) affirmat
quod non solum habebant legem, set quod eam *hereditavit illis,*
ita quod poterant legem vite sibi et suis heredibus conservare, et
quod vitam eternam poterant acquirere ex promissione seu
40 pacto. Hoc enim est habere testamentum eternum. Unde in
canone Misse dicitur, *Sanguis Christi sanguis testamenti*
eterni, quia eo mediante testamentum seu pactum factum
patribus de benedictione promissa impletur, scilicet, datur vita
eterna; habebant igitur in sua origine principia quibus pro-

ipsum . . .
affirmat
(infra, l. 36)
in M desunt.
ver. 9.

pluribus B.

5. mereri et acquirere poterant vitam eternam. Item, premisit [17C
 capitulo xv. 14-18, *Deus enim ab initio constituit hominem, et
 reliquit eum in manu consilii sui; adiecit mandata et precepta
 sua. Si volueris mandata conservare conservabunt te et in per-
 petuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam et ignem; 5
 ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita et
 *mors, bonum et malum; quod placuerit ei dabitur illi. Ubi, si D
 per vitam vitam eternam accipimus, satis patet quod ad illam
 acquirendam facultatem accepit; quod patenter affirmat *quod
 placuerit illi dabitur ei*: qui sensus litteralis eo michi videtur, 10
 quod ibi premisit, *Si volueris mandata conservare, conservabunt
 te*, de servatione perpetua illud intelligens. Quod probatur,
 quia sequitur, *Et in perpetuum fidem placitam facere*, qualiter-
 cunque illud accipiatur ad litteram, perpetuitatem gratam habet
 annexam: unde consequitur quod homo sic a Deo fuerat consti- 15
 tutus, quod per mandatorum observanciam poterat sibi acquirere
 6. vitam eternam; quod sine gracia non valebat. Quod insuper
 propheta Osee in persona Dei loquens michi videtur innuere
 isto modo, *Ego, quasi nutricius Effraym, portabam eos in
 humeris meis, et nescierunt quod curarem eos in funiculis 20
 Adam; traham eos in vinculis caritatis* (Ose. xi. 3, 4): non
 enim videtur quod vincula caritatis funiculos Ade vocaret, nisi
 caritas ipsum vinciens Creatori in sua creacione in ipso fuisset,
 quoniam propter caritatem, quam postmodum penitendo recepit,
 nequaquam ita vocaret; set pocius funiculos Christi seu Marie 25
 matris eius, aut Ieremie aut Iohannis Baptiste aut alterius ab
 utero innocentis: inmo verba precedencia illud affirmant,
 quia dicit se fuisse quasi nutricium Effraym, et eos portasse in
 humeris suis, scilicet, curam eorum gessisse, *et nescierunt;*
 volens (ut michi videtur) exprimere se similiter curam eorum 30
 gessisse et fuisse eorum nutricium, set ipsi illud non adverterant;
 sicut fuit a principio nutricius Adam et eius curam gessit et in
 vinculis caritatis eum traxit, licet ipse ante peccatum illud
 minus diligenter adverterat, ut ipse suo opere peccando
 probavit. 35*

VII. Hanc sentenciam, licet Magister Sentenciarum eam non
 7. teneat, videtur michi Genesis initium continere: ubi sic scribitur,
*Vidit Deus cuncta que fecerat, et erant valde bona; et factum
 est vespere et mane dies sextus, Gen. i. 31, et ii. 1.* Si enim cuncta
 opera Dei in suis gradibus fuerant valde bona, sic homo erat 40
 valde bonus in sua specie, ut in suis speciebus cetera creature:
 set quis potest dicere hominem valde bonum aut perfectum, qui
 non possidet caritatem, que est vinculum perfeccionis (ad Col.

17D] iii. 14) et sine qua homo non est nisi *velut es sonans aut*
xiii.: codd. *cimbalum tiniens*, I ad Cor. xiii. 1? Aut quomodo potuit homo
 12. dici perfectus, si necessaria principia non habuit, per que potuit
 suum ultimum finem, scilicet, beatitudinem eternam, attin-
 5 gere? Tamen si id defecisset aliis creaturis, scilicet, quod
 non habuissent principia sufficiencia, per que poterant suum
 finem acquirere, nequaquam dicerentur fuisse perfecte. Hoc
 enim sepius exprimunt littere seculares describentes perfectum,
 quod eo amplius nobis clarescit, quod homo est maximus ornatus
 18A totius machine corporalis, que non dubium * propter hominem
 fuit facta; ita quod maxima condicio ornatui defecisset, si homo
 suo ornatu precipuo, scilicet, gratificante gracia caruisset: immo 8.
 finaliter non videtur quod precipua creatura, propter quam alie
 erant facte, magis diminuta a summo bono, summo potente, et
 15 summo sapiente suo Artifice, quam cetera creature facta fuisset;
 quoniam hoc homini bono, sapienti, atque potenti nequaquam in
 suis operibus conveniret. Unde Salomon prudenter asseruit,
Solum hoc invenit quod fecerit Deus hominem rectum, Eccles.
 vii. 30; non vere rectus fuisset aut iustus, nisi caritatem aut
 20 gratiam habuisset. Ex aliis insuper consequitur dominium 9.
 nostro primo parenti collatum presupposuisse caritatem seu
 gratiam: quoniam aliter Paterfamilias sapiens eum suum
 generalem prepositum super rebus mundanis et spiritualiter
 super Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum et
 25 eius fructibus vesceretur, nullatenus prefecisset; nec ipsum
 inferiorum omnium dispositorem, directorem, et iudicem (ut
 videtur) proinde statuisset; sicut expressum est Sapiencie ix.
 I-4, ubi sic scribitur, *Dominus Deus patrum meorum et Domine*
meus, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapiencia constituisti
 30 *hominem; ut dominaretur creature tue que a te facta est, ut*
disponat orbem terrarum in equitate et iusticia et in direccione
cordis iudicium iudicet: da michi, etc.

tantum Ad hoc facit quod Deus angelis tantum aut tale circa mun- VIII.
aut om. M. dana officium non commisit, quos tamen caritate in sua origine 10.
et circa B. insignivit, *Tu*, inquit, *signaculum similitudinis, plenus sapientie*
tamen: *et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti: omnis lapis*
cum B. *preciosus operimentum tuum*, Ezechiel xxviii. 12, 13; et infra,
 ver. 14. *Tu Cherub extensus et protegens, posui te in monte sancto Dei;*
in medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis a
 ver. 16. *die condicionis tue, donec inventa est iniquitas in te; et infra, Et*
perdidi te, o Cherub protegens, de medio lapidum ignitorum:
 ubi non solum ex perfeccione in qua ambulabat ante casum, set
 eciam ex prerogativa status celcioris pre ceteris angelis, qui

erant lapides igniti, scilicet, caritate ardentis (hoc enim sonat [18A
ignitum iuxta illud Apoc. iii. 18, *Suadeo tibi emere a me aurum
ignitum*), constat Cherub fuisse, ut ceteros angelos, in caritate
creatum : unde magis est hoc de Adam censendum, cui in ortu
11. suo mundi inferioris regimen et dominium Deus commisit. Et 5
nimis videretur absonum a summi Artificis sapientissima boni-
tate, quod filii eius post eius peccatum octavo die circum-
cisionem aut ante octavum diem per aliud regimen sibi et suis a
Deo dispositum gratiam recepissent, et ipse in statu virili nulla
eius culpa aut alterius qui peccatum in eum transferre poterat ^{poterat}
12. precedente gracia caruisset. Immo, * nec videtur quod per ^{om. B.} B
penitentiam gratificantem gratiam recepisset, cum penitentia
non amplius videatur habere quam quod ad statum pristinum
13. restituat seu revocet delinquentem. Videtur etiam multis probabile
quod non potuisset sine gracia animalibus nomina im- 15
ponendo aut aliud quicquam circa creaturas agendo, exercere
ut dominus, et sicut congrueret eis uti : quin potius actus
diceretur abusus aut minus aptus quam mundi inferioris a Deo
constituto preposito conveniret ; cum non fuisset precipue ad ^{tñ M.}
laudem seu gloriam sui constituentis Creatoris relatus, nec ^{consētis M.}
gestus principaliter propter eum : Amor enim naturalis nun-
quam potest quicquam tantum diligere ut se ipsum ; sicuti nec
potest quisquam tantum naturaliter quicquam odire ut sui ipsius
interitum : hoc enim sensus huius verbi naturalis amor importat.
Ex hiis (ut michi videtur) racionaliter potes inferre quod caritas 25
sive gracia primo homini in origine sua sibi collata fuit previa
causa dominii et causa cuiusque actus huius dominii (ut statim
plenius clarescet inferius) : unde nullus de stirpe ipsius primi
parentis seminalis filius, donec a peccato mundetur et gratiam
gratificantem receperit, istud dominium potest recipere seu 30
habere.

Adam received
original lordship
for himself and
all his off-spring.

IX. IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium dicitur auctoritas
originalis humana, quia primi hominis concernit originem ; et
non minus ex multis rationibus premissis attendo quod in
origine ceteris non adheret, set tunc demum cum suo primo 35
parenti in iustificante sive gratificante gracia conformantur,
quoniam non melioris condicionis in hoc esse debent quam
ipse : set nunquid ille primus pro se solo, an pro se et omnibus
de sua progenie, illud primarium a Deo accepit dominium, vellem
a te probationem accipere. 40

RICARDUS. Quia quod expetis necessarium conclusionibus
nostris prospicio, licet id superius sit ostensum, quia dominium ^{istud M.}
illud specificam naturam iustam consequitur, alias tamen illius

18B] accipe rationes. De Eva quidem illud Scriptura affirmat, Gen. i. 27, 28, iuxta allegata superius, scilicet, *Masculum et feminam creavit eos; benedixitque illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini in*
 5 *piscibus maris*, etc.: ubi claret quod Eva, sicut Adam, rerum accepit dominium.

eva indicis IOH. Ut quid quoad Ade progeniem Evam inducis, quam
 B. Deus de costa lateris Ade fecit; unde constat quod Adam eam non genuit.

10 RIC. Nimia uteris levitate: nam Christus de Davidis progenie I. et per consequens de Ade progenie affirmatur: *Liber*, inquit Mat. i. 1, *generacionis Iesu Christi filii Davidis*, etc.; et

ver. 16. et causam assignans annectit, *Iacob autem genuit Ioseph virum C Marie, de qua * natus est Iesus qui vocatur Christus*. Nec

15 ambigis Christum in utero Virginis de materia Virginis seminali, quam Virginis sanguinem plurimi sanctorum appellant, a Spiritu sancto conceptum seu natum fuisse, cum in simbolo exprimitur. Non igitur propter hoc ab Adam progenie Eva redditur aliena, quia de materia corporis Ade a Deo est facta, ex quo illa materia seminale materiam continebat, quin potius ipsa, cum ab ea
 20 progenitis, progeniem Ade constituit: quod Paulus apostolus patenter affirmat, cum dicit de Deo, *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terre, diffiniens statuta tempora et terminos habitacionis eorum*, Act.
 25 xvii. 26; ubi non dubium omnes preter unum sub generis nomine comprehendit.

IOH. Meam levitatem in hoc confiteor; tene viam prefixam.

RIC. Eadem etiam verba divine benedictionis ostendunt non 2. tantum illis duobus, set gignendis ab eis, dominium illud a Deo,
 30 in personis tamen ipsorum aut ipsius hominis primi, fuisse collatum; *Crescite, inquit, et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus que moventur super terram*: et sequitur,
 ver. 29. *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram,*
 35 *et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre*. In quibus verbis, *Dedi vobis ut sint vobis in escam*, cum constat Deum de

illis datis ita suis posteris providisse ut eis, quos tamen illis
 40 verbis non nominat, licet nominat animantia cetera, videtur lic. nom. om. B. ita posteris sermonem dirigere, sicut ipsis, tamen in personis eorum: sicuti in verbis evangelicis, *Quaecunque ligaveritis super terram erunt ligata et in celis, et quaecunque solveritis super terram erunt soluta et in celis*, Mat. xviii. 18, et ibi, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum*

- retinueritis, retenta sunt*, Io. xx. 23; non solum locutus est [18C apostolis pro se ipsis Salvator noster, set pro suis successoribus quibuscunque, sicut ibi, *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummacionem seculi*, ex simili modo loquendi Mat. xxvii. 20. atque donandi et primis et posteris se volens ostendere unum 5
3. utriusque Scripture auctorem. Item, ex quo res ille, sicuti celum et stelle celi, propter filios suos, sicuti propter eum, facta fuerunt, quod probat satis ipsarum rerum obsequium prestitum posteris ipso extincto, consequitur quod ita ipsi ipsarum rerum debebant, ut ipse, habere dominium; quarum rerum commutacio 10 et reciprocacio vite hominis mortalis aptissima cursu ipsorum celestium agebantur usque in presens, et secundum promissionem Dei, Gen. viii. 22, usque in finem seculi id efficere non cessabunt: *Cunctis, inquit, diebus terre sementis et messis, et frigus et *estas D*
4. *et yemps, nox et dies non requiescent*. Nec oportet in isto 15 diucius immorari, quoniam, cum cause acceptionis istius dominii (iuxta tractata superius) ita genitis ab Adam, ut sibi, ab origine convenisset, effectus earum, scilicet, ipsum dominium, ita ut ipse, sui posterius habuissent: alias enim ipsi homines in sua origine deterioris condicionis quam cetera creature in suis 20 gradibus extitissent, sicuti superius in materia simili est deductum.

Christ at his incarnation received the original lordship of Adam.

- X. IOHANNES. Ex quo Adam et omnes filii eius iustificati per gratiam recipiunt in instanti iustificacionis istud originale dominium, consequens est quod Christus istud dominium in 25 instanti creacionis anime sue in utero Virginis matris eius acceperit: quod michi ita cassum ac superfluum videtur esse in Christo, sicut tu supra probasti omne dominium humanum superfluum ac cassum esse in Deo; cum divinum dominium Christo sufficiat in ordine dominii ad omnem usum creature 30 cuiuscunque.

cuiusque B.

1. RICARDUS. Quod Christus in creacione anime sue recepit istud originale dominium, negare non audeo, quia illa, esto quod *quia . . .* ratione deitatis aut dominii ratione deitatis quod habuit, creaturis uti penitus voluisset. Nichilominus adhuc ipse, tanquam *deitatis (ante aut) om. B.* verus homo, propter quem creature fuerant primitus institute, uti iuste poterat omnibus huiusmodi creaturis; et iustius cunctis hominibus, quia solus in origine, tanquam verus ac singularis heres sui primi parentis, iusticiam recepit et gratiam, eciam iuxta legem; quia peccato originali, ratione delicti sui primi 40 parentis, non potuit esse obnoxius, quia fuerat verus Deus: et ob hoc in ortu non tantum debuit esse iustus set necessario fuit iustus. Nec istud dominium fuit in Christo cassum et super-

18D] fluum (ut affirmas); quoniam divinum dominium in Christo ad
 usum plenum humanum, seu ad plene dominandum humaniter
 creaturis nature humane in Christo subiectis, nullatenus suffe-
 cisset: cum plena dominacio in omni natura, respectu alicuius
5 dominati, plenum dominium in dominante, tanquam in suo
 subiecto, supponat; non est autem dominium divinum sub-
 iectum in natura Christi humana, nec in eius persona, quatenus
humana humana, cum sit proprietas nature divine: unde necessarium fuit
om. B. in Christo ad dominandum creaturis, modo et iure humanis,
10 originale habere dominium. Alioquin in ipsa natura humana
 Christi non fuisset titulus seu causa sufficiens ad dominandum
 rebus et eis utendum; set secundum hoc fuisset natura humana
 in Christo amplius diminuta quam in primo suo parente aut in
 ceteris iustis hominibus: unde non fuit illud dominium in Christo
15 cassum, sēt necessarium potius, secundum legem nature. Item, **2.**
 in Christo natura humana nichil creat, quia creacio sibi, cum
 sit creatura, non potest competere; ex creacione vero (sicuti in
supra, lib. principio huius operis est ostensum) consurgit divinum dominium:
i. 4. unde consequens est quod divinum dominium non competit
20 nature humane, nec est principium immediatum dominandi in
 ipsa; set necessario habet aliud dominium pro principio ac
19A titulo dominandi, scilicet, humanum * dominium. Unde constat
 quod non debet in Christo censi cassum, sicuti in Deo esset
 cassum omnino, in quo ad omnem usum divino dominio sive
25 Deo congruum sufficientissimum esset suum dominium, originale
 dominium. Item, ad plenum usum rerum in Christo (usum **3.**
 humanum, intelligo) non potest sufficere divinum dominium;
 quoniam nec iusticia divina nec divina clemencia nec caritas
 divina sufficere potest aut potuit in Christo ad actus iusticie
30 seu clemencie sive amoris (humanos, intelligo), sicut nec potencia
 divina in Christo sufficere potuit ad actus humanos in Christo
 ratione potencie: quoniam, si actus aliquis fieret a divina
 potencia sufficienter in anima Christi, ille actus esset passio in
 anima Christi, non accio, cum ab ea non fieret; et ita esset
35 actus iusticie, similiter clemencie et amoris, si sic fieret, passio
 eius, non accio. Idem consequitur de actu domini, scilicet, si
 fieret in anima Christi a divino dominio, intelligo, in ratione
 domini sufficienter, esset passio in anima eius, non accio.
 Immo, si acute advertas, sicut actus talis a iusticia divina in **4.**
40 anima Christi sufficienter productus non redderet Christum in
 humanitate iustum in actu, scilicet, iuste agentem, quia non
 esset actus nature Christi humane; sic nec actus a divino
 dominio ita productus redderet Christum humanitus dominantem.
 Unde consequitur quod ad actus humanos exercendos a Christo **5.**

circa res creatas propter hominem, necessarium fuit in ipso [19A humanum dominium: quod Paulus apostolus in genere videtur astruere ac probare, ad Hebreos ii. 16, 17, ubi dicit, *Nusquam enim angelos apprehendit, set semen Habrahe apprehendit; unde debuit per omnia fratribus simulari, ut misericors fieret et 5 fidelis pontifex ad Deum.* Ecce, quod ex apprehensione humane nature eum affirmat debere per omnia fratribus simulari: unde consequitur quod debuit eis sicut in aliis in originali creaturarum dominio conformari.

XI. IOHANNES. Ex premissis attendo Adam primum illud do-¹⁰minium pro se et suis omnibus posteris accepisse; set noscere concupisco nunquid ipse primus parens noster pro se ac suis posteris perdidit istud dominium sibi congenitum delinquendo.

Adam lost his original lordship through sin.

1. RICARDUS. Gracia gratificans non magis necessaria michi videtur ad accipiendum quam ad retinendum illud dominium: ¹⁵immo, minus; cum nemo dominium possit accipere, nisi ad tempus illud retineat, et receptio ad retentionem naturaliter ordinetur; unde consequitur quod delinquendo dominium per-
2. didit gratiam amittendo. Item, annon de lege Dei et hominum inobediens iustis imperiis domini sui, in hiis que contingunt ²⁰domini sui debitam servitatem, ius perdit, et forefacit omnium sibi pro debito servicio a suo impensorum?

IOH. Legem humanam id continere non ambigo: et rationem eius attendo, quoniam quod pro servicio exhibendo sive exhibitio cuiquam est impensum non censetur illi mere donatum, set ²⁵verius pro impenso * aut impendendo obsequio commutatum; B unde iusticia exigit quod commutans, si non ei reddatur id pro quo commutat, saltem suum rehabeat.

RIC. Recte respondes. Sic nostri primi parentes inobedientes ^{si M.}erant imperio Domini Dei sui, quo eis preceperat, *Ex omni 30 ligno paradisi comede; de ligno vero sciencie boni et mali ne comedas*, Gen. ii. 16, 17: quod autem Deus hoc mulieri sicut viro suo preceperat ipsa expressit, cum respondit serpenti, *De fructu lignorum que sunt in Paradiso vescimur; de fructu vero ligni quod est in medio Paradisi precepit nobis Deus ne come- 35 deremus et ne tangeremus illud*, Gen. iii. 2, 3. Nec ambigis quin in observancia istius mandati fuit debitum Deo obsequium; set forte non plene prospicis quod pro isto obsequio impendendo dominium creaturarum fuerit eis a Deo collatum.

IOH. Sic est: istud ostende.

- a. RIC. Etsi non ex pacto, tamen hoc apparet ex facto, quia ^{istud M.}
^{a^d. B.}*tulit Dominus Deus hominem et posuit eum in Paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum* (Gen. ii. 15): ubi ex ipso

19B] factum, si per pronomen *illum* intelligamus demonstratum Paradisum, cum Paradisus fuerit Dei, sicut domini cuius dominium (ut supra patuit) Paradiso manente Deus a se abdicare non potuit, omnino consequitur quod homo, ut ibi obsequeretur Deo, 5 sit positus, scilicet, ut sub Deo esset prepositus Paradisi: si vero *b.* pro pronomen *illum* intelligamus hominem demonstratum idem consequitur; cum Deus hominis illius dominus verus tunc fuerat, et ita ipse ibi est positus, ut sub Deo sui ipsius esset prepositus sive custos; sic quod omnino consequitur hominem 10 in Paradiso positum, ut ibi Deo debitum preberet obsequium.

supra, p. 347. Item, adducta superius de libro Ecclesiastici et Sapiencie pa- 3. tenter affirmant quod pro prestando Deo obsequio, etiam iusto, recepit dominium: et nichilominus ratio invincibilis id convincit; cum enim ad hominis profectum dominium istud sit illi 15 collatum, nec potest sibi proficere nisi prestando suo Creatori obsequium, omnino consequitur quod pro obsequio Deo prestando accepit illud dominium.

IOHANNES. Hac ratione probare poteris quod homo primus XII. peccando perdidit omnes virtutes, et etiam animam rationalem, He lost all virtues, yea, and his soul also. 20 quia ista ipse accepit pro prestando Deo obsequio.

RICARDUS. Verum concludis per omnia de virtutibus qui- 1. buscunque quod Adam omnes virtutes quas habuit perdidit delinquendo, et animam rationalem similiter, quam obligavit *inferius* B. ad mortem eternam, que veraciter perditio appellatur; *Infernus*, 25 inquit, *et perditio coram Domino* (Prov. xv. 11): etiam pec- *previam* B. cando incurrerat mortem primam corporis et anime similiter, cuius vita est Deus; et quia sic dominium perdi non potuit, scilicet, ut punitum maneret, ideo simpliciter periit per peccatum.

30 IOH. Perge quo tendis.

RIC. Item, ex quo Deus iudex iustus propter suum peccatum 2. eum de Paradiso expulit, et viam ligni vite angelica custodia **C*** et flammeo gladio versatili ei preclusit, ne forte sumeret de ligno vite et viveret in eternum (sicut legitur in Gen. iii. 22), 35 ex sententia ista iustissimi Iudicis atque sapientissimi, qui falli non poterat, videtur, tanquam forefactor, ligni vite atque Paradisi tocus prius acceptum a Deo perdidisse dominium. Cur enim a suo dominio alias fuisset expulsus, non videtur posse de facili reperiri. Cum igitur pari iure seu unico cunctorum col- 40 latorum sibi dominium a Deo acceperat, omnino consequitur quod pari iusticia cunctorum dominium peccando perdiderat. Aliam accipe rationem: Veritas ait, *Omnis qui facit peccatum* 3. *servus est peccati* (Io. viii. 34); cuius dicti rationem Petrus

apostolus expressit, cum dixit, *A quo enim quis superatus est, [19C eius et servus est* (2 Pet. ii. 19): qui vero servus est peccati non aliunde videtur servus peccati, nisi quia in peccato et per peccatum servit creature cui per cupiditatem inheret; unde cupiditas *radix omnium malorum*, non solum ab apostolo, prima ad 5 Thim. vi. 10, set etiam communiter ab omnibus sanctis doctoribus affirmatur. Qui autem servus est creature cui per amorem inheret, nequaquam tunc dominus est illius creature; cum nemo eiusdem rei dominus sit et servus. Igitur, cum quis peccat mortaliter perdit peccando dominium naturale saltem 10 illius creature circa quam peccat. Cum igitur omnium propter hominem inferius creatorum fuerit illi simul et indivise collatum originale dominium, perdito per culpam unius creature dominio, omnium dominium est sublatum.

IOH. Hac ratione poteris affirmare, cum quis circa rerum 15 suarum dominium peccat mortaliter, inaniter gloriando aut aliter, quod illarum rerum perdit dominium; et reddes hunc mundum quasi dominis vacuatum.

RIC. Recte, licet carnalibus dure, concludis, quod clarius infra in huius quarto libro liquebit, ubi de dominiis adventiciis 20 offeret se tractatus.

IOH. Quid si dixerō quod usus seu abusus rerum sic perditur per peccatum, non tamen dominium?

RIC. Quia hoc dicere obviat rationi et facto, quoniam in paucioribus usus aut saltem abusus rerum remanet, ut videmus. 25

IOH. Cur non possum astruere quod, sicut apud homines, in tali casu forefaccionis non perditur statim dominium, set expectandum est super forefaccionis probacione iudicium.

RIC. Frustra apud Dominum, qui est iudex et testis omnia prospiciens, expectaretur probacio; et pariter per consequens 30 apud eum frustra expectaretur iudicium, quando nichil aliud exigi deberet ad ferendum iudicium, quam circumstantie in instanti commissi peccati presentis.

XIII. IOHANNES. Perge ulterius.

4. RICARDUS. Attende item acucius quid Achimalech Davidi re- 35 sponderit sibi dicenti, *Nunc igitur, si quid habes ad manum vel quinque * panes, da michi aut quicquid inveneris. Non D habeo, inquit, panes laicos ad manum, set tantum panem sanctum, si mundi sint pueri, maxime a mulieribus*, 1 Reg. xxi. 3, 4: in quo responso satis ostendit panem sanctum, scilicet, 40 Domino specialiter consecratum, iure originalis domini, tempore indigencie mundis solis deberi, nequaquam immundis. Aliud accipe suasivum.

10D] IOH. Dic, donec tedeat me audire.

RIC. Cum superius sit firmatum Deum cuiuscunque creature 5
a se primarium et inabdicabile habere dominium, nullus super
creaturam, nisi de Dei beneplacito et ipso auctorizante et
5 eciam approbante, auctoritatem poterit aut debebit accipere seu
tenere.

IOH. Ita videtur.

RIC. Putasne esse beneplacitum Deo, si eius mandatum
contempnens sub eo sit suarum rerum prepositus?

Mat. v. 45. IOH. Cur non? ex quo bonus Dominus est, *qui solem suum
oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos,*
evangelio attestante.

RIC. Quia bonitas non obviat iusticie neque prudencie : et non
ambigis quin prudencie atque iusticie adversatur in eo qui
15 potest continue sine mora omnia maleficia debite ordinare, quod
equa auctoritas super res dominii sui sit pio et impio, iusto et
iniusto, nequam et bono, obediendi et contumaci, amico et
inimico, amanti suum dominium et suum dominium contemp-
nenti ; si vero dominium originale, admissio peccato mortali, in
20 potestate maneret, hec cuncta contingerent : unde sequitur
quod illud peccando amittitur ; licet usum vel abusum rerum
suarum peccatoribus Deus permittat, eorum penitenciam provo-
cando. Item, supraposite rationes, que probant gratam accep- 6.
cionem istius dominii prevenisse, tanquam causam formalem
25 ipsius, satis ostendunt istud dominium in nullo homine posse
sine gracia remanere. Ad quod enueliandum diligentibus tracta- 7.
toribus Scripturarum, Spiritus sanctus quoad oblationes Cayn
et Abel verba aptavit, ut sequitur, *Factum est autem post multos
dies ut offerret Cayn de fructibus terre munera Domino ; Abel*
30 *quoque optulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum.*
Gen. iv. 3 : ubi Abel iusto dominium rerum attribuit, inquam,
gregis sui ; quod de Cayn impio, quia dominium perdidit, non
expressit, set ait de ipso, *de fructibus terre.*

IOHANNES. Gratanter ista accepto : set quia Christus habuit XIV.

35 humanum in ortu suo originale dominium, nunquid illud domi- Of Christ's heir-
nium Christus accepit in ortu iure hereditario sui primi parentis, ship in respect of
non ita michi clarescit ; quoniam michi videtur ex hoc sequi original lordship.
quod Adam peccando perdidit illud dominium pro Christo sicut
pro aliis, sicut illud accepit pro ipso et Christo sicut pro aliis ;
40 quoniam alias Christus verus Ade filius non fuisset.

RICARDUS. Christus iure hereditario sui primi parentis domi-
20A nium illud accepit, non quia filius aut heres primi * hominis de-
linquentis, set quia filius et heres inforifacibilis primi hominis

iusti in suo ortu illud dominium obtinentis. Grosso, si placet, utamur exemplo. Rex quisquam dat uni strenuo militi comitatum tenendum ab eo sibi et heredibus suis in forma iuris communis regni ipsius; hoc uno adiecto quod, si genuerit unum filium tam elegantis forme quod a planta pedis usque ad verticem non possit in eius corpore macula reperiri, talis filius, quamvis pater forifacere possit pro se ac suis successoribus comitatum, inforifacibilis et inexheredabilis remanebit. Hoc casu, patre forifaciente, ille filius pro quo pater forifacere omnino non potuit, nichilominus comitatum iure hereditario optinebit, quamvis pater eius pro se et pro illo filio inexheredabili, sicut pro aliis filiis suis, comitatum accepit. Sic quamvis Adam primus parens noster, factus de pulvere quoad corpus, in spiritu paulominus minutus Ps. viii. 6. ab angelis, non tantum comitatum set regnum mundi inferioris accepit, secundum legem Dei communem, a Deo et sub Deo tenendum; et regnum istud peccando pro se et suis posteris communiter forifecit: pro puero tamen Iesu, *specioso forma pre filiis hominum, pleno veritatis et gracie*, et ob hoc inexheredabili et inforifacibili, istud regnum sive dominium forifacere non valebat; set patri suo, pro heredacionis tempore innocenti, in nocens in sua origine tanquam inexheredabilis, filius debuit in hereditate paterna succedere. Et ob hoc, non obstante delicto per quod perdidit istud originale rerum dominium, Christus a peccato exemptus parentis debuit in sua origine istud originale dominium primi patris, sive in munus sive iure hereditario, optinere; quamvis peccato sui parentis, sicut ceteri eius filii, exheredari omnino non valuit. Nec ex hoc provide intulisti quod Christus verus Ade filius alias non fuisset, sicuti (in supraposito familiari exemplo) illum filium elegantem, propter inexheredabilitatem ipsius, potes recte arguere non esse verum comitis filium patris sui.

The original lordship lost by Adam through sin was afterwards restored to him;

XV. IOHANNES. Hec omnia recipio tanquam firma; scilicet, quod primus homo fuit creatus in gracia, quod dominium illud gratiam presupponit, et quod dominium deficit in quocunque gracia ab eo sublata: set peto ut michi ostendas an istud dominium nostro primo parenti aut suis posteris fuerat restitutum.

I. RICARDUS. Videtur quod fuerat recollatum: primo quidem quoniam inter penas sibi ac sue uxori a Deo pro suo peccato inflictas perpetua sublatio huius domini prius dati nequaquam exprimitur, licet labor, sudor, et dolor, et in terram reversio (scilicet, mortis necessitas) sint expresse; nec est verisimiliter estimandum quod tam gravem penam Spiritus sanctus in sua Scriptura exprimere * omisisset, cum minus graves expressit: B

- 20B] unde videtur hoc dominium Ade penitenti et gratiam optinenti restitutum fuisse. Item, ipsa maledicció pro peccato inflictá 2. restitutionem huius dominií videtur supponere, que formam hanc habet: *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes eam* 5 *cunctis diebus vite tue. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terre. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia pulvis es et in pulverem reverteris. Et vocavit Adam nomen uxoris sue Evam, eo quod mater esset cunctorum vivencium. Fecit quoque* 10 *Dominus Deus Ade et uxori eius tunicas pelliceas, et induit eos (Gen. iii. 17-21). Ubi verba pane tuo pretendunt panis dominium: verba insuper Dei, comedes eam et comedes herbas terre et vesceris pane tuo videntur supponere quod Adam iuste, licet cum pena sibi imposita, hec erat acturus. Eandem restitutionem* 15 *videtur pretendere verbum de Abel iusto dictum, Abel quoque optulit de primogenitis gregis sui (Gen. iv. 4). Ceterum, trans-* 3. *acto diluvio et remanentibus de toto humano genere octo iustis, dumtaxat rerum dominium eis fuerat recollatum, aut, eius restitutione supposita, ipsius originalis dominií exercicium eis fuerat a Domino imperatum, hoc modo Domino loquente ad Noe et suos, Crescite et multiplicamini, et replete terram: et terror vester ac tremor sit super cuncta animancia terre et super omnes volucres celi, cum universis que moventur in terra. Omnes* *pisces maris manui vestre traditi sunt; et omne quod movetur et vivit erit vobis in cibum: quasi olera virencia tradidi vobis omnia (Gen. ix. 1-3). Ubi terror ac tremor super cuncta ani-* *mancia, et quod manui eorum (scilicet, potestati) cuncta sunt tradita quasi olera, satis ostendunt eos naturale rerum dominium habuisse aut eis noviter restitutum aut prius habitum declaratum.* 30 *Item, ex quo Adam, commisso peccato, fuit creatura racionalis 4-* *mortalis, et gracia perdita per peccatum fuerat ei per penitentiam restituta, cum nichil amplius videatur necessarium ad locum huic dominio preparandum, sequi michi videtur quod Adam fuit ali-* *quando ad istud dominium restitutus.*

35 IOHANNES. Firma, si vales, quod gracia Ade fuerat restituta. XVI.

RICARDUS. Quod Adam fuerat restitutus ad gratiam ex hoc michi videtur, quoniam non videtur consonum rationi quod tota 1. ^{and grace by repentance.} creatura, facta propter hominem Deo serviturum et per suum obsequium eternam beatitudinem habiturum, aliquo tempore 40 fuerit sic sua dignitate privata quod obsequium naturale solis prestiterit perituris: unde presumitur Adam esse salvatum, et per ipsum, si non alias, suam uxorem; ex quo vixit post peccatum cum ea annis nongintis et amplius. Item, providencia Dei 2.

Noe:
 codd. nos.

Post mov. B
 in terra
 addit.

- specialiter * circa Adam et eius uxorem in faciendo eis tunicas [20C
 3. pelliceas videtur pretendere quod ad Dei complacenciam fuerant
 recollecti. Nec est verisimile quin ad tam amantis Domini Dei *quia* B.
 sui presenciam, qui in forma visibili, non dubium, eis post pec-
 catum apparuit, eos de peccato redarguit, pro peccatis suis 5
 penam eis imposuit, et nichilominus bona sua eis terrena per-
 4. misit, penituisent lacrimabiliter de eius offensa. Hoc insuper
 quod de Eva legitur, Gen. iv. 1, *Adam vero cognovit Evam*
uxorem suam, que concepit et peperit Caym, dicens, Possedi Caym
hominem per Deum, gratum Eve amorem videtur pretendere ^{om. B.}
 erga Deum, scilicet beneficii ab eo recepti viscerosa professio,
 5. *Possedi per Deum.* Nec est verisimile quin ipsorum primorum
 parentum tam grandis et Deo tam accepta ac suis parentibus
 grata progenies per nongentos annos viventibus gratiam impe-
 trasset, eciam si ad hoc parentibus opera propria nullatenus 15
 suffecissent; ex quo id in multis posteris minoris meriti ac
 6. paucioris numeri constat actum. Nec eciam omnisapienti
 Artifici prescio omnium futurorum videtur congruere suum
 futurum patrem carnalem, ac tam nobilis progeniei humane
 primum parentem, hominem dampnandum perpetuo statuisse; 20
 cum sibi potencia nequaquam defuerat primo confingere non
 perdendum, quoniam nec homo sapiens sic egisset. Constat
 igitur Adam ad gratiam et ad illud dominium consequendum
 restitutum fuisse.

XVII. IOHANNES. Miser ex peccato effectus, comedens panem suum 25
 cum sudore atque dolore, non habuit par imperium super neces-
 sariis vite sue, sicuti cum innocens libere eis sine omni molestia
 imperabat; unde non videtur fuisse plene ad dominium perditum
 restitutus.

Of the extent of
 Adam's restora-
 tion.

RICARDUS. Paris iuris, non paris exercicii, ante et post pecca- 30
 tum admissum erat eius auctoritas super rebus pro ipso et pro
 progenie sua creatis; quoniam et senex et infirmus dominus
 idem habet super sua bona dominium quod ipse iuvenis et vali-
 dus optinebat, nec indoctus dominus docto domino minus habet *nec: sic B.*
 dominium, nec incarceratus quam liber dominio suo amplius est *domino:*
 privatus; quoniam par ius residet in utrisque, quamvis exerci- *non B.*
 cium domini sui remaneat longe infirmius. Sic in Adam penas
 corporales suas premissas pro senio statuere potes domini sui
 exercicium restringentes, equali tamen ut ante peccatum respectu
 rerum sibi dominio restituto.

IOH. Saltem constat eum ad equalem libertatem corporis
 nullatenus restitutum, et pari iudicio rationis nec ad equalem
 gratiam spiritus debebat restitui, aut fuerat restitutus; et si

20C] gracia sua originalis non tota set in parte sibi fuerat recollata, cum gracia (iuxta premissa) sit principium formale dominii, omnino consequitur quod dominium in restitutione fuerat D sinco*patum.

RIC. Non videtur michi par ratio de gracia et corporis libertate: primo quidem quoniam non tota corporalis eius libertas fuit per peccatum amissa, set fuerat imminuta per mortem, scilicet, per mortis necessitatem, sicuti Ade pro pena a Deo fuerat

1. His bodily freedom was not restored in its entirety;

commutat-
tum B.

comminatum; *In quacunq; die ex eo comederis, morte morieris* (Gen. ii. 17): ex quo dicto, ut puto, accepit apostolus illud quod dicit, *Statutum est hominibus semel mori* (ad Hebr. ix. 27).

Stante vero necessitate corporalis mortis, non potuit libertas corporalis plena restitui: gracia vero, de qua loquimur, scilicet, reddens hominem Deo gratum seu carum ad vitam eternam, fuit in toto amissa per peccatum commissum; naturalis tamen

minuatum
B, a autem
eraso.

fuit Ade pro peccato inflictum sive minatum, quod istam gratiam necessario excluderet sive minueret, cum postmodum sibi ac suis fuerit restituta. Quamvis enim dampnatio fuerit annexa peccato, tamen non necessario necebatur, set sub conditione satisfactionis remansit postmodum per Dominum nostrum Iesum

Christum sublata; et ob hoc gracia debebat restitui, quia sine ea salus esse non posset. Quod autem tota debebat restitui, inde patet, quoniam si minor gracia sibi restituta fuisset quam in peccando perdidit, tamen secundum gradum et mensuram gratie debebatur gloria seu vita eterna, gloriam minorem habu-

2. but grace was restored whole,

isset discedens in gracia illa secunda quam si decessisset in prima. Hoc autem non potest convenire divine iusticie, quoniam pro peccato suo debuit in hac vita per eum seu per alium satisfactionem plenam impendere; igitur non debuit post satisfactionem impensam pro commissio peccato puniri. Punitus autem

fuisse, si sic cum eo fuisset actum, quoniam perdidisset partem glorie sibi prius debite per gratiam prius habitam et amissam, quoniam minor gloria minori gratie correspondet: immo, consequitur quod ante adeptionem glorie non fuisset pro suo peccato integre satisfactum, set remaneret per subtractionem glorie

puniendus; quorum utrumque repugnat divine iusticie. Unde consequitur quod quisunque et quicunque restitutus ad gratiam restituitur ad minus ad prius amissam. Adam ergo, quamvis non ad exercitium eque liberum sui dominii, tamen ad idem dominium vel equale, sicut ad equalem gratiam, penitendo

and thus lordship.

40 fuerat restitutus, et pariter fuerunt omnes iusti sui posteriores restituti: quam conclusionem ea que supra adduximus ad probandum quod Adam in sua origine debuit a suo summe bono, summe potente, ac summe sapiente Artifice istud rerum dominium ad

supra, pp.
340 seqq.

suam perfeccionem acquirendam accipere, sicut de Adam, ita de [20D
singulis posteris eius ad gratiam restitutis affirmant.

XVIII.
Of degrees in
grace.

- Quam gratiam *baptismalem gratiam* sive *primam* vocamus et
equalem in omnibus estimamus, cui infimum gradum felicitatis
1. humane future, et singulis aliis gradibus caritatis seu gratie 5
amplioris ampliolem proporcionaliter * gradum felicitatis future, 21A
verisimiliter credimus compensandum; quoniam, cum hec gratia
gratum Deo efficiat, et quanto quis est Deo graciosior sive accep-
tior tanto erit glorie celsioris, consequitur quod quanto plus quis
ditatur hac gratia in presenti, tanto ampliori ditabitur gloria in 10
 2. futuro. Item, esto quod gratia quam Adam perdidit sibi nun-
quam restituta fuisset, minor tamen illi gratia recollata fuisset
ei; dominium non minus extitisset ex integro restitutum quam,
sicuti in presenti, idem dominium seu equale in diversos succes-
sive pertransiit gratie et eciam sciencie inequalis. Nec quoad 15
integritatem dominii gratia sive sciencia aut corporis valitudo
sive libertas certa requiritur, set sufficit qualiscunque; sic nec
in Adam aut in suis posteris aliud exigere est dicendum quoad
gratiam, quam quod gratum facientem gratiam habuerunt in
 3. restitutione dominii. Sic enim michi videtur de gratia, formali 20
quoquomodo causa, sicuti de materiali causa dominii, scilicet,
mortalitate corporis, quod nec eius augmentum nec eius immi-
nucio auget seu minuit ipsum dominium seu ius eius; sicut nec
augmentum mortalitatis aut decrementum ipsius minuit aut
auget dominium: alioquin amplius corrupti in corpore, qui am- 25
pliolem ex hoc necessitatem moriendi incurrunt, amplius in
 4. rebus haberent dominium, quod a veritate est absonum. Nudam *mundam* B.
enim naturam iustam mortalem, tanquam proprietatem eius, sequi-
tur dominium istud ex integro, non gradus eius varius gradum
diversum in ipsis; sicut nec variatur sic positivum sive positive 30
legis dominium per variacionem mortalitatis et gratie secundum
magis aut minus; licet merito deberet eo modo variari domi-
nium quod prudenter ab aliquo deberet aliquibus pro se sive
singulariter impertiri, ubi gradus gratie et indigencie et diutur-
nitas vite et circumstantie alie essent plurimum attendendi, *et om. B.*
Set nequaquam sic fieri posset in specifica proprietate, que in
omnes debebat indistincte traduci ex uno parente, sicut magis
 5. clarescet inferius. Apostolus hoc sentire videtur, ad Gal. iv. 1,
2, *Quanto, inquit, tempore heres parvulus est nichil differt a*
servo, cum sit dominus omnium; set sub tutoribus et actoribus 40
est usque ad presinitum tempus a patre: volens nobis ostendere,
ut michi videtur, quod imbellia minoris etatis integritatem do-
minii non excludit, *cum sit* (inquit) *dominus omnium*, licet robur

21A] corporis ac scienciam spiritus et libertatem utriusque excludat. Adam ergo et sui ad dominium perditum per peccatum per gratiam fuerant restituti.

Nec obstat quod creditur a plerisque, scilicet, quod pro statu XIX.

5 innocencie Adam poterat volucres, pisces, ac bestias, solo verbo seu nutu parere sibi compellere, quod non reperio in sacris Scripturis expressum; quoniam, posito ita fuisse, quia exerci-

B cium dominii hec * concernunt, non immediate ipsum dominium,

hec: hoc B. et ob hoc sine diminucione dominii poterat istam libertatem seu

10 facultatem animancia subiugandi amittere: levius enim aut gravius, facilius seu difficilius, posse exercere dominium, nec dominium auget nec minuit. Nequit tamen negari quin talis facilitas vel naturalis potestas sive libertas fuit adiecta dominio, sine qua nichilominus dominium integrum poterat remanere.

15 Noe enim et filiis eius, transacto diluvio, fuerat istud dominium 6.

tam integre restitutum quam integre fuerat nostris parentibus primis collatum. Quod verba benedictionis ipsorum in egressu

supra, de archa declarativa dominii eis collati, superius hic expressa, p. 357. patenter affirmant: *Omnes, inquit, pisces maris, manui vestre*

20 *traditi sunt, et omne quod vivit et movetur erit vobis in cibum; quasi olera virencia tradidi vobis hec omnia* (Gen. ix. 2).

Verba enim *Manui vestre traditi sunt, et Quasi olera virencia tradidi vobis omnia* non minus dominium super res ipsas pretendunt quam verba benedictionis primorum nostrorum paren-

Gen. i. 28, tum pretendant, que similiter supra posuimus, scilicet, *Domina-*

29. *mini piscibus maris, etc. Ecce dedi vobis omnem herbam, etc.* Nec minus pretendunt integrum rerum dominium verba illa

Gen. ix .2. dicta Noe et filiis suis, *Terror vester ac tremor sit super cuncta animancia, etc.*, quam verba illa dicta nostris parentibus,

Gen. i. 28. *Replete terram et subicite eam, etc.* Immo, si illa libertas compellendi animancia sibi parere (quam superius prelibavi) ex

Scripturis affirmari deberet, ex istis verbis dictis Noe et filiis suis, *terror et tremor* (que sunt graviore passionis quam timor et pavor, cum in corpus nocive redundant atque aperte), et

35 *Manui vestre traditi sunt* (ubi grandis valde libertas imperandi exprimitur), et *Quasi olera virencia, etc.* (que nequaquam valent

valet B. effugere humanum imperium), multo patencius meo iudicio quam ex aliquibus verbis in benedictione primaria parentibus nostris primis expressis posset probabilius suaderi; cum nullum verbum

40 ibi positum tantam facultatem exprimat collatum dominium exercendi. Cum igitur ex hiis verbis secunde seu renovate benedictionis appareat quod ita rerum plenum dominium erat restitutum Noe et filiis eius sicut Adam accepit, non oportet

ambigere quin dominium istud non diminute set integre fuit tam [21B
 primis nostris parentibus quam omnibus posteris iustis integre
 restitutum; quamvis, quoad modum ipsum dominium exercendi
 sive modum rebus utendi, fuerat imminutum aut verius aggrava-
 tum; immo, ut apcius eloquar, quamvis modus exercendi ipsum 5
 dominium pro pena peccati fuerat aggravatus, iuxta illud Eccli.
 xl. 1, 2: *Occupacio magna est omnibus hominibus, et iugum
 grave super filios Adam, * a die exitus de ventre matris eorum C
 usque in diem sepulture in matrem omnium: cogitaciones
 eorum, timores cordis, adinventiones, expectationes, et dies de-tumores B.
 funcionis; et infra statim, Furor et zelus, tumultus, fluctuacio, ver. 4.
 et timor mortis, iracundia perseverans, et contencio.*

XX. IOHANNES. Dic an istud originale dominium, quod ostendisti
 in Adam iustificato et in singulis eius filiis oriri per gratiam,
 possit ab aliquo abdicari. 15

The original
 lordship of Adam
 was inabdicable.

RICARDUS. Michi videtur quod istud dominium, quia est origi-
 nale, non potest ab aliquo, servata iusticia, abdicari; sicut possunt
 dominia positivis legibus acquisita. Nemo enim iustus est qui
 iuste possit facere quod res hic create inferius non sunt propter
 eum create; nec potest iuste facere quin per naturam iustam 20
 habeat auctoritatem eis utendi, licet pro voto suo eis varie uti
 possit (ut infra patebit) et ipsum dominium perdere per pecca-
 tum. Unde istud dominium nec vendi potest nec donari, cum
 non possit in quemquam transferri: quilibet enim iustus domi-
 nium istud habet, et ideo iustus ab alio non potest illud nec 25
 empicione nec donacione recipere; nec impius, quia illud non
 habet, non potest illud vendere aut emendo recipere, cum (iuxta
 premissa) sine iusticia non sit capax ipsius.

IOH. Ista breviter accipio: set quid si quisquam vel ex com-
 plexione corrupta vel ex lesione in materno utero aut ex com- 30
 plexionis sue natura fatuus nasceretur? Talis homo rerum, ut
 videtur, dominium non haberet, cum rebus uti non posset.

RIC. Quia in tali, postquam gratiam baptismi susciperet,
 esset anima rationalis iusta, secundum quam homo ad ymagi-
 nem et similitudinem Dei erat factus, et eciam propter talem res 35
 facte fuerunt; in ipso esset tale originale dominium, licet de
 facto usum domini habere non posset: ita enim res assumeret,
 velut brutum; in eo tamen originalis utendi auctoritas remane-
 ret. Quod ex hoc liquide potest apparere, quod, si per medici-
 nam sive per miraculum discrecionem acciperet, impedimentis 40
 discernendi corporalibus propulsatis, rebus iuste seu auctori-
 zabiliter uti posset; et tamen nulla per amocionem impedimen-
 torum huius ad usum auctoritas preberetur, licet causa a medico

21C] quoad usum auctoritatem prohibens tolleretur. Unde, sicut in ebrio manet sciencia, nec potu digesto aliqua sibi de novo sciencia confertur; ita videtur ei fatuo quoad istud dominium, quod sine nova facultate recepta, impedimentis utendi rebus 5 sublati, uti possit rebus ex sua prius habita facultate.

IOH. Iuxta rationem istam videtur quod in peccante mortaliter remaneat integrum istud originale dominium; quoniam, amoto D postmodum impedimento peccati, sine nova auctoritate * recepta (quoniam nullus carens tali auctoritate tenetur eam recipere nisi 10 velit), potest (ut videtur) plenarie uti ipso.

RIC. Oblivisceris antea ostensorum. Sicut enim peccando gracia, principium formale domini originalis, est perdita, ita cum gracia redditur, necessario ipsum redit: et sic recipitur nova auctoritas, quam tamen nullus libere voluntatis recipit nisi 15 velit; quamvis quilibet teneatur eam recipere, eciam si non velit, ex quo gratiam a qua separari nequit tenetur habere. Verum est tamen quod, perditio isto originali dominio per peccatum, eo quod Dei similitudo amittitur et similitudo brutorum incurritur (quoniam *cum homo in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est illis*); nichilominus tamen materialis causa domini ipsius remanet in peccante, quoniam quantumcunque homo delinquat semper in ymagine pertransit (intelligo, Creatoris); ymago vero cum indigencia corporali (ut superius est expressum) est causa quasi materialis 25 istius originalis domini: et ob hoc quidam titulus naturalis licet deformis ad usum rerum remanet in peccante, quamvis dominium per amissionem sui formalis principii amittatur.

Ps. xlviii.
13, 21.
tamen:
cum B.

IOHANNES. Queso te ut firmiter figas istam radicem, scilicet, XXI. quod dominium originale super res inferius hic creatas abdicari 30 non possit, ex quo est donum sive donatum, quoniam donum videtur posse libere respui a quocunque; et michi videtur quod pariter potuit abdicari receptum, sicut poterat respui primo oblatum.

As grace could
not be refused by
man when it was
first granted,

RICARDUS. Gracia data primo homini in sua creacione aut (secundum Magistrum Sentenciarum) innocencia sive iusticia 35 potuitne respui cum dabatur?

IOH. Si dixeris, Sic, scio quod argues eam datam in primo instanti existencie hominis, quia illud supponitur in verbo *dabatur*, et non datam, quia eam ne acciperet respuebat: que sibi mutuo contradicunt.

quin B.

40 RIC. Prudenter repugnanciam istam advertis: si ergo originale dominium necessario huic dono annectitur, non magis potuit ipsum respui cum dabatur, quam donum illud, scilicet, gracia sive iusticia, ad cuius accepcionem necessario sequebatur.

IOH. Hoc sequitur.

[21D

RIC. Dic tu an gratiam necessario sequatur huiusmodi donum, aut aliud quicquam previum illi ut recipiatur exigetur.

exigitur B.

IOH. Angeli in sua creacione hoc donum acceperant et sine isto dominio; igitur aliquid aliud in homine primum esse debuit, preter istam iusticiam seu gratiam, ad cuius presenciam non in angelo set in homine hoc originale dominium sequebatur.

so neither could mortality.

RIC. Provide iudicasti; et hoc est eius corporalis mortalitas, qua angeli caruerunt: illa enim naturalis mortalitas * sive resolu- 22A
lucionis possibilitas naturalis exigit ut summe sapiens Artifex sibi *quo B.*
necessaria remedia provideret; homo enim (iuxta superius affirma-
mata) sic erat creatus quod pro necessariis corporis corporalis
creature necessarium illi erat obsequium.

IOH. Attendo quod mortalitas previa fuit collacioni istius originalis domini; hoc enim extat superius declaratum.

15

RIC. Recte attendis: set nec ista mortalitas, sicuti nec gracia, potuit ab homine respui cum dabatur propter tuam rationem premissam, que ex respuicione repugnanciam inferebat.

XXII. IOHANNES. Sic fateor: set dic cur ista gracia respui non potuit ne daretur, ex quo in primo instanti sue originis homo 20
habuit libertatem arbitrii, qua potuit male velle, sicuti potuit bene velle.

Had man free will at the first instant of his being?

1. RICARDUS. Nimis difficilem ingeris questionem, in qua, si tibi dixero quod nulla creatura potest a se in primo sui esse quicquam habere, et ob hoc, si in primo instanti potuisset peccare, 25
Deus potuisset fuisse auctor illius peccati, quod esse non potest (quamvis hoc videatur in locis pluribus de Civitate Dei et alibi fuisse sententia patris nostri atque doctoris maximi Augustini); nisi causam tibi reddidero cur creatura libere voluntatis actum liberum in primo sui esse a se habere non possit, sicuti in quo- 30
cunque instanti sequente, michi nullatenus acquiesces. Verum *michi:*
si tibi dixero, ut michi videtur probabile, quod actus voluntatis *modo B.*
nature est fluide, sicut motus et semper, tamen est sic et gignitur, unde nec primum instans essencie, sicuti nec motus, potest *ess. B: ex-*
habere de insolito; fortassis dicto miraberis, et graviter forte *istens M.*
feres: licet illud probabile videri posset quod dominus noster Iesus in primo instanti sui esse in anima non fuit actu beatus, quia actu caruit voluntatis, licet perfectus tunc fuerit carismatibus gratiarum; quod insuper vera beatitudo perpetuo perman- *perman-*
sura, que consistit in actu, nullum habeat omnino initium, nec *siva B.*
actus habeat primum esse qui necessario ultimum esse habere convincitur: eciam censebis non esse solitum dici apud communiter disputantes, licet hoc necessario consequatur ex eo quod

22A] nulla creatura quicquam habere possit a se ipso set a suo Factore
ipso om. B. in prima sua origine, et ob hoc sequatur eciam quod tunc
 omnino peccare non possit. Ponendo autem econtra quod 2.
habet B. actus quisunque libere voluntatis instantaneum habeat initium,
 5 quod michi visum est posse de difficili sustineri, ne ex illo sequatur
 meritum continuatum per tempus esse premii infiniti, aut
 actum pro uno instanti nullius esse meriti, cum proporcionem
 ad meritum continuatum in tempore nullam (ut videtur) propor-
 B cionem possit habere; investi*ganda est causa cur actus bonus
 10 possit in primo esse alicuius creature haberi, non malus, quod
 puto nimis difficile aut impossibile reperiri, cum ad utrumque
 actum in voluntate sit plena facultas, et equa aut quasi equalis:
 aut invenienda est causa alia cur neuter actus possit esse in
 primo instanti. In quo probabiliter dici posse videtur quod
 15 actus vōluntatis in primo instanti sui esse a Deo, tanquam a
 causa agente sufficiente, esse non potest, quoniam non actus
 voluntatis tunc, set passio sola esset, nec a voluntate in sua
 origine esse potest propter rationem permissam de merito. Et
 quia, secundum philosophum nostrum duodecimo Metaphisice,
 20 hoc interest inter causam agentem et causam formalem, quod
 agens semper precedit factum, forma nequaquam, set in articulo,
 ut michi videtur; a nobis expectandus est doctor, et dicamus
 cum Augustino nostro doctore quod non potuit in primo instanti
 respui ne daretur hec gracia, sicut nec respui potuit corporalis
 25 mortalitas; quia totum necessario sufficienter a Deo fuit, quod
 in origine homo acceperat.

IOH. Assencio.

RIC. Sicut igitur iste cause huius originalis dominii non poterant respui ne darentur, cum in origine homini dabantur; sic
 30 nec istud dominium poterat tunc homo respuere, si ad has causas necessario sequebatur. Si vero dixeris has causas non esse causas dominii, set aut simul in creacione cum dominio concurrisse, aut causaliter sequi dominium ordine naturali, non minus consequitur, immo magis, quod dominium tunc respui
 35 omnino non potuit, ex quo sibi coeva aut posteriora origine respui nullatenus potuerunt. Dic quid tibi videtur.

As the causes of original lordship could not be refused by man when they were first given, so neither could that lordship itself.

IOH. Ostende, si nosti, quod istud dominium tempore non sequebatur hec bona.

RIC. Nonne superius habes ostensum ex serie Scripturarum
 40 quod Adam in sua prima origine accepit istud dominium, quod propter mortalitatem corporis naturalem necessarium erat illi, ne summus Artifex in necessariis defuisset?

IOH. Non statim ipso creato oportuit uti rebus; unde non videtur necessitas istius dominii in prima origine.

RIC. Non sequitur; quoniam alias fuisset homo in sua origine [22B] necessariis destitutus, aut saltem in necessariis diminutus amplius volatilibus celi et bestiis, quod glorie tanti sui Artificis derogaret; et nichilominus perfectionem hominis in sua creacione habes superius affirmatam: satis ergo est firmum quod Adam 5 istud dominium respuere non poterat ne daretur, nec semel acceptum ipsum abdicare poterat, gracia ad quam necessario in homine mortali sequitur remanente.

XXIII. IOHANNES. Video istud originale dominium non posse ab aliquo abdicari: set dic nunquit potest in aliquo minui aut augeri; 10 et, ut magis aperte intelligam, si quo modo illud originale dominium sive ista auctoritas possit imminui,* ecce, ex quo homo C potest racionabiliter rem tractare auctoritate originali absque hoc *ecce om. B.* quod sic rem illam tractare necessarium sit eidem, videtur quod per votum possit auctoritas illa restringi. Verbi gracia, homo ieiunare 15 propter Deum potest, et ita cibi usum restringere, quamvis iuste cibo uti poterit ampliori; sic potest vestibus paucis uti, licet iuste pluribus uti possit; et potest castitatem servare, licet uti possit uxore: videtur consequi quod possit ex voto suam auctoritatem originalem, que ad huiusmodi usum (non dubium) 20 se extendit, ad usum necessarium et eciam rerum necessariorum propter Dei amorem restringere.

Original lordship cannot be diminished in itself, only limited in act.

RICARDUS. Ut tua conclusio sequeretur, deberes, ut michi videtur, adicere quod semper, cum quis usum rerum haberet, posset gradum necessitatis distincte agnoscere; quod nemo poterit in 25 hac vita, cum voluptas et cupiditas, velimus, nolimus, sepiissime in nobis necessitatis pallio vestiantur. Quomodo enim quis ex voto se ad id possit astringere quod non potest distincte agnoscere, non videtur.

IOH. Saltem sequi videtur quod ex voto potest se homo ad 30 necessarium et rerum necessariorum usum, dumtaxat suo seu alterius quem superiorem in hoc forsitan vult habere iudicem, suam originalem auctoritatem restringere.

RIC. Fateor ita esse, secundum modum exponendi in sexto *mod. tamen* libro istius, dum tamen id fiat in genere, non ad creaturarum rerum *exp. B.* usum in specie, ne forte illis rebus absentibus et rebus ex voto abdicatis presentibus nomen solvere urgeretur, aut sui ipsius fieri homicida. Sicut enim, iuxta decretalem domini Nicholai 6 Decr. v. III, *Exiit qui seminat, Nulla prorsus potest esse professio que tit. xii. 3.* a se usum necessarium sustentacionis excludit (cuius dicti causa 40 videtur, puta, quod nemo debet se sponte necessaria sibi subtrahendo occidere aut se districte vite committere, sicut ibi videtur ante innuere); sic nullus iuste potest alicuius certi cibi aut

22C] potus usum ex voto simpliciter abdicare, ne pariter in casu sibi necessaria subtrahendo se ipsum occidat in corpore, quoniam sic obligaret se ipsum ut in casu se faceret homicidam: *Et scitis quod omnis homicida non habet vitam eternam in se manentem*

5 (1 Ioh. iii. 15) et *foras canes, venefici, impudici, homicide*, etc.

Apoc. xxii. (Apoc. ultimo). Set quicumque ex voto habent quod carnes non

15. *comedant aut vinum non bibant, aut aliud huiusmodi, non ea cum exc. : vovent simpliciter, set cum excepcione casus necessitatis; quo ex conc. B.*

10 dominio rei presentis si possit impune: set de isto in sexto huius diffusor erit tractatus. Unde consequitur quod in quolibet viro iusto integrum manet originale dominium, scilicet, quoad omnia sibi subiecta, licet quoad usum in aliquibus sit re-

D strictum; sicuti in omnibus * ecclesie episcopis qui succedunt

15 Christi apostolis semper est integrum apostolici ordinis sacramentum sive auctoritas, licet quoad actus diversos per eum qui summam habet iurisdictionis auctoritatem in pluribus sit restrictum: unde in utrisque, laxata obligacione sive voti sive precepti, sine nova auctoritate donata, vigere potest quoad omnia sibi

20 subiecta primeva auctoritas ex quo dinoscitur, non in se, aliqualiter minorata, set tantummodo quoad usum restricta.

et om. M. IOHANNES. Dic planius et nunquit potest augeri aut minui: XXIV.

michi enim apparet quod potest augeri et minui; quia, si omnes homines innocenciam tenuissent, aliqui aliis naturaliter fuissent

25 apciores ad regimen, et ita aliqui naturaliter aliis prefuissent; et michi videtur quod presidentes amplius dominium quam ceteri habuissent.

ultimo B. RICARDUS. De isto dominio originali ultimum istud non sequitur, quoniam illud dominium sequitur ingenuitatem nature iuste

30 primitus institute, aut peccatricis nature ad illam ingenuitatem in pluribus per gratiam restitute (iuxta preostensa superius), non condiciones consequenti tempore accedentes. Quod enim aliqui tunc, ut nunc, fuissent aliis ad regimen magis apti, hoc tunc, ut nunc, ex diversitate extrinseca impressa corporibus, non ex

35 diversitate donorum originalium, contigisset. Ingenia enim et robur ac pulcritudo corporum ampliora in quibusdam quam aliis, que homines aliquos ad regimen reddunt aliis apciores, non ab origine, set ex aere, aqua, nutrimentis variis, diversitate regionum, inpressionibus diversis, et variis influenciis corporum

40 celestium in conceptionibus, in nativitatibus, et in cursu naturalis augmenti, preter aut ultra condicionem nature primitus institute, tunc, ut nunc (sicut videtur), licet non ita varie, provenissent: et ob hoc primum originale dominium non mutassent, quamvis

Original lordship is not increased by preeminence over other men;

since that lordship follows upon the primitive simplicity of nature,

whereas rule among men depends upon other and subsequent conditions.

aptitudinem seu facultatem aliquam ampliorem ad regimen attu- [22D
lissent; unde habentes talem aptitudinem ampliorem de lege
nature ceteris preesse debebant.

IOH. Ex istis me quadam perplexitate constringis, quoniam
presidencia unius super alios, quam dicis debere fuisse in eis 5
de lege nature, originalem auctoritatem super creaturas quantum
ad usum earum in subditis cunctis minuit et restringit; et ita lex
illa adversatur dominio originali: unde lex nature sive lex natu-
ralis nullo modo videtur, set potius violenta; quod enim ori-
ginale beneficium michi tollit aut minuit, violentum michi videtur, 10
nullatenus naturale.

Such rule
diminishes the
use of lordship
among the ruler's
subjects, but not
their lordship
itself.

RIC. Aliud est dominium ipsum restringere sive minuere, ut
iam dixi; et aliud suum actum, sicuti de fatuo et ebrioso superius
est ostensum, in quibus usus domini tollitur, non ipsum domi-
nium. Pariter, quod unus alteri est prelatum nequaquam minuit 15
in se originale dominium, set eius actum ex causa iusta restringit,
seu minuit, * et facit eum per hoc alterius probioris regimini esse 23A
subiectum, non eius dominio: sicuti nunc viventes communiter *seu: se B.*
sibi statuunt prelatum sive magistrum, ut presit ipsorum regi-
mini, non eis ullatenus dominetur; set quisque in bonis com- 20
munibus optinet et retinet titulum parem pretori. Non enim
tunc aliud dominium hominibus necessarium extitisset, quando
quisque voluntate gratuita legi rationis sine rebellionem omnimoda
paruisset. Unde improvide intulisti quod lex illa originali do-
minio adversatur, aut quod originale beneficium tollit aut minuit; 25
quoniam rerum usus non est originale beneficium set eius effectus,
nec rationabilis unquam restrictio ius aliquod naturale tollit seu
dirimit. Et si adhuc traheris quod talis lex effectum et fructum
beneficii originalis minuit aut restringit, attende quod, quia hoc
fit secundum exigenciam rationis, ideo sic fit non nocive; preter 30
hoc quod in aliis commodis affert et proficit: sic quod originali
beneficio simpliciter omnino non nocet in statu presenti nec in
statu innocencie nocuisset.

XXV. Admisso enim a parentibus nostris peccato, statim necessi-
tatem moriendi et infectionem carnis, quam apostolus vocat 35
legem membrorum, ad Rom. viii., et ad Gal. v. 16, *concupiscen-* Rom. vii.
ciam carnis, eorum corpora contraxerunt; qua concupiscencia 23.
non tantum eorum corpora set etiam spiritus sunt infecti, ut in
spiritibus eorundem a carnis concupiscencia fieret quedam affec-
cio, quin verius quedam infectio, indelebilis in hac vita: quam 40
michi videtur, I ad Thim. vi. 10, cupiditatem apostolus appellare,
cum dicit, *Radix omnium malorum est cupiditas*; ex qua cupi-
ditate omnium malorum genera oriuntur. *Manifesta sunt*, inquit

Of the advantage
of the restriction
of use by laws.

The infection of
man's nature by
sin

23A.] apostolus, *opera carnis, que sunt fornicacio, immundicia, impudicia, luxuria, ydolorum servitus, veneficia, inimicitie, contentiones, emulaciones, ire, rixe, dissensiones, secte, invidie, homicidia, ebrietates, commessaciones, et hiis similia* (ad Gal. v.

5 19-21). Unde primogenitus Adam Caym ex hac cupiditate

invidia stimulatus iustum Abel fratrem suum occidit: propter quem et alios similes tunc futuros lex positiva necessaria extitit, qua in illis, quos non retraheret a malo amor iusticie, timor pene, huiusmodi maleficia cohiberet; ut alii viam vite sequentes bonis propter eos creatis liberius uti possent, qui hiis bonis, nisi lex talis occurreret, propter iniquorum maliciam aut omnino uti non possent sine peccato ire fortassis aut impaciencie aut alterius talis reprobe passionis, aut saltem cum tedio distrahente a bono, bonis illis ex originali dominio sibi debitis uti non possent; nec

15 sine presidentibus bonis ac doctis possunt tales leges necessarie vite nostre debitam execucionem habere. Unde clarescit quod

B ratio sive lex naturalis exposcit ad hoc quod * originale nostrum dominium inter multitudinem impiorum (*stultorum enim infinitus est numerus*, Eccl. i. 15, et *Lata est via que ducit ad perditionem et multi intrant per eam*) exerceatur utiliter, quod sunt aliqui aliis presidentes. Ad hoc facit quod non omnes eque

merentur rerum usum habere; et ob hoc necessarium fuit vite humane, ad hoc ut populus Dei veram culturam unius Creatoris hanc vitam miserabilem transigendo servaret, per aliquos dig-

25 niores meritis presidentes, ultra leges nature, aliis adiectis legibus, populos gubernari. Unde Deus populo a se electo ante ingressum terre promisse eorum patribus legem dedit, quam pro magna parte Abrahe, quem terram sue nativitatis eius amore exire impulerat, ante contulerat, sicut scribitur Gen. xxvi. 4, 5, isto modo

30 ad Ysaac, *Daboque posteris tuis universas regiones has, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre, eo quod obedierit Abraham voci mee, et custodierit precepta mea et mandata, et ceremonias legesque servaverit*. Et pariter, si nostri parentes cum posteris in innocencia permansissent, leges directive com-

35 municacionis civilis (homo enim naturaliter animal est civile secundum philosophos), licet non refrenative improbe accionis per apciores ad regimen exercende necessarie hominibus extitissent propter informacionem in speculativis et in legibus concernentibus culturam debitam Creatori et proximi caritatem

40 atque agendorum ac providendorum prudenciam, licet non ita necessaria sicuti in presenti statu post lapsam.

IOHANNES. Ista auctoritas presidendi debuitne fuisse aut XXVI. vocari vere dominium?

qua:
codd. que.
codd.
cohibet.

Matt. vii.
13.

Besides, all do not deserve an equal use of lordship.

Nevertheless, even had man never sinned, since he is by nature a sociable animal, laws must have come into existence for the guidance of human life.

Such rule over others is not lordship: for
 1. a ruler cannot dispose freely of his subjects by gift, sale, or the like; nor
 2. has he free use of their possessions.

RICARDUS. Nequaquam; quoniam ista presidencia hominum [23B] subditorum non fuisse dominium, quoniam ad actus dominii exercendos in ipsos, scilicet, ad eos donandos, vendendos, locandos, consumendos, impignorandos, aut alios actus huiusmodi qui sunt proprii actus dominii, nullatenus suffecisset: nec fuisse rerum usualium dominium vocandum, primo quidem quoniam *usualiud v.* non fuisse auctoritas res huiusmodi libere possidendi. Non
 a. enim rector, eo quod talis, scilicet, ratione regiminis, potest subditorum bona libere possidere: ad dominium vero pertinet dominata libere possidere, iuxta descriptionem dominii post
 b. istam in proximo declarandam. Item, ista auctoritas non fuisse ius rebus usualibus subditorum utendi, sicuti in presenti prelatus seu rector non potest libere uti bonis propriis aut communibus subditorum. Item, angelis presunt angeli et eos gubernant, ut constitit nobis supra; nec tamen ipsorum rectorum auctoritas dominium dici debet aut potest: non fuisse igitur in hominibus innocenter viventibus quevis presidentialis auctoritas dominativa; set in omnibus presidentibus ac subiectis, ad omnes actus dominii exercendos, originale ipsorum equale dominium in ratione dominii suffecisset. 20

IOH. Non ita videtur; * quoniam, ex quo innocenter viventes superiores rectores propter regimen habuissent, ita videtur quod propter regimen in temporalibus reges habentes regale dominium, sicut propter regimen in spiritualibus prelatos sive episcopos, statuissent. 25

Civil lordship by kings is not necessary in a state of innocence; for
 1. it implies the existence of wrong to be punished;

RIC. Falleris manifeste: quoniam, sublato peccato per regimen puniendo, non erit necessitas aliqua per potenciam coercedi; et sublata potencia refrenandi sive scelera puniendi, regale civile dominium cassum erit, cum causa statuendi regem dominantem in gentibus sit per potenciam rebelles iusticie *rebellēs B.* coerocere. Unde populus Israeliticus volens regem habere Samueli prophete suadenti contrarium sic respondit, *Nequaquam: rex enim erit super nos, et erimus nos quoque sicut alterum nos omnes gentes; et iudicabit nos rex noster, et egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* (1 Reg. viii. 19, 20): ubi 35 officium regis describitur ex iudicio faciendo in populo, quale non fuisse inter innocenter viventes, et ex protectione ab impiis et invasione seu coercione malorum. Item, in presenti sunt communitates plurimorum laicorum dominum nullum habentes, set annuales rectores; et sunt collegia clericorum sine civili dominio si libet, sicut sextus huius ostendet, vitam istam mortalem non solum quiete set utilissime sive perfectissime transigentes: unde clarescit quod innocentem vitam agentes non egent civiliter dominante, licet egeant civiliter presidente. *dominum: doi^m M, dñū B. si lib. om. M. moralem M.*

2. that civil lordship is unnecessary is shown by the fact that there are now communities governed by no lord, but by annual rulers;

23C] Item, constat hunc populum Dei per Moysem primitus gubernatum, non tanquam per dominum, set per eum tanquam per Dei, qui eorum dominus erat, ministrum. Unde populo regem ^{3. God ruled his people by his servant Moses, and only granted them a king at their petition.}

1 Reg. viii. a Samuele petente Dominus per Samuelem respondit, *Audi*
7. *voce[m] populi in omnibus que loquuntur tibi; non enim te abiecerunt, set me, ne regnem super eos.* Unde constat aperte quod

rex primus eorum non erat datus eis auctoritate Dei preceptiva, set previa populi voluntate, et auctoritate Dei quasi exacta a populo per peccatum. Nunquid non erat peccatum Deum

10 abicere ne super eos regnaret? Si igitur rex habens civile dominium super gentes aut bona ipsorum non erat primo institutus nisi exacto a Deo, quin potius Deus voluit a sacerdotibus populum gubernari absque ipsorum civili dominio super eum aut super terras aut alia bona ipsorum; quanto magis,

sed om. B. quando tuncti iusti fuerunt, nulla penali lege egentes, sed auctoritas presidentialis sufficiebat ad innocentes regendos, non erat necessarium aliquod dominium civile. Nunquid autem tale dominium fuit postmodum institutum a Deo, et quo tempore et propter quam necessitatem; aut a Deo aut ab hominibus, an

20 per tyrannidem, fuerat primitus interductum civile dominium, et a Deo, postmodum tolleratum an approbatum an preceptum aliquibus gentibus, cum de tali dominio infra in quarto huius

tibi om. M. si: set B. tractabitur, tibi, si id necessarium operi nostro presenti censueris, li*cebit inquirere.

D IOH. Sic fiat: set cum Scriptura premissa exprimat isto modo, *Non enim te abiecerunt, set me, ne regnem super eos,* videtur quod saltem regem Deum habebant.

RIC. Verum affirmas; et Deus eciam civiliter, scilicet, iuxta leges civiles, quas per Moysem eis tradidit, eos rexit; et rex
30 veraciter erat ipsorum, habens plenum dominium in ipsis et in omnibus bonis eorum.

IOHANNES. Adhuc non ex toto quietor; quoniam si primi nostri XXVII. parentes, ut videtur doctis et sanctis hominibus, in innocencia ^{Had men continued in a state of innocence, some would still have been pre-eminent over others,} permansissent, ipsi cum tota posteritate sua in sua origine
35 fuissent in iusticia confirmati, quod amplius peccare non possunt, sicut credimus in angelis esse factum; et sic sequi videtur quod nullus eorum alteri prelatus fuisset. Quid tibi videtur?

stet.: fecerunt B. RICARDUS. Angeli qui in prima temptatione steterunt ita fuerunt ^{even as some angels are set over others,} in iusticia confirmati quod in eternum peccare non possunt; et
40 tamen aliqui eorum aliis sunt prelati, iuxta Scripturam, Dan. x. 13 et Zach. ii. et iii; et eciam aliqui eorum aliis sunt apciiores ad regimen, licet sint angeli confirmati.

IOH. Angeli qui steterunt, sicut post confirmationem in bono

diversam gloriam acceperant et diversas virtutes, sic suo modo [23D ante confirmationem erant in diversis gradibus divine similitudinis constituti; et sic alii aliis erant ab origine ad regimen *et om. B.* apciores: homines autem, ut videtur, econtra; quoniam, si primi parentes nunquam peccassent, nunquam ex corrupcione 5 corporis fuisset in diversis complexio variata; et animas, ut credimus, equales in bonitate nature Deus eis creasset. Unde non videtur quod a suo equissimo Creatore atque Distributore bonorum impares magis in donis gratuitis quam in natura fuissent. Profer ergo, si nosti, unde aliqui aliis ab origine 10 fuissent ad regimen apciores, quamvis hoc in angelis habeat veritatem.

The differences in men's personal gifts spring not from corruption of nature,

but from variety of circumstances and conditions.

Thus
1. age brings wisdom and skill,

and as men grew in experience they would naturally learn useful arts;

2. as men increased in number, all could not dwell in Paradise,

and those who lived in a rougher climate would be forced

RIC. Quamvis non ex corrupcione corporis fuisset variata complexio in nostra progenie, si nostri primi parentes nunquam peccassent, tamen videtur quod, sicuti corpora celestia *tamen: cum B.* sunt propter hominem, scilicet, ut faciant diem et noctem, menses *sunt om. B.* et annos, et luceant super terram, iuxta Scripture sacre principium, ex quo ego intelligo quod virtute lucis eorum ex variis *scil.: set B. liccant B.* coniunctionibus et ex variis motibus eorum temporibus diversa temperamenta et diversas complexionones in ipsis inferioribus *istis M.* mixtis fecissent, sicut in animalibus, volucris, et herbis faciunt in presenti, sic quod diversas complexionones, eciam si homines nunquam peccassent, in diversis hominibus, diversis temporibus, et diversis regionibus effecissent: unde eo casu, ut in casu presenti, aliqui aliis nobilioris complexionis, et per consequens 25 apcioris ingenii, et ad regimen magis apti fuissent. Et eo amplius hoc videtur, quod parvuli nati per temporum intervalla corporum augmenta sump^sissent: unde in sciencia, quam longi- 24A tudo dierum per sensus et experienciam solet adducere, pariter ut in crementis corporalibus profecissent et potuissent libere 30 minus et amplius studio sapencie indulgere, sicuti corporaliter minus ac amplius laborare, et in diversis artibus, ut videtur, tam phisicis quam mechanicis sua ingenia exercere. Quis enim negare poterit quin in innocencia permanentes et terram subicientes suo dominio iuxta divinum imperium poterant edificia maiora *div.: codd. dominum.* sive minora, vestes pro suis usibus, sellas ac frena pro equis, aratra ac caretas, et huiusmodi alia innumerabilia, que ad vitam utilia eis fuissent, sine *vultus tamen tui sudore ac quavis siue B.* fatigacione corporis, pro voto suo, ut in presenti, efficere. Item, ex eo videtur probabile, quoniam corpora possibilis ab ex- 40 trinseco habuissent, et non omnes in Paradisi amenitate mansissent; quoniam sic tota terra quasi ociosa fuisset: contra istud, *Hec dicit Dominus creans celos, ipse Deus formans terram, ipse plastes eius; non in vanum creavit eam, set ut inhabitetur for-* *eam om. B.*

24A] *marit eam*, Ysa. xlv. 18. Unde consequitur quod, passionibus elementorum expositi, indigenciam preveniendo sibi necessaria providissent. Quomodo eciam alias de hominibus impleti fuissent diversi et omnes ordines angelorum, quorum aliqui aliis ampliori sapiencia et gloria sunt ornati, nisi de hominibus aliqui aliis in merito amplius profecissent, penitus non videtur. Unde consequitur quod in innocencia permanentes alii aliis propter maiorem profectum iuxta rationis exigenciam prelati fuissent; et in hominibus tunc, sicut nunc, ierarchia ecclesiastica celesti fuisset icarchie conformis. Quod insuper apostolus de muliere *autem om. B.* affirmat, quod *Adam non est seductus, mulier autem seducta in prevaricatione fuit* (1 ad Thim. ii. 14), videtur innuere quod *iusticie: sciencie B.* mulier minoris iusticie in sciencia per doctrinam proficere potuisset, si in innocencia perstitisset, ita ut post a serpente nequamquam seducta fuisset: sic enim in facti illius circumstanciis *Que B.* auxit peccando scienciam, dicente Scriptura, *Qui comedit, et aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et inde fecerunt sibi pizomata* (Gen. iii. 6, 7).

20 IOHANNES. Videtur ex istis quod primi parentes nostri et XXVIII. eorum posterii, si in innocencia permansissent, nichilominus proficere in sciencia potuissent, immo in sciencia alii aliis amplius profecissent, ut faciunt in presenti, et alii aliis iuxta rationis exigenciam prelati fuissent: set non video esse firmum illud *B* aliud quod tu superius posuisti, scilicet, quod, si stetissent in innocencia, confirmati fuissent, ita ut postmodum peccare nullatenus, sicut nec post confirmationem angeli, potuissent; quoniam, et voluntate libera forcius atque debilius velle poterant agere que *B* egissent, aut * illa omnino omittere, ut videtur; et sic malum committere et bonum omittere nequiter potuissent.

tamen: enim B. RICARDUS. In isto secundo doctorem libenter acciperem, quia vereor meis maioribus obviare. Si tamen tibi respondero quod ita de eis, sicuti cum angelis quoad hoc ab aliquibus creditur esse actum, scilicet, quod non obstante confirmatione in bono proficere potuissent, Deo ita voluntatem eorum conservante et quodam modo alligante in bono, ut peccare non possent, sicut econtra demones obdurati possunt peccare, nequaquam tamen in bono proficere; quid censebis?

40 IOH. Nullatenus valeo estimare quod filii Ade parvuli ignorantes in sua origine confirmati ita fuissent, quoniam sic illi amplio rem gloriam gratis omnino quam angeli aut sui primi parentes in sua origine accepissent; quod sapienciam omni-

to make provision for their wants;

3. the various orders of angels must be replenished from men of various worth;

4. Eve was able to increase in knowledge by teaching,

even had she remained in innocence.

Had men remained in a state of innocence, they would still have been able to increase in goodness.

potentem, ut michi videtur, facere non deceret: sine merito [24B enim previo quemquam confirmare in bono, que confirmacio, non dubium, grandis fuisset promocio, nescio qualiter congrueret sapienti; homines enim, cum utuntur prudentia, non sic agunt: et multo est gloriosius fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari 5 quam firmum: nec decuit, ut videtur, quod sapientia summa filios parentibus pretulisset; parentes vero in Paradiso ante prevaricationem veniale peccatum commiserunt, sicuti in quodam opusculo tuo de peccato primorum angelorum et hominum suasisti. 10

Could they have committed venial sin,

RIC. Quid si tibi respondero filios ipsorum, non obstante confirmacione in bono, venialiter potuisse peccare, sicut parentes in innocencie statu potuerant?

IOH. Sic non michi via occurrit quovis in eis non fuisset facultas, recepto mandato, peccandi mortaliter; quoniam actus 15 sine precepto venialis existens, recepta prohibicione efficeretur mortaliter.

though restrained from mortal sin?

RIC. Quid si econtra quisquam astrueret quod in posteris Ade, si innocens perstitisset, habita prohibicione actus qui sine peccato venialis fuisset, voluntatem in eis cohibuisset ab illo 20 actu confirmacio naturalis; quod in eo casu, ut videtur, aliquibus probabiliter dici posset: et ita consequenter esset dicendum quod posterius, ut parentes, in innocencia peccare venialiter, non mortaliter, potuissent, confirmacione uni peccato obstante non alteri? 25

IOH. Quomodo in hominibus confirmatis et non in angelis confirmatis fuisset, oporteret exprimere.

RIC. Ibi adhuc probabiliter dici posset quod, quia angeli non tantum sunt confirmati in bono originali, set in gloria cui omne peccatum repugnat, ob hoc eorum confirmacio repellit omne 30 peccatum; hominum vero confirmacio, quia non fuisset in gloria, set in bono nature eis congenito, non necessario cuiuscunque peccati exclusiva fuisset. Si enim quisquam hec dixerit, tuis posset primis obiectibus respondere quod inconueniens non videtur quod filii ad maiorem gloriam quoad hoc, licet non simpliciter, quam eorum parentes aut angeli * in sua origine, accepissent; dum tamen propter meritum suorum parentum id factum fuisset, quoniam hoc in parentum gloriam redundaret; sicuti sapientia atque divitiis Deus, propter merita David servi sui, Salomonem suo patre David amplius reddidit gloriosum, non 40 tamen simpliciter, cum de David patre suo sit dictum, *Inveni Act. xiii. virum secundum cor meum.* Item, non recte appellas id pro- 21. mocionem in bono, si in filiis ab origine sua fuisset; cum promocio in nullo valeat apte dici, nisi post carenciam dignitatis

1. Children may receive greater glory than their parents by their parents' merits.

2. Such increase is not properly called promotion.

post obi. B
poterit
addit.
C

24C] accepte; cum promocio sit *procul mocio* ab extremo, scilicet, privato ad habituatam extremum. Item, non generaliter est verum quod adicis, quod gloriosius est fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari quam firmum: sic enim Christi opera essent 5 minus gloriosa dicenda, qui fragilem voluntatem non habuit, quam opera infirmorum; illud enim veritatem necessarium non habet nisi cetera paria supponantur.

3. It is not more glorious for a frail being to act bravely than for a strong one.

Verum, quia in isto nichil audeo certum astruere, ecce, aliud **XXIX.** michi probabile tibi promo: scilicet, quod, quamvis in statu 10 innocencie filiis confirmatis filii in sciencia potuissent proficere, diversa opera exercere libere atque omittere, idem opus ardentius aut tepidius eciam pro voluntate libera exercere, et ita minus aut amplius promereri (sicuti *Qui virginem suam matrimonio* **XXIX.** *prius facit iungit bene facit, qui non iungit melius facit*, secundum Apom. B. stolium, I ad Cor. vii. 38); non propter hoc sequitur quod veniali *ipsa: quoniam* B. aliter poterant peccare obstante confirmatione ipsa veniali *sicut: siue* peccato sicut mortali. Unde ab aliquibus probabiliter estimatur quod angeli in merito possunt proficere, licet peccare non possint. Item, si quis econtra astrueret quod filii Ade, 20 si ipse non peccasset, quamvis in sua origine fuissent habituri iusticiam, nequaquam tamen fuissent sine suo certo merito in illa iusticia confirmati quin perverse agere potuissent, licet de facto nullatenus peccavissent; quamvis venerabilis Anselmus videatur in libello suo Cur Deus homo sentire contrarium: 25 nunquid posses eum remittere? Racio enim quam affert, quod meritum parentis non minus est efficax ad confirmandum posteros eius in iusticia, quam sit peccatum ipsius ad eos in iniusticia alligandos, non satis firma videtur; quoniam esto quod illud habeat veritatem, cum peccatum eius non poterat sic in 30 iniusticia suos posteros alligare quin poterant veraciter penitere et ad gratiam penitendo restitui, quomodo credimus nos salvari, licet ad eos in iniusticia poterat alligare, scilicet, donec possent *lic. . . allig.* discrecionis tempus attingere? Ex alia parte econtra vel amplius sequi videtur, nisi quod iusticia sua poterat suos posteros 35 in iusticia alligare ad tempus equale, scilicet, usque tempora indiscrecionis transigerent; preter hoc quod peccatum mortale videtur gravius esse in malo quam meritum eius fuisset in bono, cum peccato mortali * debeatur pena eterna, et gracia Dei vita eterna (ad Rom. vi. 23).

40 IOH. Istud ultimum michi multum probabile videtur, nisi quod ex hoc sequi videtur quod in genere hominum eo casu potuit evenisse nimis inhonesta deformitas, si aliqui peccassent et Adam et aliqui alii ab eo progeniti in innocencia perstitissent;

It is probable that men in a state of innocence could advance in knowledge and skill, and act freely;

but could not commit venial sin.

quoniam peccatores omnes necessitatem mortis habuissent, sicut [24D
Adam et sui nunc pro scelere incurrerunt, et ceteri immortales
fuissent: et videretur in eo casu divina providencia defecisse
in una societate tam deformes in condicionibus statuendo.

RIC. A te ipso preter Scripturam istam mortis necessitatem 5
peccatoribus in casu predicto attribuis; cum illa pena non fuerit
generaliter comminata cunctis hominibus, set solum primis
nostris parentibus; nec illis pro quocunque peccato, set pro
sola comestione fructus prohibiti: *De ligno, inquit, sciencie boni
et mali ne comedas; in quacunque enim die ex eo comederis* 10
morte morieris (Gen. ii. 17).

XXX. IOHANNES. Si in casu perseverancie nostrorum primorum
parentum in bono aliqui eorum posterius aliis prelati fuissent,
dominium istud originale amplius fuisset in prelatibus quam in
subditis; quia in ipsis fuisset maior auctoritas rebus utendi. 15

Had man con-
tinued in a state
of innocence

the authority of
one might have
abounded over
that of another;

RICARDUS. Non sequitur; quia auctoritas illa, ut claruit,
ministerialis dumtaxat et adventicia eis fuisset, non ex natura
specifica eis proveniens, scilicet, non ex iusta natura rationali
mortali: sic quod, supposito in presenti, donec discuciat in
tercio, quod in aprioribus ad regimen fuisset duplex auctoritas 20
rebus utendi, una originalis que ponitur in descriptione domini
(cuius causa est cum iusticia rationalis mortalitas) et alia perso-
nalis adiecta nature abextra (que, licet dici valeat naturalis,
quia ex cursu naturali agencium et paciencium, nequaquam
tamen originalis seu specifica dici deberet aut fuisse dominium 25
poterit affirmari, ut superius est ostensum, set fuisset, ut ibi con-
stitit, ministerium appellandum), quamvis etiam utramque aucto-
ritatem terciam cum eis ac quartam, quam quis suffragantibus sibi
condicionibus naturalibus seu per electionem aut iure alio posi-
tivo aliquis acquisisset, unam auctoritatem appellare velimus: 371-
nequaquam ex ampliacione illius tocus auctoritatis consequitur
ampliacione originalis domini, potius quam ampliacione recte ratio-
nalitatis mortalis quam immediate consequitur; sicut nec in herede
cuiusquam, qui sibi dominia nova seu alia iura acquirit, sequitur
propter hoc ampliacione hereditarii domini patris sui. Pariter vide- 35
tur de primis coniugibus, quoniam maior auctoritas, ut videtur,
etiam naturalis fuit in viro quam in muliere rebus utendi propter
eos creatis; quoniam naturaliter ipsa debuit viro esse subiecta et
minus apte dispositionis erat ad regimen. Set quia illa maioritas
causam accepit a natura corporis, nequaquam mutare potuit sive 40
minuere auctoritatem, que *causam habuit originale naturam 25A
specificam, scilicet, naturam rationalem iustam mortalem: sic
quod michi videtur quod in omnibus hominibus ac mulieribus

but not his
original lordship,

supra, p.
post terc. B
tamen add.
ac B: aut
M.

25A] in casu innocencie supradicto dominium istud originale equale which would in all have remained equal. fuisset, supposito (ut tenemus communiter) quod omnes humane anime in essentia fuerunt equales, sicuti equalis fuisset in eis racionalitas mortalis aut racionalis iusta mortalitas.

5 Quod eciam ex hoc valet adverti quod in fine seculi ultimus XXXI.

iustus relictus, si solus fuerit, masculus aut femella, istud totum originale dominium quod Adam habuit ante creacionem mulieris, sine omni novo iure adventicio quod ipsum dominium augere valuerit, optinebit : ita quod tunc erit in actu singulare, scilicet, uni soli conveniens, licet communicabile sit de sua natura, sicut humana natura ad quam divina institucione consequitur, scilicet, racionalis mortalitas sic erit tunc propria et communis.

codd. *com-*
munica-
bilis.
sui nat. B.

IOHANNES. Quid si dixerō quod ille ultimus iure hereditario et ita iure adventicio illud tunc dominium auctum post aliorum 15 obitum recepisset, et iam in cursu presenti forte recipiat ?

RICARDUS. Illud minus prudenter astrueris ; cum effectus cause cuiusvis nunquam possit esse causa augende proprietatis originalis sive cause prioris, quoniam effectus quiscunque cause cuiusque et sua originalis proprietates aut coeve sequuntur ad 20 causam, aut effectus posterius via nature eam consequitur quam sua naturalis proprietates : dominium vero quodcunque adveniēns est nature racionalis mortalis effectus, et ob hoc non potest efficere nec augere dominium originale, quod est proprietates nature racionalis mortalis ; quod exemplo tibi clarescit. Ecce,

25 enim, risibilitas proprietates est nature humane, ponamus, et primus effectus nature humane in statu creacionis videtur esse *inte*^o codd. actus intellectivus : constat autem quod non coeve, set prius naturaliter, sequitur risibilitas ad naturam humanam quam actus intelligendi ; nec ipse intelligendi actus unquam causa risibilitatis 30 potest existere, nec eam potest augere : non dico quin potest actum risibilitatis minuere seu augere ; quoniam sicut natura est prior causalitate proprietates sua, sic primus nature actus est prior actu proprietates ipsius, et ob hoc ordine nature potest et debet, prout congruit, actum augere sive minuere.

35 IOHANNES. In statu innocencie et in statu presentis miserie XXXII.

diversi filii Ade et filie diversa corpora et varie per quattuor humores corporis complexionata iuxta diversitatem suorum naturalium habuissent : unde aliqui aliis rebus creatis pro sustentacione sua pluribus eguissent, nec dubium quin ad omnia 40 sibi necessaria de rebus sumenda auctoritatem ab origine recepissent ; unde sequi videtur quod illi amplio rem auctoritatem et amplius dominium eciam originaliter habuissent.

RICARDUS. Non pro statu innocencie nec de dominio illo [25A
 pri*mario, set pro presentis statu miserie, et forte de adventicio, B
 recte inferres; quoniam primarium dominium Adam recepit,
 quia creatus fuit ad Dei ymaginem et similitudinem in anima et
 in corpore, egens creaturarum obsequio propter mortalitatem 5
 ipsius: unde ut vesceretur de lignis Paradisi preceptum acce- et B.
 perat, sic quod nudam naturam iustam consequitur ista auctori-
 tas; et ob hoc, quamvis in posteris personis corporis natura,
 sicut et anime, ab ipsorum origine fuisset in accidentibus variata,
 quia tamen in essencia nec corporis nec anime mutata fuisset 10
 essencia, que essencia est causa immediata huius originalis
 dominii, ideo istud dominium tunc mansisset et nunc manet in
 omnibus immutatum et in cunctis equale, sicut michi videtur
 probabile; et probabilius suadentem contrarium libenter audirem
 ac eius suasionibus quietarer. Nunquid vero ista condicio aut 15
 prioritas originis seu quevis talis condicio ius aliquod proprium
 attulisset, proximus liber ostendet. Perge ad nostrum propositum
 exequendum ulterius.

Explicit liber secundus.

Incipit tertius liber possessionem distinguens multiplicem, et qualem habuit primus parens noster in innocencie statu describit, descriptionem originalis dominii quoad alias particulas declarando.

5 PRIMUM capitulum, recapitulans prius dicta de originali dominio 1. species multiples possessionis distinguit.

Secundum capitulum nititur affirmare quod nulla possessio ius est aut 2. recte ius aliquod poterit appellari, non obstante quod melior sit condicio occupantis.

10 Tertium capitulum, ostenso quod possessio potest titulus appellari, 3. probat quod non est iusta nisi iure extrinseco, non proprie suo iure intrinseco?

Quartum capitulum ex precedenti obicit quod omnis possessio est 4. iniqua, et solvit, ostendens quod nulla proprie dicta possessio est iniqua, 15 set quod omnis est iusta; et obicit de Iuda et solvit; et de volucris obicit et dissolvit, ostendens quod non habent possessionem rerum quas consumunt edendo.

Quintum capitulum, unam distinctionem de possessione adiciens, 5. ostendit quod non tantum terra set quodcumque elementum potest con- 20 formiter suo dominio super illud ab homine possideri, et de terre dominio aliquas adicit rationes.

Sextum capitulum diversitatem inter dominium super elementa et 6. possessionem eorum ostendit, et usum loquendi de possessione minus proprie ex Scripturis affirmat, inter possessionem et usum distinguens.

25 Septimum capitulum declarat istam particulam descriptionis origi- 7. nalis dominii, *naturaliter possideri*, ostendens quod naturalis possessio non prevenitur iure aliquo positivo nec est in impio; et ibi obicit de C perplexitate * et solvit multipliciter, affirmans abusum impiorum in rebus esse iniustum, illicitum, atque prohibitum.

30 Octavum capitulum, possessionem naturalem describens, investigat 8. qualem possessionem habuit Adam solus, et qualem cum socia, et qualem si non peccasset sui posterii habuissent.

Nonum capitulum explanat unum in precedenti libro suasum de con- 9. firmacione iusticie in Ade progenie si ipse stetit; et ultra disputando 35 inquit nunquid eo casu ex aliqua naturali lege poterat Adam possessionem aliquam simpliciter propriam habuisse aut aliquis filiorum ipsius.

Decimum capitulum obiciendo atque solvendo affirmat quod nec 10. cum: nec B. Adam nec Eva soli, cum alii fuerant propagati, aliquid eis communiter

datum in usum simpliciter proprie possidere propter vinculum unitatis

40 coniugii potuerunt, etiam nec in necessitate extrema.

Undecimum capitulum, inquirendo nunquid filii Ade, si ipse innocen- 11. tiam tenuisset, habuissent solam possessionem iure communem, non propriam, probabilia pro utraque parte adducit, nichil diffiniens.

dissiniens
B.

Duodecimum capitulum alia probabilia adicit pari modo, que valde 12.

suadere videntur quod secundum leges nature innocenter viventes poterant aliqua iure proprio possidere. [25C

13. Tercium decimum capitulum auctoritate sancti Clementis et multiplici ratione ostendit quod, si Adam et sui posterii innocenciam tenuissent, nullus eorum filius possessionem iure proprio propriam habuisset. 5
14. Quartum decimum capitulum obicit difficulter quod possessio iusta et propria facto iure proprio extat iusta; et solvit, ostendens quod solo iure communi et privacione, que naturalis est, potest esse possessio propria facto et iusta.
15. Quintum decimum capitulum solvit unico documento obiectus pro 10 proprietate possessionis adductos; et obicit de cibis in stomacho, ostendens omnes innocentes debuisse habere in illis par ius utendi atque dominii quamdiu mansissent.
16. Sextum decimum capitulum investigat ad quanta se potest extendere possessio naturalis.
17. Septimum decimum capitulum patefacit quod possessiones naturales ¹⁵ predictae in statu innocencie et in statu presentis miserie poterant abdicari; et probabile esse affirmat Adam eas abdicasse debere, ut penitencie tempus daret. *cap. om. B.*
18. Octavum decimum capitulum exponit illam particulam *homini natura* 20 *subiectas* posita in descriptioe originalis dominii.
19. Nonum decimum capitulum, de verbo *utendi* pertractans, ostendit dominium diffiniri debere per usum et quod usus nobilior extat dominio; et obicit ac dissolvit.
20. Vicesimum capitulum, exponens quod verbum *utendi* importat, ostendit usum haberi de rebus usu consumptibilibus et non * consumptibi- 25 libus, investigans qualiter res consumuntur per usum, scilicet, non ex toto, et qualiter leges humane verbum *usus* accipiunt. **D**
21. Vicesimum primum capitulum patefacit quod irrationabilis rerum tractacio est abusus, et quod cetera animancia terre usum rerum non 30 habent; et obicit ac dissolvit; iterum, obiciens de corporibus et de angelis, ostendit quod eis uti congrue affirmamur.
22. Vicesimum secundum capitulum solvit obiectum de corporibus celestibus, modum declarans quo eis utimur, et qualiter mediante sensu quocumque utimur rebus sensatis, licet leges humane, quia in tali casu 35 corporalis commoditas nulla acquiritur, uti nos taliter non affirmant.
23. Vicesimum tercium capitulum de actu consumpcionis pertractat.
24. Vicesimum quartum capitulum, obiciendo atque solvendo de actu donandi, declarat qualiter Adam cum solus erat, et consequenter Adam et Eva et eorum posterii, eciam aliqui in presenti, poterant ac possunt 40 dare bona communia.
25. Vicesimum quintum capitulum patefacit qualiter Adam, cum solus erat, habuit facultatem donandi; et quod nec tunc nec postmodum nec eciam in presenti potuit aut potest aliquis quicquam dare communicando suum originale dominium, licet per communicacionem seu translacionem *potuit* M: 45 possessionis et restriccionem usus originalis dominii dare potuerant. *om. B.*
26. Vicesimum sextum capitulum ostendit quod nec Adam nec aliquis filiorum eius potuit aliquid dare transferendo suum originale dominium, set aliis modis predictis; recolligens ex declaratis in primo huius quod

25D] verior et magis proprie dicta donacio fit per communicacionem seu translacionem possessionis quam per translacionem alicuius dominii.

Vicesimum septimum capitulum, de dacione que fit per communicacionem possessionis inquirens, describit; et ex descriptione obiciens et
5 respondens affirmat quod talis donacio est utilior et validior ac liberalior quam ea donacio in qua transfertur civile dominium, eciam cum possessione conformi.

Vicesimum octavum capitulum conatur ostendere quod nunquam per
10 actum donacionis proprie dicte transfertur quodvis dominium, ex eo concludens quod donacio non est vera aut proprie dicta nisi donans dominium rei date sibi retineat.

Vicesimum nonum capitulum obicit contra conclusionem capituli
precedentis, atque dissolvit, ostendens quod obiectus conclusioni non
obviat secunde, quod translacio baronie a rege seu duce in baroniam
donando non procedit ab aliquo in aliquo ipsorum dominio.

baroniam :
baronie
eam B.

26A Tricesimum capitulum nititur affirmare * multiplici ratione quod nunquam per actum donacionis potest in aliquod transferri dominium, set
quod nichilominus, actu donacionis completo, potest donatarius in se
libere efficere civile dominium.

20 Tricesimum primum capitulum propter ultimam rationem capituli
precedentis obicit civilia dominia esse superflua atque cassa; et solvit,
ostendens utilitatem eorum in casu, et quod non sunt instituta a Deo,
licet quodammodo approbata ab eo; et ulterius reddit causam quare
apud carnales conclusio tricesimi capituli apparet mirabilis; ultra
25 ostendens quod donacio in qua transfertur dominium est actus virtutis,
licet non sit actus dominii.

esse M :
rem B

Tricesimum secundum capitulum de commodacione, deponicione, ac
pignoracione pertractat, ostendens qualiter in statu innocencie poterant
exerceri, obiciendo multipliciter; ac solvendo declarat qualiter quis
30 potest commodatarius esse rei pleno iure sibi subiecte, et obicit ac
dissolvit.

Tricesimum tertium capitulum de pignoracione et de empcione et
vendicione ostendit qualiter Ade poterant convenire ratione sui origi-
nalis dominii; de empcione, quod non sit actus dominii, obiciens et
35 dissolvens.

Tricesimum quartum capitulum declarat illam ultimam particulam
descripcionis originalis dominii, scilicet, eis plene utendi, obiciens, ac
dissolvendo ostendens qualiter defensio et repeticio et empccio in statu
presenti conveniunt et in statu innocencie competebant originali do-
40 minio; et declarata recolligens tertium librum concludit.

IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium ob hoc dicitur
originalis auctoritas, quia primo homini in sua origine fuit collatum pro se et pro posteris suis omnibus; et quod Adam pro se et suis eam perdidit delinquendo; et quod in omni homine
45 presupponit gratiam originale gratum reddentem, quam gratiam recipiunt quicumque iustificati a Deo; et quod non variatur ista auctoritas sive istud dominium secundum varia-

Of the kinds of
possession.

cionem gratie secundum magis aut minus aut secundum aliquas [26A
circumstantias corporis aut anime, licet modus utendi ab ista
auctoritate procedens propter peccatum multipliciter varietur.
Si placet particulam illam possidendi expone.

1. Possession is
either
a. natural,
or
b. positive,
political, or civil.

RICARDUS. Possessionis species primo distingue. 5

IOH. Duas species sive duo genera michi videtur habere
possessio, naturalem atque positivam sive politicam aut civilem.

RIC. Non est idem penitus positivum, politicum, et civile :
primo quidem quoniam *civile* a *civibus* appellatur, et *politicum*
a *polis*, quod tam pro pluralitate quam pro civitate accipitur, 10
appellatur. Item, *positivum* a verbo *pono* descendit, eo quod
ab hominis seu hominum voluntate sit *positum* quod posset
contingere, si ab uno solo esset possessio instituta aut * pro B
paucis, sive etiam pro viro et eius uxore. Verumptamen quia
non instituitur ab homine quevis possessionis species singulariter 15
pro se ipso, set species eius quecumque potest pluribus convenire,
possessionis species que convenit pluribus potest civibus con-
venire ; et ideo in usu communi ista tria synonyme aut saltem
equivalenter accipimus. Ulterius igitur istas possessiones dis-
tingue. 20

2. It may be
either

IOH. Utraque harum possessionum potest esse communis aut *utraque*
propria, scilicet, uni soli aut pluribus convenire : et sic quatuor *om. B.*

a. common by
right but several
in fact,

differencie seu species possessionis tam naturalis quam civilis
michi videntur ; una propria facto et iure communis, scilicet,
qua quis ita rem occupat ut a iure possidendi et utendi alios non 25
excludat, set ius possidendi rem illam cum eo communiter
aliquibus aut omnibus iustis aut uni socio seu uxori permittit.

b. several by
right but
common in fact,

Est alia possessio econtra iure propria et facto communis, qua
quis proprio iure aliquo rem occupat, et nichilominus alium non
habentem ius tale seu titulum possidendi rem illam ad com- 30
muniter rem illam occupandam admittit. Est tertia possessio
propria facto et iure qua quis rem aliquam singulariter iure
proprio detinet, omnes alios excludendo et hanc censeo debere
simpliciter *propria* appellari. Est quarta possessio communis
facto et iure, scilicet, qua plures communiter rem occupant et 35
singuli suo iure communi ipsorum ; et hec, ut michi videtur,
debet *communis* simpliciter nuncupari.

c. several both
by right and in
fact,

d. common both
by right and in
fact.

3. Natural pos-
session may be
either solely
original,

RIC. Istas possessionis species prudenter distinguis. Set
adice quod naturalis possessio propria ac communis potest dici
naturalis dupliciter : simpliciter sive primarie, scilicet, que solam 40
originalem auctoritatem habet pro titulo et secundum quid ; seu *om. et M.*
secundarie, scilicet, que preter originale dominium habet super-
additam aliquam aliam legem nature, sicut infra clarescit de *clarescit B.*
hiis qui lege seu iure laboris sive industrie aut originis prioritate

or resting upon
some other
natural law.

26B] res possident. Item debes adicere quod est possessio actualis ^{4. Possession is either} qua quis actu voluntatis seu affectione, sicut in sompno, cum ^{a. actual,} non habet voluntatis actum, res occupat. Et est possessio ^{b. habitual,} habitualis seu quasi, qua quis nec actu nec affectu res occupat, set est in eo propinqua potencia non restricta ab extra nec intra ad res aliquas libere possidendum; sicut heres patris defuncti adhuc in utero matris existens habitu seu quasi habitu, propter propinquam in eo potenciam, iuxta iura non restrictam abextra nec a seipso abintra hereditatem huius occupandi, eam dicitur ¹⁰ *possidere*, et forte per alios possidet de facto seu occupat. Est ^{or} eciam potencialis possessio, que verius appellatur *quasi-possessio*, scilicet, facultas sive propinqua potencia ad res aliquas † quoad cuncta extrinseca impediunt libere occupantes, set cohibita abintra propria voluntate, scilicet, quia homo nonvult ¹⁵ talia possidere cum possit: et ista distincio in quinto istius tibi clarius exprimetur.

C * IOHANNES. Ista distinciones accepto. Dic ergo nunquid II. possessio sit ius aliquod aut ius recte debeat appellari.

Possession is not a right.

RICARDUS. Non.

20 IOH. Solent affirmare apologi (conditores positivarum legum, intelligo) quod dominus sine possessione, quamvis ius habeat ad rem, tamen ius in re non habet set ius in re optinet possidendo.

RIC. Ius ad rem nondum adeptam ius in re efficitur re ^{1. The right which a man has to a thing takes effect when he obtains possession of it.} ^{2. A right may be enforced by legal process.} ^{3. A man who has a right in things common cannot claim it as property.} ^{4. Lordship is a sufficient right to the obtaining of goods; so that possession by itself adds no fresh title.} ²⁵ *adepta*; quoniam ex quo ius illud propter adeptionem rei non perit, per illud ius previum poterit adipiscens uti plenarie re ipsa ut sua, nullum ergo ius illi affert possessio. Item, possessio de iusticia est debita dominio ac domino re carenti, et eam iusto iudicio poterit optinere; ius vero nequaquam alteri iuri debetur ³⁰ nec ius, licet declaracio iuris, iudicio optinetur. Item, nullus in rebus natura communibus sine auctoritate legis potest sola voluntate ius proprium sibi acquirere, quoniam alias sine auctoritate legis posset alios a suo iure excludere: quiscunque vero rem possidens, si possessionem abiciat retento dominio, se ³⁵ reducens ad statum quem habuit, sine auctoritate extrinseca rem ipsam iterum poterit possidere; non ei ergo affert ius aliquod ipsa possessio. Item, dominium est ius sufficiens ad rem dominatam habendam sive iudicio optinendam; qua habita, potest dominus rei, quia dominus, libere uti ea. Habicio igitur ⁴⁰ sive occupacio sola cum dominio sufficit ad liberum usum rei: occupacio vero sive habicio rei cuiusquam nullum ius habet, eo quod talis. Alias enim iniqui in rebus occupatis ex occupatione impia ius habent, et volucres ac bestie in rebus quas ex in-

habitacio
M.

stinctu nature consumunt, cum tunc eas habeant, ius habent; [26C
quod verum esse non potest. Non affert ergo possessio, quan-
tenus est instrumentum domini ad rebus utendum, plus iuris in
homine quam efficit occupatio corporalis sive habicio realis in
volucre; nec video unde alia possessio ius esset aut ius quodvis 5
adiceret occupanti, nisi quia est instrumentum domini imme-
diatum ad usum. Possessio igitur nullum ius adicit possidenti.

IOH. Legum conditores affirmant quod melior est condicio
possidentis; unde videtur possessio affirmare ius aliquod possi-
denti. 10

RIC. Illacio ista nimis est fragilis; quoniam sic potes inferre
quod volucres ius in rebus habent et bestie, quia in eis, non
dubium, est utilior condicio occupantis; et quod habens gladium
extractum in prelio ius amplius optinet triumphandi quam
habens gladium vaginatum, cum ad preliandum condicio eius 15
sit melior; et ita in multis similibus inconueniens possit inferri,
si condicio omnis que utilitatem adicit ius afferret. * Nullum D
igitur ius novum affert possessio possidenti; unde possessio ius
dici non debet. Item, secundum legis positores eosdem sunt
aliqui dolose et per consequens nequiter seu impie possidentes, 20
qui ius nullum habent in rebus ita possessis; non est ergo
possessio ius aliquod aut ius afferens possidenti. Item, pignora-
tarii, locatarii, et generaliter usuarii possessionem rerum eis con-
cessarum habent ad tempus quo eis res ille ab earum dominis
conceduntur, et tamen aliud ius utendi rebus non habent; cum 25
ius utendi ad certum usum loco iuris sufficiat, non est autem
possessio ius utendi, quoniam in spoliato re in usum concessa
remanet ius utendi possessione sublata; unde clarescit quod
possessioni iuris nomen non competit.

5. A man may
possess unright-
eously, that is,
without any
right.

6. A man who
receives posses-
sion of goods in
pledge has only
a temporary
right in them.

III. IOHANNES. Potestne possessio naturalis titulus appellari? 30

Possession is a
title,

RICARDUS. *Titulus* secundum grammaticam *signum* aut
causam signat, et uterque sensus possessioni congruit naturali;
quoniam possessio est signum domini rei possesse et causa prop-
pinqua usus rerum, ut supra expressimus: non autem ex hoc
potes inferre quod possessio aliquod ius existat; sicut de aliis 35
signis et causis, ex hoc quod sunt tituli, quod sint iura non vales
astruere.

IOH. Cave repugnanciam in premissis, scilicet, quod possessio
nec est ius nec affert ius aliquod possidenti et quod possessio
propria proprii possessoris ius possidendi excludit in aliis, *et quod . . .*
quoniam exclusionem iuris possidendi in aliis nichil nisi ius *ius foss.*
om. B.
aliquod potest efficere.

RIC. Non repugnant hec duo; quoniam ius illud quod pos-

26D] sessionem facit esse propriam possidenti est ius aliquod et vere a possessione distinctum, nec propter hoc valet possessio ius esse aliquatenus affirmari.

IOH. Nisi possessio propria ius sit, non michi videtur quod
5 possidens rem aliquam propriare possit, quamvis alium a communiter possidendo rem ab eo possessam ratione possessionis iuste repellere: nullus enim a rei possessione cuius est dominus potest (ut videtur) iuste reici nisi iure.

dom. M:
dūm B.

RIC. In statu presentis miserie sine iure aliquo possidentis
potest possidens dominium rei illius iuste secundum leges hu-
manas in multis casibus a possessione repellere, donec res esse
sua iudicio decernatur: in quibus casibus non possessio, que
non est ius aliquod, set lex positiva dominum spoliatum, donec
fuerit per sententiam restitutus, volentem rem suam possidere
15 repellit. In statu vero innocencie, nisi fuisset lex aliqua positiva
seu naturalis que dominium originale quoad possessionem et
usum rerum artasset, non poterat quisquam a possidendo repelli;
et si talis lex aliqua eo statu aut in statu presentis miserie pos-
sitionem rerum aut usum earum taliter restrinxisset, possidens
20 non vigore possessionis, que nullum penitus ius est, set per
aliud ius aliquod in possessore possessioni previum et ad
tempus eius appropriationem iustificans dominum a posses-
27A sione repelleret: * et est verum quod supra concluderas in
obiectu, quod nullus dominus potest a possidendo rem suam
25 reici nisi iure.

IOH. Igitur possessio nunquam est iusta proprio suo iure.

RIC. Veraciter illud infers, cum possessio a se nullum ius
habeat, scilicet, sibi intrinsecum; set semper, cum est iusta ac
propria, iure alio quo iusta ac propria efficitur prevenitur.

30 IOHANNES. Igitur omnis possessio a se ipsa est impia.

RICARDUS. Econtra consequitur quod, sicut nulla possessio
a se ipsa est iusta, sic nulla possessio a se ipsa est impia; immo
pro secunda conclusione huius materie de possessione hanc accipe,
quod in primario ac puro sensu terminum hunc *possessio* ca-
35 piendo, omnis possessio est iusta et nulla iniqua. Constat enim
quod verbum *possidere* a quo descendit *possessio* a prepositione
post et verbo *sedere* descendit; *sedere* vero, non dubium, quietacionem
nature importat, ita quod *possidere* quietacionem ad-
piscens rem post eius adeptacionem importat, qualis quies quoad
40 rem per quemquam adeptam sine iusto titulo occupandi in nullo
iusto aut impio potest esse, aut saltem in nullo secure permanere:
tamen secundum philosophiam moralem mali sunt pleni plenitudi-
ne, et sacra promit Scriptura quod *cor impiū quasi mare*

IV.

All possession in
the proper sense
of the word is
righteous.

fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in [27A
conculcationem et lutum, Ysa. lvii. 20; et Proverb. xi. 24, Alii
dividunt propria et ditiores fiunt, alii rapiunt non sua et semper
in egestate sunt; non potest autem esse egestas in aliquo nisi
 in corpore affligatur ac spiritu, ita ut re male possessa quietem 5
 non habeat: ita ut, quasi sedendo quiete valeat ea uti, quin
 magis econtra ratio naturalis offensa suadet ut ultra homo
 laboret ad rem ipsam quiete habendam, scilicet, legi seu rationi
 conformiter, ut extunc possit uti re illa quiete. Esto etiam quod *Est B.*
 ista sessio, quia verbum possidendi importat, quies corporalis *quia om B.*
 sola posset intelligi respectu acquisitionis rei taliter occupate,
 cum semper ex corporali quiete sequatur quies in spiritu: quia
 econtra ex turbacione spiritus necessario turbatur, et corpus,
 sicut in philosophia de Anima didicisti quod passiones anime
 redundant in corpus (et hec clare pretendunt verba Ysaie pre- 15
 missa, *Fluctus eius redundant in conculcationem et lutum*);
 omnino consequitur quod quies spiritus ad illam sessionem et
 tanquam illi annexa consequitur, qualis non est in corde impii
 fluctuante. Omnis ergo proprie dicta possessio est iusta et nulla
 iniqua: ad quem sensum Salvator nos videtur transmittere, cum 20
 nos docet, *In paciencia vestra possidebitis animas vestras*
 (Mat. xi.), scilicet, ut per pacenciam, spiritu quietato, tunc Luc. xxi.
 demum animas vestras et earum contenta veraciter possidere 19-
 dicamur.

How could
 Judas possess a
 field?

IOH. Scriptura dicit Act. i. 18 de Iuda quod *possedit agrum 25*
de mercede iniquitatis; unde consequitur quod habuit pos-
 sessionem iniustam: non igitur importat * ipsum verbum possi- B
 dendi iusticiam.

The word is used
 in its vulgar
 sense.

RIC. Scriptura hec dicit vulgari loquendi usui se conformans,
 sicut et leges faciunt positive (iura enim hominum positiva civilia 30
 tempore Iude proditoris fuerant adinventata); scilicet, que poterat
 esse positive legis possessio, licet iniusta simpliciter: unde ibi
 de alia possessione fit sermo quam de possessione in suo sensu
 primario, que nunquam extat iniusta; unde, sicuti in principio
 operis huius expressimus quod *dominii* verbum per tyrannorum 35
 superbiam est a suo sensu primario translatum, sic de proprio
 ac puro primario sensu huius verbi *possessio* communiter est
 actum.

The lower
 animals have
 no possession of
 things,

IOH. Grata hec habeo; set non video cur volucres et cetera
 spiritum vite habencia non possident res sibi creatas in usum 40
 sive in escam: dicit enim Scriptura, *Ecce, dedi vobis omnem*
herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que
habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in
escam, et cunctis animantibus terre, omnique volucri celi, et

27B] *universis que moventur in terra in quibus est anima vivens,*
Gen. i. 29, 30.

supra, p. 336. RIC. Possessio est effectus domini; unde, nisi in eos qui ^{because they have no lordship,} possunt habere dominium, cadere non potest possessio; quales non sunt nisi rationem habentes (sicut supra in secundo huius in declarando verbum *rationale* ostendimus): unde res omnes ^{being irrational} esse datas hominibus primis Scriptura pronunciat, *Ecce, in-quiens, dedi vobis*; set ut essent non solis hominibus set necessariis sibi ad usum animantibus cunctis, in escam hominibus
10 erant date, *ut sint*, inquit, *vobis in escam et cunctis animantibus terre*. Item, possessio necessario exigit previam voluntatem ^{and incapable of will.} adeptione rei volite quietam (iuxta conclusionem immediate premissam); nec habent irrationabilia voluntatem, et ob hoc possessionem habere non possunt.

15 IOH. Irrationabilia habent previum desiderium rerum eis necessariorum ad victum, quod quietari potest in eis rebus desideratis adeptis, sicut potest voluntas in homine quietari; ita ut propter desiderium huiusmodi quietatum re desiderata adepta dici poterunt *post sedere*.

20 RIC. Adam primus noster parens, tanquam totius mundi inferioris sub Deo prepositus, in Paradisum translatus et a Spiritu sancto edoctus quomodo nomina animantibus cunctis imponeret, sufficientem loquelam pro se et sua propagine ad communicationem inter se super rerum regimine, non dubium,
25 accepit; alioquin minus perfectus factus fuisset in sua specie quam cetera animantia in suis generibus. Nec dubium quin ille sensus verborum quem ipse accepit a Spiritu per Moysen, qui eodem Spiritu afflatus sacram Scripturam de gestis in mundi exordio nobis traducendam conscripsit, in terminis positivis in
C ipsa Scriptura * nobis posteris exponitur intuendus. Cum igitur ceteris animantibus sensus verbi *possessionis* non competat, cum ipsa non sedeant ut homines, licet ambulent, stent, et cubant, aliquid proprium homini per verbum *possidere* concepit et nobis expressit: unde quietacio desiderii in eisdem post adeptionem
35 rerum necessariorum ad escam possessio dici non debet. Quia igitur possessio est effectus immediatus originalis domini, medius semper inter dominium rerum et usum earum, auctoritate domini, necessitate naturali, et ordine usum rerum ad quem dominium ordinatur precedens; ideo in descriptioe originalis
40 domini verbum *possidendi* posuimus.

IOHANNES. Hoc approbo.

V.

RICARDUS. Nichilominus ad distinciones de possessione premissas debes adicere, sicut in libro secundo ostendimus, quod, ^{As man's original lordship is twofold,}

entire, of the whole world and its contents, and partial, of each partice of that whole; so also is his possession.

Not only the whole earth but every element can be possessed by man;

but in varying degrees.

sicut originale dominium in homine unoquoque est duplex, integrale (scilicet) totius inferioris mundi cum suis contentis, et parcialiale cuiusvis particule illius totius, et est parcialiale dominium pars integralis totius integralis domini; sic huic duplici dominio duplex, scilicet, integralis et parcialis, possessio correspondet, 5 quarum utraque immediate iusta efficitur a dominio sibi conformi.

IOH. Set non intelligo qualiter aliquis terram totam aut mare totum poterit possidere.

RIC. Possessio est effectus medius inter dominium et usum eius quemcunque, ut diximus; quoniam nemo per dominium uti potest re aliqua nisi ab eo possessa, quamvis aliter (scilicet, non per dominium set per fraternum amorem aut voluntatem aliquam aliam delectandi) quibusque creaturis quisque utatur: et ob hoc possessio a dominio isto descendens, tanquam immediatus eius effectus, ad omnia usibilia se extendere potest ad que se extendit dominium, scilicet, ad totum orbem ex elementis quatuor et eorum contentis compositum. Cum enim Scriptura benedictionis humane primarie patenter affirmat terram homini titulo domini fuisse subiectam hiis verbis, *Replete terram et subicite eam* (Gen. i. 28, ubi alia translacio habet *dominamini ei*, quam Augustinus exponit septimo decimo libro de Civitate Dei Aug. de capitulo xxiii.), iterum nono capitulo, *Implete terram*, et Sapientie ix. 2, 3, dicitur, *Constituisti hominem ut dominaretur creature tue que a te facta est, ut disponat orbem terrarum in equitate*; que omnia dominium hominis super totum orbem terre videntur ostendere: non video cur non possit tota terra, modo tamen sue nature congrue, ab homine possideri. Unde in nostri Salvatoris nativitate carnali totius terre unus legitur imperator: *Exiit*, inquit, *edictum a Cesare Augusto ut describeretur univversus orbis* (Luc. ii. 1): nec de solo hoc esse dictum dominio, set de possessione, ex illis gestis apparet; descriptio enim et census oblatas pro capite possessionem terreni orbis ostendunt. Et pariter michi videtur de mari et de aere et de igne secundum magis * et minus. Dominium tamen et possessionem habet homo aliquialiter ampliores super res suo imperio magis promptas et in quas ex institucione originis plures actus utendi potest libere exercere, quam in res illas in quas potest actus pauciores habere: et ideo quodammodo habet homo amplius dominium super res mobiles quam super immobiles, scilicet, elementa; unde de mobilibus extat dictum, *Quasi olera virencia tradidi vobis omnia*: et amplius dominium isto modo super aerem quam super ignem, et super aquam quam super aerem, et super terram quam aquam; sicuti exigit secundum philosophos hominis communis compositio naturalis ex terra et

Aug. de Civ. Dei xiv. 21.

D

27D] *resolucio eius sequens ex pena peccati in terram, quoniam natura sibi similioribus amplius sustentatur. Et ita decuit summe bonum, summe sapientem, et summe potentem Artificem super rebus amplius necessariis amplius homini providere subsidium, sibi super illis dominium ampliando et facultatem eo modo rebus ab eo possessis congrue possidendi. Unde in*
corpore : homo in corpore, parum potest homo aut nichil, nisi quatenus
origine M. ex providencia sui amantis Artificis eo utiliter uti potest in
terrestri B. materia aliena congruenter sustentacioni suo nature terrestris.
 Ps. cxiii. *Celum celi Domino, terram autem dedit filiis hominum : ubi*
 16. *sicut celum totum, non solum partem ipsius, Domino attribuit ;*
thinanites esse donatam. Et Eliphath Thomanichos dicit, Sapientes con-
 M. *fitentur et non abscondunt patres suos quibus solis data est terra*
(Iob xv. 18, 19). Verba etiam Genesis supratacta, Replete terram
et subicite eam (sive dominamini eius) id idem ostendunt ; et
 20 *terre quaslibet et innumeras quas continet actus domini potest*
auctorizabiliter exercere : unde constat eum habere dominium
super terram, et sic potest consequenter integram possessionem
ipsius habere et uniuscuiusque elementi alterius.

IOHANNES. Non ad plenum intelligo in quo dominium super VI.

25 *terram, aquam, aut aerem, sive ignem a possessione distinguitur.* Distinction between lordship over the elements and use of them.
 RICARDUS. Deus, qui dominium rerum dedit hominibus ita
libere, potest illud ab eis auferre et nichilominus usum rerum eis
concedere ; quod si faceret, cum usus possessionem supponeret,
homines possessionem sine dominio retinerent ; nec ambigis quin
 30 *econtra multi sine possessione habent dominium : unde conse-*
quitur quod inter illa est aperta distinccio. Item, iam constitit
quod possessio non est ius, et dominium ius est preclarum et
nobile : unde quamvis dominium et possessio in rebus immobili-
bus sive per hominem intransferibilibus appareant et sint minus
*distincta * quam sint in rebus mobilibus, pro eo quod transferri-*
 28A *bilis possunt ex voluntate domini sui et sua industria domibus*
aut aliis clausuris ab eo teneri et secundum se tota ubi sibi libet
reponi, quod de intransferibilibus fieri nequit omnino, et ob hoc
non possunt ita appropriate sive proprie aut peculiariter sicuti
transferibilia ab aliquo homine possideri (proprie enim ab ad-
verbio loci prope descendit, ita ut ceteris paribus propinqua
remocioribus magis proprie possideri dicantur ; propinquiora ad
votum habentis, intelligo) ; non propter hoc tollitur possessionis

ille B.

intrans-
ferb. B.

28A
transferb.
B.

intrans-
ferb. B.

trans-
ferribit B.

1. Use, and therefore possession, may exist without lordship ; and lordship without use.
 2. Possession, unlike lordship, is not a right.

natura ex toto ab illis aut eius indistinccio a dominio poterit [28A affirmari, quoniam in suis partibus possunt ab hominibus sic includi et aliter occupari, nec eorum natura ea sustinet ab homine aliter possideri; et ob hoc occupacio partis in ipsis elementis occupacio totius censetur, cum occupans illud intendit. 5

IOH. Secundum hoc possessio habet necessario actum previum voluntatis.

RIC. De possessione actuali recte hoc inferens.

IOH. Hoc ratione confirma.

RIC. Sicut dominium presupponit rationem et eiam potencie: in ciam volitivam, sic eius immediatus effectus, scilicet, possessio, B. supponit immediatum rationis effectum, scilicet, actuale iudicium rationis et appetitum, qui est primus actus potencie volitive; qui appetitus sequens iudicium rationis voluntas vocatur: et sic possessio previam exigit voluntatem, sicut sensus ipsius tertium 15 videtur exprimere, scilicet, post acquisitionem sessio (ut iam supra expressimus); licet verbum possidendi interdum pro possessione habituali sive ad possidendum libera facultate (ut cito infra clarescet), et aliquociens similitudinarie in Scripturis sumatur, ut ibi, *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* (Iob 20 iii. 6), et ibi, *Possidebit tremor ypocritas* (Ysa. xxiii. 14), et in *xxiii.*: locis similibus. Dominium autem nequaquam voluntatem ho- codd. 32. minis presupponit (iuxta superius iam ostensa), set oritur in anima ad presenciam gracie inspirate. Claret ergo quod ipsa possessio sic sequens liberam voluntatem a dominio suo sive a dominio a 25 quo iuste procedit, tanquam a sua causa, in elementis sicut in mobilibus rebus distinguitur; licet non tantum nec ita patenter et pariter est de possessione habituali, quoniam illa voluntatem habitualement sive voluntatis habitum posteriorem dominio presupponit. 30

IOH. Possessio ad usum michi pertinere videtur, quoniam re possessa a labore sedemus et ita utilitatem consequimur eo modo.

RIC. Non omnis utilitas extat usus. Annon didicisti in philosophia Aristotelis de anima actum primum ab actu secundo 35 distinguere, ut actus secundus sit actus primi, non autem dicitur actus primus aut quivis habitus sive dispositio esse usus, quamvis quoquo modo apte possit dici utilitas? Usum igitur non nisi actum secundum, scilicet, operationem, appella: pos- B sessio autem magis est acquisitionis finis. 40

VII. IOHANNES. Dic nunc cur verbum *naturaliter* posuisti in de- supra, p. scriptione originalis domini. 335.

Explanation of the description of original lordship

RICARDUS. Ad excludendum omnem alium previum posi- omni B.

Possession implies the will to possess,

whereas lordship is independent of will.

28B] tivum titulum possidendi ab ipso originali dominio ; quoniam, as a right of possessing by nature.
quam B. si aliquo alio titulo previo positivo rem quamvis aliquis possideret, non esset illa possessio naturalis simpliciter nec iustificata auctoritate originalis domini, set alterius adiecti domini sive
 5 iuris alterius acquisiti, ex quo ab alio iure seu titulo acquisito previo dependeret. Item, illud eciam adieci propter impiorum a. occupacionem rerum iniquam ; quoniam, si quis peccator res occupat, illa occupacio violenta non vere naturalis existit, quoniam per tyrannidem illas occupare censetur, quia contra legem
 10 suppremi domini earundem, scilicet, domini Dei sui.

IOH. Quomodo innaturalis est illa possessio ad quam natura impellit ? Solemus enim ea quae ex instinctu sive impulsu nature geruntur *naturalia* appellare ; ad istam autem possessionem rerum necessariarum ad vitam non dubium natura impellit ;
 15 unde naturalis eciam in peccatore esse videtur.

RIC. De actibus naturalibus, prout naturale contra voluntarium distinguitur, verum dicis ; quia quicquid geritur ex instinctu sive impulsu nature non adhibita voluntate est actus naturalis censendus ; qualis non est actus pretactus. De actu
violente B. seu habitu naturali, prout naturale violento opponitur, non recte id dicis ; quoniam ibi actus aut habitus, ut sit naturalis, non violentus, condicionibus duabus perficitur, scilicet, ut sit conformis nature impulsui, et ut sit conformis, non discrepans, gratie spirituali, que est forma omnis iusti voluntarii habitus
 25 atque actus : et ob hoc, quia ista possessio caret forma quam deberet habere, nec a solo naturali impulsu procedit, set eciam a voluntate non iusta, innaturalis, non naturalis, simpliciter affirmatur.

IOH. Si talis rerum usus sive possessio in peccante mortaliter
 30 innaturalis existat, consequitur quod sit vere peccatum ; at econtra omittere vite necessaria ita est in peccatore homicidium et peccatum, sicut in iusto : et ita consequitur quod omnis peccator in omni usu vel abusu rerum ac possessione earum sit vere perplexus, ita quod sive utatur sive omittat peccato novo con-
 35 stringitur ; quod stare non potest, quia tunc homo peccaret invitus.

RIC. Ultimum quod infers non sequitur, cum quisque peccator in quocunque momento, ut communis habet opinio, valeat veraciter penitere, et sic sine culpa res poterit libere possidere et
 40 cum gracia eis uti ; unde, si penitere noluerit et ante penitentiam rebus utatur, penitat voluntarie, non invite : at si dixerimus, quod aliis videtur probabile, quod non in quocunque
 C momento potest quisquam peccator sufficienter ut * gratiam recipiat penitere, licet incerto temporis tractu hoc possit, tibi

poterit responderi inconueniens nullum esse ut quisquis peccator [28C
in possessione rerum et usu earum ad tempus aliquod sit vere
perplexus, cum hoc ex culpa preuia mereatur. Nec propter hoc
ultimum quod intulisti consequitur, scilicet, quod talis peccaret
inuitus; quoniam sive uteretur rebus sive omitteretur libera 5
voluntate a necessitate id faceret, et ob hoc voluntarie, non
invite, peccaret, licet forte secundum logicam satis bonam proba-
biliter dici posset quod ex sua culpa ad peccandum protunc
esset artatus.

IOH. Si sic esset perplexus, deberet secundum iudicium ra- 10
cionis minus malum eligere; et omnis eleccio rationi conformis
est recta; igitur iste peccator in tali casu recte ageret taliter
eligendo, et per consequens non peccaret.

RIC. Non est ista eleccio recta simpliciter, quia nullus simpli-
citer recte eligit qualecunque peccatum, licet exposito, scilicet, 15
propter perplexitatem secundum quid, dicatur recta eleccio; nec
sic secundum quid recte agere a peccato excusat: probabiliter sic om M.
autem posset dici quod sic eligens minus malum proprie non
peccaret, scilicet, culpam nullam committeret pena sensus plec-
tendam, licet peccaret communiter accipiendo peccatum pro 20
culpa cui pena sensus debetur et pro omni actu difformi, scilicet,
gracia non formata: et istud probabilius michi est visum. Nec
istud tollit quin usus talis sit violentus, quia contra legem
summi Domini rei illius, et innaturalis, quia contra institutio-
nem nature (ut diximus); et vere est iniustus, quia caret gracia 25
regulante, et a Deo prohibitus. Unde Psalmista expressit, *Pecca-*
tori autem dixit Deus, Quare tu enarras iusticias meas et
assumis testamentum meum per os tuum? et Ysa. i. 13, *Non*
offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abhominacio est
michi. Sicut enim isti actus impiorum circa bona ipsius sunt 30
malis prohibiti, ita ceteri actus circa consumptionem aut aliam
contractionem beneficiorum ipsius; licet *faciat solem suum* Matth. v.
oriri super bonos et malos, et pluat super iustos et iniustos, et 45-
dicat de zizannia et tritico *Sinite utraque crescere simul:* sic cap. xiii.
enim prohibet et permittit, nequaquam precipit aut concedit; 30
solis enim iustificatis accedentibus ad Deum per gratiam usum
bonorum suorum videtur concedere. Unde scriptum est, *Venite*
ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos,
Mat. xi. 28; et Ysa. lv. 1, *Omnes sicientes, venite ad aquas, et*
qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite. Ecce, 40
quod venire ad Deum precedit refeccionem et comestionem
quas ipse concedit.

VIII. Est ergo possessio naturalis, correspondens huic auctoritati

28C] originali, occupacio sive detencio voluntaria atque iusta rerum Description
of natural
possession.
D * homini subiectarum ex sola auctoritate originalis dominii.

Debes tamen attendere quod ista possessio naturalis est duplex :
una absoluta sive plenaria, scilicet, qua quis rem pro suo usu
5 omnimodo occupat ; et alia modificata vel alias semiplena, qua
quis cum modo tercio, scilicet, ad usum certum sive pro certo
tempore sive loco rem occupat, sicuti occupant usuarii universi :

in casu om. et utriusque possessionis est aut esse potest in casu (ut infra
M. patebit) originale dominium suo modo originalis auctoritas. Et
originale dico *voluntaria* occupacio propter occupacionem animalium
om. M. ceterorum, que voluntatem non habent, et ob hoc res possidere
non possunt ; quia insuper nullus naturaliter actu aut habitu
quicquam possidet nisi rem actu aut habitu occupare voluerit.

IOHANNES. Dic qualem possessionem habuit Adam in Para-
15 disum †ranslatus.

RICARDUS. Cum solus erat, communem possessionem non Of Adam's
possession in
Paradise
habuit, scilicet, nec factio nec simul factio et iure communem ;
Post so- quia nec socium nec sociam possidendi propriam factio tunc
ciam *codd.* habuit, quia solus tunc fuerat : set an habuit possessionem tunc
habuit *ins.* aliquam factio et iure propriam tibi libet inquirere, aut iure
communem.

IOH. Ex quo Adam extra Paradisum creatus positus fuit in
Paradiso ut operaretur et custodiret illum, et consequenter solus
ibi existens nomina cunctis animantibus ut suis imposuit, vi-
25 detur quod omnium illorum possessionem propriam tunc habe-
bat, non solum factio set iure ; quoniam ex quo in eo statu quo
solus possederat Paradisum cum suis contentis nullus alius ius
ea possidendi habebat, totum ius possidendi ea in sua sola per-
sona remansit, et ita ipse omnia illa singulari seu solitario aut
30 proprio iure possedit.

RIC. Donec in quarto huius discimus de proprietate trac-
temus, attende, sicut superius de originali dominio tibi respon- by himself,
dimus quod potuit esse singulare seu de facto solitarium uni,
nequaquam proprium in proprio sensu sive primario, scilicet,
35 iure, sic proprie quod omnes alios excluderet, sic possessio Para-
disi cum suis contentis, quamvis prothoplasto singulariter sive
protho- solitarie competeat, tamen esse sua propria, scilicet, iure pro-
plauto *M.* prio non debebat ; quoniam, eciam si ipse nescisset, alius sue
nature creatus equale in illis rebus cum eo dominium habuisset,
40 sicut uxorem esse in prima formacione ipsius uxoris, sopore a
Deo sibi immissio, esse nescierat, que tamen antequam soporem
Ante *par* B digesserat par cum eo rerum illarum iure dominium optinebat : et
at inscrit. ob hoc nec tunc nec ante proprium dominium aut iure propriam
possessionem habebat ; nisi forte aliam causam proprie posses-

sionis quam solitudinem aut singularitatem eum tunc habuisse [28D poteris invenire, preter hoc quod proprie sic communia possidendo Deo iniuriam intulisset, legem quam sibi dederat infringendo. Pluraliter enim, non singulariter, illi Deus contulit dona *Plur. om. B.* sua : *Dominamini*, inquit, *piscibus * maris*, et *Crescite et multiplicamini*, et *replete terram et subicite eam*. Si igitur ipse singulariter, scilicet, proprio iure sociorum exclusivo, sibi ista donaria propriasset, contra formam seu legem donacionis egisset, et ita peccasset. 29A

IOH. De universitate rerum ei a Deo datarum hoc fateri 10 compellor ex racione premissa, et eciam quia posteris irrogasset iniuriam, data eis a Deo communiter propriando; licet de particularibus rebus sibi necessariis sive accomodis, scilicet, de victu et vestitu et Paradisi particula illi accomoda, cur eas proprie non possedit non video, uxore eciam sibi creata. 15

and with his wife.

RIC. Quia secundum racionem premissam sic uxori intulisset iniuriam bona communia propriando; et pariter, si ipsi simul aut rerum universitatem eis datarum aut aliquas earum particulas simpliciter propriassent, posteris cum ipsis communibus dominis iniuriam irrogassent, bona eis et ipsis communia propriando. 20

IOH. Iam fateor quod nec ipsi nec aliqui posteri sine aliorum iniuria poterant rem eis aliquam simpliciter propriare, eciam casu necessitatis aliis reservato.

RIC. Innocens igitur in presenti nullus potest rem sibi aliquam sine fratrum suorum iniuria propriare. 25

IOH. Non sequitur, quoniam modo sunt alia dominia propria introducta, per que homines non tantum proprie possident set iure proprio dominantur; qualia in statu nostrorum parentum, si ipsi servassent innocenciam, non poterant introduci, quia omnino fuissent cassa, sicut in libro proximo est suasum. *supra, pp. 367 seqq.*

IX. RICARDUS. Non est hoc a nobis inibi affirmatum, set diffinendum maioribus est dimissum; quoniam, si nostris parentibus primis innocencia remansisset, non michi est certum numquid posteri, quamvis in iusticia propagati sive concepti fuissent, peccare postea potuissent venialiter atque mortaliter: hoc enim 35 diffinire nec affirmare voluimus. Quod si facere potuissent, non tunc, sicut nec nunc, dominia civilia inutilia exitissent, set tam iustis (scilicet, innocentibus) quam peccatoribus, sicut in presenti propter cohercendam maliciam, multum utilia exitissent; licet aliquibus tunc perfectis, sicut nunc imperfectis aliquibus, fuissent 40 cassa et vacua. At si nullus in statu innocencie potuisset peccare mortaliter, potuissent tamen peccasse venialiter, eo casu adhuc omnino non video quin iustis minus perfectis tunc sicut *vacua: vana M.*

Of the possession of Adam's posterity, had he not sinned.

1. If they could have sinned, then civil lordship would have arisen without the fall;

2. even though they sinned but venially.

29A] nunc, non tamen tantum, necessaria fuissent sive utilia positiva dominia ad coherendum peccantes venialiter ne sic peccando ceteris inferrent iniuriam. Si vero ex persistencia primorum nostrorum parentum in bono ita fuissent omnes posterius in iusticia confirmati (ut placet aliquibus) quod nullus peccare aliquantulum potuisset, adhuc poterit tibi dici quod, sicut propter dominia positiva possunt res aliquas in presenti proprie possidere, ita protunc, per legem nature qua iustum videtur ut prior origine ceteris paribus potior redderetur in iure, potuerunt sibi terre ac rerum mobilium congruas * particulas propriare sine iniuria aliorum (unde Iacob suo filio primogenito ita dicit: *Ruben, primogenitus meus, tu fortitudo mea et principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio*, Gen. xlix. 3); sicut laboricio aut industria poterant, ut videtur, res aliquas, sufficiencia quoad omnes alios remanente, sibi et suo usui iure proprio simpliciter propriare. Non est igitur ratio illa firma de possessione simpliciter propria (ut videtur) quod Adam nullius rei possessionem pot. om. B. simpliciter propriam poterat innocens optinere, quoniam non per hoc (ut premissa pretendunt) posteris intulisset iniuriam aut uxori; licet nostra ratio fuerat satis firma quod non poterat, cum solus erat aut postea, Paradisum cum suis contentis, scilicet, simpliciter proprie possidere, quoniam ad hoc nulla lex nature fuisset, sicut ad electionem particule sibi accomode (iuxta premissa) lex nature multiplex (sicut expressimus) sibi, ut videtur, poterat suffragari. Nisi igitur aliud refragabile econtra repereris, et cum solus fuerat et cum uxore et etiam postmodum innocentibus liberis procreatis, potuit Adam res mobiles atque immobiles sibi accomodis simpliciter proprie possidere.

IOHANNES. Cum solus erat, videtur michi eum licite sic agere X.

30 potuisse, scilicet, aliqua proprio possidere; set cum uxore nequaquam, quoniam ipse uxore sibi creata predixerat in sopore a Deo edoctus quod duo in carne una esse deberent: et ob hoc cum uxore in statu innocencie et post lapsum communionem bonorum omnium et ipsa cum eo servare debebant, veluti una session. 3. On the other hand, supposing that they did not sin, it is still conceivable that property might have come into existence.

35 caro, per huiusmodi individuam unitatem.
RICARDUS. Sentencias contrarias in hoc dicto convolvit; quoniam si solus existens poterat aliqua simpliciter propriare, eciam uxore facta potuit illa proprie retinere: alioquin antea ei

scil.: sub B. simpliciter, scilicet, facto et iure, vere propria non fuissent.

40 IOH. Hoc vereor me dixisse.

RIC. Ista unitas copule coniugalis est tanta censenda quod non nisi ex causa fornicacionis tunc sicut et nunc (secundum dictum Salvatoris in evangelio Mat. xix. 9) potuisset incidi.

Unde, ut videtur, nec eam sequens rerum omnium possessarum [20B
ab eis iure communis possessio nisi criminaliter potuit dissipari,
eciam eis liberis procreatis; quoniam tunc, sicuti cum soli fue-
rant, remansisset in eis ista unitas copule coniugalis: et per
consequens omnis talis possessio sic durasset.

IOH. Si casus fortuitus contigisset quo ita in arto positi exti-
tissent quod non nisi sufficienter pro eorum altero vite necessaria
habuissent, verbi gracia, frustum panis aut carnis; numquit
Adam robustior muliere in usu illius non debuit se preferre? ex
quo divisione facta non minus ambo in corpore periissent, cum 10
neutri porcio sua sufficeret: unde * videtur pocius eligendum C
fuisse ut ipse saltem singulariter salvaretur; et preter hoc plus
debuit corpus suum diligere ex ordine caritatis quam corpus
uxoris, et per consequens duplici titulo debuit se preferre.

RIC. Quamvis innocenter viventibus talis necessitas nullatenus 15
advenisset, quia tamen Deus casum illum poterat eis pro voto *tamen:*
suo adducere, posito illo eventu, non poterat Adam rem talem *cum B.*
suo usui propriando communionem nisi peccando dissolvere;
quoniam legem divinam de communionem servanda solvisset, et
sue equali consorti in iure rei illius iniuriam intulisset. Nec 20
salus ipsius in corpore sic peccando eligibilior extitisset quam
mors innocens utriusque, veluti pretendebas; cum nunquam sit
eligibilior aliquid habens peccatum annexum quam id quod est *pecc. om. B.*
liberum a peccato. Nec ordo caritatis de amplius diligendo
corpus proprium quam corpus alterius unquam id exigit, nisi ubi 25
preferri poterit innocenter; qualiter enim poterat pocius Adam *Post enim*
in tali casu mulierem renitentem postponere, quam potuisset si *B eam ins.*
ipsa ei violenter pro viribus restitisset occidere et si alias solus
re illa uti non posset, non video; quod quia non nisi peccando *non om. B.*
facere poterat, sic eam sua porcione rei illius destitui, ut michi 30
videtur, facere non debebat. Ex istis consequitur quod Adam
nunquam, eius uxore vivente, aliquod simpliciter proprium habu-
isset de rebus communiter eis datis in usum.

XI. IOHANNES. Numquid hanc solam possessionem iure commu-
nem habuissent posteri eius omnes, si ipse innocenciam tenuisset? 35

Would Adam's
children, had
they remained
in a state of in-
nocence, have
had only posses-
sion in common
and not in
severalty?

RICARDUS. Videtur quod perfecti, sicuti in presenti, pos-
sessionem communem, non propriam nisi facto, suo patri con-
formiter tenuissent; quoniam ad omnem usum et ad omnem
actum iustum quem circa res usuales exercere volebant perfecti,
sufficere eis poterat iure communis possessio, sicut et commune 40
dominium; licet tunc, sicut et nunc, in utendo alimentis et
vestibus possessionem actu propriam aliqui habuissent. De
imperfectis vero, quales tunc fuissent, licet modo impari, sicuti

20C] in presenti sunt plurimi, magis michi videtur ambiguum. Perge igitur raciocinando, quid in hoc poterimus congruencius affirmare, sicuti in precedente istum libro de dominio extat actum.

supra, pp.
367 seqq.

eo om. M.

supra, pp.
372 seq.

IOH. Ex quo eo casu, sicut in statu presentis miserie, homines per regiones divisi fuissent per civitates et vicos per cognaciones, familias, et domos, et aliqui solitarie vicitassent et leges directrices in moribus habuissent, et provisiones pro se et liberis suis et familiaribus; tunc fecissent, sicuti in presenti (iuxta disputata in libro proximo ante istum) videtur quod in necessariis ad sustentacionem secundum modum consimilem possessiones iure proprias habuissent.

alio om. B.

RIC. Econtra videtur, ex quo tunc nullo eguissent alio quam originali communi dominio, non videtur quod possessione indiguissent alia quam iure communi, * propria tamen facto: et eo 15 maximè illud videtur quod, existentibus omnibus bonis communibus quoad possessionem sicuti quoad dominium eorundem, nullus rationabilem usum alterius unquam aut aliquid aliter impedisset, quia sic impediendo contra iudicium rationis egisset; unde consequitur (ut videtur) quod omnis rerum ac possessionis 20 earum proprietas cassa ac supervacua extitisset. In innocentibus vero nullum ius cassum sive supervacuum (ut videtur) fuisset; unde consequitur quod in ipsis nulla possessio simpliciter propria, licet actu seu facto propria, extitisset.

IOH. Sic nunc ego affirmo.

25 RIC. Set non ego, donec id examinemus solidius; quoniam (sicuti superius est ostensum) etsi Adam et Eva innocenciam tenuissent, non ex eo possemus fidenter asserere quod eorum posterii fuissent in iusticia confirmati, ita ut peccare non possent: et nichilominus, si omnes confirmati in bono fuissent, non minus 30 ex aliis nature legibus poterant innocentes (ut videtur probabile) res communis domini eis licite simpliciter propriare. Nec ob hoc minus est verum quod accipis, scilicet, quod communis possessio eis omnibus, eciam imperfectis, ad omnem usum iustum, sicut perfectis, potuit sufficisse, eo potius (ut dicebas) 40 quod nullus iustum usum in altero aliquo impedisset; sic quod non poteris ex aliquo quod adducis in facto concludere, scilicet, quod nullus innocentum possessionem simpliciter propriam habuisset, licet ita potuisset fuisse recte probares. Quod vero ulterius intulisti, quod omnis possessio simpliciter propria innocenter 40 viventibus fuisset cassa atque superflua, in quibus nichil potuit

sic B: unde
consequitur M.

12. It appears from the references below, lines 35, 37, 39, that the names of the speakers in the following dialogue have become confused, probably through the omission of a speech consisting only of a short sentence assigned to one of them. At all events it seems clear that most of the following passage belongs not to RIC. but to IOH.

esse superfluum sive cassum,—quia pro eodem assumis sensum [29D
 superfluitatis et cassi, deciperis, quoniam quod de bonis nobis *ass. om. B.*
 utilibus est vere superfluum utilius potius quam cassum sive
 frustratorium dici debet. Quid enim est aliud quam quod pro
 utiliori Salvator nobis promittit, cum dicit, *Mensuram bonam et 5*
confertam et coagitatam ac supereffluentem dabunt in sinum
vestrum (Luc. vi. 38), nisi supereffluens commodorum mensura,
 tanquam merces liberalissima atque habundantissima et per
 consequens utilissima nobis reddetur? quam si quis cassam,
 supervacuam, seu frustratoriam affirmare voluerit, non solum 10
 eum errantem (ut reor) set amentem astrueres. Non est igitur
 inconveniens set multum conveniens quod innocentes ius super-
 fluum habuissent, non supervacuum nec eciam eis necessarium,
 set imperfectis habundans ad vitam innocuam transigendam.
 Cum igitur secundum leges ingenue rationis aut vigore alicuius 15
 earum non poterant innocentes particulas terre ac maris, ignis
 et aeris, et eciam particulas rerum mobilium proprie simpliciter
 possidere; cur eciam viri cum suis uxoribus, aut cum uxore et
 liberis ac suis domesticis; cur eciam communitates alie sive
 collegia in statu innocencie (ut incepimus suadere) bona huius-
 modi particularia que fuissent omnium innocentum * quoad ^{B dub.}
 originale dominium illibatum bona communia sibi ex simili 30A
 alicuius legis nature titulo propriare simpliciter, videtur non
 facile invenire: videlicet, segetes terrarum culturarum per ipsos,
 animalia domesticata per eos, edificia suo opere fabricata, pisces *animalia:*
 maris et celi volatilia et terre mineras ipsorum industria acqui- ^{codd. alia.}
 sita, et generaliter vestitum ac victum et quecunq; eis neces-
 saria, utilia, sive accomoda ad suam vitam mortalem transi-
 gendam eorum opere aut industria acquisita. Et eo amplius id
 videtur quod nullus alius innocentum taliter possidentibus 30
 invidisset, nec possidentes ex causis talibus seu titulis moles-
 tasset, set acquievisset rationi sive legi nature dictanti quod
 operans quiescenti, exercens industriam negligenti, circa rerum
 accomodarum sibi sive utilium possessionem habendam et usum,
 in earum possessione et usu aliis debebat preferri; dum tamen 35
 nullus de bonis communibus sibi ac suis tot aut talia simpliciter
 propriaret quod alterius status in gloria et honore primevis, quos
 propter constitutionem eorum super opera manuum Dei sui ex
 prerogativa originis acceperunt, maculam sustinerent. Sicut
 enim manna celeste, quo in deserto Dei populus quadraginta 40
 annis per dies singulos in habundancia pascebatur, propter suam
 teneritudinem in tertium diem servatum computruit et vermibus
 scaturivit; unde parce per gomor unius mensuram solummodo
 debuit a singulis occupari (sicut legitur Ex. xvi. 16–20): sic *sic: si B.*

30A] coturnices quia diutine poterant reservari a singulis de eodem populo usque ad decem choros capte atque siccate pro futuris temporibus servabantur (sicut legitur Num. xi. 2) : unde Levit. xxvi. 10 eidem populo legimus hoc modo a Domino fuisse pro-

5 missum, si legem servarent, *Comeditis vetustissima veterum et vetera novis supervenientibus proicictis*, ut ex hiis et aliis pluribus lacius in Scripturis expressis apercius instruamur iuxta condicionem rerum hominibus datarum in usum minus aut amplius esse pro futuris usibus reservandum. Unde dubium

10 non videtur quin in statu innocencie, si cuncti in bono mansissent, de allece natatilium generibus homines amplius providissent, sicuti de segetibus et fetibus animalium ampliora servassent, quam de rebus cotidie promptis ad manum; cuiusmodi sunt pisces fluminum ac stagnorum. Unde apparet quod aliqua vite

15 innocentum accomoda fuissent magno laboricio seu grandi opera acquisita, que causam appropriandi huiusmodi, iuxta supradictas leges nature, si appropriare libuisset, eis dedisset, quod in volucris et reptilibus et aliis bestiolis secundum modum sue nature congruum crevimus observari. Singuli enim eorum pro

20 se et suis fetibus necessaria in escam congregantes, congregata

20B* ex instinctu, quasi ex quadam lege, sibi appropriant, sine invidia seu molestia eis inferenda ab aliis, casu necessitatis excepto; in quo eas conspicimus non ea bona, veluti aliena, rapere, set ab aliis congregata eo casu ut sua recipere.

25 IOHANNES. Non video quomodo unus potuit sine iniuria ali-

25 orum aliquam terre aut maris particulam quoad possidendum iuste taliter propriare; quoniam ille particule habebant herbas, fructus, bestias, volucres, et pisces producere in cunctorum hominum sustentacionem communiter: et sic illis particulis appropriate

25 *Argument in favour of the position that in a state of innocence men might hold some things in severalty.*

25 possessionis ab uno alii cum maiori tedio seu labore potuissent suam vitam transigere; et sic inferretur ceteris (ut michi videtur) iniuria, cum per fratrem suum ad tale dispendium urgeretur.

25 *Argument in favour of the position that in a state of innocence men might hold some things in severalty.*

RICARDUS. Si possessio iniuriosa et per consequens iniusta existeret, non esset possessio naturalis set usurpacio pocius

35 violenta dicenda: nichilominus poterit tibi dici, ut supra, iuxta regulam prelibatam, quod prior origine prior (ut videtur) esse debebat in iure. Unde, Adam solo creato, ipse potuerat Paradisum ex integro possidere, et solus de facto possedit (iuxta illud Gen. ii. 15, *Tulit igitur Dominus hominem, et posuit eum in*

40 *Paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum*): et nichilominus, nato sibi Caym, poterat ipse Caym, si Paradisus eis sufficeret, Paradisum cum patre communiter possidere; set hac modificacione adhibita, quod pater filio et senior iuniori in

eleccione particule de Paradiso sibi accomode prior esset, et [30B] libere posset pre aliis electam particulam proprie seu singulariter possidere, nisi (ut ante premisi) illa porcio sibi et aliis posset sufficere. In quo casu quisque post natus communicationem illius porcionis potuisset legitime vendicare, et ipsam porcionem 5 cum priore communiter possidere : ita quod prior origine posset particulam sibi et suis, si quos haberet, necessariam proprie seu singulariter occupare ; non autem particulam quamcunque a voluptate decretam. Nec per occupationem necessarie particule (semper intelligo, secundum rationis recte iudicium) filio suo 10 seu nepoti (ut videtur) irrogasset iniuriam (ut affirmas) ; cum terre residuum illi et quibuscunque postea nascituris sufficeret necessaria, immo supereffluencia omnibus producendo ; quamvis, commisso peccato primi parentis, ille iunior ad vultus sudorem amplius urgeretur quam si prior origine illam parti- 15 culam non teneret ; quoniam (ut videtur) non est dicenda iniuria ista posterioris per prioris occupationem artacio, cum fiat conformiter rationi, scilicet, quod prior origine debet in possessione preferri : propter quam legem non propter originale dominium ista propria possessio naturalis est secundaria, nequa- 20 quam primaria. Si vero omnes in * innocencia perstitissent, C nec labor fatigans nec sudoris quodquam discrimen artasset, set gradatim, ipsis natis de matribus atque crescentibus, terre paulatim particulas sibi accomodas elegissent ad Paradisum ; cum ratio naturalis exposceret ut forsitan de ligno vite ederent, 25 reddituri ad suorum eciam parentum solacium. Si igitur ista communiter hoc modo velim astruere, quid censebis?

velim : tibi
B.

XIII. IOHANNES. Perpulcra esse ac veritatem habencia michi videntur.

Argument to the
contrary.

RICARDUS. Sic michi, licet in quodam scrupulo, multo tem- 30 pore videbantur ; set tandem contrarium michi apparuit, scilicet, quod, si Adam et omnes sui posterii innocenciam conservassent, nullus eorum possessionem iure proprio propriam habuissent aut habere licite potuissent.

IOH. Probacionem conclusionis istius evidenciis omnibus pre- 35 missis contrarie tanquam michi multum mirabilem acceptarem.

RIC. Beatus Clemens in epistola directa domino Iacobo tunc Ierosolimitano episcopo (et ponitur in Decretis, 12. q. 1., capitulo *Dilectissimis*) ita dicit : *Dilectissimis fratribus et condiscipulis Ierosolimis cum Iacobo fratre nostro habitantibus : Communis 40 vita est omnibus necessaria, fratres, et maxime hiis qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt et vitam apostolorum eorumque discipulorum imitari volunt. Communis enim usus*

30C] *omnium que sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit :
 sunt B. set per iniquitatem alius hoc dicit esse suum, alius istud ; et sic
 inter mortales facta est divisio. Denique Grecorum quidam
 am. esse sanctissimus, hec sciens ita esse communia debere, ait amicorum
 Decr.: esse omnia communia : in omnibus autem sunt sine dubio et
 coold. enim coniuges, et sicut non potest dividi (inquit) aer neque splendor solis,
 am. ita nec reliqua que communiter omnibus data sunt ad habendum
 dividi debere, set habenda esse communia. Hec ibi. Cui simile
 legitur beatum Iohannem evangelistam in faciendo sermonem
 10 contra appetitum diviciarum dixisse hoc modo : Sol et luna,
 sidera, aer, et pluvia omnibus communiter sua beneficia largi-
 untur ; sic et inter homines omnibus omnia communia esse
 deberent. Ubi primo videtur pensandum quoad nostrum pro- 1.
 positum testimonium illius Greci sanctissimi confirmantis quod
 15 omnia debent esse communia veluti amicorum ; et non est
 dubium quod bona amicorum sunt ita communia quod nullus
 quicquid habet seu possidet iure proprio exclusivo iuris utendi
 in suo amico. Hoc enim Aristoteles ipse in octavo Ethicorum
 asseruit, quoniam alias amicicia vera non esset. Item, pensare 2.
 20 debemus quod dicit amicos esse coniuges (coniunctione amoris,
 intelligo), ut ex hoc nobis ostendat quod, sicut a coniugibus
 nichil est proprio iure possessum seu habitum (sicut supra
 supra. pp. claruit de Adam et eius uxore), sic neque amicis potest proprio
 393 seq. iure quevis esse possessio ; quales fuissent omnes in statu inno-
 D cencie * permanentes, in quibus remansisset caritas inoffensa.
 Item, pensare debemus exemplum de indivisione aeris et splen- 3.
 doris, que divisio intelligenda michi videtur continuacio natu-
 ralis tocus aeris et tocus splendoris, quantumcunque diversi per
 nares diversas particulas aeris et per oculos diversas partes splen-
 30 doris de facto recipiant remanentibus ipsis totis continuis, ut eis
 pro voto singuli uti possint. Continuatur enim aer inspiratus ab
 uno et splendor in oculis receptus ab uno cum suis totis extrin-
 secis ; et non est inter partes illas et tota extrinseca actualis divisio,
 set indivisio naturalis : unde dicit quod *dividi non possunt*, quin
 35 (scilicet) semper remaneant integra atque continua. Et quoad
 ius possidendi atque utendi omnibus indivisa et semper com-
 munia, ut ex hoc de omnibus inferat quod non debent dividi,—
 ita (scilicet) quod non remaneant communia, set sunt habenda
 communia, unde pro eodem habet esse indivisa et esse com-
 40 munia,—Ita, inquit, *nec reliqua que communiter omnibus data
 sunt ad habendum dividi debere, set habenda esse communia.*
 Si quis igitur dixerit quod in statu primevo aliquis potuit aliquam
 rem iure proprio possidere aut iure proprio ea uti, ita ut non
 remaneret aliis ius possidendi atque utendi sive habendi (ut ipse*

hic loquitur), consequenter affirmat quod ille potuisset aerem [30D
 4. dividere et splendorem, ut non remansissent communes. Item, cum dicit quod *communis usus omnium que sunt in hoc mundo esse debuit, set per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud*, per *communem usum* intelligit ius utendi commune, quia 5 pro opposito illius communionis accipit quod alius dicit *hoc esse suum, alius istud*; constat autem quod per *esse suum*, cum *suum* sit pronomen possessivum, intelligere oportet ius proprium; communis igitur usus huic iuri opponitur: unde constat quod non aliud inportat quam ius commune utendi. Ex quibus 10 consequitur quod proprium ius utendi per iniquitatem (scilicet, per peccatum) appropriando communia fuerat introductum; et ita in innocentibus, in quibus nullum fuisset peccatum, nunquam
 5. proprium ius fuisset. Item, Deus ipse et omnis ordo angelicus solo iure communi omnibus iustis in rebus creatis in usum 15 eorum communem utuntur; quoniam Deus dominium suum quoad res aliquas, et ius utendi quoad omnia ab eo creata, communicavit angelis atque hominibus: propter quod (ut michi videtur) dicit apostolus, *Omnia vestra sunt, sive Paulus sive Apollo sive Cephias, sive mundus, sive vita sive mors, sive pre-* 20 *sencia sive futura*, I Cor. iii. 22. Igitur, sicut nec in angelis qui steterunt, sic nec in hominibus si stetissent aliquod proprium ius possidendi sive utendi rebus communibus extitissent; set *per iniquitatem* est factum quod *alius hoc suum, alius illud*,
 6. esse dicebat. Ad quod urget ratio naturalis quoniam appro- 25 priare communia est minuere ius utendi * in aliis, et iura inno- 31A centum minuere, non dubium, est eis nocere; nocere vero fratribus suis innocentibus non potuit convenire; igitur nec eis competere potuit data illis et aliis communia simpliciter pro-
 7. priare. Item, cum nullus innocens aut ingenuus velit suo 30 originali iure privari sive in sua primeva gloria maculari, nisi fortassis propter sibi meritum cumulandum, non debuit quisquam iustus et innocens aliter hoc inferre; alioquin fundamentum illud legis nature dissolveret, quod legem continet et prophetas (*Omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines et 35 vos facite illis*, Mat. vii. 12): omnis autem propriacio iuris minuit aut privat aliquo modo ius utendi in aliis; igitur non potuit
 8. innocenter haberi. Item, ista iuris proprietates possidendo cassa atque ociosa semper in innocentibus extitisset; quia nichil eis commodi unquam attulisset, ex quo ad omnem actum et omnem 40 usum eis accomodum possessio iuris communis singulis in possessionis ordine suffecisset; quoniam nullam indignitatem noxiam, nullam invidenciam, nullam repugnanciam (ut supra supra, p. diximus), habuissent, quin singuli semper sufficienciam, immo 39^S.

31A] affluenciam, omnium commodorum ad votum liberum habuissent communi iure utendi omnia possidendo. Vera est ergo nostra predicta conclusio quod, si Adam et omnes posteri eius innocenciam conservassent, nullus ipsorum possessionem iure 5 proprio propriam habuisset aut habere licite potuisset.

IOHANNES. Nescio repugnare: et tamen quomodo hoc stare XIV.

posset non video, quoniam si innocentes poterant habere possessionem facto propriam, pariter poterant habere possessionem iure propriam (ut michi videtur); quoniam possessio facto 10 propria iusta in eis fuisset, non solum in quantum possessio, set etiam in quantum propria facto possessio, et non potest proprium aliquod iure solo communi iustum existere (ut videtur); unde consequitur quod poterat in innocentibus esse aliquod ius proprium proprietatem possessionis iustificans.

15 RICARDUS. Vires tue mentis recollige, et attende quod proprietas possessionis propria facto tantum aliter potest iustificari quam proprietas possessionis proprie facto et iure; quoniam hec possessionis proprietas non nisi iure proprio iustificari potest in aliquo; alioquin non esset iure propria set iure communis. Pro-

20 prietas vero possessionis proprie facto tantum iustificari potest ex causa multiplici; quoniam proprietas possessionis facti ex

ponit: fo- grammaticali sensu ipsius aliquid ponit, scilicet, possessionem, *tuit v.* et aliquid privat, scilicet, communionem facti sive de facto. In eo quod ponit, scilicet, in occupacione, iustificari potest sufficienter

25 ex communi originali dominio; quoniam quilibet ex illo dominio, ubi non obviat ius aliquod positivum, res ab eo dominatas iuste potest et libere occupare. In eo quod privat, intelligi potest iusta propter ius peculiare in occupante, quod alios privat a

B communionem sive excludit de * facto; que causa iustificandi (ut

30 diximus) in innocentibus non fuisset: et intelligi potest iustificari illa communionis de facto previo per privacionem possessionis de facto in aliis. Optime enim de lege nature arguitur, Iste hanc communem rem possidet et nullus alius eam possidet, ergo iste iuste proprie de facto eam tenet. Sicuti igitur nullum

35 ius proprium in illo exigitur neque efficitur ex verificacione huius antecedentis, Iste hanc rem possidet et nullus alius eam possidet; ita nec ad veritatem sui consequentis exigitur, scilicet, Iste iuste proprie de facto eam tenet seu possidet: set minor illa negativa ex sola iusta privacione, scilicet, quod rem illam

40 non placet alteri cuiquam possidere, continet veritatem. Unde constat quod non recte superius affirmasti quod non potest proprium aliquod solo iure communi iustum existere; cum per ius commune et per privacionem facti in aliis, absque alio iure et

alio positivo quocunque, possit veraciter iustum esse. Cum [31B enim privatio nichil sit dicenda quod non potest aliquod proprium solo iure communi iustum existere, per dictionem exclusivam solo iure communi, que ita secundum logicam recte debet exponi iure communi et nullo alio quam iure communi, privatio 5 que nichil est nequaquam excluditur.

XV. IOHANNES. Plurimum letificor hoc videre. Tolle cetera que in contrarium superius adduxisti; et utinam aliquo documento succincto ea patefaceres: non artare.

Answer to the argument that possession is property.

RICARDUS. Leges nature de prefrendo priorem origine aut 10 eum qui ingenio, industria, labore, seu opera in eligendo res sibi accomodas, aut in possidendo acquisitas per eum aut eis utendo, de prerogativa facti ex causa adiecta debent intelligi quoad possessionem et usum, non de prerogativa iuris possidendi sive utendi; aliud est enim causam propriam quam proprium ius 15 habere. Sufficere enim debuit cuique innocenti quod particulas rerum sibi accomodas posset taliter occupare quod possessionem et usum plenum ipsarum sine inpetitione cuiusquam quiete posset habere, a iure utendi neminem excludendo, set quolibet alio approbante aut tollerante seu saltem non impugnante pos- 20 sessionem et usum ipsius; pleno iure rerum illarum nichilominus singulis reservato, sicut coniuges et veri amici communibus rebus utuntur, nullo usualium rerum iure penitus potius in uno quam in alio pereunte, set de omnibus ab eis seu aliquo ipsorum possessis equali dominio et equali iure utendi in singulis re- 25 manente.

IOH. Istud documentum breve accepto, dum tamen in modico amplius illud elucidas; quoniam ex quo leges iuste dant uni prerogativam facti ut possit in electione preferri, omnino consequitur quod ille iuste, quia iusta lege, prefertur quoad possessionem *quia:* rei per eum electe habendam, et per consequens ille a * lege illa *que* B. iusta habet ius tale quo debet preferri, quod ius alter non habet, C et per consequens ille habet ex iure prerogacionis huiusmodi possessionem propriam non tantum facto set iure.

RIC. In toto usque ad conclusionem vere affirmas et de nostro 35 nichil infirmas; quoniam ius illud prerogacionis non possessionem (cum ius illud posset esse in impio) set prerogacionem *ipio* B. iustificat, et remanet possessio iustificata solo originali dominio et propria facto solo, nullo iure proprio iustificata seu iusta effecta: nec esset mere naturalis possessio, si esset iustificata 40 hoc iure adiecto, cum mere naturalis possessio innocentibus suffecisset; set michi videtur magis probabile quod nullum tale ius prevencionis seu prerogacionis fuisset in eis, set illud, tan-

31C] quam maculam sue ingenuitatis primeve, penitus reiecessent, aut ex sue institutionis innocentis regulis omni tali iure adventicio, tanquam sue glorie macula, caruissent. Ex quo (iuxta nostras rationes pretactas) tale ius quodcumque semper in innocentibus supra, p. 402. 5 supervacua extitisset : unde nec perfecti aliquod ius in presenti retinent.

IOH. Hoc secundum gratanter accepto : set secundum hoc cibus deglutitus in stomacho, quamdiu mansisset, fuisset pari iure utendi atque dominii aliorum sicut gluciantis.

10 RIC. Verum concludis : quod ex hoc potes advertere, si *deglucians* cibum deglucians illum urgeretur evomere, sine novo iure B. aliquo acquisito quisque priorum haberet ius idem in illo sicut ante masticacionem habebat ; et ob hoc ex actu seu usu fratris sui, re ipsa manente, nullum rei illius aliquis ius amisit. supra, p. 301. Pro quo clarius intuendo tene memoriter que de dominio in primo huius ostendimus, cum de consumpcionis actu inibi actum erat.

IOH. Illa habeo pre oculis, et gaudenter attendo quod talis propria facti possessio gloriam primeve dignitatis humane in 20 nulla persona innocenter vivencium minuisset, iure equali dominii atque utendi in omnibus honore et gloriam conservante ; que gloria imminuta fuisset in singulis, si singuli aut aliqui possessiones simpliciter seu iure proprias habuissent.

RIC. Ista (ut michi videtur) probabiliter advertisti ; quoniam 25 michi videtur ista sententia amplius convenire legi coniugii et amicitie innocentum atque nobilitati eorum et inoffense semper caritati ipsorum, quam prior sententia. Unde dominus noster Iesus, volens suos apostolos atque discipulos ad statum suum primevum ingenuum, prout fieri potuit in statu nostre presentis 30 miserie, revocare, pro regula eis dedit, *Quicumque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister, et quicumque voluerit inter vos primus esse crit vester servus* (Mat. xx. 26). Marchus dicit, *Si quis vult primus esse crit omnium novissimus et omnium minister* (Marc. ix. 34). Constat autem quod eos volebat 35 esse quasi ministros, et servos noluit aliquod ius proprium in D rebus * administrandis habere, cum sic habere alienum sit a ministro et servo. Si quis tamen affirmare voluerit, propter probabilitates supra adiectas aut alias, quod in statu innocencie fuisset aliqua possessio propria iure proprio possidentis, in 40 ceteris que tanguntur in libris sequentibus teneat conformem sententiam, quia nos premissam sententiam tanquam nobis probabilem consequemur.

IOHANNES. Sic fiat : dic ergo ad quanta se extendit ista pro- XVI.

Of the extent of natural possession.

pria possessio naturalis; intelligo, quantum potest homo isto [31D] titulo possidere.

RICARDUS. Tibi succincte respondeo. De omnibus subiectis cuicumque ex titulo originalis domini quilibet occupare potest, tenere, et possidere quecumque pro libito, hoc servato quod 5 nulli iniuriam inferat et erit possessio eius iusta. Unde de piscibus, volatilibus, feris, et bestiis nulli nullo titulo adventicio propriatis, super quibus habet quilibet iustus originale dominium liberum in presenti, potest quisque plura seu pauciora libere occupare, dum tamen in possidendo a rationis libramine rec- 10 tangulo non declinet; sic quod quantitas rerum ad quas se extendit ista naturalis possessio non est nisi rationis iudicio prefnita: ita quod iuxta varium cursum temporis et loci, eciam iuxta condicionem rerum usualium ac aliarum rerum, precipue personarum, circumstancias variatas in presenti, potest ista 15 possessorum quantitas variari; et ita potuit si omnes in innocencia permansissent. Sicuti enim Salamon in pigro pigriciam sive negligenciam reprehendit, cum dicit, *Vade ad formicam, o piger, et vias eius considera, et disce sapienciam; que, cum non habeat ducem nec preceptorem nec principem, parat estate cibum 20 sibi, et congregat in messe quod comedat; cuius reprehensionis causam annectit hoc modo, Usque quo, piger, dormi, etc., Veniet tibi quasi mare egestas, et pauperies quasi vir armatus: sic eciam sibi diligenter commoda providentem commendat, cum addit, Si vero impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et 25 egestas longe fugiet a te* (Prov. vi. 6-11); ut nobis ostendat, iuxta circumstancias supratactas, nos debere plura seu pauciora pro futura indigencia possidere.

XVII. IOHANNES. Dic an iste possessiones naturales sint abdicabiles an inabdicabiles, sicut ipsarum dominium. 30

Natural possessions can be renounced

RICARDUS. Ex premissis hoc constare videtur; nam ex quo non possunt haberi sine previa voluntate, sicut voluntarie admittuntur, sic eadem libertate abdicari possunt seu abici, cum habentur.

IOH. Non hoc solum querere intendebam, set numquid iuste 35 valeant in presenti et in statu innocencie. Numquid sine peccato possint abdicari?

in this present state,

RIC. In presenti communis possessio naturalis ac propria qualiscunque, que non est necessaria ad transigendam istam vitam mortalem nisi obsistat causa extrinseca (sicut professio 40 vel status persone vel condicio qua artatur forsitan * aliis pro- 32A videre aut alia causa consimilis), potest a quocunque, servata iusticia, abdicari; quoniam naturalis ratio sive iusticia, talibus

32A] causis sublatis, nullum artet sibi non necessaria possidere, quamvis illa possit iuste nichilominus occupare. Unde constat quod, quia status nostri primi parentis, qui constitutus est a Deo but not in the state of innocence. tocus mundi huius inferioris prepositus, ac specialiter ut operaretur Paradisum et custodiret illum (ut precedens istum liber ostendit), exegit ut subiugata suo dominio custodiret, non potuit, servando iusticiam, Paradisi possessionem voluntarie abdicare; quin potius contra statum suum sic agendo peccasset: nec sibi filiis procreatis potuit solam necessariarum sibi 10 (scilicet, sue persone) possessionem tenere, ex quo de iusticia, qua dimissa peccasset, tenebatur filiis parvulis necessaria providere.

supra, pp. 340 seqq.
IOH. Filiis suis omnibus factis adultis, non tenebatur eis necessaria providere, quia de ipsis sibi singuli suffecerunt; tunc 15 igitur istam possessionem tam Paradisi quam rerum omnium aliarum non necessariarum poterat libere servata iusticia abdicare.

RIC. Nisi quicquam aliud obstisset, fateor ita esse; quoniam, Adam ought to have renounced them after his fall. eo modo ut sextus huius ostendit, ipse se suo primevo statui 20 conformasset: et videtur sibi fuisse expediens ad gubernacionem multitudinis populorum, quales erant nondum tempore sue vite, innumeris legibus humanis adhibitis, quod ipse, solitudine mundi abiecta, penitencie sui peccati, quo deformaverat progeniem suam totam, et aliis spiritualibus Deo gratis operibus 25 solitudinem adhibere. Immo, legibus humanis adiectis et civilibus dominiis a Deo aut ab hominibus introductis, sublata fuit in ipso et in successoribus suis usque in presens mundi inferioris et parcium eius ista iure communis possessio, cum singuli domini proprietatem in suis particulis habuerunt.

supra, p. 335. IOHANNES. Cur adiecis *homini natura subiectas* in descriptione domini supradicta. XVIII.

RICARDUS. Quia dominium non est respectu rerum omnium possessarum, set tantum respectu rerum homini subiectarum: Explanation of the qualification *homini natura subiectas* in the description of original lordship. prima enim mater nostra primogenitum suum fratricidam pariens 35 exclamavit, *Possedi hominem per Deum* (Gen. iv. 1); nequaquam tamen domina Caym eiusdem filii sui fuit, quoniam Caym equalis nature non fuerat Ade natura subiectus, licet in moralibus parentibus filii sicut subiecti. Item, quia dominium non est respectu rerum omnium visibilium (sicut infra patebit tractando de usu); 40 infra, pp. 410 seqq. quoniam utimur angelis et hominibus atque celestibus quibuscunque corporibus, quorum tamen dominium non habemus: ideo clausulam illam, *res natura sibi subiectas*, adieci in descriptione humani domini, iuxta illud Psalmi, *Omnia subiecasti sub*

pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, et [32A
illud Gen. i. 26, *Ut presit piscibus maris, etc.*

IOH. Si tantundem valet, habere rem naturaliter sibi subiectam et habere rei illius dominium, idem per se ipsum exponetur; * cum dominium per rerum subiectionem describitur. B

RIC. Non sunt illa duo in sensu equalia; quoniam, sive bonus homo fuerit sive malus, res iste mundi inferioris sunt sibi natura inferiores et imperio humano subiecte, eo quod est factus ad Dei ymaginem et mortalis. Unde preter gratiam gratificantem ceteris animantibus imperare potest homo de facto ex condicione : o nature, quamdiu usum habuerit rationis: et sic superioritatem facultatis sive imperii naturalis habet sine gratificante gracia *imp.: ipis* super ea; dominium vero non habet in rebus huiusmodi nisi *B, 'n'p'u"* iustus (ut superius est probatum), neque sine gracia ipsorum *M.* habet usum iustum simpliciter (iuxta ibidem ostensa). *supra, pp. 34+ seqq.*

XIX. IOHANNES. Dic michi ulterius cur dominium describis per *supra, p. 335.*
usum.

Explanation of
the description
of lordship as
use.

Use is the end of
lordship

RICARDUS. Quia usus est finis domini et fructus eius precipuus, et non nisi propter usum datum est homini: unde Scriptura, tacens collacionem domini, eius finem seu fructum ²⁰ vel usum in benedictione previa hominis sic expressit, *Et bene-Gen. i. 28.*
dixit eis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et
subicite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus celi;
dominari enim est uti rebus creatis per dominium, et subicere *et: etiam B.*
eam est uti rebus creatis. ²⁵

IOH. Dominium res nobilior esse videtur quam usus; non est igitur usus finis domini, cum finis sit nobilior hiis que sunt ad finem.

and nobler than
it.

RIC. Multo prudencius econtra astrueris, scilicet, quod usus nobilior extat dominio, et multum utilior ad transigendum vitam ³⁰ mortalem; quoniam, etsi homo careret dominio rerum et usum haberet earum, vitam istam mortalem apte transigeret, non econtra. Unde, cum usus non fuerit homini necessarius, scilicet, post hanc vitam in vita beata, dominium eius super omnes creaturas istas cessabit; sicuti propter suam mortalitatem ³⁵ dominium istud in origine sua accepit: et ita in parentibus nostris cessasset, si in innocencia perstitissent, cum completus in sua progenie fuisset numerus electorum; et ante fortassis, si ipsi ante alios, ut aliis locum cederent super terram, fuissent de ista habitacione terrena sublati. Et dico *fortassis*, quia econtra ⁴⁰ magis videtur, scilicet, quod simul ipsi cum sua tota posteritate et mundi consummacione ad gloriam translati fuissent, sicut omnes angelos simul credimus in gloria consummatos: pro quo

- 32B] facere id videtur, quod, cum non fuisset locus aptus homini non glorificato in corpore nisi in terra, nusquam ipsi parentes primi transferri poterant; cum Paradisus, non dubium, iure hereditario omnibus eorum filiis fuisset communis. Ex quibus probabilis, licet dura, questio sequi videtur, scilicet, quod in comparacione ad reprobos paucissimi sunt electi; quoniam secundum hoc non erunt plures salvati quam terrena ista habitacio simul ad cohabitandum corporaliter ac suo modo mortaliter capere potuisset. Set heu, quam pauci sunt tot in comparacione eorum qui a mundi origine ab *illis primis hominibus sunt traducti, et eorum qui usque in finem seculi sunt futuri. Recte igitur per usum debuit istud humanum dominium diffiniri sive describi, cum non sit verum aut vere dominium, set potius commodacio sive ius utendi (sicut in secundo huius ostendimus); nec sine usu debuit remanere; nec nisi propter usum fuerit primo donatum; et ad usum veluti suum finem dominium ipsum naturaliter ordinetur. Non tamen hoc eo modo debes accipere, ut unicus actus utendi totali Ade dominio intelligatur nobilior, set quod genus usus generi dominii preferatur.
- 15 IOH. Si genus usus genere dominii nobilior sit censendum, singularis usus, scilicet, equi aut bovis aut domus seu rei cuiusque alterius, rei illius dominio debet preferri: cum igitur sit econtra quod preferendum est equi aut aliarum rerum dominium eiusdem usui singulari, quoniam quisque nisi fatuus potius equum eligeret quam unicum usum eius; consequitur quod dominium sit usu nobilius.

RIC. Tibi facile respondetur quod maiorem nobilitatem dominii nisi: cū B. quam usus singularis simpliciter ex hoc exemplo non arguis, nisi probas quod usus totalis equi aut bovis aut rei alterius dominio rei illius minus nobilis habeatur: tunc enim de usu equi, sicut de usu panis aut vini, de quo illud non potes inferre, recte concluderes; malles enim habere equi usum totalem sine equi dominio, quam equi dominium sine usu, quod sic tibi semper esset inutile, quo modo agitur inter dominum nostrum papam et fratres minores. Non est igitur hesitandum quin usus rei sit nobilior dominio, eligibilior, atque utilior.

supra, p. IOHANNES. Dic michi ulterius in descripcione premissa domini primorum parentum nostrorum quid verbum *utendi* importat. Solent enim mundanarum legum edocti astruere usum non posse esse rei usu seu actu consumptibilis, set solius rei de qua percipi potest utilitas substancia eius salva. Nec modus ille loquendi videtur a sacra Scriptura penitus alienus. Ecce enim Gen. xvi. 6 scribitur, *Ecce, ait, an illa tua in manu est;*

XX.
Explanation of
the word *utendi*
in the descrip-
tion of original
lordship.

utere ea ut libet; et Iud. iii. 15, *Utraque manu utebantur pro* ^[32C] *dextera*; et Thobie xii. 19 dixit Raphael angelus, *Ego cibo invisibili et potu qui ab hominibus non potest videri utor*: et multa sunt similia in Scripturis. Constat autem quod de ancilla, de manibus, de cibo invisibili Raphaelis utilitas percipi potuit salvis 5 ipsa ipsarum rerum substantiis. At econtra Scriptura testimoniis extat plena quod usus est rerum actu consumptibilium. Unde Ex. xxviii. 42, 43, *Facies femoralia linea et utetur eis Aaron*; et Iud. ix. 9 legitur in parabola de oliva, *Numquid possum deserere pinguedinem meam qua et dii utuntur et* ¹⁰ *homines?* et 2 Reg. xiii. 18, *Huiusmodi enim filie regis *vir-* ^D *gines vestibus utebantur*. Item, Hest. ii. 12, *Pigmentis et aromatibus uterentur*. Item, Eccli. xxxi. 19, *Utere quasi homo frugi hiis que tibi apponuntur, ut non cum manducas multum odio habearis*; et Paulus ad Tymotheum, *Vino modico utere* ¹⁵ *propter stomachum tuum*, 1. ad Thim. v. 23; et Ios. v. 12, *Nec Ios. v.:* *usi sunt ultra cibo illo*. Constat autem femoralia, pinguedinem, ^{Ios. 6 B.} vestes, apposita ad manducandum, esse de rebus usu seu actu consumptibilibus; unde videtur quod talium rerum sit usus: et hoc dicitur Levit. 7 isto modo, *Adipem cadaveris, etc. et* ²⁰ *eius animalis quod a bestiis captum est habebitis in usus varios*; codd. *habebit*. et Iud. xix. 19 dicitur, *Habentes panem et vinum in meos et* ^{bebit.} *ancille tue usus*.

Use means
1. the reasonable
employment of
things

2. consumable
or non-con-
sumable.

RICARDUS. Verbum *utendi* ibi exposui per *rationabiliter seu* supra, p. *utiliter rem tractandi*; et intelligo, sive id fiat de rebus subiectis ³³⁵ dominio mente sola, vel mente et sensu corporeo (sicut infra infra, p. patebit): et intelligo *utiliter*, scilicet, vere vel saltem iuxta in- ⁴¹³ ducium practice rationis; hoc dico propter casum in quo rationabiliter videtur usus utilitatem afferre, et fortassis nulla utilitas inde consequitur propter providenciam Dei superiorem ³⁰ nobis occultam, aut propter eventus fortuitos qui speratam utilitatem impediunt, aut propter peccatum illius futurum qui utitur, qui fortassis per suum peccatum cohibet sperate aut alias debite utilitatis eventum. Item, intelligo generaliter sive id fiat re tractata salva sive ipsam consumendo (sicut ibi tibi supra, p. expressi); quoniam de utrisque rebus Scriptura ostendit nos ³³⁶ usum habere, sicut per te supraposita satis affirmant. Et ob hoc nulla est repugnancia in Scriptura super hiis que tu superius adduxisti; quamvis aliqui sequentes modum positum in legibus humanis usum non ponant in rebus actu utendi consumptibilibus, ⁴⁰ set actum consumptionis earum abusum appellant: nec super *actu* ^{B.} voluntario usu loquendi, set super sensu verborum quem per sacram Scripturam Spiritus sanctus nobis expressit, congruit nobis inquirere. Si tamen ad rerum naturam attendimus, nec

32D] panis nec vini nec ovi nec casei nec alterius rei comestibilis sive potabilis substantia unico actu nostro consumuntur; quin potius eis utimur antequam consumantur: quamvis enim res huiusmodi quoquomodo actu comestionis digerantur in ore, non propter hoc
 5 statim consumitur ipsarum rerum substantia, set forme substantiales talium rerum et forme earum accidentales in stomacho remanent satis diu, licet non salva substantia earum in toto, et eis utimur digerendo; sicuti accidencia sacramenti altaris lacera-
 10 notabili tempore detinentur, ex quibus nonnunquam aliqui nutriuntur. Si igitur talia nutrimenta quis urgeretur evomere, utique ad nutritionem aliorum, maxime si prepararentur homi-
 33A nibus egrotantibus, in casu amplius * proficerent quam si immasticata antea sumpta fuissent; sicuti in pueris satis liquet, qui
 15 plura sua nutrimenta a nutricibus suis premasticata suscipiunt. Item, panis, vinum, et ova, carnes, et pisces, quamvis consumantur per usum nostrum sola digestionem in stomacho, ita quod in hiis speciebus suis non remanent, tamen non ita usu consumuntur quin aut tota eorum materia aut maior pars
 20 ipsarum materie cum formis substantialibus ipsius remaneat, et a sumentibus per egestionem emittitur: cuius materie postmodum poterit esse usus, cum ad impinguacionem terre materia ipsa sit utilis; sicuti utilis est ad huiusmodi commoda fimum equorum et bo-
 25 curandos est utilis, et similiter eius egestio. Non obstante igitur quod tales res consumptibiles usu dicantur, scilicet, quia utendi actu speciem suam perdunt; usibiles nichilominus dici
prod. B. possunt, earum post usum tali materia remanente. Unde plures docti yconomi pasturas ovium vicinis suis concedunt, ut oves
 30 cubant in terris suis de noctibus ut ipsas terras egestionibus suis impinguant; et alii paleam nonnunquam ac fenum vicinis suis indigentibus pro suis iumentis concedunt, ita ut fimum eorum recipiant: ita quod domini rerum taliter concessarum, retento in eis dominio quoad earum materiam, post digestionem
 35 et egestionem possunt consequi magnum commodum, non obstante quod modo premissis, scilicet, quoad formam suam specificam consumantur; licet de hoc in rebus communiter non curatur: unde fortassis evenit quod usus in humanis legibus de rebus talibus non dicatur, nec est ita proprie usus dictus in contractacione talium rerum sicuti est in rebus de quibus fructus
 40 corporalis potest haberi, earum salva substantia.

*eorum
codd.*

IOHANNES. Placent hec michi: ex quibus adverto quod usus XXI. non est nisi rationabilis sumpcio rei, non contra posicionem eius

Unreasonable employment of things is not use but abuse.

consumpcio sive accepcio ; set ille actus abusus verius appellatur. [33A
 Et ob hoc semper michi videtur iniustus, iuxta illud Gen. xix. 8, *Habeo duas filias, abutinini eis*, et illud Gen. xxxiv. 31, *Numquid ut scorto abuti debuerunt sorore nostra*. Sic scribitur Iud. xix. 22, *Educ virum qui ingressus est in domam tuam ut 5 abutamur eo*. Sic ait Paulus apostolus, *Ne abutar potestate mea in evangelio*, 1 ad Cor. ix. 18. Et multa sunt hiis similia in Scripturis, que satis ostendunt irrationabilem rei sumpcionem esse abusum et per consequens esse peccatum. Item, videtur michi ex illo quod volucres celi et animancia terre, quamvis 10 habeant potestatem a Deo sumendi escam (iuxta illud Gen. i. 29, 30, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre omnique volucris celi*), quod non propter * hoc possunt rebus uti, que B. cum careant ratione. B

Other creatures than man

have not strictly speaking use of things.

RICARDUS. Hec omnia de proprie dicto usu, iuxta sacras dicta B. Scripturas, ut puto, provide advertisti. Nec obstat quod dicit apostolos ad Rom. i. 26, 27, *Nam femine eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam; similiter 20 enim et masculi, relicto naturali usu feminarum, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes*; quoniam hoc dicit se vulgariter loquentibus conformando.

We have use of, but not lordship or authority over, the angels.

IOH. Et hoc non minus attendo : set quia constat corpora 25 celestia omnia propter hominem esse facta, nescio an dicimur eis uti, quoniam ex hoc sequi videtur quod super ipsa habemus dominium.

RIC. Sicuti de dominio supra expressimus quod in ea re in qua pauciores actus domini exercere valemus minus habemus 30 dominium, sic de usu debemus advertere quod illis rebus minus proprie uti sumus dicendi in quibus pauciores actus utendi possumus exercere : verumptamen nichilominus angelis utimur quoquomodo, cum eos rationali voluntate diligimus ; dilectio cum : tñ B. enim est ipsius dilecti voluntatis amplexus et vera sumpcio sive 35 contraccio mentalis ipsius, iuxta illud ad Philem. 20, *Ita, frater, ego te fruor in Domino*, ubi *frui* pro *uti* accipitur ; set non omnes utendi actus in eos possumus exercere, et ob hoc super angelos dominium non habemus, eciam quia auctoritate super angelos omnino caremus. 40

XXII. IOHANNES. Quid dicis de ceteris rebus celestibus ?

So too of the heavenly bodies.

RICARDUS. Auctoritatem super celestia corpora non habemus ; et ob hoc, quamvis eis utamur et sint facta propter nos, non

33B] sequitur quod ipsorum dominium habeamus, licet econtra bene bene om. B. sequatur.

IOH. Non ea corpora sumimus nec ea tractamus, ut michi videtur : unde non video quomodo eis uti valeamus. One can use a thing without touching it.

5 RIC. Ita rebus utimur per sensus olfactus, auditus, et visus, sicuti per sensum gustus aut tactus. Cum enim pomum odoriferum velis comedere et prius eius delectari cupis odore, ita pomo uteris odorando, sicuti ipsum gustando atque tangendo, et ita racionabiliter pomum tractas. Sic de vino odorifero et omni
10 cibo ac potu immutante sensum olfactus. Item, cum cantum dulcem attendis et in hoc racionabiliter delectaris, et cantu uteris et instrumento cantantis, immo, ipso cantante, cum instrumentum per se nichil efficiat : cur enim illis non debeas dici uti non video, cum voluntate tua tibi utiliter ea contractes.

15 Item, cum pomum pulcrum (veluti prima mater nostra Eva) *pulcritudinem* B. conspicis, ipsius racionabiliter pulcritudine delectatus, pomo per visum uteris, sicuti eo uteris cum ipsis dentibus conteris masticando. Sic enim uteris canibus et avibus venaticis, ani-

C malibus, arboribus, herbis, * ac floribus. Item, cum tangis
20 pomum pollice, inquirendo numquid sit molle aut durum, tali examinatione racionabiliter delectatus, pomo uteris ipsum tangendo. Item, cum poma, vina, seu alia quevis que sumimus in cibum aut potum, aut equum, vasa, vestem, sive pecuniam, ancillam sive servum, aut similia habes aput te in domo ex
25 racionabili causa reposita, vel domum ipsam quam inhabitas, mente cogitas, et ex hoc fortassis (ut fieri potest in casu) racionabiliter delectaris, ex quo res ipsas sic voluntate contractas quod utilitatem recipis de eisdem ; non michi videtur quin sic rebus illis utaris. Et (ut brevi sermone premissa com-

30 plectar) quandocunque rem aliquam aliqua necessitate seu utilitate huic vite mortali, racionabili voluntate sola, mente, aut etiam sensu quovis adiunctis, ita contractas quod ex hoc racionabiliter delectaris, quia *animus hilaris etatem floridam fecit, spiritusque tristis exsiccat ossa*, et quia commodum sic tibi

35 acquiris ; rebus illis uti racionabiliter affirmaris, cum apostolus *Prov. xvii. 22.* dicat (1. ad Cor. vii. 31), *Qui utuntur hoc mundo tanquam non utentes*, nomine mundi mundum ipsum inferiorem aut totum mundum et quicquid in eo est (ut michi videtur) complectens, quamvis prior sensus sit communior in sacris Scripturis ; licet,

40 quia utilitatem corporalem nullam immediate consequeris sic utendo, humane leges usum proprie dictum in tali actu nequam constituent usum proprie dictum, vocantes illum qui apud *corp.* om. B. populum solam utilitatem corporalem proprie dictam utilitatem estimantem usus communiter est vocatus.

XXIII. IOHANNES. Accipiamus iuxta Scripture modum sic usum; [33C
 Of the act of consumption. et de consumptione rerum quam sub utendi verbo contineri *quamvis* B.
 exponis, dic quomodo Ade potuit aut cuiquam creature com- *continere* B.
 petere; cum consumpta re nichil illius remaneat, et tunc ad-
 nichilata censetur. 5

RICARDUS. Distinccio de consumptione rerum in primo huius ^{supra, pp.}
 operis patefacta cum aliis inibi patefactis clarissime istud tollit: 301 seqq.
 et nichilominus non recte verbum illud exponis, cum, verbum
 compositum *consumere* amplius nichil importat supra primitivum
 suum, scilicet, *sumere*, nisi sensum adverbii sibi coniuncti *con*, 10
 quod idem quod *simul* signat; sic quod res vere consumi as-
 seritur cum sumitur tota simul, ita quod eius existencia de
 rebus tollatur, licet postmodum materia eius tota remaneat non
 solum previa seu elementaris set quecunque alia; dum tamen
 forma substantialis eius specifica sit subtracta sive corrupta. 15
 Nec dubium quin Adam poterat iuste per suam auctoritatem
 originalem res ita consumere. Unde exponendo quoad con-
 sumpcionem adieci, *qualem efficit creatura*. Unde improvide
 * affirmasti quod rei ita consumpte nichil remaneat aut quod D
 adnichilata debeat iudicari. 20

XXIV. IOHANNES. Nunc illam adieccionem adverto. Set de dona-
 tionis actu plus ambigo: ubi primo michi occurrit quod dona
 data Ade communia esse debebant sibi, uxori sue, et posteris;
 quomodo ergo potuit Adam actum donacionis in bonis com-
 munitibus exercere? 25

How Adam
 could make gifts
 of goods held in
 common.

RICARDUS. Cum Adam solus erat, non erant illa bona de
 facto eis communia qui non erant.

IOH. Fateor ita esse: set eis (iuxta premissa) illa bona, tan-
 quam futuris dominis, debuerant conservari.

RIC. Species eorum, non individua rerum, usu facile con- 30
 sumptibilium eis fuerant conservande; alioquin Adam nullam
 rem iuste consumere potuisset: cui non obviat quod Adam,
 cum solus erat, individuales res, non ipsarum species, dare
 posset; si enim speciem aliquam rerum sibi et suis concessarum
 in usum cuiquam tunc dedisset de sua progenie alieno, de in- 35
 iuria eis illata colorem haberes. De donacione vero rerum par-
 ticularium, quas potuit iuste consumere, minus sobrie illud
 infers.

IOH. Non ita michi est visum; quoniam ex quo omnes res
 singulares date erant sibi et suis preter necessaria sive commoda 40
 sua, non debuit nec potuit iuste res communis domini, licet
 futuri, alienare neque consumere: unde sequi videtur quod non
 potuit eas dare.

33D] RIC. Minus caute pronuncians affirmas quod conaris inficere ;
pronuncians quia, si Adam de rebus potuit sine suorum iniuria successorum
 B. commoda sua libere exercere, tunc, si casus aliquis eo tempore
 contigisset quo donacio sive alia alienacio Ade commodum attu-
 5 lisset, eo casu donare seu aliter alienare res aliquas singulares
 sine cuiusquam iniuria potuisset : unde consequitur quod ad
 donandum ab origine extitit in ipso auctoritas.

IOH. Coactus assencio : set, Eva facta, erant res omnes sub-
 iecte communiter ipsorum dominio ; tunc ergo Adam nichil
 10 valuit omnino donare, iuxta precedentem meum obiectum,
 quoniam singularis persona non potest iuste sua auctoritate
 bona alienare communia.

RIC. Agnosces inferius in quinto istius quam multipliciter
 dicitur commune dominium. Verumtamen accipe in presenti
 15 quod, ubi plures aliquarum rerum habent dominium, scilicet,
 quisque eorum in solidum (sicuti adhuc homines habent vola-
 tilium celi et piscium maris, et plures viventes civiliter aliquorum
 stagnorum, fluminum, mariscorum, et moncium habent domi-
 nium), quilibet eorum huiusmodi immobilium rerum contenta
 20 mobilia potest donare et aliter alienare, prout sibi utile iudica-
 verit faciendum. Nec minus potuit Adam aut unus filiorum
 eius hec facere secundum iudicium rationis, qui omnium huius
 34A mundi * habuit dominium illibatum, non maculatum ut isti :
 sic quod Adam et Eva et eorum filiis fuit res tales sufficiens
 25 donandi, non dico, dissipandi, auctoritas ; non obstante pre-
 missa communitate sive communicacione dominii.

IOHANNES. Iam firmum hoc estimo, et adieccionem *non* XXV.
dissipandi, cum dissipacio sit abusus, libenter amplector : set
 donacioni Ade adhuc hoc michi videtur obsistere, quod non
 30 erat quisquam cui donare potuerat, cum singuli erant domini
 sicut ipse ; nec videtur quod res aliqua suo dominio ab alio
 eiusdem rei domino dari possit.

RICARDUS. Quamvis de facto nulli tunc dare aliquid valuisset, 1.
 non minus in eo dandi auctoritas sufficiens extitisset ut dicatur
 35 rerum tunc habuisse predescriptum dominium. Preter hoc, si 2.
 supra, p. ad memoriam revoces que de vendicione Dei in primo libro
 319. huius operis extant dicta, tibi clarescet quod Adam sicut ceteri
 Deo munera carnalia aut voluntatem gratuitam offerentes dare
 potuerant bona Dei ; cum ibi patuerit quod Adam per abdicacionem
 40 possessionis ac restriccionem quoad actus sui dominii
 in re sua poterat Deo dare. Cur igitur filio suo Adam rem ab
 eo possessam sic donare non poterat, habes ostendere ; aut
 quod Adam, sicut Deo, ita filio suo bona sua dare potuit, con-

How could Adam
 give when he was
 alone?

fiteri, quo modo Dominus noster et eius apostoli dare poterant [34A et fratres minores eciam in presenti.

IOH. Confiteri compellor quod eo modo dare valuerat, scilicet, possessionem sive detencionem rei in alium transferendo seu *rei om. B.* communicando aut quoad actus suum dominium restringendo; *com. om. B.* et sic res poterat Domino suo dari (sicut inibi ostendisti): set nichilominus scire vellem numquid communicando suum dominium quod per comunicacionem accepit a Deo (sicut ibi probasti), poterat aliquid de sibi datis a Deo donare, ut ibi exemplo firmasti quod possunt homines in presenti donare; quanto 10 magis (ut videtur) Adam sic potuit.

RIC. Hoc modo donandi non video cui Adam aliquid dare potuerat, quoniam iustis filiis suis aut uxori habentibus idem dominium, ipsum communicare non potuit; nec impius quisquam, sive homo sive angelus, potuit illud ab eo per communi- 15 cacionem aut alio modo accipere, cum gratiam non haberet (sicut superiora probabant), eciam si sine gracia haberent dominium illud dominium per alium eis communicari non posset, *illum B.* cum previe id haberent. Quod autem affirmas alios sic posse donare, non recte id dicis de dominio naturali, set de dominio 20 aliquibus appropriato (scilicet, civili dominio) verum dicis, scilicet, quod domini possunt res suas dare communicando suum civile dominium: non obviat tamen hoc hiis que de Adam et de suo dominio originali expressimus, quod dominium illud originale non potest transferri nec communicari cuiquam iusto 25 aut impio.

XXVI. IOHANNES. Adam ergo non potuit quicquam dare transferendo suum originale dominium.

Adam could not give away his original lordship.

* RICARDUS. Ex priori conclusionem hoc sequitur, quia, sicut **B** Adam non potuit dominium suum communicare cuiquam iusto 30 aut impio, sic non potuit illud transferre in iustum aut impium; cum omnis iustus illud prehabeat et impius habere id nequeat (intelligo, impietate manente): set hec debes accipere de Adam racione originali sui originalis domini; quoniam certum extat quod, tempore quo filii sui boni et mali possessiones diversas 35 tenebant per Deum seu per eos legibus institutis, ipse, sicut et filii sui, dare bona sua aliqua poterat, tale adventicium dominium quodammodo transferendo, scilicet, per accidens, ut clarescet in proximo libro post istum; set iam de actibus agimus originalis domini. 40

IOH. Satis ex istis perspicio quod Adam, nec communicando nec transferendo suum originale dominium, set possessionem communicando aut transferendo seu quoad actus suum do-

34B] minium restringendo, bona sua sibi et omnibus filiis suis iustus quoad dominium communia dare valebat.

RIC. Acute id perspicias: et nichilominus idem potes advertere de filiis eius successoribus etiam in presenti, scilicet, quod 5 nullus aliquid dare potest vigore originalis domini, ipsum communicando cuiquam aut in aliquem transferendo.

cuiq. aut
om. B.

IOH. Etiam hoc satis adverto, et miror, quoniam michi videtur sequi ex isto quod Adam proprie aut veraciter nichil dare valuerat; quoniam traditio possessionis solius non videtur 10 esse proprie dicta aut vera donatio.

supra, p.
313.

RIC. Si principia declarata superius de sensu verborum et de Dei donacione recolligas, aperte videbis quod iste modus donandi est verior et divine donacioni conformior et ob hoc magis proprie dicta donatio quam quevis donatio per abdicacionem 15 dominii aut ipsum dominium in aliquo minuendo; quoniam Deus nichil dat aut dare potest abdicando seu minuendo suum dominium, ut inibi est probatum. In hoc ergo donatio per

seu comm.
B bis habet.

solam abdicacionem sive translacionem seu comunicacionem possessionis similior est donacioni divine quam illa donatio 20 que fit totum dominium abdicando: ergo, si aliud non obstat, dices improvide quod summus Dominus non potest verius et magis proprie dare quam alius minor dominus, aut oportebit astruere quod donatio illius donacioni conformior seu in genere donandi propinquior, verius et magis proprie 25 extat donatio quam alia illi difformior, scilicet, cum abdicacione dominii; habes enim in Phisicis patefactum quod in omni genere illud quod est proximius optimo in illo genere melius est censendum.

ver. om. B.

IOHANNES. Si maior conformitas donacioni divine veriorem 30 et magis proprie dictam donacionem possit arguere, erit communicacio possessionis solius non solum eius translacio, et magis proprie dicta donatio quam aliqua alia que fieri potest ab homine per translacionem possessionis sive domini aut etiam utriusque; C cum illa sit similior donacioni divine alia donacione * quacun- 35 que, quoniam Deus nunquam dominium suum aut possessionem suam transfert, set solum communicat in donando.

RICARDUS. Veraciter verum infers; et ut, iuxta premissa in primo huius, quando donacionem Dei veriorem et magis proprie dictam et liberaliorem atque utiliorem quacunque donacione 40 creature esse suasimus, lacius de hoc puncto tractemus, tu exprime quid tibi videtur esse vera donatio.

IOH. Solemus ita describere, quod dare est meum tuum facere. *'To give is to*

RIC. Hoc descriptum maxime congruit donacioni divine, *'make mine thine.'*

quoniam res tibi a Deo donata que sua fuerat verius tua efficitur [34C] quam tua fieri posset ex donacione creature cuiusquam : et ut id invelate conspicias, dic, quas condiciones censes rem tibi donatam tuam magis efficere.

Does not therefore giving imply a transference of the entire right to possess the thing given?

IOH. Michi illa donacio videtur rem michi datam meam 5 magis efficere aut magis esse alterius cui donatur, in qua sive per quam totum ius quod dans habet in re sua transfert in alterum, quia sic quod suum erat totaliter, non particulariter aut partim, facit esse alterius : quoniam, ubi ius donatoris seu titulus non totaliter set particulariter aut partim in donatarium 10 per donacionem transfertur, pars iuris rei illius retinetur et remanet in donante ; et sic res non plene donatur, quin potius commodatur ; et eciam aliquid illiberalitatis aut avaricie in donante illa donacio habet annexum : unde michi videtur esse minus vera et minus proprie dicta et minus liberalis donacio 15 talis quam illa ubi ius donatoris transfertur ex integro.

Contrariwise, r. God's gift is the most liberal and perfect,

and he retains the entire right to that which he has given ;

RIC. Patenter summum dominum Deum de donacione diminuta et avaricia (que est servitus ydolorum) redarguis, et summe Col. iii. 5. liberalem, *qui dat omnibus affluenter*, de illiberalitatis vicio Iac. i. 5. scandalizas ; cum in donacione Dei quam efficit nichil sui iuris 20 amittat, set totum quod habuit sibi reservat (sicut in primo ^{supra}, p. huius ostendimus) ; nec aliter Deus omnipotens rem aliquam 314 dare potest. Set hec caligo advenit ex hoc tibi quod ad dampnum donantis amplius quam ad donatarii commodum dirigitur tuum aspectum : ubi econtra debes attendere quod non fiunt, 25 aut saltem fieri non deberent, liberales Dei aut hominum daciones, ut quivis dans liberaliter se ipsum depauperet sive dampnificet, cum hoc per se nulli sit utile ; set fiunt donaciones Dei et hominum liberaliter atque utiliter ad donatariorum relevamen et commodum per res eis donatas communes et per 30 titulos ipsis per dona huiusmodi acquisitos. Unde verior illa donacio est censenda, magis proprie dicta, liberalior, atque utilior, ubi amplius commodum cum forciori ac liberaliori seu graciori titulo donatario provenit ex actu donantis, quam quevis donacio in qua iste condiciones non assunt ; quoniam sic res 35 illi donata amplius sua efficitur : igitur aperte consequitur quod, ubi nec dominium nec possessio est translata, si premissa serventur, * est verior et magis proprie dicta donacio quam ubi hec ^D utraque, scilicet, dominium atque possessio, aut horum alterum est translatum. Constat autem quod, ubi per comunicacionem 40 possessionis naturalis (sicut in statu innocencie fieri congruebat) cuiquam aliqua res donatur, ut dixeras, forcior titulus et amplius commodum illi proveniunt quam cum per donacionem civilem res ita donatur quod nichil iuris civilis rei illius remanet in

hence that way of giving is to give in the strictest sense of the word.

34D] donante. Titulus quidem, scilicet, passiva donacio naturalis, est forcior, quoniam forciori auctoritate fulcitur; Deus enim illum titulum instituit, auctorizat, approbat, et confirmat: titulus autem civilis dominii per donacionem civilem activam translatus in quemquam ab homine, quamvis aliquociens approbetur, auctorizetur, et confirmetur a Deo, per hoc quod Deus concedit aliquibus quod possunt condere tales leges donandi, nunquam tamen reperiri potest institutus a Deo, set solum ab homine ex malicia precedente (ut iam supra ostendimus); cum tituli naturales, quos Deus instituit omnibus iuste viventibus in presenti, sicut innocentibus, possint sufficere ad transigendum utilissime hanc vitam mortalem. Item, iste titulus naturalis possessionis communicate titulo civili quocunque ex eo videtur securior, quoniam a pluribus de iusticia est tuendus, scilicet, a donatario et eciam 15 a datore; quoniam res remanet ab utroque vere possessa; unde uterque tenetur eam ut suam tueri: non autem est ita ubi transfertur ius donatoris ex toto, quoniam ibi iusticia non exigit ut donator donum contra extrinsecos tueatur. Item, titulus ille est 2. The sharing of possession between the giver and the receiver offers a greater security of title than does civil possession, since both parties have an interest in it.

Act. ii. 44. iustior quam titulus civilis, quia est conformior apostolice legi: 3. According to the rule of the apostles, all things should be held in common.

20 iustissime, qua omnia debent esse communia; cui legi in omni casu detrahit civile dominium. Nec dubitas quin titulus alio iustior est alio forcior sive validior. Item, istud magis clarescit ex comparacione vigoris titulorum, cum simul ex adverso concurrunt ad usum. Qui enim habet possessionem naturalem institutam ex donacione huiusmodi mediante, illa re possessa iuste et libere saltem in casu indigencie uti potest, quocunque alio divite seu paupere reclamante; habens dominium acquisitum ab homine cum possessione conformi solo titulo donacionis civilis non potest iuste uti re illa possessa in casu indigencie virtute tituli 30 illius, intelligo, indigente paupere reclamante, quia secundum legem Dei debetur eo casu pauperi indigenti: validior igitur est titulus ex donacione naturali naturaliter possidentis quam per donacionem civilem titulus civiliter dominantis, cum singulariter intelligo comparanter; verum, quamvis habens civilem titulum 35 rei cuiusquam, si forsitan indigeret, posset uti re illa pre aliis, hoc non esset racione tituli talis civilis, set racione tituli naturalis.

IOH. Istud non video.

RIC. Probacioni attende. Pone habentem titulum civilem per peccatum naturalem titulum amisisse: cum ipse tunc rem 40 debitam eo casu pauperi occuparet iniuste, omnino consequitur quod pauper tunc habet ad rem illam iustum titulum, et non ille; quamvis habeat civile dominium secundum leges, quod eo 35A casu, quia per iniusticiam deformatur, * non meretur dici vere dominium. Nullus enim potest ambigere quin pauper iustus

in re sibi necessaria possessa ab impio quoad usum rei illius de [35A
 lege Dei habeat clamium anteferri, et si rem poterit occupare *clam* B.
 poterit licite ea uti; et ob hoc constat quod titulus possessionis
 naturalis per donacionem naturalem cuiquam quesitus extat
 validior titulus seu causa utendi validior, quamvis non sit ius 5
 aliquod, quam ille titulus supradictus. Si igitur iste titulus *super-*
 acquisiti dominii sufficiat ad donacionem civilem, tanquam eius *ductus* B.
 effectus, ut dicatur donacio, videtur quod illa naturalis possessio, *tanq.* om. B.
 que est titulus dominio isto validior ad verum donacionis actum *ut: etiam*
 sive effectum, ita ut actus talis vere dicatur donacio, potuit in *B* (in mg.)
 innocencie statu sufficere. Item, titulus ille videtur validior et *ita... talis*
 utilior, quia securior, quem nullo casu extra necessitatem potest *om. B.*
 ab illum habente aliquis iuste auferre, quam ille qui in casu
 potest iuste subtrahi ab invito: possessionem naturalem nemo
 in statu innocencie potuit, neque in presenti (si homines vixerint *in statu*
 innocenter) potest, a quoquam iusto auferre extra casum ne- *om. B.*
 cessitatis, ipso invito qui possidet, quia non sic amittitur nisi
 peccando mortaliter; quemcunque titulum civilem possunt con-
 ditores legum civilium tollere et mutare: unde consequitur
 quod possessio naturalis sit validior titulus civili dominio quali- 20
 cunque atque utilior. Unde clarescit quod donacio illa forcio-
 rem titulum, tucio-rem, et validio-rem, confert; dum tamen aliud nichil
 obstat, ubi nichil iuris donatoris in donatarium est translatum,
 quam illa donacio que translacionem iuris habet annexam.
 Quod autem sit liberalior ex hoc claret quod amplius com- 25
 modum donatario affert (ut diximus), nec minori fervore volun-
 tatis efficitur, set (ut est merito supponendum) ex maiori fervore
 procedit, quia in hac donacione aut in nullo, si res donata sit
 utrique semper sufficiens aut minus quam in abdicacione iuris
 rei donate, donacio donantem dampnificat, cum adhuc in re 30
 donata ius plenum sic donando donator sibi retineat. Cur ergo
 illo casu fervencius et ita liberalius rem non donet non video, *donat* B.
 dum tamen in retinendo latens cupiditas aut aliud non obsistat.
 Item, quod donacio talis donatario extet utilior quam illa ubi
 dominium transfertur sive possessio aut utrumque, claret ex 35
 multis, quia est tucior (ut superius est probatum) quia sim-
 pliciter etiam iocundior donatario ac datori, intelligo, secundum *supra*, p.
 regulam caritatis que efficit cuncta communia, quia est regule 419.
 tali conformior: unde proprietas inficit caritatem, cuius infec-
 tio est incommoditas maxima in hac vita, nisi subiecta materia pro- 40
 prietatem exposcat, veluti cum res possessa est talis quod
 pluribus de lege nature non congruat; sicuti uxoris usus, que
 a duobus impregnari non potest, duobus non competit. Unde
 Deus nobis communicavit omnia primo ad usum, * ut appareat, B

5. Such a title is of greater strength and utility to the possessor than a civil title;

the grant of it is also more liberal.

6. It is more useful to the grantee.

35B] tanquam omnibus liberalior in actu donandi, ab omnibus pro suis viribus imitandus. Satis ergo est evidens quod donacio absque translacione dominiū seu possessionis civilis est verior, utilior, validior, atque liberalior, ac magis proprie dicta donacio quam
5 aliqua donacio per quam seu in qua transfertur aliquod ius civile.

IOHANNES. Annon est donatarii minor commoditas, cum in XXVIII. donatore remanet cum ipso eadem re utendi facultas?

supra, pp.
307 seqq.

RICARDUS. Nequaquam, ut hic et in secundo huius exemplo de Guilliemo expressimus; quoniam proprietatis sive iuris utendi

Lordship is not transferred by any true act of giving.

10 exclusio inficeret caritatem, et deberet accrescere ex sociali iure iocunditas: nec timor penurie est habendus ubi minima fides potest adhibere suffragium; que, cum montes posset transferre, necessaria vite indubie poterit impetrare, et per duos facilius quam per unum: unde utriusque ex tituli communione possibili ac-

possint
transferri
B.

15 crescit commoditas. Set ve, ve, tenebrata cupiditas non sinit mentes carnalium has lucis regulas intueri. Item, si sequeris impetum rationis, fateberis quod, cum sit abdicacio dominiū rei cuiusque, non est tunc illa translacio civilis dominiū vera aut proprie dicta donacio, aut donacio non erit actus dominiū, et

Item:
inmo B.

20 frustra ipsam computamus sub verbo utendi; quoniam, cum cuiusvis rei per donacionem abdicatur dominiū, abdicacio dominiū est tali donacioni annexa, et ita in instanti sive in mensura donacionis facte per abdicacionem donans dominiū prehabito est privatus; et ita in illa mensura sive in illo do-

25 nacionis instanti non est in ipso dominiū rei date; et per consequens dominiū rei illius in ipso tunc, cum nichil sit tale, nullius actus est causa, et sic talis donacio non est actus dominiū. Aut ergo, velis nolis, fateberis quod donacio vera et proprie dicta non est actus dominiū rei date nec actus utendi

30 ab ipso procedens, aut quod donacio vera et proprie dicta nunquam fit per abdicacionem aut translacionem dominiū rei date. Quam conclusionem verbi huius neutri monasilabili primitivi *do* formacio nobis ostendit. Cuius formacio ex duabus litteris taliter a nobis efficitur quod principium suum, scilicet,

35 *d* consonantis sonum in parte continue detinemus adintra vocalis *o* sonum emittentes exterius. Et ita de verbo *dono* derivato ab eo eciam experimur ut nobis signa se esse denotent actus talis circa rem, quo actu rem illam a nobis cecimus et quam nobis quoquomodo nichilominus retinemus: unde si

codd. emit-
tentis.
derivato:
-tū B, -tur
M.

40 significationem huius actus si pro quia per verbum conveniens nature actus ipsius primus homo a Deo sapientissimo artifice suo exprimendam accepit, et sic illum sensum, licet per linguas
C diversas, traduxit in posteros usque in presens (*primitiva

enim verba quamvis de lingua in linguam translata nisi per [35C
 transferencium ignoranciam aut negligenciam nimis crassam
 sensum suum non variant), satis est evidens quod donacio
 proprie dicta dici non debet nisi rei date dominio, scilicet,
 donacionis principio, reservato; cum formacio ipsius verbi id 5
 preferat, et donacio sic sit similior donacioni divine, que verissime
 et propriissime extat donacio, cum fiat a verissimo et propriissimo
 Domino, nec alias donacio fit actus aut usus domini. Item,
 sicut in primo huius suasimus quod adnichilacio non potest ^{supra, pp.}
 esse actus domini, ita probatur quod domini abieccio sive ^{298 seqq.}
 translacio non potest esse actus domini; quoniam nec congruit
 domus regimini, cum per abdicacionem domini contentorum
 in domo ipsius domus condicio peioretur, et quia abdicacio
 domini dominatoris amorem erga dominata offendit ac minuit,
 et quia dominatorum abdicacio dominium minuit et extinguit, 15
 quod nulla potencia de se efficit nisi per accidens.

XXIX. IOHANNES. Stupenda carnalibus cupidis est ista, licet (ut michi
 videtur) firma conclusio; nisi quod contra eam michi videtur
 quod dominus habens earundem rerum multa dominia potest
 illas dare retento uno dominio et altero abdicato, sicut rex 20
 habens plurimos ducatus, comitatus, baronias, atque similia
 multa earundem rerum dominia, dare potest baroniam abdi-
 cando dominium (ut dicam) baronicum, retentis sibi superioribus *baroniam*.
 predictis dominiis: et videtur vere ac proprie dicta donacio sic
 fieri, dominio abdicato atque translato. 25

RICARDUS. Quamvis vera est tua conclusio, tamen non obviat
 conclusioni nostre premissae, quoniam in ista donacione regali
 retinetur positivum dominium et naturale, quamvis aliud
 humiliter transferatur: et ob hoc, etsi vere dicatur donacio
 suo modo, per hoc nullatenus infirmatur quin alia donacio sine 30
 abdicacione domini sit divine donacioni conformior et verior
 ac magis proprie dicta donacio quam sit ista. Et si attendas
 intimius, apparebit, quod ista donacio non est actus aut usus
 domini, cum a dominio non procedat. Non enim procedit a
 translato dominio propter rationem predictam, quia ita simul 35
 esset idem dominium in donatario et donante. Nec procedit ab
 aliquo dominio regi donanti retento naturali sive civili. De
 naturali videtur hoc clarum, quoniam ad naturale dominium
 non pertinet aut tenere aut abicere eo modo aliquod proprium
 seu positivum dominium, cum omnia dominia positiva sint 40
 naturali dominio superiecta ad restrictionem usus ipsius, non
 illi subiecta de facto: unde non potest circa positiva sibi super-
 adducta dominia, nisi quoad possessionem sive usum naturalem

When a lord
 having many
 lordships grants
 away one of
 these (as when
 a king grants
 a barony),

this is no true
 act of lordship,

natural

35C] sibi debitos, aliquid limitare. De dominio regali sive alio regi or civil.
 donanti baroniam retento dominio idem patet, quoniam a
non om. B. regali dominio non procedit abdicatio proprii domini baronie,
 D cum rex, eo quod talis, non * necessario extet baro nec dux
 5 nec comes necessitate sui domini; talis est baro, et per con-
 sequens a nullo tali dominio procedit donacio talis per abdi-
 cacionem et translacionem domini baronie: non est ergo ista
 donacio per abdicacionem atque translacionem domini baronie
 actus alicuius domini sive usus; et simili forma probandi con-
 10 vincitur quod nulla per abdicacionem et translacionem dacio
 est actus sive usus domini. Satis ergo firma est nostra
 conclusio supradicta, quod donacio per translacionem seu
 comunicacionem possessionis descendens a naturali sive
 originali dominio (sicuti Adam in innocencie statu dare potu-
 15 erat, eciam sicut dominus noster Iesus et sui apostoli dare
 poterant, et in presenti possunt quicumque eorum vitam se-
 quentes, non translato nec communicato originali dominio)
 verior et magis proprie dicta erat donacio, quia divine dona-
 cioni conformior et quia verus actus et usus domini, quam
 20 aliqua donacio in qua dominium a donante transfertur. Est
 ergo, non obstantibus tuis obiectibus, donacio vere actus
 utendi: immo, conclusionem mirabiliorem attende, scilicet, quod
 nunquam per actum donacionis proprie dictum potest in ali-
 quem transferri dominium, nisi fortassis per accidens. Pro-
 25 bacioni huius ascolta.

IOHANNES. Ascultabo libencius, set stupore conclusionis mi-XXX.
 rabilis tinnunt aures mee.

RICARDUS. Translacio naturalis domini non potest (ut patuit)
 fieri per actum donandi, cum non possit (ut claruit) in personam
 30 de persona transferri: translacio civilis domini non potest fieri
 per actum donacionis nisi actus ille a dominio quoquam pro-
 cedat; quoniam non est donacio vere et proprie dicta nisi sit
 actus domini (sicut non tantum theologi profitentur, set hoc
 docent pedagogi in scolis, hoc poete predicant in teatris, hoc
 35 pastores clamant in campis, hoc canunt molentes in molis), et
 immediate supra iam constitit quod actus quo baronia de rege
 supra, p. 422. in baronem transfertur (dominium baronis civile intelligo, non
 terram illi subiectam) non procedit a dominio aliquo naturali
 sive civili: unde consequitur quod talis translacio domini nec
 40 est nec esse potest donacio proprie dicta sive proprie dictus
aliquis om. B. actus donandi. Item, quamvis aliquis rem aliquam donet suo
 amico, non recipit donatarius tunc dominium aliquod nisi velit,
 cum habeat originale dominium, quod ad omnem usum le-

Although lord-
 ship is not trans-
 ferred by the act
 of giving, yet the
 receiver may
 freely exercise
 civil lordship in
 the thing given.

1.

2.

gitimum rei donate loco domini, si velit, potest illi sufficere; [35D ex quo nichil extrinsecus sibi obstat: unde non solum non necessario tunc recipit civile dominium, set tantum propter imperfectionem suam aut frustra illud reciperet. Unde clarescit quod tale dominium per donacionem nunquam illi accidit nisi 5 forte per accidens (ut iam dixi), scilicet, quia vult illud civile dominium optinere; que voluntas donacioni est omnino extranea, cum donacio consummari poterit sine illa. Idem intelligo de possessione civili, quod de civili dominio ratio patefacit, quod * eius translatio non est nec esse potest actus, nisi per 36A accidens, originalis domini aut civilis, quoniam nullus a donante sibi rem aliquam talem possessionem tenetur admittere nisi velit, quamvis rem sibi donatam ex donacione admiserit; quia naturalis possessio cum naturali dominio ad omnem usum rerum legitimum, quem quisque sectator legis nature vult exercere 15 in rebus, potest sibi sufficere; et nichilominus rem ita recipiens a donante, civili dominio abdicato, potest secundum leges *abdicare* B. humanas dominium civile libere cum voluerit efficere in se ipso, cum ipse rem illam occupet, et res ipsa non sit tunc sub alicuius civili dominio: talis enim res occupanti conceditur; *tales* B. ideo supervacue admitteretur civile dominium a donante.

XXXI. IOHANNES. Secundum hoc superflua sunt et cassa cuncta dominia acquisita: et ita dicendo in providenciam divinam impingis, quod ipsa dominia civilia ista instituit, etiam ordinavit atque disposuit, distributionem terre promissionis fieri filiis 25 Israelis, scilicet, duodecim tribubus, ita ut singule tribus singularum sorcium haberent suum dominium; quod dominium constat esse positivum sive civile, quia originale non fuerat.

Civil lordship
was not instituted
by God.

1.

RICARDUS. Deus civile dominium nequaquam instituit; set verius ipsum civile dominium, prius per annorum milia per 30 homines institutum, exercendum ab eis utiliter, quos noverat esse gentem dure cervicis, ostendit. Annon Abraham et Loth terram australem et borealem, et ante eos filii Noe, Sem, Cham, et Iaphet totam terram, et in mundi primordio Cayn et Abel (quorum primus erat agricola, ovium pastor secundus) terram 35 pascualem atque frugiferam, iuxta scripturam Genesis, civiliter diviserunt: ex quo communis eorum consensus effecit ut singuli eorundem suam porcionem cum suis commodis universis cum exclusione iuris utendi in parte sua proprie seu peculiariter detinerent. Quod autem astruis, ex hoc quod originale do- 40 minium cum sibi possessione conformi sufficit ad omnem usum rerum, sequi omne civile dominium esse superfluum atque cassum: superfluitatem, tanquam in casu utilem imperfectis

36A] (ut supra tractantes de possessione ostendimus), tibi concedimus; supra, p. 398. set ipsa omnino esse cassa non probas, quia possunt saltem imperfectis in statu presentis miserie contra invadentes proficere, sic quod non impugnatur per ista ordinacio Dei de divisione 5 dominiorum terre promissionis, supponendo quod Deus taliter ordinavit, cum per illa dominia positiva poterant contra malos utilius exercere actus predictos quam per originale dominium. Item, nusquam habes (ut puto) in Scriptura firmatum quod 2. Deus illis tribubus divisit particularum suarum dominia, licet 10 de possessionum suarum particulis fiat sermo.

IOH. Ista intueor; set miror cur mundus totus donacionem B non reputat, nisi ubi a donante suum dominium * abdicatur.

Ps. iv. 3. RIC. Quia *filiis hominum gravi corde*, postquam nostra natura corrupta fuerat per peccatum, tantum *diligunt vanitatem* 15 *et querunt mendacium*, scilicet, res sub sole vanas atque fallentes (*Vidi*, inquit, *cuncta sub sole, et ecce omnia vanitas*), Eccl. i. 14. quod cuncta sibi utilia sive accomoda cupiditate mensurant; quoniam ita sunt ista cupiditate cecati quod quasi commodum sibi provenire ex dono sive ex aliter acquisitis non iudicant, nisi 20 solitaria proprietate illud optineant: unde fieri donacionem non reputant nisi donans, a se abdicando rem datam, donatario illud apropiet; cum e contrario habeat regula veritatis ac eciam caritatis ac eciam regula originalis iusticie (sicut superius in primo huius exemplo patenti ostendimus), scilicet, quod donacio 30 proprie dicta, que est actus dominii, nunquam per se transfert dominium, nec procedit a donantis dominio talis donacio, licet procedat a facultate et eciam a liberalitatis virtute donantis; unde actus liberalitatis proprie, non proprie actus dominii, dici potest, sicut in quarto huius magis lucescet.

supra, pp. 313 seq.

30 IOHANNES. Dic de accomodacione numquid conveniat originali dominio, sicut competit illi donacio. XXXII.

Lending appertains to original lordship

RICARDUS. Ex quo donacio non convenit illi nisi possessionem transferendo aut communicando eandem, seu restringendo quoad 35 actus dominii, que restrictio possessionem minuit eciam seu restringit, cum id fiat absolute transferendo aut communicando, poterit eadem possessio transferri aut saltem communicari cum modo, scilicet, ad voluntatem aut ad libitum commodantis. in so far as it means the transference of possession subject to conditions,

Quicumque enim potest simpliciter bona sua donare: habet (scilicet) facultatem cum modo sibi placito ea dare, ut in primo huius de Deo expressimus, quod Deus potest per suum dominium commodare. 315 seq.

habet: *p̄l*
h̄t B, *potestatem* M.
supra, pp. 315 seq.

IOH. Non videtur firma hec ratio; quoniam, ex quo possessio non est ius et commodatarius e quale ius habet in re accomodata

sicut accomodans, non video quod accomodans accomoda- [30B
tario potius modum utendi re accomodata quam commoda-
tarius commodanti potest statuere; et per consequens non
potest accomodans donare cum modo, quoniam econtra, si
commodatarius habet modum in usu rei commodate sibi per 5
accomodantem prefixum, non absolute facultate ea utendi,
omnimode habet minus ius in re illa quam habet accomodans
statuens sibi modum, contra ea que de possessione et de do-
minio naturali sunt dicta.

RIC. Ex hiis que ibi de possessione facto propria extant dicta 10
rationem potes ad istud tollendum excerpere: quoniam, sicut
per hoc quod nullus alius ab occupante rem aliquam vult possi-
dere rem illam, efficitur occupanti propria de facto illa possessio
absque iure proprio accedente, sic potest remanere illi propria
possessio absoluta, quamvis alius quoad modum aliquem per 15
commodacionem habeat * possessionem facto propriam rei eius- C
dem; nullo ipsorum habente ius amplius quam alius in re illa,
nec aliquo eorundem legem seu modum alteri statuente: set
quia placet utrique tali modo uti re illa temporibus eis acceptis,
ita ut unus eorum possessionem habeat absolutam et alter 20
possessionem secundum quid dictam, scilicet, vice seu voluntate, seu . . . iure
non dico iure, alterius, ideo res commodata censetur; sicut iuxta om. B.
iura positiva, licet non ex toto similiter, usuarii plures habent. lic. . . sim.
om M.

not absolutely

IOH. Non potest ergo vigore originalis dominii fieri com-
modacio per absolutam translacionem possessionis naturalis rei 25
cuiusvis.

RIC. Sic sequitur, quoniam ubi esset translata possessio, ita
ut transferens nec per se nec per alium possideret, nichil pro-
prium rei illius aut possessionis ipsius in transferente maneret;
set si qua rei illius aut eius possessionis remaneret proprietas, 30
illa in accomodatario resideret, et sic facta fuisset vera naturalis
donacio, non solum commodacio naturalis.

XXXIII. IOHANNES. Accomodans rem accomodatam non occupat, set
accomodatarius eam tenet; et per consequens accomodans rem
accomodatam non possidet.

The lender loses
no right in the
thing lent.

RICARDUS. E contrario res se habet, scilicet, quod accomodans
per accomodatarium absolute sive simpliciter rem occupat, et
accomodatarius tantum cum modo, scilicet, pro certo usu certi
temporis; et ita solum secundum quid pro se racio tenet. Item,
esto quod de facto actus commodandi, pignorandi, mutuandi, 40
aut repetendi, aut alii eis consimiles Ade competere non pote-
rant; non minus, si fuisset cui accomodacio aut actus alius fieri
potuisset, actus talis illi aptissime congruisset: unde convin-

35

36C] citur actus accomodacionis esse inter actus originalis domini
computandus.

IOH. Si commodatarius rem commodatam non restituisset
statuto tempore commodanti, inferret sic commodanti iniuriam
5 pactum solvendo; iniuria vero (ut videtur) nequit intelligi sibi
inferri nisi contra ius eius agendo, scilicet, ius commodantis
ledendo sive tollendo; habet ergo accomodans in re commodata
ius aliquod quod commodatarius talis non habet.

supra,
cap. xiii.
supra, p.
315.
RIC. Hec obicis, quia ad indigenciam humane vite oculum
tue mentis inflectis, qualis (ut supra probavimus) in innocentibus
nulla fuisset. Set ita de innocencie statum habentibus debes
sentire, sicut in fine primi libelli de accomodacione et deposicione
ac pignoratione passivis, qualiter Deo possunt convenire, ex-
pressimus; scilicet, quod semper ubi receptor par ius utendi

15 per omnia habet in re ab eo recepta commodaticie, depositicie,
ante eo B ab seu pignoraticie, cum eo qui rem illi commodat, deponit, aut
inserit. pignorat, nulla potest esse inter ipsos restitutionis obligacio

D absoluta; quia talis obligacio ius utendi in altero * semper
quoad: ad minueret. Set semper quoad restitutionem faciendam est hec
B. condicio intellecta nisi causa rationabilis nova consurgat; qualis
in om. M. in innocencie statum habentibus, si peccare non possent, semper
fu. om. B. fuisset sola non restituendi voluntas, que in illis impia esse
soli B. penitus nequivisset: et ob hoc commodatarius eo statu rem

accomodatam non ultra tempus prefixum ab eis diucius tenuisset,
25 si re ipsa commodanti magis quam commodatario fuisset ac-
comoda; set rationis regula (quam nequivisset eo statu dis-
solvere) exigente, rem accomodanti peracto tempore reddidisset,
pacto B. si peccare penitus nequivisset, aut in casu quo commodatario
res ipsa magis accomoda sive utilior quam commodanti ultra

30 tempus prefinite accomodacionis, sicut amicus cum suo amico
et coniux cum coniuge, sic sine iniuria et offensa omnimoda,
immo de beneplacito commodantis, potuisset commodatarius
ulterius rem pro suo libito retinere, et, si opus illi fuisset, eam
eciam propriare, scilicet, de facto proprie possidere. Si vero
35 iuxta (licet minus probabiliter) aliter estimantes, non obstante
quod Adam et Eva innocenciam tenuissent, potuissent nichilo-
minus consequenti tempore et eorum liberi peccare mortaliter

supra, pp.
394 seq. aut eciam venialiter (ut supra tractavimus), potuissent hii actus
per obligaciones artantes simpliciter ad restitutiones faciendas

40 inter ipsos iniri; licet non tantum artando sicuti in presentis
statu miserie, quoniam talis rerum indigencia quam boni et
mali sustinent in presenti in illo statu innocencie non fuisset, et
ob hoc minus tunc potuisset restringi ius originale in ipsis. Nec
aliter inter innocentes talis status accomodacionis actus (ut michi

videtur) poterat exerceri, supposito (sicut nobis est visum magis [36D probabile) quod in omnibus paritas iuris utendi rebus quibuscunque semper fuisset; nec aliter fieri potest donacio aut commodacio inter imitatores innocencium status primevi qui nullum *ullum* B. ius proprium volunt in aliquibus extrinsecis usualibus rebus *extr. om. B.* habere quam modis premissis, quales fuerunt dominus noster *mōis* B. Iesus, eius apostoli atque discipuli (iuxta dictum sancti Clementis *supra*, pp. pretactum), et quales sunt successores eorum quibus placet ⁴⁰⁰ *seq.* prefatam innocencie status regulam observare. Ex quibus omnibus satis claret quod in statu innocencie actus mutuacionis, ¹⁰ ubi, ut dici assolet, meum fit tuum, quoad dominium nullus *sit* B. penitus extitisset, nec aliquis actus omnino qui proprietatem iuris in aliquo exegisset; quoniam omnes actus huiusmodi, sicut rerum eviccio iudicialis, rerum repeticio, quia ab appropriandi cupiditate procedit, casibus paucis exceptis (ut in huius sexto ¹⁵ patebit), fuissent ab innocentibus penitus alieni. Mutuacio vero, prout nichil amplius importat in sensu quam commodacio, *quam:qm̄* B. ita sicut commodacio innocenter viventibus competisset, eciam pari modo depositio, que, sicut nullum ius, * sic nullam pos- ^{37A} sessionem depositario pro se confert, inter innocentes potuit ²⁰ exerceri. De pignoracione dic quid tibi videtur.

Of pledging.

IOH. Michi videtur quod pignoracio apud innocentes exerceri non potuit, quia nullus (ut michi videtur) potest aut potuit rem pleno iure suam habere pro pignore.

RIC. In fine primi huius contrarium habes patefactum de *cf. supra*, Deo, videlicet, quod Deus potest esse pignoratarius rei pleno ^{PP. 329} iure sibi subiecte, sicut commodatarius et depositarius esse ^{seqq.} potest; et ex eo capite apud innocentes id posse fieri nobis elucet, quod nulla res pleno iure simpliciter (ut superius ponis), licet pleno iure humano, alicuius hominis esse potest, cum ³⁰ quilibet homo comparacione Dei et eius domini usus seu commodatarius verius quam dominus sit dicendus, in primo capitulo secundi huius habes ostensum. Si vero intelligas quod *cap. sec. om.* nullus potest rem sibi pleno iure humano subiectam habere pro ^{B.} pignore, non recte hoc sentis, quoniam ex quo quis rem pleno ^{si v. int.} iure simpliciter sibi subiectam potest habere pro pignore, sicut ^{om. B.} Deus, ita ut rei pleno iure simpliciter sibi subiecte pignoratarius esse possit (ut finis primi huius ostendit); multo magis potest homo de re minore iure sibi subiecta pignoratarius fieri, eam recipiendo pro pignore, sicut potest eam ex accomodacione ⁴⁰ recipere, licet neutra passio, scilicet, nec commodacio passiva nec pignoracio passiva nec locacio passiva sive conduccio nec repositio passiva nec eis consimiles, sicut nec empicio (ut diximus), sit vere aut proprie actus domini, set commodacio accio

37A] et inignoracio accio, atque vendicio, eciam locacio, et eis con-
similes, sunt vere actus domini et vere dominio originali con-
veniunt, licet de facto, propter carenciam personarum in quas
actus ipsi exerceri possent aut possunt, nec tunc poterant nec
5 possint ab originali dominio procedere in presenti.

IOH. Vendicioni quam dominio originali ascribis hoc videtur Of selling.
obsistere, quod illud dominium non poterat rei cuiusquam trans-
ferri in emptorem, qualis domini translacio ad vendicionem
videtur necessario pertinere.

*g^oce B: g^oce
M.*

RIC. Vendicio a *venum* Grece, quod est venale apud nos, et
dare verbo descendit; unde vendicio idem quod venundacio
nobis signat, si verbum ipsum purum sensum sui primitivi
retineat: et ob hoc verior et magis proprie dicta vendicio sit
res quoad naturalem possessionem mutuo quam quoad earum
15 dominium aliquod transferendo; nec alias esset vendicio actus
dominii sive usus ipsius iuxta rationes premissas. Unde ex
hiis que de donacionis actu supra probato sunt dicta de vendi-
cione et empcione convincitur quod vere et proprie nostro primo
parenti ex suo originali dominio competebant sine sui abdi-
cacione, sicut prius erat ostensum quod hii actus donacionem
supra, pp.
319 seq. duplicem importantes Deo conveniunt.

B IOH. De empcione non video quod sit * actus domini, quamvis Of buying.
competere potuit Ade ex suo originali dominio; cum emptor
per empcionem rei dominium sibi acquirat: unde non procedit
25 a dominio rei empte nec ab alio dominio previo in emptore;
quia nichil tale videtur exigi in emptore, cum pauperis sit emere
(ut videtur) pocius quam domini seu potentis.

RIC. Empcio, sicut vendicio, duos actus importat, scilicet, tradi-
cionem unius rei et receptionem alterius, set vendicio formale
30 habet in sensu tradicionem et connotat precii receptionem ab alio;
econtra plane verbum empcionis importat, scilicet, receptionem
expresse et tradicionem implicite: unde quoad illud quod
verbum empcionis formale habet in sensu, non est (ut iam supra
expressimus) empcio per se actus domini; set quoad actum
implicitem, per quem actum quiscunque emptor, scilicet, tra-
dendo rem suam pro precio, vere fit venditor: et sic minus
plene et minus proprie (ut tu recte intelligis) est empcio actus
dominii, quoniam quoad formale in ipsa a dominio (ut dixeras)
nullo procedit.

*iams, expr.
om. B, qui
s. expr. in-
fra, post
implic.,
habet.
ut tu recte
om. B.*

39. The Bodleian manuscript hence proceeds at once to IOH. Fateor ita esse' p. 430, l. 31', the intervening passage being there placed in f. 37 D after 'Deo duce ostendet.' I have followed M in inserting the passage here, and supplied from it the number of the new chapter which is wanting in B.

XXXIV. IOHANNES. Gaudeo me antea id percepisse; set dic cur adicis [37D

Explanation of the words *plene utendi* in the description of original lordship.

plene utendi.

supra,

P. 335-

Original lordship is sufficient for the complete exercise of use,

RICARDUS. Ut intelligamus quod dominium istud ad omnem actum seu usum rerum sit originalis auctoritas: nullus enim est usus quem inter actus humani domini superius numerasti quin 5 ad primum usum in ratione domini (ut, scilicet, usus ille sit iustus) sufficiat istud predescriptum originale dominium, sicuti sufficit in nostro primo parente in statu innocencie sue prime originis, et sicut ad omnes illos actus exercendos adeo sufficit sibi in ratione domini suum dominium sive originale domi- 10 nium.

IOH. Non ita michi est visum; quoniam, si unus habeat possessionem rei cuiusquam et eius dominium originale dumtaxat, et alius habuerit eiusdem rei civile dominium, secundus a primo iuste iudicialiter rem illam poterit optinere, quoniam ille secun- 15 dus duo rei illius habet dominia, et ita habet forciolem titulum quam habet ille primus, et per consequens ad defendendum rem illam non sufficit primo suum originale dominium. Sic e contra, cum secundus per iudicium a primo rem illam recuperatam habuerit, non sufficit primo eius originale dominium ad rem 20 illam iterum repetendam. Unde nec ad actum defensionis nec ad actum repeticionis, qui tamen sunt actus domini, videtur illi sufficere dominium. *sunt: super B.*

albeit this exercise may be restricted in fact by civil ordinances.

RIC. Civile dominium in hoc casu est prohibens extrinsecum, cuius impedimentum nequaquam tollit aut minuit sufficienciam 25 potencie active intrinsece naturalem, licet in casu actum eius cohibeat, eciam satis iuste, et faciat eum insufficientem de facto: cum: rem alia est enim causa sufficienciam naturalis, aliaque est facti; unde ^{B.} in verbo plenitudinis sufficienciam naturalem, scilicet, si ius positi- *facti: fū B.* vum non obviat, non sufficienciam facti intelligo. 30

IOH. Fateor ita esse, set nichilominus volo scire numquid 37B Adam per suum originale dominium hos actus defendendi et repetendi sive evincendi potuit exercere.

RIC. Commisso ab eo peccato, contra alios impios (sicut in supra, primo huius de Deo ostendimus) eos potuit exercere: si autem lib. i. 25. omnes in innocencia perstitissent, quod eos in aliquem de sua progenie poterat exercere de facto non audeo affirmare; quoniam, si nullus eo casu venialiter potuisset peccare neque mortaliter, non michi videtur qualiter quemquam de facto potuisset defendere aut a quoquam iudicio seu violenter repetere, ubi nullus 40 irrationabiliter exegisset aut aliquid tenuisset, nisi forte a malis spiritibus, si aliqua per violenciam rapuissent aut tollere ab eo conati fuissent, vel a bestiis aut animantibus aliis sibi subiectis. Set nichilominus hoc est fixum de ipso (sicut ibi de Deo firmum

37B] esse ostendimus) quod hii actus inter actus domini, tanquam illi possibiles, debent merito numerari.

IOH. Quoad statum nostre presentis miserie magis scio illud scire, scilicet, numquid defensio sive iudicialis aut violenta 5 repetitio possunt de facto competere originali dominio.

RIC. De possibilitate cito respondeo quod possunt saltem in hominibus imperfectis et specialiter in necessitate extrema: tunc enim rem tibi necessariam contra quemcunque iure tuo originali potes defendere, eo quod melior est tua condicio; et in casu 10 consimili ab alio non indigente saltem eam repetere tam de facto quam verbo, si oporteret, iudicium subeundo.

IOH. Qualiter quis possit iudicio rem aliquam ex titulo originalis domini optinere non video; cum eam occupans *Ego: eo* B. poterit postulanti legitime respondere, Ego par ius tecum in re C ista optineo, et quia eam * possideo melior est in hoc mea quam tua condicio, unde iusticia mediante eam retineo.

RIC. In non habentibus ius civile utendi non semper est melior condicio possidentis, scilicet, in casu quo possidens non indiget re possessa et frater eius est indigens; tunc enim quoad 20 hoc est melior condicio re carentis, cum illi eo casu res ipsa de legis nature regula debeatur: unde iudicio iusti iudicis cuiuscunque debet res illa hoc casu a non indigente subtrahi et adiudicari penuriam patienti.

IOH. Sic cerno. Set michi videtur hoc casu, ex quo indigens 25 potest rem talem iusto iudicio optinere, quod iustum est indigentem eo casu rem illam habere debere; et sic michi videtur quod indigens ius amplius ad rem illam habendam et ad usum ipsius habet quam possidens eo casu: et ita non est iuris utendi paritas, in utroque, set amplior in egente; et cum in eis sit dominium 30 originale equale, consequitur quod in egente est amplius aut saltem aliquod ius civile aut aliud acquisitum.

RIC. Videtur michi quod alia est iuris paritas naturalis et alia iuris paritas actualis seu facti; aut (si magis libet sub aliis verbis loqui) alia est iuris paritas essentialis, alia accidentalis; 35 vel aliter alia est paritas iuris intrinseca, alia paritas eius extrinseca: scilicet, quod ad actum naturalis seu essentialis paritas iuris sive intrinseca semper in omnibus solum originale dominium habentibus est equale (sicut secundus huius operis liber ostendit xvii., xviii., xix., xx., xxiii., xxiv. capitulis), quia illa non 40 variatur propter condiciones adventicias seu ab extrinseco accedentes; actualis vero iuris paritas seu accidentalis sive extrinseca non semper in omnibus est equalis, quoniam illa variatur aut manet iuxta circumstantias extrinsecus accedentes: qualis variatio in statu innocencie non fuisset; et nonnunquam

facti proprietatem efficit (ut in huius quarto clarescet) et etiam [37C] prestat nonnunquam titulum sive causam per iudicium rem non *ec. om. B.* habitam optinendi et optentam etiam retinendi, et in eadem alterum persona iuxta variacionem ipsam aliquando iustum possessorem *et om. B.* eum efficit, aliquando iniquum; nec acquirit indigens per hoc 5 aliquod ius civile (ut infers) nisi gratis hoc velit, set per ampliacionem sui originalis dominii quoad usum, quia est indigens, restringitur originale dominium quoad usum in illo qui rebus habundat. Ideo res illa qua eget sibi adiudicatur iusto iudicio, *iud. om. B.* etiam lege iusta nature (ut dicis), que lex duplicem habet *ut d. om. B.* effectum: unum, quod ab habundante possessionem tollit et usum, qui effectus ab illo qui non vult titulum civilem admittere *qui: quoniam est M.* acceptatur; alium habet effectum, quod affert ius utendi pauperi indigenti, quo iure seu titulo pauperi indigenti uti non placet, set gratis * illud ius renuit seu recusat admittere, volens se con- D formare legibus sue originis (iuxta premissa capitulo xv. libri huius): unde ex hoc quod iustum est in casu indigencie indigentem debere preferri legis et iudicis iusti iudicio non satis solide intulisti quod indigens habet amplius ius utendi quam alter.

IOH. Utramque responsionem set hanc secundam magis 20 accepto.

RIC. Quid vero perfectis conveniat in hoc casu et quid con- *perf. om. B.* gruit imperfectis sextus huius Deo duce ostendet.

IOH. Sciciens prestolabor, et ecce non ambigo quin omnes *sc. . . ecce* actus nominati superius (scilicet, permutacio que est vera ven- *om. B.* dicio, locacio que michi videtur aliqualis vendicio, commodacio sive feneracio, deposicio, impignoracio, multiplicacio, et conversio, rerum secundum modulum creature defensio, insuper repeticio sive eviccio, luicio, atque conservacio sive custodicio atque quecunque rerum subiectarum originali Ade dominio 30 rationabilis sumpcio sive tractacio, quos sub usu seu actu dominii dixeras te velle accipere) sicut Deo racione sui dominii, sic modo sibi conformi homini primo racione sui originalis dominii congruebant; licet fortassis non omnes hos actus de facto pro omni tempore post aut ante peccatum * suum commissum poterat 38A exercere, obstante professione propria aut superioris precepto aut alia causa legitima: dominio tamen originali, quod dominium iusti habent quicumque, non obviat, set concordant tanquam debiti eius actus. Quantam tamen restriccionem huius dominii quoad hos eius actus et alios possit homo licite in se ipso 40 efficere, a te audire expecto.

RIC. In sexto huius, duce Luce, id fiet.

IOH. Cum paciencia expectabo; et descripcionem premissam dominii, quod super res huius inferioris mundi primus parens

38A] noster a Deo accepit cum gratiarum actione declaratam recipio,
creatura B. scilicet, quod illud primevum dominium est rationabilis creature
mortalis originalis auctoritas naturaliter possidendi res sibi
natura subiectas conformiter rationi et eis plena utendi sive cas
5 tractandi.

Explicit liber tercius.

Incipit quartus liber tractans de proprietate seu civili dominio et possessione et iure utendi civilibus et de simplici usu facti.

1. PRIMUM capitulum de proprietate inquirens ostendit quod non est originale dominium neque possessio, obiciens de nostro primo parente 5 atque dissolvens.
2. Secundum capitulum patefacit quod rerum proprietas non est aliquid compositum ex originali dominio et possessione, nec potest haberi ex solis titulis naturalibus, licet sic possit haberi possessionis proprietas; et adicit distincionem de proprietate notabilem. 10
3. Tercium capitulum describit humanum, positivum, sive civile dominium, descriptionem declarans in genere, circa verbum *acquisitionis* obiciens, et solvendo ostendens quod nullus habet vere civile dominium gracia denudatus.
4. Quartum capitulum nititur fulcire rationibus questionem capituli 15 precedentis.
5. Quintum capitulum obicit contra precedens, et solvendo declarat aliud esse heredem et aliud esse dominum hereditatis paterne, Scripturam *al. esse esse* dissolvens contrariam apparenter que dicit, *Alius natus in regno* etc., *her. B.* et *Nichil differt a servo, cum sit dominus omnium.* 20
6. Sextum capitulum obiectum de subversione legum absolvens ostendit *ost. om. B.* per iudicia dominia non conferri, set ita posse proferri sententiam iuste *dominium* pro impio ut pro iusto; unde necessitatem legis superioris concludit *M.* iudicantis occulta, causam adiciens cur mali aut boni ab hominibus *aut: ut B.* domini appellentur. 25
7. Septimum capitulum contra precedens obiciens non solum iudicem talem set legem esse iniustam, dissolvit, atque ostendit rationibus et scripturis iudicem scienter pro impio ferentem sententiam esse inexcusabilem a peccato et excusabilem cum ignorat.
8. Octavum capitulum legem quoad conscienciam iudicis in tali casu 30 excusat, que nullum * ad iudicandum contra conscienciam potest artare; **B** et dat consequenter doctrinam quam in casu consciencie iudex inferior, medii, ac supremus habent servare.
9. Nonum capitulum legem eo casu absolute excusat post obiectus et *suppr.: superioris B.* responsiones multiplices atque difficiles, illum qui conscienciam sibi 35 fabricat propter legis aut iudicis aut iudicii prolatis iusticiam apercius condempnando.
10. Decimum capitulum inquit de civili dominio, et ostendit in quem

38B] transit cum pater iustus decedit aut impius, et quod aliquando penitus evanescit, dominium a titulo ymaginis divine distinguens.

Undecimum capitulum differenciam et convenienciam inter possessionem naturalem et civilem ostendit, et civilem describit atque distinguit.

5 Duodecimum capitulum patefacit quod civilis possessio non est ius, et quod est titulus aliquando communis et aliquando proprius, semper *respond. B.* distinctus a dominio cui correspondet; ad quanta etiam se extendit; et alias particulas descripcionis possessionis civilis declarat.

Tercium decimum capitulum, de usu procedente a civili rerum dominio disputans, patefacit quod donacio potest fieri per communicationem civilis dominii, non per communicationem possessionis solius; et quod translacio civilis dominii non est actus dominii nisi per accidens; obiciens ac dissolvens qualiter donaciones magnifice sunt actus virtutis, licet non sint actus dominii: et consequenter explanat que translacio dominii seu possessionis proprie, que minus proprie, appellatur donacio seu actus dominii.

Quantum decimum capitulum de permutacione et vendicione pertractans consequenter inquit nunquid sola communicacione sive translacione civilis dominii potest fieri una civilis donacio, permutacio, sive vendicio, affirmativam ostendens, obiciens difficulter et multipliciter, ac dissolvens.

Quantum decimum capitulum prolixè disputat et inquit nunquid leges ecclesie per leges iustas hominum possunt restringi, aut iuste per eas ad facienda iudicia prohiberi, negativam rationibus et scripturis affirmans.

Sextum decimum capitulum patefacit quod omne civile dominium libere potest respuì cum offertur.

Decimum septimum capitulum de proprietate pertractans, ostendit quid est, et qualiter non est cum dominio idem omnino.

30 Decimum octavum capitulum, pertractans de iure utendi civili, ostendit qualiter a dominio et a proprietate distinguitur; et obicit, ac dissolvit ostendens quod plenum ius utendi potest in aliquo esse sine dominio.

Decimum nonum capitulum obicit de actu consumpcionis, et solvit *iuste non B.* multiplici racione, suadens quod potest non iuste domino convenire.

35 Vicesimum capitulum pariter de eodem obicit, et dissolvit, idem ostendens racione et etiam decretali.

C Vicesimum primum capitulum investigat qualiter * ex verbis donatoris et voluntate ipsius agnoscitur quando donacio exercetur, et de modis adhibitis in donando diffuse obicit et dissolvit.

40 Vicesimum secundum capitulum specialius investigat nunquid consumpcionis usus potest concedi sine abdicacione dominii.

inq. om. B. Vicesimum tertium de iure utendi et de simplici usu facti inquit et tractat, finem quarto libro imponens.

IOHANNES. Iam de proprietate rerum primo volo ut tractes, I. quia proprietates videtur quoddam esse dominium: ecce enim,

Original lordship
does not involve
proprietas.

cum ex originali dominio aliqua occupantur, videtur michi in [38C
sic occupatis acquiri proprietas, quoniam res taliter occupate
michi videntur eas occupanti taliter proprieate quod ab aliis per *proprietate*
illam occupationem excluditur usus ipsarum; vellem igitur sua-
deri quid sit hoc casu illa proprietas. 5

RICARDUS. Contrarium habes in tercio huius superius decla-
ratum, scilicet, quod propter occupationem solam rei cum origi-
niali dominio nullus iustus a iure utendi re illa iuste potest
excludi: si vero ab usu seu iure utendi rei illius iustus aliquis
excludatur, non est hoc propter illud dominium aut possessio- 10
nem rei ita possesse, set propter legem positivam que alios a
possidente ab usu excludit, qua lege sic possidens non vult uti,
licet ceteri ea utantur. Causa vero cur alii re illa uti non pos-
sunt est quia ab illis sciri non potest quod possidens in re ita
possessa non habet civile dominium, quia potest (ut infra cito *infra*,
patebit) tale dominium libere pro voto efficere in se ipso: unde P. 438.
rei illius ab eo possesse est in ipso possessionis de facto pro-
prietas, nulla rei possesse proprietas nisi per accidens. Set nos
de vera proprietate rerum inquirimus que dominium rei reddit
cuiquam proprium suo iure: dic ergo quid tibi vera proprietas 20
esse videtur.

Nicholas III
seems to use
dominium and
proprietas as
synonymous
terms;

IOH. Dominus Nicholaus papa, in Decretali *Exit*, dominium 6 Decr. v.
et proprietatem accipit pro eodem, quoniam in illa decretali— tit. xii. 3-
premisso hoc modo, *Porro cum regula ipsa expressa contineat*
quod fratres nichil sibi approprient, nec domum nec locum nec 25
aliquam rem, sitque declaratum per eundem predecessorem nos-
trum Gregorium IX et nonnullos alios hoc servari debere tam nostrum
in speciali quam etiam in communi; quam sic artam abdic-
ationem venenosus obrectacionibus aliquorum insensata damp-
navit astucia, ne fratrum eorumdem perfectionis claritas talium calitas B,
imperitis sermonibus laceretur: dicimus quod abdicacio pro-
prietatis rerum omnium tam in speciali quam etiam in com-
muni propter Deum meritoria est et sancta, etc.—con-
sequenter de eadem materia ita subiungit: Verum condecons fuit
ei professioni que sponte devovit Christum pauperem in tanta 35
paupertate sectari, omnium abdicare dominium et rerum sibi
concessarum necessario usu fore contentam; nec per hoc quod
proprietatem usus et rei cuiusque dominium a se abdicasse
videtur. simplici usui rei renunciatum esse convincitur, etc.
Et ibi cito post: *Que et quorum usum facti, scilicet, ordini vel fructum*
fratribus ipsis licet habere proprietatem vel dominium, etc. Decr.
Et adhuc cito inferius post: *In omnibus appareat eis quoad*
dominium omnimoda abdicacio. In quibus locis proprietatem
et dominium pro eodem vicissim tanquam synonyma videtur

38D] accipere : unde consequitur quod dominium dici debet esse talis proprietas qua aliqua res peculiariter seu proprie obtinetur.

RIC. Cum constet omnes iustos equaliter habere originale dominium rerum omnium ab omnibus possessorum, per tale dominium nulla res elongatur a quoquam, nec cuiquam appropinquat ; ac per hanc proprietatem, qua res proprie unius efficitur, hoc modo res illa ad votum illi appropinquat et ab aliis elongatur : non est igitur proprietas originale dominium. Cum insuper originale dominium iustis omnibus sit commune, et proprietatis ideo dicatur proprietatis, quia aut uni aut paucis peculiariter aut communiter applicatur sive inheret ad votum, nequaquam potest tale dominium *proprietatis* nisi improprie appellari, scilicet, preter regulam ; et trahitur iste sensus a *prope*, et sic improprie dicitur, quod a grammaticali regula remote profertur.

but original lordship is common to all righteous persons, whereas property is limited to a single person.

IOH. Intellego quod originale dominium super rebus nullius potest apte dici vera proprietatis, nisi forte in nostro primo parente, cum solus erat creatus : tunc enim videtur quod dominium eius, illi soli conveniens, proprietatis dici debebat.

20 RIC. Alia est proprietatis naturalis, que ob hoc vocatur proprietatis quia nequitur conditioni nature ; et alia est rerum subiectarum homini seu usualium rerum proprietatis, que ob hoc proprietatis appellatur quia est condicio qua res aliqua usualis ad votum unius aut certorum habetur, inde dicta proprietatis 25 quia prope votum, sicuti prima vocatur proprietatis quia iuxta aut prope naturam. Set amplius habet in sensu, scilicet, exclusionem usus seu iuris utendi in aliis : quoniam a tempore primi peccati nostri parentis sic extat corrupta humana voluntas, quod a se non habet nisi quod illud est ad votum ipsius quod 30 est a voto aliorum semotum, quia semper ex cupiditate illi impressa conatur res usuales sibi peculiariter seu singulariter retinere : unde si de facto nullus communicator existat, tunc per accidens, scilicet, propter sociorum absenciam, rerum talium potest in uno dici proprietatis ; si vero iure aliquo certo 35 dominium tale uni aut certis conveniat, tunc per se in illa persona seu illis potest illud dominium dici proprietatis, qualis rerum proprietatis in Adam non erat in sua creacione primaria, 39A licet tunc propter solitudinem illud dominium originale poterat per accidens dici in eo rerum proprietatis. Set de illa que 40 per se appellatur usualium rerum proprietatis materie nostre *perfund.* b. congruit profundius perscrutari.

IOH. Quid ergo si dixerio quod ipsa rei possessio proprietatis est dicenda? *Possessio is not proprietatis,*

RIC. Vera proprietatis rei appropriate cuiquam dici non solet

because it may happen that the possessor has not lordship over that which he possesses ;

whereas only he who has lordship over a thing has truly *proprietus* of it.

nisi auctoritatem contineat ad omnem usum rei illius ; quoniam cum *proprietus* a *proprie*, et *proprie* a *prope*, dicatur, scilicet, quia res propriata sit prope, non potest illud recte intelligi de sola propinquitate in loco per possessionem, set per propinquitatem rem ad votum habentis ; que non est vera propinquitas quoad votum, nisi cum per illam propinquitatem potest quis sua propria auctoritate et pro voto iuste ac libere uti re ipsa ; quod sine dominio aut iure utendi nullus potest : et ob hoc proprietas necessario ex sensu grammaticali includit ius utendi sive dominium cuilibet rei usus debetur ; et ita proprietates non potest dici esse sola possessio. 15

II. IOHANNES. Sic sequitur. Si ergo nec dominium est dicendum proprietates neque possessio, simul utrumque, scilicet, dominium cum possessione, dici debet proprietates.

1. Property is not a compound of lordship and possession ;

2. nor is possession a part of lordship, since it involves no right to the thing possessed ;

3. a proprietor or a lord may remain such though he be deprived of possession ;

4. moreover, Nicholas III distinguishes *proprietates* from *possessio*.

RICARDUS. Si compositum ex dominio et possessione, si quod sit tale, sit vere proprietates, dominium quod est pars illius compositi non est proprietates : cuius tu supra a domino supra, Nicholao contrarium allegasti. Item, possessio est effectus domini ac proprietates, nec est ius aliquod, et ob hoc non potest apte dici dominium ; omnis autem pars domini non solum est ius dicendum, set dici debet dominium ; non est ergo possessio pars alicuius domini. Item, habens proprietates, sicut habens dominium, potest possessione privari proprietates in ipso manente ; non est ergo pars aliqua proprietates possessio, cum nulla res sine omnibus suis partibus possit existere. Item, felicis recordacionis dominus Nicholaus III. in Decretalibus *Exiit qui seminat*, proprietates a possessione aperte distinguit hoc modo : *Nam, cum in rebus temporalibus sit considerare precipuum, proprietates, possessionem, usumfructum, ius utendi, et simplicem facti usum, et ultimo tanquam necessario egeat, licet frimtis carere possit vita mortalium, nulla prorsus potest esse professio que a se usum necessarie sustentacionis excludit.* Unde consequitur manifeste quod possessio nequaquam pars proprietates existit. 20

IOH. Ex hiis sequi videtur quod nullus habens sola naturalia iura habet veram proprietates rei cuiusquam. 40

Property is the acquired lordship of one or several conformable to

RIC. Racionabiliter illud infers. Unde proprietates rei, secundum suum sensum primevum, non est nisi acquisitum dominium unius aut plurium, quod *civile* sive *politicum a polis*, supra, pp. 280, 382.

[39A]

15

P. 436.

6 Decr. v. tit. xii. 3.

35

40

supra, pp. 280, 382.

30B] *civitas*, vel a *polis* quod est *pluralitas* appel*latur; et sic habes grammaticalem sensum termini illius *proprietas*, quem sensum termini de Decretalibus allegasti. civil or political institutions

IOH. Nondum in isto quietor, quoniam, cum quis rem possidet cum primo originali dominio, potest re uti ad votum; et ita res illa sibi quodammodo appropriatur, quod fieri sine proprietate non potest; et ita omnino videtur quod possidens naturaliter proprietatem rei habeat et vere habere dicatur.

supra,
p. 436.
a *proprietate* B.

RIC. Iam diximus tibi quod aliud est rei possesse, aliud possessionis proprietas; quamvis enim possidens appropriate (ut supra tractavimus) propriam sibi habeat possessionem, et ob hoc sit in ipso possessionis vel possidendi proprietas, non tamen propter hoc statim consequitur quod sit in ipso rei ab eo possesse vera proprietas; ex quo illius rei alius quiscunque

and excluding the right of use in others.

ille B.

non: *nā* B.

viribus M.

esse: cū B.

proprietur possidenti nisi proprietate possessionis, non proprietate rei possesse; sic quod vera proprietate rei dominate ex iuribus naturalibus non habetur. Set semper dicenda est vera

supra,
p. 393.

20 quia est ex sensu grammaticali iuris utendi in aliis exclusivum; quod nunquam efficit, eciam cum sua naturali possessione, originale dominium (iuxta superius cum de possessione naturali egimus declarata). Debes tamen attendere quod non omnes de ista materia disputantes puritatem gramaticalis sensus

The word *proprietas* is used

25 terminorum attendunt, set magis modo loquendi vulgari plurimi se conformant: et ob hoc, ne nostri maiores tractantes de ista materia sibi affirmare contraria videantur, apte iuxta premissa potes proprietatem ita distinguere: quod est proprietate vera simpliciter sive per se et proprie, scilicet, prope regulam gram-

1. in its strict sense (*per se*),

30 matice, ita dicta, et illa semper (iuxta nunc ostensa superius) est civile dominium unius aut plurium; et est proprietate sic dicta per accidens improprie, non per se, scilicet, non ex peculiari seu singulari iure persone eam habentis. Et talis est duplex: una que ideo sic per accidens vocatur alicuius rei

2. improperly (*per accidens*)

35 proprietate, quia est dominium in una persona, de facto dumtaxat, sicut originale dominium in Adam, cum solus erat, poterat dici totius inferioris mundi proprietate, non vera sive simpliciter; ex quo, Eva creata, eciam filiis ab eis progenitis,

a. when, as in Adam's case, there was no one to share his lordship,

comm. om.
B.

40 proprietate appellatur et non est proprietate nisi facti atque per accidens; immo, verius proprietate estimata quia propter legem prohibitive in aliis uni soli aut paucis de facto convenit, quo modo in possidente rem aliquam qua eciam reicit omne civile dominium, quia lex positiva, ex causa quam supra expressimus,

b. or by virtue of the restriction of use in others.

*prohibiti
nam* B.
qui M.

usum rei ita ab uno seu pluribus peculiariter de facto possesse [39B
refrenat in aliis ac si possessor haberet in * re illa civile C
dominium. Ideo dici potest in taliter possidente quod suum
originale dominium est in eo proprietas rei illius, set solum
per accidens; immo verius (ut supra expressimus et infra magis supra,
clarescet) proprietas estimata, non vere neque simpliciter aut P. 436.
per se, set solum propter restriccionem usus aut iuris utendi re
illa in aliis.

III. Description of
positive or civil
lordship.
It is the mortal
right acquired by
the reasonable
creature of
possessing civilly
things subject to
positive law and
of using them
conformably
to reason.

IOHANNES. Iam peto ut illa michi dominia positiva que in supra,
primi libri principio nominasti in genere michi describas. lib. i. 2.

RICARDUS. Omnium dominorum adventiciorum generalis des-
cripcio patet esse rationalis creature mortalis ius sive radicalis
auctoritas acquisita civiliter possidendi res illi lege positiva sub-
iectas et eis plene utendi conformiter rationi. Posui autem hec
verba *rationalis et ius sive auctoritas possidendi et utendi* ac 15
conformiter rationi propter easdem rationes et causas propter
quas eadem posui in descripcione originalis domini humani. supra,
Verba vero *lege positiva illi subiectas* posui, loco verborum in P. 335.
descripcione originalis domini *illi natura subiectas*, quia tale
positivum dominium non se extendit ad alia quam ad subiecta 20
homini lege positiva sive civili; et verbum *acquisita* posui, loco
originalis in descripcione predicta, quia hec auctoritas civilis
non provenit a natura iusta specifica, set ab acquisitione pro-
pria seu parentum provenit in quocunque. Tu dic quid contra
hec tibi occurrit. 25

IOH. Cur ponis hec verba satis intelligo, quoniam ob causas
easdem propter quas eadem verba posueras in descripcione
originalis domini; et verbum *civiliter*, loco verbi *naturaliter*
ibi positi, cerno adhibitum; et puto quod verbum *radicale*
ponebas ad differenciam iuris derivati, quale habent usuarii 30
non habentes verum dominium; et quia dominium rerum cor-
poralium corruptibilium in hoc mundo inferius non est datum
a Deo hominibus nisi propter suam mortalitatem naturalem
fovendam ne cadat (ut supra, cum de hac materia egimus, est supra, pp.
probatum), ideo verbum *mortalis* hic, ut ibi, ponebas. Set non 336 seq.
plene attendo cur verbum *acquisita* hic ponis, cum acquisitum
dici non soleat nisi quod per laborem accipitur, et multi sunt
domini sine labore in inicio conceptionis sue iure paterno,
patribus eorum ante de hac luce subtractis. Unde Eccl. iv. 13,
Mellior est puer pauper et sapiens rege sene et stulto, qui nescit 40
previdere in posterum; quod de carcere catherisque interdum
quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopia con-
sumatur: ubi attendo quod dicit aliquem *natum in regno*.

- 39C] RIC. Priora bene advertis; set in hoc ultimo non est ita ut
 D fingis, * quoniam secundum purum sensum huius verbi *dominus*
 (ut supra probavimus) dominus rerum non est aliquis nisi gracia
 iustificante sit iustus, quales non sunt in sua conceptione filii Eve,
 set *omnes nascimur filii ire* secundum apostolum ad Eph. ii. 3.

supra, pp.
 344-348,
 352.
nascimur:
eramus
natura M.

No one is strictly
 lord of anything
 unless he is
 righteous
 through justi-
 fying grace.

IOH. Hoc supra ostenderas de originali dominio; set ex quo
 leges hominum statuunt primogenitos dominos sue paterne heredi-
 titatis debere existere, tale dominium nondum nato, dum tamen
 sit primogenitus patris sui, in utero matris acquiritur.

Heirship only
 confers lordship
 through men's
 laws by a mis-use
 of language.

- 10 RIC. Si que leges humane sic statuunt, tyrannorum aut vulgi,
 qui puritatem sensuum terminorum non capiunt, sensibus se
 conformant (ut supra expressimus); cum veraciter nullus sine
 gracia gratificante sit dominus.

supra,
 P. 439.

IOHANNES. Hoc, si placet, fige robustius.

- 15 RICARDUS. Num dices quod aliquis in India homo iustus,
 esto Iohannes, ius potius habet atque preclarius in hereditate
 tali quam dominus iste, quem ponis vocetur Robertus?

IV.

1 A righteous
 stranger has a
 better right to be
 lord than a mere-
 ly civil heir.

IOH. Nequaquam sum ita protervus ut extraneum in iure
 rerum earum domino anteponam.

- 20 RIC. Originale dominium in his rebus, sicut in aliis, ius
 potius est atque preclarius quam aliquod civile dominium;
 hoc enim habes supra probatum. Iohannes vero in India
 gratiam optinens habet originale harum rerum dominium, quo
 caret tuus Robertus habens solum (secundum te) civile domi-
 nium in hiis rebus: igitur Iohannes iustus existens in India ius
 potius habet in eis atque preclarius quam tuus dominus im-
 pius fictus Robertus existens in patria; et si uterque eorum
 usu earum egeret equaliter, Iohannes, tanquam habens titulum
 potiore ad usum, deberet tuo Roberto preferri.

supra, pp.
 424 seq.
Ioh. libra-
rius cod. B.
perperam
pro persona
dialogi in-
tellexit.

- 30 IOH. Econtra affirmo, quoniam quilibet iudex iustus, inter
 eos hoc casu iusticiam faciendo, Robertum preferret.

RIC. Deus iudex iustissimus nequaquam sic ageret, nec homo
 iustus aliquis qui hec sciret, quoniam contra conscienciam iudi-
 caret: licet iudex condicionum ipsorum dominorum ignarus,
 35 supponens gratiam in utroque ut debet (ut tu astruis) per
 ignoranciam e contrario iudicaret.

IOH. Perge quod tendis.

- RIC. Civile dominium, sicut originale dominium, (non dubium)
 datum est a Deo hominibus pro prestando debito Deo obsequio
 40 ab eo cui est datum; igitur, cum quis peccat mortaliter, per hoc
 perdens ac forefaciens originale dominium, pariter et pari ratio
 forefacit civile dominium. Item, cum *dominus* a *demo*-
 dicatur, eo quod presit aut presse debet domui, nec peccans

2. Civil lordship
 is granted by God
 on the condition
 of doing him due
 service.

3. *Dominus* is he
 who is set over a
domus.

supra,
 P. 336.

but the sinner is set over nothing.

4. It were not conformable to God's prudence and justice to give the like authority to the godly and to the froward.

mortaliter domui potest preesse, quin verius subesse per cupiditatem domui est censendus et aliis rebus ab eo detentis, non est vere dominus appellandus, set servus. Item, (ut in secundo huius expressimus) non convenit divine prudencie neque sue iusticie ut permittat pium et impium, aman*tem et contemptentem, parem auctoritatem habere super rebus suis pleno iure sibi subiectis, cum possit in momento quocunque congruum adhibere remedium; quoniam homo sapiens, cum posset adhibere remedium, illud nullatenus sustineret.

[39D]

supra.

P. 355.

40A

V.

Heirship confers not lordship but only a title to the obtaining of it.

IOHANNES. Istud michi videtur mirabile, quoniam primo-genitus hominis (esto) modo defuncti, antequam baptizetur, est heres ipsius defuncti; et per consequens habet idem dominium quod pater suus habuit ante mortem, adhuc gracia denudatus: unde non videtur gracia necessaria ad civile dominium, quia per consequens esset necessario illi coniunctum originale dominium, quod (iuxta prius ostensa) gracia presupponit.

10

esto om. M.

15

supra, pp.

344 &c.

RICARDUS. De coniunctione originalis domini cum civili vere concludis. Primum tamen (scilicet, dominium) ex hereditate minus provide intulisti; quoniam, etsi sufficit iuxta leges humanas filio sine gracia quod sit primogenitus legitimus patris sui, cum condicionibus in lege adiectis, ad hoc ut sit heres ipsius, non tamen ad hoc quod sit hereditatis eius dominus (ut iam dixi), quoniam sine hoc quod sit Deo acceptus bonorum Dei nequaquam dominus potest veraciter appellari aut esse. Illud vero quod de Ecclesiaste adduxeras, quod *alius natus in regno*, etc., non oportet ita accipere ut primogenitus cum nascitur vere sit dominus hereditatis paterne, nec quod natus statim sit rex, set quod in regno sive ad regnum ius habet cum nascitur; quoniam apostolus ponit verba magis urgencia ad Gal. iv. 1, 2 isto modo: *Quanto tempore heres parvulus est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium, set sub tutoribus et actoribus est usque ad tempus prefnitum a patre*. Ubi parvulum dominum aperte appellat, quod puto pariter debere intelligi, scilicet, quod habet titulum legalem seu causam ad dominium optinendum; quoniam hoc dicit de parvulo patre eius vivente, prefniente (scilicet) tempus tutele: unde, cum non sit vere dominus, tunc constat quod non eo modo apostolus intellexit. Nec mirum si sacra Scriptura, parvulis se conformans, dominium aut regnum interdum appellet titulum sive causam, quo secundum leges positivas potest primogenitus dominium optinere; cum angelos bonos et malos et homines *Deos* interdum appellet: *Omnes, inquit, dii gencium demonia*, et *Non est alia nacio tam grandis que habebat deos*

P. 341.

25

30

40

Ps. xcv. 5.

40A] *apropinquantes sibi*, etc., Deut. iv. 7, et Ex. xxii. 28, *Diis non detrahes*, ubi homines presidentes *dii* vocantur. Angelos vero bonos Paulus *deos* appellat, cum dicat, *Etsi sint qui vocantur dii sive in celo sive in terra, siquidem sunt multi dii et multi 5 domini*, prima ad Cor. viii. 5.

B * IOHANNES. Ex premissis (ut michi videtur) consequitur VI.

quod heredes dominia non habent in bonis paternis, cum patribus suis in peccato mortali succedunt, nec donatarii peccatores in eis donatis, nec stipendiarii in stipendiis per eos receptis, nec

10 legatarii peccatores in sibi legatis; et ita videtur michi, si ista sit vera domini descriptio, quod subvertuntur omnes leges humane de rerum dominiis que indistincte fiunt pro malis et bonis, ut possint petere ac recuperare per iudicium legata, donata, hereditaria, et pro laboribus sibi promissa.

15 RICARDUS. Recte concludis nullum in peccato mortali rerum habere dominium, set potius reprobam a Deo tyrannidem, et alia consequenter: non tamen rite infers ulterius quod sic subvertantur leges humane, quoniam nulla lex iusta per ea que infers

Answer.
No law or legal award confers lordship or right:

in om. B.

quam in improbis; quoniam lex adiudicans legatario sibi legatum seu filio cuiusquam hereditatem paternam, stipendiariis promissa seu pacta stipendia, donatariis eis donata, sive sint boni sive sint mali, non illis confert rerum illarum dominium nec ius aliquod, cum contra aliquos super rebus huiusmodi per legis ministrum profertur, set nude (iuxta probata) res tales lex aut iudex eisdem adiudicat ut eas, si velint, retineant quoad legem humanam impune, non propter hoc eos dominos faciendo seu ius in eis aliquod statuendo, set patentes probationes sectando, licet illis in casu veritas non subsistat, quod ex multis casibus potes adverte-

it only declares who may hold particular things without molestation according to human law.

30 tere. Si enim per tertium contra illum pro quo profertur sententia simili agatur iudicio et per probationes optinuerit, illi tertio contra secundum, sicuti secundo contra primum, adiudicabit iudex rem illam; et pariter in simili casu, si quartus contra tertium figuraret iudicium, eveniret, et ita de pluribus: unde

35 liquide nobis constat quod talis sententia nulli confert dominium, set rem illi de alterius retencione restituit, si velit eam admittere. Item, si per testes falsos contra aliquem talis sententia ferretur, ita ut ipse, non dominus rei illius super qua esset contencio, rem illam per sententiam optineret, nequaquam per hoc fieret ille impius dominus rei illius, set male fidei (sicut sunt plurimi), si sciret, possessor existeret. Et multa possent pro

1. This is shown by the fact that a new claim may set aside a previous award.

2. A suit may be won by false witness, which can clearly not establish lordship.

eis in B bis scriptum.

hoc adduci similia, scilicet, quod leges humane non eos quibus bona adiudicant dominos rerum adiudicarum eis efficiunt; set

potest esse quod post tale iudicium res adjudicate iniuste et [40B
 nequiter detinentur, licet quoad leges humanas impune, ita
 quod leges sunt iuste facientes; quod possunt, quoniam non
 possunt leges humane aut iudices investigare * consciencias C
 hominum, renes scrutando et corda, quod facere solius est Dei. 5
 Quibus ob hoc necessaria est lex alia illis legibus humanis
 superior, quia renum ac cordium scrutator, per sue ecclesie qua B.
 presidentes, quibus in secreto utitur iudicando, aut per se ipsum
 in morte cuiusque, aut per inferiores iudices, angelos, scilicet,
 suos ministros conscienciarum rectores ad vitam optinendam 10
 eternam, ut sic distorta rectificet, pandat occulta, suppleat
 diminuta, et infringibilis iusticie irrevocabilem sententiam pro-
 ferat contra malos. Quod autem existentes in peccato mortali contra mal.
 heredes, donatarii, aut nominibus aliis similibus que dominium om. B.
 iustum videntur includere, ab hominibus appellantur, est quia 15
 tales esse merito supponuntur, quia iusti esse deberent; nec de
 contrario nobis constat: unde ex nominatione tali vulgari nequa-
 quam natura domini poterit variari, quod nunquam reperitur
 in aliquo nisi sit ad Dei ymaginem et similitudinem reformatus.

VII. IOHANNES. Videre non possum quin lex illa sit iniqua aut 20

It is a wicked
 judge who
 knowingly as-
 signs a thing to
 him who is not
 lord of it,

fatua, que bona cuiusquam veri domini ea possidentis aut ea
 forsitan non habentis, in eis iustum titulum non habenti adiu-
 dicat; quoniam conditor talis legis, aut iudex, si taliter iudi-
 caret, impius si scieret, aut fatuus si ignoranter id ageret,
 merito censeretur: quoniam, si scieret id faceret de perversa 25
 consciencia a Deo et hominibus posset aut deberet redargui;
 si vero ignoranter taliter iudicaret, posset atque deberet de
 carencia sciencie, quam iudex omnis debet et tenetur habere,
 merito increpari.

and it were a
 wicked law
 which should
 compel him so
 to do.

RICARDUS. De reprehensione ignorancie in iudice, ubi est 30
 vincibilis, verum dicis: de invincibili ignorancia, qualis est ista
 in casu pretacto, quia est respectu consciencie alterius, que alieno
 patere non potest, iudicem esse reprehensibilem, minus caute
 affirmas. Set iudicem veritatem negocii agnoscentem, bona
 cuiusque veri domini alteri non domino per iudicium appli- 35
 cantem, impium esse negare non possum, cum contra conscienciam
 rectam sentenciet; nec posset esse lex iusta que iudicem
 aliquem sic sentenciare compelleret, quoniam nunquam posset
 lex iusta quemquam ad peccandum artare. Nec dubium quin
 omne quod non est ex fide, scilicet, contra conscienciam, est pec- 40
 catum, quoniam ad Rom. xiv. 23, scribitur, *Qui autem discernit,
 si manducaverit, dampnatus est, quia non ex fide; omne autem
 quod non est ex fide peccatum est*: ubi apostolus intendit osten-

- 40C] dere quod qui iuxta ceremonias legis antique reputat aliquos
 alios esse immundos et ita cibum mundum ab immundo dis-
 cernit, si de immundo manducet, dampnatus est, quia non est
 factum suum ex fide, scilicet, ex consciencia; *Omne autem quod*
 D *non est ex fide*, scilicet, contra conscienciam quam * quis habet,
est peccatum. Item, videtur iudex talis esse in casu Iosaphat
 regis, qui Acab regi prebebat auxilium; *cui occurrit Ieu filius,*
videns, et ait ad eum, Impio prebes auxilium, et hiis qui oderunt
Dominum amicitia iungeris; et idcirco iram quidem Domini
merebaris (2 Paralip. xix. 2). Videtur enim quod iudex pro-
 ferens talem pro iniquo sentenciam prebet illi auxilium eciam
 in impietatis notam, et ei amicitia iungitur quoquomodo; et
 videtur iniquitati sue in sua consciencia consentire (eam aggra-
 vando, scilicet), ut impius actu alterius bona recipiat, qui solo
 15 appetitu iniquo ante ea habere volebat; et ita continetur sub
 decreto apostoli, ad Rom. i. 32, ubi, enumeratis fornicacione,
 malicia, dolo, et aliis generibus peccatorum, ita diffinit, *Quoniam*
qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed
qui consentiunt facientibus. Hoc autem manifeste ratio pate-
 20 facit; quoniam ratio ad hoc data est homini, ut sciat discernere
 bonum a malo et bonum eligere et malum vitare (*apposuit,*
inquit, tibi aquam et ignem; ad quod volueris porrige manum
tuum: ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod
placuerit ei dabitur illi, Eccli. xv. 17, 18); ordinem ergo nature
 25 et legem eius dissolvit, qui contra conscienciam sive rationis
 suae iudicium quicquam agit: fateor igitur iudicem scienter
 taliter iudicantem esse iniustum.

Non tamen propter hoc sequitur quod lex illa qua iudex sic
 iudicat sit iniusta que (secundum allegata et probata) statuit
 30 iudicandum, quoniam hec lex iudicem nullum artat ut iudicet, et
 ob hoc ad peccandum non artatur iudex a lege: set lex iudicem
 ad hoc artat quod, si iudicaverit, debet taliter iudicare. Nec
 ab homine debet artacionem suscipere ut faciat aliquid contra
 legem Dei, eciam si debeat mortem corporis suscipere, quia
 35 non est parendum homini contra Deum; unde suus superior
 debet eum excusatum habere. Et ob hoc in casu quo iudex
 novit de certo testes singulariter iuxta iura ecclesie aut com-
 muniter iuxta iura quorundam regnorum examinatos falsa affir-
 mase pro veris, aut instrumenta fortassis producta fabricata
 40 existere, aut processum previum fuisse confictum, iudicium pro-
 ferre non debet, set causam suo superiori referre: et sic gradatim
 debent inferiores, si ita sint conscii, ad superiores causam
 deducere, donec ad summum iudicem veniatur, qui habet super

VIII.

But the law does not in fact compel the judge to wrong decisions.

When there is any risk of a miscarriage of justice, he ought to refer the cause to a higher court,

eo casu congruum remedium adhibere, si potest, scilicet, falsi- [40D
tatem seu fraudulenciam detegendo sub penis quas comminare
poterit ac cautelis adhibitis; sicut Salomon doctus egit rimando ³ Reg. iii.
caucius cuius duarum mulierum, circa unicum filium coram eo ^{16-27.}
contendencium, filius unius erat, et sicut sanctus Daniel egit in 5
causa Su*sanne, et sicuti de quodam iusto rege atque prudente 41A
gestum audiui quod tres testes subornatos ita de falsitate con-
vicit: primum examinatum secreta dicere fecit oracionem
dominicam secrecius coram eo; secundo vero vocato ei ex-
pressit quod primus examinatus sibi retulit solidam veritatem 10
sicut eam habet dominicalis oracio, et nisi ipse pariter veri-
tatem exprimeret illi per coronam suam quam gessit asseruit
quod antequam cibum gustaret supplicium sustineret; quibus
auditis ille secundus claram veritatem negocii de quo agebatur
expressit; et tercius ex eadem comminatione perterritus cum *perterritur*
secundo veritatem per omnia propalavit; et sic primum falsi- ^{B.}
dicum condempnavit et innocentem quendam simplicem qui *condemp-*
super bonis per quendam potentem fuerat impetitus mediante *narunt* B.
iusticia liberavit. Verum si iudex supremus, si ad eum nego-
cium sit deductum, nullo modo poterit falsitatem detegere, sive 20
sit ecclesiasticus sive laicus, et pariter sicut primus fraudem
agnoscit, debet omnino differre iudicium (ut michi videtur)
propter rationes predictas, quoniam minus est iniquum actorem *micius* B.
carere eo quod fraudulenter et impie conatur acquirere quam
iustum defensorem bonis suis contra legem Dei ab impio spoliari. 25

IOH. Quid si iuramento sit ille supremus ad observanciam
legis astrictus? tunc, si iudicare omittit, incurrit periurium.

RIC. Tacita condicio in omni intelligitur iuramento, scilicet,
ut legem Dei eius observancia non offendant; que condicio
locum habet in casu presenti, et ideo in eo casu iuramentum 30
non obligat. Poterat enim Iepte, post votum emissum in
genere quod primum de suis quod ei occurreret victori redeunti
de prelio Domino immolaret, quoad filiam suam unicam occur-
rentem sancte rescindere; et ita potuisset Herodes iuramentum
emissum in genere rescidisse, ne Iohannem in carcere decoi- 35
lasset. Sic videtur agendum, quando omnes superiores iudices
habent scienciam certam de fraude. Si vero solus primus
habet scienciam fraudis, tunc aut immediatus illi ad quem de-
fertur negocium habet de falsitate conscienciam propter infor-
macionem solam acceptam a primo, aut non habet. Si non 40
habet, potest iuste proferre sentenciam; si habet, hoc potest
evenire dupliciter, aut nimis leviter aut prudenter. Si nimis
leviter, ut in casu in quo non satis discutit condicionem testium,
quot sunt et qualis sunt fame, qui forte tot sunt ac talis fame

and there may
be cases in which
even the highest
court ought to
suspend judge-
ment.

When a judge
makes oath to
observe the law,
he does it subject
to the condition
of observing the
law of God.

Rules for the
guidance of
judges in
doubtful cases.

41A] existunt quod eorum concursus testificatio esset secundum rationem primi iudicis testimonio preferenda : in quo casu conscientiam suam minus prudentem de consilio sapientum debet abicere, et extunc potest sine peccato secundum probata pro-
 5 ferre sententiam, quia ipse eo casu debet reputari invincibilem
 B conscientiam * in facto habere ; et si nullo modo potest conscientiam illam abicere, superiori suo debet negotium tradere finendum. Si vero prudenter, conscientiam sibi adduceret, scilicet, ex eo quod ille primus tante fidei ab omnibus estimatur quod
 10 eius testificatio eo casu testificationi testium productorum preponderat, pariter debet causam ad superiorem deducere ; et si tunc forte nullus reperiri possit qui fidei primi iudicis acquiesceret, ita ut non nisi contra conscientiam possit secundum probata proferre sententiam, unum de tribus facere
 15 oportebit supremum : Aut omnino (sicut supra expressimus, in casu sciencie) debet perpetuo dissimulare iudicium ; aut aliquem inferiorem compellere per congruas sue legi penas quascunque secundum iura proferre sententiam ; aut debet id agere per se ipsum, etiam si nullus velit compelli, set penas
 20 quascunque potius sustinere. De quibus tribus viis secunda stare non potest, propter rationes premissas, quibus ostenditur quod nullus iustus nec aliqua lex iusta ad agendum contra conscientiam suam potest quemquam compellere, quin potius non parendum est cuique sic iubenti ; ex eisdem michi videtur via
 25 tercia stare non posse, quoniam sic ille supremus contra conscientiam proferret sententiam. Unde non video quin tenetur ad tempus dissimulare iudicium et oracionibus communibus implorare super hoc divinum oraculum, sicut de colligente ligna in sabbato fuit actum iuxta historiam Num. xv. 32-36, et
 30 sicut legitur esse actum in sacris litteris in casibus satis multis : et si non poterit miraculum impetrari, debet dissimulare iudicium donec actor ille iudicem poterit reperire ; quod si nunquam fecerit, secrete est sibi dicendum a iudice quod falsam causam prosequitur : et ob hoc nullus vult eo casu sibi assu-
 35 mere officium iudicandi et tolleranda est eius detraccio qualiscunque.

IOH. Cur primus iudex aut alius eo superior, non habens scientiam fraudis set estimacionem solam ex informacione prioris, non potest causam uni ignorantis fraudem sine deteccionem
 40 fraudis illi faciendam committere, ita ut ille sana conscientia ferat sententiam, iuxta probata ?

RIC. Quia, iuxta rationes predictas, eo modo veritatem tacendo impio in facto suo iniquo preberet auxilium, informacionem super suo scelere supprimendo.

IX. IOHANNES. In premissis casibus per ignoranciam invinci- [41B

How can the law be justified which authorises the handing over to a man of that which is truly another's?

bilem iudicem video excusatum : iam legem excusa ; quoniam michi lex illa impia et iniusta que prebet auctoritatem seu causam impio, pro quo fertur sententia, in hoc casu bona non sua set bona alterius veri domini sibi et fortassis suis heredibus 5 in perpetuum retinendi.

Answer. The law authorises nothing except *per accidens* :

RICARDUS. Lex non prebet auctoritatem seu causam aut possessionem nisi per accidens, ex hoc quod iudex propter probationes, * licet falsas, estimat non vere illud esse legi con- 10 forme : nec causa prestita iniquitati hoc modo per accidens legem inculpat ; quoniam sic Deum auctorem legis posses legitime inculpare, sicut et legem eius que dicit, *In ore duorum aut trium peribit qui interficietur* (Deut. xvii. 6), ex quo in casu iudex iustus ex ignorancia invincibili iustum falsorum testimonio condempnaret ; quoniam Deus sic causa esset per accidens 15 illius iudicii. Hoc tamen non vales nec audes astruere, quoniam Deus non simpliciter precipit ut sic fiat, set quando veritas subest facto ; et ob hoc sensus legis est condicionatus, scilicet, quod veritas sit in facto. Unde illi legi premit hoc modo, *hoc om. B.*

in every adjudication the truth of the facts is implied as a condition of its validity.

Cum reperti fuerint apud te vir aut mulier qui faciant malum Deut. xvii. *in conspectu Domini*, etc., *et hoc tibi fuerit nunciatum, audi-* 2, 4, *ensque inquisieris diligenter et verum esse repereris*, etc., *in ore* ver. 6. *duorum aut trium*, etc. : ubi constat quod lex intelligenda est, cum veritas subest facto (ut diximus), cum dicat, *cum verum esse repereris*. Unde constat legem istam sicut et Deum excu- 25 sabilem semper esse, cum nunquam prebeat causam iniquitati nisi per accidens.

IOH. Si lex prebens causam, eciam per accidens, impio talia retinendi sit excusabilis apud Deum, consequitur quod ille qui utitur tali lege, bona alterius sibi per tale iudicium acquirendo, 30 apud Deum debeat excusari.

He who holds that which has been wrongfully adjudged him holds wrongfully, since he holds only according to the letter of the law but against its intention.

RIC. Non sequitur, quia ille non per se set solum per accidens utitur lege illa, quia non legis intencione set solum verbis illius ; et apud Deum taliter acquirentem alia lex condempnat, que precipit testes et instrumenta solummodo fidelia litigantes de- 35 bere producere : hoc eciam ipsorum iuramento de vitanda calumpnia eos lex precipit observare, cuius contrarium iste agit ; sic quod, lege ista inferiore inculpabili existente, iste taliter retinens vel acquires bona alterius secundum legem eandem, modo predicto, per accidens et preter intencionem legis, a lege 40 alia apud Deum iustissime condempnatur.

IOH. Titulum iustum per tale iudicium iste sibi acquirit : igitur condempnari non debet, sicut nec ab homine, pariter nec a Deo.

41C] RIC. Superius tibi dixi quod lex, iudicando rem sibi, non ei He has no title,
 confert dominium nec aliquem titulum illi prestat: set ipse
 mediante lege per accidens (ut diximus) possessionem acquirit but only civil
 civilem, si possessione ante caruerat; que ita potest esse iniusta possession, which
 5 ut iusta (sicud est in proposito nostro): unde in hoc casu quia may be either
 scienter titulum illum iniquum admittit, scilicet, possessionem righteous or un-
 iniquam, a sua consciencia et a lege alia (ut diximus) con- righteous,
 dempnatur.

IOH. Risus michi videtur affirmare possessionem illam esse albeit confirmed
 10 iniustam que iusto iudicio sibi confertur; quoniam hec michi by a righteous
 videtur repugnanciam continere, scilicet, possessionem esse in- judgement:
 iustam et iustam.

RIC. Risus tuus dolore miscebitur et extrema gaudii tui
 D *luctus (ut estimo) occupabit; quoniam iudicium tripliciter for a judgement
 15 iustum asseritur, quoad agens tantum, quoad paciens tantum, may be righteous
 et quoad utrumque: et sic est iudicium iustum simpliciter with respect to
 primo modo, ac secundo iudicium secundum quid sive secundum the giver, to the
non . . . aut. aliquid non iustum simpliciter dici potest. Constat autem istud receiver, or to
om. B. iudicium quoad agens (puta, quoad iudicem) esse iustum, nequa- both; and in the
 20 quam quoad passum, quoniam nec est iustum quoad actorem supposed case
 iniquum, qui per ipsum iudicium infert reo iniuriam, nec est the fault is in the
 iustum reo qui patitur per iudicium ab actore iniuriam. Unde receiver.
 contrarietas non est absoluta ut fingis, quoniam non est pos-
 sessio illa iusta simpliciter neque eciam quoad passum, etsi sit
 25 iusta secundum aliquid, scilicet, quoad iudicem iudicantem.
 Et si intimius perscruteris, nullo horum modorum est titulus
 ille iustus seu possessio illa iusta, quamvis iusto iudicio quoad
 agens habeatur ab impio; quoniam titulus per iudicium acqui-
 situs ab aliquo ratione iudicii iustus dici non potest, nisi iusto
 30 quoad passum iudicio acquiratur; quoniam agentis iusticia ne-
 quaquam in passo titulum iustum reddit.

IOH. Adhuc istis recalcitro, quoniam michi videtur quod iste
 habet hunc titulum sive possessionem ex auctoritate legis, me-
 diante isto iudicio; et habens auctoritatem legis habet iusticiam;
 35 et ita per istud iudicium efficitur in isto passo una legis iusticia qua
 iuste possidet seu detinet illud quod sibi est adiudicatum a lege.

RIC. Constat clarius ex premissis quod iste non habet pos-
 sessionem nec rem ipsam auctoritate legis, nisi per accidens et
 contra intencionem legis que in eo casu locum non habet; set
 40 forte auctoritate iudicis per se possessionem acquirit: set quia hoc

9. The speech in M begins, 'Ad hunc punctum gaudeo me venisse, quoniam iam fateris possessionem illam esse iniustam, et negare non poteris illam possessionem esse iustam ex quo iusto iudicio illi confertur; quod michi videtur repugnanciam,' &c.

non est nisi propter ignoranciam invincibilem, et ideo excusa- [41D
tam in iudice apud Deum, non est illa possessio per hoc iusta.

IOH. Adhuc contra hoc dictum cum viris mundanis exclamo
quod iste conformans se ac conscienciam suam isti legi iuste,
isti iusto iudicio, et consciencie iudicis iusti istius, iuste eciam 5
iudicantis, habens tot innocencie sue presidia, nec a Deo nec ab
homine poterit condemnari, set innocens ac sane consciencie
debet potius reputari.

RIC. Non sunt ista, ut fingis, innocencie presidia, set vulpine
consciencie sunt commenta ; quoniam nec legi, quia non nisi 10
verbis legis (ut diximus), contra intencionem legis, nec iusto supra, p.
iudicio, quatenus est iustum (scilicet, quoad agens) set quatenus 448.
est iniustum (scilicet, quoad passum), nec iudicis consciencie,
quatenus est iusta (scilicet, in hoc quod cupit intencioni legis
conformiter proferre iudicium) set quatenus est erronea (sci- 15
licet, in hoc quod credit probaciones esse veridicas, cum sint
false), ista vulpina consciencia se conformat. Unde clarescit
quod consciencia ista nec a lege nec a iusto iudice aut ab eius
iusto iudicio tali iniusto actori inprimatur, set a cupiditate ter-
rena confingitur ; quoniam, sicut lex talis, quatenus in ea est, 20
tribuit cuique quod est suum, * nullatenus alienum, quoniam non 42A
est hoc legis officium, sic omnis iudex iustus et omne iustum
iudicium id idem intendit : contra quam intencionem iste ini-
quus acceptat non sua ; ac contra legem Dei dicentem, *Fraudem
ne feceris*, Marc. x. 19, et Exod. xx. 17, *Non concupisces rem 25
proximi tui* ; et contra legem nature que dicit, *Omnia quecun-
que vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis ; hec est
enim lex et prophete*, Mat. vii. 12, cum non sit quisquam qui
alterum vellet iudicio aliquo ab eo sua recipere. Item, eciam
contra legem humanam recipit bona non sua aut detinet, affir- 30
mantem, iuxta tenorem iuramenti calumpnie, quod nullus liti-
gans falsidicis probacionibus uti debet ; contra quam legem
cum perversa, immo subversa, consciencia iste aut detinet aut
recipit ista bona. *Quicumque enim totam legem servaverit
offendat autem in uno factus est omnium reus*, Iac. ii. 10. Unde 35
istum transgressorem simpliciter legis Dei et hominum esse
constat : et quod frustra sibi ipsi blanditur de consciencia quam
habet conformem uni legi, immo non legi set verbis legis dum-
taxat, aliam impugnando super facto quod lex reprobat et iudex
ignorat, ut ponitur ; quod factum si legi aut iudici ministro legis 40
constaret, nequaquam pro illo talem proferret sentenciam.

X. IOHANNES. Et legem et iudicem habeo excusatos et risum Eccl. ii. 2.
meum reputo iam errorem, et dico gaudio, Quid frustra deci-

42A] *peris?* et nichilominus satis attendo quod heredes non sunt In the case of an eldest son being in mortal sin,
 semper domini: set cur primogenito cuiusquam existente in peccato mortali, cum pater discedat, secundogenitus, si sit iustus, in hereditate non succedat paterna, cur insuper iustus quilibet
 5 indistincte non possit bona temporalia peccatorum recipere tanquam sua, ex quo possidentes carent illorum bonorum omni dominio et boni habent in illis bonis originale dominium, a te rationem expecto.

RICARDUS. De secundogenito rationem multiplicem facile primogeniture raises a presumption in his favour which ought not to be set aside so long as there is a possibility of his reform.
 10 potes advertere; quoniam, lege iusta statuente quod primogenitus in hereditate patri debet succedere, non potest secundogenitus hereditatem paternam sibi auctoritate propria usurpare: insuper, quia de primogeniti penitencia vere apparere non potest atque de eius permanencia in peccato; unde non debet ab aliquo
 15 harum condicionum inscio temere spoliari: item, etsi non penitet in presenti, tamen potest in proximo penitere, sicut et secundus nunc iustus potest peccare, si velit, continuo et ius perdere si quod eo modo acquireret; unde non videtur equum quod primogenitus statim iure hereditatis seu titulo perpetuo
 20 privaretur, nec quod alius qui facile peccare posset in iure hereditatis statim perpetuo firmaretur.

IOH. Lento gressu mecum hic perge, quoniam videris in premissis dicto ius hereditarium sive titulum a dominio separare, si peccans non statim iure privatur; quia constat quod dominium
 25 cum admissis peccato amittitur.

supra, p. 363. B RIC. Superius * habes ostensum quod, sicut dominium sequitur ymaginem reformatam, ita nudam Dei ymaginem in homine mortali sequitur aliquis titulus seu condicio naturalis minor dominio; preter hoc quod in peccante titulus et ius domini
 30 *ius a iubeo* derivatur. Quamdiu igitur ex lege aliqua iusta possent aut debent filii hereditatem paternam habere, tamdiu habent ius et per consequens titulum, scilicet, signum et causam, in ipsa hereditate paterna; et si ex pluribus legibus iustis id
 35 habent, iura tot habent ac titulos ad hereditatem paternam habendam sive tenendam: dominium tamen sive dominia similitudine per caritatem seu gratiam omnino non habent. Hoc ius seu titulum hunc ius seu titulum domini sive ad dominium optinendum nequaquam debes vocare, set ius seu titulum ad rem
 40 aliquam civiliter optinendam congrue poteris appellare, quoniam, sicut nullus potest ius habere ad gratiam optinendam, sic nec ad dominium quod gratie est annexum.

IOH. Nescio quo me ducis. Estne titulus iste aut ius istud sufficiens ad dominium optinendum?

The inferior title
is accepted as
sufficient by
human law.

RIC. Constat quod non, iuxta premissa; set est quoad leges [42B
humanas sufficiens, quia continet radicem sufficientem, secun-
dum leges humanas, que de solis iudicant manifestis ad heredi-
tatem iudicialiter et iusto iudicio optinendam, quamvis sic
optinendo titulum domini sive dominium non acquirat: unde, 5
lege iusta obstante, non potest secundogenitus iustus, primogenito
impio existente, hereditatem paternam adire; nec possunt iusti
impiorum possessiones diripere sive recipere, nisi indigencia exi-
gente, legibus eciam iustis obstantibus et rationibus supradictis.

IOH. Adhuc quod dicis plene non capio; quoniam ex quo *capis* B.
primogenitus peccando perdit hereditatis paterne si quod habeat
dominium, et peccans mortaliter perdit dominium omnium ab *omi* B.
eo antea habitorum, illorum dominium in aliquos derivatur sive
transfunditur: nec video in primo casu in quem transiret, nisi in
propinquiorem in sanguine; nec in secundo casu in quos, nisi 15
in iustos.

RIC. Terge oculos tue mentis, et vide quod originale do-
minium in nullum potest transire cum ab alio quoquam amittitur;
quoniam nunquam transit in malum, cum non sit cum peccato
mortali quis capax illius, nec transit in bonum, quoniam quilibet 20
bonus optinet ipsum ante. Set cum quis peccat mortaliter,
dominium originale ipsius quoad ipsum, sicut paternitas in patre
filio moriente, penitus evanescit, licet integrum in omnibus
iustis remaneat; sicut eciam in primis nostris parentibus, cum
tunc non fuerant in quos posset transire, eorum dominium, cum 25
peccabant, omnino evanuit. Dominium vero adventicium, quia
originale * dominium in quocunque ipsum habente supponit, C
pariter peccando mortaliter evanescit; nec transit illo peccatore
superstite in alium lege iusta obstante (ut dixi): per mortem
tamen illius, nulla lege obstante, transit in proximum si sit 30
iustus cui secundum legem debetur, si in iusticia moriatur; si
vero moriatur in scelere, cum tunc dominium nullum optineat,
non potest in alium dominium derivare, set dominium per
titulum legis in proximo gracia illustrato oritur de novo seu
gignitur, et dominio originali adicitur. 35

XI. IOHANNES. Intelligamne possessionem istam hic positam supra, pp.
esse eam quam supra in tercio huius descripseras? 384 seq.

Relation of civil
to natural pos-
session.

RICARDUS. Possessio facti naturalis et civilis, ipso termino
sumpto iuxta usum communem, nullatenus distinguntur; quo-
niam utraque nichil habet amplius nisi occupationem rerum 40
voluntariam, sive iusta fuerit possessio sive iniusta: possessio
vere naturalis, que annexam habet iusticiam est alia a civili,
intelligo quod ex alia causa est iusta quam civilis possessio;

42C] quoniam, sicut originali dominio correspondet naturali ibi
 supra, p. descripta possessio, sic civili dominio civilis, scilicet, positive
 393. legis (scilicet, auctorizata lege positiva) possessio correspondet.

IOH. Breviter eam describe.

5 RIC. Sicut possessio naturalis est occupacio sive detencio Description of
civil possession.
 voluntaria rerum usualium homini subiectarum ex sola auctori-
 tate previa originalis dominii, sic michi videtur civilis sive
 politica possessio (si puritatem sequamur grammatice) esse
 occupacio sive detencio voluntaria rerum usualium homini
 10 subiectarum ex iure positivo sive politico seu civili.

IOH. Nemo igitur habet possessionem civilem nisi habeat ius
 civile.

RIC. Sic sequitur.

IOH. Non recte igitur iudicant homines secundum leges
 15 politicās, nec leges ipse iuste videntur que uni spoliato rei cuius-
 quam possessionem adiudicant dominii sive proprietatis seu
 iuris questione pendente.

RIC. Hoc sequitur, si grammatica recta utamur; quoniam
 supra, p. *possessio a post et sedeo* (ut diximus supra) verbo descendit, que
 385. 20 nulli congruit eo sensu nisi ei qui circa usum rei illius absolutum
 aut certum ulterius laborare non eget ut eam acquirat, set quiete
 poterit ea uti (ut ibi expressimus). Leges tamen humane non
 sic, ut puto, loquuntur: set possessionem a *post et sedeo* dictam,
 ut sessio quietem ab acquirenda occupacione rerum signat, sive
 25 iusta fuerit sive iniusta, appellant, conformando se vulgo qui
 sensuum verborum non potest capere puritatem; quo modo
 potest iuste uni adiudicari possessio dominio sive iure integro
 penes alium remanente, et penes unum potest remanere posses-
 sio et penes alium rei eiusdem dominium et eciam ius utendi.

D * IOHANNES. Estne ista possessio legis humane ius aliquod XII.
 appellanda?

Civil possession
is not a right

RICARDUS. Raciones quas supra posuimus ad probandum
 supra, pp. quod possessio naturalis ius non dicitur affirmant illud idem de
 383 seqq. ista predescripta possessione civili; licet causa aut titulus, sicut
 35 de possessione naturali expressimus, congrue appelletur.

IOH. Estne titulus communis an proprius?

RIC. Omnis civilis possessio conformatur illi civili a quo pro-
 cedit dominio. Unde est titulus communis vel proprius appel-
 landus: si in domino suo resideat, conformiter suo dominio; si
 40 in alio, iuxta concessionem domini uni vel pluribus aut iuxta
 occupacionem rerum ab uno vel pluribus, similiter est communis
 titulus vel proprius nominandus. Nunquam tamen est civilis
 possessio communis simpliciter set aliquibus personis dumtaxat
common or
proper according
as the lordship
from which it
proceeds is com-
mon or proper,
but never com-
mon without
qualification,

since it always
excludes civil
possession in
others.

vel uni, quoniam est semper exclusiva possessionis civilis in ^{[42D}
aliis; eciam si plures rem unam possideant, non sicut possessio
naturalis iustis omnibus est iure communis, sicuti suum a quo
descendit originale dominium iustis omnibus est commune. *dependit B.*
Debes item advertere quod, sicut possessio naturalis a suo ⁵
originali dominio est distincta, velut effectus a causa, ita civilis
sive positive legis possessio a suo positivo dominio est diversa.

IOH. Ad quanta se valet extendere ista possessio?

RIC. Si de illa civili possessione que nunquam est impia,
quam hic supra descripsimus, illud queris, tibi respondeo quod ^{supra, p.}
ad omnia ad que se valet extendere civile a quo procedit domi-
nium: illa vero possessio quam leges positive civilem seu ⁴⁵³
possessionem facti appellant multo est generalior, set illegalior
sepe, quam civile dominium; cum fures et raptores eo modo
plura possideant, quorum non habent civile dominium. ¹⁵

IOH. Perge ulterius.

RIC. Verbum *plene utendi* posuimus intelligendo per *plene*
facultatem quoad omnes actus dominio competentes, usuarios
accomodatarios excludendo, qui actus aliquos set non omnes
possunt regulariter exercere. Posui autem *conformiter rationi*, ²⁰
ut irrationabilem usum sive abusum ostenderem a dominio
nullo vere procedere.

XIII. IOHANNES. Suspectum habeo verbum *regulariter* quod hic
supra ponebas, quia ex eo suspicor quod in casu potest usuarius
plenum usum habere. ²⁵

RICARDUS. Infra cito clarescet, quando de iure utendi agetur,
quod plenus usuarius habere potest plenum usum.

Of the acts of
civil lordship.

Of giving.

IOH. De actibus in rebus homini subiectis utendi ostende per
ordinem (sicut superius feceras de actibus subiectis originali ^{supra, lib.}
dominio), quod et quo modo competunt huic civili sive positivo ^{iii. 18-34}
dominio acquisito, et nunquid aliquis potest donare communi-
cando alteri suum civile dominium; cum enim nullus possit
communicare suum originale dominium (sicut supra in secundo ^{supra, p.}
huius probaveras), quoniam nec iusto potest communicare, cum ³⁶²
quisque iustus illud prehabeat, nec iniusto, cum iniustus illud ³⁵
* capere iniusticia stante non valeat, sic nec videtur quemquam ^{43A}
posse communicare suum civile dominium.

One can give by
communication
of civil lordship,

RIC. Pueriliter ista profers, cum non omnis iustus habeat
cuiusque rei donabilis civile dominium; cur igitur habens illud
non habenti communicare non possit, non vales ostendere. ⁴⁰

IOH. Sic esse perspicio; unde confiteor quod per communi-
cacionem dominii potest donacio esse actus civilis dominii.

RIC. Cur eciam per comunicacionem solam possessionis

43A.] non potest civilis dominus sua dare (sicut de Adam in statu but not by mere communication of possession. innocencie supra ostendimus in istius tercio et de hominibus in presenti), eciam dic, si nosti.

IOH. Quia non est rei cuiusquam donacio, nisi donatarius per 5 donacionem efficiatur dominus rei donate.

supra, pp. RIC. Ostensum est supra contrarium; quoniam, cum per 417 seq. comunicacionem aut translacionem possessionis solius est facta donacio, non acquiritur donatario ullum dominium, set sufficit sibi originale prehabitum; non igitur necessarium est 10 donacioni ut donatarius per donacionem aut in donando efficiatur dominus rei donate.

IOH. Sic cerno; et quia in comunicacione possessionis civilis dumtaxat non acquiritur civile dominium nec a donatario prehabetur, cum tamen necessarium sit donatario ut sit dominus rei donate, ideo non potest hic, ut ibi ubi dominium prehabetur, per translacionem solam aut comunicacionem possessionis fieri proprie dicta donacio.

RIC. Provide hic aptasti tuum ingenium. Cur non potest fieri civilis donacio per translacionem domini, dic, si habes.

20 IOH. Non id nego set econtra affirmo.

supra, pp. RIC. Nonne est ostensum superius quod translatio civilis 421 seq. domini non fit per actum domini, quia non procedit illa translatio ab aliquo originali seu civili dominio, et ob hoc nunquam per donacionem, que est actus domini, transfertur dominium, Transference of civil lordship is no act of lordship unless per accidens,

das om. B. nisi forte per accidens? Esto modo, cum tu das michi equum since it depends upon the will of the receiver. vel asinum sic abdicando a te civile dominium, si ego voluero, illud accepto: set quia ista voluntas non est necessaria michi donatario admittenti, si sola possessione naturali cum prehabito originali dominio voluero contentari, ideo si recepero civile

30 dominium a te abdicatum, equum aut asinum michi donando, aut possessionem civilem, cum neutrum sit michi necessarium, nec tibi donanti, ut donator veraciter affermeris, non per se transfertur in me civile dominium, set solum per accidens, quia

ig. om. B. volo; non est igitur translatio domini actus domini nisi per 35 accidens. Nec Deus potest taliter quicquam dare, qui propriissime ac veracissime est donator. Item, cum non sit completa donacio in premissu casu antequam sit abdicatum dominium, quoniam donacio accio est et passio, unde non est donacio antequam a donatario sit donum acceptum; quoniam uno concedente seu offerente vel, quantum in eo est, per verba donandi 40 expressa donante, nisi alter admittat non est facta donacio, et si

B admi*serit tunc primo est facta donacio, et eo instanti non est -serit om. B. illius civile dominium in donante, set in donatario est si velit, et si nolit illud admittere de medio evanescit, cum in nulla

persona remaneat : unde inter actus per se proprie dictos civilis [43B] dominii non est computanda donacio, nisi que fit per communi- *pers. om. B.* cacionem dominii rei donate, nec alias (ut est dictum) donacio *supra, pp. 421 seq.* a dominio in donante procederet.

When great lords
make liberal
gifts

IOH. Unde est ergo quod dominos magnificos ex liberalitate 5 laudamus, non cum communicant aliis set cum transferunt in *cum comm.: tñ comm. B.* alios magna donaria, si translacio dominii a domino non procedat ?

this proceeds
from their virtue
of magnificence,
not from their
lordship.

RIC. Immo econtra dominii translacio aliquando procedit a domino et magnificencie in ipso virtute, non autem ab eius 10 dominio ; et ob hoc dans a magnificencie virtute laudatur : sic quod, licet civilis donacio qua rei cuiusquam transfertur dominium suo modo per accidens non sit actus dominii, non minus est actus virtutis. Unde in casu ubi donator nonnisi unum haberet donarium, et illum ex caritate indigenti donaret, eius 15 civile dominium abdicando ac transferendo in pauperem illud volentem admittere, esset quedam donacio et actus virtutis magnifice ; set non esset actus originalis dominii aut civilis, quoniam (iuxta premissa) ipsa donacionis complecio supponeret *supra, p. 455-* in donatario civile dominium, et dominium a donatario tunc habitum non posset in donarium transferre se ipsum, nec originale dominium potest esse talis translacionis principium, cum civile dominium nunquam originali dominio, nisi adventicie et per accidens, coniungatur et ob hoc eius abdicacio sive translacio ad dominium originale non pertinet. 25

IOH. Istud intelligo ; set nunquid translacio possessionis civilis per donacionem hoc casu aut alio est actus civilis dominii ?

RIC. Supra hic claruit quod vera civilis possessio pro possi- *supra, p. 453-* dentis persona nunquam habetur sine iure utendi civili ; quoniam, sublato omni iure civili a quavis persona quoad rem occupatam per eam, non remanet in illa persona nisi naturalis possessio aut nulla penitus possessio pro se ipsa. Si ergo ad licenciam seu ad commodacionem sequatur civilis possessio, ipsa possessionis translacio, sicut translacio sive concessio iuris 35 utendi ad quam ipsa consequitur, est actus dominii in taliter concedente ; non tamen vera donacio, quia retinetur proprietas a donante. Si vero (sicuti in nostro casu) donatarius admiserit civile dominium, ad ipsum civile dominium consequitur conformis possessio re recepta, non aliter : cum ergo suum prin- 40 cipium ad quod solum hoc casu consequitur, scilicet, translacio civilis dominii, non sit actus dominii, satis claret quod ipsum *fit B.* annexum non est actus illius dominii, scilicet, possessionis translacio.

43C] IOH. Grata hec habeo; set dic nunquid * hoc casu civilis possessionis translacio sit appellanda donacio.

RIC. Nequaquam, set modus donacionis apcius appellatur.

IOH. Nunquid possessionis naturalis translacio. cum quis rem
5 sibi donatam sive oblatam admittit, renuendo admittere civile dominium, sit appellanda donacio?

RIC. Utique, sicut translacio civilis dominii quedam donacio congrue dici potest; set magis proprii evolutas donantis, qua abicit a se dominium seu possessionem, cupiens illud transferre
10 in alium, donacio appellatur: est enim dominii ac eciam possessionis translacio donatarii passio a donante; set voluntas sic transferendi est accio in donante; ideo nomen dacionis potius promeretur.

IOHANNES. De permutacione parumper commoneor; quoniam XIV.

15 michi videtur quod permutacio rerum habet dominiorum translacionem annexam; et ob hoc quod permutacio est actus civilis dominii sequi videtur quod translacio civilis dominii est actus civilis dominii, contra nunc supra ostensa.

Argument on the position that giving takes place not by the transference of civil lordship

supra, pp.
323 seqq.

RICARDUS. Iuxta declarata in primo de permutacione, quod ipsa duplicem donacionem contineat, ita de permutacione sicuti de donacione per omnia respondebis, scilicet, quod translacio dominii non nisi per accidens est actus dominii; quia in permutantibus dominium propria voluntate, non necessitate, efficitur, et si alter permutantium velit admittere civile rei recepte
25 dominium et alter id nolit, si vult cum possessione rei recepte suo originali dominio contentari, non erit translacio duplex civilis dominii, set una dumtaxat, voluntarie non necessario, sicut nec in suo socio de novo effecta.

IOH. Nunquid ergo per comunicacionem solius civilis do-
30 minii potest fieri civilis vera donacio?

but by its communication.

supra,
lib. ii. 5.

RIC. Ex ostensis in huius secundo apparet quod Adam prius rerum dominium quam earum possessionem actualem accepit, nec minus ibi constitit quod Deus in creacione sua primaria vite necessaria sibi dedit; unde consequitur quod per solam comunicacionem dominii fiebat Ade a Deo rerum donacio. Cur
35 igitur pariter homines non possunt donare aut sic permutare civiliter, dic, si habes.

IOH. Quia leges positive sive leges civiles statuunt donaciones, permutaciones, ac vendiciones per tradicionem debere fieri;
40 ideo non potest sine tradicionem rei, scilicet, possessionis accep- cione, fieri civilis permutacio, vendicio, sive donacio.

Although some human laws require that gifts, barters, and sales should be effected by the handing over of the thing dealt with, this conveyance is not of

RIC. Antequam lex talis fuerat instituta erant dominia civilia et possessiones civiles, quoniam talis lex ea supponit; et for-

the essence of the transaction, nor do we know that the practice is universal.

tassis sunt plura imperia in presenti in quibus non est lex talis [43C aliqua positiva, licet sit in Romano imperio : nec ambigis quin quandocumque fuerant aut sunt in presenti dominia positiva, et possessiones civiles fieri poterant ac possunt donaciones, et ceteri actus civiles; quoniam tunc * nichil prohibuit nec pro- D hibet in locis talibus in presenti quin quisque civilis dominus poterat dare civiliter sua bona, permutare, ac vendere, eciam si consequenti tempore id fieri nequisset.

IOH. Sic esse confiteor; set loquimur de presenti tempore in quo lex donacionem iubet sic fieri.

10

RIC. Apostolus Paulus dicit, Rom. iii. 19, *Scimus quod que-
cunque lex loquitur, hiis qui sub lege sunt loquitur*: unde cum sint multa regna atque imperia in orbe terrarum que non sub-*sint* om. B. sunt Romano imperio, homines illorum regnorum non artantur hac lege, et forte de ea nunquam loqui audierant; igitur apud 15 eos hoc tempore fieri possunt donaciones, permutaciones, et vendiciones civiles per solam comunicacionem civilis domini, licet talis donacio non sit tam perfecta seu plena, aut saltem non ita secura mundanis, sicut quando cum comunicacione domini eciam comunicatur possessio aut omnino transfertur. 20

But if the law exist and yet possession is not handed over, it is none the less wrong to say that the giver may retain the thing given; for such an act would be impious: the law simply imposes no penalties upon it, and a higher law must be invoked.

IOH. In locis ubi lex talis statuitur, si fiat donacio, permutacio, sive vendicio transferendo dominium, possessione non tradita, non minus potest donator rem ita donatam iuste ac libere retinere, cum lex talis eum excuset.

RIC. Non excusat eum lex talis, quoniam nec precipit nec 25 consulit nec concedit quod, facta tali donacione, donator rem sibi retineat, cum sit impium rem donatam taliter detinere; set *impiū* B. lex talis rem detinere permittit impune (intelligo, quoad legem huiusmodi, scilicet, regni illius): set illa impietas per legem superiorem est nichilominus reformanda. Quis enim potest 30 ambigere quin dominus rei habet in re sua titulum meliorem quam habeat in ea quivis non dominus, aut quod impediens dominum a possessione rei cuius est dominus, nulla previa sua culpa, nullo previo suo preiudiciali facto aut dicto, infert illi iniuriam, cum dominio possessio debeatur? Unde constat quod 35 donator quoad retencionem nullatenus excusatur.

IOH. In hoc tibi resisto, quoniam videtur donator, non obstante tali donacione minus completa, dominium retinere, ex quo lex non affirmat eum carere dominio; et si cum donatario contendat ad iudicium evocatus, si testes deponant quod dona- 40 tarius possessionem non habuit, donator a iusto iudice iuxta legem a petitione donatarii debet absolvi: unde videtur quod remanet dominus talis rei sibi taliter iudicate.

RIC. Nequaquam ex hoc quod lex talis non affirmat donatorem

43D] *inferre* B. carere dominio potest affirmative inferri quod habeat rei illius dominium ; quia lex talis super tali dominii titulo non inquit (ex quo statuit tradicionem actum donacionis exerceri debere seu fieri), set solum de possessione seu tradicionem donatario facta inquit, et si nullam sibi factam reperit, donatorem a donatarii petitione absolvit, quia donatarius donacionem, per-
44A mutacionem, seu * vendicionem sibi factam secundum legem non probat : ex quo nequit inferri quod donator habet dominium (cum de hoc iudex nichil inquirat nec dominium sibi adiudicet),
10 set tantummodo eum a donatarii petitione absolvit ; unde con-
 supra, p. sequitur (ut supra conclusimus) quod donator hoc casu a
 45⁸. donatario in permutacione ac vendicione, eciam iudicio huius-
 modi non obstante, rem suam subtrahit impie ac iniuste, cum donatarius seu permutatarius per donacionem rei illius vere sit
15 dominus.

IOH. Igitur iudicium huiusmodi est iniquum, per quod dominus rei a re sua et omnimodo fructu eius seu commodo est exclusus.

RIC. Nequaquam tali iudicio est omnino exclusus, set solum
20 excluditur a repeticione rei cuius est dominus iudicio legis illius, que lex recuperacionem non tollit per legem superiorem dictam.

IOHANNES. Immo econtra lex regia talem recuperacionem **XV.**
 fieri per leges ecclesie non permittit.

RICARDUS. Non est ita ut astruis : quoniam lex nulla regalis
25 recuperacionem fieri per legem confessionis prohibet, set permittit, cum hoc iuste prohibere non possit, quin taliter prohibere esset in legem divinam, salvatricem animarum, impingere. Nec a prelato donatoris taliter retinentis donatum debet aliquantulum tollerari lex talis, si esset : set fidenter, si res esset aperta, contra talem
30 per censuras teneretur aperte procedere, sicuti, si esset occulta, secreta in foro consciencie teneretur eum corrigere, si id sibi per confessionem panderet in secreto ; quoniam non posset eum a peccato absolvere nisi veraciter penitret, nec potest quisquam fideliter penitere de retencione rei aliene eam taliter retinendo
35 (nullus enim penitet veraciter de eo quod agit) ; et si nolit absolvi nec fideliter confiteri, corripiendus est iuxta nostri Salvatoris doctrinam, primo adhibitis duobus aut tribus testibus, et consequenter ab ecclesia ; et si persistit in peccato, ut publicanus et ethnicus est habendus.

40 **IOH.** Adhuc fluctibus undequaque immergor, quoniam istum donatorem, quia rem detinet, de impietate redarguis ; et michi videtur quod donatarius talis, qualis est ille quem ponis, est
 pocius de negligencia arguendus, ex quo legem scire deberet et

The errors of civil laws can be redressed by ecclesiastical discipline.

i. In the supposed case, is not the receiver at fault

for not making sure that he is put in possession? *legem transgreditur, aut saltem se legi non subicit. Debit* [44A

enim (ut michi videtur), tam in donacionis actu quam etiam in empcione, vendicione, et permutacione, et locacione, et eis similibus, in quibus lex statuit ut tradicionibus corporalibus rerum fiant, attendere quod possessionem acciperet; aut 5 alias a re donata seu permutata secundum legem esset exclusus: quod quia in effectu non fecit, negligencie sue, non legi iuste, suum dampnum debet ascribere, aut lucri carenciam; quoniam dampnum non puto dicendum carere indebito.

Besides, 2. what business has the church to pronounce things to be impious which are in themselves neither good nor bad, and are thus the proper subject of legal enactment?

Preterea miro modo conturbor quod asseris quod lex talis, 10 que prohiberet hominem in foro consciencie ad restitutionem **B** compelli, impingeret in legem anime salvatricem; quoniam, sicut lex aut legislator potest iuste precipere quod donaciones, empciones, et permutaciones tradicionibus rerum fiant, sic potest precipere sancte et iuste, ne lites in populo 15 oriantur, quod non aliter fiant huiusmodi actus, aut saltem si fiant irriti habeantur, cum ad quietem populi talis lex tendat. In philosophia enim didicimus quod aliqua in suo genere bona et iusta censentur, et tamen, si postmodum sint lege prohibita, sunt iniusta. Immo lex divina id habet; non enim de cigno aut 20 porco comedere peccatum fuerat ante legem, et ex prohibitione legis divine comedere de talibus factum est sub lege peccatum: unde ob hoc intelligo, et multi intelligunt, dixisse apostolum quod *lex subintravit ut habundaret delictum* (ad Rom. v. 20), quia facit plures actus esse delicta quam ante fuerunt. Sic 25 michi videtur quod aliqua fuerunt in lege antiqua mala et impia, quia a lege prohibita, et in nova lege sunt sancta et iusta, quia concessa, ut dixi de commestione animalium predictorum; et econtra similiter aliqua in lege fuerunt sancta et iusta, sicut circumcisio et cerimonie infinite, et in nova lege sunt impia et 30 iniqua, quia prohibita.

Answer:

1. The receiver is no doubt to blame; but his loss is only that of legal remedy.

RIC. In primo tuo obiectu recte concludis quod carenciam lucri iste donatarius debet sibi seu negligencie sue ascribere, set non aliam carenciam nisi quam ex lege iuste incurrit: illa autem non est absoluta exclusio a re sibi donata sine possessione 35 accepta (ut diximus), set est exclusio cuiusque remedii legis supra, p. illius; et illud non est sibi dampnum proprie (ut prudenter 459. affirmas), quoniam propter suam negligenciam remedium illius legis non sibi debetur. In secundo vero obiectu tuo deciperis, quoniam, sicut in philosophicis didicisti quod asseris, sic ibi 40 legisti quod sunt aliqua ad que nunquam recipi debet compulsio, nec aliquo casu fieri possunt iusta, quia sunt involuta cum malo, sicut homicidium, furtum, mendacium; talia vero statui a lege iusta non possunt: que vero bene fieri possunt et male, quamvis

2. The case in question involves not matters which are indifferent,

44B] sint bona, prohiberi possunt per legem ex causa. De primo but such as are
evil for se. genere est actus de quo nobis est sermo, quoniam semper est malum homini cuicumque atque peccatum rem tenere cuius non est dominus; et hoc colore domini eciam quod dominus rei sine suo facto preiudicativo a rei possessione perpetuo et involuntarie excludatur: et ideo homini nulla lex iusta tale, aut aliquid unde necessario sequitur, potest iuste statuere. Altera vero distincionis a te concludere particula, scilicet, *aut saltem si fiant* quod *irriti habeantur*, de irrito absolute non sequitur, cum tali modo decernere ad hominum legem nequaquam pertineat, C* licet de irrito quoad legem huiusmodi fortassis posset constitui quod non aliter fierent actus huiusmodi. Est hic aliud quod forsitan non advertis, videlicet, quod non pari regula ut tibi videtur potest currere prohibicio bonorum et malorum preceptio; quoniam mali preceptio ad malum agendum et ad peccandum coartat: bonorum vero actuum aliquorum prohibicio nequaquam artat hominem ad peccandum, quoniam non est homo ad quodcunque bonum agendum, sicut est ad quodecunque peccatum vitandum, artatus. Unde bonum certum omittere ex causa utili precipi potest iuste, set malum certum agere precipi iuste non potest, pro bono eciam acquirendo; ait enim apostolus, *Non, sicut blasphemamur et sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona; quorum dampnacio iusta est* (ad Rom. iii. 8): ubi non tantum dampnacionem asserentis set blasfemiam reputat affirmare quod mala fierent ut bona venirent. Nec ea que de antiqua lege aut alia que adducis probant contrarium, scilicet, quod ea que sunt semper mala (scilicet, de se mala) precipi possunt; set quod ea que mala sunt, quia prohibita, fieri possunt iusta si venerint sub precepto, hoc satis affirmant. Unde clarescit quod donator post donacionem qua transfertur dominium, seu permutans re permutata non tradita, si invito donatario seu permutatario rem ita concessam ab eo detineat, facit illi iniuriam et delinquit rem alienam impie detinendo.

IOH. Scriptura aut racionibus fige, si placet, robustius istud dictum; quoniam, ex quo dominia civilia pendent a lege positiva sive civili, legis lator seu positor, sicut potest variare leges quas ponit, ita potest variare iura dominiorum civilium. Cur igitur reges, a Deo aut ab ecclesia auctoritatem habentes ad gubernacionem temporalem populi illis subiecti, leges pro suo voto statuere ac mutare non possunt, ac circa dominia rerum civilia legibus suis pro voluntate sua subiecta taliter ordinare If the lawgiver
has not power to
lay down and
alter laws,
and prescribe the
manner of conveyance of
lordship,

34. *Ioh.* The manuscripts here mark the beginning of ch. xvi.: but M repeats the numeral later on (infra, p. 466), and this division, as agreeing with the table of contents (supra, p. 435), appears to be the correct one.

is it not false to say that lordships and rights depend on the will of the lawgiver?

1. They do not so depend, for the law presupposes the existence of civil lordship.

2. Those who first laid down civil laws touching lordship could prescribe nothing contrary to the higher law of God or of nature.

3. Supposing such a law could exist, it could not place conditions on the transfer of lordship which would, as these would, if carried out, lead to impossible results.

quod non transeant de persona in aliam nisi mediante tradicionem [44C

seu possessione corporali, non video; quoniam e contrario consequitur, si non possunt, quod ipsa dominia et iura eorum non pendet a voluntate legis latoris sive datoris: unde non michi videtur quod talis lex iniquitatem contineat, ut dixisti.

5

RIC. Nonne in inicio questionis istius tibi expressimus *Nonne in:*
quod lex talis civilis, contingens modum translacionis civilis *Nonne iam*
dominii, civile dominium presupponit? alioquin legis lator circa *B.*
translacionis ipsius modum non nisi inaniter seu retrogrado *supra, p.*
10 *487.*

(ut solemus dicere) ordine laboraret, ut ad profectum populi *10*
* civilem legem habentis de rerum dominiis superadderet talem *D*

legem. Item, esto quod primi conditores legis civilis super rerum dominiis simul cum prima lege dominiis modum donationis, vendicionis, ac permutacionis huiusmodi statuissent, alios reprobando: nequaquam tamen poterant modum illum *15* taliter reprobare quod apud legem superiorem reprobis haberetur; cum auctoritatem non habeant homines contra Deum aut legem ipsius aut contra legem nature statuere, qua quisque verus dominus (cum amor proximi aut aliter observancia legis divine et sue salutis utilitas aut saltem necessitas hoc requirant) *20* bona sua conformiter legi divine possit conferre, existencia in loco distante ab eo, cum corporalem occupacionem rei donate donatario tradere tunc non possit.

IOH. Perge quo tendis.

RIC. Esto insuper quod lex humana posset legem statuere *25* quam finxisti, nequaquam tamen posset statuere quod nullus posset sine tradicionem corporalis possessionis rerum suarum proprietatem seu civile dominium a se perpetuo abdicare; cum ad hoc (sicut in sexto huius, Luce duce, clarescet de lege divina) plurimi sint astricti, aut saltem, non obstante quacunque *30* lege humana, per legem divinam de superioris precepto iuste ac sancte poterunt obligari. Igitur, lege quam fingis statuta, scilicet, quod non nisi tradicionibus rerum transferantur rerum dominia, si contra hanc legem quis tenetur donando, permutando, seu vendendo transferre suum dominium, omnino conse- *35* quitur quod ipse abdicat a se sic agendo suum civile dominium et ius utendi civile totum quod habet, licet propter legis prohibitionem aliter non possit illud admittere: et pariter, cum civilis vera possessio sine iure utendi civili remanere non possit in aliquo, consequitur quod iste volens ita donare omni iure *40* utendi civili rei illius quam cupit donare remanet denudatus; et nulla remanet in ipso rei illius quoad dominium aut ius utendi sive possessionum proprietatem, nisi possessionis proprie *que om. B.*
tantum de facto proprietatem, que (ut in tercio huius apparuit) ab *supra, p.*
382.

44D] usu aut iure utendi nullum alium iustum excludit. Habet ergo ille in quem cupit transferre dominium equale ius per omnia, sicut ipse, in re illa. Igitur nec potest esse lex iusta que illum cui cupit donare equale ius cum eo ad usum rei illius habentem
5 ab usu rei sue excludit hoc casu; nec occupans sic de facto potest sine iniuria a iure utendi et usu alium qui par ius ad usum rei habet cum eo per omnia cohibere; quin potius, cum lex ipsa affirmet quod res que non est sub alicuius dominio occupanti conceditur, rem istam huic donatario libere occupandam concedit.

10 IOH. Ex eodem principio affirmo contrarium, quoniam iuxta
45A illud principium utroque eorum a civili dominio evacuato potest occupans civile dominium in se ipso pro voto efficere, et per consequens alium sic iuste potest ab usu rei illius excludere.

RIC. Sic potest alter e contra in se civile dominium libera
15 voluntate efficere, et ita ad minus ambo simul habebunt commune civile dominium, si simul agere sic tenentur aut alterum preveniens potior erit in iure. Nec dubium quin in permutatione ac venditione uterque permutans ac vendens, et sic rei sue dominium civile abiciens, vult rei quam conatur accipere
20 habere dominium: unde secundum regulam supratactam conse-

quom om.B. quitur quod tunc uterque, cum rei sue, quam vendere seu permutare conatur, dominium abicit, rei alterius permutantis sive vendentis, civile dominium non habentis, civile dominium libera voluntate sibi acquirit, cum nullum civile in altero sibi obsistat.
25 Et ita consequitur quod permutans seu vendens hoc casu quoad rem recipiendam potior est in iure, et ita precludens cum a re cuius eo modo est dominus infert illi iniuriam (ut supra conclusimus). Et ita sequi videtur de donatione per omnia.

supra, p.
461.

IOH. Crederem sic concludi, nisi fortassis donans, permutans,
30 seu vendens, legem agnoscens et volens agere iuxta legem, suum dominium non intendat transferre neque a se omnino abicere, licet cupiat rei recipiende ab alio dominium optinere; in quo casu regula supradicta, quod res carens domino occupanti conceditur, locum non habet, quia a tali rei dominium retinetur.

35 RIC. Fraudem in sic agente supponis, qui aperte donat, permutat, aut vendit rem suam, volens nichilominus ipsius rei dominium retinere; cum nec donare civiliter nec permutare nec vendere ita possit. Unde apud legem et quemcunque iustum legis ministrum haberi debet atque censi abdicator sui
40 domini; cum hominibus ita appareat et non possit contrarium apparere, et hoc diffinit dominus Nicholaus III. in decretali

infra, p. 475. *Exiit* (ut infra cito patebit): nec legis patrocinio excusatur, ex
supra, p. 461. quo contra legem donationem aut alium actum nititur exercere. Unde clarescit quod alteri infert iniuriam (ut supra conclusimus),

rem alienam impie detinendo; quoniam casus iam positus [45A
supponit actum ab eo exercitum per quem suum ab eo rei illius
dominium abdicatur.

IOH. Premissam rationem accepto.

Civil possession
therefore can be
transferred by
gift without cor-
poral convey-
ance, and the
right and lord-
ship over the
thing given pass
to him to whom
it is given.

RIC. Ex quo possessio, tanquam effectus seu sequela domini, 5
debetur domino sive dominio, cum sit donacio modo primo
predicto sine corporali tradicionem rei donate (ut ponis), non fit
talis donacio sine translacione possessionis omnino: set est
ipso facto in donatarium translata civilis possessio, si inter
partes (ut ponitur) servetur iusticia; quoniam facta tali dona- 10
cione, si donator rem donatam permutatam seu venditam adhuc
detineat, aut iure suo id agit aut * iure donatarii, permutatarii, B
aut ementis. Proprio iure non potest, cum per donacionem
totum ius civile quod habuit in donatarium sit translatum, si cf. supra,
donatarius illud velit, aut si nolit saltem evanescit a persona P. 455.
donantis. Si iure donatarii rem donatam detineat, omnino
consequitur quod non pro se set pro donatario rem retinet seu
conservat, et ita donatarius per donantem, veluti per suum
ministrum, a donacionis momento rem possidet. Nunquam ergo
donator, permutator, aut venditor poterit pro se rem illam iuste 20
ulterius possidere, omni civili iure illius nudatus et civili dominio
in alio existente: nec unquam in alium potest plus iuris trans-
mittere quam habeat in se ipso; unde consequitur quod in
quemcunque heredem seu alium transeat occupacio talis rei,
sine aliquo iure transit et a quocunque tali semper detinetur 25
iniuste.

IOH. Non video quomodo possunt ista dissolvi. Cur igitur
ita errant regum ministri, iudices, in talibus deputati?

Judges are to
consider not
merely of the
seisin
but of the form
and manner of
the gift.

RIC. Hoc est querendum ab eis: nos vero ostendimus quid
sit agendum ab eis, scilicet, quod non solum debent inquirere de 30
corporali tradicionem, quam seysinam appellant; set de dona-
cionis seu permutacionis aut vendicionis forma et modo; et
fraudem, si reperiatur, detegere; et donatorem, si de donacione *fraude* B.
simplici facta modo premissa a testibus convincatur, ad reddi-
cionem rei donatario iudicio iusto compellere: et pariter de 35
permutante atque vendente. Nec estimo quod sit lex aliqua
hominum que contrarium statuit aut diffinit; quamvis fortassis
sic agere aut taliter donatorem seu venditorem ita compellere
sit aliquantulum preter legem, quia preter que sunt in tali lege
humana expressa: unde iudices colorem accipiunt ad talia 40
omittenda, quamvis generalibus legibus precipientibus unicuique
sua reddi debere sic agere esset conforme, et divinis legibus ac
animarum saluti.

IOH. Igitur peccant mortaliter tales iudices talem sententiam

45B] proferentes qua donatarium huiusmodi a petitione donantis absolvunt.

RIC. Si lex talis civilis solam affirmativam contineat, scilicet, quod donaciones, permutaciones, ac vendiciones corporali tradicione gerantur; non video qualiter iudex a mortali crimine excusatur qui nulla lege artatus iuste petentem ab eo quod sibi debetur repellit, et hoc propter rationes preactas. Si vero lex cum affirmativa contineat negativam, scilicet, quod non aliter fiant aut validi habeantur actus huiusmodi, cum id per legem

supra, p.
462.

10 hominum statui non possit simpliciter, ita ut sic precludere intendat donatario omne remedium; non video quin lex ita diffiniens sit iniqua, iuxta hic probata superius, et iudex sic C* iudicans peccat mortaliter legem divinam offendens. Si vero solum statuatur quod actus tales contra formam illam exerciti sint

15 irriti quoad remedium legis illius seu legis illius regni sive imperii, non excludendo set libere concedendo legis divine seu ecclesie sue remedium, et iudex se huic legi conformet, scilicet, donatorem quoad suum iudicium a petitione donatarii absolvendo; iudicem non puto peccare, qui facit quod sibi incumbit: 20 set legis latorem propter diminucionem legis puto peccare, ex quo posset iuste ac sancte conformiter legi Dei legem regiam tali donatario providere ne compelleretur laboribus et expensis legis Dei seu sue ecclesie remedium procurare; et si remedium

Ve: ut B.

25 *hiis qui condunt leges iniquas* (Ysa. x. 1). Quid enim iniquius quam hominem prohibere ne legem Dei de iniuria sibi facta prosequatur remedium, cum ipse sit ut pauper querens in tribulatione refugium? Qui insuper sic prohibet impingit in legem nature, que legem continet et prophetas (*Omnia quecumque* 30 *vultis ut faciant vobis homines vos facite illis: hec est enim lex et prophete*, Mat. vii. 12); nemo est enim qui vellet a remedio illate sibi iniurie prohiberi: et cum timore debet attendere quod quarto capitulo Danielis Nabugodonosor glorianti hoc modo, *Nonne hec est Babilon civitas magna quam ego edificavi in domum regni in robore fortitudinis et in gloria decoris mei? De celo est dictum, Regnum transiit a te, et ab hominibus eicient te, et cum bestiis feris erit habitacio tua: fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te donec scias quod dominetur Excelsus in regno homini, et cuicumque voluerit det illud.*

Non B.
Dan. iv.
27-29.

40 Si enim Excelsus in regnis homini dominatur, qua fronte audent reges, nonnisi Dei ministri, contra domini Dei sui legem ita statuere, aut legem plene apud homines exerceri tam impie prohibere? Regem potius Deo ceteris predilectum audiant proclamantem, *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis*

Ps. ii.
10-12.

terram : servite Domino in timore et exultate ei cum tremore ; [45C
apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et
pereatis de via iusta. Numquid est erudicio, numquid est ser-
 vitus Domini in timore, numquid apprehensio discipline, ne quis
 exquirat legis Dei remedium de sibi illata iniuria prohibere? 5
Veraciter non est hec sapiencia desursum descendens, set terrena, Iac. iii. 15.
animalis, diabolica, et hominibus a diabolo inspirata. Constat
 igitur donaciones, permutaciones, * ac vendiciones posse vera- D
 citer exerceri sine tradizione corporali rerum communicacione
 seu translacione solius dominii, nisi quatenus possessio actui 10
 tali de iusticia est annexa, ut diximus.

Of the other acts
of lordship.

IOH. Placet michi ista, quasi aliqualis extra nostram materiam 464
 digressio. Et de consumpcione rei, qualis competit creature
 mortali; et de multiplicacione ac conversione earum, quales
 cernimus per colonos exerceri; et de permutacione rerum et 15
 vendicione, inpignoracione, locacione, quas mercatores domini
 bonorum suorum de illis seu in illis exercent; et de proteccione ac
 repeticione, quales exercentur per dominos; et breviter de om-
 nibus actibus competentibus dominio originali et humano, domi-
 niis quos de illis loquens in primo huius ac tercio nominasti,— 20
 satis videor michi videre quod competunt civili dominio suo
 modo et sub usus nomine continentur. Unde michi videtur
 dominium hereditarium sive paternum ita posse describi, quod
 est rationalis creature mortalis ius, sive auctoritas legis positive,
 libere possidendi hereditatem paternam (et ea plene utendi con-
 formiter rationi) ac dominium rei donate sive legatę : et ita de
 ceteris, scilicet, emptis, commutatis, laboricio seu alio quocunque
 legali iusto titulo acquisitis, michi videtur quod ipsorum domi-
 nium, addita huiusmodi differencia per quam restrictio fit ad
 possessionem rerum illarum, possunt describi. 30

supra, p.

464

de om. B.

et ea... rac.
om. M.

Description of
hereditary
lordship.

XVI. RICARDUS. Provide hec tibi videntur : et nichilominus ex pre- XVII. om.
 missis in quocunque genere adiecti dominii potes perpendere quod B.; cf. supra,
 illud dominium adventicium originali dominio seu adiectum non P. 461, n. 34.
 necessario set voluntarie dominio originali annectitur; cum vo-
 luntarium sit cuique tale dominium acceptare sive respuere, 35
 quando aut hereditacione aut mercacione aut remuneracione seu
 legacione aut permutacione seu mendicacione vel donacione
 acquiritur. Scriptum est enim, *Cedo iuri propinquitatis; tu meo*
utere privilegio quo me tacere libenter profiteor (Ruth iv. 6) :
 ubi constat quod dominium hereditarium fuerat abdicatum, si 40
 ille dominium prius habebat; si vero non habuit nisi ius propin-
 quitatis, consequitur quod ad illud ius non sequitur nisi mediante
 voluntate dominium. Dominium autem originale abdicari non

Civil lordship
can be freely ac-
cepted or refused
when offered.

45D] potest (ut superius est probatum); nec dubium quin, sicuti supra, pp. 362 seq. dominium hereditarium abici potest postquam fuerit acquisitum, dominio originali retento, sic a principio cum dominio originali adicitur, stante originali dominio, voluntate libera poterit refutari.

5 Nemo enim artatur legis positive dominium recipere potius quam tenere; et ob hoc, sicut homo habitum tale dominium potest libere abdicare, ita potest illud, cum posset de novo hereditario recipere, libere recusare; et sicut istud est evidens in dominio M. 46A hereditativo, ita simili * ratione in dominio mendicativo ac do- 10 nativo (ut ita loquamur) et ceteris omnibus locum habet.

IOHANNES. De proprietate, si placet, iam tracta; et dic XVII. primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietas ab eius do- Of property. minio: puto enim quod hec duo se habent secundum sub- 15 tum et supra, quoniam michi videtur quod omnis proprietas est domi- nium, non econtra; sic quod proprietatem non debeo appellare nisi proprium rei dominium, scilicet, dominium quod uni soli convenit dominanti.

RICARDUS. Cum ergo unius rei plura sint dominia, quorum If lordship were the same thing with property, quodlibet convenit uni soli—sicut unius baronie baro habet 20 dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie sibi proprium dominium, dux eius habet ipsius baronie proprium sibi dominium, et rex eius eciam habet sibi proprium regale dominium,—ita consequitur quod quisque istorum habet proprie- 25 tatem huiusmodi baronie. Nemo autem (ut puto) ambigit quin habens proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius cuiusque iniuria; et ita consequitur quod quisque istorum potest uti baronia sine cuiusque alterius eorundem iniuria; et ita qui- 30 libet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus baronie (ut videtur) accipere et eis uti: quod veritatem non habet.

IOH. Sic sequi videtur: et tamen non video quomodo possit id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus baronie; non eius superiores domini, nisi velit.

RIC. Non recte hec astruis; quoniam si baro vellet regi, The king has lordship over the baron, duci, aut comiti suo resistere ne usum congruentem suo dominio 35 in baronis redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam irrogaret, cum usus sui domini in subiectis suo dominio sibi sit iustus et debitus. Verbi gracia, si comes, dux, aut rex ad par- 40 liamentum suum aut ad guerram iustam et eis communiter congruentem baronem vocaret, et stipendia rationabilia certo numero militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda statueret, iuste id ageret nec baro sine eius iniuria ei posset obsistere: sic in aliis casibus satis multis; et ita rex, dux, et comes suo casu possent uti libere redditibus baronie, eciam ipsa

but he has not property in the baron's revenues :

persona baronis ; et tamen non habent proprietatem in reddi-^{[46A}
tibus baronie neque in corpore baronis, licet quisque eorum
habeat super baronia proprium sibi dominium, et etiam super
persona baronis ; unde consequitur quod non omne dominium
proprium uni soli est aut dici debet proprietas. 5

he cannot give away or sell the baron's lordship.

IOH. Sic cerno ; quia dominium superiorum predictorum, licet
sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum
aut integrum, cum non possit quisquam illorum maiorum baro-
niam illam dare aut vendere, neque aliquem actum domini in
ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest 10
baro : sic quod michi videtur quod dominium * baronis in ipsa B
baronia immediatum, per quod dominium baro potest omne
genus usus in baronia generaliter, immediate, et integre exer-
cere, dici debet proprietas, non aliquod mediatum dominium aliud B.
aliorum. 15

The baron thus has immediate lordship in his barony ;

his superior lords have only mediate lordship.

This immediate lordship is property.

RIC. Hoc bene advertis : quoniam, sicut quisque istorum
habet proprietatem sive immediatum civile dominium in rebus
dominio suo immediate subiectis, sic habet et baro solitudinem,
singularitatem, sive immediatum dominium baronie ; quia pro
voto suo rationabili potest omne genus usus in baronia imme- 20
diate et libere exercere. *Proprietus* enim a *proprie*, et *proprie* a
prope descendit ; quoniam quod uni est proprium est sibi prope,
quia ad votum eius reponitur, iuxta vel prope voluntatem eius,
ad similitudinem rei iuxta vel prope quemquam in loco reponite :
unde consequitur quod proprietatis rerum ditançium est dominium 25
civile immediatum integrum rerum ipsarum.

XVIII. IOHANNES. Istam conclusionem attendo : dic nunc de iure
utendi, quid est, ut sciam quomodo a dominio, a proprietate, et
a possessione distinguitur.

Of the right of use.
A man may have a civil right of use without either lordship or possession,

RICARDUS. Habes supra in fine tercii huius ostensum quod supra, lib.
ius utendi in Adam non fuit nec esse potuit cum dominio, pro-
prietate, aut possessione idem omnino essentialiter : idem, in-
telligo, quia ius tale utendi potest esse in eo qui omnibus istis
caret, scilicet, in usuario, accomodatario, locatario, aut habente
licenciam. Nec dubium quin eadem ratio locum habet de iure 35
utendi civili, quoniam illud ius in non domino et non possessore
sepius reperitur ; et per consequens non est cum dominio, pro-
prietate, aut possessione idem omnino. Unde felicis recordacionis
dominus Nicholaus III, libro sexto de verborum significatio-
nibus, *Exiit qui seminat* (ut supra posuimus), ista quinque
contra se aperte distinguit hoc modo : *Nam cum in rebus tem-
poralibus sit considerare precipuum, proprietatem, possessionem,
usufructum, ius utendi, et simplicem facti usum.* 6 Decr. v.
tit. xii. 3-
supra, p.
438.
usum fr.
M.

46B] IOH. Cerno quod ius utendi contra ista distinguitur : set ius illud estimo particulare, non plenum ; scilicet, non sufficiens ad omnem actum dominii. Nec enim accomodatarius nec locatarius nec licenciatus potest res sibi concessas a dominis vendere
5 aut donare neque consumere, et ob hoc non habent nisi ius utendi insufficient, non perfectum aut plenum. Set quo modo quis posset ius ad plenum usum rerum, specialiter quoad donationem, vendicionem, et consumpcionem earum habere sine dominio non perpendo.

10 RIC. Prepositi et ministri alii dominorum res dominorum as servants have,
ac om. B. suorum comedendo ac bibendo consumunt, et sepius cas vendunt ac donant ad dominorum suorum commodum aut honorem ; et tamen in eis rebus non habent dominium.

C * IOH. Immo illi ministri omnes habent in omnibus bonis
15 dominorum suorum commune cum dominis suis originale dominium, vigore cuius possunt sic agere.

RIC. Si sint in peccato mortali non habent tale dominium (ut even though they have not even original lordship.
supra, p. 35², &c. superius est ostensum) ; et tamen in peccato mortali nichilominus ita agunt, preter hoc quod ministri ratione sui originalis
20 dominii tale ministerium non exercent : et nos loquimur ubi ministri auctoritate dominorum suorum ministerialiter huiusmodi actus exercent, ad quos sic ministerialiter exercendos originale ipsorum dominium nichil prodest, set est omnino impertinens.

25 IOHANNES. Quoad actus donacionis et vendicionis esse sic XIX.
video, scilicet, quod illi ministri non sua auctoritate, et ob hoc non Of the act of consumption.
vigore alicuius in eis dominii, illos actus exercent, set tanquam instrumenta dominorum suorum sic agunt ; unde michi videtur quod hii actus magis dicuntur actus utendi dominorum quam
30 ministrorum, cum omnis actus magis proprie debeat principali agenti quam suo instrumento ascribi : verumptamen, si isti ministri suo iure sic agerent, actus illi actus utendi ministrorum proprie dicerentur ; set certe essent iniusti, cum sua auctoritate sic agere potestate carerent. Set de actu consumpcionis rerum
35 a talibus prepositis seu ministris aliter michi videtur et aliis doctis multis, scilicet, quod sine dominio rei consumpte iuste exerceri non possunt.

RICARDUS. Actus consumpcionis nullum exigit in consumente A man may consume things without having lordship over them.
dominium ; cum illum possit impius exercere, et latro in iniuriam
40 domini rei cuiusque potest de facto rem illius consumere, ut dominus rei consumpte habeat accionem iniurie contra eum. Nec iusticia consumpcionis exigit in consumente dominium, quoniam homo potest ministerialiter hominem occidere, civitates

exterminare, et cuncta earum bona sive vivencia sive vita ca- [46C
 rencia ferro, aqua, ac flammis consumere, sicuti in Scripturis
 claret propriissime de factis Saul, Iosue, et plurium aliorum, qui
 auctoritate Dei, non ipsorum propria auctoritate, sic egerunt.
 Unde consequitur quod aliqua huiusmodi poterant eciam den- 5
 tibus lacerari et in stomacho suo digerere, et sic ministerialiter
 ea consumere commedendo sive bibendo. Que enim ratio esse
 posset quod tales ministri possent bona Dei huiusmodi flammis
 aut ferro vel aqua, non dentibus et stomacho, ubi minor vio-
 lencia adhibetur, iuste consumere, omnino non video. 10

IOH. Immo ratio est aperta; quoniam Saul, Iosue, Gedeon,
 Sampson, Iepte, ac ceteri, civitates, homines, et iumenta sepius
 de mandato Dei penitus consumendo in cinerem redegerunt,
 sola auctoritate Dei suffulti, nichil sibi commodi acquirentes, nec
 ipsorum adhuc im*pellente natura: econtra autem de alimentis D
 et vestibus per eos consumptis, quoniam non ea consumebant
 ex divina auctoritate preceptiva sive precepto, set de Dei licencia
 atque iusticia (*Dignus est enim operarius cibo suo*), ipsorum Mat. x.
 natura consumpcionem huiusmodi exigente; et ob hoc ad talem 10.
 consumpcionem iustam exigitur in consumente plena auctoritas, 20
 cum nichil maius possit circa rem consumptam ab aliquo exer-
 cerei quam quod quis eam consumat. Unde consequitur quod
 actus huiusmodi plenam auctoritatem recipit.

1. Consuming
 does not involve
 the entire de-
 struction of the
 thing consumed.

RIC. Falleris in duobus. Primo quidem improvide asseris
 talem actum consumpcionis maximum actum esse, et ob hoc 25
 maximam auctoritatem exigere; quoniam actus vendicionis eo
 modo est maior, quoniam in actu vendicionis civilis tocius rei
 vendite necessario abdicatur dominium: in consumptione vero
 iam tacta non propter sufficientem auctoritatem in consumente
 ad actum illum necessario abdicatur rei tocius dominium, quin supra, lib.
 (iuxta in secundo huius tractata) possit alimentorum assumen- iii. 20.
 dorum, vestium consumptarum, et fimi atque urine consump- al. ass.:
 torum ciborum, civile dominium in concedente licenciam B. *assumctor*
 remanere. Esto quod propter consumpcionem iustam in con-
 sumente aliquale dominium exigeretur, quoniam dominium rei 35
 consumpte posset concedi homini consumentis, quatenus neces-
 sarium esset ad actum, retento dominio tocius materie remanentis
 actu consumpcionis completo; sicuti eo modo res consumenda
 uni per alium vendi posset, ita quod non acquireret emptor materie
 vendite rei dominium; set sic non esset plena civilis vendicio, 40
 quia non esset domini pleni translacio, quin verius censeretur
 aliqualis locacio. Unde constat quod vendicio rei maior est
 actus quoad dominium exigendum quam rerum consumpcio
 qualem homo efficit in alimentis corporis et vestitu. Falleris

- 46D] secundo in eo quod astruis pretactos Dei ministros nichil per suum ministerium sibi commodi acquisisse, cum propter ea optinuerint gloriam plurimam et honorem, ad quas, sicut ad vestitum et victum, natura cuiusque impellit. Item, constat ex
- 5 premissis originale dominium ad omnem usum rerum iustum sufficere et esse sufficiens ius utendi, nullo alio iure acquisito obstante; sicuti suffecit in nostris primis parentibus et, si in innocencia perstitissent, in suis posteris suffecisset: propter iusticiam igitur consumentis aut aliter quovis modo utentis in
- 10 usu nequaquam exigitur civile dominium, set potest quoad hec in altero remanere. Item, potest quis (ut diximus) alteri consumptionem rerum, scilicet, librorum aut vestium aut aliarum huiusmodi alicui sibi dilecto pro sua persona concedere, non concedendo illi auctoritatem donandi aut alienandi res illas.
- 47A cum voluntarium sit * cuique taxare pro voto suo donacionem sive concessionem rerum suarum: qui autem caret auctoritate ad actus tales domini, quia non habet plenam auctoritatem (iuxta descriptionem domini civilis cuiuslibet supratactam), non
- supra, p. 440.
- 20 habet civile dominium nisi forsitan talliatum sive taxatum, non verum aut plenum. Constat ergo quod actum consumendi iustum, sicut actus donacionis et vendicionis, potest homo sine civili dominio exercere; intelligo, sine omni civili dominio ad hoc essentialiter requisito. Item, non eo ipso quod aliquis concedit alteri rebus suis sufficiens ius utendi (scilicet, ad om-
- 25 nimodum actum utendi), concedit illi rerum illarum dominium aut ex toto illud abdicat a se ipso; cum possit cum hoc modo concedere quod si alter actus consumptionis, vendicionis, aut donacionis, seu distraccionis cuiusque non exerceat in eisdem, ad concedentem libere revertantur; et erit commodacio, non
- 30 plena donacio, usualis talis concessio, quoniam in plena donacione civili, cui translacio domini est annexa et que communiter exercetur a donatore, nichil de civili dominio retinetur.
- dn̄i B.

IOH. Si donans non concedit rerum illarum dominium, tunc potest eas, cum libet, repetere; et ita alter non habet in eis

35 sufficiens ius utendi.

RIC. Veritas habet contrarium; quoniam, si donator sufficiens (ut diximus) ius plene rebus utendi concedat, non poterit altero superstitute illas repetere, quoniam alter tunc habet ius eas res detinendi dum vivit sufficiens; licet debeant ex forma concessio-

40 nis ad concedentem redire, cum alter discedit.

supra, p. 469.

IOHANNES. Nescio repugnare: set (ut iam dixi) hii actus in XX. ministerium exercente non sunt eius actus utendi, set sunt do-

mini sui usus per ministrum exerciti; sic quod adhuc michi

2. a. Saul, Joshua, and others gained glory by consuming that of which they were not lords.

b. Original lordship is sufficient for all use,

so that civil lordship is not required for it.

c. A man may grant a thing to another for his use without giving him the power of alienating it,

which power is a necessary condition of civil lordship.

d. A man may give a thing for use and yet retain a reversionary interest in it.

Are not such acts of use really the acts of the lord of

the thing used,
though exercised
through a
deputy?

videtur quod in iuste consumente rem aliquam ea utendo oportet [47A
adesse dominium, et sic sufficiens ius est cum possessione do-
minium.

RICARDUS. Verum affirmas de originali dominio, quod in
omni usu iusto de facto exigitur; de civili nequaquam. Set nec 5
per hoc evacuatur quod diximus, scilicet, quod potest ius con-
sumendi rem esse in aliquo angelo aut alia creatura factibili sine
dominio; quoniam sic posset esse in istis ministris, si dominus
eorum non ministerium set potestatem consumendi ac plene
utendi sic rebus suis committeret. 10

IOH. Tunc, taliter committendo a se illarum rerum, suum
dominium abdicaret, et illi quibus ita committeret haberent
dominium.

No, for Satan has
the power of use
though he has no
lordship.

RIC. Annon Sathanas, qui *expetivit ut sicud triticum cribaret* Luc. xxii.
apostolos, qui porcos de Salvatoris licencia in mari submerserat 31-

et demoniacos occupat, eis et aliis peccatis obnoxiiis utens ad
votum, potestatem seu facultatem utendi vel verius abutendi
rebus aliquibus potest habere sine dominio? Utique. Cur igitur
angelus bonus ius utendi talibus rebus a * Deo ipsarum vero B
domino absque dominio non posset accipere, habes ostendere; *accipe* B.
quod non vales, ut estimo: non igitur plenum ius utendi conce-
dens abdicat a se necessario suum dominium. Hoc eciam

Nicholas III ex-
pressly states
that use can
exist without
lordship.

dominus Nicholas III in predicta decretali *Exiit* expresse supra, p.
diffinit in maiori, scilicet, quod vita mortalium carere potest pro- 438.
prietate, possessione, usufructu, et iure utendi, et habere potest 25
pro iusto usu simplicem facti usum cum licencia dominorum,
sicud infra clarescet. Secundum quod astruis veritatem non
habet, scilicet quod ex concessione pleni iuris utendi aliquibus
haberent in rebus concessis dominium, quoniam dominium tale
a quocunque libere voluntatis (ut supra patuit) potest libere supra, pp.
respuum cum offertur. Non ergo quisquam cui ius utendi conce- 455, 466.
ditur, propter rem in possessionem admissam ut ea plene utatur,
dominium necessario a concedente admittit; quoniam, habita
possessione cum suo previo originali dominio, sublato titulo
dominii civilis in domino concedente, habet ille licenciatus suffi- 35
ciens ius utendi; cum suo iure originali nichil obsistat in alio
obtenta licencia ad utendum, et ob hoc non solum non necessario hoc om. B.
dominium civile admittit, set eciam admittere esset illi super-
fluum: et sic dominium vel retinetur a concedente aut penitus
evanescit, sicud in multis casibus supratactis, in quo casu ille 40
donatarius (si liberet eum ita vocare) aut licenciatus libere potest
in se efficere, quandocunque voluerit, civile dominium, cum sibi
nichil obsistat in altero, ut supra expressimus. Et ita per omnia
est censendum de omni acquisito iure utendi, quoniam nullus

47B] magis tale ius, cum res ad usum sibi conceditur, artatur admittere quam civile dominium.

IOHANNES. Nescio istis obsistere; verumtamen te rogo ob-

nixius ut me loquente aliquanto protractius in negotio isto
5 sustineas. Si enim quisquam donet michi equum aut quamvis
rem aliam, et ego nolim civile dominium rei illius admittere,
possumne nichilominus rem illam accipere et vigore inabdica-
bilis in me originalis domini illa uti?

A man may receive a gift refusing civil lordship of it,

RICARDUS. Hoc ex predictis clare sequitur; quoniam, ex quo
10 donator libere potest a se omne positive legis dominium abdicare
et id vult facto efficere, tu consequenter et ille commune in re
illa originale dominium dumtaxat habetis; quo dominio ipse
non vult uti in re illa, set vult potius quod tu re illa placite
tibi utaris: iuste igitur et sancte, si re illa indigeas, uti poteris
15 tanquam tua. Nec ipse per hoc in te aliquod ius transmittit;
set, quia dominium omne positive legis in ipso respectu rei
evanescit penitus, nec vult uti originali dominio, ideo originale
dominium quod prius habueras cum possessione sibi conformi
fit tibi ad iustum usum rei illius sufficiens ius utendi.

sit B.

20 IOH. Set quid si donare volens nolit a se civile transferre dominium,
nisi ego illud velim admittere? Numquit virtute mei
originalis domini potero re illa recepta, si ea eguero, iuste uti,
C et eam usu meo * consumere nullum adventicium dominium
admittendo?

25 RIC. Quamvis ipse nolit in te transferre civile dominium,
sicut nec transfert, eo ipso quod tu recipiendo taliter es artatus
(scilicet, ipsa re indigens), ipse civile perdit dominium quoad
usum ipsum et tibi pro consumptione rei illius sufficit tuum
originale prehabitu. Pro quo Luc. vi. 3, 4 dicit Salvator (et
30 idem habetur Mat. xii. 3, 4 et Marc. ii. 25, 26), *Nec hoc legistis
quod fecit David cum esuriret, ipse et qui cum ipso erant, quomodo
intravit in domum Dei et panes propositionis sumpsit et manducavit,
et dedit eis qui cum ipso erant, quos non licebat ei manducare nisi tantum
sacerdotibus?* Marcus dicit, *Cum necessitatem habuit et esuriit* (hoc ponitur 1 Reg. xxi. 3-6); nec
necessitatem aliud intelligo quam indigenciam: ex quo duo evangeliste non dicunt Christum posuisse pro causa nisi esuriam. Et videtur quod dominus Nicholaus III in decretali *Exiit* istam necessitatem sive indigenciam *extremam necessitatem* appellat,
40 in qua necessitate dicit licere unicuique uti *iure poli*; dominium originale (ut michi videtur) vocans ius poli, quia venit de dono superno. Unde michi videtur quod, quamvis habens adventicium dominium sive civile rei illius nolit dominium tale amit-

and use it by virtue only of his original lordship.

admitt. M.

tere, nisi tu velis illud admittere, tu iuste re uteris et eam [47C
iuste consumis ut tuam, sine civili dominio contra originale
distincto, aut alio titulo iuris necessario acquisito; quoniam etsi
licencia nolis uti, habes ius utendi eo casu sufficiens, et ob hoc
titulo acquisito non indiges in hoc casu. Si vero non indiges 5
usu rei illius, set ad commodum aliquod temporale aut alias ad
voluptatem usum reciperes rei illius, si in casu voluptatis cadere
possit usus, puto quod eo casu re illa uti non poteris non accep-
tato dominio; quin potius rem illam iniuste consumeres contra
rei ipsius domini voluntatem, quia nec tunc ex originali dominio 10
extra casum indigencie constitutus titulum sufficientem ad usum
haberes, civili dominio tibi obstante in alio.

XXII. IOHANNES. Assencio: set quid si dominus usum rei vult
michi concedere, eciam consumpcionem ipsius, retento sibi
dominio? Numquid potest? 15

Of conditional
gifts.

RICARDUS. Hoc est probatum in decimo nono capitulo.
Verumtamen debes attendere quod dominus rerum varie tibi
potest suam concessionem exprimere: aut modificando eam
taliter quod ratione modificacionis remaneat penes eum domi-
nium donec res ipsa consumatur si donetur aut aliter distra- 20
hatur dominium; ut si dicat, Concedo tibi consumpcionem
rerum istarum, et ut possis eas vendere et donare aut aliter,
prout tibi libet, distrahere, ita tamen quod, si ego consump-
cionem, vendicionem, donacionem, aut aliam quamvis distrac-
cionem petendo res ipsas preveniam, eas libere ut meas recipiam. 25
Quo modo parentes filiis suis, quos forsitan * de prodigalitate D
habent suspectos, retento sibi dominio, res plures sepe con-
cedunt; et multi mundani timentes confiscacionem bonorum
suorum ea simpliciter donant suis amicis, de quibus plenam
gerunt fiduciam, ut ipsi bonorum illorum usum et omne com- 30
modum econtra illis concedant aut eos habere permittant,
retento nichilominus penes illos amicos secundum leges civiles
civili dominio. Quo modo eciam dominus Nicholaus III in
decretali *Exiit*, de pecunia fratribus minoribus pro eorum
preteritis necessitatibus relevandis concessa, statuit fratribus 35
observandum, scilicet, quod semper donec pecunia in fratrum
usibus sit expensa sine contradiccione fratrum libere sit elemo-
sinam facientis, ita quod concedens elemosinam dominium
habeat et possit cum libuerit, donec expensa fuerit illa pecunia,
eam libere revocare ut suam. Unde hoc modo bene potest 40
quis consumpcionem rei tibi concedere sibi retento dominio.
Aliter potest tibi absolute consumpcionem rei sue cuiusquam
concedere, nichil aliud penitus exprinendo per quod poterit

47D] apparere ipsum velle rei ipsius dominium retinere: et adhuc bifariam potest id facere, aut voluntate verbis conformi, sic quod nichil in voluntate gerat interius per quod apud Deum censetur retinere dominium; aut quod in voluntate habeat solam com-
 5 moditatem usus et consumptionis tibi concedere, non donandi, vendendi, aut distrahendi modo alio facultatem, sicuti iuxta casus superiores faciunt homines sepe cum suis filiis et aliis suis servitoribus de quibus confidunt. In quorum casuum primo est abdicatio vera domini, cum concedat simpliciter
 10 antecedens ad amissionem, nichil sibi retento. In secundo casu non abdicatur dominium, cum id nolit nec quicquam facit unde abdicatio talis consequitur, iuxta exempla premissa: verumptamen in hoc casu secundo, quia in facto videtur esse abdicatio domini secundum iura humana, que de manifestis
 15 iudicant, censebitur dominium abdicatum, et hoc debet verisimiliter estimari. Unde idem dominus Nicholaus III in decretali predicta *Exiit dicit quod semper quando pecunia fratribus ipsis mittitur vel offertur, nisi expresse per mittentem vel offerentem aliud exprimat, prorsus oblata intelligatur vel missa.* Et
 20 ante in eadem dicit, *Ad hoc cum fratres ipsi nichil sibi in speciali acquirere vel eorum ordini possunt etiam in communi, et tamen aliquid propter Deum ipsis offertur, conceditur, vel donatur, ea (si secus non exprimat) offerentis, concedentis vel donantis verisimiliter fuisse credatur intencio, ut rem huiusmodi oblatam, concessam, donatam perfecte, donet, et offerat, et a se abdicet ac in alios transferre cupiat propter Deum.* Ex quo ergo dicit quod ea verisimiliter credatur esse offerentis
 48A intencio, satis innuit quod potest alia esse intencio, ita * ut non sit abdicatio vera domini: unde videtur quod potest penes
 30 unum rei unius remanere civile dominium, et penes alium plenus usus iustus cum dominio originali annexo.

et tam.:
 cum B.
 vel donant.
 addidi e
 Decr.
 fuisse esse
 codd.

IOHANNES. Adhuc non capio quid dicere debeam ius utendi; XXIII.

cum nec sit proprietas neque dominium neque possessio, et tamen in casu ius sufficiens ad plenum usum rei cuius esse
 35 dicitur ius utendi, iuxta premissa. Si enim dixerò quod ius utendi ab istis iuribus pretactis distinctum est licencia domini suis rebus plene utendi aut accomodacio sive locacio aut verius unum commune ad ista, nescio an id recte sentirem.

supra, p.
 468.

RICARDUS. Bene ita sentires, quoniam (iuxta iam tractata superius) ius utendi contra iura priora distinctum est ius a rerum domino et earum dominio in alium derivatum, quo quis rebus alterius domini plene seu ad actus certos libere uti potest in genere: igitur vere ipso utendo ius utendi commune est

The right of use, as distinguished from property, lordship, and possession,

is a right derived from a lord of certain things whereby another may use those things freely or under conditions.

proprietati, dominio, et licencie, commodacioni, ac locacioni, sive [48A
ad omnem usum sive ad usum aliquem singularem; quoniam
conducens equum ad decem miliaria transeunda, sive equum
accomodans aut habens ad illum actum equo utendi licenciam,
ius habet equo utendi, sicut habet ille qui habet licenciam 5
absolutam equo utendi retento dominio penes licenciam con-
cedentem.

Of simple actual
use without right.

IOH. De usu volo ut dicas numquit sit aliquis simplex facti
usus, scilicet, facti tantum nomen habens, non iuris, sicut
dicitur in decretali predicta *Exiit*. Supra enim, loquens de usu supra, p.
precedente ab originali dominio, affirmasti omnem usum iustum 47².
existere: unde sequi videtur quod in sic utente est usus illius
iusticia, et per consequens ille utens habet in re qua utitur ius
utendi; et ita nullus potest habere simplicem usum facti, sicut
decretalis illa affirmat. 15

RIC. Usus simplicitas sicuti aliarum rerum dupliciter apte
potest intelligi, aut per privacionem composicionis omnimode,
quo modo solus Deus simplex potest dici; aut per privacionem
soliis composicionis cum aliquo sibi extrinsecus accedente, quo
modo omne id simplex poterit apte dici, quod preter sibi 20
naturaliter inherencia aliud non habet inherens sive annexum,
quo modo elementa pura dicuntur simplicia corpora a nostris
philosophis, set si fuerint alterata in aliquo non dicuntur sim-
plicia. Hoc modo secundo possunt homines habere simplicem
usum facti, scilicet, usum talem cui nichil preter condiciones 25
naturales adheret, scilicet, nullum ius abextra sive civile usum *scil.* om. B.
ipsum iustificans illi adherens, per quod neque dominium originale
neque possessio naturalis ab usu iustificans ipsum usum ex-
cluditur, cum naturaliter consequantur ad usum (iuxta superius *obseq.* B.
declarata): unde veraciter conclusisti quod nunquam poterit 30
esse usus iustus nisi in utente fuerit ius utendi; nec hoc do-
minus Nicholaus III negare volebat in fratribus minoribus, set
omne ius civile vole*bat ab eis secundum regulam ipsorum in B
suo usu excludere; et recte (ut michi videtur) in septimo fiet
sermo de isto. 35

Explicit liber quartus.

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

- Page 42, line 22, *for est read et.*
 43, l. 19, *for verbo read Verbo.*
 83, l. 11, *for cre ta read creata.*
 131, l. 4, *for conting ibus read contingentibus.*
 190, l. 4, *for intellect m read intellectum.*
 219, l. 20, *for necessario read necessario.*
 237, l. 10, *for beneficienciam read beneficenciam.*
 256, l. 7, *for , talia read talia,*
 278, l. 35, *for creatoris read Creatoris.*
 300, l. 22, *for regimini read regimen.*
 371, l. 20, *for interductum read introductum.*
 385, l. 10, *for dominium read dominum.*
 390, l. 27, *for ; licet . . . patenter read , licet . . . patenter ;*
 430, l. 28, *for causa sufficiencie read sufficiencia.*

Page 18, n. 28, *for v read v².* P. 75, *last note, for capitulo read capituli.*
 P. 77, n. 6, *for persuaserunt read persuaserunt.* P. 249, n. 1, *read 8.* P. 336,
inner margin, against l. 12. add supra, p. 299. P. 340, *inner margin, for ori*
read ori. P. 385, *omit note in inner margin.* P. 430, *add against l. 28.*
Ante suff. v causa inserit.

- Page 17, n. 8. The reference is rather to lib. viii. II § 24, Opp.
 3 (1) 234 E.
 80, n. 30. *For Op. read Opp.*
 108. *Add n. 9: Compare Geoffrey Hardeby, de Vit. evang., iii., cod.*
Digb. (Bodl. libr.) 113, f. 5 b: 'Nam secundum Tholomeum
octava spera movetur precise in 100 annis gradu uno, et per
consequens iuxta cum motus completeretur iste in 36000 annorum:
patet consequencia, quia, multiplicando gradus orbis stellati,
qui sunt 360, resultabunt 36000; et tantus annorum assignatur
ad completionem motus octave sperae.' The reference is to
 Ptol. *Almagest. vii. 2, Opp. p. 158 b, ed. Schrekhenfuchs,*
Basle 1551, folio.
 —, n. 18. *Add: Cf. Bradwardine, de Causa Dei, i. 1 coroll. 40 p. 120,*
where reference is made to Algazel. Metaphys. i. dcf. vi.
 114, n. 14. *For Tum read Tam.*
 128, n. 10. *For 104 read 106.*
 145. *Add note 12: Cf. Sermon. 4. 348.*
 187, n. 16. *Add: De Euchar. vii., pp. 209 seqq.*
 224. *Add note 12: The reference is to book iii. of the Summa. The*
subject is in fact treated in the first book of the De civ. Dom. ch. vi.
 255. *Add note 21: The reference is perhaps to the De civ. Dom. i.*
19, p. 134.

The following corrections concern the analysis in the outer margin:

P. 52. <i>For things common read the species.</i>	the beginning?
P. 54. <i>Omit the words printed.</i>	P. 290. <i>Before is inalienable insert It.</i>
P. 197. <i>For beings read being.</i>	P. 366. <i>For diminished read increased or diminished.</i>
P. 206. <i>For given read lent.</i>	P. 389. <i>For without use read without possession.</i>
P. 289. <i>Under VII. insert Had God possession of the whole world at</i>	

GLOSSARY TO WYCLIFFE'S TREATISE DE DOMINIO DIVINO.

WORDS or significations not found in Ducange's *Lexicon mediae et infimae Latinitatis* (ed. 1883-1887) are distinguished by an asterisk prefixed. In the case of words which though rare have still classical or sub-classical authority, such authority, taken from Lewis and Short's Dictionary, is added within square brackets. This glossary does not include words which form part of the accepted scholastic terminology. The large and small numerals refer to the pages and lines of the edition.

*ACCEPTIVUS, apt to receive, 216²⁰.

ALIETAS, 'otherness' ('*diversitas*, *differentia*, illa praesertim quae est inter alia et alia individua,' Ducange), 96¹; De civ. Dom. i. 1 p. 4. So Averr. in Arist. de Anima iii., Arist. Opp. 6 f. 164 A, l. 60.

ALTERARE, to change, alter, 149¹⁴.

AMPULOSUS, bombastic ('*ampoulé*,' Ducange), 179¹⁰.

*ANULLABILIS, liable to be annulled, 149⁸.

*APPENDICIA (v. l. APPENDENCIA), fem., an appertinance, 185²⁹ (probably a mistake).

APPREHENSIVUS, capable of apprehending, 191²⁹.

*ARISMETRICUS = arithmeticus, an arithmetician, 22¹⁷.

*ARRALIS (in the legal sense): 'per modum arralis comercii,' by means of a payment by way of earnest-money, 235¹.

AUTHONOMATICE, in the strictest sense of the word, and so used as equiv. to *κατ' ἐξοχήν*, 185¹⁶, 217²⁴; not (as Ducange) 'suo nomine.' The spelling alternates with 'antonomatice' which in-

dicates possibly the original and correct form of the word (cf. Mr E. C. Thomas's note to Rich. de Bury, *Philobiblon*, p. 25, 1888); but the figure of speech known as *ἀντονομασία* is not appropriate to the later usage of the word, which seems to require a derivation from *αὐτός* and is regularly written with a *u* in Wycliffe. Cf. 'Aristoteles... antonomatice, id est excellenter, *philosophus* appellatur,' Ioh. Saresb., *Metalog.* ii. 16; 'Antonomasice Paulum solemus vocare *apostolum*,' Otto Frising., de Gest. Frid. i. 53 [54]. The termination varies between *-tice* (De civ. Dom. i. 11 p. 74; 12 p. 84, 24 p. 172; De Eccl. p. 178, de Euch. p. 97), *-sice* (Will. de Conch., *Comm. in Tim.*, Cousin's *Fragm. philos.* 2. 358, 5th ed., 1865; Thom. Aquin., de Reg. Princ. i. 1), and *-stice* (De Eccl. p. 400, and elsewhere as a v. l.).

BALLIVUS, a bailiff, steward, 255¹².

- BAPTISARE, *to name a thing*, 256⁷.
- BINARIUS (*sc. numerus*), *the number two*, 22¹⁷, 45²¹: *so an association of two things*, 22¹⁵; Hug. de s. Victor., Excerpt. ii. 5, Migne 177. 206.
- BONIFICARE, *to make good*, 14².
- BRAVIUM, *a prize*, Ducange; * *a goal*, 228³¹.
- CARITATIVUS, * *pertaining, or conforming to charity or the law of grace*, 8², De civ. Dom. i. 20 p. 154; *not quite (as Ducange) 'ex caritate procedens.'*
- *CATHECHETICUS, *apparently = categoricus*, 156⁷.
- *CAUSANCIA, *the act of causing*, 32⁶, De civ. Dom. i. 9 p. 64.
- CENTENARIUS, *a hundred years' old (from Vulg.)*, 80⁷.
- *CITERITAS, *the condition of being earlier*, 106²⁹. Cf. SEROITAS.
- *COASSISTERE, *to be present with*, 178³¹.
- COEXEMPLARIS; *as 'rationes co-exemplares' Deo*, 137¹⁹.
- *COGNITIVE, *knowingly (as though, by the exercise of cognition)*, 237¹⁹.
- *COINTELLIGERE, *to understand together with*, 96²¹.
- *COMMUNICABILITAS, *communicability*, 46²².
- COMODIFER, *advantageous*, 225²⁰.
- *CONCAUSARE, *to cause together with*, 161²⁵. Ducange has subst., 'concausa.'
- *CONDISTINCTUS, *distinct (used of a class or aggregation of things, of all the members of which distinctness is alike predicated)*, 60¹¹, 116²⁶, 137¹³.
- *CONPOSSIBILIS, *compatible*, 231¹⁵. Cf. 'impossibilis,' I. Duns Scot. in lib. i. Sentent., dist. ii. 3, and Wycliffe, de civ. Dom. i. 5 p. 38.
- *CONPRODUCERE, *to produce together with*, 44⁴.
- CONREGNARE, *to reign together*, 223²⁰ [Tertull.].
- *CONREPUGNARE, *to be alike repugnant*, 231¹⁴. Cf. CONDISTINCTUS.
- *CONSERVANCIA, *the act of keeping or maintaining*, 14²³, 35²⁹.
- *CONTRADICTORIE LIBER, *free from all contradiction, nearly equiv. to absolute*, 166¹¹⁻¹⁹, 172⁴⁻⁶. Cf. 'libertas contradiccionis,' 43²⁰, 166¹⁴, 167³² (the last cited from Bradwardine).
- CONVERTIBILITER, *convertibly, reciprocally*, 27³³.
- CORAULA = χοραυλης, *a flute-player*, cited as from Arist. de Mundo, where however the word is κορυφαίος, 73²⁴. Cf. Bradward., de Causa Dei, i. 9 p. 191, where 'choraula' is likewise cited as from Arist. de Mundo xiii.
- CORPOREITAS, * *corporeity (not, as Ducange, 'densitas,' 'statura')*, 48⁶.
- *CORRELARIUM = corollarium, *a corollary*, 220¹⁸.
- *CREANCIA, *the act of creating*, 14²³, 35²⁹.
- CREMENTUM, *increase*, 52¹¹ [Varro ap. Non., Plin.].
- CURVABILIS, *capable of being bent*, 149⁸ [Pallad.].
- *DATRIX, *a giver*, in apposition with a feminine word, 210³².
- DEMERERI, *to deserve evil*, 228¹⁷, opposed to 'promereri.'
- DEOBLIGATUS, *free from obligation (in compar.)*, 24²⁶.
- *DEPERDICIO, *loss*, 26¹⁵.
- DEPURATUS, *purified*, 231¹².
- *DESICIO, *an end*, 44²⁶, De civ. Dom. i. 43 p. 363. So 'disicio,' *ibid.* i. 31 p. 220.

- *DIAFANEITAS, *transparency*, 187¹². Cf. 'dyafanitas,' De civ. Dom. i. 43 p. 377.
- *DIGNIFICANCIA, *the act of making worthy*, 230⁹.
 DIVISIBILIS, *susceptible of division*, 213²⁵ [Tertull., Hil].
 DIVISIVUS, *causing division* (?), 171⁴.
 DOMINABILIS, *subject, or susceptible of subjection, to lordship*, 16¹⁶, 17²¹; not (as Ducange) *pertaining to a lord by virtue of lordship*.
- *DONABILIS, *capable of being given*, 208²⁷; not (as in Ambr.) *deserving of being presented*.
- *DONABILITAS, *capacity of being given*, 208²⁷.
- *DONANCIA, *the act of giving*, 214¹⁶.
 DONARIUM, *a thing given*, 212³³, 252¹⁴; De civ. Dom. i. 9 p. 60, 13 p. 96.
 DONARIUS, *a grantee*, 211⁹.
 DONATARIUS, *a grantee*, 10¹⁰; often in FitzRalph, e.g., p. 455¹⁰.
- *DONATIVUS, *capable of giving*, 216²⁹.
 DONATORIUS, *a grantee*, 212²⁹, 214²¹; De civ. Dom. i. 6 p. 40, 18 p. 127.
 DUCIBILIS, *capable of being led*, 149⁹.
- *EPIKEIA = ἐπιείκεια, *equity*, 202²⁰.
- EXEMPLARE, * *to furnish an example of*, De civ. Dom. i. 21 p. 150; * *to serve as a model to*, ibid. i. 1 p. 1: in pass. * *to follow the example of, to be modelled upon*, 33². EXEMPLATUS, the passive correlative to 'exemplaris,' 56⁴.
 EXEMPLARITER, *by way of example*, 27²⁹; De civ. Dom. i. 26 p. 186.
- FACESIA (*for facetia*), *courtesy*, 215³²; De civ. Dom. i. 32 p. 229. Cf. Wycliffe's use of the English *curtesye*, Engl. Works, pp. 291, 340, ed. F. D. Matthew, 1880.
- *FACTIBILIS, *makeable*, 47¹². Ducange has the neut. as subst.
- *FANTASIARE, *to form in imagination*, 63³¹, 68¹¹. Ducange has 'phantasare.'
- *FANTASMATICE, *fantastically*, 64¹². 'Phantasmaticus' occurs in Isid.
- FONTALIS, *original* ('capitalis,' Ducange), 182¹⁹.
 FRUSTRABILIS, *liable to be made vain*, 149¹⁰ [Arnob.].
 FRUSTRATORIUS, *vain, unprofitable*, 36⁷. So FitzRalph, 398⁴ [Tertull., Arnob.].
- *FUTURICIO, *the state of futurity*, 170¹; in plur. 56³⁵.
- *GRACIUS, compar. of 'gratis,' taken as an adv. (not apparently as from 'grate'), *more freely* 204⁶. So GRATISSIME, 225¹⁰.
- *GRATIFICABILIS, *capable of receiving grace*, 239¹¹.
 GRATIFICARE, *to give grace*, 239⁶, 240⁴; De civ. Dom. i. 1 p. 1.
 GRATISSIME, *see* GRACIUS.
- *GRATUANter, *apparently thankfully*, 237¹⁹.
 GROSSUS, *big*, De civ. Dom. i. 11 p. 74; in transferred sense, * *crass, thickwitted*, 6⁹, 239¹³. So GROSSE, 215¹².
 GUBERNABILIS, *governable*, Sen.; 149⁹.
 GUBERNANCIA, *the act of governing*, 14²³, 35²⁹.
- *HABITUDINALITER, *with respect to habit*, 236²².
- IMPEDICIO, *hindrance*, 225¹⁸ [Vitr., Cic.].

- *IMPUGNABILIS, *irrefragable*, 217²⁹; De civ. Dom. i. 35 p. 254.
- *INCORRIGIBILITER, *without need of correction*, 45¹⁷.
- *INEVITABILITARE, *to make inevitable*, 124²⁷.
- *INFERIBILIS, *capable of being inflicted*, 118¹⁴.
- *INFINICIES, *an infinite number of times*, 37²⁷, 109¹². So Avert. in Arist. Metaph. ii. 11, Opp. 8. f. 16 D; Bradwardine, de Causa Dei, i. 1, coroll. 40, p. 123.
- *INFINITATIO, *a making infinite*, 109¹⁴.
- *INNIXUS, *a goal*, 33³¹.
- LATITATIO, *a lying hid*, 49¹⁴ [Quintil.]. So in the Lat. vers. of Arist. de Coelo, iii. summ. viii. 1, Opp. 5 f. 101 D.
- LATRIX, ** a bearer*, in apposition with a feminine word, 210³².
- *LICENCIABILIS, *capable of being given leave*, 149¹⁰.
- *LIMITATE, *in a limited sense*, 226²⁷.
- MILLENARIUS, *sc. numerus, a thousand, a chiliad* (on the analogy of 'denarius,' a deced, &c.); 109⁷⁻¹¹ [August., Tertull.].
- *MINISTRATIVUS, *capable of ministering*; in compar. 221¹⁸.
- MINORARE, *to diminish*, 23³¹; De Euch., p. 299 (coupled with 'maiorari') [Tert., Vulg.].
- MODERNUS, *modern*, 55²³ [Casiod.].
- *MONASTICUS, *pertaining to a single household, domestic*, 16³.
- MORULA, *a brief pause*, 235⁹; De civ. Dom. i. 24 p. 175.
- *NEUTRALITER, *apparently without respect to gender*, 5¹³.
- NONAGENARIUS, *ninety years' old* (from Vulg.), 80⁷.
- NOVATIO, *renewal*, 52¹⁴ [Tertull.].
- *OBEDITIVUS, *capable of obeying*, 149⁸.
- OMELIA = homilia, *a homily*, 77²⁴. So Vinc. Bellovac., Spec. natur., xxx. 46, 87 (Nuremberg, 1483).
- PARICIO, *obedience*, 139⁷.
- PARIFICARE, *to make equal*, 162²⁵; De civ. Dom. i. 44 p. 419.
- PARTIBILITER, *by division into parts*, 189¹; cf. De civ. Dom. i. 12 p. 86. Ducange has 'partibilis, in partes dividuus.'
- PASSIONATUS, ** endowed with passion*, 57¹³.
- PASSUS, as subst., ** a patient*, 2¹².
- POMPARE, *to boast*, 93². So 'pom-pator,' De civ. Dom. i. 15 p. 105.
- POSSE, as though act. (with infin., such as 'agere,' understood), 190³¹.
- POSTILLATIO, *a commentary*, 2⁴; De civ. Dom. i. 44 p. 431.
- POTENTATUS, *one endowed with power*, 150¹⁵ [Lact., Cypr.].
- *POTESTATUS (genit. -us), *the act of power*, 159⁹.
- PRECARIUM, *a thing given upon request and at the will of the grantor*, 226³; [Dig. xliii. 26. 1].
- *PREDICAMENTALIS, *predicamental, belonging to a category*, 66⁴.
- *PREDONARE, *to give beforehand*, 251²⁹.
- PREMIARE, *to reward*, 227¹.
- *PRESTABILIS, *capable of being lent*, 226¹ (not as in class. usage).
- PRESTARE, *to lend*, 224¹². See Ducange, in voc.
- *PRESTARIUS, *a borrower*, 225³⁰; De civ. Dom. i. 2 p. 9.
- *PRETERICIO, *the state of being past*, 56³⁵ (not as post-class. 'praeteritio').
- PRINCIPIARI, ** to be acted upon by a principle*, 38²³ (not as defined in Ducange, 'incipere, oriri, principium ducere').

- PROPORCIONALITAS, *proportionality*, 163¹⁷ [Boeth.].
 PSEUDO, *falsely*, 136⁷.
 *PULCRIFICATIO, *beautifying*, 32²⁴. Ducange has 'pulchrificare' from a comm. on Mart. Capella.
 QUARTA, *sc. pars*, * *a quarter of the globe*, 46⁸.
 RECAUSARE, * *to cause in return*, 161⁶.
 REGIBILIS, *capable of being subject to rule*, 149⁹ (not easily ruled, tractable, as in Ammian.).
 REMURMUR, *repining*, 126²⁴.
 *SEPTIPEDALIS, *seven-feet-high*, 46⁷. So De Apost. p. 100, De Euch. pp. 301 seq.
 SEQUESTRARE, *to withdraw*, 215²⁹; De civ. Dom. i. 20 p. 147 [Macrob., Vulg.].
 *SEROITAS, *the condition of being later*, 106³⁰. Cf. CITERITAS.
 *SIMBOLUS, *adj. having fixed relations*, 48¹¹ (apparently from a mistaken translation of σύμβολα in Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 4 p. 331 a).
 SIMILITUDINARIE, *by way of likeness*, 156⁴.
 *SINONIMICE, *synonymously*, 180⁸.
 SOLARIUM, apparently *a place to live in*, 18¹⁷.
 SOPOSITUS (if the reading be correct) = suppositum, *a subordinate member*, as of a university, 26¹⁶.
 SPECIALITAS, *the belonging to a species*, 180³³; not *particularity, peculiarity*, as in Tertull., Isid.
 *SPECULARITER, *in a glass*, 3²⁰, 187²³.
 SUBIECTARE, * *to make subject*, 142¹⁵.
 *SUBSERVITOR, *an under-servant*, 223¹³.
 SUI, SIBI, SE, used for the third personal pronoun without reflexive sense, *passim*.
 *SUPERDOMINARE, *to hold lordship over*, 22²⁵.
 *SUPERENS, *above ens*, 195²³.
 *SUPERSUBSTANCIA, *a being above substance*, 42¹⁰.
 *SUPERSUBSTANS, *above substance*, 195²³.
 *SUPPOSITALIS UNITAS, *unity with respect to the suppositum* (of the union of Christ's deity with his human nature), 42²⁰.
 *THEOLOGICA, *sc. ars* = theologia, 43¹⁶.
 THETRAGRAMATHON = τετραγράμματον, the divine name יהוה, 19¹⁹, 100⁹.
 TIRIACA or TYRIACA = theriaca, θηριακή, *an antidote*, and so a *panacea*, 18³², 178¹⁹; De civ. Dom. i. 33 p. 240.
 *TRAHIBILIS, *drawable*, 149⁸.
 VERILOQUUS, *truthful*, 161¹⁰ [Fronto, Hieron.].
 VIANS, *travelling upon earth, living in this present life*, 3²⁰, 42².
 VIATOR, *a traveller upon earth*, 27³⁰.
 *VINCIBILIS, *conquerable*, 149⁹ [not easily conquered, as in Ter.].
 VIOLENTARE, *to force*, 121²⁸.
 *VOLITIVUS, *capable of volition*, 8¹². Potencia volitiva, *the power of volition*, 131³¹, 239³¹; Dante, de Monarch. i. 17.
 VOLUNTATIVUS, *capable of will*, 137¹⁰.

INDEX OF AUTHORITIES CITED.

REFERENCES to the numbers of pages within parentheses, when they follow the author's name, denote indirect references or allusions rather than strict citations; when they follow the title of a book, they indicate that the particular work cited is not named in the text. Quotations from the Bible are excluded. References to numbers after 256 are to the work of FitzRalph.

ALEXANDER APHRODISIENSIS, 108.

ALGAZEL, 108.

AMBROSIUS, S., (77), (177).

PSEUDO-AMBROSIUS, 177.

AMMONIUS (Annomius), 128.

ANSELMUS, S., 64, 69, 77:

de Concordia, 147.

Cur Deus homo, 80, 375.

de lib. Arbitr., 132.

Monolog., 10, 11, 65, 81.

Proslog., 63, 92.

de Verit., 93.

PSEUDO-ANSELMUS, [vel EADMERUS]:

de Similitud., 100.

ARISTOTELES, 99, (103), (147), 160, 163, (191), (192):

Anal. Post., 68, 77, 80, 159.

de Anima, 34, 86, (386), (390).

Categ., 4, 174, 230.

de Coelo, 108, 111; ('de Coelo et Mundo') 301.

Eth. Nicom., 33, 199, 217, 223, 300, 401.

de Gener. et Corrupt., 48, 49, 108.

Metaphys., 4, 33, 62, 68, 80, 85, 101, 110, 158, 167, 183, 365.

Phys., 15, 26, 49, 66, 71, 83, 92, 99, 103, 106, 111, 116, 159, 161, 189,
215, 244, 281, (301), 302, (417).

PSEUDO-ARISTOTELES:

de Causis, 177; cf. 42, n. 5.

de Mundo, 73.

— Commentator in [i. e. AVERROES, q. v.].

in Metaphys., 15, 91, 243.

in Phys., 183.

- ARMACHIANUS *v.* RADULPHI, R. FILIUS.
- AUGUSTINUS, S., (63), (77), (81), 94, 160, 164, (177), (240), 310, 318, (365) :
 de Civit. Dei, 7, 8, 89, 103, (203), 364, 388.
 Confess., (84).
 de Disc. Christ., 1.
 de div. Quaestt., 83, 102, 160.
 Enchir., 132.
 Epistt., 17, 31, 178.
 contra Faust., 184, 217.
 de Gen. ad litt., 17, 66, 101, 115, 179, 187, (283).
 de Gen. contra Manich., 160.
 de Haeres., 239.
 in Ioh. Evang., 77, 159, 209, (210).
 contra Iulian., (141).
 de lib. Arbitr., 22.
 contra Maximin., 178.
 de Musica, 83.
 de Quant. Anim., 152.
 Retractt., 132, 135.
 Soliloq., 91, 93.
 de Trin., 10, 31, 37, 82, 96, 146, 147, 156, 209, 211.
 de ver. Relig., 92.
 Unde Malum [?], 70.
- PSEUDO-AUGUSTINUS* :
 contra Felician., 65.
 de Mirabil. s. Script., 48.
 Quaestt. Vet. et Nov. Test., 88.
- AVERROES, 82, (103), 108. Cf. Aristot., Comment. in.
- AVICENNA, 103, 108, 110.
- BOETHIUS, 87.
- BRADWARDINE, THOMAS, archiepiscopus Cantuariensis, 115, 116, 136 seq., 148,
 153 seq., 162, 167 seqq.
- CHURCH SERVICES, 5, 19, (227), 345.
- CICERO ('Tullius,' cf. Buddensieg, pref. to Wycliffe's Polem. Works, i. p. xxx), 87.
- CLEMENS, S., 400 seq., 428.
- DECRETALES, LIBRI, 273, 277, 278, 318, 366, 400 seq., 436, 438 seq., 463, 468,
 472-476.
- DIONYSIUS :
 de divinis Nominibus, 42, 195, 207, 310, (318).
- DOCTOR PROFUNDUS, *see* BRADWARDINE, T.
- DOCTOR SUBTILIS, *see* next art.
- DUNS SCOTUS, IOHANNES, 88, 137.
- GREGORIUS I. papa, 76, 79 seq., 121.
- GROSSETESTE, ROBERTUS, episcopus Lincolniensis, 115, 195 :
 Hexaëmeron, 42, 198.
 Dictt., 213, 236, (237), (238), (240), 247 seq.
- HERACLITUS ('Eraclius'), 104.
- HIERONYMUS, S. ('Ieronimus'), (77), (177).
- HUGO DE S. VICTORE, 77.
- ISIDORUS ('Ysidorus'), 203.
- IOACHIM, Abbas, 94.
- IOHANNES CHRYSOSTOMUS, S., 29.

- IOHANNES XXII. papa, (273), 277, 318.
 LINCOLNIENSIS, *see* GROSSETESTE, R.
 LYRA, NICOLAUS DE, 19.
 MAGISTER SENTENCIARUM, *see* PETRUS LOMBARDUS.
 NICHOLAUS III. papa, (273), 277, 278, 366, 436, 438 seq., 468, 472-476.
 PETRUS LOMBARDUS, 208, 209, 310, 344, 346.
 PHILOSOPHORUM, LIBER XXIV., 84.
 PLATO, (84), 102, (103), 108:
 Timaeus, 42, 186.
 PORPHYRIUS, 6, (103).
 RADULPHI, RICARDUS FILIUS, archiepiscopus Armachanus, 115, 116, 136, 138:
 de Pauper. Salvat., (12), 30, 36, 50.
 de Quaest. Armen., 114, 128, 137.
 THOMAS AQUINAS, S., 116, 137, 146, (240 seq.).
 TULIUS, *see* CICERO.
 VITELLO ('Vitulo'), 188.
 WYCLIFFE, IOHANNES:
 de humano Dominio, 204, 224, 255.
 de Ideis, 197.
 de Incarn. Verbi, 55.
 de Perplexitate [?], 126.
 de Tempore [?], 112.

INDEX OF SUBJECTS.

- Actus transcendens*, 41 seq., 191.
- Adam, his *dominium*, 310 seqq., 325, 334-337, 424; his possession, 393-403, 407 seqq.; his acts of *dominium*, 414-417, 423, 426-429; his use, 430 seqq.; formation of Eve from, 305 seq. See *Dominium originale*.
- Angels, 67, 71, 240, 294 seqq., 347 seq., 371 seq., 412; their *dominium*, 4, 15, 287; not properly *dominium*, 292 seqq., 296 seq., 370.
- Annihilation, impossible, 233; not an act of *dominium*, 298 seqq.
- Atoms, 49, 72.
- Baptism, 3, 235. Cf. Grace.
- Blessed, The, their state, 129 seq., 223; how attained, 230 seq., 238 seqq.; their knowledge, 127; their vision of God, 187.
- Causes, Relations of, 13, 15, 159-162, 165 seq., 171, 183, 365.
- Charity, 211 seq., 346 seq. Cf. Grace.
- Chimaera, 61, 63, 182.
- Christ, the subject of theology, 42, 198; and of metaphysic, 43; in what sense 'omnia in omnibus,' 39; as man knew all things, 131; as man served God, 220 seqq.; held no property, 203 seq.; his riches, 219 seq.; his *dominium*, 350 seqq., 355 seqq.; his kingdom, 222 seq.; his merit, 232 seq. See also Word, the.
- his vicar 'the pope', 221.
- Clement VI., 273.
- Complex and incomplex, in logic, 154, &c.
- Composition and division, in logic, 90 seq., 168 seq., &c.
- Concepts of God and created objects, 40 seq.
- Contingency, doctrine of, 166-172; cf. 111.
- Creation, 13, 65 seqq.; the attribute of God alone, 71 seq.; the Father's act, 14; the beginning of *dominium*, 10 seq., 281-285. See also World.
- Creature, meaning of the word, 66; the creature only *ens* by participation, 98 seq.; only good by participation in God's goodness, 21; limitations to its power of production, 72-75; all creatures are in God, 215.
- Czech notes in cod. B., 75 n. 31, 89 n. 29, 204 n. 3, 249 n. 8. Cf. pref. pp. x.-xii.
- Dominium*, description of, 4 seq., 10 (cf. 6); its divisions, 15 seq.: a habit, 4; not a power, 9; nor simply a right, 8 seq., 281, 389; not eternal, 10 seq., 281 seq.; belongs only to the rational nature, 4, 407 seq.; founded in grace, 441, 451, and lost by sin, 452; its relation to possession, 35, 281, 388 seqq.; and to use, 5, 281, 300, 389, 408-413, 468-476; not necessarily proprietary, 17, 201-205, 279, &c.; distinguished from *proprietas*, 279 seq., 281, &c. (see *Proprietas*); not necessarily lost

- by giving, 200-205, 307 seqq., 417-425; not conferred by human laws, 443 :
the various acts of, 199, 336, 408-433 :
mendicant controversy concerning, 273, 277.
- Dominium accidentale*, 26.
angelicum, 15, 280.
caritativum, 8.
civile, 16, 370, 394 : description of, 440 seq. ; not truly *dominium*, 419 ; founded in grace, 441 : relation to *dominium originale*, 419-425, 430 seqq., 436 seq. ; relation to possession, 419 seq., 436-476.
coactivum, 8, 15.
divinūm. See God.
domesticum, 280.
essentiale, 26.
evangelicum, 15.
hereditarium, 466 seq. ; cf. 441 seqq., 451 seq.
humanum, 15 seq., 280.
monasticum, 16. Cf. *domesticum*.
naturale, 15 ; *sive originale*, 280.
originale, 280 : description of, 335, 390 seqq., 407-411 ; distinguished from God's *dominium*, 334 seq. : authority, not power, 338 seqq. ; does not admit of increase or diminution, 366 seqq. : founded in grace ; 344-348 ; inadmissible except by sin, 362 seq., 416 seq., by which it is lost, 352-355 ; restored by repentance, 356-362 ; does not involve *proprietas*, 436 seq. : the acts of, 408-432.
politicum, 15 seq., 280, 438 seq. See *civile*.
positivum et privativum, 2 seq.
regale, 16, 370 seq.
successivum, 25.
vicarium, 8, 15.
- Dominus*, derivation of, 4, 299, 336, 441.
- Empire, the Roman, 458.
- Ens analogum*, 55 seq. : the subject of metaphysic, 191 ; the first among universals, 173, 179 seqq., but not prior to God, 196 seq. ; not a genus, 196 : is it common to God and to the creature? 38, 189-193, 197.
Ens communissimum, God himself, 194.
Ens commune analogum, 195 seq.
Ens creatum analogum, 58 seq., 66, 177 ; the subject of metaphysic, 39.
Entity precedes quiddity, 58.
Esse, distinguished from *essentia*, 56 ; posterior to *posse esse*, 67 seqq. ; better than *esse bonum*, 21 : of God and of his creatures, 185, 193 ; of the latter incomplete, 39. Cf. *Ens*.
Esse actuale, 57, 93.
Esse intelligibile, 21, 56, 60, 93 ; essentially the same with God, 21, 43, 207, 215 (cf. 61) : its relation to *posse esse*, 60 seq.
Essentia distinguished from *esse*, 56.
Evidence, 87 ; in matters of faith, 77 seq., 81-86.
Exclusives and exceptives, rule concerning, 96 seq.
- Faith, meaning of, 77 seq. ; the act of, how to be understood, 87 seq. ; vision by, 188 seq. : articles of, capable of demonstration, 81-89 : lawfulness of enquiry in matters of faith, 76 seq., 79 seq., 160 ; but for the learned only, 80 seq. (cf. 84).
- Father, the, his relation to the Son, 94 seqq., 154 seq.
- Forma substantialis*, 48, 49, 178, 181.
- Free will, the power of choosing concerning good and evil, 131 seqq. ; how compatible with the doctrine of necessity, 125 seq., 169 : its relation to God's will, 148-153, 159, 160 seqq. : could not exist if the world were an eternal emanation from God, 111 seqq. : had man free will at the first instant of his being? 364 seq.
- Gift, meaning of, 210.
- Giving, 206 seq., 252 seq., 255, 414

- seq., 418, 421: an act of *dominium*, 199, of civil *dominium*, 454-457: man's giving is the repaying of a debt, 255 seq.; does not necessarily involve abdication of lordship in the thing given, 200-205, 306-309, 312 seqq., 417-424; without surrender of lordship more liberal, 313, 418, 420.
- God: unchangeable, 22 seq.; the beginning and end of every creature, 37; not to be confounded with the creature, 197: how perceived by the creature, 39 seqq., 187 seqq., 191: all things with him are present, 106, 126 seqq., 148, 178 seq.: alone of creative power, 71 seqq.; absolutely free in producing that which he produces, 43 seq., 111 (but see 44 seq., 46 seq., 66 seq.): not the author of sin, 114; he does not make the evil act but the act which by the sinner's default becomes evil, 133 seq.; does not necessitate any man to do wrong, 117; wills not sin but only the punishment of sin, 120-125; judges human acts by their conformity with his will, 150, and by the motive which actuates them, 151: why he permits sin, 121 seq., 134 seqq.
- his being, 20, 98 seqq.; transcends being, 42, 195 seq.; cannot be denied, 90.
- his buying and selling, 319 seqq., 323 seqq., 326 seq.
- his commands, how to be understood, 139 seq.
- his coöperation with the creature, 72-75.
- his 'courtesy' (*facctia*), 215.
- his creation of the world, 65 seqq.
- his *dominium*, not eternal, 10, 197 seq., 281 seqq.; but dependent on creation, 10-15, 17 seq., 281-286: accidental, 11 (cf. 34); not a *relatio*, 20: how acquired, 25 seq., 321 seqq.; extent of, 32 seq., 65 seqq.; universal, 5 seq., 8, 291; of all creatures immediate, 33; its preëminence, 16-20, 22, 31 (cf. 149, 173); his *dominium* of the universal prior to his *dominium* of the particular, 51 seqq., 173, 174, 184 seq.; (denied, 311); inabdicable, 17 seq., 290 seq., 312 seq., 334; indistinguishable from his possession and use, 35 (but see 286, 289 seq., 297 seq., 329): the acts of, 298-331: his lordships infinite, 36 seq. (cf. 290).
- his giving, 199 seqq., 235 seqq., 291, 306-315, 418 seq.; how distinguished from man's, 205 seqq.: his gift of himself, 207-210, 213 seqq., 310; his gifts to his creatures, 175 seqq., 211 seq., 226, 335.
- his governance of his creatures, the work of the holy Spirit, 14; not the cause of his *dominium*, 11-15, 284 seqq.
- his grace, *see* Grace.
- his justice, 152.
- his knowledge, 63 seq., 92 seq., 138, 142-148, 154-158, 166 seq., 183.
- his lending, 225 seq., 315.
- his maintenance of his creatures, the work of the Son, 14; not the cause of his lordship, 11-15, 285 seq., 297 seq.
- his possession, 35, 286, 329, the safekeeping of the world, 297 seq., 329 seq.
- his power, 47, 150.
- his promises, how to be understood, 175 seqq.
- his receiving, 216-219, 319 seqq., 323 seq., 330 seq.
- his relation to his creatures, 16 seq., 18 seqq., 25, 33.
- his riches, 218 seq.
- his thought implies the existence of the thing thought, 142 seq.; antecedent to the creature's thought, 92 seq.
- his use of lordship, 30 seqq., 51, 225, 286, 289, 298, 305, 314.
- his will, 136-151, 153-156, 158-172; distinct from his essence, 140 seqq.; unchangeable, 143 seq., 147 seq., 149 seq., 183.

- Grace, God's, doctrine of, 235-249 ; its excellence, 20 ; the source of all merit, 19, 241 seqq. ; the title to receiving gifts, 217 seq., 231 ; the foundation of lordship, 344-348, 441 : to whom given, 135 ; could not be refused by man, 363 seq. : lost through sin, 352 seq. ; restored by repentance, 357-362. of baptism, 360 ; of predestination, 237. through congruity, 170, 226 seqq. See Merit.
- Gregory IX., 436.
- Hebrew, the divine name in, 19 ; the original language of man, 339.
- Ideas, see *Rationes exemplares*.
- Innocent VI., 273.
- John XXII., 273, 277 seq. Cf. 270 seqq.
- Justification, the process of, 246 seq. See Grace, Merit.
- Knowledge, 137 seq., 191 seq. : order of, 77 seqq., 85 seqq., 185 seq. ; of past and future, 127 seq. ; needs the light of faith, 86 seq.
- Laws, positive, 362, 461 seq. ; advantages of, 368 seq. ; relation to *dominium*, 440-452 ; their bearing on property, 436, 439 seq. ; civil laws in relation to church laws, 459 seqq.
- Lending, 315, 425-430 ; different sorts of, 224 seq. : man's *dominium* really lent him, 206, 315 seq., 335, 409.
- Lordship. See *Dominium*.
- Man, in what sense like unto God, 192 seq. ; his *dominium* over the species, 52 seqq. (denied, 311) ; only a steward of that which he possesses, 206 seq., 250 seq., 253, 255 ; his *dominium* strictly a loan from God, 206, 315 seq., 335, 409. See *Dominium*, &c.
- Mendicant orders, controversy in, 273.
- Merit, 245 : through God's grace, 213, 227 seqq., 241 seqq. (cf. 19) ; dependent on the merit of Christ, 232 seq. ; conditioned by man's free will, 112, 234 ; through congruity, 226 seq., 249-254 ; not of works but through works of grace, 244 seq. : the necessary antecedent of man's reward, 229-232.
- Metaphysic, 'una scientia,' 38, 191 : Christ its subject, 43 ; the *ens analogum* its subject, 38 seq., 191.
- Moses, the lawgiving of, 88 seq.
- Natures, their specific distinction, 48 seqq.
- Necessity, 115 seqq. ; *absolute* and *ex suppositione*, 112 seq., 116, 183 : how compatible with free will, 125, 148 seq., 166, 169.
- Nicholas III., 273, 277. Cf. 270 seqq.
- Oxonia, 26.
- Pelagius, 239, 243.
- Phoenix (*Fenix*), 44, 179, 181.
- Possession, meaning of, 35, 385, 453 ; in its proper sense righteous, 385 seq. : kinds of, 382 seq. : not a right, 383 seq., 389, 403 seq., but a title, 384 seq., 419 ; relation to lordship, 35, 281, 297, 388, 389 seq., 437 seq. ; distinguished from property, 404 seq. ; man's possession really a loan, 19 : man's possession of the whole world, 388 seq. original possession, description of, 392 seq., 406 seq. ; held in common, 395-403 ; its extent, 406. civil possession, description of, 453, 440-452 ; not a right, 453 ; relation to original possession, 452 seq. Is it lawful to defend possessions ? 317 seqq.
- Potentia*, 190 seq. ; meanings of, 98 ; prior to *actus*, 67 seqq.
- Poverty, controversy concerning, 273, 277 seq.
- Predestination, grace of. 237.
- Priest, the, has the *potestas clavium*, 9.

- Primogeniture, 442 seq., 451 seq.
- Proprietas*, derivation of, 437, 468, meaning of, 437-440: argument concerning its origin, 395-403, and nature, 403 seq.: its relation to *dominium*, 437-440, 467 seq.: not involved in original *dominium*, 436; introduced by reason of sin, 203 seq., 394, 437.
- Rationes exemplares*, 38, 65 seq., 142 seq.; in God, 55, 59 seq., 102; in Christ, 39, 219: are essentially God himself, 196, 215: their relation to external *essentiae*, 60, 62 (cf. 66).
- Relatio*, 9, 20 seq.
- Resurrection of the dead, 233, 302.
- Righteous, the, has all things, 53 (cf. 388); has original *dominium* of all things, 437, and the use of all things, 213.
- Sacrament of the altar, conversion of the elements in the, 303: its ministry not affected by the character of the minister, 254.
- Scripture, holy, absolutely true, 128 seq.; the theologian's guide, 1 seq., 43, 76, 179. &c.
- Seisin (*seysina*), 464.
- Service, meaning of, 6 seqq.; correspondent to *dominium*, 6, 53: the service of God, 16 seq., 18 seqq., 22, 23, 29; are there degrees in his service? 23-30.
- Servicium accidentale et essentialia*, 25, 26 seq.
- Servitude, distinguished from service, 7, 30.
- Sin has no *esse* but only *desse*, 120; not a creature, 65, 101; not necessitated by God, 117 seq., 133 seq., nor willed by him, 120, 122-125, but only permitted, 121 seq., 134 seq.: in what sense capable of *dominium*, 2 seq., and of serving God, 22, 27-30: how far possible in a state of innocence, 374-377, 394.
- Sinner, the, as such is no *ens*, 100 seq.; in what sense he serves God, 22, 27: his possession, 391 seq., why permitted, 215 seq.: can one in mortal sin deserve grace? 245.
- Soul, the, 107 seqq.; erroneous opinions concerning, 108.
- Spirit, the holy, grace increate, 236; how given, 207-210; his operation, 210 seqq.: the baptism of, 235.
- Supererogation, works of, 76.
- Theology, order of, 43; its subject Christ, 42 seq., 198; not complete in this life, 198.
- Time, 36 seq., 104-107, 126 seqq., 161, 178 seq., 181 seqq.
- Trinity, the, 167, 209, 210; 'semper Augustus,' 222: interdependence of the Persons of the, 13, 93-98; their several relations to the creature, 14, 32, 57 seq.: the doctrine proved by arguments from nature, 81-84.
- Universal, the, antecedent to the particular, 50, 174, 177.
- Universals, 59; their existence, 173-179; their order, 179-183.
- Usus*, meaning of, 410-413: relation to *dominium*, 408 seq., 468-476; to original *dominium*, 409-412, 430-433: does not necessarily involve *dominium*, 5, 281, 389.
- Vision, man's, 187 seq.
- Volition, 125 seq., 148-153, 169 seq. See Free will, God's will.
- Word, the, his being, 98; his unity, 42, 198; his relation to the Father, 94-98, and to the creature, 237 seq.
- World, the, not eternal, 104-115: manner of its creation, 67, 102 seq.; erroneous opinions concerning, 103. Cf. 46 seq.

 The Society's Issues for 1889 and 1890, etc., will be sent only to those Members who have paid their Subscriptions. The Subscriptions for 1890 became due on Jan. 1, and should be paid at once to the Hon. Sec., J. W. STANDERWICK, Esq., GENERAL POST OFFICE, LONDON, E.C. Cheques to be crossed, 'London and County Bank.'

The Wyclif Society.

Eighth Report of the Executive Committee, for 1890.
(October, 1890.)

1. *The Society level with its work, thro' failure of Advance Subscriptions.*
2. *Urgent need of Advance Subscriptions for five or ten years.*
3. *The Books for 1889—94 (those of '91-4 to be ready in '90-1).*
4. *Copying nearly done. Future Income for printing and editing.*
5. *Mode of Subscription and List of Publications.*

1. The Society has at last been brought level with its work by an unexpected cause, the failure of Members to pay enough subscriptions in advance to enable the necessary copying for future years to be done, while the current year's printing and editing are paid for. Hitherto, by the delay in the issue of the Society's books, the income of every year has been in great part applied to the printing and editing of a past year's volumes, while the rest has gone to pay for the formerly-advanced charge for copying for its own and future years. But the late push to bring the Society's work more forward, to have 7 or 8 years' copying in hand, and to get every year's books out in their own year—the 1890 ones in 1890 for instance—has led to the exhaustion of the last year's balance and the present year's income, so that the Society now finds itself with only a nominal sum at its bankers to pay for *a.* this year's book—of which the estimated cost is £210,—*b.* the editing of the volumes which will be ready this year for 1891 and 1892, and *c.* the moderate amount of copying that has still to be done to clear all Wyclif's Latin works.

2. This being the case, the only way out of the difficulty is to appeal to Members for advance Subscriptions for at least Five Years, to enable them to get their books as soon as the Editors finish them. And all Members who can spare Ten Years' Subscription in advance will greatly help the Society by at once paying it. The Executive Committee are but asking Members to do what they have already done themselves, they have paid their ten guineas each in advance to the Hon. Sec.

3. For 1889, Members must, of necessity, be content with the book already issued to them, Vol. IV. of Wyclif's Sermons, completing the Work, edited by Prof. Loserth.

For 1890, Dr. R. A. Poole's edition of Wyclif's *De Dominio Divino*, with an Appendix of the first four books of *De Pauperie*

Salvatoris of Richard Fitz-Ralph, Archbishop of Armagh—to whose doctrine of Dominion, Wyclif owed much—will be issued; 28 sheets of it are printed off, the remaining $5\frac{3}{4}$ are in type. It will be ready in October, and is estimated to cost £208 1s. 11d., which (with the binding, etc.) must be paid out of the income of 1891.

For 1891, Dr. Beer's edition of *De Ente Predicamentali* and *Quaestiones Logicae* will be ready this year. The text is all in type, half the Introduction is in hand, and the rest is nearly ready.

For 1892, Prof. Loserth's edition of *De Eucharistia* has the text all in type, and the Indexes and Introduction will be ready soon, so that the book of 21 sheets should be out by Christmas.

For 1893, Mr. Dziewicki's edition of *De Blasphemia* has 10 of its 18 sheets in type, and will probably be finished before the end of the year.

For 1894, Dr. Herzberg-Fränkell's edition of *De Simonia*, $8\frac{1}{2}$ sheets, has been long in type, and really ought to be completed next year. By 1894 the Executive Committee confidently hope that Members' support, and the help promised from America, will enable them to resume the past issue of two volumes a year; and if so, Mr. Dziewicki's edition of Wyclif's *Logica*, 18 sheets, will no doubt be the second book, as it can be ready in 1891.

The matter is entirely in Members' hands. They see the present state of things, and the way out of it, and to the end of the Society's work. *Liberal and prompt payment of advance Subscriptions is the one thing now needed.* And every Member of the Society who cares for Wyclif should make such payment forthwith.

4. As to copying, M. Patera has completed *De Potestate*; Mr. Austin has but another 6 weeks' work at the long *De Ente* in the big Trinity MS.; Mr. Dziewicki has nearly finished *Logicae Continuatio*—which turns out to be Wyclif's most interesting Latin work, inasmuch as he treats of many things in it, astronomy, astrology, a little political economy, and so on,—but the very crabbed writing and the bad state of the latter part of the MS. have given infinite trouble. These long treatises once done, only a few shorter ones remain to be copied; but some collation, and foreign Editors will still have to be paid. The past years have—by paying copiers—done much of the future years' work, so that the income of these years can be devoted to printing, binding, and editing only, besides the usual incidental expenses.

Members are asked to make a present sacrifice to ensure a future benefit, the payment of the debt they owe to Wyclif's memory. He must often have made like sacrifices in his life. His honourers should not shrink from them now.

The Society's Cash Account for 1890 will be duly audited early in the New Year, and sent to Members with the next Report.

5. The Subscription to the Society is One Guinea a year, payable on every First of January. The payment of five or ten years' Subscriptions in advance will greatly help the Society's work. All Subscriptions and Donations,—which are much desired,—should be paid to the Hon. Sec., J. W. Standerwick, Esq., General

THE WYCLIF SOCIETY.

Patron—His Grace the Lord Archbishop of Canterbury.

President.—His Grace the Lord Archbishop of York.

Vice-Presidents.—Most Rev. Lord Plunket, Archbishop of Dublin; His Grace the Duke of Devonshire, K.G.; Right Rev. Lord Bishops of Bath and Wells, Carlisle, Durham, Liverpool, London, St. Davids; Rt. Hon. Lord Ebury.

Executive Committee.—F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W., *Director*; Prof. Montagu Burrows, 9, Norham Gardens, Oxford; F. D. Matthew, 4, Lancaster Place, Belsize Park, London, N.W.

Honorary Secretary.—J. W. Standerwick, General Post Office, London, E.C.

Local Honorary Secretaries.—*United States*—Rev. G. R. Crooks, Madison, New Jersey; *Canada*—Rev. W. Clark, Trinity College, Toronto; *Ireland*—The Rev. C. H. H. Wright, D.D., 33, Mespil Road, Dublin; *Scotland*—The Rev. James Kerr, 53, Dixon Avenue, Crosshill, Glasgow; *Wales (North)*—Principal Reichel, University College of North Wales, Bangor; *New South Wales*—Rev. E. Harris, Sydney; *Cheshire*—Rev. A. MacKenna, Beechwood, Bowdon, Cheshire; *Derby*—Rev. W. R. Linton, Shirley Vicarage, Derby; *Gloucester*—The Rev. J. J. Mercier, Kemerton, Tewkesbury; *Lancashire*—Jos. Thompson, Esq., 23, Strutt Street, Manchester; *Middlesex (West)*—The Rev. E. Chester Britton, Hermosa, Ealing; *Norfolk*—Rev. O. W. Tancock, Norwich; *Yorkshire (East Riding)*—The Rev. Horace Newton, Driffield; *Yorkshire (West Riding)*—Rev. J. N. Worsfold, Haddelsey, Selby.

Bankers.—The London and County Bank, Aldersgate Street, London, E.C.

OTHER SOCIETIES.

Early English Text, founded by Dr. Furnivall in 1864. *Director*, F. J. Furnivall. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, Finsbury Park, N. £1 1s. a year for the *Original Series* of Prints of MSS. only, and £1 1s. for the *Extra Series* of reprints.

Chaucer, founded by Dr. Furnivall in 1868. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, Finsbury Park, N. £2 2s. a year.

Ballad, founded by Dr. Furnivall in 1868. *Editor*, The Rev. J. W. Ebsworth. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, London, N. £1 1s. a year.

New Shakspeare, founded by Dr. Furnivall in 1873. *Hon. Sec.* K. Grahame, 65, Chelsea Gardens, Chelsea Bridge Road, London, S.W. £1 1s. a year.

Browning, founded in July, 1881, by Dr. Furnivall and Miss E. H. Hickey. Subscription, £1 1s. a year. *President*, F. J. Furnivall. *Hon. Sec.* E. E. Davies, 2, Wallace Road, Canonbury, London, N.

Shelley, founded by Dr. Furnivall in Dec. 1885. *Hon. Sec.* T. J. Wise, 127, Devonshire Road, Holloway, London, N. £1 1s. a year.

Philological, founded in 1842. *Hon. Sec.* F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W. £1 1s. entrance, and one a year. Vol. I. of the Society's English Dictionary, ed. Dr. J. A. H. Murray, is published by the Clarendon Press, Oxford. Vols. II. and III. are in the press. Mr. Hy. Bradley is now Joint Editor.

Shakspeare Quarto Facsimiles, 10s. 6d. each, or 6s. if the whole series of forty-three is taken, edited by F. J. Furnivall, Prof. Dowden, Mr. P. A. Daniel, Mr. H. A. Evans, Mr. Arthur Symons, Mr. T. Tyler, and other Shakspeare scholars. B. Quaritch, 15, Piccadilly, London, W. (Two more Facsimiles will complete the Series.)

279

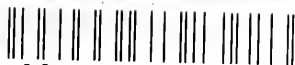
contin

UNIVERSITY OF CALIFORNIA AT LOS ANGELES
THE UNIVERSITY LIBRARY

This book is DUE on the last date stamped below

JAN 10 1947

W97a Wycliffe -
Iohannis
Wycliffe De
dominio divino.

AA 000 380 548

BR75
W97a

From the
s Frederick Tout
Library

